

TAM

TOPLUMSAL
ARAŞTIRMALAR
MERKEZİ

2.ULUSLARARASI
SOSYAL BİLİMLER
KONGRESİ

2.INTERNATIONAL
CONGRESS OF
SOCIAL SCIENCES

19-21 MAYIS 2023 KAŞ/ANTALYA

TAM METİN
BİLDİRİ KİTABI
FULL TEXT BOOK

TAM YAYINLARI

TAMUSKON 2023
TOPLUMSAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ 2. ULUSLARARASI
SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ
TAM METİN BİLDİRİ KİTABI

Toplumsal Araştırmalar Merkezi Derneği

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Toplumsal Araştırmalar Merkezi (TAM) Derneği'ne aittir. Yazılı izin olmadan elektronik veya fotokopi yoluyla kısmen veya tamamen kopyalanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Kaynak göstermek Őartıyla alıntı yapılabilir.

Kitapta yer alan bölümlerin tüm sorumluluğu, bölüm başında yer alan yazar(lar)a aittir.

• • •

TAMUSKON 2023
CENTER FOR SOCIAL RESEARCH 2nd INTERNATIONAL
SOCIAL SCIENCES CONGRESS
FULL TEXT BOOK

Association of the Center for Social Research

All publication rights of this book belong to the Association of the Center for Social Research. It may not be copied, reproduced, distributed in whole or in part by electronic or photocopying without written permission. It can be cited with reference.

All responsibility of the chapters in the book belong to the author(s) at the beginning of the chapter.

Editör / Editor	:	Prof. Mustafa Yılmaz
Editör Yardımcısı / Editör Yardımcısı /	:	Lecturer Mustafa GÖKMEN (Ph.D.)
Redaktörler / Redactor	:	Ali PARİM Kemal AKKURT Mustafa ÇOKYAŞAR
Kapak / Cover	:	Esra KAYAPINAR
Yabancı Dil Editörleri / Foreign Language Editors	:	Adnan SERT Umut Ünsal KAYA Umut YAVUZ
Yayın Tarihi / Release Date	:	04 Aralık 2023 - December 4, 2023

ISBN: 978-605-73325-4-7

DESTEKLEYEN KURUMLAR
SUPPORTING INSTITUTIONS

TAM

TOPLUMSAL
ARAŞTIRMALAR
MERKEZİ

Toplumsal Araştırmalar Merkezi
Center for Social Research

Antalya Kaş Belediyesi
Antalya Kaş Municipality

FIKIR
BAS Printing
Solutions

FIKIRBAS BASKI ÇÖZÜMLERİ
FIKIRBAS PRINTING SOLUTIONS

DÜZENLEME KURULU CONGRESS PRESIDENT

Prof. Mustafa YILMAZ
Lecturer Mustafa GÖKMEN (Ph.D.)
Assoc. Prof. İhsan KARLI
Assoc. Prof. Aysel Çetinkaya
Onur KARAKAŞ (Ph.D.)
Lecturer Adnan SERT (Ph.D.)
Lecturer Ali PARİM (M.A.)

Research Assistant Deniz KEBA
EKİNCİ (Ph.D.)
Research Assistant Umut YAVUZ
(M.A.)
Selim KAYA (M.A.)
Mustafa ÇOKYAŞAR (M.A.)

DANIŞMA VE BİLİM KURULU ADVISORY AND SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Mustafa YILMAZ
Kocaeli University - Türkiye

Prof. Abdulkadir ŞENKAL
Kocaeli University - Türkiye

**Prof. Ali Muhammet
BAYRAKTAROĞLU**
Trakya University - Türkiye

Prof. Ali Poyraz GÜRSON
Okan University - Türkiye

Prof. Aslı YURDİGÜL
Ataturk University - Türkiye

Prof. Bayram KESKİN
Kocaeli University - Türkiye

Prof. Bünyamin AYHAN
Selcuk University - Türkiye

**Prof. Dr. Catalina Soriana
SITNIKOV**
University of Craiova - Romania

Prof. Emine KOYUNCU
Marmara University - Türkiye

Prof. Erdoğan ASLAN
Selçuk University - Türkiye

Prof. Faruk TURHAN
Suleyman Demirel University -
Türkiye

Prof. Fikret ÇANKAYA
Karadeniz Technical University -
Türkiye

Prof. Füsün ALVER
Istanbul Commerce University -
Türkiye

Prof. Gülsün KURUBACAK
Anadolu University - Türkiye

**Prof. Güven Necati
BÜYÜKBAYKAL**
Istanbul University - Türkiye

Prof. Hale ŞIVGIN
Ankara Hacı Bayram Veli University
- Türkiye

Prof. Hüseyin Emre BAĞÇE
Marmara University - Türkiye

Prof. İsmail Latif HACINEBİOĞLU
Istanbul University - Türkiye

Prof. Mehmet Cem PEKMAN
Kocaeli University - Türkiye

Prof. Muhsin HALİS
Kocaeli University - Türkiye

Prof. Mustafa EMİR
Karadeniz Technical University -
Türkiye

Prof. Özgür ÇENGEL
Istanbul Galata University - Türkiye

Prof. Süleyman Hakan YILMAZ
Selcuk University - Türkiye

Assoc. Prof. Doğa Başar SARIİPEK
Kocaeli University - Türkiye

Assoc. Prof. Ergin JABLE
University of Prishtina - Kosovo

Assoc. Prof. Fariz AHMADOV
Azerbaijan State Economic
University - Azerbaijan

Assoc. Prof. Hale YILMAZ
Southern Illinois University - USA

Assoc. Prof. İhsan KARLI
Kocaeli University - Türkiye

Assoc. Prof. Levent ELDENİZ
Marmara University - Türkiye

**Assoc. Prof. Lyubkina Olena
VIKTORIVNA**
Taras Shevchenko National
University Of Kyiv - Ukraine

Assoc. Prof. Mine HALİS
Kocaeli University - Türkiye

**Assoc. Prof. Mirsaitov Rakhymzhan
GARİPZHANOVİCH**
M.Kh.Dulaty Taraz Regional
University - Kyrgyzstan

Assoc. Prof. Nedret ÇAĞLAR
Suleyman Demirel University -
Türkiye

**Assoc. Prof. Roslina Binti Abdul
LATİF**
Taylor's University - Malaysia

Assoc. Prof. Tolga YAZICI
Maltepe University - Türkiye

Asst. Prof. Funda GÜVEN
Nazarbayev University -
Kazakhstan

HAKEM KURULU / REFEREE BOARD

Prof. Mustafa YILMAZ
Kocaeli University - Türkiye

Prof. Abdulkadir ŞENKAL
Kocaeli University - Türkiye

Prof. Ayhan ORHAN
Kocaeli University - Türkiye

Prof. Aynur KÖSE
Trabzon University - Türkiye

Prof. Erdoğan ASLAN
Selcuk University - Türkiye

Prof. Füsün TÜLEK
Kocaeli University - Türkiye

Prof. İsa KIZGUT
Akdeniz University - Türkiye

Prof. Lütfü İLGAR
Biruni University - Türkiye

Prof. Muhsin HALİS
Kocaeli University - Türkiye

Prof. M. Hakan KESKİN
Aydın University - Türkiye

Prof. Nezir AKYEŞİLMEN
Selçuk University - Türkiye

Prof. Orhan Baytar
Marmara University - Türkiye

Prof. Şengül AYDINGÜN
Kocaeli University - Türkiye

Assoc Prof. Ahmet Nazmi ÜSTE
Dokuz Eylül University - Türkiye

Assoc. Prof. Ali TAN
Mersin University - Türkiye

Assoc. Prof. Aysel ÇETİNKAYA
Kocaeli University - Türkiye

Assoc. Prof. Bora YENİHAN
Kocaeli University - Türkiye

Assoc. Prof. Doğa Başar SARIİPEK
Kocaeli University - Türkiye

Assoc. Prof. Ekin Kadir SELÇUK
Bolu Abant İzzet Baysal University -
Türkiye

Assoc. Prof. Hale YILMAZ
Southern Illinois University - USA

Assoc. Prof. İhsan KARLI
Kocaeli University - Türkiye

Assoc. Prof. Murat ÇELİKER
Isparta University of Applied
Sciences - Türkiye

Assoc. Prof. Murat İNCE
Isparta University of Applied
Sciences - Türkiye

Assoc. Prof. Münire BAYSAN
Kütahya Dumlupınar University -
Türkiye

Assoc. Prof. Sait YILDIRIM

Iğdır University - Türkiye

Assoc. Prof. Yusuf SAYIN

Necmettin Erbakan University -
Türkiye

**Assoc. Prof. Zeynep Benan
DONDURUCU**

Kocaeli University - Türkiye

Asst. Prof. Adem YELOĞLU

Niğde Ömer Halisdemir University -
Türkiye

Asst. Prof. Ali Osman YALKIM

Süleyman Demirel University -
Türkiye

Asst. Prof. Fatih KEZER

Kocaeli University - Türkiye

Asst. Prof. Feyzullah ŞAHİN

İzmir Democracy University -
Türkiye

Asst. Prof. İbrahim ÖZKAN

Afyon Kocatepe University - Türkiye

Asst. Prof. Nebiye Duriye Gamze

CILIZOĞLU

Kocaeli University - Türkiye

Asst. Prof. Recep ALTAY

Iğdır University - Türkiye

Asst. Prof. Yusuf BUDAK

Kocaeli University - Türkiye

Lecturer Burak İLİ (Ph.D.)

Kocaeli University - Türkiye

Research Assistant Nezhir

TATLİCAN (Ph.D.)

Selcuk University - Türkiye

KONGRE HAKKINDA

Toplumsal Araştırmalar Merkezi (TAM) durmaksızın üretmeye ve ürettiklerini paylaşmaya devam ediyor. Bu kez de Ağustos 2023'te yayınladığımız TAM 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongremizin bildiri özetleri kitapçığının ardından bildiri tam metin kitabını da TAM Yayınları'nın 5. kitabı olarak bilim dünyasıyla buluşturuyoruz. Ön sözünü okuduğunuz bu kitap Antalya'nın Kaş ilçesinde 19-21 Mayıs 2023 tarihinde düzenlediğimiz ve Cumhuriyetimizin 100. yılına armağan ettiğimiz TAM 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan bildirilerden hakem sürecini geçen 20 adet tam metin bildiriye içeriyor. Hatırlanacağı üzere kongremizde; Amerika Birleşik Devletleri'nden, Azerbaycan'dan, Birleşik Krallık'tan ve Türkiye'nin dört bir yanındaki üniversitelerden gelen 104 bilim insanının katılımıyla 74 bildiri sunulmuştu. Tam metin bildirilerini yayınlanması amacıyla gönderen bilim insanlarının 3'ü İngilizce 17'si Türkçe olmak üzere 20 eseri hakem inceleme sürecini başarıyla geçerek bu kitabın muhtevasını oluşturdu. Kitaptaki bildirilerin sunum videolarını YouTube kanalımızdan izlemek isteyenler için de bildirilerin üzerindeki karekodları okutmak yeterli olacaktır. Kongremize ilişkin bilgilere ve duyurulara ulaşmak isteyenler için web adresimiz tamuskon.org sürekli olarak güncel biçimde yayını sürdürmektedir. Önde gelen sosyal medya mecralarının tümünden TAM'ı ve yayınlarımızı takip etmek mümkün.

TAM 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi tam metin kitabını cumhuriyetimizin 100. yılında sizlerle buluşturmanın gururunu yaşarken düşünce kuruluşumuz Toplumsal Araştırmalar Merkezi'nin diğer verimlerinden de bahsetmek isterim. TAM, ikinci yaşını doldururken uluslararası hakemli sosyal bilimler dergimiz *TAM Akademi* de 4. sayısını yayınlamayı başardı. Çok yakında TRDizin tarafından da taranmaya başlayacağını ümit ettiğimiz dergimiz artık çok sayıda alan indekse taranıyor. Dergimizi tamde.org adresli web sitemizden ve Dergipark üzerinden takip edebilirsiniz. Bu son kitabımızla 5. eserini neşreden TAM Yayınları ise dijital ortamda yayınlanmak üzere eserlerinizi bekliyor. Düşünce kuruluşumuzla ilgili tüm bilgilere ve gelişmelere ise toplumsalarastirmalarmerkezi.org adresinden ulaşabilirsiniz. Bu eserin ve düşünce kuruluşumuzun hedeflerinin hayata geçmesinde başta çalışma arkadaşlarım olmak üzere büyük katkıları olan herkese özellikle teşekkür ediyor, bir dahaki kongremizde buluşmak dileğiyle iyi okumalar diliyorum.

Prof. Dr. Mustafa Yılmaz
Kongre Başkanı

ABOUT THE CONGRESS

The Center of Social Research (TAM) continues to produce without stopping and is now presenting the full-text book of the TAM 2nd International Social Sciences Congress, following the abstract booklet published in August 2023, as the 5th publication of TAM Publications. The book you are reading the foreword of brings together 20 full-text papers that have successfully passed the peer-review process, presented at the TAM 2nd International Social Sciences Congress held in Kaş district of Antalya on May 19-21, 2023. The congress was organized as a tribute to the 100th anniversary of the Republic of Turkey. As a reminder, a total of 104 scientists from the United States, Azerbaijan, the United Kingdom, and universities across Turkey participated in the congress, presenting 74 papers. The authors of 20 papers, 3 in English and 17 in Turkish, sent their full-text papers for publication, and these were selected after a successful peer-review process to constitute the content of this book. For those who wish to watch the presentation videos of the papers, it is sufficient to scan the QR codes on the papers, which can be found on our YouTube channel. For those seeking information and announcements related to the congress, our website tamuskon.org is constantly updated. It is also possible to follow TAM and our publications on all major social media platforms.

While we take pride in presenting the full-text book of the TAM 2nd International Social Sciences Congress in the centenary of our republic, I would also like to mention other achievements of our think tank, the Center of Social Research. As TAM celebrates its second anniversary, our international peer-reviewed social sciences journal, *TAM Academy*, has successfully published its 4th issue. We hope that our journal, which will soon be indexed by TRDizin, is already indexed by numerous other fields. You can follow our journal on our website at tamde.org and on Dergipark. TAM Publications, which has now published its 5th work with this latest book, is eagerly awaiting your works for digital publication. For all information and developments related to our think tank, you can visit toplumsalarastirmalarmerkezi.org. I sincerely thank everyone, especially my colleagues, for their significant contributions to the realization of the goals of this work and our think tank, and I wish you enjoyable reading until we meet again at our next congress.

Prof. Dr. Mustafa Yılmaz
Congress President

KONGRE PROGRAMI

CONGRESS PROGRAM

1. GÜN – 19 Mayıs 2023 Cuma DAY 1 – May 19, 2023 Friday

09.00-10.00: Kayıt

Registration

10.00-11.00: Açılış Konuşmaları

Opening Speeches

Prof. Dr. Mustafa YILMAZ - TAM Genel Direktörü

Director of TAM

Öğr. Gör. Dr. Mustafa GÖKMEN - TAM İletişim Koordinatörü

Corporate Communications Coordinator of TAM

Mutlu ULUTAŞ - Kaş Belediye Başkanı

Mayor of Kaş Municipality

Prof. Dr. Ali Poyraz GÜRSON - Okan Üniversitesi Öğretim Üyesi

Faculty Member of Okan University

11.30-13.00: Müzik Dinletisi: Tolgahan Tıktaş Bağlama Resitali

1. Oturum 10.00 – 12.00 – Session 1 11.30 – 13.00

Moderatör: Doç. Dr. İhsan Karlı

- Hanzade URALMAN:** Cumhuriyetin Türkiye İş Bankası'nın Reklam Filmlerinde Sunulan Değerleri
- Ali PARİM - Recep ALTAY:** Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Milliyetçiliğin Diziler Üzerinden Yeniden Üretimi: Al Sancak Örneği
- Arif ÇELİK:** Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Gayrimüslimlerin Statüsü (1923-1945)
- Oğuz DÜZGÜN:** Türkiye Devleti'nin 1921-1924 Anayasalarındaki Cumhuriyetçi Maddelerin Kanı'nın Cumhuriyet Anlayışıyla Karşılaştırılması
- Ufuk ER:** Yüzerken Modernleşmek: Bir Modernleşme Fragmanı Olarak Cumhuriyet Döneminde Sayfiye ve Plaj Kültürünün Oluşumu

2. Oturum 13.30 – 15.00 – Session 2 13.30 – 15.00

Moderatör: Öğr. Gör. Dr. Mustafa Gökmen

- Özer DURAN:** Erken Cumhuriyet Döneminde Seçmenlere Yönelik Hazırlanan Seçim Afişlerinin Göstergibilimsel Analizi
- Mustafa GÖKMEN:** Demokrasi ve İnanç Özgürlüğü Çerçevesinde Demokrat Parti Döneminde Yayımlanan Çocuk Dergisi "Müslüman Çocuk" Dergisi Üzerine Bir Analiz
- Ayça SOYMAÇ:** Demokrat Parti Dönemi İktidar ve Muhalefet Gazeteleri: Ulus ve Zafer
- Zeynep Benan DONDURUCU - Kübra KOCAMAN - İhsan KARLI:** Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Referandumlarının Türk Basınına Yansımaları: 1982 Anayasa Referandumunun Gündem Belirleme Kuramı Özelinde Değerlendirilmesi
- Nurullah ÇİFTÇİ:** Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1960 ve 1971 Askeri Müdahaleleri Öncesi Muhalefet Tavrının Karşılaştırılması

3. Oturum 15.15 – 16.45 – Session 3 15.15 – 16.45

Moderatör: Doç. Dr. Aysel Çetinkaya

- Aysel ÇETINKAYA - Özgür SEÇİM:** Belediyelerin Sürdürülebilirlik İletişiminde Sosyal Medya Kullanımı
- Şeyma GÜLER:** Diyalojik İletişim Teorisi Perspektifinden İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sosyal Medya Hesaplarına Yönelik Bir Analiz

3. **Ümit Ünsal KAYA - Şerife Burcu KAYA:** *TikTok'ta "Okul Öncesi" Etiketiyile Yapılan Paylaşımların İncelenmesi*
4. **Esra KAYAPINAR:** *Türkiye'nin Yüzüncü Yılına Özel Hazırlanan Kurumsal Reklam Filmlerinin Kültürel Göstergeler Bağlamında Analizi: Arçelik ve Bien Reklamları Örneği*
5. **Kerem YILDIRAK:** *Siyasal Modernleşme Kuramı Çerçevesinde Siyasal Parti Yöneticilerinin Siyasal Katılım Davranışlarının Etkileyen Faktörlerin Elâzığ Örneğinde Değerlendirilmesi*

4. Oturum 17.00 - 18.30 - Session 4 17.00 - 18.30

Moderatör: Doç. Dr. Z. Benan Dondurucu

1. **Merve TUFAN:** *Toplumsal Adalet ve Sosyolojinin Dönüşümünde Türçülük Sorunsalı: Ayrımcılıkların Yeniden Üretilme- sine Eleştirel Yaklaşımlar*
2. **Öznur YILMAZ ALTUN:** *Çoklu Kimlikler: Sosyolojide Kimlik Çalışmalarında Yeni Arayışlar*
3. **Ezgi Kaptan İŞÇİ - Ahmet İŞÇİ:** *Geçici Koruma Statüsündeki Genç Göçmenlerin İşgücü Potansiyelinin Ev Sahibi Ülke İçin Önemi (Ev Sahibi Ülke Diline Hakimiyetin Sosyal Entegrasyona Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme)*
4. **Adnan SERT:** *Pop Şarkılarındaki Cinsiyet Rollerini Lady Gaga'nın Şarkılarının Söylem Analizi*
5. **Tülin BAYRAKTAR - Oylum EKŞİ - Oğuz YAVUZYLMAZ:** *Sosyal Politika Geliştirme ve Uygulamalarında Sosyal Pazarlamanın Rolü*

5. Oturum 17.00 - 18.30 - Session 5 17.00 - 18.30

Moderatör: Arş. Gör. Tolgahan Tiktaş

1. **Emre PINARBAŞI:** *Niyazi Sayın'ın Uşşak Makamındaki Taksimlerini Ekseninde Segah Perdeleri ve Uşşak Makamı Seyir Anlayışı*
2. **Tolgahan TIKTAŞ:** *Âşık Murat Çobanoğlu'nun Saz/Bağlama İcrasında Uygulanmış Olduğu Mızrap Kalıplarının Tespiti*
3. **Esra TARHAN:** *Âşık Ceyhani'nin Şiirlerinde Toplumsal Eleştiri*
4. **Özgür ÖZEN:** *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Muhsin Ertuğrul Sinemasına Genel Bir Bakış*
5. **Şebnem EDİKLİ:** *Sanatın Etik Sınırları: Hayvan Şiddeti Sembollerinin Eylemsel Şiddete Dönüşümü ve Sanatın Özgürlük İdeali*

Online 1. Oturum 15.00 - 16.45 - Online Session 1 15.00 - 16.45

Moderatör: Öğr. Gör. Ali Parim

1. **Seher KARASU - Ahmet YILDIRIM - Ayşe ASLAN - ÖZDEN YALÇINKAYA ALKAR:** *Pandemide Çevrim İçi Eğitim Gören Öğrencilerin Derslere Yönelik Tutum, Motivasyon ve Derslere Katılım İlişkisinin İncelenmesi*
2. **Emine AKTEN - Neylan ORAL - Merve ORAK:** *Pandemi, Ekonomik Kriz ve Savaş Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Yaşamı Değerlendirme Becerilerini Etkiledi mi?*
3. **Rumeysa HOŞOĞLU KAMA:** *Pandemi Sürecinde Okullarda Yürütülen Çevrim İçi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Hizmetlerinin Değerlendirilmesi: Nevşehir Örneği*
4. **Sadık DURAN:** *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yazma Becerisi Konulu Makaleler Üzerine Bir İnceleme*
5. **Rauf RZAYEV - Rza MAMMADOV:** *Pazarlamanın Eğitime Yansımaları*

Online 2. Oturum 17.00 - 19.00 - Online Session 2 17.00 - 19.00

Moderatör: Doç. Dr. Hale Yılmaz

1. **Steve WİNİNGER:** *Kurdish Food, Culture, and Nationalism in The Tennessee Kurdish Community*
2. **Sadia AFRİN:** *The Anti Veiling Movement in Turkey and Turkish Nationalism in the 1920 and 1930*

3. **Emine TÜRKMEN:** *Educating the Nation: Health, Hygiene, Women and Child Care in Marshall Plan Health Brochures in Turkey in the 1950s*
4. **Pınar ERTÖR AKYAZI:** *The Role of Small-Scale, Low-Intensity Farmers for Biodiversity Conservation in Turkey*

2. GÜN – 20 Mayıs 2023 Cumartesi
DAY 2 – May 23, 2023 Saturday

6. Oturum 09.00 – 11.00 – Session 6 16.00 – 17.45
Moderatör: Mustafa Çokyaşar

1. **Cemal Melik DIVARCI:** *Neden Fantastik Edebiyat?*
2. **Melek ÇUBUKCU:** *Nehcü'l-Ferâdis'te Sevgi İfadesi Taşınan Füller*
3. **Ayhan KARAKAŞ:** *Bor Yöresinden Derlenen Atasözü ve Deyimler Üzerine*
4. **Merve ÖZDEMİR:** *Doğu ve Batı Dikotomisi Bağlamında Beyaz Kale*
5. **Serpil SÖNMEZ:** *Eoliya Çelebinin Gözünden Bitlis Şehri*

7. Oturum 11.15 – 12.45 – Session 7 11.15 – 12.45
Moderatör: Arş. Gör. Umut Yavuz

1. **Çağla Gül YESEVİ:** *The Construction of Cooperation in the Turkish world on the 100th Anniversary of the Republic of Türkiye: The Organization of Turkic States*
2. **Murat Necip ARMAN:** *State Capture as a Hurdle to the Growth of Liberal Democracy in the Western Balkans*
3. **Voon Chin PHUA - Mehmet ŞEREMET:** *"If you build it, they will come": Developing a Chinatown in Istanbul*
4. **İlker ÇAYLA:** *Risk Society: From Post Modernity to New Modernity*
5. **Umut YAVUZ:** *A General Overview of Product, Customer and Market Oriented Marketing Theories*

13.00/13.30 - İMZA GÜNÜ VE SÖYLEŞİ
Yazar Ekin Kadir Selçuk: "Gençlik Güzel Şey"

8. Oturum 13.30 – 15.10 – Session 8 13.30 – 15.10
Moderatör: Doç. Dr. F. Eray DÖKÜ

1. **F. Eray DÖKÜ:** *Bir Cumhuriyet Dönemi Arkeoloğu Ahmet Gökoğlu'nun Not Defterlerinde Paflagonya Kaya Mezarları*
2. **Yusuf KILIÇ:** *Ksanthos Antik Kenti 2020-2023 Yılı Çalışmalar*
3. **Muhammet DOĞAN:** *Ksanthos Antik Kenti Geçiş Kapılarının Kent İçerisindeki Yeri*
4. **Yakup KILINÇ:** *Ksanthos Antik Kenti Sur Duvarları*
5. **Lütfullah Ufuk ERDOĞAN:** *Letoon Kutsal Alanı 2020-2023 Yılı Çalışmaları*
6. **Abdulkemir YÜKSEKDAĞ:** *Bir Grup Mezar Stelinin Üzerindeki Hayvan Figürlerinin İkonografisi*

9. Oturum 15.20 – 17.00 – Session 9 15.20 – 17.00
Moderatör: Öğr. Gör. Hamdi EKİNCİ

1. **Mustafa Necati ÇOBAN - Ayşegül MAHİROĞULLARI:** *Küresel İklim Değişikliğine Karşı Kentsel İklim Eylemi: C40 Kentleri İklim Liderlik Grubu Üzerine Bir Değerlendirme*
2. **Mustafa Necati ÇOBAN - Ömer Faruk BİÇEN:** *Akademik Özgürlük Göstergeleri Kapsamında E-7 Ülkeleri için Bir İnceleme*
3. **Atahan Birol KARTAL:** *Rekabetin Odak Noktası Olarak Doğu Akdeniz Jeopolitiği, Enerji Güvenliği ve Türkiye'nin Enerji Politikaları Açısından Bölgenin Önemi*
4. **Vasila MÖHSÜMOVA:** *Küreselleşme Kavramının Gelişimine Bakış: Gereklilikler*
5. **Elif Nur KAYA:** *Küresel İklim Değişikliği ve Küresel İlişkilere Etkisi*

6. **Öznur AYDIN - Mustafa Ataturun:** *Avrupa Birliği'nin Malların Serbest Dolaşımına İlişkin Yapmış Olduğu Ortaklık Anlaşmaları Sürdürülebilir mi? Üzerindeki Hayvan Figürlerinin İkonografisi*

10. Oturum 17.05 - 18.45 - Session 10 17.05 - 18.45

Moderatör: Kemal Akkurt

1. **Burcu YAVUZ TİFTİKÇİGİL:** *Cumhuriyetin Yüzdüncü Yılında Türkiye'de Kalkınma: İnsani Gelişme Endeksi ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Açısından Bir Değerlendirme*
2. **Yasemin BALCI:** *Cumhuriyetin Yüzdüncü Yılında Açık ve Uzaktan Öğrenmede Kütüphanelerin Rollerini ve Bir Uygulama Örneği*
3. **Turgay SEBZECİOĞLU:** *Kendi Kendine Öğrenen Türkçe Sohbet Botu Oluşturmak için Kullanışlı Tümce Kalıpları ve Konuşma Stratejileri*
4. **Kemal AKKURT:** *Tarih Eğitiminde Yapay Zekânın Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme*
5. **Muhammed KALAYCI - Ömer Faruk ALEMDAR - Salih Tutar:** *Gerilim Teorisi Çerçevesinde Suç ve Satın Alma Gücü: G20 Ülkeleri Örneği*
6. **Sinem GÜRGENTEPE - Taşkın KILIÇ:** *Çalışan Dostu İş Yeri Algısının Performansa Etkisi: Sağlık Kurumlarında Bir Saha Araştırması*

11. Oturum 18.50 - 20.00 - Session 11 18.50 - 20.00

Moderatör: Arş. Gör. Dr. Deniz KEBA EKİNCİ

1. **Betül SABAHÇI - Revzan AYDOĞAN GÜZÜNKE:** *Afet Haberciliğinde Etik Sorunlar: 6 Şubat Kahramanmaraş Depremi Örneği*
2. **Atiye EMİROĞLU:** *Tek Parti Yönetiminin Deprem Politikaları (1940-1950 Arası)*
3. **Deniz KEBA EKİNCİ - Muhammet Hamdi EKİNCİ:** *Türkiye'nin 100.Yılında Büyük Deprem Felaketlerinin Medya Yansımaları: 1939 Erzincan, 1999 Gölçük ve 2023 Kahramanmaraş Depremleri Örneği*
4. **Enes BALOĞLU:** *Siyasal İletişimde Siyasi Aktörlerin Sesi: Siyasal Kampanya Şarkıları*

Online 3. Oturum 15.00 - 16.45 - Online Session 3 15.00 - 16.45

Moderatör: Öğr. Gör. Ali PARİM

1. **Selameddin BAYSAL:** *Cumhuriyet Dönemi ve Zorlu Yaşam Olayları: Salgın Hastalıklar*
2. **Gizem ERSOY:** *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Para Politikaları ve Araçları*
3. **Deniz YARDIM - Özge YALÇINER ERCOŞKUN:** *Deprem Bilgi Sistemlerinin Veritabanları Üzerinden Karşılaştırması: Türkiye ve Amerika Örneği*
4. **Amin RASHIDOV:** *Kamu Borçlanmasında Sürdürülebilirlik Kavramının İncelenmesi*

Online 4. Oturum 17.00 - 19.00 - Online Session 4 17.00 - 19.00

Moderatör: Dr. Öğr. Üyesi Ekin Kadir SELÇUK

1. **Mario LOVE:** *The Totality of the Revolutionary State: Of Turkification and Algeria*
2. **John KECK:** *A Mediterranean Politics": Pied Noir Nationalism in Algeria and France*
3. **Emily ECKLES:** *Women, Produce, and Youth in the Early Zionist Films of Ya'acov Ben-Dov*
4. **Lindsey CRAIG:** *To Dismantle the Master's House: Postcolonial Feminist Praxis and the Palestinian Women's Movement*

İÇİNDEKİLER CONTENTS

Mustafa GÖKMEN

- Demokrasi ve İnanç Özgürlüğü Çerçevesinde Demokrat Parti Döneminde Yayımlanan Çocuk Dergisi "Müslüman Çocuk" Dergisi Üzerine Bir Analiz
(An Analysis of the Children's Magazine "Muslim Child" Published During the Democratic Party Era within the Framework of Democracy and Freedom of Belief)

16 - 34

Özer DURAN

- Erken Cumhuriyet Döneminde Seçmenlere Yönelik Hazırlanan Seçim Afişlerinin Göstergibilimsel Analizi
(Semiotic Analysis of Election Posters Prepared for Voters During the Early Republican Period)

35 - 54

Esra KAYAPINAR

- Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılına Özel Hazırlanan Kurumsal Reklam Filmlerinin Kültürel Göstergeler Bağlamında Analizi: Arçelik ve Bien Reklamları Örneği
(Analysis of Corporate Commercial Films Specially Prepared for Turkey's Centenary in the Context of Cultural Indicators: Example of Arçelik and Bien Advertisements)

55 - 72

Öznur YILMAZ ALTUN

- Çoklu Kimlikler: Sosyolojide Kimlik Çalışmalarında Yeni Arayışlar
(Multiple Identities: New Explorations in Identity Studies in Sociology)

73 - 86

Ezgi KAPTAN İŞÇİ, Ahmet İŞÇİ

- Geçici Koruma Statüsündeki Genç Göçmenlerin İş Gücü Potansiyelinin Ev Sahibi Ülke için Önemi (Ev Sahibi Ülke Diline Hakimiyetin Sosyal Entegrasyona Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme)
The Importance of Potential Workforce Energy of Young Immigrants in Temporary Protection Status for the Host Country (An Evaluation of the Impact of Host Language Mastery on Social Integration)

87 - 111

Esra TARHAN

- Âşık Ceyhani'nin Şiirlerinde Toplumsal Eleştiri
(Social Criticism in the Poems of Âşık Ceyhani)

112 - 123

Seher KARASU, Ahmet YILDIRIM, Ayşe ASLAN, Özden YALÇINKAYA ALKAR

- └ Pandemide Çevrim İçi Eğitim Gören Öğrencilerin Derslere Yönelik Tutum, Motivasyon ve Derslere Katılım İlişkisinin İncelenmesi

(Investigation of the Relationship of Attitudes, Motivation and Attendance to Classes of Students Receiving Online Education in the Pandemic)

124 - 143

Sadia AFRİN

- └ The Anti Veiling Movement in Turkey and Turkish Nationalism in the 1920 and 1930

(Türkiye'de Örtünme Karşıtı Hareket ve 1920 ve 1930'larda Türk Milliyetçiliği)

144 - 160

Melek ÇUBUKCU

- └ Nehcü'l-Ferâdis'te Sevgi İfadesi Taşıyan Fiiller

(Verbs Carrying the Expression of Love in Nehcü'l-Ferâdis)

161 - 196

Ayhan KARAKAŞ

- └ Bor Yöresinden Derlenen Atasözü ve Deyimler Üzerine

(Proverbs and Idioms of Bor Region)

197 - 210

Murat Necip ARMAN

- └ State Capture as a Hurdle to the Growth of Liberal Democracy in the Western Balkans

(Batı Balkanlar'da Liberal Demokrasinin Gelişmesinin Önündeki Bir Engel Olarak Devletin Ele Geçirilmesi)

211 - 232

İlker ÇAYLA

- └ Risk Society: From Postmodernity to New Modernity

(Risk Toplumu: Postmoderniteden Yeni Moderniteye)

233 - 244

Muhammet DOĞAN

- └ Ksanthos Antik Kenti Geçiş Kapılarının Kent İçerisindeki Yeri

(The Place of the Ancient City of Xanthos Crossing Gates in the City)

245 - 257

Yusuf KILIÇ

- └ Ksanthos Antik Kenti 2020-2023 Yılı Çalışmaları

(Xanthos Ancient City 2020-2023 Studies)

258 - 267

Yakup KILINÇ

- └ Ksanthos Antik Kenti Sur Duvarları

(Xanthos Ancient City Walls)

268 - 281

Lütfullah Ufuk ERDOĞAN

- └ Letoon Kutsal Alanı 2020-2023 Yılı Çalışmaları
(96 Letoon Sanctuary 2020-2023 Studies)

282 - 303

Elif Nur KAYA

- └ Küresel İklim Değişikliği ve Küresel İlişkilere Etkisi
(Global Climate Change and Its Effect on Global Relations)

304 - 328

Turgay SEBZECİOĞLU

- └ Kendi Kendine Öğrenen Türkçe Sohbet Botu Oluşturmak için
Kullanışlı Tümce Kalıpları ve Konuşma Stratejileri
(Practical Phrase Patterns and Conversational Strategies for the Creation of a
Self-Learning Turkish Chatbot)

329 - 357

Muhammed KALAYCI, Ömer Faruk ALEMDAR, Salih TUTAR

- └ Gerilim Teorisi Çerçevesinde Suç ve Satın Alma Gücü: G20
Ülkeleri Örneği
(Crime and Purchasing Power in the Framework of Tension Theory: The Case
of G20 Countries)

358 - 375

Gizem ERSOY

- └ Cumhuriyetten Günümüze Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Para Politikaları ve Araçları
(Monetary Policies and Instruments of the Central Bank of the Republic of from
Turkey from the Republic to the Present)

376 - 394

BİYOGRAFİLER BIOGRAPHIES

395

TAM METİNLER
FULL TEXTS

Sunumu izlemek için
tıklayabilir ya da QR
kodu taratabilirsiniz

Demokrasi ve İnanç Özgürlüğü Çerçevesinde Demokrat Parti Döneminde Yayınlanan Çocuk Dergisi “Müslüman Çocuk” Dergisi Üzerine Bir Analiz

Mustafa GÖKMEN ¹

Öz

Türkiye’de erken Cumhuriyet döneminde kısa süreli istisnalar dışında muhalif örgütlenmelere fırsat verilmediği gibi basın-yayın hayatında da muhalif kesimler susturulmuştur. Devrimlerin halka benimsetilmesi gerekçesiyle toplum, düşünce ve ifade özgürlüğü bakımından yoğun bir baskı altına alınırken “inanç özgürlüğü” konusunda da katı laiklik uygulamaları yaşanmıştır. Türkçe ezan uygulaması, çocuklara yönelik dini eğitimin yasaklanması gibi uygulamalar bu çerçevede 1940’lı yılların sonuna kadar devam ettirilmiştir. Düşünce ve ifade özgürlüğünde, inanç özgürlüğü ile inandığı dinin gereklerini öğrenme özgürlüğü konusunda baskılar II. Dünya Savaşı sonrası değişen dünya şartları sebebiyle topluma yönelik hafifletilmiştir. 1946 yılında kurulan Demokrat Parti (DP), her konuda özgürlük vaatleri ile girdiği 14 Mayıs 1950 seçimlerini kazanmasının ardından iktidarı devir aldıktan sonra düşünce ve ifade özgürlüğü ile inanç özgürlüğü konusundaki engeller hızla kaldırılmıştır. Sağlanan özgürlük ortamında yeni gazeteler ve dergiler yayın hayatına başlamıştır. *Müslüman Çocuk* dergisi de bu dönemde yayımlanan tematik dergiler kapsamında bir yayın olarak dikkat çekmektedir. Araştırma kapsamında incelenen *Müslüman Çocuk* dergisi aylık dergiler sınıfındadır. *Müslüman Çocuk* dergisi, 23 Kasım 1951 ile 1 Şubat 1952 arasında on sayı neşredilmiş bir çocuk dergisidir. *Müslüman Çocuk*, kendisini "haftalık dini dergi" olarak tanımlamıştır. Araştırma kapsamında derginin tüm sayıları içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu çalışmada *Müslüman Çocuk* dergisinin Türk Basın tarihi literatürüne kazandırılması hedeflenmiştir. DP’in ilk yıllarında sağlanan özgürlük ortamında yayımlanmaya başlayan *Müslüman Çocuk* dergisi, millî ve manevî değerleri önceleyerek çocuklara bu değerleri kazandırmayı misyon edinmiştir. *Müslüman Çocuk* dergisinin içeriklerinde, Kur'an-ı Kerim'den ayetler, İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in hayatından kesitler, İslami öğretiler ve hadisler gibi İslâmî konuların ele alındığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Özgürlük, İnanç, Basın, Çocuk Dergisi

¹ Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Görsel İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü, Öğr. Gör. Dr., mustafagokmen@isparta.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6712-3759

You can click to watch
the presentation or
search for the QR
code.

An Examination on the Children's Magazine "Muslim Child" Published During the Democratic Party Era in the Framework of Democracy and Freedom of Belief

Mustafa GÖKMEN ¹

Abstract

In the early Republican period in Turkey, opposition organisations were not allowed to exist, with short-term exceptions, and opposition groups were silenced in the press and media. While the society was put under intense pressure in terms of freedom of thought and expression on the grounds that the revolutions were to be adopted by the public, strict secularist practices were implemented in terms of "freedom of belief". Practices such as the Turkish call to prayer and the prohibition of religious education for children continued until the end of the 1940s within this framework. Pressures on freedom of thought and expression, freedom of belief and freedom to learn the requirements of one's religion were eased for the society due to the changing world conditions after World War II. Founded in 1946, the Democratic Party (DP) won the elections on 14 May 1950 with promises of freedom in all matters, and after taking power, the obstacles on freedom of thought and expression and freedom of belief were rapidly removed. New newspapers and magazines started to publish in the environment of freedom provided. Muslim Child magazine also draws attention as a publication within the scope of thematic magazines published in this period. Muslim Child magazine, which was analysed within the scope of the research, belongs to the class of monthly magazines. *Muslim Child* is a children's magazine published for ten issues between 23 November 1951 and 1 February 1952. *Muslim Child* defined itself as a "weekly religious magazine". Within the scope of the research, all issues of the magazine were analysed by content analysis method. Within the scope of the research, all issues of the magazine were analysed by content analysis method. In this research, it is aimed to bring *Muslim Child* magazine into the literature of Turkish Press History. According to the results of the research, *Muslim Child* magazine began to be published in the environment of freedom provided in the early years of the Democrat Party. The magazine adopted the mission of instilling national and spiritual values in children by prioritizing these values. It was found that Islamic topics such as verses from the Quran, excerpts from the life of Prophet Muhammad, Islamic teachings, and hadiths were addressed in the contents of the *Muslim Child* magazine.

Keywords: Democracy, Freedom, Faith, Press, Children's Magazine

¹ Isparta University of Applied Sciences, Audio-Visual Techniques and Media Production Department, Lecturer, Ph.D., mustafagokmen@isparta.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6712-3759

Giriş

Erken Cumhuriyet döneminde kısa süreli Terakkiperver ve Serbest Fırka denemeleri dışında muhalif örgütlenmelere fırsat verilmemiştir. Her iki fırka kapatılarak basın-yayın da dahil olmak bütün muhalif kesimler susturulmuştur. 1945'e kadar herhangi muhalif bir örgütlenmeye imkân tanınmamıştır. Devrimlerin halka benimsetilmesi gerekçesiyle toplum yoğun bir baskı altına alınmıştır. Bu şekilde demokrasi ortadan kaldırılırken "inanç özgürlüğü" konusunda da katı laiklik uygulamaları başlanmıştır. Türkçe ezan uygulaması, çocuklara yönelik dini eğitimin yasaklanması gibi uygulamalar 1940'lı yılların sonuna kadar devam ettirilmiştir. Bu dönemde demokratik haklarda, düşünce ve ifade özgürlüğünde, inanç özgürlüğü ile inandığı dinin gereklerini öğrenme özgürlüğü konusunda baskılar artmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrası değişen dünya şartları sebebiyle topluma yönelik baskılar hafifletilmiştir. 1946 yılında kurulan Demokrat Parti (DP) dört yıllık muhalefet deneyimini yaşamıştır. DP, her konuda özgürlük vaatleri ile girdiğı 14 Mayıs 1950 seçimleri sonrası tek başına iktidara gelmiştir. DP iktidarında düşünce ve ifade özgürlüğü ile inanç özgürlüğü konusundaki engeller hızla kaldırılmıştır. Demokratik ortam sebebiyle basın-yayın hayatında özgürlüklerin önü açılmıştır. Böylece inanç özgürlüğü ile inandığı dinin gereklerini öğrenme özgürlüğü de serbest hale gelmiştir. DP iktidarının sağladığı özgürlük ortamında yeni gazeteler ve dergiler yayın hayatına başlamıştır. Dergiler, belirli bir konu veya konulara odaklanan periyodik yayınlardır. Yayın periyoduna göre dergiler haftalık, aylık, iki aylık, üç ve dört aylık olarak sınıflanabilmektedir. Dönem içinde gazetelere göre daha uzun ömürlü olan çok sayıda tematik dergi yayınlanmıştır. Türk basın hayatında iş ve finans, politika, sanat, edebiyat, bilim-teknik, düşünce, felsefe, moda, spor, yemek, seyahat, teknoloji, sağlık, güzellik, popüler kültür, erkek, kadın ve çocuk gibi temalar etrafında çok sayıda dergi yayınlanmıştır. Çocuk dergiciliğı, yazılı basında çocuklara yönelik hazırlanan tematik dergileri kapsamaktadır.

Bu araştırma kapsamında incelenen Müslüman Çocuk dergisi aylık dergiler sınıfındandır. Müslüman Çocuk, kendisini "haftalık dinî dergi" olarak tanımlamıştır. Müslüman Çocuk dergisi, 23 Kasım 1951 ile 1 Şubat 1952 arasında on sayı neşredilmiş bir çocuk dergisidir. Araştırma kapsamında derginin tüm sayıları içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu araştırmada Müslüman Çocuk dergisinin Türk Basın tarihi literatürüne kazandırılması hedeflenmiştir.

Araştırmada ulaşılan sonuca göre Müslüman ocuk dergisi, DP'in ilk yıllarında sağlanan özgürlük ortamında yayımlanmaya başlamıştır. Dergi, mill ve manev değerleri önceleyerek çocuklara bu değerleri kazandırmayı misyon edinmiştir. Müslüman ocuk dergisinin içeriklerinde, Kur'an-ı Kerim'den ayetler, Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in hayatından kesitler, İslami ğretiler ve hadisler gibi İslam konuların ele alındığı tespit edilmiştir. Dergi, İslami bilgileri eğlenceli bir şekilde sunarak çocukların bu bilgileri kolayca öğrenmelerine ve anlamalarına yardımcı olmayı hedeflemektedir. Dergide ele alınan konular, çocukların anlayabileceği bir dilde anlatılmakta ve resimlerle desteklenmektedir.

1. Çocuklara Yönelik Dergi Yayıncılığı

Dünyada 17. Yüzyılda dergiler ortaya çıkmaya başlamıştır. Dergiler gazetelerin ardından farklı bir iletişim alanı olarak biçimlenmiştir. Dergiler, bir dizi sosyal, kültürel ve bilimsel gelişmenin sonucundan etkilenmiştir. Aydınlanmayla birlikte Avrupa lkelerinde ilmi cemiyetler 17. yüzyılda kurulmaya başlamıştır. En görkemli dönemine ise 18. yüzyılda ulamıştır. Söz konusu ilmi cemiyetler dergilerin ortaya çıkışında etkili olmuşlardır. Bilimin ilerlemesi ve yaygınlaşmasında etkili olan dergiler aynı zamanda bilim adamları arasındaki iletişimi sağlamada da etkili olmuşlardır. Dergiler, bilim insanları arasındaki iletişim sağlanmasına aracılık ettikleri gibi aynı zamanda bilimsel tartışmalara da zemin oluşturmuşlardır (şimşek, 2001, s. 1).

Mecmua-i Fünun, Türk dergiciliğinin başlangıcıdır. 1862 yılında çıkarılan bilim dergisi Osmanlı'da yayımlanan ilk dergi olmuştur. *Mecmua-i Fünun'un* sahibi Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye Reisi Münif Paşa'dır. Paşa dergisini, derneğin yayın organı olarak yayınlamaya başlamıştır. Adıyla uyumlu olarak dergide fizik, kimya, felsefe, ruh bilim, sosyoloji, tarih ve coğrafya gibi ilmi konularla ilgili makalelere yer verilmiştir. Dergi, iki yılda 50 sayı kadar çıktıktan sonra, yayını durdurmak zorunda kalmıştır. Paşa, dergisini 1866 yılında yeniden yayınlamaya başlamıştır ancak uzun süre devam ettirememiştir. 1869 yılına geldiğinde cemiyetle birlikte dergi de kapanmıştır. Bu tarihten sonra değişik alanlara yönelik tematik dergiler yayımlanmaya başlamıştır. Dergilerde adını veren tematik alanlar ocuk dergileri, mizah dergileri, kadın dergileri, ilmi dergiler, edebiyat dergileri ve meslek dergiler olarak sıralanabilir (şimşek, 2001, s. 2).

Avrupa'da gazetecilik konusunda kaydedilen ilerlemeler ile çocuk dergilerinin yayınlarına başlaması benzerlik göstermektedir. Gazetecilik alanındaki faaliyetlerin açıkça ortaya çıkması ve hızlanması yeni ihtiyaçları ortaya çıkarmıştır. Birbirinden farklı kesimlerin ve bireylerin ihtiyaçlarına göre farklı tasarlanan yayınlar yapılması düşüncesi yaygınlık kazanmıştır. Gazetelerde hedef kitlenin taleplerine göre yayın yapma ve uzmanlaşma giderek yayınlık kazanmıştır. Gazetecilikte yaşanan bu gelişmelere bağlı olarak dergi yayıncılığı konusundaki çalışmalar hızlanmıştır. Gazetecilik alanında yapılan bu çalışmaların sonucu olarak tematik dergi yayıncılığı başlamıştır. Söz konusu tematik dergiler gençlik, kadın, bilim, moda ve spor dergileri olarak sıralanabilir (Gezmen, 2019, s. 65).

Türkiye'de çocuk dergiciliği ana hatlarıyla üç döneme ayrılabilir. Cumhuriyet öncesi dönem, Cumhuriyet'in ilanının ardından Harf Devrimi'ne kadar olan dönem ve Harf Devrimi sonrası dönem olmak üzere üç döneme ayrılan çocuk dergiciliği kendi döneminin özelliklerini yansıtan içerikler taşımaktadır (Kuyucu & Kırık, 2019, s. 20). Türkiye'de ilk çocuk dergisi 1869 tarihinde yayınlanan Mümeyyiz dergisi olmuştur. Söz konusu tarihte yayımlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin çocuklara yönelik süreli yayınlar için önemli etkenlerden birisi olmuştur. Zira çocukların eğitiminde süreli yayınların önemini kavrayan bakanlık nizamname ile yayınlara bir düzen getirmeyi hedeflemiştir. Bu dönemde ve sonrasında çocuklara hitap eden gazete ve dergiler, hazırladıkları içeriklerle çocukların merakını celbetmeyi başarmışlardır. Çocuklara yönelik haberler, bilmeceler, roman tefrikaları, ahlâki yazılar yayımlayan dergiler, verdikleri promosyon ürünleriyle okur sayısını arttırmayı hedeflemişlerdir. Toplumun çocuğa bakışını, çocuktan beklentilerini ve bunların izlerini dergilere ve gazetelere bakıldığında görmek mümkündür. Dergiler başlangıçta sadece çocukları muhatap almak yerine kadın ve aileyi de muhatap almıştır. İlerleyen dönemlerde ise bu süreli yayınlar daha çok çocuklara yönelik içerikler üretmeye başlamıştır (İnan, 2012, s. 12). Çocuklara yönelik olarak hazırlanan tematik dergiler yazılı basın kapsamında değerlendirilmektedir. Hedef kitle olarak çocuklara yönelik yayınlanan bu dergileri içeriklerine göre kategorize etmek mümkündür. Çocuk edebiyatı ve çocuk yayınları bağlamında iki kategoride ele alınabilir (Kuyucu & Kırık, 2019, s. 16).

Cumhuriyet'in beşinci yılında 1928'de alfabenin değişmesiyle birlikte Cumhuriyet ilkelerinin çocuklara benimsetilmesi hedefiyle çocuk dergiciliği alanında dikkat çeken gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde ve devamında yayın

hayatına başlayan dergiler şu şekilde sırlanabilir: 1928 yılında “Çocuk Sesi”, “Afacan”, 1936 yılında “Çocuk Esirgeme Kurumu Dergisi”, “Yavrutürk”, 1939 yılında “Bin Bir Roman”, 1942 yılında “Çocuk Sesi”, 1943 yılında “Çocuk Haftası” ve 1945 yılında “Doğan Kardeş” dergileri harf inkılabı sonrası yayınlanan Cumhuriyet dönemi dergileridir. Dergiler yayın politikalarını çocukların eğitimleri ve hoşça vakit geçirmeleri konusu üzerine kurdukları görülmektedir (Hazar & Işık, 2017, s. 130).

Tablo 1: Erken Cumhuriyet Döneminde Harf İnkılabı sonrasında yayımlanan çocuklara okuma yazma öğretmeyi ve sevdirmeyi amaçlayan çocuk dergileri ve yayımlandıkları tarihler.

Dergi Adı	Yayınlanma Tarihi
Ateş	1930
Çocuk Sesi	1928
Afacan	1934
Yavrutürk	1936
Gelincik	1936
Çocuk Gazetesi	1938
Bin bir Roman	1939
Çocuk Romanları	1941
Çocuk Gözü	1945
Şen Çocuk	1945
Doğan Kardeş	1945
Karıncı	1952
Çocuk Haftası Yıllığı	1959

Kaynak: (Çıkla, 2005, s.95'ten aktaran Kuyucu & Kırık, 2019, s. 22)

Cumhuriyet'in ilanından başlamak üzere bu yıllarda çocuklara yönelik yayımlanan dergiler okuyucularına yeni kurulan rejimi benimsetmeye odaklanmıştır. Yeni dönemin Cumhuriyet öncesi dönemden farklılıklarının kavranması amacıyla içerikler ortaya koymaya gayret eden dergiler, alfabe değişimine bağlı olarak özellik çocuklardan başlamak üzere bireylere okuma kültürü ve alışkanlığının kazandırılması hedefine yoğunlaşmıştır. Bu hedefi benimseyen çocuk dergileri bu özellikleri sebebiyle devlet tarafından maddi yardımlarla desteklenmiştir. *Çocuk Sesi* dergisi bu yayınlara örnek verilebilir. 27 Aralık 1928'de yayın hayatına başlayan dergi ilk 24 sayısını yayımladıktan sonra 1929 yılında devletten maddi yardım almaya başlamıştır. Dergiye sağlanan yardımlar Ağustos 1933'e kadar sürdürülmüştür. Çocuk dergileri Cumhuriyet fikrinin her alanda sağlanmasına çaba harcamıştır. Çocukların saf ve temiz dünyasına seslenerek öğüt verme yolunu da kullanan dergiler bedenen ve ahlaken sağlıklı nesiller yetiştirme gayreti içinde olmuşlardır (Alabaş, 2018, s. 1768).

Devlet eliyle desteklenen Mehmet Faruk Gürtunca'nın kurduğu *Çocuk Sesi* dergisi 1928-1948 yılları arasında yayınlanmış önemli çocuk yayınları arasındaki yeri almıştır. Bu dergiyi 1932-1933 yılında yayınlanan *Şen Çocuk*, 1932-1935 arasında *Mektepli*, 1934-1935 arasında *Çalışkan Çocuk*, 1934-1939 arasında *Afacan*, 1935 yılında yayınlanan *Olgun Çocuk*, 1936-1938 arasında *Ateş*, 1936-1942 arasında *Yavrutürk*, 1936-1947 arasında *Çocuk*, 1937-1938 arasında *Çocuk Duygusu* ve 1938-1939 arasında *Cumhuriyet Çocuğu*, 1939-1940 arasında *Asrın Çocuğu* ve 1939-1952 yılları arasında yayınlanan *Binbir Roman* dergileri Harf İnkılabı sonrası çocuklara seslenen yayınlar olarak basın tarihindeki yerlerini almıştır (Duman & Doğdu, 2015, s.218).

Harf Devriminin ardından bütün yurttta başlatılan eğitim seferberliğinin etkisiyle birlikte okur-yazar sayısında artış meydana gelmeye başlamıştır. Bu dönemde eğitimciler tarafından hazırlanan dergilerde, eğitim ve öğretim ön planda tutulmuştur. Aynı zamanda yayınlarda eğlence unsurunun da dikkate alınmıştır. Yeni harflerle çıkan dergilerde dil becerileri, bilmece, bulmaca ve fıkralarda yer almaktadır. İlerleyen zamanlarda ise eğitim öğretim hedefi dışına çıkan çocuk dergileri boş zamanları değerlendirmeye yönelik ticari kaygıları öne alan çocuk dergilerine dönüşmeye başlamıştır (Alpay, 1980, 174'ten aktaran Gezmen, 2019, s. 67). Çocuk dergiciliğinde Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte işlenen tema ve konular değişime uğramıştır. Dönemin şartları gereği olarak yeni kurulan devlette ulus bilincini geliştirmeye yönelik vatan sevgisi ve milli bilincin oluşturulması öncelikli konular haline gelmiştir (Kuyucu & Kırık, 2019, s. 21).

Cumhuriyet devrimleri içinde ayrı bir yeri olan 1928 yılında gerçekleştirilen alfabe değişimi ile birlikte çocuk dergileri yeni harflerle ile basılmaya başlanmıştır. Dönem dergileri çocuklardan başlamak üzere nüfusun büyük çoğunluğunun yeni harflerle okuryazar olmasını milli hedef olarak benimsemiştir. Vatan ve millet sevgisi ile Cumhuriyet devrimlerinin çocuklara benimsetilmesi dergilerde ağırlıklı olarak işlenen konulardır. Bunlarla birlikte Atatürk ilke ve inkılâplarının benimsenmesi amacı da güdülmüştür. Belirlenen devlet hedefi doğrultusunda dönem yayınlarında okumayı kolaylaştırıcı metinlere öncelik verilmiştir. 1950'li yıllarda görece özgürlük ortamı ile Batı'ya benzer şekilde ortaya çıkan basit, bol resimli ve belli konu içerikli dergilerle birlikte dini motifli dergiler de ortaya çıkmaya başlamıştır (Ungan ve Yiğit, 2014, s.184 ve Yiğitbaşı, 2014: 42'den aktaran Üstündağ & Bakan, 2022, 1422). Nitekim bu araştırma kapsamında incelenen *Müslüman Çocuk* dergisi de bu dönemin çocuklara yönelik bir medya ürünüdür.

Türkiye’de 19. yüzyılın sonlarından itibaren dönemin önemli ve tanınan yazarları da çocuk dergilerinde yazılar yazmışlar önemli içerikler üretmişlerdir. Cumhuriyetin ilanından Harf İnkılabına kadar *Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi’nin* de aralarında bulunduğu on adet çocuk dergisi yayımlanmıştır. Himâye-i Etfâl Cemiyeti’nin (Çocukları Koruma Cemiyeti) Başkanı Doktor Fuad (Umay)’ın sahibi olduğu dergi, genel olarak kurumun ve yeni kurulan Cumhuriyet’in politikalarını destekler mahiyette yayın yapmıştır. İlk sayıda tam sayfa olarak verilen Atatürk fotoğrafı ile altındaki “*Türkiye Himâye-i Etfâl Cemiyeti’nin Büyük Hamisi Gazi Paşa Hazretleri*” ibaresi yer almıştır (Konar, 2008, s.2).

Cumhuriyet’in ilanından sonra çıkan en önemli çocuk dergisi *Gürbüz Türk Çocuğu* (1926-28), olmuştur. Cumhuriyet’in yeni kurulduğu, ülkenin yeniden yapılanmasına çalışıldığı yıllarda yayın hayatına Himaye-i Etfâl’in resmi yayın organı olarak başlayan *Gürbüz Türk Çocuğu*, bir yandan şehit çocuklarına ve ailelerine, yardıma muhtaç çocuklara yönelik faaliyetleri görev şuuruyla yerine getirmeye çalışırken aynı zamanda Cumhuriyet neslini yetiştirme vazifesinde de sorumluluk almıştır. Çocuğun eğitiminde aile ve toplumun eğitiminin ilk şart olduğu bilinciyle dergi, aile, toplum ve çocuk için içerikler üreterek yayımlanmıştır (Konar, 2008, s. 7).

Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan yayınlardan çocukların Anadolu’yu, Anadolu insanını tanıması merkezde yer almıştır. Çocuklara yönelik yayımlanan gazete ve dergilerin özel önem verdiği Anadolu konusu 1940’lı yıllarda değışime uğramaya başlamıştır. Bu dönemde yayımlanan eserler, geçmişe göre çocuğun dilini ve dünyasını dikkate alan yayınlar yaparak çocuklara seslenmişlerdir (Kardaş ,2015, s. 269).

Cumhuriyet’in ilk yıllarında çocuk dergileri yeni rejimin yaptığı yenilikleri anlatma Cumhuriyet değerlerini benimsetme hedefiyle içerikler üretmeye yoğunlaşmıştır. 1928’de gerçekleştirilen Harf Devrimine kadar geçen zaman dönemde yayımlanan çocuk dergileri, yeni rejimin kendisini kabul ettirme çabasının en yoğun devresi olduğundan içeriklerde bu duruma dikkat etmişlerdir. Edebiyatın ikinci planda kaldığı bu dönemde içerikler ağırlıklı olarak yeni rejimi ve onun yeniliklerini benimsetmek amacı doğrultusunda şekillenmiştir (Okay, 2006, s. 516).

Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni rejimin temel amacı devletin varlığını sürdürecektir ve ulusun bütünlüğünü korumayı sağlayacak düşünceyi vatandaşlara benimsetmektir. İlköğretimden başlayarak öğretimin her

kademesinde bu hedef takip edilmiştir. Ağırlıklı olarak tek parti iktidarının denetiminde olan gazete ve dergiler de bu amaca hizmet etmişlerdir. Bu dönem çocuk dergilerinde “Türk Çocuğu”, bağımsızlığını yeni kazanmış bir toplumun geleceğe bakışını simgelemektedir. Burada hedef yeni kazanılmış bağımsızlığın korunmasıdır. Erken Cumhuriyet yıllarında yurttaşlık eğitiminde “*Medeni Bilgiler*” kitabı temel belirleyici kaynak olmuştur. Çocuk dergileri, Kitapta “Vatandaşın devlete karşı başlıca vazifeleri” bölümünde ele alınan “seçime katılma, vergi verme ve askerlik yapma” başlıkları değişik yazı türleriyle vatandaşları eğitmek amacıyla dergilerde işlenmiştir (Duman, 2010, s. 168).

Cumhuriyetin başında çocuklar geleceği teminatı olarak görüldüğü için bilinçli çocuk politikası üreten bir devlet anlayışı söz konusudur. Cumhuriyetin tasavvur ettiği bir insan tipini yetiştirmek için çocuk dergileri çizilen hedef doğrultusunda hedeflenen neslin yetiştirilmesinde diğer eğitici kişi ve kurumlar gibi görev üstlenmeyi görev bilmişlerdir. Bazı dergiler bunu bir vatanseverlik olarak benimserken bazıları da bir entelektüel duyarlık olarak görmüşlerdir. *Çocuk Sesi* benzeri bazı çocuk dergileri, Cumhuriyetin öngördüğü örnek çocuk tipini anlatan içerikler kendi varlık sebeplerini arasında görmüştür (İnan, 2012, s.21).

Türkiye’de erken Cumhuriyet döneminde 1923–1940 yılları arasında 34 çocuk dergi ya da gazetesi yayımlanmıştır. 17 yıl boyunca gerçekleşen yayım dağılımları Harf İnkılâbı sonrası çocuk gazete ve dergilerinin sayısında, 21 artış olmuştur. Latin harfleriyle daha çok okuyucuya ulaşılmış olması dergi sayısının artışında önemli etkenlerdendir. Bu dönemde dergilerin yayım peridotlarına bakıldığında çoğunlukla haftalık yayım yaptıkları görülmektedir. 23 dergiden 20’si haftalık; 2’si 15 günlük biri de aylık olarak okurlarıyla buluşmaktadır (İnan, 2012, s. 23).

Çocuklara yönelik süreli yayınlardan olan dergiler genel basın tarihi içinde değerlendirilmektedir. İlk başlarda basın toplumun belirli kesimlerine hitap etmiştir. Ancak zaman içerisinde toplumun geniş kesimlerine hitap etme hedefine yönelmiştir. Hedef kitlesinin genişlemesi sonucu basın zaman içerisinde cinsiyet, ilgi ve meslekî farklılıklara dayalı yeni haberleşme ürünlerini piyasaya sürmüştür. Bu süreçte kadınlara, çocuklara, gençlere, değişik ilgi ve meslek guruplarına yönelik haberleşme aracı olarak gazeteler ve dergiler çıkarılmıştır. Bu ayrışmanın bir sonucu olarak çocuk süreli yayınları tematik yayım olarak dikkat çekmeye başlamıştır. Bu gelişmeler aynı zamanda basında gazete ve dergi türlerinin de ortaya çıkmasında belirleyici olmuştur. Avrupa’da (1672) dergiciliğin ortaya çıkışından yaklaşık yüzyıl sonra çocuk dergileri yayım

hayatına başlamıştır. Ahlâkî dergiler (Moralische Wochenschrift) çocuk dergiciliğinin başlangıcı kabul edilmektedir. Söz konusu dergiler içeriklerinde ebeveynlere ve çocuklara yönelik ahlâkî öğütlere ağırlık vermişlerdir. Leipzig’de 1722 yılında yayınlanan "*Leipziger Wochenblatt für Kinder*" çocuk dergiciliğinin ilk örneğı olarak bilinmektedir. İçeriğinde hikâyeler, fabller, tabiat bilgisi konuları, mektuplar ve birtakım temsillerin yer aldığı bu ilk dergiye yine aynı yıl rakip olarak yayın hayatına başlayan "*Nidergaschisches Wochenblatt für Kinder*" adıyla benzer içeriklerle ikinci çocuk dergisi okurlarıyla buluşmuştur. İki yıl sonra Moralische Wochenschrift (1724), Patriot (1724-1726) yayınlanmaya başlamıştır. Takip eden yıl ise 1725 yılında çocuk terbiyesini esas alan "*Vernüftiger Tadlerin*" yayın hayatına başlamıştır. Bu dergileri Almanya’da ilerleyen yıllarda başka dergiler takip etmiştir. Britanya’da ise ilk çocuk dergisi 1788 yılında "*Juveile Magazina*" adıyla yayınlanmıştır. Bu dergiyi bir yıl sonra "*The Chuldres Magazine*" izlemiştir. İngiliz basınında kısa ömürlü bu iki dergiden sonra çocuk yayıncılığında esas gelime 1800’lü yıllarda yaşanmıştır. Çok sayıda çocuk dergisi birbirinin peşi sıra yayın hayatına katılmıştır. Çocukların eğitimi için çok az sayıda eserin bulunduğu dönemde yayımlanan bu dergiler, seçtikleri konuların çocuklar ve gençler tarafından beğenilecek konular olmasına özen göstermişlerdir (Şimşek, 2001, ss. 2-3).

Türkiye’deki çocuk dergiciliğı ise Avrupa’nın etkisiyle başlamıştır. Günlük gazete ekleri olarak neşredilen ilk çocuk dergileri Tanzimat döneminin ürünü olarak başlamıştır. Ancak kısa ömürlü olmuşlardır. Bu dönemde yayın hayatına başlayan ilk çocuk dergisi unvanına da sahip olan *Mümeyyiz*, çocuk dergilerinden en uzun ömürlüsü olmuştur. Sıtkı Efendi adlı yayıncının 1869 yılında aynı adlı günlük gazetenin eki olarak neşrettiğı *Mümeyyiz*, çocuklar için haftada bir çıkmıştır. Her sayısı ayrı bir renkte basılmıştır. Eğitim ve öğretim yazılarını içeren ve sekiz sayfa olarak basılan dergi çocuk eğitimi üzerinde yoğunlaşmıştır (Şimşek, 2001, s. 3).

İçeriklerine bakmak çocuk dergilerinin işlevlerinin anlaşılması için yeterlidir. Amaçlarıyla bütünleşen bir yayın politikası izlemeye çaba gösteren bu dergiler bu amaçlarına uygun içerikleriyle önemli bir işlev üslenmişlerdir. Hedef kitle olarak ilköğretim çağında ve okula devam eden öğrencilere yönelik içeriklere sahip çocuk dergileri, hedef kitlenin eğitim ve eğlence ihtiyaçlarına yoğunlaşmıştır. Çocuk dergilerinin içerikleri incelendiğinde çeşitli hikâye, masal, öykü ve roman tefrikaları, eğitime ile ilgili yazılar ve yorumlar, okul müfredatına

uygun sorular, bilmeceler, çocuk oyunları ve eğlence konuları, kitap tanıtımlarının yer aldığı kapsamlı içerikler görülecektir (Şimşek, 2001, s. 7).

Tarihimizde 1946-1950 yılları arası Türkiye'nin muhalefetle tanıştığı yıllar olmuştur. Cumhuriyet'in başında girilen ve değişik sebeplerle başarısızlıkla sonuçlanan iki çok partili sitem denemesinin ardından Türkiye uzun yıllar tek parti iktidarı tarafından yönetilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası 1945'ten itibaren siyasi ve toplumsal bakımından çok hareketli bir döneme girilmiştir. İktidarı elinde tutan CHP çok partili sitemde halkın desteğini sağlayabilmek için geleneksel tutumundan uzaklaşma göstermiştir. Ancak bu tutum sağ kanat siyasete yaramıştır. Yeni siyasi ortamın elverişli hale gelmesiyle cami köşelerindeki gazete ve kitap sergileri sağcı yayınlarla artışlar görülmüştür. Bu dönem içinde Necip Fazıl Kısakürek yönetiminde yayınlanan *Büyük Doğu*, "İslamcı düşünce"yi savunan en etkili dergilerden birisi haline gelmiştir. Aynı zamanda "Milliyetçilik ve Turancılık düşüncesi"ni savunan yayınların sayısında ve etkinliğinde de artışlar yaşanmıştır. Bu gelişmelere karşın "Sol düşünce"yi savunan basın çekingen bir tutum sergilemiştir. Bu dönemde çıkan en önemli günlük gazeteler *Cumhuriyet*, *Vatan*, *Tasvir*, *Akşam*, *Yeni Sabah*, *Tanin*, *Ulus*, *Zafer*, *Hürriyet* ve *Milliyet* olmuştur. Kuruluşundan beri yeni rejimin ve iktidarın yılmaz savunucusu olan *Cumhuriyet* gazetesi ilginç bir şekilde politika değişikliği yaparak bu dönemde DP'yi desteklemiştir (Topuz, 1996, s. 101).

Türkiye'ye siyasi hayatta çok partili siteme geçiş yaparken basın yayın hayatında patlama yaşanmıştır. İktidardaki CHP'nin kontrolü altında bulunan Anadolu Ajansı ve radyonun alternatifi olarak Anadolu şehir ve kasabalarında çıkan yüzlerce gazete ve dergi halkın sözcülüğünü üslenmiştir. İktidardaki CHP ile muhalefetteki DP arasındaki temel tartışma konusu düşünce özgürlüğü ekseninde olmuştur (Toruk, 2008, ss. 104-105).

Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçilmesi basın yayın hayatı açısından da en önemli dönüm noktası olmuştur. 1946 yılının başında Demokrat Parti'nin (DP) kurulması bu süreci başlatan dönüm noktalarından birisi olmuştur. Zira bu parti kurulduktan sonra Türk basınının tamamına yakını demokrasi fikrini işleyen yazı ve yorumlara yer vermeye başlamıştır. Bu süreçte yeni kurulan DP'yi desteklemek üzere yayın hayatına başlayan basın yayın organları olmuştur. 1946 yılında iktidarın basın üzerindeki kontrolü gevşetmesi sebebiyle yayın hayatına başlayan yayın sayısı 13 olmuştur. 1947 yılında muhalif fikirleri hoşgörü ile yaklaşan Hasan Saka Başbakan olarak görev yapmaktadır. 37 yeni gazete ve dergi yeni ortam sebebiyle yayın hayatına başlamıştır. 1948 yılına gelindiğinde iktidar değişikliği beklentisinin güçlenmesi sebebiyle Türkiye'de 9

yeni parti kurulmuştur. Yeni partileri desteklemek amacıyla 14 yeni gazete ve dergi de yayın hayatına başlamıştır. Partizan basın doğuşuna zemin hazırlayan bu gelişmelerin ardından 1949 yılında bir bilim adamı olan şemsettin Günaltay hükümeti kurulmuştur. Basının iktidara karşı eleştirisi artarak sürmüştür. Mevcut basın yayın kuruluşlarına ilave olarak 19 yeni yayın kurulmuştur. Bu gelişmelerin ardından gidilen 14 Mayıs 1950 yapılan serbest genel seçimlerinde DP tek başına iktidara gelmiştir. Daha önce verilen sözler gereği DP'nin ilk çıkardığı kanunlardan birisi "Genel af" olmuştur. Siyasi suçlular ile birlikte hapisteki tutuklu gazeteciler için de af getirilmiştir. Böylece tutuklu gazeteciler serbest bırakılmıştır (Oral, 1973, s. 158). DP iktidarının ilk yıllarında basın yayın hayatında bir özgürlük havası hâkim olmuştur. Bu ortamdan faydalanan yeni yayınlar basın yayın hayatına katılmıştır. Bu araştırma kapsamında incelenen *Müslüman Çocuk* dergisi de bu yayınlardan birisi olarak dikkat çekmektedir. Çocuklara yönelik dini yayınlar yapmak üzere kurulan tematik bir dergi olan *Müslüman Çocuk*, sadece 10 sayı yayımlanabilen kısa ömürlü bir yayın olmakla birlikte basın tarihimizdeki yerini almıştır.

2. Araştırmanın Metodolojisi

Araştırma kapsamında *Müslüman Çocuk* dergisinin bütün sayıları betimsel nitel içerik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Dergide kullanılan dil ve üslup, içerik ve görseller çocuk yayıncılığı yönünden analiz edilmiştir. Dergi içeriklerinin çocuk dergi yayınlarında bulunması gereken özellikleri barındırıp barındırmadığı irdelenmiştir. Dergideki içeriklerin adıyla uyumlu olup olmadığına bakılmıştır. Dini içerikli türlerin hangi ağırlıkla dergi sayfalarında yer aldığı da ele alınmıştır.

2.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmada amaç, Demokrat Parti (DP) döneminde ortaya çıkan özgürlük ortamının çocuk yayıncılığına nasıl yansdığına ortaya koymaktır. Çocuk kitleyi hedef alan yayınlarda düşünce ve ifade hürriyetinin ne şekilde ve nasıl kullanıldığını tespit etmek de bu araştırmanın kapsamı içindedir. Müslüman Çocuk dergisinin DP ile başlayan yeni dönemin ruhuna uygun olarak özgürlükçü, eğitici, öğretici içerikleri içinde ağırlıklı bir şekilde barındırdığı değerlendirilmektedir. Dergi içeriğinde yer alan türler, kullanılan dil ve üslup çocuk yayıncılığı bakımından önemlidir.

2.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma kapsamında *Müslüman Çocuk* dergisinin 23 Kasım 1951 ile 1 Şubat 1952 neşredilen toplam on sayısı incelenmiştir. Söz konusu sayılara İslamcı Dergiler Projesi web sayfasından ulaşılarak nüshalarının tamamı incelenmiştir. Araştırmanın sınırlılığını *Müslüman Çocuk* dergisinin yayımlanan on sayısı oluşturmaktadır.

3. Derginin Kimliği

Müslüman Çocuk ilk sayısından son sayısına kadar aynı tasarımda ve ebatlarda dergi formatında çıkmıştır. Dergi on sayı neşredilmesine rağmen dini tematik alanda yayınlanan Türkiye'nin en eski çocuk dergileri arasında sayılabilir. Derginin hedef kitlesi okuma yazma bilen ilkökul çağı çocuk grubudur. 1951-1952 arasında periyod olarak haftalık olarak yayımlanan derginin tüm sayılarına dijital olarak İslamcı Dergiler Projesi web sayfasından ulaşılabilmektedir.

Görsel 1: *Müslüman Çocuk* Dergisi 23 Kasım 1951 Sayı: 1; 1 Şubat 1952 Sayı:10 Kapakları
Kaynak: <https://katalog.idp.org.tr/dergiler/44/musluman-cocuk>

3.1. Dergide Kapak, Künye ve Abone Şartları

Dergi yayınlanmaya başladığı ilk sayıdan itibaren logosu kapakta "Müslüman Çocuk" yazısı üst bölümde siyah kapital kalın harflerle yer almaktadır. "Müslüman Çocuk" yazısı ve logo olarak derginin basılan sayısının renkleriyle uyumlu Şekilde siyah koyu renkle yer almaktadır. Kapak sayfasında sayı numarası ile birlikte 15 kuruş olarak derginin fiyatı da yer almaktadır. Dergi, kapaklarında sıklıkla ana karakterler olarak Cami resimleri kullanılmaktadır. Kapaklarda o sayının teması olan konu başlığı "Camilerimiz" başlığı altında İstanbul'un tarihi camileri tanıtılmaktadır. Aynı zamanda kapakta ve arka kapakta tanıtılan bu cami ile ilgili Fazıl zok tarafından çizilen resimler yer almaktadır. Derginin künyesi 2. sayfasında yer almaktadır. Knyede "Cuma günleri çıkar Haftalık Dini Dergi" ibaresi yer almaktadır. Sahibi Hamid Őendur, Yazı İşleri Müdürü Resai Eriç, Cağaloğlu Türbedar Sokak No:36 İstanbul, Basıldığı Yer: Çocuk Yayınları Matbaası bilgileri yer almaktadır. *Müslüman Çocuk* dergisi 23 Kasım 1951 ile 1 Şubat 1952 arasında on sayı yayımlanan bir çocuk dergisidir. Cağaloğlu merkezli Çocuk Yayınları Kolektif Őirketi tarafından cuma günleri neşredilen haftalık dini kimlik bir dergidir. Müslüman Çocuk, 23 Kasım 1951'de başladığı yayım hayatına Şubat 1952'de 10. sayısıyla son vermiştir. Dergi yayın hayatın süresince iki Yazı İşleri Müdürü tarafından idare edilmiştir. İsimleri ise Neriman Dicle, Resai Eriç olarak knyede yer almaktadır. Derginin abone Şartları ise dergi sayfalarındaki duyurulara şu Şekilde yer almıştır: Üç Aylık 200 kuruş, Altı Aylık 400 kuruş, Senelik 800 kuruş. "ğretmenlere bu tarife üzerinden yüzde 25 indirim yapılır" notu dikkat çekmektedir.

3.2. Derginin Biçim ve Anlatım zellikler

Çocuk yayınlarında kullanılan dile çok dikkat edilmesi gerekmektedir. *Müslüman Çocuk* dergisinde kullanılan dilin özenli kullanıldığı grlmektedir. Dergide eğitici ve öğretici nitelikte anlatım tercih edilmiştir. Yazım kuralları ve noktalama işaretleri bakımından Türkçe'nin temel kuralları dikkate alınmıştır. İşlenen konuların seçiminde ve anlatımında zen gösterilmiştir. Çocuk okur kitlenin kelime dağarcığını geliştirmeye yönelik bir kelime seçimi yapılmıştır. Çocukların geniş hayal dünyalarına hitap eden, onları dil ve kültür bağlamında geliştirici, mizah ögelerine yer verilen metinler dergi sayfalarındaki yerlerini almıştır.

3.3. Derginin İçeriği ve Türlerin Dağılımı

Dergide yer alan metinsel içerikler derginin adıyla uyumlu bir Şekilde dini ağırlıklıdır. Bu bölümde araştırma kapsamına alınan dergi sayılarındaki (10

sayı) bölümler, türlerine göre sınıflandırılarak betimsel yöntemle değerlendirmeye alınmıştır.

Tablo 2: Müslüman Çocuk dergisinin içerik türlerine göre dağılımı

Dergilerde Yer Alan Yazı Türleri		Türlerin Yer Aldığı Sayfa Başlıkları
1	Düşünce	"Bir İnci Sunuyorum" köşesinde çocukların zihninde yer etmesi istenen fikirler işlenmiştir.
2	İnanç	"Allah" sıfatları anlatılarak Allah inancı işlenmektedir
3	İman	"İnandım Hakır ve Gerçektir" başlığı altında iman esasları anlatılmaktadır.
4	Mabet	"Camilerimiz" başlığı altında her sayıda İstanbul'un tarihi camileri tanıtılmaktadır.
5	Siyer	"Hz. Muhammed'in Hayatı" başlığı altında İslam Peygamberinin hayatından kesitler sunulmaktadır.
6	Nasihah	"Öğüt Dağarcığı" başlığı altında nasihatlere yer verilmektedir.
7	Menkıbe	İslami gelenekte önemli anlatı türü olan evliya ve ermiş kişilerle ilgili hikayeler yer almıştır.
8	İnanç-İbadet	"Ayet ve Dua" köşesinde belli başlı ayetler ve duaların çocuklara öğretilmesi hedeflenmiştir.
9	Peygamberler Tarihi	"Tanrının Elçileri" başlığı altında peygamberlerin hayatından kesitler sunulmuştur.
10	Bulmaca	Çocukların eğlenerek öğrenmeleri hedeflenmiştir.
11	İbadet	"İnandım Seve Seve Yapacağım/ İslam'ın Şartları" başlığı altında İslam'ın temel esasları anlatılmaktadır.
12	Rüya Yorumu	"Ne Rüya Gördünüz?" başlığı altında "Yorumcubaşı" imzasıyla anonim rüya yorumu yapılmaktadır.
13	Eğlence	"İslam Dünyasından Fıkralar" başlığı altında Müslüman toplumların fıkralarıyla mizah anlayışı ve kültürü çocuklara aktarılmaktadır.
14	Bilgilendirme	"Sorun Söyleyelim" başlığı altında "Başhoca" imzasıyla merak edilen sorulara cevaplar verilmektedir.
15	Abone Bilgisi	Abone Şartları ve derginin ücretine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Kaynak: Tablo, Müslüman Çocuk dergisi içeriklerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sonuç

Derginin ilk sayısından son sayısına kadar genel olarak yukarıdaki tablodaki içerikler yer almıştır. Tüm sayıları tek cilt olarak "1. Cilt" olarak numaralandırılmıştır. *Müslüman Çocuk*, 18,4 X 26,4 cm boyutunda saman kâğıda basılmıştır. Ön ce arka kapak olmak üzere iki sayfası renkli diğerleri siyah beyaz olmak üzere toplam 12 sayfa olarak yayın hayatına başlamıştır. Dergi toplam 10 sayı yayımlandıktan sonra kapanmıştır. İlk sayısı 23 Kasım 1951 tarihinde 12 Sayfa olarak çıkmıştır ve bu sayıda 12 yazı yer almıştır. Diğer sayıların tarihleri ve çıkan yazı adetleri sırasıyla şöyledir: 2. Sayı, 7 Aralık 1951, 12 Sayfa, 14 Yazı; 3. Sayı, 14 Aralık 1951, 12 Sayfa, 13 Yazı; 4. Sayı, 21 Aralık 1951 12 Sayfa, 13 Yazı; 5. Sayı, 28 Aralık 1951, 12 Sayfa, 15 Yazı; 6. Sayı, 9 Ocak 1952, 12 Sayfa, 15 Yazı; 7. Sayı, 11 Ocak 1952, 12 Sayfa,13 Yazı; 8. Sayı, 18 Ocak 1952, 12 Sayfa, 16 Yazı; 9. Sayı, 25 Ocak 1952, 12 Sayfa, 14 Yazı; 10. Sayı 1 Şubat 1952, 12 Sayfa, 15 Yazı. Derginin 10. sayısından toplamda 140 değişik türlerde yazı yayımlanmıştır. Derginin sayıları incelendiğinde 12 ile 16 sayı arasında yazının yer aldığı tespit edilmiştir.

Derginin yazar kadrosuna gelince Pakize Yetil, Şevket Bilgisel, Mahmut Ş. Argun ilk sayıdan itibaren yazıları yayımlanan yazarlar olurken 2. sayıdan itibaren Nesip Hocaoğlu, 3. Sayıdan itibaren Özgen Şeçil, 4. Sayıdan itibaren Ergin Yeşil, 6. sayıdan itibaren Sabri Cemil, 9. Sayıda Aşık İrşadi ve Şevket Bilgisel, 10. ve son sayıda Servet Buyuran yazısıyla yer almıştır. Derginin en istikrarlı yazarı "Bir İnci Sunuyorum" başlıklı köşesiyle Pakize Yetil olmuştur. Özgen Şeçil ise "Hz. Muhammed'in Hayatı" adlı köşesinde İslam Peygamberi Hazreti Muhammed hakkında bilgiler vermiştir. Mahmut Ş. Argun "Tanrı Elçileri" başlıklı köşesinde peygamberlerin hayatlarından kesitler sunmaktadır. Nesip Hocaoğlu, "İnandım ve Seve Seve Yapacağım-İslam'ın Şartları" başlıklı sabit köşesinde çocuklara temel ibadetlere ilişkin bilgiler aktarmaktadır. Ergin Yeşil ise "İnandım Hakır ve Gerçektir" başlıklı köşesinde çocuklara iman esaslarını anlatmaktadır. Bir basın organı olarak kısa ömürlü bir dergi olan *Müslüman Çocuk* dergisi genel olarak içerikler incelendiğinde temel dini bilgiler, ibadet, siyer ve Osmanlı tarihinden kesitlere yer verildiği görülmektedir. Dergini ilk sayısında ünlü Sosyolog Ziya Gökalp'in "Elhamdülillah" başlıklı şiirini alıntılamıştır. İkinci sayısında ise Orhan Seyfi Orhun'un Yedi Gün'de

yayınlanan "Dua" adlı şiirini alıntılanmıştır. Üçüncü sayıda yine aynı şairden "Dua-2" başlığıyla bir alıntı daha yapılmıştır. 7. Sayıda ise Anadolu'nun ünlü mutasavvıflarından Yunus Emre'nin "Ya Muhammet" başlıklı ilahisi alıntılanmıştır. 8. Sayısında ise Milli Şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un "Kocakarı ve Ömer" başlıklı maznun hikayesinden alıntı yapılarak İslam'ın "adalet anlayışı" anlatılmıştır.

Dergi sayfalarında ilk sayısından son sayısına kadar imzasız çok sayıda yazı yer almış ve anonim bilgiler aktarılmıştır. Bu başlıklardan bazıları şunlardır: "Ayet ve Dua", "İslam Dünyasından Fıkralar", "Öğüt Dağarcığı", "Camilerimiz", "Bulmaca", "Oku Düşün", "Resimli Osmanlı Tarihi" gibi başlıklar altında başlığın anlamıyla uyumlu içerikler çocuklara aktarılmıştır. Örneğin: "Ayet ve Dua" başlığı altında çocukların belli ayetleri ve duaları öğrenmeleri hedeflenmiştir. "İslam Dünyasından Fıkralar" başlığı altındaki içeriklerde de çocukların eğlenerek bazı bilgi ve kültürleri öğrenmesi amaçlanmıştır. "Öğüt Dağarcığı", "Oku Düşün" başlıkları altında çocuklara nasihatler yer almaktadır. "Camilerimiz" başlığı altında İstanbul'un tarihi camileri tanıtılmaktadır. Aynı zamanda kapakta ve arka kapakta tanıtılan bu cami ile ilgili Fazıl Özok tarafından çizilen resimler yer almaktadır. "Bulmaca" köşesi de yine çocukların eğlenerek öğrenmelerine yönelik içeriklerdendir. Dergide ayrıca "Başhoca" imzalı "Sorun Söyleyelim" ve "Yorumcubaşı" imzasıyla "Ne Rüya Gördünüz?" başlıklı köşeler yer almaktadır.

Araştırma kapsamında derginin tüm sayıları incelenmiştir. İncelenen sayılarda çocuk yayınlarında bulunması gereken özelliklerle uyumlu bir görünüm arz eden *Müslüman Çocuk* dergisinin yayınlar öğretici ve eğitici niteliklere sahiptir. *Müslüman Çocuk* dergisi kimliğini temsil eden dini söylemler sıkça tekrarlanmaktadır. Çocuk okur kitlede din kavramının yerleşmesini sağlamaya yönelik didaktik bilgilendirmeye yönelik birçok metni ulunmaktadır. Demokrat Parti iktidarının sağladığı görece özgürlük ortamında çocuklara yönelik "değerler eğitime yönelik" faaliyetler kapsamında değerlendirilebilecek içerikler Cumhuriyet dönemindeki erken örnekler olarak değerlendirilebilir. Bedensel ve zihinsel olarak çocukların gelişimini desteklemeye yönelik, bulmaca, fıkra gibi içeriklere dergi sayfalarında yer verilmiştir. Bulmaca çözümler ileriki sayılarda verilerek, çocukların dergiyi merakla takip etmeleri hedeflenmiştir. Dergideki yazı puntoları, satır aralıkları, yetişkin okura göre seçilmiştir. Dil ve üslup hedef çocukların doğru olarak algılamalarına yönelik hazırlanmaya çalışılmıştır. Ancak 1950'li yıllarda örnek yayınların yetersizliği sebebiyle dergi içeriklerinde çocuklara yönelik didaktik

bir yol tercih edildiğini söylemek mümkündür. Dergi sayılarında görsel kullanımı sınırlı kalmıştır. Sadece İstanbul’un tarihi camileriyle ilgili yazılar dergi içeriğinde yer alırken tanıtılan camiye ilişkin görseller kapağı ve arka kapağı süslemiştir. Camilerle ilintili görseller resim olarak yeterli büyüklükte olup, ilgi çekici çarpıcı renkler tercih edilmektedir. Derginin biçimi ve büyüklüğü de çocuk hedef kitleye uygun hazırlanmıştır.

Bu çalışmada incelenen *Müslüman Çocuk* dergisi 1951-1952 yılları arasında Demokrat Parti iktidarının sağladığı dini özgürlükler çerçevesinde doğrudan çocuklara seslenmiştir. Çalışmada *Müslüman Çocuk* dergisinin tanıtımı hedeflenmiştir. Dergide içerikleri çocuk eğitimi açısından analiz edilmiştir. Bu çerçevede derginin kimlik bilgileri ve dergide çocuk eğitime hangi yönden katkısı olduğuna bakılmıştır. *Müslüman Çocuk* dergisinin çocuk yayınlarının taşınması gereken özelliklerle uyumlu bir çizgi takip edip etmediği ele alınmıştır. Dergide, adıyla uyumlu dini değerlerin sıklıkla tekrarlandığı tespit edilmiştir. Çocukların anlayabileceği biçimde sunulan, dini içerik barındıran yazılarında, dini kültürü yansıtmayı hedefleyen bir üslup yer almaktadır. Dergide kullanılan puntoların çocukların yaş grubuna göre okunabilir şekilde olmasına özen gösterilmiştir. Dergide yer alan içeriklerde satırlar arası açıklık, sayısı az olmakla birlikte kullanılan görseller yaş grubu algı seviyesine uygun şekilde seçilmiştir. Dergi içeriklerindeki metinler ve yazı türleri çocukların yaş seviyesine uygun tasarlanmaya özen gösterilmiştir. Ancak dönemin yayıncılık anlayışına ve baskı tekniklerine bağlı olarak bazı temel klişelerin çocuklara daha uygun şekilde düzenlendiğini diğer yazıların yetişkinlere de hitap edecek şekilde biçimlendiği söylenebilir. Derginin içeriğinde din-iman konusunda bilgilendirici metinler, ansiklopedik bilgiler, dini yazılar, çocukları eğlendirmeye yönelik bulmaca-bilmece, fıkralar yer almıştır. Dergi içeriğinin çocukları bilgilendirmenin yanı sıra eğlendirmeyi de hedeflediği görülmektedir. Demokrat Parti döneminin sağladığı özgürlükler ortamına bağlı olarak “değerler eğitimi” bağlamında oluşturulan ilk içeriklerin dergi sayfalarında yer aldığı söylenebilir. Katı laiklik uygulamaları sebebiyle 1950’li yıllara kadar düşünce, inanç, ifade özgürlüklerinin kısıtlanması aynı zamanda bireylerin inandığı dinin değerlerini öğrenme özgürlüğünü de kısıtlamıştır. Yeni dönem diğer özgürlüklerle birlikte dini öğrenme özgürlüğünün de önünü açmıştır. Dergide bu açıkça görülmektedir.

Kaynakça

- Alabaş, R. (2018). Çocuk Haftası dergisi ve çocuk eğitimi açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(5), 1765-1784.
- Duman, D. (2010). 1930-1950 dönemi çocuk dergilerinde yurttaşlık bilinci gelişimi kapsamında ulus-devlet algısının sağlanması: “Türk çocuğu-cumhuriyet çocuğu”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9(20), 157-170.
- Duman, D., & Doğdu, M. (2015). Erken cumhuriyet dönemi çocuk dergilerinde tasarruf bilinci oluşturma çabaları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15(31), 201-221.
- Gezmen, B. (2019). Bir eğitim aracı olarak çocuk dergileri: “Mavi Kırlangıç” çocuk dergisi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 59-80.
- Hazar, Ç. M., & Işık, U. (2017). Çocuk medyası ve doğan kardeş dergisi. *Journal of Communication Theory & Research/İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (45), 124-141.
- İnan, R. (2012). *Cumhuriyet dönemi çocuk dergi ve gazeteleri (Tahlili fihrist 1923-1940)* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Kardaş, D. (2015). Çocuk eğitimi açısından “Çocuklara Talim” dergisi. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 7(3), 267-282.
- Konar, E. (2008). Gürbüz Türk çocuğu dergisi. *Türk Halkları Edebiyatı II: Uluslararası Çocuk/Uşaq Edebiyatı Kongresi*.
- Kuyucu, M. & Kırık, A. M. (2019). Geçmişten günümüze Türkiye’de çocuk dergiciliği ve günümüz çocuk dergilerinin oluşturduğu fırsatlar. İçinde *Geleneksel Medyada Çocuk ve İletişim* (ss. 13-38). Çizgi Kitabevi.
- Okay, C. (2006). Eski harfli çocuk dergileri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (7), 511-518.
- Oral, F. S. (1973). *Cumhuriyet basın tarihi 1923-1973*. Sanayii Nefise Matbaası.
- Şimşek, H. (2001). XIX. yüzyıl çocuk dergiciliği ve eğitsel işlevleri üzerine. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, 1-9.
- Topuz, H. (1996). *100 soruda başlangıçtan bugüne Türk basın tarihi; davalar, hapisler, saldırılar, faili meçhul cinayetler ve holdingler*. Gerçek Yayınevi.
- Toruk, İ. (2008). *Gutenberg’den dijital çağa gazetecilik* (1. Baskı). L-T Literatürk.
- Üstündağ, N., & Bakan, U. (2022). Türkiye’de cumhuriyet sonrası çıkan çocuk dergi kapak tasarımlarının görsel analizi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 1419-1440.

Sunumu izlemek için
tıklayabilir ya da QR
kodu taratabilirsiniz

Erken Cumhuriyet Döneminde Seçmenlere Yönelik Hazırlanan Seçim Afişlerinin Göstergibilimsel Analizi

Özer DURAN ¹

Öz

Bu araştırmada öncelikle, herhangi bir ürün ya da hizmetin tanıtımında geniş kitlelere hitap yeteneğiyle görsel iletişimin bir ürünü olan afişlere değinilmektedir. Cumhuriyet Döneminde de kendine yer edinen afişler, kamusal faaliyetleri haber verme işlevinin yanında sosyal içerikli mesaj ve tanıtım işlevlerinde de dönem içerisinde bir araç olarak kullanıldığı bilinmektedir. Toplumla yönelik etkili iletişim aracı olan afişin alternatifinin olmaması, görsel iletişimde bir numaralı araç olmasına destek olmaktadır. Dönemin tasarımcıları toplum ile aralarındaki iletişim bağına tanımlayabilmek adına farklı biçim, renk ve tipografilerle hedef kitlenin beğenilerine seslenecek şekilde denemeler gerçekleştirmişlerdir. Tüm uğraşların topluma seslenebilmenin gerekliliğinden doğduğu görülmektedir. Dolayısıyla yaygın olarak tercih edilen bu kitle iletişim aracının dönem içerisinde gösterge olma özelliğini kazandığı görülmektedir.

Erken Cumhuriyet döneminde tasarlanan seçim afişlerinin göstergibilimsel açıdan incelenmesi bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaç paralelinde dönemin tasarım anlayışının kavranması ve toplum ile iletişimde hedef kitlenin, iletiye olan bakış açısının anlaşılabilmesi için bu inceleme gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte afişlerde bulunan yan anlamlı iletilerin toplumda oluşturduğu çağrışımlara değinilmeye çalışılmıştır.

İncelenecek afiş tasarımları erken Cumhuriyet dönemine (1945-1980) ait afişler ile sınırlandırılmaktadır. Kaynak analizi ve görsel teminin ardından kronolojik sıra ile göstergibilimsel bağlamda incelenmektedir. İnceleme sırasında dönemin yaşam tarzı ve düşünce yapısı göz önünde bulundurulmuştur.

Bu inceleme sonucunda dönemin tasarımcılarının hedef kitleyi etkilemek için tercih ettiği görsel değerleri ve toplumunun görsel beğenilerinin anlaşılmasını desteklediği görülmektedir. Aynı zamanda afişin kültürümüz içerisindeki yeri ve bulunduğu döneme katkılarının anlaşılmasında bu inceleme etkin rol almaktadır.

Cumhuriyet Dönemi afişlerinin fikir ve tasarım aşamasını konu alan araştırmalara ek olarak afişlerin göstergibilim düzleminde incelenmesi, dönem afişleri hakkında daha detaylı fikir sahibi olunmasına katkıda bulunacağı öngörülebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afiş, Grafik Tasarım, Göstergibilim, Erken Cumhuriyet Dönemi

¹ Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Grafik Tasarım Uzmanı, iletisim@ozerduran.com, ORCID ID: 0000-0001-5975-1472

You can click to watch
the presentation or
search for the QR
code.

Practical Phrase Patterns and Conversational Strategies for the Creation of a Self-Learning Turkish Chatbot

Özer DURAN ¹

Abstract

In this research, first of all, posters, which are a product of visual communication with the ability to appeal to a wide audience in the promotion of any product or service, are mentioned. It is known that posters, which also took their place during the Republican Period, were used as a tool in social content messages and promotional functions during the period, as well as in the function of informing public activities. The lack of an alternative to the poster, which is an effective communication tool for society, supports it to become the number one tool in visual communication. In order to Decipher the communication link between them and society, the designers of the period carried out experiments with different shapes, colors and typographies in a way to appeal to the tastes of the target audience. It is seen that all efforts are born out of the necessity of being able to address society. Therefore, it is seen that this widely preferred mass media has gained the feature of being an indicator during the period.

The aim of this research is to examine the election posters designed during the Early Republican period from a semiotic point of view. In parallel with this purpose, this study was carried out in order to understand the design understanding of the period and to understand the perspective of the target audience in communication with society and the message. However, it has been tried to address the connotations that the side meaningful messages contained in the posters create in society.

The poster designs to be examined are limited to posters belonging to the Republican period (1945-1980). After the source analysis and supply, it is examined in chronological order in a semiotic context. During the review, an evaluation was taken considering the lifestyle and mentality of the period.

As a result of this examination, it is thought that it will support the understanding of the visual values preferred by the designers of the period to influence the target audience and the visual tastes of the society. At the same time, it is aimed to reveal the poster's place in our culture and its contributions to the period in which it was found.

In addition to the research on the idea and design phase of the posters of the Republican Period, it can be predicted that conducting different research on the duplication and distribution of posters will contribute to October to have a more detailed idea about the period.

Keywords: Poster, Graphic Design, Semiotics, Early Republican Period

¹ Applied Sciences University of Isparta, Graphic Design Specialist, iletisim@ozerduran.com, ORCID ID: 0000-0001-5975-1472

Giriş

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte görsel alanda da gelişmeler ve değişmelerin meydana geldiği görölmektedir. Gelişmelerin halk arasında görünen yüzü olan afişlere dönem içerisinde birçok işlev yüklendiği bilinmektedir.

Bu inceleme 1945-1980 yılları arası tasarlanan seçim afişlerinin incelenmesi ile sınırlandırılmıştır. Kavramların anlaşılabilmesi için öncelikle afiş ve afiş türleri başlıklarına değinilmektedir. Afiş tasarımında görsel iletişimi destekleyecek unsurlardan ayrıca bahsedilerek genel bilgilendirmeler yer almaktadır. İncelenecek afişlerin göstergebilim tekniği ile analizleri yapılarak değerlendirmelerde bulunulmuştur. İnceleme için tercih edilecek afişler, dönemin önemli siyasi partilerinin afişlerinden oluşmaktadır. Tasarlanan afişler öncelikle dilsel ileti ve düz anlam bakımından incelemesi gerçekleştirilerek açıklanmaktadır. Daha sonra afişin topluma iletmek istediği üstü kapalı mesajı içeren yan anlamın incelemesine yer verilmektedir.

Çalışmada bu incelemenin ardından afişlerde hâkim olan tasarım anlayışı, dilsel ifadeler ve mesajlar hakkında genel değerlendirmelere ayrıca yer verilmektedir. Bu incelemeye ek olarak dönem ile ilgili farklı araştırma konuları hakkında önerilerde bulunulmuştur.

1. Afiş

Türk Dil Kurumuna göre afiş; Bir şeyi duyurmak veya tanıtmak için hazırlanan, kalabalığın görebileceği yere asılmış, genellikle resimli duvar ilânu, ası şeklinde tanımlanmaktadır. Bir olayı, ürünü, hizmeti ya da etkinliği duyurmak veya hedef kitleyi bilgilendirmek amacı ile tasarlanan, resim ve yazı gibi unsurlarla desteklenen görsel ürünlerdir (Türk Dil Kurumu, t.y.).

Afişler, tasarım ve sanat kayęısı eşit ağırlıkta bulunduran grafik tasarım ürünleri olarak bilinmektedir (Becer, 2013, s. 201). Zamanla grafik tasarım ürünleri arasında yerini alarak değerli bir konuma geldiği görölmektedir. Sanat değeri taşıyan bu görsel ürünler ticari faaliyetler ve pazarlama alanında kullanıldığı bilirse de kitleleri harekete geçirme ve yönlendirme işlevlerine sahip olduğu da bilinmektedir.

Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte halkı şekillendirebilmek için afişler devlet tarafından oldukça fazla önemsenmiştir. Dönem içerisinde okuma yazma

oranı çok düşük olan ülkemizde görsel iletişimin propaganda için kullanışlı olduğu görülmektedir (Aysan, 2020, s. 219). Bu farkındalık sonrasında afişin dilsel ifadelerin yanında görsel olarak da seçmenlere yönelik hazırlanmasının yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir.

1.1. Afiş Türleri

Afişler, kullanım alanlarına göre genel anlamda üç ana gruba ayrılmaktadır. Bunlar: *Ticari afişler*, *kültürel afişler* ve *sosyal afişlerdir*. Ticari afişler, bir ürün ya da hizmeti tanıtma işlevi yüklenen afişlerdir. Reklamcılık başta olmak üzere endüstri, gıda ve turizm gibi sektörlerde yaygın olarak kullanılmaktadırlar (Becer, 2013, s. 201).

Bir ürünün veya hizmetin tanıtılmasında afişler yaygın kullanım alanları ile sıklıkla tercih edilmektedir. Haber verme ve bilgilendirme işlevi ile kültürel afişler; festival, sempozyum, konser, tiyatro ve sergi gibi kültürel etkinlikleri hedef kitleye ulaştıran afişlerdir (Becer, 2013, s. 201).

Çeşitli bilgi, düşünce ve öğretilerin hedef kitleye aktarılmasında, sağlık, çevre, sivil savunma, trafik, ulaşım gibi konularda eğitici ve harekete geçirme odaklı nitelikteki afişlerin yanı sıra, politik açıdan bir düşünceyi ya da siyasi bir parti hakkında bilgi veren afişler ise sosyal afişler grubunda yer almaktadır. Afiş tasarımında ise ilk olarak izlenme süresi, dikkate alınması gereken kriterlerin başında gelmektedir (Becer, 2013, s. 201).

1.2. Afişte Görsel Değer

Bir afişin hazırlanma aşamasında tercih edilecek görselin büyüklüğü, kapladığı alan, renkler ve bu renklerin şiddeti, açık-koyu değerleri ve leke dengesi önem arz etmektedir. Afişin temelde negatif alan, simetri ve asimetri gibi dinamiklere sahip olmalıdır. Ayrıca bilgilendirme işlevinden dolayı tasarım yazı öğeleriyle de desteklenmelidir. Afişte bilgi aktarımının yanı sıra görsel değerlerin oluşumunda tipografinin de görev aldığı unutulmamalıdır. Tasarım içerisinde bir yazı karakteri içerikle eşdeğer durumda olmalı ve onu yansıtmalıdır. Seçim yaparken tipografinin de modası olduğunu fakat bizim de bir moda yaratabileceğimizi unutmamak gerekir (İstek, 2004, s. 97).

Afişin iki özgün niteliği olarak resim-yazı bütünlüğü ve çoğaltılabilirlik özelliği sayılabilmektedir ancak günümüzde bu iki özelliğin yanında afişin serbest boyutlarda tasarlanabilmesi, bir mekâna tamamen bağlı olmaksızın

ölçülendirilebilmesi de en önemli özellikleri arasında sayılabilmektedir (Kaptan, 1996, s. 52).

Afişlerin barındırdığı görsel dil, iletişim sürecinde davranışları yönlendirmede gerçek tecrübelerin yerini tutmaktadır (John ve Percy, 1980, s 12). Bu açıdan bakıldığı zaman iletişimde görsel dilin önemi anlaşılmaktadır.

2. Göstergebilim

Göstergebilim amaç olarak, dizgelerde bulunan anlamsal katmanların yapısını ortaya koymak ve var olan anlamlı bir bütünü çözümlenektir. Ancak bu çözümlenekte anlamlar değil, tasarımda anlam üretiminin aşamalarını, yani anlamı oluşturan göstergelerin bir araya getirilmesi sırasında takip edilen yol ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Toplum içerisinde dilin iletişimde baskın bir rol oynadığı bilinse de sözlü olmayan görsel öğelerin de iletişimde önemli olduğu bilinmektedir. Ayrıca fotoğraf ve yazıları içeren bir makaleyi baştan sona okumak yerine öncelikle fotoğraflar, amblemler, kısaltmalar, büyük puntolu yazılar, farklı renkteki bayrak formları ve küçük metinler içine serpiştirilmiş farklı büyüklükteki renk ve yazıların incelendiği göz önünde bulundurulduğunda, görsel göstergeler ile ilgili çalışmalara daha çok ağırlık verilme nedeni anlaşılır durumdadır. Afiş başta olmak üzere, resim, grafik, fotoğraf gibi görsel anlatım biçimleri, gösterge bilimin inceleme alanı içerisinde yer almaktadır (Günay, 2004 ss. 159, 161).

Barthes'a göre (1993) bir görsel öge, içerisinde mit ya da bir diğer adıyla gösteren, gösterilen ve gösterge boyutlarına yüklenen anlam ile meydana gelmektedir. Bir resim, afiş veya görsel tasarım da yer alan herhangi bir nesneden yararlanarak birincil düzeyde düz anlamlı bir gösterge oluşturulabilmektedir. Bu gösterge aynı zamanda ikincil düzeyde yan anlamlı bir göstergenin (mit) de gösterenine dönüşmektedir. Yan anlamın analizinde ise göstergenin soyut üstdil anlattısı hakkında çıkarımlar yer almaktadır.

Çalışmada afişler incelenirken şu sıralama takip edilmiştir:

1. Dilsel İleti

- a) *Düzenlanm:* Burada afişin dilsel öğeleri gösteren boyutta belirlenecektir.

2. Düz Anlam (İmge)

- a) *İmgenin Öğeleri ve Yapısı*: Afiş imgeleri birbirinden bağımsız olarak düz anlamları ile belirtilecektir.

3. Yan Anlam (İmge)

- a) *Yan Anlam İletisi*: Gösteren-Gösterilen ilişkisinden hareketle göstergelerin yan anlamları belirtilecektir.
- b) *Üst-Dil*: Göstergenin üç boyutundan hareketle göstergedeki yan anlamların ikinci düzeyini kapsayan üst-dil belirtilecektir.

3. Erken Cumhuriyet Dönemi Seçim Afişlerine Bakış Açısı

Erken Cumhuriyet döneminde tasarlanan seçim afişlerinin göstergibilimsel açıdan incelenmesi bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaç paralelinde literatür taramasının ardından dönemin tasarımcılarının hazırladığı seçim afişleri incelenmek üzere kronolojik olarak aktarılmaktadır. Dönemin tasarım anlayışının kavranması ve toplum ile iletişimde hedef kitlenin, iletiye olan bakış açısının anlaşılabilmesi için bu inceleme gerçekleştirilmektedir. Her görsel, kendinden öte anlam ve ilişkilerin oluşturduğu derin bir evrenin etkileşimli bir parçasıdır (Uçar, 2019, s. 134). Bununla birlikte afişlerde bulunan yan anlamlı iletilerin toplumda oluşturduğu çağrışımlarda inceleme içerisinde yerini almaktadır.

İncelenecek afiş tasarımları erken Cumhuriyet dönemine (1945-1980) ait afişler ile sınırlandırılmıştır. Kaynak analizi ve görsel teminin ardından afişler, kronolojik sıra ile göstergibilimsel bağlamda incelenmiştir. İnceleme sırasında dönemin yaşam tarzı ve düşünce yapısı göz önünde bulundurularak değerlendirme yapılmıştır.

Bu inceleme sonucunda dönemin tasarımcılarının hedef kitleyi etkilemek için tercih ettiği görsel değerleri ve toplumunun görsel beğenilerinin anlaşılmasını desteklediği görülmektedir. Aynı zamanda afişin kültürümüz içerisindeki yeri ve bulunduğu döneme katkılarının anlaşılmasında bu inceleme etkin rol almaktadır.

4. Erken Cumhuriyet Dönemi Seçim Afişlerinin Göstergibilimsel Analizi

4.1. Araştırma Yöntemi

Erken Cumhuriyet döneminde tasarlanan seçim afişlerinin göstergibilimsel açıdan incelenmesini konu alan bu araştırmada öncelikle dönem açısından önem taşıyan seçim afişlerinin görsel temininin gerçekleştirilmiştir. Ardından literatür taraması gerçekleştirilerek afiş, afiş türleri ve göstergibilimsel analiz gibi başlıklara bu çalışma kapsamında değinilmektedir. Araştırma sırasında elde edilen afiş görselleri kronolojik olarak göstergibilimsel bağlamda değerlendirmeye alınmaktadır. Buna ek olarak inceleme esnasında dönemin yaşam tarzı ve düşünce yapısını göz önünde tutularak değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Bu değerlendirmeler, hedef kitleye yazılı veya görsel olarak iletilmek istenen mesajların yanı sıra afişlerde bulunan yan anlamlı iletilerin toplumda oluşturduğu çağrışımlara da ayrıca değinilmeye çalışılmaktadır.

İncelenecek afiş tasarımları erken Cumhuriyet dönemine (1945-1980) ait afişler ile sınırlandırılmaktadır.

4.2. Demokrat Parti'nin 1950 Yılı Seçim Afişi Tasarımı

Görsel 1: Demokrat Parti'nin 1950 Yılı Seçim Afişi

1. Dilsel İleti

Afişin sağ üst bölümünde dilsel ifade olarak “Yeter! Söz Milletindir!” ibaresi yer alırken afişin alt bölümünde parti adına yer verilmiştir.

2. Düz Anlam (İmge)

a) İmgenin Öğeleri ve Yapısı:

Afişin sol kenarına yaşlı konumda, bilek kısmında üzerinde ay ve yıldız bulunan kırmızı fiyonk bağlı bir el bulunmaktadır.

3. Yan Anlam (İmge)

a) Yan Anlam İletisi:

Afişin imgesel iletisi toplumdan beklenen yanıtı temsil etmektedir. Kırmızı fiyonk seçmenleri temsil etmektedir.

b) Üst-Dil:

Afişin üst-dil iletisi olarak “dur” işareti yapan el görseli ile birlikte görsel dil ile topluma baskı yapılmaktadır.

4.3. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1950 Yılı Seçim Afişi Tasarımı

Görsel 2: Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1950 Yılı Seçim Afişi

1. Dilsel İleti

Afişin alt bölümünde dilsel ifade olarak “Atatürk ve İnönü Cumhuriyet Halk Partisinin Başlarıdır Oylarımızı Onların Partisine Verelim” ifadesinin yer aldığı görölmektedir.

2. Düz Anlam (İmge)

a) İmgenin Öğeleri ve Yapısı:

Afişin üst kısımda ellerinde oy pusulası ve zarf tutan kişilerin bulunduğu görsele yer verildiği görölmektedir. Bu görsel ilk bakışta afişin ne ile ilgili olduğunun hedef kitle tarafından anlaşılmasına destek olmaktadır. Ayrıca afişin geneline bakıldığında baskın halde görünen parti logosu ile seçmene seslenmektedir.

3. Yan Anlam (İmge)

a) Yan Anlam İletisi:

Afişin imgesel iletisi içerisinde seçimde her kesimden vatandaşa ihtiyaç olduğunun vurgusu, tercih edilen görsel ile verildiği görölmektedir.

b) Üst-Dil:

Afişte aktarılan görsel ile toplumun farklı kesimlerinin bir araya geldiğine veya gelmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca figürlerin giyimi üzerinden kıyafet devrimine ve yeni Türkiye’ye göndermeler yapıldığı görölmektedir.

4.4. Demokrat Parti’nin 1954 Yılı Seçim Afişi Tasarımı

Görsel 3: Demokrat Parti’nin 1954 Yılı Seçim Afişi

1. Dilsel İleti

Afişin alt bölümünde dilsel ifade olarak “Büyük Türkiye İçin Desteğinizi İstiyorum” ifadesine yer verildiği görülmektedir.

2. Düz Anlam (İmge)

a) İmgenin Öğeleri ve Yapısı:

Afişin sağ üst kenarında dönemin adayının portresine yer verildiği görülmektedir. Afişin genelinde baskın halde görünen el, işaret parmağı ile seçmeni işaret etmektedir.

3. Yan Anlam (İmge)

a) Yan Anlam İletisi:

Afişin imgesel iletisi içerisinde parmak işareti seçmene karşı hem görsel hem de psikolojik olarak baskın bir tavır takınmaktadır.

b) Üst-Dil:

Afişte aktarılan görsel ile topluma, siyasal bir değişikliğin gerekliliği vurgulanmaktadır. Ayrıca dönemin adayını görsel olarak vurgulamak üzere kullanılan portre fotoğrafta düzgün giyimli olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu durumdan adayın seçmeni önemseydiği ve değer verdiği anlamı çıkarılabilmektedir.

4.5. Adalet Partisi'nin 1965 Yılı Seçim Afişi Tasarımı

Görsel 4: Adalet Partisi'nin 1965 Yılı Seçim Afişi

1. Dilsel İleti

Afişin üst bölümünde dilsel ifade olarak Parti adına, orta bölümde “Su, Su, Su ve Yol!” ifadesine yer verilirken alt bölümün ise “Ana Davalarımızdandır” ifadesine ayrıldığı görölmektedir.

2. Düz Anlam (İmge)

a) İmgenin Öğeleri ve Yapısı:

Afişin üst bölümünde dilsel ifade olarak da yer alan “su” kelimesinin tekrarlandığını ve afişin orta bölümünü kaplayacak ölçüde, kırmızı renkte ve sağ kenara yaslı şekilde ünlem işaretine yer verildiği görölmektedir.

3. Yan Anlam (İmge)

a) Yan Anlam İletisi:

Afişin imgesel iletisi içerisinde ünlem işaretinin boyutu, vaat edilen işleri kapsayacak ölçüde kullanılarak hedef kitle üzerinde güven ortamı oluşturulmaya çalışıldığı görölmektedir.

b) Üst-Dil:

Afişte aktarılan “su” kelimesinin düzensiz tekrarı ile bir gerekliliğin öneminin görsel olarak vurgusunun yapıldığı görölmektedir.

4.6. Türkiye İşçi Partisi'nin 1965 Yılı Seçim Afişi Tasarımı

Görsel 5: Türkiye İşçi Partisi'nin 1965 Yılı Seçim Afişi

1. Dilsel İleti

Afişin üst bölümünde partinin dönem içinde kullandığı logoyu görmek mümkündür. Logo içerisinde dilsel ifade olarak “Köylüye Toprak Herkese İş” ifadesine yer verildiği görülmektedir. Afişin orta bölümünde sola hizalanmış biçimde ise “Göz Nuru Alın Teri” ifadesine yer verildiği görülmektedir. Ayrıca alt kısımda partinin tam adının yerleştirildiği görülmektedir.

2. Düz Anlam (İmge)

a) İmgenin Öğeleri ve Yapısı:

Afişin sağ üst kenarında partinin dönem içerisinde kullanmayı tercih ettiği logoya yer verildiği görülmektedir. Logoyu oluşturan dişli ve buğday çizimleri dikkat çekmektedir.

3. Yan Anlam (İmge)

a) Yan Anlam İletisi:

Afişin imgesel iletisi içerisinde logoda bulunan dişli çizimi sanayi sektörünü temsil ederken buğday çizimi ise tarıma vurgu yapmaktadır.

b) Üst-Dil:

Afişin geneline bakıldığında tercih edilen mavi arka plan, umut ve güvenin temsilinde rol almaktadır.

4.7. Milliyetçi Hareket Partisi'nin 1973 Yılı Seçim Afişi Tasarımı

Görsel 6: Milliyetçi Hareket Partisi'nin 1973 Yılı Seçim Afişi Tasarımı

1. Dilsel İleti

Afişin geneline yayılmış şekilde dilsel ifade olarak “Kızıl Eşkiyayı MHP Ezer” ifadesine yer verildiği grlmektedir.

2. Düz Anlam (İmge)

a) İmgenin geleri ve Yapısı:

Afişin orta bölümünde parti adının kısaltmasını kenarlara yaslı ve dikkat çekici şekilde yer verilirken dilsel ifade görsel yol ile imge haline getirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca sol alt kenarda partiye ait logoya yer verildiği grlmektedir.

3. Yan Anlam (İmge)

a) Yan Anlam İletisi:

Afişte imgesel ileti bakımından logonun kırmızı zemin üzerinde konumlandırılması görsel alışılmışlık açısından Türk bayrağına yakınlık oluşturarak toplum içerisinde güven kazanmayı hedeflediği dşnlebilir. Parti adı kısaltması ise dilsel ifade olmanın yanı sıra görsel olarak bir değer oluşturmaktadır.

b) st-Dil:

Afişte aktarılan görsel ve dilsel ifadeler ile toplum düşüncesi üzerinde baskınlık kurularak ikna etmeye yönelik olması dikkat çekmektedir.

4.8. Milli Selamet Partisi'nin 1973 Yılı Seçim Afişi Tasarımı -1

Görsel 7: Milli Selamet Partisi'nin 1973 Yılı Seçim Afişi

1. Dilsel İleti

Afişin üst bölümünde dilsel ifade olarak “Denenmiş Denenmez Solcuya-Renksize Aldanma” ifadesine yer verildiği görülmektedir. Parti adı kısaltması, tam adı ve logosunun ise afişin alt bölümünde kullanıldığı görülmektedir.

2. Düz Anlam (İmge)

a) İmgenin Öğeleri ve Yapısı:

Afişin sağ alt köşesine anahtar görünümlü ve kırmızı renkli parti logosunun yerleştirildiği görülmektedir. Bununla birlikte dilsel ifadenin bir çerçeve ile sınırlandırıldığı ve bu sınırın dışına çıkan ünlem işareti dikkat çekmektedir.

3. Yan Anlam (İmge)

a) Yan Anlam İletisi:

Afişin imgesel iletisi içerisinde parti logosunun ise dik şekilde duran bir anahtar formunda, kalp ve el biçimlerinden destek alınarak tasarlandığı görülmektedir. Dilsel ifadeyi görsel olarak sınırlayan çerçeve ayrıca dikkat çekmektedir.

b) Üst-Dil:

Afişte aktarılan parti logosunu oluşturan anahtar çiziminin dik tercih edilmesi ile partinin, belli sorunları çözmeye etkili olacağını ve dirençli bir duruş sergilediği anlamı yüklenebilmektedir. Dilsel ifadeyi saran çerçeve içerisinde çıkan ünlem işareti ise topluma çizilen sınırları aşan bireyin temsilinde rol aldığı düşünülebilir.

4.9. Milli Selamet Partisi'nin 1973 Yılı Seçim Afişini Tasarımı -2

Görsel 8: Milli Selamet Partisi'nin 1973 Yılı Seçim Afişini

1. Dilsel İleti

Afişin üst bölümünde dilsel ifade olarak “Bu Zafer İnananların Zaferidir” ifadesine yer verildiği görülmektedir. Ayrıca afişin orta ve alt bölümlerinde parti adı ve parti adı kısaltmasının kullanıldığı görülmektedir.

2. Düz Anlam (İmge)

a) İmgenin Öğeleri ve Yapısı:

Afişin alt bölümüne hâkim şekilde konumlandırılan parti adının kısaltması, şehir ve fabrika silüetleri arasında yerini almış olarak görülmektedir. Buna ek olarak afişin orta bölümünde kullanılan havai fişek çizimleri yer almaktadır.

3. Yan Anlam (İmge)

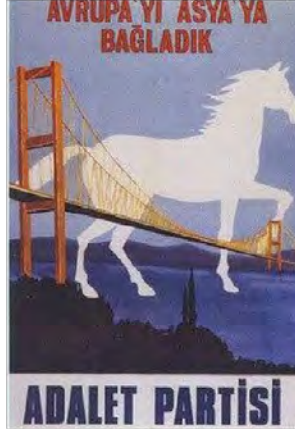
a) Yan Anlam İletisi:

Afişin imgesel iletisi içerisinde fabrika ve binalar arasına yerleştirilen parti adının kısaltması, hedef kitleye partinin toplum içerisinde yer aldığını ve toplumla bir olduğu vurgulanmaktadır.

b) Üst-Dil:

Afişin orta bölümünde yer alan havai fişek çizimi ve dilsel ifade içerisinde büyük punto ile yazılmış “zaferidir” kelimesi ile beraber kutlamayı temsil ederek toplumu yönlendirme rolünü üstlenmektedir.

4.10. Adalet Partisi'nin 1977 Yılı Seçim Afişi Tasarımı

Görsel 9: Adalet Partisi'nin 1977 Yılı Seçim Afişi

1. Dilsel İleti

Afişin üst bölümünde dilsel ifade olarak “Avrupa’yı Asya’ya Bağladık”, alt bölümünde ise partinin adına yer verildiği görülmektedir.

2. Düz Anlam (İmge)

a) İmgenin Öğeleri ve Yapısı:

Afişin merkezinde partinin simgesi olan beyaz atı ve partinin açılışını gerçekleştirdiği, eski adıyla Boğaziçi Köprüsüne yer verildiği görülmektedir. Afişin genelinde ise İstanbul silüeti dikkat çekmektedir.

3. Yan Anlam (İmge)

a) Yan Anlam İletisi:

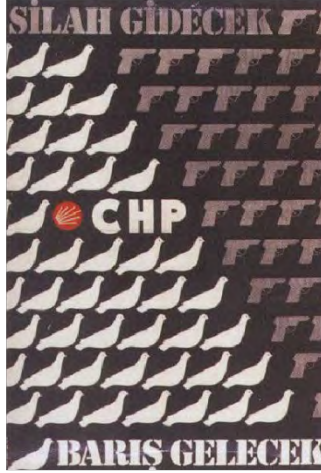
Afişin imgesel iletisi içerisinde partinin gerçekleştirdiği icraatlar ve yapılan işlerin büyüklüğüne vurgu yapmak amacıyla afişte yer verildiği görülmektedir.

b) Üst-Dil:

Afişte aktarılan parti simgesinin görsel ile bütünleşmiş olması ve normal boyutundan büyük olarak kullanılması hem dikkat çekiciliği artırmak amacıyla hem de partinin baskın ve kararlı olduğunu işaret etmektedir. Ayrıca at

figürünün beyaz renkli olması saflık ve temizliği vurgularken duruşu ile partinin harekete hazır olduğunu hedef kitleye aktarmaktadır.

4.11. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1977 Yılı Seçim Afişisi Tasarımı

Görsel 10: Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1977 Yılı Seçim Afişisi

1. Dilsel İleti

Afişin üst bölümünde dilsel ifade olarak "Silah gidecek", alt bölümünde ise "Barış Gelecek" ifadesine yer verildiği görülmektedir. Ayrıca parti adının kısaltma halinde afişin orta bölümünde konumlandırıldığı görülmektedir.

2. Düz Anlam (İmge)

a) İmgenin Öğeleri ve Yapısı:

Afişte yer alan dilsel ifadeyi destekleyecek şekilde silah ve güvercin imgelerinden yararlanıldığı görülmektedir. Ayrıca afişin genel renkleri ile kontrast oluşturacak şekilde parti logosunun afişin orta bölümünde yer aldığı görülmektedir. İmgelerin düzenli tekrarı ile desen oluşturularak afişin hedef kitle ulaşması ayrıca desteklenmektedir.

3. Yan Anlam (İmge)

a) Yan Anlam İletisi:

Afişin imgesel iletisi içerisinde grafiksel açıdan bakıldığında renk tercihi ile dilsel iletiyi desteklediği görülmektedir. Barışın temsilcisi olan beyaz güvercine yer verilirken silah imgesi için siyah renk tercih edilerek görsel iletişim yardımıyla hedef kitleye mesaj iletildiği görülmektedir.

b) Üst-Dil:

Afiş içerisinde parti adı ve logosunun barışın sembolü olan beyaz güvercinler arasına konumlandırılması, partinin düşünceleri ve amacı hakkında topluma mesaj vermektedir. Bununla birlikte afişin bütününe bakıldığında barışın imgesi olan beyaz güvercinler ile olumlu düşünceye sahip kişilerin baskın olduğu görülse de olumsuz düşünceye sahip kişilerin de toplum içerisinde var olduğu aktarılmaktadır.

4.12. Milliyetçi Hareket Partisi'nin 1977 Yılı Seçim Afişi Tasarımı

Görsel 11: Milliyetçi Hareket Partisi'nin 1977 Yılı Seçim Afişi

1. Dilsel İleti

Afişin geneline yayılmış şekilde dilsel ifade olarak "Komşusu Aç İken Tok Yatan Bizden Değildir" ifadesine yer verildiği görülmektedir. Devamında parti adına ve kısaltmasına yer verildiği görülmektedir.

2. Düz Anlam (İmge)

a) İmgenin Öğeleri ve Yapısı:

Afişin geneline bakıldığında oluşturulan dilsel ifade aynı zamanda renk ve yerleşim ile imgesel anlamı da oluşturduğu görülmektedir.

3. Yan Anlam (İmge)

a) Yan Anlam İletisi:

Afişin imgesel iletisi içerisinde hâkim olan kırmızı rengin toplum üzerinde bayrak ve vatan çağrışımlarını güçlendirmek adına tercih edildiği düşünölmektedir.

b) Üst-Dil:

Afiş tasarımında topluma aktarılan sağa yaslı yerleşim, beraberinde partinin görüşü ve yeri ile alakalı çıkarımlarda bulunabileceğimiz anlaşılmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Erken Cumhuriyet döneminde sadece yeni bir yönetim biçimine değil, aynı zamanda farklı bir yaşam tarzı ve özellik kazanan topluma destek olmak amacıyla, yeniliklere geçiş ve uyum sürecinin kolay olması açısından afiş tasarımları ile görsel olarak desteklenmeye çalışıldığı görölmektedir. Aynı zamanda tasarımcıların halka hitap edebilmek için tercih ettiği tasarım anlayışı dönem içerisinde tasarlanan afişler üzerinden rahatça gözlenebilmektedir. Dönem içerisinde okuryazar oranı göz önünde bulundurulduğunda afiş tasarımlarının ierideği ilgi çekici görseller ile toplum içerisinde okur yazar olmayan kesime dahi bilgi aktarabilecek şekilde iletişim sağlandığı görölmektedir.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte değişen yönetim sistemine ek olarak sanat ve toplum arasında bir bağ kurulmaya çalışılmış ve afiş tasarımları da bu bağı güçlendirmede etkin rol aldığı anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından itibaren siyasi partilerin sayıca artış göstermesi, seçmenlere yönelik hazırlanan pek çok afişin birbirleriyle olan rekabetleri dilsel ifadelerine yansıdığı görölmektedir. Bununla birlikte afiş tasarımında görsel anlatıyı güçlendirme ve yan anlam iletisi oluşturma amacıyla kültürel, yöresel veya günlük hayattan imgelere yer verilmesi, toplum odaklı tasarımın ön planda tutulduğuna işaret etmektedir.

Seçimlerde ulaşılan başarılar gösteriyor ki, tasarlanan afişlerin etkisi göz ardı edilememektedir. Afiş tasarımlarında yer alan yenilikçi slogan, görsel ve ifade biçimi ile o dönemde gerçekleşen seçimlerde başarı elde edilmesi arasında bir bağlantı olduğu düşünölebilir.

Cumhuriyet Dönemi afişlerinin fikir ve tasarım aşamasını konu alan araştırmalara ek olarak afişlerin göstergebilim düzleminde incelenmesi, dönem afişleri hakkında daha detaylı fikir sahibi olunmasına katkıda bulunacağı öngörölebilir.

Kaynakça

- Alkan, M. Ö. (2023, Mart 1). *Demokrasinin ilk afişleri*. İST Dergi. <https://www.istdergi.com/tarih-belge/demokrasinin-ilk-afisleri>
- Aysan, Y. (2020). *68 afişleri*. Grafik Sanatlar Üzerine Yazılar.
- Barthes, R. (1993). *Göstergebilimsel serüven*. Yapı Kredi Yayınları.
- Becer, E. (2013). *İletişim ve grafik tasarım*. Dost Kitabevi Yayınları.
- Günay, V. D. (2004). *Dil ve iletişim*. Multilingual Yayınları.
- İstek, R. (2004). *Görsel iletişimde tipografi ve sayfa düzeni*. Pusula.
- Rossiter, J. R., & Percy, L. (1980). Attitude change through visual imagery in advertising. *Journal of Advertising*, 9(2), 10-16. <https://doi.org/10.1080/00913367.1980.10673313>
- Kaptan, A.Y. (1996). *Afişte İllüstrasyonun Yeri ve Önemi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. On Dokuz Mayıs Üniversitesi.
- Onedio. (2015). *Geçmiş zaman olur ki: Cumhuriyet tarihinden 19 seçim afişi*, <https://onedio.com/haber/gecmis-zaman-olur-ki-cumhuriyet-tarihinden-19-secim-afisi-506664>
- Türk Dil Kurumu. (t.y). *Türk dil kurumu sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr>
- Uçar, T. F. (2019). *Görsel iletişim ve grafik tasarım*. İnkılap Yayınları.

Sunumu izlemek için
tıklayabilir ya da QR
kodu taratabilirsiniz

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılına Özel Hazırlanan Kurumsal Reklam Filmlerinin Kültürel Göstergeler Bağlamında Analizi: Arçelik ve Bien Reklamları Örneği

Esra KAYAPINAR ¹

Öz

Markalar, buldukları toplumun özel günlerinde tüketicileri ile iletişim kurmak, imaj oluşturmak, itibarını artırmak ve konumunu sağlamlaştırmak gibi birtakım amaçlarla kurumsal reklamlar yayınlamaktadır. Bu reklam filmlerinde genellikle tüketici ile ortak bir noktada buluşmak, duygusal bağ kurmak için kültürel göstergelerden faydalanılmaktadır. Türkiye için önemli bir değere sahip olan Cumhuriyet'in yüzüncü yılı, markalar için tüketicileri ile iletişimlerini güçlendirebilecekleri özel bir yıl olarak görülmektedir. Bu çalışmanın amacı markaların Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılına özel hazırladıkları kurumsal reklamlarını kültürel göstergeler bağlamında analiz etmektir. Bu amaçla Arçelik'in "Cumhuriyetimizin 100. Yılında Küçük Bir Hatıra" adlı reklam filmi ile Bien'in yayınladığı "100. Yılın Gururu Bien'le Bi Başka" adlı reklam filmi Barthes'in göstergebilimsel yaklaşımı ve çözümleme tekniklerinden faydalanılarak analiz edilmiştir. Çözümlemede Arçelik'in reklam filminde Türkiye'nin gelişimi ile Arçelik markasının gelişimi eş değer gösterilmiş olup kültürel göstergelerden yararlanılmıştır. Bien'in reklamında ise markanın cumhuriyetin eseri olduğu düşüncesi vurgulanmış olup kültürel göstergelerden yararlanılmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Reklamlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yıl Reklamları, Göstergebilimsel Analiz, Kültürel Göstergeler

¹ Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım, Yüksek Lisans Öğrencisi, kayapinaresra@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7819-1095

You can click to watch
the presentation or
search for the QR
code.

Investigation of Corporate Commercial Films Specially Prepared for the 100th Anniversary of the Republic of Turkey in the Context of Cultural Indicators: The Example of Arçelik and Bien Commercials

Esra KAYAPINAR ¹

Abstract

Brands publish corporate advertisements for a number of purposes such as communicating with their consumers, creating an image, increasing their reputation, and reinforcing their position, on special days or special days that have symbolic value for the society they are in, on anniversaries. In these commercials, cultural indicators are generally used to meet the consumer at a common point and to establish an emotional bond. Our centennial year, which has an important value for Turkey, is seen as a special year for brands to strengthen their communication with their consumers. The aim of this study is to analyze the corporate advertisements prepared by the brands for the centennial anniversary of Turkey in the context of cultural indicators. For this purpose, Arçelik's commercial film "A Little Memento on the 100th Anniversary of Our Republic" and Bien's "100. Proud of the Year, "It's another level with Bien" commercial film have been analyzed using Barthes' semiotic approach and analysis techniques. In the analysis, Arçelik's commercial, the development of Turkey and the development of the Arçelik brand were shown as equivalent, and cultural indicators were used. In Bien's advertisement, on the other hand, the idea that the brand is the work of the republic was emphasized and it was seen that cultural indicators were not used.

Keywords: Corporate Advertisements, 100th Anniversary Advertisements of the Republic of Turkey, Semiotic Analysis, Cultural Indicators

¹ Kocaeli University Institute of Social Sciences, Public Relations and Promotion, Master's Student, kayapinaresra@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7819-1095

Giriş

Markalar ya da kurumlar, bir ürün/hizmeti piyasaya sürerken imajlarına değer katabilmek için yaşadıkları toplumun kültürel değerlerini göz önüne almalıdırlar. Günümüzde tüketiciler ürün satın alırken beraberinde markayı da tüketmektedir. Kurumsal reklam filmleri burada devreye girmekte ve duygusal bağ unsurunu kullanarak kültürel göstergeleri hedef kitleyle buluşturmaktadır. Böylece marka devamlılığı da sağlanmaktadır. Kısaca kurumsal reklamcılık, kültürel göstergeler üzerinden özel günlerde hedef kitle üzerinde markaya/kuruma dair farkındalık oluşturarak marka devamlılığını sağlamaktadır.

Kurumsal reklam, kurumların tanınırlık düzeyini artıran, tüketicinin kuruma yönelik farkındalığını yaratan, kurumların itibar ve imajlarına değer katan bir halkla ilişkiler stratejisidir (Aydınolu ve Susur, 2021, s. 1734). Markaya yönelik olumlu tüketici davranışının gerçekteleşmesi güçlü bir kurumsal itibar ve imaja dayanmaktadır. Bu bağlamda kurumların ürün ve hizmet pazarlamasının yanı sıra kurumun değerlerinin tüketicie doğru bir şekilde iletilmesi için iletişim faaliyetlerini yerinde kullanması gerekmektedir.

Kurumsal reklamlar medya kanallarıyla kurumsal kimlik değerlerini tüketicie iletmekte ve tüketicinin kurumun kimliğini net bir şekilde anlamasını sağlamaktadır. Kurumsal kimliğin tüketici üzerinde bilinirliğini artırmayı hedefleyen kurumsal reklamlar, kuruma ait tüm değerleri görsel ve işitsel göstergelerle destekleyerek tüketicinin belleğinde kalıcılığı sağlamaktadır. Göstergebilim görsel öğeler ile kurumsal kimliğin birbirleriyle etkileşimine kaynak olmaktadır. Kurumsal reklamların akılda kalıcılığını artırabilmek görsel, işitsel ve sözel öğelerin kullanımıyla sağlanmaktadır (Yeygel ve Yakın, 2007, s. 116).

Kurumlar, olumlu imaj oluşturma, rekabet gücünü yükseltme, iç ve dış hedef kitlelerde marka bağlılığı oluşturmak için kurumsal reklamlara başvurmaktadır. Kurumsal reklam, en geniş tanımıyla şirketin/kurumun finansal fayda sağlamak için yaptığı reklam türüdür. Kurumsal değerlerin bir bütün olarak ele alınarak kurum kültürü ve kurum imajının aktarılmasını sağlamaktadır (Meral, 2008, s. 93).

Kurumsal reklamlar, kuruma birçok artı değer katmaktadır. Uygun şartlar altında yapılan ve hedef kitleye doğru bir şekilde iletilen kurumsal

reklamlar, ürün/hizmet satışlarını artırmaktadır. Mevcutta var olan çalışanların kurumlarına olan bağlılığını artırmakta ve kalifiye elemanların kurumda çalışma isteklerinin artmasını sağlamaktadır. Potansiyel yatırımcıların kuruma yönelik algısını artırmaktadır. Yönetim ve kamuoyu tarafından desteklenmektedirler (Karayel, 1994, s. 43). Bu yüzden reklam yapılırken sadece pazarlama amacı gütmemeli, tüm iletişim faaliyetlerini aktif kullanarak olumlu bir algı oluşturmaktadır.

Çalışmaya dâhil edilen kurumsal reklam filmlerinin seçilme nedeni, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılına özel diğer markaların/kurumların reklam filmlerinin henüz yayınlamamış olmalarıdır. Yapılan araştırmalar sonucunda Arçelik'in "Cumhuriyetin 100. Yılında Küçük Bir Hatıra" adlı kurumsal reklam filmi ile Bien'in "100. Yılın Gururu Bien'le Bir Başka" adlı kurumsal reklam filmine ulaşılmıştır. Çalışma bu iki kurumsal reklam filmi üzerinden ilerlemektedir. Kurumsal reklam filmleri analiz edilirken Roland Barthes'in göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılmaktadır. Kurumsal reklam filmleri kültürel göstergeler bağlamında analiz edilmektedir. Her iki reklam filmlerinin analizden farklı sonuçlar elde edilmiş olmasına rağmen iki firmanın da Türk Bayrağı görseli ile birlik ve beraberlik vurgusu yaptığı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılı ile markalarını özdeşleştirdikleri görülmektedir.

1. Kültürel Göstergelerin Barthes Özelinde Kurumsal Reklam Filmlerindeki Rolü

Ürünlerin kurumsal reklamlarda görünürlüğü açısından kültür, artı bir değer olarak yerini almaktadır. Reklamcılık 21. yüzyılda kültürel iletişim biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bunu desteklemek için hedef kitlenin yaşam biçimini niteleyen görsel, işitsel ve metinsel öğelere ürün reklamlarında yer verilmektedir (Torun, 2006, s. 86). Reklamlarda tercih edilen kültürel değerler birçok değişkenle tüketiciye iletilmektedir. Örneğin geleneksel kültürün yorumlamadan direkt aktarılması, geleneksel kültüre eklemeler yapılması veya geleneksel kültürün değiştirilerek sunulması gibi stratejiler izlenebilmektedir (Akbulut ve Balkaş, 2006, s. 597)

Kültürel değerler, toplumun öne çıkan, anlamlı görülen duygu ve davranışların bütününden oluşmaktadır. Değerler, kültürün temelini oluşturmakta ve toplumdan topluma farklı şekilde ifade edilmektedir. Kültürel değerlerin aktarımı, bireylerin birbirleriyle etkileşimiyle gerçekleşmektedir. Birey, içerisinde yaşadığı toplumun kültürel değerlerini doğumundan ölümüne kadar öğrenmekte, sürdürmekte ve gelecek nesillere aktarmaktadır. Aynı

kültürel değerlere sahip bireylerin bir davranışa karşı tepkisinin benzerliği o kültürü ne kadar içselleştirdikleriyle ilgilidir. Kültürün kalıcılığı ve sürekliliği o toplumdaki değeri ile yakından ilişkilidir (Bitirim Okmeydan, 2020, s. 110).

Mesaj, ortak kültür kodlarında yaşamını sürdüren, bütün değerlerini bu kodlar vasıtasıyla oluşturan bireylere aktarılacaksa, toplumun kültürel unsurları ele alınmalı, iyi tanımlanmalı ve doğru bir şekilde iletilmelidir (Çamlıdere, 2006, s. 36). Bir reklam filmini kültürel göstergeler açasından değerlendirebilmek için ülkenin içinde bulunduğu kültür yapısını, toplumsal yapısını, inanç sistemini, ahlaki özelliklerini bir bütün olarak ele almak gerekmektedir. Sadece Türkiye’de değil küresel reklam sektöründe de piyasaya sürülecek ürünler pazarlanırken kültürel göstergeler ön plana çıkarılmaktadır. Görsel, işitsel ve metinsel kodlar, ülkelerin kültürel göstergelerine göre konumlandırılmaktadır (Olgundeniz ve Parsa, 2014, s. 98).

İletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte toplumların markalardan beklentileri çeşitlenerek artmakta, milli, manevi ya da özel günlerin de markalar tarafından hatırlanması istenmektedir. Ortak kültüre sahip toplumların çeşitli gösterge, işaret, simge ve sembolleri benzer biçimlerde anlamlandırıyor olması, markaların kurumsal reklamlarında kültürel kodlardan faydalanmak suretiyle belirli özel günlerde toplumların beklentilerini karşılayabilmeleri için kullanılmaktadır. Özellikle sosyal medya platformlarının insanların günlük yaşantısında meydana getirdiği değişimler ile birlikte bireylerde özel günlere yönelik önemli bir hassasiyet oluşmakta, kapitalist bakış açısı da neredeyse her güne özel bir anlam yüklemekten geri durmamaktadır. Söz konusu özel günlere; dünya diyetisyenler günü, dünya avukatlar günü, dünya gazeteciler günü, dünya eczacılar günü, dünya mimarlık günü gibi meslekler üzerinden yaklaşıldığı görülürken, öte yandan dünya kahve günü, dünya çikolata günü, dünya makarna günü gibi gıdalar çerçevesinde ele alındığı da dikkat çekmektedir. Dolayısıyla markaların da özelleştirilen günlere duyarlı olması ve bu günler üzerinden hedef kitleyiyle iletişim kurmayı başarması bir gereklilik halini almaktadır.

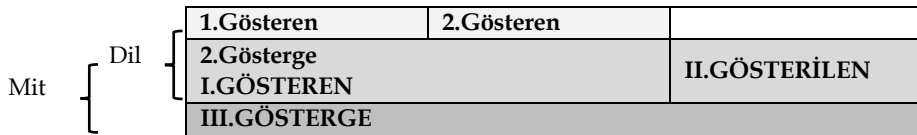
Dijital çağ beraberinde toplumun markalardan beklentilerini farklılaştırmakta, toplumlar milli, manevi birçok unsuru reklam filmlerinde görmek istemektedir. Aynı kültürde yetişen insanların verilen mesajları benzer türde anlıyor olması, markaların kurumsal reklam filmlerinde kültürel değerleri sıklıkla kullanmasına neden olmaktadır (Gökgül, 2022, s. 137).

2. Cumhuriyeti'nin 100. Yılına Özel Hazırlanan Kurumsal Reklam Filmlerinin Kültürel Göstergeler Özelinde Göstergebilimsel Analizi

2.1.Çalışmanın Amacı, Yöntemi, Örneklemi

Bu çalışmanın amacı; markaların Türkiye'nin 100. yılına özel hazırladıkları kurumsal reklamlarını kültürel göstergeler bağlamında analiz etmektir. Bu bağlamda amaçlı örnekleme yöntemiyle Arçelik'in "Cumhuriyetin 100. yılında Küçük Bir Hatıra" adlı kurumsal reklam filmi ve Bien'in "100.Yılın Gururu Bien'le Bir Başka" adlı kurumsal reklam filmi örneklem olarak belirlenmiştir. Reklam filmlerindeki mevcut tüm görseller incelenerek gösterenler tespit edilmiştir. Görsellerde kullanılan kültürel göstergelerin neleri ifade ettiği, mesajların izleyiciye hangi görsel dille gönderildiği Roland Barthes'ın düz anlam ve yan anlam (kültürel kod) kavramları özelinde göstergebilimsel çözümleme yöntemi ile irdelenmiştir.

Göstergebilim gösteren ve gösterilen olarak iki kategoriden oluşmaktadır. Bu iki unsurun mevcuttaki anlamını belirleyebilmek ya da yorumlayabilmek için düz anlam ve yan anlam kavramları kullanılmaktadır. Düz anlamı gösteren, yan anlamı ise gösterilen oluşturmaktadır. Gösteren yani düz anlam, görüneni ifade ederken gösterilenler başka bir deyişle yan anlam ise mevcuttaki içeriğin gözle görülmeyen anlamına karşılık gelmektedir. Gösterge ise bir gösteren ve bir gösterilenden şekillenmektedir. Kültür, var olan her türlü mesajı kendi göstergelerine göre tanımlayabilmektedir. Her kültürün kendine has belirli kalıpları vardır. Gösterge, tüketicinin gösterilenden çıkardığı anlamdır. Gösteren sadece anlama yön verir ve kişisel benzersiz çıkarımlar yaratır (Barthes, 2021, ss. 47-50). Düz anlam akla gelen ilk anlamı oluştururken, yan anlam akılda yorumlanarak belirlenen ikinci anlamdır. Düz ve yan anlam bir bütünü oluşturmaktadır. Düz anlam, yan anlamı destekleyen bir unsur olarak varlığını sürdürmektedir. Yan anlam verilmek istenen mesajı üstü örtülü bir şekilde hedef kitleye ulaştırmaktadır (Kurt, 2019, s. 30).

Şekil 1: Barthes'ın Mit Şeması

2.2. Çalışmanın Bulguları

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılına özel hazırlanan Arçelik'in "Cumhuriyetin 100.Yılında Küçük Bir Hatıra" adlı kurumsal reklam filmi ile Bien'in "100.Yılın Gururu Bien'le Bir Başka" adlı kurumsal reklam filmi kültürel göstergeler bağlamında analizi edilmiş olup; reklam filmlerinde hangi kültürel göstergelerin aktarıldığı, ne tarz görsellerin tercih edildiği ve hedef kitleye aktarılmak istenen mesajların düz anlamı ve anlamı irdelenmiştir.

2.2.1. Arçelik "Cumhuriyetimizin 100.Yılında Küçük Bir Hatıra" Adlı Reklam Filminin Kültürel Göstergeler Bağlamında Analizi

Arçelik'e ait "Cumhuriyetimizin 100.Yılında Küçük Bir Hatıra" adlı kurumsal reklam filminde 60 adet farklı gösteren olduğu tespit edilmiştir. Bu gösterenler; Atatürk, gazete, insan, lokum, dantel, sunum tabağı, harfler, Türk Bayrağı, yüzük, takvim, radyo, gaz lambası, kum saati, çiçek, demir ütü, tren, demir yolu, marka adı, haberler, kadın, sehpa, Türk kahve fincanı, kül tablası, anahtar, gözlük, saat, halı, plak, defter, kalem, vazo, kumanda, CD, fotoğraf makinesi, bilgisayar ekran görüntüsü, deney malzemeleri, top, mikrofon, tablet, kahve makinesi, pencere, mutfak, meyve, marka logosu, kurumsal logo ve ikonlardır. Gösterenler arasında özellikle kültürel gösterge bağlamında el sanatlarına yer verilmektedir ve onu taklit eden, birbirini tamamlayan gösterenler kullanılmaktadır. Detaylı analiz tabloları aşağıda yer almaktadır;

Tablo 1: “Cumhuriyetimizin 100.Yılında Küçük Bir Hatıra” Adlı Reklam Filminin 0.00-0.04 Saniyeleri Arasındaki Kesitlerin Göstergibilimsel Analizi

Gösteren	<i>Atatürk, gazete (Cumhuriyet İlan Edildi) insan, lokum, dantel, sunum tabağı, harfler</i>
➤ <i>Metinsel Gösteren</i>	-
➤ <i>İşitsel Gösteren</i>	<i>Gurur dolu anlarla attık Cumhuriyetin temelini-Reklam fon müziği.</i>
➤ <i>Düz Anlam</i>	<i>Masanın üzerinde gazete, gazete okuyan insan</i>
Gösterilen (Kültürel Kod)	<i>Bakır Türk fincanı, bakır sunum tabağında sergilenen Türk lokumu ve tüm bunların sergilendiği masanın üzerinde el işi dantel örtü.</i>
➤ <i>Yan Anlam</i>	<i>Türk kahvesinin Cumhuriyetin ilanına kadar köklü bir geçmişe sahip olduğu, bakır nesnelere tüketildiği, Türk lokumunun bu lezzete eşlik ettiği ve Cumhuriyetin ilanının Türk kahvesiyle kutlandığı vurgusu yapılmaktadır. Tüm bunlar özenle örülmüş dantel üzerinde sergilenecek, Cumhuriyetin ilanının kutsallığı hedef kitleye iletilmek istenmektedir.</i>

Tablo 2: “Cumhuriyetimizin 100. Yılında Küçük Bir Hatıra” Adlı Reklam Filminin 0.05-0.12 Saniyeleri Arasındaki Kesitlerin Göstergibilimsel Analizi

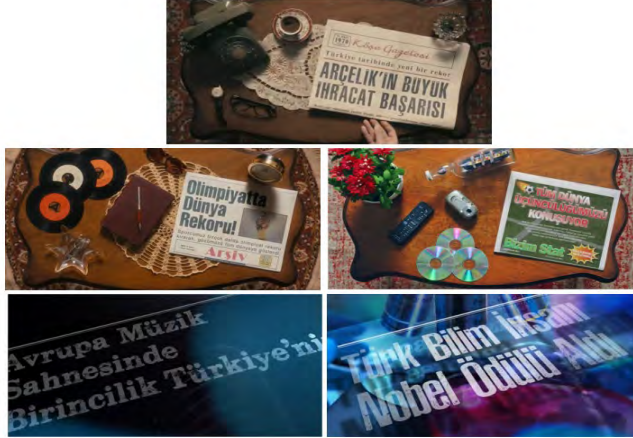
Gösteren	Atatürk, Türk Bayrağı, gazete (<i>Türk Milletinin Yeni Alfabetesi</i> , 3 Kasım 1924 - <i>Türk Kanun-i Medeni'si Kabul Edildi</i> - <i>Herkes Kendi Soyadını Seçecek</i> - <i>Türk Kadınına Meb'us Seçme ve Seçilme Hakkı</i>), insan, yüzük, harfler
➤ <i>Metinsel Gösteren</i>	-
➤ <i>İşitsel Gösteren</i>	<i>Düşlerimizi yeniliklerle büyüttük, Türk kadını seçme ve seçilme muvaffakiyeti altında. Reklam fon müziği</i>
➤ <i>Düz Anlam</i>	<i>Gazete çıkan haber başlıkları, Kara tahta da yeni Türk alfabesini gösteren Atatürk</i>
Gösterilen (Kültürel Kod)	Yeni Türk alfabesi, Türk Bayrağı
➤ <i>Yan Anlam</i>	<i>Cumhuriyetin ilanıyla gelen devrimlerin gazete manşetleriyle kutlandığı ve hayallerin gerçek olduğu vurgusu yapılmaktadır. Türk Bayrağı, milli alfabemiz, soyadı kanunu, kadınlara seçme seçilme hakkının verilmesi; Türk milletinin hak ve özgürlüklerini koruyan cumhuriyet göndermesi yapılmaktadır.</i>

Tablo 3: “Cumhuriyetimizin 100.Yılında Küçük Bir Hatıra” Adlı Reklam Filminin 0.13-0.18 Saniyeleri Arasındaki Kesitlerin Göstergelimsel Analizi

Gösteren	Takvim, radyo, gaz lambası, kum saati, çiçek, demir ütü, dantel, tren, demir yolu, marka adı, gazete (9 Aralık Pazar, Cumhuriyetimizin yeni demiryolu açıldı, Arçelik'ten Türkiye'nin İlk Çamaşır Makinesi, Kalite bakımından Çamaşır makineleri aralarında, Mükemmel bir çamaşır makinesi, piyasaya arz edilmiştir, Arçelik), harfler, kadın
➤ Metinsel Gösteren	-
➤ İşitsel Gösteren	Geleceğimizi değiştirdik, nice yollar açtık. Birlikte ilerleyip başarılarımızı aşkla taşıdık yarınlar - tren sesi - reklam fon müziği
➤ Düz Anlam	Evin duvarında asılı olan nesnelere ve onları takip eden ev eşyaları, gazete haberleri
Gösterilen (Kültürel Kod)	Duvarda asılı olan nakış işleme, evin aydınlatmasını sağlayan çini detayları olan gaz lambası, radyonun üzerinde serili dantel, tarihin takip edildiği namaz saatlerinin yazılı olduğu takvim
➤ Yan Anlam	Takvimde görünen namaz saatleri toplumda bu konuya ille duyan bireylerin dikkatini çekmektedir. Duvarda bulunan nakış işleme tablo, gaz lambasının üzerinde bulunan çini motifleri ve eşyaların üzerinde sergilenen danteller kültürümüzdeki el sanatlarının hayatımızda her daim var olduğu vurgusunu yapmaktadır. Tren, demir yolundan siren çalarak coşkuyla geleceğe ilerlerken Arçelik'te bu ilerleyişe yeni çıkardığı çamaşır makinesiyle eşlik etmektedir.

Tablo 4: “Cumhuriyetimizin 100.Yılında Küçük Bir Hatıra” Adlı Reklam Filminin 0.19-0.26 Saniyeleri Arasındaki Kesitlerin Göstergebilimsel Analizi

Gösteren	Gazete (21 Mart 1970, Köşe Gazetesi, Türkiye Tarihinde Yeni bir rekor, Arçelik'in Büyük İhracat Başarısı-21 Eylül 1988 Çarşamba, Olimpiyatta Dünya rekoru! Sporcumuz birçok dalda olimpiyat rekoru kırarak, gücümüzü tüm dünyaya gösterdi, Arşiv – 30 Haziran 2002 Salı, Tüm Dünya üçüncülüğümüzü konuşuyor, Millilerimizi kutluyoruz, Bizim Stat, Taraftarın Sesi), sehpa, Türk kahve fincanı, kül tablası, anahtar, gözlük, saat, dantel, halı, plak, defter, kalem, vazo, çiçek, kumanda, CD, fotoğraf makinesi, bilgisayar ekran görüntüsü (Avrupa Müzik Sahnesinde Birincilik Türkiye'nin – Türk Bilim İnsanı Nobel Ödülü Aldı), deney malzemeleri, top, mikrofon, harfler
➤ Metinsel Gösteren	-
➤ İşıtsel Gösteren	Ve adımızı coşkuyla duyurduk tüm dünyaya, şimdi sıra birlikte gurur dolu nice anılar paylaşmakta.
➤ Düz Anlam	Masa üzerinde günlük gazetede ki haber manşetleri ve sürekli kullanılan ev eşyaları, dijital ekranda gösterilen Türkiye başarıları
Gösterilen (Kültürel Kod)	Dantel, Türk motifli halı, sehpa, kristal bardak, döneme özel ev eşyaları
➤ Yan Anlam	Dünya olimpiyat rekorlarımız, bilim alanındaki ödüllerimiz ve sanat alanındaki gelişmelerimize Arçelik'in de kendi başarılarıyla eşlik ettiğini ve yine dantel üzerinde sergilendiğini görmekteyiz. Sehpanın üzerindeki eşyalar döneme göre değişiklik göstermesine rağmen sehpanın hiç eskimeden aynı yerinde olmasıyla güçlü cumhuriyet vurgusu yapılmaktadır. Geçmiş döneme ait görsellerdeki pastel tonları ile nostaji havası verilerek yaşlı kitleye ulaşılmaya çalışılmakta, günümüz görsellerindeki dijital görüntülerle ise daha genç kitleye ulaşılmaya çalışılmaktadır.

Tablo 5: Cumhuriyetimizin 100.Yılında Küçük Bir Hatıra Adlı Reklam Filmi 0.27-0.35 Saniyeleri Arasındaki Kesitlerin Göstergebilimsel Analizi

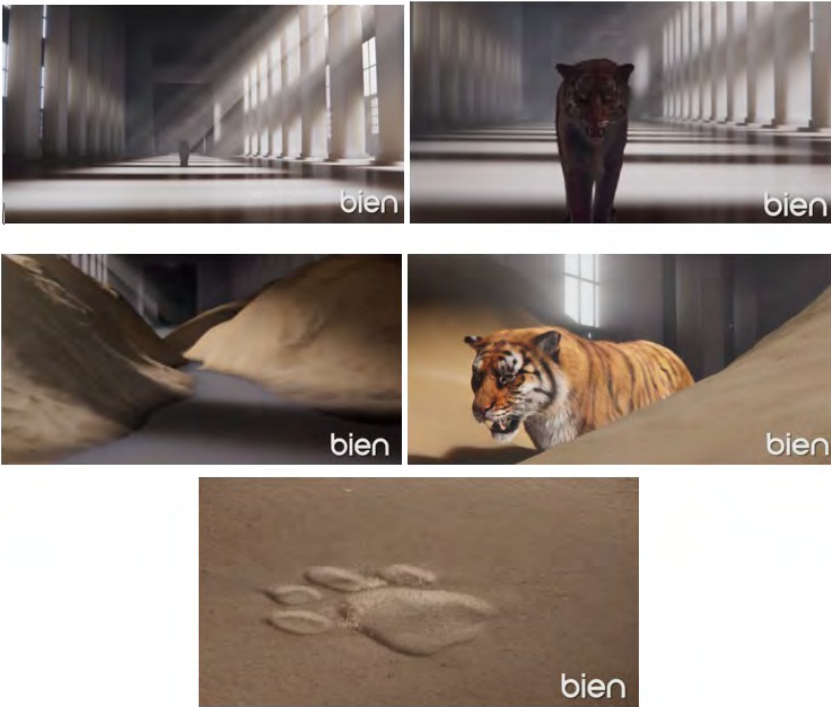

Gösteren	Tablet (<i>Cumhuriyetimizin 100.yılı kutlu olsun</i>), Türk kahve fincanı, kahve makinesi, pencere, mutfak, meyve, marka logosu, kurumsal logo, ikonlar, harfler
➤ <i>Metinsel Gösteren</i>	<i>Arçelik iyiliği aşkla tasarlar, koç, arçelik.com.tr, 0850 210 0 888</i>
➤ <i>İşitsel Gösteren</i>	<i>Cumhuriyetimizin yüzüncü yılı hatırına Arçelik'ten Telve, Küçük bir hatıra, reklam fon müziği, marka jingleli</i>
➤ <i>Düz Anlam</i>	<i>Tabletten haber okuyan insan, mutfakta kahve makinesinden yapılan kahveyi Türk kahve fincanı ile içen bir insan, kahve makinesinin hangi marka olduğunu gösteren marka ismi</i>
Gösterilen (Kültürel Kod)	Kavanoz içerisinde Türk kahvesi ve pişirilmiş üzerinde dumanı tüten Türk kahvesi, Türk Bayrağı, Türk Bayrağını taşıyan insan topluluğu, Türk kahvesi fincanı
➤ <i>Yan Anlam</i>	<i>Arçelik Telve Türk kahvesi makinesi ile yapılan Türk kahvesi, Cumhuriyetin 100. yılına lezzet vereceği, anularımıza eşlik edeceği anlamını taşımaktadır. Türk kahvesinin tüm kutlamaların içeceği olması Türk kültürünün bir özelliği olarak gösterilmektedir. Türk kahvesinin üzerinden çıkan duman ise Cumhuriyetin ilanının ilk gün ki heyecanla kutlandığını göstermektedir. Bayrakla yürüyen insan kalabalığı birlik ve beraberliği temsil etmektedir. Bu haberi okuyan kadın, Türk kahvesi ile bu anın keyfini çıkarmaktadır.</i>

2.2.2. Bien'in "100.Yılın Gururu Bien'le Bir Başka" Adlı Reklam Filminin Kültürel Göstergeler Bağlamında Analizi

Bien'e ait "100.Yılın Gururu Bien'le Bir Başka" adlı kurumsal reklam filminde 14 adet farklı gösteren olduğu tespit edilmiştir. Bu gösterenler; fabrika, kaplan, pencere, kum, ayak izi, ışık, marka logosu, harfler, seramikler, seramik makinesi, seramik sütunlar, toz, Türk Bayrağı ve akan metindir. Gösterenler arasında kültürel göstergelere yer verilmediği görülmektedir. Kültürel gösterge olarak 1 adet Türk Bayrağı kullanılmaktadır.

Tablo 6: Bien'in "100.Yılın Gururu Bien'le Bir Başka" Adlı Reklam Filminin Kültürel Göstergeler Bağlamında Analizi

Gösteren	Fabrika, kaplan, pencere, kum, ayak izi, ışık, logo, harfler
➤ Metinsel Gösteren	-
➤ İşıtsel Gösteren	Burası bir fikrin eseri, büyük bir fikrin, her şeyi başlatan inandığı yoldan dönmeyen adım attığı her yerde iz bırakan - kaplan kükreme sesi, reklam fon

	<i>müziği</i>
➤ <i>Düz Anlam</i>	<i>Fabrika içerisinde kumlar arasında yürüyen kaplan görüntüsü ve kızgın yüz ifadesi</i>
Gösterilen (Kültürel Kod)	-
➤ <i>Yan Anlam</i>	<i>"Burası bir fikrin eseri, büyük bir fikrin, her şeyi başlatan inandığı yoldan dönmeyen adım attığı her yerde iz bırakan" söylemine Kaplan göstereni eşlik etmektedir. Karanlıktan ışığa doğru yürüyen, fikrini sonuna kadar savunan, emin adımlarla ilerleyen, her gittiği yere korku salan ve iz bırakan bir kaplanın güçlü görüntüsü gösterilmektedir. Burada metafor kullanımı yapılarak Başkomutan Mustafa Kemal Atatürk nitelendirilmektedir.</i>

Tablo 7: "100. Yılın Gururu Bien'le Bir Başka" Adlı Reklam Filminin 0.12-0.22 Saniyeleri Arasındaki Kesitlerin Göstergebilimsel Analizi

Gösteren	Seramik, seramik makinesi, kaplan, pencere, seramik sütunlar, toz, logo, harfler
➤ <i>Metinsel Gösteren</i>	-
➤ <i>İşitsel Gösteren</i>	<i>Hep daha ileri gitmek için bize güç veren, kendisi kadar sahibi de çok büyük olan bir fikrin, cumhuriyetin eseri – kaplan kükreme sesi – reklam fon müziği</i>
➤ <i>Düz Anlam</i>	<i>Kumlar arasında yürüyen kaplan</i>
Gösterilen (Kültürel Kod)	-
➤ <i>Yan Anlam</i>	<i>Kaplan; gittiği yolsan dönmeyerek, kitleleri etkileyerek, fikrini son nefesine kadar savunarak, hayata geçirip daha iyi için</i>

	<p>çalışarak Başkomutan Mustafa Kemal Atatürk'ü temsil etmektedir. Cumhuriyet ilan edilerek daha güçlü bir Türkiye vurgusu yapılmaktadır. Toz bulutu gösterenleri düşman metaforu olarak kullanılmaktadır. Pencerelerden gelen ışığın kaplanın yolunu aydınlatması, aydın gelecek metaforunu temsil etmektedir. Kapanın kükreme sesi korkusuz Cumhuriyeti temsil etmektedir.</p>
--	--

Tablo 8: "100. Yılın Gururu Bien'le Bir Başka" Adlı Reklam Filminin 0.23-0.45 Saniyeleri Arasındaki Kesitlerin Göstergebilimsel Analizi

Gösteren	Fabrika, seramikler, Türk Bayrağı, marka logosu, akan metin, logo, harfler
➤ <i>Metinsel Gösteren</i>	<i>Tesis; 2023, 2024 ve 2025 yıllarında olmak üzere üç etapta sırayla devreye alınacaktır.</i>
➤ <i>İşitsel Gösteren</i>	<i>Şimdi yenilenen 2023 hedeflerimize yeni bir güç katıyor. Cumhuriyetin 100. yılında tam 100 milyon metrekare üretim kapasitesine sahip dünyanın en büyük seramik fabrikasını açıyoruz. 2023 yılında Türkiyemizi gururlandırıyoruz. 100. yılın gururu Bien'le bir başka – reklam fon müziği</i>
➤ <i>Düz Anlam</i>	<i>Fabrikanın hızlı görüntüsü, Dalgalanan Türk Bayrağı ve marka logosu</i>
Gösterilen (Kültürel Kod)	Dalgalanan Türk Bayrağı
➤ <i>Yan Anlam</i>	<i>Cumhuriyetin ilanıyla hız kazanan gelişmeler ve sonsuz hedefleri olan bir marka gösterilmektedir. Dünyanın en büyük seramik fabrikasını açarak, Cumhuriyeti daha da ileriye taşıyan gelişmeler gerçekleştirdikleri ve Türk Bayrağını dünyada dalgalandırmak istedikleri gösterilmektedir.</i>

Sonuç

21. Yüzyıl beraberinde kurumsal reklam filmlerinin önemini artırmış ve artırmaya da devam etmektedir. Tüketicinin görsel medya ile her an temas halinde olması, markaların hedef kitleye ulaşılabilirliğini kolaylaştırmaktadır. Reklamın tüketici/hedef kitle ile iletişim sürecinde mesajların doğru aktarılması için kullanılan görsel, işitsel ve metinsel göstergelerin birbirini desteklemesi, beraberinde tamamlaması gerekmektedir. Bu çalışmada Arçelik'e ait "Cumhuriyetin 100.Yılında Küçük Bir Hatıra" adlı kurumsal reklam filmi ve Bien'e ait "100.Yılın Gururu Bien'le Bir Başka" adlı kurumsal reklam filmi göstergebilimsel yöntem ile analiz edilmiştir. Görsel, işitsel ve metinsel unsurlardan oluşan reklam filmleri, karelere ayrılarak tablo üzerinde incelenmiştir. Arçelik reklam filminde 5 tablo ve 18 reklam karesi analiz edilmiştir. Bien reklam filminde ise 3 tablo ve 13 reklam karesi analiz edilmiştir. Her kare diğer bir deyişle kesit, göstergebilimsel çözümleme yapılırken görsel, işitsel ve metinsel gösterenler çerçevesinde ele alınmış olup, Roland Barthes'ın düz anlam ve yan anlam kavramları ağırlıklı olarak kültürel göstergeler özelinde göstergebilimsel çözümleme yöntemi ile analiz edilmiştir.

Arçelik'e ait olan "Cumhuriyetin 100. Yılında Küçük Bir Hatıra" adlı kurumsal reklam filminde ağırlıklı olarak kültürel göstergelere yer verildiği görülmektedir. Nostalji ve günümüz modern dünyası, bir senfoni havasında hedef kitleye iletmeye çalışılmıştır. Kültürel göstergelerin yoğun olarak kullanıldığı reklam filminde Cumhuriyetin kuruluşu ile Arçelik bir bütünün parçası olarak gösterilmektedir. Reklam filminde kültürel göstergeler, görsel ağırlıklı kullanılırken işitsel ve metinsel gösterenler reklam filmine eşlik etmektedir. Cumhuriyetin ilanı ile gelen devrimler, o günün video kayıtları ve gazete manşetleri ile gösterilmektedir. Bu gazetelerde Arçelik'in yeni çıkardığı ve dünya pazarına sunduğu çamaşır makinası haberleri görülmektedir. Geçmişten günümüze Türk kahvesinin kutlamalarda sıklıkla tüketildiği mesajı verilmektedir. Türk el sanatlarına ait birçok gösteren, reklam filminde yer almaktadır. Cumhuriyetin 100.yılına özel çıkarılan Arçelik Telve kahve makinesi ile bu geleneği devam ettirdikleri gerek görsellerle gerekse de söylemlerle vurgulamaktadır. Sonuç olarak Arçelik, metinsel, işitsel, kurumsal ve görsel görüntülerle tarihi bir koridor oluşturarak; sosyal hayatta devamlı kullanılan kültürel kodlara yer vererek hedef kitle ile marka arasında duygusal bağ oluşumunu sağlamaya çalışmaktadır. Reklam filminde kullanılan kültürel kodlar birbirini tekrar eden ve tamamlayan niteliktedir.

Bien'e ait olan "100. Yılın Gururu Bien'le Bir Başka" adlı kurumsal reklam filminde kültürel göstergelere yer verilmediği görölmektedir. Kültürel gösterge olarak nitelendirilebilecek tek unsur dalgalanan Türk Bayrağı görselidir. Reklam filminde metaforların yoğun olarak kullanıldığı analiz edilmiştir. Kaplan göstereni ile Başkomutan Mustafa Kemal Atatürk metaforu kullanıldığı görölmektedir. Toz bulutu gösterenleri düşmen metaforu olarak kullanılmaktadır. Pencerelerden gelen ışığın kaplanın yolunu aydınlatması ise aydın gelecek metaforunu temsil etmektedir. Reklam filmi, metinsel, işitsel, kurgusal ve görsel gösterenlerle bir mücadelenin sonucunda zafere ulaşıldığı vurgusunu yapmaktadır. Cumhuriyetin 100. yılında dünyaya aıldıkları ve Türk Bayrağını dünyada dalgalandırmak istedikleri mesajı tüketiciye verilmektedir.

Sonuç olarak, her iki reklam filmi ele alındığında; Arçelik reklam filminde kültürel kodların yoğun olarak kullanıldığı, Bien reklam filminde ise kültürel kodların kullanılmadığı görölmektedir. Her iki reklam filminin ortak özellikleri ise; hedef kitle ile duygusal bağ oluşturabilecek gösterenler kullanılması, pozitif söylemlere ağırlık vererek güven ortamı oluşturulması, Cumhuriyetin 100. yılı vurgusuyla köklü iki kurum/marka oldukları algısının oluşturulması ve Türk Bayrağı gösterenin birleştirici gücünden faydalanılmasıdır.

Kaynakça

- Akbulut, N. ve Balkaş, E. (2006). *Adım adım reklam üretimi* (1.Baskı). Beta Yayıncılık.
- Arçelik. (31 Aralık 2022). *Cumhuriyetimizin 100. yılında birlikte nice başarılarla!* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=UApPKSp7JX8>
- Aydinoğlu, Ö. ve Susur, M. (2021). Sürdürülebilirlik ve kurumsal reklam ilişkisi bağlamında göstergebilimsel bir analiz. *Selçuk İletişim Dergisi*, 14(4), 1727-1763. <https://doi.org/10.18094/josc.936904>
- Barthes, R. (2021). *Göstergebilimsel serüven* (Çev. M. Rifat & S. Rifat) (10. Baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- Bien Türkiye. (9 Ocak 2023). *100. yılın gururu Bilen'le bi' başka!* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=9A7H5zD2lik>
- Bitirim Okmeydan, S. (2020). Kurumsal reklam ekseninde Türkiye İş Bankası ve cumhuriyetin 'kuruluş' hikayesi: Kültürel perspektif bağlamında Greimas'ın eyleyenler modeli ile çözümleme. *Istanbul University Journal of Communication Sciences*, 59, 87-126. <https://doi.org/10.26650/CONNECTIST2020-0641>
- Çamdereli, M. (2006). *Reklam arası*. Tablet Kitabevi.
- Gökgül, Ahmet N. (2022). Kurumsal reklamlarda kültürel kod kullanımının göstergebilimsel analizi: İsitiklalin Sesi" reklam filmi örneği. *New Era International Of Interdisciplinary Social Researches*, 7(12), 121-139. <https://doi.org/10.46291/newera.172>
- Karayel, E. (1994). Halkla ilişkilerde kurumsal reklamcılık. *Marmara İletişim Dergisi*, 6(6), 39-45. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruid/issue/439/3327>
- Kurt, N. O. (2019). *2010-2017 yılları arasında yapılmış çocuk film afişlerinin göstergebilimsel analizi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ordu Üniversitesi.
- Meral, P.S. (2008). Bankacılık sektöründe kurumsal reklam uygulamaları: HSBC ve Türkiye İş Bankası örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(20), 77-94. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/manassosyal/issue/49934/639881>
- Olgundeniz, Seda S. ve Parsa Alev F. (2014). *Reklam dünyasında imgenin gücü: Arçelik ve Vestel reklamlarında robot karakterlerle yaratılan evren*, *nwsa-humanities*. 9(2), 95-106. <http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2014.9.2.4C0182>
- Torun, Y. (2006). *Kültürlerarası mizah anlayışının reklama etkisi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Yeygel, S. ve Yakın, M. (2007). Kurumsal Reklamlarda Göstergeler Aracılığıyla Marka Kimliğinin İletilmesi, *Selçuk İletişim*, 5(1), 102-117.

Sunumu izlemek için
tıklayabilir ya da QR
kodu taratabilirsiniz

Çoklu Kimlikler: Sosyolojide Kimlik Çalışmalarında Yeni Arayışlar

Öznur YILMAZ ALTUN ¹

Öz

Kimlik mefhumu sosyolojinin yoğunluklu tartışmalarının yaşandığı başlıklarından biridir. Kimliği odağa alan çalışmalarda kimliğin sosyal, kültürel ve politik yönünün altı çizilmiş ve bireylerin tekil kimlikleri olduğu varsayımına dayandırılmıştır. Birey sahip olduğu kimlik doğrultusunda yönelim gösteren bir figür olarak değerlendirilmiştir. Ancak bugünkü toplumsal koşullar düşünüldüğünde, gelinen noktada bireylerin birden fazla kimlik ile aidiyet kurduğu gözlemlenmektedir. Kişilerin ait olduğu toplumsal grup kadar kimliği olduğu göz önünde bulundurulduğunda çok kimlikli bireylerin toplumla etkileşimi de oldukça yoğundur. Çok yönlü etkileşimler aracılığıyla bireyin kurduğu ilişkilerin toplumun bireyleri arasındaki mesafeyi yakınlaştırdığı düşünülebilir. Bu açıdan dahi çok kimlikli bireylerin toplumun anlaşılmasındaki rolü oldukça önemlidir. Kimliklerin çoğulluğu bireyin gündelik yaşamındaki pozisyonuna göre öne çıkıp geriye düşebilir. Bu gibi durumlarda kimliklerin çoğulluğu ortadan kaybolmaz, yalnızca etkileşimdeki rolü değişir. Tek kimlikli bireylerin etkileşimlerinin sınırlı ve tek yönlü olduğu çok kimlikli bireylerin ise çoklu grup aidiyetinden doğan bir kompleks ilişkiler ağına sahip olduğu görülür. Peki çoğul ya da çoklu kimlikler olarak adlandırılabilir bu durum, sosyolojide ne ölçüde karşılık bulmaktadır? Bu çalışmada çoklu kimlikler meselesine sosyolojik yaklaşımlar değerlendirilmiştir. Çoğul ya da çoklu kimlikler ile bireyin toplumsal ilişkileri bu çalışmada odaklanılan bir diğer sorundur. Çoğul kimliklere dair teorik yaklaşımlar derlenmiştir. Bu derlemenin amacı, sosyolojide “çoklu kimlikler” kavramsallaştırmasının Türkçe literatüre kazandırılmasıdır. Buna ek olarak Türkçe literatürde çeşitli biçimlerde ele alınan çoğul kimlikler tartışmalarının bir araya getirilmesi ve kimlik tartışmalarında yeni bir yolun açılmasına imkân sağlanması düşünülmektedir. Çoğul kimlikler, çoklu kimlikler, ölümcül kimlikler ve iç içe geçmiş kimlikler olarak çeşitli biçimlerde değerlendirilen bu olgu, toplumu anlama ve açıklama çabasında etkileşimlere imkân sağlaması bakımından önemli bir yol açacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kimlikler Sosyolojisi, Çoğul Kimlikler, Çoklu Kimlikler

¹ Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Dr., oznurymaz@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2392-4463

You can click to watch
the presentation or
search for the QR
code.

Multiple Identities: New Explorations in Identity Studies in Sociology

Öznur Yılmaz ALTUN ¹

Abstract

The notion of identity is one of the topics of intense debate in sociology. In studies focusing on identity, the social, cultural and political aspects of identity are emphasized and based on the assumption that individuals have singular identities. The individual has been evaluated as a figure that shows orientation in line with the identity he/she has. However, when today's social conditions are considered, it is observed that individuals belong to more than one identity. Considering that individuals have as many identities as the social group to which they belong, the interaction of individuals with multiple identities with the society is quite intense. The relationships established by the individual through multi-directional interactions can be considered to bring the distance between the individuals of the society closer. Even from this point of view, the role of multi-identity individuals in understanding society is quite important. The plurality of identities may come to the fore or fall behind according to the position of the individual in his/her daily life. In such cases, the plurality of identities does not disappear, only its role in interaction changes. It is seen that the interactions of single-identity individuals are limited and unidirectional, whereas multiple-identity individuals have a complex network of relationships arising from multiple group belonging. To what extent does this situation, which can be called plural or multiple identities, find a response in sociology? In this study, sociological approaches to the issue of multiple identities are evaluated. The social relations between plural or multiple identities and the individual is another problem focused on in this study. Theoretical approaches to multiple identities are reviewed. The aim of this review is to introduce the conceptualization of "multiple identities" in sociology to the Turkish literature. In addition, it is thought to bring together the discussions on plural identities, which have been handled in various forms in the Turkish literature, and to open a new path in identity debates. This phenomenon, which is evaluated in various ways as plural identities, multiple identities, fatal identities and intertwined identities, will pave an important way in terms of enabling interactions in the effort to understand and explain society.

Keywords: Sociology of Identities, Multiple Identities

¹ Artvin Coruh University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology, Ph.D., oznurylimaz@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2392-4463

Giriş

Kimlik mefhumu sosyolojide yoğun bir literatür oluşturmuş tartışmalardan biridir. Kimliğin tanımlanması ve sosyolojik bir olgu olarak değerlendirmesi üzerine oluşmuş büyük bir birikimden söz etmek mümkündür. Bu birikim yoğunluklu olarak tekil bir kimlik anlayışı üzerine şekillenmektedir. Kimliğin tekil ele alınışı bireyin aidiyetinin de tekil yahut öncelik-sonralık ilişkisine bağlı olduğu çıkarımına yol açar. Peki günümüz toplumsal koşullarında bireyin kendisini tek bir yönü ile tanımladığını söylemek mümkün müdür? Bu sorunun yanıtını aramanın ilk adımı olarak kimlikler konusundaki literatür incelendiğinde kimliklerin çoğulluğu tartışmalarının yoğunlaştığı görölmektedir.

Bu alışma bir literatür değerlendirmesidir. Bu değerlendirmenin temel amacı çoğul kimlikler mefhumu üzerine yapılan tartışmaların bir kanaldan tartışmaya açılmasına olanak sağlamaktır. oğul kimlikler, çoklu kimlikler, i içe kimlikler, ölümcül kimlikler gibi çeşitli şekillerde adlandırılan bu olgunun ne olduğuna ve sosyal bilimler için nasıl imkânlar sağladığına dair yapılan tartışmaların derlenmesi bu olguya dair birikimin oluşmasında ve geliştirilmesinde önemli bir araç olacaktır. Çalışma nitel veri toplama yöntemlerinden olan literatürün taramasına dayanmaktadır. Kavramla ilgili dokümanlar değerlendirilmiş ve Türkçe literatürdeki eksikliği gidermek amacıyla analiz edilmiştir.

1. Çoklu Kimlikler

Çoklu kimliklerin ne olduğuna dair yanıtlar farklı yaklaşımlara sahip sosyal bilimciler tarafından aranmaktadır. Andrea Scheuringer (2016), bireylerin tek bir kimlikle değil çeşitli kimliklerle var olduğunu ifade eder. Ona göre kimlik kavramı, kültürler ile toplumlar arası ilişkileri ve bireylerin etkileşimlerini içerir. Scheuringer, modern kimlik inşasının dinamik bir süreç olduğunu ifade eder. Ona göre çoklu kimlikler farklı sosyo-kültürel ortamlardan beslenerek oluşur. Kimliklerin oklu yapısı toplumu daha derinlemesine anlamaya da yardımcı olacaktır. Çoklu kimlikler üzerine çalışmanın amaçlarından biri, “birçok toplumsal grubun önemini, geniş sosyal kategoriler ve daha küçük grup bağlantıları arasında ayırım yapmaya vurgu yaparak karşılaştırmaktır” (Wong-Rieger ve Taylor, 1981, s. 63). Emirbayer, “kimlikler” meselesinin kültürel çalışmalarda “tekil ve özcü” bir biçimde ele alındığını ileri sürer. Ona göre bu

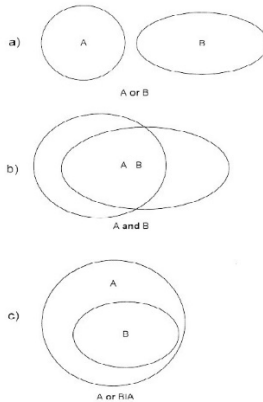
yaygın özcü yaklaşım, meselenin kimlikler siyaseti boyutuna da sirayet eder. Emirbayer, kimliklerin doğası gereği “çok boyutlu ve tutarsız” olduğunu hatırlatır (2012, ss. 52-53). Gürsoy Akça (2005, s. 9-10), bireylerin iletişim araçlarıyla birlikte “kitlelikten uzaklaştığını” ve böylece kimliklerinin “çeşitlendiğini” belirtir. Sueda, kimlik meselesi üzerine ilk çalışan bilim insanı olan Erikson’un yaklaşımının çoklu kimliğe işaret ettiğini ifade eder. Erikson’a göre, “kimlik oluşumu, çoklu özdeşleşmenin yararlılığının bittiği yerde başlar” (Sueda, 2014, s. 2). Sueda, Erikson’un bu yaklaşımından hareketle çoklu kimlikleri, kimlik sürecinin erken aşaması olarak gördüğü çıkarımını yapar.

Bernard Lewis toplumsal bir olgu olarak çoklu kimlikler kavramını kullanan -ulaşılabilen- ilk kişidir. Kendisinin de belirttiği üzere, sosyal bir olguyu açıklamak için kullanılsa da bu kavram aslında psikoloji-psikiyatri alanlarında sıklıkla kullanılmaktadır. Psikiyatrik incelemelerde sorun olarak görülebilecek olan bu çokluk, sosyal olarak değerlendirildiğinde bir bozukluğa işaret etmez. Lewis’e göre, “Her toplumda, her birinin çeşitleri ve kimi zaman çatışan alt grupları olan çoklu kimlikler vardır. Bu kimlikler statü, sınıf, meslek gibi unsurlarla sosyal ve ekonomik olabilir. Nesil ve cinsiyet kimliğinin iki büyük sınırır; sivil ve askerî, laik ve dini ve diğerleri de böyledir” (2000, s. 9); ayrıca kimliklerin oluşmasında “sosyal ve ekonomik çatışmaların” önemini vurgular. Lewis kimlikleri, birincil ve ikincil kimlikler olarak kategorize eder: “Birincil kimlikler doğumla elde edilenlerdir” diyen Lewis, bu kategoriyi kan, mekân ve dini cemaat olarak üçe ayırır (2000, s. 9): Kanı etnik kimliğinin oluşumuyla, mekânı köylülük veya kentlilikle ilişkilendirir ve bu ikisinin çoğunlukla birbiri ile örtüşmediğini belirtir. Lewis ikincil kimlikleri, “hükümdara, geçmişte genellikle irsi bir hükümdara olan bağlılıktır” şeklinde tanımlar. Bu kimlik de doğuştan edinilir ancak göç, işgal gibi çeşitli nedenlerle değişebilir.

Toplumsal kimliğin bir bakış açısı sunduğunu öne çıkaran Parekh’e göre “çoğul kimlikler çoğul perspektif anlamını taşır” (Parekh, 2014, s. 66). Ona göre dünyayı anlamada çoğul perspektifler oldukça önemli bir olanak sağlar. Çoğul kimliklerin birbiri ile etkileşimlerinin sürekliliğinin altını çizen Parekh, “birden fazla aidiyet, sadakat ve anlam kaynağı” sunduğunu ifade eder: “Çoğul kimliklere sahip olmak, kişiye ahlaki ve duygusal açıdan belli bir kimliğe gereğinden fazla anlam yüklememe açısından yardımcı olur ve bakış açısını berraklaştırır. Farklı kimlikleri tutarlı bir yaşam içinde dengeleme ve bütünleme ihtiyacı, aynı zamanda yargı kapasitesini, ılımlılığı, kendine hâkim olmayı ve öz disiplini güçlendirir” (Parekh, 2014, s. 67).

Alistair Ross (2007), Hall’den hareketle, insanın tek bir benliği olduğunu ancak bu benliği çeşitli kimliklerle ifade ettiğini belirtir. Bu kimliklerin etkinleşmesinde başka bireylerle etkileşimin önemi büyüktür. Bu açıdan çoklu kimliklerin sosyal olarak ortaya çıktığının altı çizilmelidir. Bireyler çoklu kimliklerini nerede, kiminle, hangi durumda ve hangi sosyal koşullarda olduklarına bağlı olarak kullanmaktadır (Hall, 1996).

Çoklu aidiyetlerin yarattığı çoklu kimlikler birbiriyle uyumlu mudur? Yahut çoklu kimlikler birbiriyle uyumsuzluk yaşar mı? Berting bu soruya, kimliklerin birbiriyle uyumlu olmalarının, birbiriyle çelişmeyen gruplara ait olmayla mümkün olabileceği yanıtını verir. Modern toplumun kişiye çoklu grup aidiyeti sunduğunu ve bu aidiyetin yalnızca birbiri ile çatışmayan gruplara aidiyet ile mümkün olabileceğini ifade eder: “Modern bir toplumda pek çok insan farklı grupların üyesidir; çok ve farklı referans gruplarını tanılar. Bu, pek çok durumda zıtlıkların yukarıdan empoze edilmesini ve pek çok insan sosyal ve kültürel ayrışmalarla keşişen sadakate sahip olmasını işaret eder” (2018, s. 132). Berting’in uyumlu çoklu kimlikler için birbiriyle çelişmeyen sosyal grup aidiyetleri açıklaması, çoklu kimliklerin bazı durumlarda birbiriyle uyum sağlayamadığı çıkarımını doğurur. Çoklu kimliklerin uyum sağlayamadığı durumlarda ne olur? Çoklu kimliklerden bazıları kimi durumlarda etkinleşirken kimi durumlarda geri çekilir. Brewer (1999) birden fazla kimliğin etkileşim durumlarından söz eder. Ona göre çoklu kimlikler arasında bazı ilişkiler vardır ve Brewer, bu ilişkileri şemalar yoluyla gösterir:

şekil 1: Brewer, (1999, s. 189)

İlk şema (a) iki kimliğin, benliğin iki ayrı yönünü etkinleştirdiği durumun temsilidir. Birbirinden farklı ve muhtemelen de birbiri ile uyumlu olmayan bu iki kimliği etkinleştirdiği bağlam da birbirinden farklıdır. Brewer'in iki (b) ve üçüncü (c) şeması "iki sosyal kimliğin aynı anda tutulduğu" durumları temsil eder. Bu durumlarda kimlikler birbiri ile birleşik haldedir. İkinci şemada (b) temsil edilen durumda, "öznel iç grup, her iki gruptaki üyeliği paylaşanlarla sınırlıdır; B grubunun da üyesi olmayan A grubunun üyeleri, iç grup üyeleri olarak sınıflandırılmazlar. Hem A hem de B büyük sosyal kategoriler olduğunda, bu tür birleşik veya bileşik kimlikler, kapsayıcılığın yanı sıra ayırt edici ihtiyaçlara da hizmet etmek için ortaya çıkabilir" (Brewer, 1999: 190). Üçüncü şemadaki (c) biçim ise iç içe geçmiş (nested) kimlikler¹ olarak tanımlanmış durumlardır. Şemadaki A kimliği üst kimlik, B kimliği ise alt grup kimliğidir. Bu durumda kimlikler birbirini tamamlayıcı olabilirler: "Üst kimlik, büyük bir kollektife güvenli bir şekilde dahil olma ihtiyacını karşılarken, alt grup kimliği, daha geniş sosyal kategori içinde ayırt edici olma ihtiyacına hizmet eder" (Brewer, 1999, s. 190). Çoklu kimliklerin hangisinin üst kimlik hangisinin alt kimlik olduğu bağlama göre belirlenir. Bu kimlikler sabit değildir.

Craig Calhoun (1994) bir kimliğin tanımlanmasında iki hedeften söz eder: Farklılaşma ve dahil etme/denklik (inclusion/equivalence). "Calhoun, farklılaşma ve eşdeğerlik hedeflerini farklılaştırarak, etkileşim grupları içindeki bireyleri farklılaştırma olasılığını açar ve diğerlerinin, insanların bir eşitler topluluğuna ait olduklarını hissetmelerine katkıda bulunur" (Diez Medrano ve Gutierrez, 2001, s. 759). Brewer, teorisinin merkezine bu ayrımı koyar. Yukardaki

¹ Diez Medrano ve Gutierrez'in iç içe (nested) olarak tanımladığı kimlikler hiyerarşik bir dizilime sahiptir: "İç içe geçmiş kimlikler, alt ve üst düzey kimliklerdir, öyle ki ikincisi birinciyi kapsar" (2001, s. 757). Turner'in ve Tajfel'in teorileri, teorilerin ilkelerini, kimlikler arasındaki seçime basitçe uygulamak yerine belirli gruplarla özdeşleşmenin gücünün açıklanmasına uygulandığında, potansiyel olarak her ikisini de barındırabilir. Ayrıca, kimliklerin farklı ve tamamlayıcı işlevleri yerine getirebileceği argümanı ile çeşitli iç içe geçmiş kimliklerle eşzamanlı özdeşleşmeyi meşurlaştırdığı ölçüde daha anlamlı hale gelirler. Diez Medrano ve Gutierrez (2001)'e göre Turner ve Tajfel'in anlamaya çalıştığı temel nokta "bireylerin neden diğerlerinden ziyade bazı gruplarla özdeşleştiği" sorusudur. Onlara göre Turner ve Tajfel'in çıkarımları şöyle sıralanabilir; bireyler bir sosyal kimlik sahibi olmak ister veya bu kimliklerini sürdürmeye çalışırlar, sosyal kimliklerini diğer gruplarla karşılaştırarak olumlarlar ve eğer sosyal kimlik bireyleri tatmin edici olmaktan çıkarsa, bireyler grubu terk etme ya da bu grubu başka referanslarla olumlu kılmaya çalışırlar. Lawler, Turner ve Tajfel'den farklı olarak, "iç içe geçmiş gruplara odaklanın ve bireylerin hangi koşullar altında daha düşük veya daha yüksek düzeyde iç içe geçmiş gruplarla özdeşleşeceğini açıklamak için bir teori geliştirir" (Diez Medrano ve Gutierrez 2001, s. 757). Diez Medrano ve Gutierrez, Lawler'in bireylerin kontrol duygusunu kazandıran gruplarla özdeşleşmelerinin daha yoğun olduğunu ifade ettiğini aktarır. Bireyin büyük gruplarda kaybolma olasılığının artmasına karşın küçük gruplarda öne çıkma ihtimalinin daha yüksek olması, onları küçük gruplara eğilimli hale getirdiğini belirten Diez Medrano ve Gutierrez, buna istisna olarak büyük grubun refah artırıcı işlevinin dengeyi değiştirebileceğini ekler. Diez Medrano ve Gutierrez (2001), geniş grupların bireyin kimliğine yaptığı olumlu katkıya ek olarak küçük, yerel grupların bireyin kontrol etme duygusuna hitap ettiğini hatırlatır. Ağ toplumunda, bireyin benliğinin küreselleşme yüzünden tehdit altında olduğunu ifade eden Diez Medrano ve Gutierrez, yerel kimliklerin güçleneceğini öngörürler. İç içe kimlikler teorisinin düzeyler arası ilişkiyi belirsiz bıraktığı yönünde bir eleştirileri vardır. Teorik olarak alt düzey ile üst düzey kimliklerin faktörleri farklıdır ancak pratikte bu, alt ya da üst kimlikle yoğun özdeşleşen bireyin diğeriyle özdeşleşme düzeyini açıklamaz. Tespit ettikleri bu soruna çözüm olarak farklılaşma/denklik rollerine vurgu yapılmasını önerirler. Buna ek olarak yerel kimliklerin, geniş gruplarla özdeşleşmeye engel olduğu fikrinden vazgeçmeyi gerekli görürler; onlara göre yerel ve geniş grup kimlikleri birbirini etkileyen iki düzey olarak ele alınabilir. Bu etkileşim tehdit olarak görüldüğünde düzeyler arası ilişki negatif, etkileşim tamamlayıcı olarak görülürse, düzeyler arası ilişki pozitif olacaktır.

şekilde de görüldüğü üzere, Brewer'in c şemasındaki iç içe geçmiş kimlikler, iki boyuttan birini temsil eder.

Burke bireyin çoklu grup aidiyetlerinin sembolik etkileşimciler tarafından öne çıkarıldığını ileri sürer. “Kimliklerin sosyal yapısal konumlara bağılı olduğu görüşü (yani bireylerin ait oldukları grup, organizasyon ve ağlardaki üyeliklerinin ve rollerinin kimliklerinin çoğunun temelini oluşturduğu) yapısal sembolik etkileşim teorisinin fikirlerinden doğar” (Stryker, 1980'den akt. Burke, 2003, s. 200). Buradan hareketle Burke (2003, ss. 200-203), kimliklerin toplumsal yapı içinde konumlanışlarıyla ilgili üç durum sıralar; insanlar bir grup içinde çoklu rol kimliklerine sahip olabilirler, insanlar farklı gruplarda aynı rol kimliklerine sahip olabilirler, insanlar kesişen gruplarda farklı rol kimliklerine sahip olabilirler. Burke, bu durumların kimliklerin aynı anda etkin olduğu koşullarda geçerli olduğunu belirtir. Bu üç koşulu ayrıntılı ele alan Burke, bir grupta çoklu kimlik durumunda iki ayrı biçim tarif eder: Birincisi grup içinde çoklu rolü olan kimsenin (bir aile içinde hem partner hem ebeveyn hem de evlat olma durumu gibi) kimliklerinin eş zamanlı etkinleşmesidir. Bunun iç odağında bireyin aynı zamanda etkinleşen kimlikleri arasında bir seviyelenme olacaktır; dış odağındaysa, kişilerin farklı kimliklere dair beklentiler geliştirmesiyle sonuçlanır. İkinci biçimse, grup içinde sahip olduğu kimliklerden biri, başka bir grupta etkinleştirilen kimliklerle birlikte ortaya çıkar. Burke, bu durumu şöyle örneklendirir: Kendisi bir fakülte toplantısındaiken, bir başka kişinin bahsettiği filmi eşiyile birlikte izlemek istediklerini anımsar ve eş kimliği etkinleşir. Dolayısıyla aynı anda hem fakülte üyesi olma kimliği hem de eş olma kimliği aynı anda etkinleşmiştir ve bu durumda kimlikler arasındaki seviyelenmeye bağılı olarak biri daha öne çıkar hale gelir. Burke, çoklu kimlikler konusunda iki sorundan bahseder ve aralarında bir ayırım yapar. Bu iki sorunu, iç ve dış odaklar olarak adlandırır: “Dış odak, bir bireyin sahip olduğu çoklu kimliklerin, bireyin gömülü olduğu sosyal yapı(lar)ın karmaşıklıklarına nasıl bağlandığını ele alır” (2003, s. 195). Çoklu kimlikler arasındaki ilişkiyi sosyal yapı ve birey arasındaki bağlamda görür. Bu bağlamda da iç odak, bireyin çoklu kimlikleri arasında nasıl bir ilişki olduğuna ve bu ilişkinin sonuçlarına odaklanır. İç odak bağlamında “çoklu kimlikler arasındaki ilişki, tüm kimliklerin bir bireyin benliği ve tüm algısal kontrol sistemi içinde işlev gördüğü mekanizmaların bir sorunudur” (Burke, 2003, s. 196). Burke'e göre iç odaklanma, çoklu kimliklerin toplumsal hayatta kendini ortaya koyma şeklini doğrudan etkiler. Kendisinden önce yapılan çoklu kimlik çalışmalarında öne çıkan temanın, kimliklerin birbiri ile uyumu ve başka bir ifadeyle, kimliklerin ortak bir anlam paylaşım

paylaşmadığına odaklanma olduğunu ifade eden Burke'e göre ondan önceki çalışmaların bir başka ortaklığı şudur: Anlamlar söz konusu olduğunda -ki bu anlamların ortak olduğunun düşünüldüğü durumlar için geçerlidir- kimliklerin birlikte eyleme imkanıdır (2003, s 197). Burke, bu çalışmalar arasında Deaux'un çalışmasını -"anlamların kontrolü hiyerarşisi"- önemli bulur: Deaux'un çalışmasında, birçok anlamın paylaşıldığı kimliklerin, hiyerarşisinin üstlerinde bulunmasının, hiyerarşide aşağıda kalan kimliklerin anlamlarını kontrol etmek için iş birliği gerçekleştirme potansiyeli öne çıkar.

Kişinin sahip olduğu iki karşıt kimliğin çatışması ne gibi etkilere yol açar sorusuna Burke, kimliklerden birinin doğrulanmasının diğerinin çelişmesini arttıracığı için sıkıntı yaratacağı şeklinde yanıt verir. Ancak aynı zamanda bu bir değişiklik de yaratacaktır. Bazı kimliklerin değişeceği gibi bazıları daha fazla öne çıkabilirler.

Farklı gruplarda aynı kimliklerin etkinleştiği durumların oluşamayacağını, çoklu kimliklerin aynı anda etkinleşmeyebileceğini belirten Burke, kimliklerin toplumsal yapı içindeki üçüncü konumlanması olan kesişen gruplarda farklı rollere sahip olmanın iki biçimini ortaya koyar: İlki, kişinin sahip olduğu kimliklerin, farklı gruplarla karşılaştığında ve "örtüştüğünde" etkinleştiği durumlardır. Bunu bir kişinin akran arkadaşının ebeveynleri evdeyken ziyarete gelmesi üzerinden örnekler. Bu ziyaret anında iki farklı grup kesişir (akrana dönük arkadaş kimliği ve ebeveynlerine dönük evlat kimliği). Bu kesişen grupların beklentileri farklı olabilir bu durumdan rol çatışması doğması beklenir: "Her bir kimlik için anlamlar ve beklentiler, her iki kimlik aktive edildiğinde çatışır" ve daha belirgin hale gelen kimlikte değişimin az olması beklenir. Kesişen gruplarda çoklu kimliklerle ilgili ikinci biçim, kimliklerin etkileşim sonucu etkinleşmesinden kaynaklanır. Kimliği bağlamıyla bir araya geldiği diğer kişilerle girdiği etkileşim sonucu bireyin başkaca kimliği etkinleşebilir ve etkinleştiğinde ilişkiler ağını genişletir. Çoklu kimlikler, farklı durumlarda etkinleşme özelliğiyle anlamlıdır.

Castells'in çoklu kimliğe yaklaşımı, çoklu kimlikler meselesine dair farklı bir yöne dikkat çeker. Ona göre kimliğin çoğulluğu "hem kendini temsil hem de toplumsal eylemde bulunma bakımından bir gerilim ve çelişki kaynağıdır" (2006, s. 13). Karaduman da bireylerin birden fazla kimliğe sahip olduğunu ifade eder ve ona göre bu kimlikler "potansiyel olarak çelişik"tir (2010, s. 2887). Eriç ve Yanboluoglu, çoklu kimlikler konusu açıklayıcı kuramlardan birinin "Sosyal Kimlik Karmaşıklığı Kuramı" olduğunu ifade eder. Bu kuram Roccas ve Brewer tarafından geliştirilmiştir; çoklu grup üyeliklerinin etkilerini anlamaya çalışır.

Çoklu kimliklerin bireyin ilişkilerindeki belirleyici role odaklanan kurama göre, bireylerin aidiyet kurduğu gruplar “örtüşen” ya da “kesişen” yapılarda olabilirler¹:

“Birbirinden farklı kategorilerde tanımlanan gruplar arasında yüksek düzeyde örtüşme olduğunda iç grupları oluşturan kişiler benzer olduğundan bu gruplar ile özdeşleşme kurabilmek kolaydır. Fakat kategoriler arasındaki örtüşme kısmi bir yapıda ise bir boyutta iç grup üyesi olarak değerlendirilen biri başka bir boyutta dış grup üyesi olarak görülür (Eniç ve Yanboluoğlu, 2018, s. 65).”

Sonia K. Kang ve Galen V. Bodenhausen, çoklu kategorizasyonun, gruplar arası etkilerinin olumlu yönünü anlamaya yaradığını belirtirler. Çoklu kategorizasyona göre, farklı kategorilerin öne çıktığı durumlarda önyargı oluşur. Kang ve Bodenhausen’ın öne çıkardığı bir diğer özellik, çoklu kategorizasyonun, kategorisiz hale getirmeyeyle ilişkisidir. Onlara göre çoklu kimliklerin karmaşıklığından dolayı “kişi algısı basit kategorilendirme ve stereotip uygulamasından, karşılaşılan hedeflerin bireyselleştirilmesine doğru kayma eğilimindedir” (2014, s. 554). Kang ve Bodenhausen (2014, s. 549) çoklu kimliklerin “potansiyel olarak çelişen stereotip ve önyargıların” aynı anda aktive olabilmesini sağladığını ileri sürerler. Çoklu kimliklere sahip olmanın “evrensel insan deneyimi” olduğunu belirtirler. Onlara göre çoklu kimlikler, bireyi zorlama potansiyelini barındırmakla bireye birçok durumda birlikte kullanabileceği imkanların yolunu açar: “Çoklu kimlikler, pozitif gruplar arası tutum ve etkileşimlerin, gelişmiş psikolojik ve fiziksel sağlık, ihtiyaçların karşılanması için daha fazla fırsat ve bağlamsal olarak olumlu bir kendini tanımlamanın yolunu açabilir” (Kang ve Bodenhausen, 2014, s. 566). Çoklu kimlik algısı ve deneyimi birbiriyle sağlam bir bağa sahiptir; Kang ve Bodenhausen kişilerarası ya da gruplararası etki yaratmak için algı ve deneyimin birlikte çalıştığını vurgularlar. Onlara göre çoklu kimlik algısına sahip olmak,

¹ “Roccas ve Brewer (2002), çok sayıda iç ve dış grup arasındaki ilişkinin dört alternatif şekilde temsil edildiğini iddia etmektedir. Bunlar; düşük karmaşıklıkta yüksek karmaşıklığa doğru sırasıyla, kesişim (intersection), baskınlık (dominance), bölümlenme (compartmentalization) ve birleşimdir (merger). ... Kesişim durumu; “farklı grupların kesiştiği noktada yer alan kişiler iç grup; grup üyeliklerinin diğer kombinasyonlarında kalanlar ise dış grup olarak tanımlanır. ... Sosyal kimlik karmaşıklığının bir sonraki aşaması olan baskınlık ise belirlenen bir sosyal kimliğin birey için diğer bütün grup üyeliklerinden daha anlamlı olması durumunu ifade eder. Burada kişi, tüm grup üyeliklerini birincil kimliği altında değerlendirir ve iç grubunu birincil grup üyeliğini taşıyan bireylerden oluşturur. Karmaşıklığın bir üst düzeyi olan bölümlenme örneğinde ise farklı grup kimlikleri birbirinden izole bir şekilde yer alır. Bölümlenme temsilinde kişilerin birbiri ile uyumlu ve uyumsuz grup kimlikleri eş zamanlı şekilde etkin değildir. Burada sosyal kimlikler bağlama özgüdür. Yani, bazı durumlarda belirgin bir grup üyeliği birincil sosyal kimliği oluştururken başka durumda bir diğer kimlik birincil konuma geçer. ... Sosyal kimlik karmaşıklığının en üst düzeyi olan birleşimde ise birincil sosyal kimlik, farklı iç grupların bir araya gelmesinden oluşur ve örtüşmeyen grup üyelikleri eş zamanlı şekilde aktiftir. ... Sonuç olarak, birey daha fazla sosyal kimliğe sahip oldukça iç grup tanımları genişler, keskin iç grup-dış grup ayrımları ve gruplar arası farklılaşma azalır” (Eniç ve Yanboluoğlu, 2018, ss. 66-67).

herhangi bir konu hakkında nitelikli düşünme yeteneğini geliştirir. Çoklu kimlik deneyimleri, birbirinden farklı kültürlerden ve tarihselliklerden gelen bireylerin etkileşimini geliştirir.

Çoklu kimlikler konusunda, kendi deneyimden hareketle yaklaşan Amin Maalouf, kimliğin tekil düşünüldüğü durumlarda yaşanan/yaşanabilecek toplumsal krizlere dikkat çeker. Ona göre aidiyetler, herkeste farklı anlama ve öneme sahiptir. Bu aidiyetlerin etkisiz olamayacağını ve çoğunlukla da aidiyetlere doğuştan itibaren sahip olduğunu ileri süren Maalouf (2000, s. 16), bu aidiyetlere “ruhun genleri” adını verir. Maalouf temel aidiyetleri şöyle sıralar: Dil, deri rengi, ulusal kimlik, sınıf ve din (2000, s. 18). Bu aidiyetlerin bir ya da birçoğuna sahip olmanın kişiyi geniş bir toplumla ilişkilendirdiğini vurgulayan Maalouf, bu geniş ilişki ağının kimliği özelleştirdiğini ileri sürer:

“Kimlik öyle bir çırpıda verilmez, yaşam boyunca oluşur ve değişir. ... doğarken içimizde var olan kimlik öğelerimiz pek fazla değil-bazı fiziksel özellikler, cinsiyet, renk... Hatta orada bile her şey doğuştan gelmiyor. Cinsiyetimizi belirleyen elbette sosyal çevremiz değil ama bu aidiyetin yönünü belirleyen gene de o; Kabil'de kız doğmakla Oslo'da kız doğmak aynı anlamı taşımıyor, kadınlık aynı biçimde yaşanmıyor, ne de kimliğin başka hiçbir öğesi...” (Maalouf, 2000, s. 25).

Tek aidiyet üzerine inşa edilen kimliğin katı tutumunun “biz” ve “öteki” yarılmasını derinleştirdiğini ve bunun da “ölümcül kimlikler” yarattığını belirten Maalouf, kişinin çeşitli aidiyetlere sahip olduğunu sık sık vurgular: Ona göre kişinin sahip olduğu kimlikler, tüm kişiliğini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, kimliklerinden birine müdahale, tüm kişiliğine müdahale haline gelecektir.

Küreselleşmenin etkisiyle çoklu aidiyetlerin çoğul kimlikler yarattığını ve bu çoğul kimliklerin benimsenmediği duruma kötümser baktığını da yine bu çalışmasından hareketle söylemek mümkün olacaktır. Maalouf, çalışmasında “zamanın havası” kavramını kullanarak, kişinin aidiyetlerinden birinin öne çıkmasını açıklar: Maalouf, insanların dini aidiyetlerinin öne çıkışında Sovyetlerin çözülüşünün önemli bir rolü olduğunu düşünür. Sovyetlerin baskıladığı inançların, post-sovyetik dünyada bir “intikam” haline geldiğini ifade eder:

“Dinin yükselişi kısmen komünizmin çöküşüyle, kısmen çeşitli üçüncü dünya toplumlarının içinde buldukları çıkmazla, kısmen de batılı modeli etkileyen krizle açıklanıyorsa, olayın boyutlarının ve renginin, iletişim alanında son zamanlardaki muazzam evrime ve küreselleşme diye bilinenlerin bütününe

dayandırılmadan anlaşılmasının mümkün olmayacağını söylemek için” (Maalouf, 2000, s. 78).

Maalouf, herkesin dikey ve yatay iki mirasa sahip olduğunu ileri sürer; “‘dikey’ olanı bize atalarımızdan, halkımızın geleneklerinden, ait olduğumuz dini cemaatten geliyor; ‘yatay’ olanı ise çağımızdan, çağdaşlarımızdan” (Maalouf, 2000 s, 87). Bu ikisi arasındaki belirleyicinin genel olarak yatay miras olduğunu ileri süren Maalouf, aynı zamanda bu yatay mirasın “kendilik anlayışını” etkilemediğini, bireyin öteki ile ilişkisinde belirleyici olduğunu ifade eder. Ona göre dikey mirası topyekûn kabul etmek ya da reddetmek mümkün değildir; önemli olan “ne olduğumuzla olduğumuza inandığımız şey” farkını ortaya çıkarabilmektir.

Mead, gündelik konuşmalarda karşımızdakinin konuşmalarından aslında ifade etmek istediklerinin farklı olduğunu hissettiğimiz durumu hatırlatır. Bu durumlarda karşımızdaki kişi için “kendisi gibi değil” şeklinde ifadeler kullanılır. Mead’e göre, “(b)enliğin ne kadarının iletişime sokulacağını belirleyen şey toplumsal deneyimin kendisidir” (2017, s. 171). Kişi, her anında benliğini tümünden dışavurmak zorunda değildir. Mead, “(f)arklı toplumsal tepkilere karşılık gelen farklı benlikler”den söz eder ve hangisi benliğin ortaya çıkacağını belirleyen şeyin “toplumsal deneyim” olduğunu ifade eder. Ona göre benlik ve toplumsal deneyim birlikte düşünülmelidir. Mead, oldukça erken bir dönemde farklı toplumsal deneyimlerin farklı benlikleri aktive ettiğini tespit eder. Yani çoklu kimlikler anlayışının köklerinde Mead’i görmek mümkündür: “Farklı benlikler aynı anda olabilir ve bu durum, sahip olacağımız benlikle ilgili toplumsal reaksiyonlara bağlıdır. Bir eylem dizisine dahil olan her şeyi unutabilirsek, benliğin bu bölümünü bir kenara itmiş oluruz” (2017, s. 172). Bu farklı benlikler, Mead’e göre farklı toplumsal durumlarda ortaya çıkar.

Kimliklerin çoğulluğuna dair literatürdeki tartışmalar incelendiğinde farklı disiplinlerden farklı bakış açlarına sahip analizler görülmektedir. Bu açıdan çoklu kimlikler tartışmasının sosyal bilimler literatüründe önemli bir olgu olarak değerlendirildiği görülmüştür.

Sonuç

Gündelik hayatta karşılaşılan örneklerde bireylerin kendilerini birçok aidiyet ile tanımladıkları görülmektedir. Bireylerin kendilerini örneğin etnik kimlik, toplumsal cinsiyet, toplumsal sınıf, din, milliyet gibi olgulara dayalı biçimde tanımladığı ve bunları birbirinin yerine geçecek şekilde değil de hepsini kapsayacak biçimde ifade ettiği gözlenmiştir. Bu kimlikler birbiri ile kesişip örtüşerek karmaşık ve derinlikli deneyimler yaratmaktadır. Bu bağlamda çoğul kimlikler kavramının teorik arka planı incelenmiş ve toplumu anlama ve açıklama çabasında yeni bir imkân sağlayacağı görülmüştür.

Çoğul ya da çoklu kimlikler olarak adlandırılabilir olgu, kimlik kavramının bireyin kendisini tanımladığı grupların tamamını birbiri ile ilişkisi bağlamında kapsayacak biçimde değerlendirilmektedir. Kimliklerin çoğul biçimde ele alınması, kimliklerin birbiri ile nasıl etkileşime girdiği ve bireylerin toplumdaki konumlarını nasıl etkilediğini anlamasına imkân tanır. Bu açıdan birbiri ile tutarlı ve/veya çelişkili kimlikleri ile kendisini tanımlayan bireylerin toplumsal alan içindeki varlıklarının anlamlandırılması mümkün hale gelir.

Kimliklerin tekil ve homojen bir mefhum olmadığını ortaya koymayı sağlayan çoğul kimlikler anlayışı bireylerin aynı anda birden fazla kimliğinin olduğunu ve farklı bağlamlarda farklı biçimlerde ortaya çıkan bu kimliklerinin farklı etkileşimler yaratacağını da ortaya koyar. Aynı zamanda tekil kimliklere dayalı anlayışların yarattığı kısıtlayıcı ve çıkızsız sosyal durumların aşılmasını olanaklı kılar. Çoğul kimlikleri incelemek, toplumsal ilişkilerin kimlikleri şekillendirmesindeki rolünü de gösterir. Çoğul kimlikler aracılığıyla sosyal grupların birbiri ile ilişkileri de incelenebilir ve anlaşılabilir olur; bu bağlamda toplumu anlamak ve açıklamak için yeni bir yol açılmış olur.

Kaynakça

- Akça, G. (2005). Modernden postmoderne kùltür ve kimlik. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 1-24.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/musbed/issue/23525/250657>
- Berting, J. (2018). *Kimlik siyaseti; krizler, inşalar, aktörler*. Bilge Kùltür Sanat.
- Brewer, M. B. (1999). Multiple identities and identity transition: Implications for hong kong. *International Journal of Intercultural Relations*, 23(2), 187-197.
[https://doi.org/10.1016/S0147-1767\(98\)00034-0](https://doi.org/10.1016/S0147-1767(98)00034-0)
- Burke, P. J. (2003). Relationships among multiple identities. İçinde P. J. Burke, T. J. Owens, R. T. Serpe, & P. A. Thoits (Ed.), *Advances in Identity Theory and Research* (ss. 195-214). Springer US. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-9188-1_14
- Calhoun, C. J. (Ed.). (1994). *Social theory and the politics of identity*. Blackwell.
- Emirbayer, M. (2012). İlişkisel bir sosyoloji için manifesto. İçinde G. Çeğin, E. Göker (Ed.), *Tözcüllüğün Tasfiyesi-İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar* (ss. 25-64). Notabene.
- Eniç, D., ve Yanbolluoğlu, Ö. (2018). Sosyal kimlik karmaşıklığı kuramı: Sosyal kimliklerimiz ne denli karmaşık? *Artibilim: Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 62-79.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/artibilimsosyal/issue/38107/441285>
- Kang, S. K., ve Bodenhausen, G. V. (2015). Multiple identities in social perception and interaction: Challenges and opportunities. *Annual Review of Psychology*, 66(1), 547-574. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010814-015025>
- Lewis, B. (2000). *Ortadoğu'nun çoklu kimliği*. Sabah Kitapları.
- Maalouf, A. (2000). *Ölümcül kimlikler*. Yapı Kredi Yayınları.
- Mead, G. H. (2017). *Zihin, benlik ve toplum*. Heretik Yayınları.
- Medrano, J. D., & Gutiérrez, P. (2001). Nested identities: National and European identity in Spain. *Ethnic and Racial Studies*, 24(5), 753-778.
<https://doi.org/10.1080/01419870120063963>
- Parekh, B. (2014). Kimliğin mantığı. İçinde F. Mollaer (Ed.), *Kimlik Politikaları: Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık*. (ss. 53-78). Doğu Batı Yayınları.
- Roccas, S., & Brewer, M. B. (2002). Social identity complexity. *Personality and Social Psychology Review*, 6(2), 88-106. https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0602_01

- Ross, A. (2007). Multiple identities and education for active citizenship. *British Journal of Educational Studies*, 55(3), 286-303. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8527.2007.00380.x>
- Scheuringer, B. (2016). Multiple identities: A theoretical and an empirical approach. *European Review*, 24(3), 397-404. <https://doi.org/10.1017/S1062798716000120>
- Sueda, K. (2014). *Negotiating multiple identities: Shame and pride among Japanese returnees*. Springer Singapore. <https://doi.org/10.1007/978-981-287-008-7>
- Wong-Rieger, D., & Taylor, D. M. (1981). Multiple group membership and self-identity. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 12(1), 61-79. <https://doi.org/10.1177/0022022181121005>

Sunumu izlemek için
tıklayabilir ya da QR
kodu taratabilirsiniz

Geçici Koruma Statüsündeki Genç Göçmenlerin İş Gücü Potansiyelinin Ev Sahibi Ülke için Önemi (Ev Sahibi Ülke Diline Hakimiyetin Sosyal Entegrasyona Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme)

Ezgi KAPTAN İŞÇİ ^{ID} 1 Ahmet İŞÇİ ^{ID} 2

Öz

Göç ve göç ile bağlantılı konular insanlık tarihi kadar eskidir. Günümüzde, küreselleşmenin etkisi ile refahın merkezi haline gelmiş toplumlara yönelik işgücü göçünün yanı sıra, yerinden edilmiş toplumsal çatışma ve savaşların mağdurları da göçmen nüfusun bir parçasıdır. Çatışma mağdurlarının kitlesel göçü, kaotik ortama sınırdaş ülkeleri yoğun şekilde etkilemektedir. Modern tarihte yakın denilecek zaman içerisinde yaşanan benzer kitlesel göçlerde, Birleşmiş Milletler (BM)'in tavsiyesi ile mağdurların kayıt işlemlerinin hızlanması amacıyla “Geçici Koruma Statüsü” verilmiştir. Tarihte değişik bölgelerde yaşanan bu durum, 2011 yılında komşumuzda gerçekleştiğinde, çatışma ortamından insani nedenlerle kaçan Suriye vatandaşlarına, geçici koruma statüsü sağlanmıştır. Türkiye, bu beklenmedik kitlesel göçe hazırlıksız yakalanmış ve ilk yıllarda tecrübe/politika eksikliğinin güçlüklerini yaşamıştır. Uygulanan ilk tedbirler, tecrübe sahibi ülke ve kuruluşların tavsiyesi ile oluşturulmuştur. Göçün, uzun vadede hem ev sahibi topluma hem de geçici koruma statüsü verilen mağdurlara fayda sağlayacak şekilde idare edilmesinin yegâne çözümü, akıllı sosyal politikalar üretmektir. Türkiye yıllar içerisinde entegrasyon politikaları bağlamında literatürünü genişletmiş ve tavsiyelerle oluşturulan politikalardan birisi olan Arapça eğitim veren, gettolaşmaya yol açtığı tarihi süreçte deneyimlenmiş, “Geçici Eğitim Merkezleri”ni kapatarak, Türkçe lisan eğitimine ağırlık verecek düzenlemeleri yapmıştır.

Bu bağlamda hazırlanan teorik makale niteliğindeki bu çalışmanın amacı, ev sahibi ülkenin diline hakimiyetin, topluma entegrasyon seviyelerine etkisini incelemek ve genç göçmenlerin potansiyel enerjisinin vasıflı işgücü piyasasına aktarılmasının önemine dikkat çekmektir. Nitel araştırma yöntemi ile ikincil kaynak araştırması metodu kullanılarak, geçici koruma statüsü verilmiş genç göçmenlerin potansiyel enerjilerinin kullanım seviyelerinin, ev sahibi toplumun lisanına hakimiyetin artırılması ile artırılıp artırılamayacağına ortaya konulmasına gayret edilen çalışmanın en önemli bulgularından birisi, yaşlanan sanayi ülkelerinde işgücü piyasasında gençlerin öneminin her geçen gün artmakta olduğudur. Artarak devam eden göçmen nüfus içerisinde, genç göçmenler önemli bir yer tutmaktadır ve dil bağlamında dezavantajlı olan bu kesimin,

¹ Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, ezgi_iscsi@hotmail.com , ORCID ID: 0000-0003-2990-1032

² Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi, ahmetisci@yahoo.com , ORCID ID: 0009-0003-4094-5527

doğal yeteneklerinin keşfedilerek potansiyellerinin tam olarak ortaya çıkartılması, ev sahibi ÷lke için yakalanan büyük bir fırsat olabilir. Bu noktada, entegrasyon politikaları ön plana çıkmakta olup, ev sahibi ÷lkenin dilinin öğrenilmesi sosyal entegrasyonun ilk basamağı olarak gör÷lmektedir. Bu basamak ev sahibi ÷lkenin kültürünün daha iyi anlaşılması, uyum sağlanması ve daha iyi eğitim ile sosyal ağlara erişim imkânı sağlamaktadır.

Çalışmadan elde edilen bulgular ışığında, ev sahibi ÷lkenin dilini öğrenmenin göçmenler açısından sosyal entegrasyonu hızlandıran bir unsur olduğu, orta-uzun vadede ise fertlerin kişisel yaşamına olduğu kadar kamusal alana da katkı sağladığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Türkiye kitlesel göçün ilk etkilerine, tecrübe ve politika noksanlığı ile yakalanmıştır. İlk reaksiyonlar genellikle Avrupa Birliği (AB) ve BM destekli çabalar olsa da yıllar içerisinde özgün çalışmalar ve göç konusunda tecrübeli ÷lkelerdeki vakaların incelenmesi ile kendi politikalarını oluşturmaya başlayan Türkiye en köklü değişimi 2018-2019 yılında öğretimde yapmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yapılan yönetmelik değişimi ile Arapça eğitim verilen “Geçici Eğitim Merkezleri” kapatılmış, genç ve çocuk göçmenler örgün eğitime dahil edilmişlerdir. 2019-2023 yıllarını kapsayan Stratejik Plan bağlamında, halihazırda sağlanan örgün eğitimlerin artırılarak devam etmesi ön gör÷lmektedir. Türkçe’nin sadece günlük konuşma seviyesinde öğrenilmesinin yeterli olmayacağı var sayımı ile her seviyede gelişmiş Türkçe eğitimine devam edilmesinin, geçici koruma statüsü verilmiş genç göçmenlerin potansiyel enerjisinden faydalanmanın anahtarı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Geçici Koruma, Genç Göçmen, Dil Eğitimi, Entegrasyon

You can click to watch
the presentation or
search for the QR
code.

The Importance of Potential Workforce Energy of Young Immigrants in Temporary Protection Status for the Host Country: An Evaluation of the Impact of Host Language Mastery on Social Integration

Ezgi KAPTAN İŞÇİ ¹ Ahmet İŞÇİ ²

Abstract

Immigration and issues related to migration are as old as human history. Today, in addition to the labor migration towards societies that have become the center of welfare under the influence of globalization, displaced victims of social conflicts and wars are also a part of the body of migrants. Mass migration of conflict victims heavily affects the neighboring countries of a chaotic environment. In modern times, recently "Temporary Protection Status" was provided to the victims of similar mass migrations to speed up the registration process of the victims at the recommendation of the United Nations (UN). When this situation, which occurred in different regions throughout history, took place in our neighbor in 2011, temporary protection status was provided to the Syrian citizens who fled the conflict for humanitarian reasons. Turkey was initially caught unprepared for this unexpected mass migration wave and experienced the difficulties of lack of experience/policy at the beginning. The first measures implemented were formed as per the advice of countries and organizations with more experience in this subject. However, it was seen that the only solution to managing migration in the long run in a way that benefits both the host society and the victims who have been granted temporary protection status is to produce smart social policies. Over the years, Turkey has expanded its literature in the context of integration policies and also made arrangements to focus on the Turkish language education by closing the "Temporary Education Centers", which were providing education in Arabic. This policy was put into effect according to recommendations, yet in time it was obvious that it led to ghettoization.

The aim of this study, which is a theoretical article prepared in this context, is to examine the effect of mastery of the host country language on integration into society and to draw attention to the importance of transferring the potential energy of young immigrants to the skilled labor market. One of the most important findings of the study, which tries to reveal whether the potential energies of young immigrants who have been given temporary protection status can be increased by using the qualitative research method and the secondary source research method, is that the importance of young people in the labor market in aging industrial countries is increasing day by day. Young immigrants have an important place in the increasing body of immigrants, and it can be

¹ Kocaeli University, Institute of Social Sciences, Master Student, ezgi_isci@hotmail.com , ORCID ID: 0000-0003-2990-1032

² Kocaeli University, Institute of Social Sciences, PhD Student, ahmetisci@yahoo.com , ORCID ID: 0009-0003-4094-5527

an opportunity for the host country to uncover the natural talents and reveal the full potential of this lingually disadvantaged group. At this point, integration policies gain importance and learning the host country language is seen as the first step of social integration since it opens doors to better understanding and adapting to the host culture, improved networking and higher education opportunities.

In the light of the findings obtained from the study, it was concluded that learning the language of the host country is an element that accelerates social integration for immigrants, and that it contributes to the public sphere as well as the personal life of the individuals in the medium-long term. Türkiye was caught unprepared in the first impact of mass migration with its lack of experience and policy. Although the initial reactions were generally EU and UN-supported efforts, Türkiye started to create its own policies over the years with original studies and examination of cases in countries experienced in dealing with migration. As a result, it has brought the most radical change in education in 2018-2019 with the regulation change made by the Ministry of National Education (MEB). "Temporary Education Centers" providing education in Arabic were closed and young and child immigrants were included in the formal education system in Turkish. In the context of the Strategic Plan covering the years 2019-2023, it is foreseen that the formal trainings currently provided will continue to increase. Assuming that learning Turkish only at the colloquial level will not be enough, it should be taken into account that further advanced Turkish education at all levels is the key to benefiting from the potential energy of young immigrants who have been granted temporary protection status.

Keywords: Migration, Temporary Protection, Young Immigrant, Language Education, Integration

Giriş

Göç olgusu sosyal politika bağlamında dünya gündeminde olan en önemli konulardan birisidir. Dünya nüfusunun %3,6'sı hali hazırda kayıtlı göçmendir. Sayıları yaklaşık 280 milyonu bulan göçmen nüfusun büyük bir kısmı işgücü kapsamında, ama kişisel ama iki ülke anlaşmasına konu olacak şekilde işgücü piyasasına dahil şekilde hedef ülkeye girmektedirler (IOM, 2021). Refah seviyesi yüksek toplumların, işgücü ihtiyacına yönelik olarak yasal izinlerle sağladığı göçmen işgücü, ev sahibi ülkelerin kalkınma hamlelerine her geçen gün bir yenisi eklemesine yardım ederken, kaynak ülkeye aktardıkları paralarla (remittens) da kendi ülkelerinin refah seviyesinin gelişmesine katkı sağlamaktadırlar. İşgücü göçü kapsamında, düzenli bir şekilde sağlanan göçün bir başka boyutu ise yerinden edilmiş insanlardır. Sayıları yaklaşık 103 milyon olan bu insanların yarısına yakını uluslararası korumaya muhtaç şekilde, çoğunluğu çatışma alanına komşu ülkelere olacak şekilde uluslararası korumaya muhtaç göçmen durumundadırlar. Çatışma bölgesinden kaçanların, 1992 Bosna-Hersek, 2011 yılı sonrası Suriye iç çatışması gibi krizlerde yaşandığı şekilde ani ve kitlesel olması sığınma ve mültecilik prosedürlerinin işletilmesi güç olacağından, BM'nin tavsiyeleri ile "geçici koruma" altına alma şeklinde topluca yapılmaktadır.

2011 yılından sonra Suriye çatışma ortamından ülkemize sığınan günümüzde yaklaşık sayıları 3,5 milyonu bulan Suriye vatandaşına geçici koruma sağlanmıştır (GİB, 2023). Geçici koruma sığınma talepleri alınıp, mülteci kabul eden ülkelere transfer olana kadar veya kaynak ülkedeki itici nedenlerin ortadan kalkmasına kadar geçen süreyi tarif etse de bir kesinlik içermemektedir. Hali hazırda genç bir nüfusa sahip geçici koruma altındaki göçmenlerin yaş ortalamaları oldukça düşüktür ve hayatlarının on yıldan fazla bir zamanını Türkiye'de geçirmişlerdir. Geçici koruma kamplarında kalan yaklaşık 65 bin Suriye vatandaşı dışında kalan 3,4 milyon göçmen 81 ile dağıtılmış halde yaşamlarını sürdürmektedirler. Göç deneyimi uzun yıllara dayanan ülkelere bakıldığında, iyi entegrasyon politikaları ile eğitim seviyelerini ve topluma uyumlarını artırdıkları göçmenlerin potansiyel enerjilerini açığa çıkartmak suretiyle sosyoekonomik durumdan, toplumsal yaşama her alanda göçmenleri yaşama dahil ettiklerini görmekteyiz. Göçü iyi idare eden ülkeler sendikal haklardan, insan haklarına, ekonomiden spora her alanda göçmen gençlerin katkılarından faydalanmaktadır. Topluma karşılıklı uyumları sağlanan göçmenlerin kat etmeleri gereken yol şekillendirilirken Esser'in entegrasyon

basamakları tanımlamalarından yola çıktığımızda ise ev sahibi ülkenin dilinin öğrenilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Kendisini iyi ifade eden, okuduğunu anlayan bir birey toplum kültürüne uyum sağlamada her zaman bir adım önde olmaktadır.

Bu bağlamda hazırlanan teorik makale niteliğindeki bu çalışmanın amacı, ev sahibi ülkenin diline hakimiyetin, topluma entegrasyon seviyelerine etkisini incelemek ve genç göçmenlerin potansiyel enerjisinin vasıflı işgücü piyasasına aktarılmasının önemine dikkat çekmek olarak belirlenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde dünyadaki göçmenlerin durumu Uluslararası Göç Örgütü (IOM), ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)'nin verileri ile ele alınırken, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu durum Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) kaynaklarından faydalanılarak ortaya konulmuştur. Kitlesele göçlerin yükünün yüksek oranda çatışma alanına komşu ülkelerde kaldığı bulgusu, çalışmanın önemi açısından kilit noktalardan birisidir. Yabancı ülke vatandaşlarının kitlesele göçü bağlamında tecrübesi az olan Türkiye'nin hali hazır durumda, dünyada genelinde sığınmacı barındıran ülkeler içerisinde ilk sırada olduğunu belirtmek gerekir.

Yaklaşık on yıldır süren geçici koruma statüsünün, daha ne kadar süreceğini kestirmek mümkün değildir. Bu bağlamda çalışmanın ikinci bölümünde, geçici koruma statüsü verilen ve birlikte yaşadığımız genç göçmenlerin potansiyel enerjisinin işgücüne nasıl yansıtılabileceğine yönelik yaklaşımlar açıklanmaya gayret edilmiştir. Bu noktada iki husus ön plan çıkmaktadır. İlk husus, sanayileşmiş batı ülkeleri tarafından aranan en önemli özelliklerden birisi genç işgücüdür. Suriye çatışma alanından kaçarak ülkemize gelenlerin yaş ortalaması oldukça düşüktür ve genç göçmen işgücü olarak değerlendirilebilirler, böylelikle kendi yaşamlarının iyileştirilmesi yanı sıra ülke kalkınmasına katkı sağlayabilirler. İkinci husus ise Türkiye'nin de genç bir yaş ortalamasına sahip olduğudur. Türkiye'nin genç işgücü grubu, OECD ülkeleri içerisinde en dezavantajlı durumda olan gruptur. Öğretim, İşgücü veya Eğitime Dahil Olmayanlar (NETT) oranları son derece yüksek olan Türkiye ortamında her iki grup hem ev sahibi 12 milyon genç hem de geçici koruma altındaki 650 bin genç aynı kaderi paylaşmaktadırlar.

Çalışmanın son bölümünde ise, zorlu bir işgücü piyasasına dahil olacak genç göçmenlerin dile hakimiyette yaşadıkları dezavantajların aşılmasının mümkün olup olmadığı hususu, nitel araştırma yöntemi ile ikincil kaynak araştırması metodu kullanılarak irdelenmiştir. Yaş ortalamaları yüksek batılı ülkelerin işgücü piyasalarında, genç işgücünün önemi her geçen gün

artmaktadır. Çalışmada örneklem geçici koruma sağlanan genç (15-24 yaş aralığı) göçmenler ile sınırlandırılmıştır. Bu grup bir ucu çocukluk yaşının sonu diğer yanı yetişkinlik yaşının başını temsil etmektedir. Bu grubun büyük bir bölümü ülkelerinde aldıkları eğitimlerini yarıda bırakmışlardır. Çalışmaya dahil edilecek vasıfları ise düşük seviyededir. Doğrudan örgün eğitime dahil olarak entegre olma imkânı olan küçük yaşlara göre, dil bağlamında dezavantajlı olan bu kesimin, doğal yeteneklerinin keşfedilerek potansiyellerinin tam olarak ortaya çıkartılması, ev sahibi ülke için yakalanan büyük bir fırsat olabilir. Bu bağlamda çalışmadan sağlanacak fayda olarak, sosyal entegrasyonun her basamağında çarpan etkisi yaratan ev sahibi ülkenin dilinin öğrenilmesine dikkat çekilmesi hedeflenmiştir.

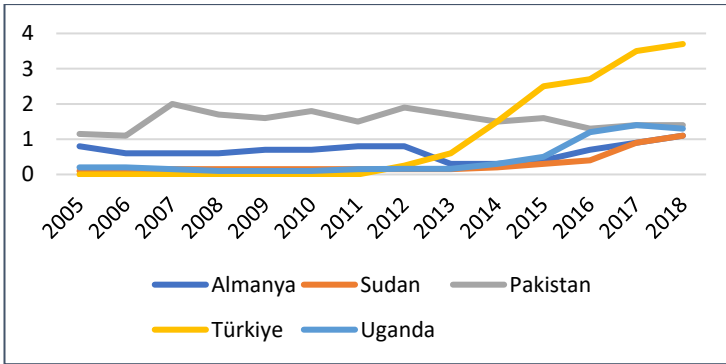
1. Türkiye ve Kitlesele Göç Tecrübesi Kavramsal Çerçeve

20'nci yüzyılın hemen başlarına kadar bir yerden bir yere göç etmek son derece doğal ve hayata dair bir durumken, düzenli yaşam alanları yaratan sanayi toplumunun yaşam biçimi, göçü itici ve çekici nedenlerle ortaya çıkan maksatlı bir kavram haline getirmiştir. Sanayi toplumunun değişen yaşam biçimi içerisinde istihdama yönelen işgücü kuralları kökünden değiştirmiştir. Thompson İngiliz işgücünün şekillenişini ele aldığı çalışmasında işgücünün vasıflı olan kadar vasıfsızlara da ihtiyaç duyduğundan bahsederken, İrlandalı vasıfsız göçmenlerin İngiltere'ye gelmesinin, vasıflı İngiliz işgücü piyasasının ihtiyaçlarının karşılanmasını sağladığını ancak çok azının vasıflı işler bulabildiğini vurgulamıştır (Thompson, 2004, s. 527). Başlarda vasıfsız işgücü göçü ile başlayan bu ekonomik göçler zamanla özellikle, 2'nci Dünya Savaşı sonrası başta Almanya ve Avusturya olmak üzere birçok Avrupa ülkesini kalkındıran itici güce dönüşmüştür (Spaan, Hillmann vd., 2005, s. 58).

21'inci yüzyıl ise bu anlamda yeni bir çağdır ve misafir işgücü ile sanayini kalkındıran vasıflı işgücü göçünü sağlamayı hedefleyen sanayi toplumları, yasalarını ve piyasa düzenlemelerini geliştirdikçe her geçen gün kaynak ülkelerle refah seviyesi bağlamında arayı açmaktadırlar. Çekici etkisi artan sanayi devi ülkeler, iki bakımdan her anlamda işgücüne ihtiyaç duymaktadırlar. Birincisi nüfus yaşlanması diğer etki ise ev sahibi ülkenin işgücü vasfı arttıkça emek yoğun işlerin yapılması için gereken az vasıflı işgücüdür. Bu nedenle her dönem gündemde olan göç, günümüzde çoğunlukla işgücü göçü olarak devam etmektedir. OECD ve IOM kayıtlarına göre 2022 yılı itibarıyla dünya nüfusunun %3,6'sına denk gelen 281 milyon uluslararası

göçmen mevcuttur ve bu göçmenlerin %60'ına karşılık gelen 170 milyon kişi işgücüne dahil düzenli göçmenlerdir. Geri kalan %40'luk bölüm ise uluslararası koruma ihtiyacı ile göç eden sığınmacılardır (McAuliffe vd., IOM, 2021, s. 21).

Türkiye'nin karşı karşıya olduğu göç gerçeği ise bundan biraz daha farklıdır. Türkiye, Osmanlı İmparatorluğunun çok kültürlü yönetim biçiminden sonra, cumhuriyet döneminde kendi dinamiklerini geliştirecek ve savaş yaralarını saracak şekilde koruyucu iskân ve vatandaşlık yasalarını benimsemiştir. 2'inci Dünya Savaşı sonrası, işgücü açığı olan başta Almanya olmak üzere Avrupa sanayine "misafir işçi" göçü veren Türkiye, 1951 Cenevre sözleşmesini, coğrafi şartlar tanımlayarak 1968 yılında yasalaştırmış ancak hiçbir dönem kalıcı göç alan bir ülke olmamıştır (GİB, 2023). 2000'li yılların başında AB müktesebatı kapsamında hayata geçirilen reformlarla, göçmen kabulüne yönelik tutumlarını belirleme gayreti sürerken, 2011 yılında meydana gelen ve tüm bölge için katastrofik etkileri uzun sürecek Suriye iç çatışması sonrası, savaştan kaçanların uluslararası koruma kapsamında topluca kabulü Türk göç tarihi için de bir dönüm noktasıdır. Göç yazınında geçiş ülkesi olarak görülen ve gelen-giden göçmen dengesi ile yaklaşık 250 bin civarı göçmene ev sahipliği yapan Türkiye bu ani kitlesel göç ile 3,6 milyon Suriye vatandaşını geçici koruma altına alarak dünyada sığınmacı barındıran ülkeler arasında ilk sıraya yerleşmiştir (IOM, 2021, s. 46).

Grafik 1: 2005-2018 Uluslararası Koruma Kapsamında Ev Sahipliği Yapan İlk Beş Ülke
Kaynak: UNHCR, 2021.

Türkiye yabancı ülke vatandaşlarının kitlesel ve acil göçü kapsamında gerek kanuni gerekse idari olarak hazırlıksız yakalandığı 2011 Suriye krizine, AB'ye üye olma kapsamında 2000'li yılların başından itibaren hazırlıkları süren kanun çalışmalarını 2013 yılında tamamlayarak hızlıca reaksiyon vermiş ve 6458

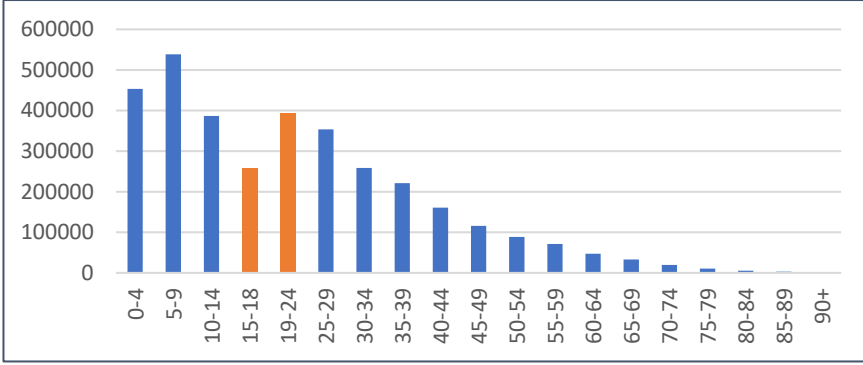
numaralı kanununun 91'inci maddesi gereğince, 13 Kasım 2014 tarihinde 29153 sayılı yönetmelik ile düzenlemelerini yapmıştır (GİB, 2023). Bahse konu düzenlemede geçici koruma, felaketten kaçanların sığınma işlemlerinin topluca yapılması olarak tanımlanırken geçici koruma süresince hangi haklardan ne şekilde faydalanacakları açıklanmıştır.

Gelinen noktada olayların başından itibaren bakacak olursak geçici koruma altında olan bazı Suriye vatandaşlarının Türkiye'de kalma süreleri on yılı aşmıştır. Tarihi çatışma ve savaş tecrübelerinden yola çıkılarak, kesin süresi kestirilemeyecek bu misafirliğin, 1992 yılında Bosna-Hersek vatandaşlarının Sırp katliamından kaçarak kitlesel göç kapsamında Almanya ve Hollanda'ya sığınmalarının akabinde yaşanan tecrübelere benzer şekilde toplum kültürünü ve işgücü piyasasını etkileyecek uzun süreli sonuçlar doğurabileceğini göz önünde bulundurmalıyız. Çatışma ve insanca yaşam arasında kalan bu insanlar bir nevi araftadırlar. Uluslararası koruma kapsamında, ülkemize sığınmış yoğunlukla gençlerden oluşan geçici koruma altındaki insanların potansiyel enerjisinin ülkenin faydasına olacak şekilde entegre edilmesi esas hedef olmalıdır.

Çalışmanın öneminin anlaşılması bağlamında, geçici koruma ortamının uzun sürebileceği değerlendirmesi yanı sıra, AB ve BM ile ortak projeler ile uyum süreçleri oluşturma gayret eden Türkiye'nin gelecek projeksiyonu bağlamında dikkat etmesi gereken bir diğer husus ise, göç yükünün diğer ülkelere kısa vadede kaydırılamayacağıdır. OECD raporlarına göre kitlesel göçlerin yarattığı yükün %73'ünün komşu ülkelerin omuzlarında olduğunu belirtmekte fayda vardır. Afganistan vakasına bakıldığında, 1970'lerde ilk dalgası başlayan göçlerin sonucunda, komşusu İran ve Pakistan'ın halen yaklaşık 1,5 milyon göçmene ev sahipliği yaptığı görülmektedir (IOM, 2021, s. 46). Dışlayıcı söylemler yerine, sosyal politika bağlamında, insanlık ödevi olan uluslararası koruma süresince, göçmenlerin mevcut potansiyel enerjilerinden nasıl fayda sağlanacağına yönelik çözümler bulunması, orta ve uzun vadede hem ev sahibi toplumun hem de kaynak ülkenin faydasına olacaktır.

1.1. Türkiye'de Geçici Koruma Sağlanan Genç Göçmenler Bakımından Değerlendirme

Göç İdaresi Başkanlığının Nisan 2023 verilerine göre, Türkiye'de geçici koruma altında bulunan Suriye vatandaşı sayısı yaklaşık 3.5 milyondur. Bahse konu gurubun yaşa göre dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur.

Grafik 2: Geçici Koruma Altındaki Suriye Vatandaşlarının Yaş Dağılımı

Kaynak: (T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim Tarihi: 24.04.2023)

Ortalaması genç bir nüfus dağılımına sahip olan geçici koruma altındaki Suriye vatandaşlarının yaklaşık 650 bin kadarı hem eğitim hem de çalışma yaş aralığına denk gelen 15-24 yaş genç grubuna dahildir. Yaş dağılımı incelendiğinde, 0-15 yaş aralığında da yaklaşık 1,5 milyon çocuk bulunduğu dikkati çekmektedir (GİB, 2023). Yukarıda verilen yaş bilgileri Türkiye bağlamında incelenirken iki hususun göz önünde bulundurulmasında fayda vardır. Bu başlıklardan ilki, genç nüfusların eğitime açık bir kitleyi temsil ettikleridir. Eğitimli bir genç nüfus ise potansiyel enerjisinin önü açılmış ve kalkınmayı sağlayacak enerjinin vücut bulmuş halidir. Eğitim öğretime dahil edilen 17 yaş grubu kadar çalışma yaş aralığında olan gençlerin de işyeri kültürleri kanalıyla entegrasyonu önemlidir. Vasıf kazandırılmış genç bir göçmen verimli bir çalışandır. Yeni bir emek kuramı sunmayı hedeflediği kitabında Meda, çalışma ortamını toplum kültürünün öğrenildiği bir entegrasyon aracı olarak tarif etmektedir (2012, s. 22). Castel de benzer bir yaklaşımı güder. Ona göre işgücü piyasası, üretimle birlikte, iş bölümlerinde yer alan insanlar için bir entegrasyon mekanizması işlevini görür (2017). Sosyal politika bağlamında işgücü piyasasında yer almak, sosyal güvence ağından faydalanmak anlamı taşımaktadır.

İkinci başlık ise, geçici koruma sağlanan genç göçmenlerin Türkiye'nin genç nüfusu ile olan bağıdır. Demografik yapısı incelendiğinde Türkiye genç bir nüfusa sahiptir. 15-24 yaş aralığına giren Türk vatandaşlarının sayısı yaklaşık 12 milyon kişiden oluşmaktadır (TÜİK, 2023). Bahse konu grubun istihdam değerlendirmesine bakıldığında %42,5 olan OECD ortalamasının bir hayli altında %33,1 olduğu görülmektedir (OECD, Employment Database, Mayıs 2023). Bahse

konu dezavantajlı grubun, işgücü piyasası veya eğitime dahil olurken aynı yaş grubu Türk gençleri ile birlikte fırsat arayacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Göçmenlerin ev sahibi ülkeye entegrasyonu, insani koruma bağlamında uluslararası kuruluşlar ve ev sahibi ülkenin sağladığı güvenlik, iaşe-ibate ve sağlık hizmetlerinin dışında birkaç temel değerle başlamaktadır. Hoppe ve Faust, entegrasyon basamaklarını Esser'in yaklaşımından yola çıkarak ele aldıkları çalışmalarında, entegrasyonun basamaklarını anlatmaktadırlar (Hoppe ve Heiko, 2004, ss. 3-4). Özellikle birinci basamak olarak tarif edilen Kültürel entegrasyondan başlayarak, ev sahibi ülkenin dilinin öğrenilmesi, her aşamada son derece önemli bir etkidir.

1.2. Genç Göçmen Nüfusun İşgücü Piyasasındaki Rolü

Göçmen işgücünün ekonomiyeye katkısı iki yönlüdür. İlk katkı ev sahibi ülkenin ekonomisine katkıdır. Çalışma hakkı tanınan göçmenler Emekleri karşılığında aldıkları ücretlerle yaşamları sürdürüp doğrudan katma değer ürettikleri ev sahibi ülkenin ekonomisine ve kalkınmasına yarar sağlarlar. İkinci ve önemli katkı ise göç ettikleri ülkedeki ailelerine gönderdikleri paralardır (Remittens). Göçmen işgücünün ülkelerindeki ailelerine gönderdiği paralar, az gelişmiş ülkeler için önemli bir kaynaktır. Göçmenlerin ülkelere gönderdiği toplam paranın miktarı, 2000 yılında 128 milyar dolar iken 2020 yılında Covid pandemisinin ekonomileri etkilemiş olmasına rağmen, 702 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (ILO, 2020, s. 39).

Hem kaynak hem de ev sahibi ülke için önemli bir potansiyel enerjiye dönüşen bu ekonomik varlık göz ardı edilemez. Geçici koruma altında olan Suriye vatandaşları Geçici Koruma haklarını almalarının üzerinden altı ay geçmesini müteakip, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı müsaadesi ile çalışabilmektedirler. 2022 yılı içerisinde bu şekilde çalışma izni alan Suriye vatandaşlarının sayısı yaklaşık 91 bindir (ÇSGB, 2023, s. 14). Emek göçü üzerine değerlendirmelerinde Şenkal, göçmen işgücünün daha düşük ücretli işlerde çalışmaya razı olduklarından, ki bu konuya Sennett de toplumda yer edinme çabası üzerinden sık sık değinmektedir, işçiler arası rekabeti artırdıklarını belirtmektedir. Bir diğer tespiti ise sanayileşmiş ülkelere göçen vasıfsız işgücünün, kırsalda az vasıf gerektiren işlere mecbur olduklarıdır (Şenkal, 2021, s. 394). Çalışma yaş aralığındaki Suriye vatandaşlarının büyük bölümü yerel izinlerle çalışma imkânı olan kırsal ve mevsimlik işlerde çalışmaktadır. İş bulamayanlar ise ya kaçak çalışmakta ya da Türkiye'nin işsizlik istatistiklerine

dahil kesimi ile aynı kaderi paylaşmaktadır. Kaçak çalışmanın önüne geçilemediği durumda dezavantajlı gruplardan birisi olan göçmenler sosyal güvenceden yoksun çalışmak zorunda kalmaktadır.

Göçmenler özellikle vasıflı işgücü kapsamında doğrudan iş seçerek gelmiyorlar ise, ani ve yoğun bir kitlesel göç ile geldikleri ev sahibi ülkenin işgücü piyasasında çabuk kabul görmemektedirler, İngiltere'nin işgücü piyasasının oluşmasını ele aldığı kitabında Thompson bu duruma İrlandalı göçmen işçilerden örnek vererek açıklık getirdiğini belirtmişti. Bauman ise bu durumu, göçmenlerin zor ya da kolay iş ayrımı yapmaksızın çalışmasından yola çıkarak vurgular, göçmen işgücü ev sahibi toplumda iş seçme lüksü olanların aksine, iş ayrımı olmaksızın çalışmaktadırlar (Bauman,1999, s. 54). ILO 2021 entegrasyon raporunda yer alan bulgular, yaklaşımlarını açıkladığımız yazarların görüşlerini verilerle doğrular mahiyettedir. Raporda göçmen işçilerin yoğunlukla tarım, inşaat, imalat ve temizlik gibi düşük vasıflı işler olduğu görülmektedir (OECD vd, 2021, s. 19).

2. Sosyal Entegrasyon Bağlamında Ev Sahibi Ülkenin Dilinin Rolü

Günümüzde küreselleşmiş hale gelen dünyada çeşitli sebeplerle gerçekleşen ve farklı kültürler arasında bağlantılar kurulmasına yol açan göç akımları azalmadan devam ederken, bunun sonucunda karşılaşılan sosyal entegrasyon sorunlarının çözümü aşamasında, ev sahibi ülkenin dilinin göçmenler tarafından öğrenilmesi en önemli konulardan birisi olarak öne çıkmaktadır. Göç alanında çalışma yapan Chiswick, Miller, Tumlin, Zimmerman ve Nawyn gibi akademisyenler ev sahibi ülkede yaygın olarak kullanılan dili bilen göçmenlerin bilmeyenlere göre daha yüksek sosyoekonomik seviyelere ulaştığını belirtmektedir (Chiswick ve Miller, 2002, s. 31-57; Tumlin and Zimmerman 2003; Nawyn vd., 2012). Ayrıca dil yeteneğinin sağladığı sosyal sermaye, sosyal entegrasyona ekonomik olmayan açılardan da katkıda bulunmaktadır.

2.1. Yerel Dil Bilgisinin Göçmenler Üzerindeki Etkileri

Entegrasyon teorisinin başlıca düşünürlerinden Esser, ev sahibi ülkenin dilini öğrenmenin üç önemli işlevi olduğunu savunmaktadır. Ona göre dil ilk olarak değerli kaynaklara ulaşmak için kullanılabilirken önemli bir insan sermayesi unsurudur. İkinci olarak dil, nesnelere tanımlama ve durumları tarif etmek için sembolik bir mekanizma olarak kullanılırken zaman zaman konuşmacının önyargılara dayanan kalıplara konulması ya da kendisine karşı

ayrımcılık yapılmasını tetikleyebilmektedir. Son olarak ise dil, anlaşmayı sağlayan bir iletişim aracıdır. Esser, bu üç işlevi ile dili, toplumsal bütünlüğün ve sosyal entegrasyonun sağlanması için kritik bir bileşen olarak kabul etmektedir (Esser, 2006, ss. 52-55). Dil ile sosyal iletişim başlatılabilir, bireysel kimlikler yapılandırılabilir ve eğitim, iş imkanları ve gelir düzeyi yükseltilebilir. Schönwälder vd. "Yerel dilin bilinmesi, özellikle iş piyasasına katılım için bir anahtar görevi görür." diyerek bu son noktayı vurgulamaktadırlar (Schönwälder vd., 2005, s. 41). Nauck ise dilin ev sahibi toplum ile göçmenler arasında daha yakın sosyal ilişkilerin kurulmasında, karşılıklı güvenin oluşturulmasında ve göçmenlerin siyasi hayata katılımında da rol oynadığını belirtmektedir. Düşük dil becerisi ise sosyal entegrasyonun başarısızlığına katkıda bulunan bir faktör olarak sıklıkla vurgulanmakta ve ev sahibi toplum ile iletişimin kopuk olması sonucu izolasyon veya dışlanmaya yol açarak göçmenlerin kendilerini toplumsal kurallara uymak zorunda hissetmedikleri bir ortama ve ev sahibi toplumun ise göçmenlere karşı tutum geliştirmesine sebep olabilmektedir.

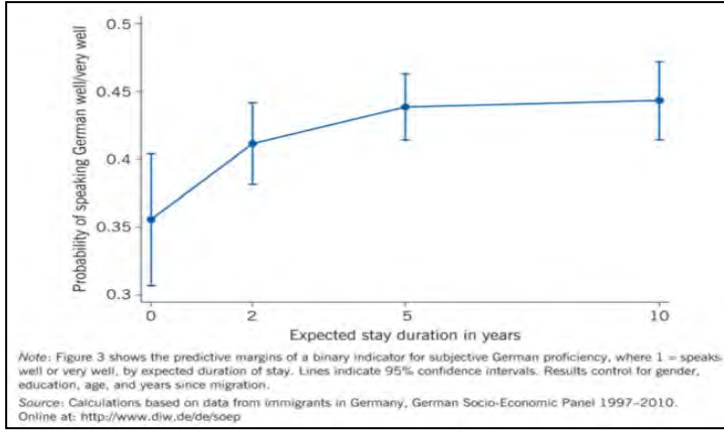
2.2. Dil Öğrenimindeki Etkenler

Eğitimciler ve politika yapımcılar, göçmenlerin eğitim süreçleri ve topluma entegrasyonlarının sağlanması için ev sahibi ülkenin dilinin öğrenilmesi ve okuryazarlığın geliştirilmesinin önemine gittikçe daha fazla değinmektedirler (Carbonaro 2006; Elmeroth 2003; Tseng 2006). Hatta, topluma sonradan katılan bu üyelerin ev sahibi ülkenin ekonomisine katkıda bulunma ve yerel topluma entegre olma kapasitelerinin, ikinci bir dil geliştirme becerileriyle sınırlı olabileceği iddia edilmektedir. Bu sebeplerle ev sahibi ülkelerin göçmen entegrasyon politikalarında ve programlarında dil yeterliliğinin oturma izni/vatandaşlık süreçlerine pozitif katkısının bulunması, ücretsiz veya indirimli dil kurslarına erişim sağlanması, dil bariyerlerinin aşılabilmesi ve toplum ile karşılıklı iletişimin artırılabilmesi için göçmenlerin dil becerilerini kullanarak geliştirebilecekleri sosyal ve kültürel faaliyetler düzenlenmesi gibi uygulamalar görülmektedir. Her ne kadar ev sahibi ülkeler dil öğretimine ilk sıralarda yer verseler de ev sahibi veya ikinci dil okuryazarlığını geliştirmek zorlu ve karmaşık bir süreçtir (Kozulin ve Garb 2004). Bu alanda başarıya ulaşmak için göçmenlerin kendilerinin de yerel dili öğrenme motivasyonlarının mevcut olması gerektiği aşikardır. Araştırmalar, göçmenlerin genellikle başlangıçta kendilerinin en temel gereksinimlerini karşılamak ve gayri resmi iş piyasasında yer alabilmek için yerel dili öğrendiklerini, eğitime, daha vasıflı ve yüksek gelirli

iş imkânlarına erişim ve oturma izni/vatandaşlık süreçlerine olan katkıların da bunlara sonradan eklendiğini ortaya koymaktadır.

Bu noktada, Chiswick ve Miller'in yaptığı incelemeye göre göçmenlerin ikinci dil öğrenme yetkinliğini etkileyen faktörler üç başlık altında ele alınabilir: yerel dile maruz kalma, ekonomik teşvikler ve yeni bir dil öğrenme yeterliği (Chiswick ve Miller, 1995). Maruz kalma hedef dili duyma, okuma, konuşma ve yazma fırsatlarını kapsamaktadır. Göçmenlerin ev sahibi ülkeye geldikleri kaynak ülkeye bağlı olarak dile gelmeden önce maruz kalmış olabilirler. Ancak, ev sahibi ülke toplumuna kaynaşmadan etnik grupların yoğunlaştığı mahallelere yerleşen bir grup göçmen için ise kendi ana dillerini konuşma fırsatları daha yoğun olduğu için yerel dil ile temasları az da olabilir. Ev sahibi ülkede bulunma süresi ve yerel halk ile konuşma fırsatları arttıkça ve göçmenlerin yaşı küçüldükçe maruz kalma artar. Okula devam eden çocukların olması da bir aile için maruz kalmayı arttıran etkenlerden sayılabilir (Zorlu ve Hartog, 2018, s. 4).

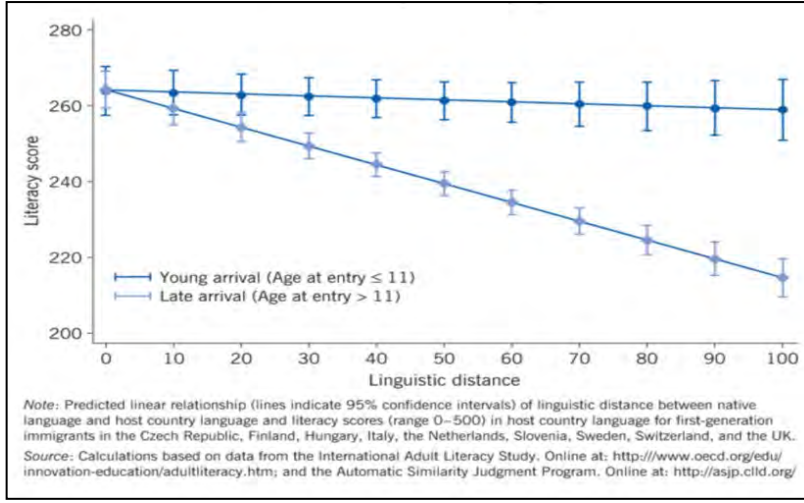
Dil öğrenimine katkıda bulunan ekonomik teşvikler iş aramanın daha kolay olması, iş bulma oranının yüksek olması, vasıflı çalışan istihdam eden yüksek ücretli işlere erişimin sağlanması ve göçten önce edinilen deneyimlerin yeni iş ortamlarına aktarılmasının kolaylaşması ile görülmektedir. Bu başlık altındaki motivasyon, göç etme sebebi ile de doğrudan ilişkili olup, geri dönme ihtimalinin az olması/hiç olmaması sonucu ev sahibi ülkede kalınması beklenen sürenin artması ile artmaktadır. Grafik 3'te Almanya Sosyoekonomik Paneli verileri ile göçmenlerin Almanya'da kalmayı bekledikleri süre ile Almanca dil yeterliği arasındaki ilişki gösterilmektedir (Isphording, 2015, s. 4).

Grafik 3: Göçmenlerin Almanya’da Kalmayı Bekledikleri Süre ile Almanca Dil Yeterliği Arasındaki İlişki

Kaynak: (Isphording, 2015)

Öğrenme motivasyonu, doğuştan gelen yetenek, ekonomik ve kültürel kaynakların yanı sıra ev sahibi ülkedeki yerel dil kurslarının mevcudiyeti ve eğitim kalitesi gibi faktörlerden de etkilenen dil öğreniminde yeterlik kavramı dile maruz kalma durumunu dil yeterliliğine dönüştürebilme kabiliyettir. (Zorlu ve Hartog, 2018:5). Çeşitli araştırmacıların elde ettikleri sonuçlar ev sahibi ülkenin dilinin öğrenilmesindeki yeterliğin göç esnasındaki yaş ile ters orantılı olduğunu göstermektedir. Dil öğrenimindeki kritik yaş teorilerine uygun olarak daha genç yaşlarda yeni ülkeye varan göçmenler dili daha hızlı öğrenmektedir. Yeterlik aynı zamanda göç öncesi eğitim seviyesi ile de doğru orantılı gibi görünmektedir. Kaynak ülkede daha yüksek eğitimden geçmişi olan göçmenler eğitim aracılığıyla edinilen daha kapsamlı öğrenme yeteneği ve anadil yeterliğinin yüksek olmasına bağlı olarak yeni bir dil öğreniminde de daha başarılı olabilmektedir. Bunlara ilave olarak anadil ve hedef dil arasındaki dilbilimsel uzaklık da önemli diğer bir etkidir. Eğer anadil hedef dilden çok farklı ise hedef dil öğreniminde daha düşük bir yeterlik beklenmektedir (Isphording ve Otten, 2014, s. 41).

Grafik 4: Kritik dönem Sonrası (11 Yaş) Dil Edinimi

Kaynak: (Ispording, 2015)

OECD'nin Uluslararası Yetişkin Okuryazarlık Araştırması'ndan alınan verilerle düzenlenen Grafik 4'te "kritik dönem" sonrası ev sahibi ülkeye varan bireylerde anadili ev sahibi dilden dilbilimsel olarak uzaklaştıkça ikinci dil ediniminde yeterlik düzeyindeki düşüş beklentisi gösterilmektedir. Bu veriler Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, Macaristan, Hollanda, Slovenya, İsveç, İsviçre ve İngiltere'deki ilk nesil göçmenleri içermektedir.

Yeterlik aynı zamanda göç öncesi eğitim seviyesi ile de doğru orantılı gibi görünmektedir. Kaynak ülkede daha yüksek eğitimden geçmiş olan göçmenler eğitim aracılığıyla edinilen daha kapsamlı öğrenme yeteneği ve anadil yeterliğinin yüksek olmasına bağlı olarak yeni bir dil öğreniminde de daha başarılı olabilmektedir. Bunlara ilave olarak anadil ve hedef dil arasındaki dilbilimsel uzaklık da önemli diğer bir etkidir. Eğer anadil hedef dilden çok farklı ise hedef dil öğreniminde daha düşük bir yeterlik beklenmektedir (Ispording ve Otten, 2014, s. 8).

2.3. Dil Eğitimi İçeren Eğitim Programı Örnekleri

Göçmenlerin dil eğitimi konusunda uzun bir geçmişi olan Almanya, Fransa ve İngiltere'de özellikle çocuk ve gençlerin eğitim hayatına katılarak sosyal entegrasyonlarının kolaylaştırılması bağlamında yürütülen programlara aşağıda kısaca değinilmiştir.

2.3.1. Almanya

Avrupa’da en çok dış g alan ülkelerden olan Almanya’da 2014 yılında göçmen çocukların toplam ocuk nüfusunun %33’n oluşturduğu hesaplanmıştır. Ülkenin bu çocuklar için eğitim ve entegrasyon politikaları içeren stratejik planları bulunmaktadır. Bu planlarda çocukların okula ulaşımı garanti altına alınmış olup ilk ve ortaöğretim düzeyinde kurulan “willkommensklassen”larda (hoş geldin sınıfları) yoğun dil desteği sağlamaktadır. Okulların ilave personel ve ders ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için devlet tarafından finansal katkıda bulunulmaktadır. Okul ncesi çocukların dil becerilerinin gelişmesi için eyaletlerin açtıkları dil eğitimi kursları da bulunmaktadır. Göçmen ocukların yaklaşık %50’sinin bu ilave eğitime ihtiyaç duyduğu tespit edilmiştir. (EU, Eurydice, 2004, s. 19). Ayrıca, bir sınıftaki göçmen öğrenciler sınıf mevcudunun beşte birinden fazla ise bu öğrenciler için dil desteği amacıyla özel sınıflar aılabilmektedirler.

Almanya’da dikkat çeken başka bir uygulama ise, Göçmen Kökenli ocuk ve Gençlere Destek (Förderung von Kindern und Jugendlichen mit Migrationshintergrund- FrMig) programıdır. Program eğitimin her aşamasında dil desteği için fikirler geliştirilip uygulanmasını hedeflemektedir. (OECD, 2010). Almanya’da eğitim ağı sonrası gelen göçmenler için de dil eğitimi ve uyum programları bulunmaktadır. Almanya’ya yerleşmek isteyen yabancılardan Almanca ğrenme zorunluluğu bulunmaktadır. lkeye Almanca bilgisi olmadan girmiş olan göçmenler için Federal G ve Mülteciler Dairesi (BAMF) düşük maliyetli/ücretsiz entegrasyon kursları ve mesleki dil kursları sunmaktadır.

2.3.2. Fransa

Avrupa’da göçmenlerin ana hedef ülkelerinden bir diğeri olan Fransa’da göçmen çocukların eğitimi ile Rectorat olarak adlandırılan yerel eğitim birimlerinin içinde bulunan Göçmen ocuklar Danışma ve Eğitim Merkezleri (CASNAV) ilgilenmektedir. Ülkede göçmen çocuklara destek dersleri verilen sınıflara 2012’de UPE2A (Fransızca konuşmayan ve yakın zamanda gelen öğrenciler için pedagojik üniteler) adı verilmiştir. Bu sınıflarda göçmen çocuklar ikinci dil olarak haftada 9-12 saat Fransızca dersleri almaktadırlar (European Parliament, 2017).

Fransız hükümeti 2006 yılında Fransa’da oturma izni talep edenler için zorunlu bir entegrasyon programı yürürlüğe konulmuştur. Bu program

dahilinde ilk kez geçici oturma izni alanlar ve tüm sürekli oturma izni başvurusu yapanların Contrat d'Accueil et d'Intégration (CAI) adlı bir entegrasyon sözleşmesi imzalamaları gerekmektedir. Bu sözleşme, bir sağlık raporu alınmasını, Cumhuriyet'in değerleri ve kurumları hakkında bir eğitim alınmasını, Fransa'daki yaşam hakkında bir bilgilendirmeye katılmasının yanı sıra dil yeterliği değerlendirmesi yapılmasını da içermektedir. Fransızca bilgisi yetersiz olanlara 400 saate kadar dil eğitimi verilmekte ve eğitim sonucunda Diplôme Initial de Langue Française (DILF) sınavına girmeleri gerekmektedir. (Carrera, 2009; Régnard and Domergue, 2011) Bu eğitim programı iki yıl içinde tamamlanması ve Fransızca dil seviyesinin A1.1'e ulaşması hedeflenmektedir. Bu eğitim Fransız hükümeti tarafından ücretsiz olarak verilmektedir (Safi, 2014).

2.3.3. İngiltere

İngiltere'de göçmen çocukların eğitim sorumluluğu yerel yönetimlerde olmakla beraber müfredat ile ilgili uygulama, değerlendirme ve temel kuralların oluşturulması gibi alanlardan merkezi hükümet sorumludur. Bu ülke ana dili İngilizce olmayan öğrencileri ayırarak dil sınıflarında tutmadan en kısa sürede yaşlarına uygun sınıflara yerleştirme odaklıdır. Öğretmenlerin sınıflarındaki göçmen öğrencilere özel müfredat etkinlikleri ile (EAL-English as an Additional Language) İngilizce dilini geliştirme imkanları sağlamaları gerekmektedir. (OECD, 2010).

2.3.4. Türkiye

2011 yılında beklenmedik şekilde kitlesel göç alan Türkiye geçici korumanın kısa süreceği varsayımı ile Suriyeli çocuk ve gençlerin ülkelerine döndüklerinde uyum problemi yaşamamaları için "Geçici Eğitim Merkezleri"nde eğitim programları başlatılmıştır. Geçici koruma süresinin uzaması ve göçmenlerin kampların dışında 81 ile dağılması bu şekilde eğitimin idamesini güçleştirdiğinden örgün eğitime dahil edilme yöntemine dönülmüştür. Bu durum için MEB, "AB fonları ve desteği ile acil önlem olarak, Arapça eğitim verilen "Geçici Eğitim Merkezleri" kurulsa da, Kanada, Hollanda bir oranda Almanya örneklerinde olduğu şekilde gettolaşmaya yol açan ve toplumsal entegrasyonu yavaşlatan ayrık eğitimlerden", 2018-2019 döneminde vazgeçildiği şeklinde açıklamada bulunmaktadır. Halihazırda, geçici koruma statüsü verilen genç ve çocuklar, mevcut devlet okullarına aktarılarak Türkçe eğitime geçişleri sağlanmıştır (MEB, 2022).

3. Çalışmanın Yöntemi, Kısıtlılıkları ve Sınırları

Kitlesel göçün etkilerinin ve gelecek yansımalarının incelenmesine gayret edilen çalışmada, yöntem olarak, *nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir*. Böylelikle diğer ülke uygulamalarının neler olduğu, göç ve dil bilimi alanında çalışan bilim insanlarının görüşleri çalışmaya yansıtılmaya gayret edilmiştir. *İkincil kaynak araştırması*, metodu ile incelenen doküman ve veri setlerinin geniş bir literatürü kapsamına özen gösterilmiş olup böylelikle örnek kitlenin sorunlarının anlaşılması hedeflenmiştir.

Çalışmanın en önemli kısıtının, kitlesel göç ve dilin entegrasyona etkileri konusunda *“rakamsal veriler için hazır veri tabanlarından faydalanılması”* hususu olduğu değerlendirilmiştir. Çalışmanın kapsamı, geçici koruma altına alınmış 15-24 yaş aralığı Suriye vatandaşları ile sınırlandırılmıştır. Bir ucu örgün eğitim ile çalışma yaşının kesiştiği, diğer ucu ise aile geçindirme sorumluluğu alacak yaşta olan bu grubun örnek uzay evreni olarak seçilmesindeki kasıt, bahse konu grubun küçük yaş gruplarına örnek, büyük yaş gruplarına ise destek olacak kritik bir grup olmasından kaynaklanmaktadır.

İnsan hayatında 15-24 aralığı birçok geçişi de barındırmaktadır. Geçici koruma altına girecek duruma düşürülen bu gençler ev sahibi ülkede sağlanan şartlar ne olursa olsun dezavantajlı gruplar içerisindeki en mağdur gruplardan birisidir. Çatışma ortamından kaçarken eğitimlerini yarım bıraktıkları gibi yeni bir lisan ile denklik alarak eğitimlerine devam etmeleri güçtür. Kaldı ki yeni bir ülkede ani gelişen şartlarda ailelerine çalışarak destek olmaları gerekeceği ise başka bir gerçektir. Çalışma bu bağlamda saha araştırmalarından faydalanarak, ev sahibi ülkenin dilinin öğrenilmesi ile gençlerin potansiyel enerjilerinin ortaya çıkarılmasının karşılıklı faydalarına dikkat çekmek üzere tasarlanmış olsa da müteakip dönemlerde nicel çalışmalarla desteklenmesine ihtiyaç duyması bakımından kısıtlıdır.

4. Çalışmanın Bulguları

Çalışmadan elde edilen bulgulara değinirken ilk olarak, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu durumu nüfus açısından özetlemek gerekirse; literatür taraması esnasında tespit edilen ilk bulgu, geçici koruma sağlanan Suriye vatandaşlarının yaş ortalamasının oldukça düşük olduğu, vasıflı çalışma oranının düşük olmasının ise mevcut potansiyel enerjiden faydalanmayı azalttığıdır. İkinci bulgu ise doğrudan Türkiye'nin aynı yaş grubunun

dezavantajları ile alakalıdır. Türkiye düşük yaş ortalaması ile sanayi toplumlarında aranılan bir özelliğe sahiptir. Düşük yaş ortalaması avantajlı ve istenen bir durum olmakla birlikte, Türkiye’de işsizlik oranları OECD ortalamasının oldukça üstündedir. Bu durum hem ev sahibi hem de göçmen gençler için oldukça zorlu bir işgücü piyasası anlamına gelmektedir. Yüksek potansiyele sahip olsa da iyi eğitim alamamış ve kendini iyi ifade edemeyen genç bir göçmenin vasıflı bir işe sahip olması oldukça zor olacaktır.

Çalışmada dil eğitiminin genç göçmenlerin topluma entegrasyonuna yönelik bulgular ise üç başlıkta toplanabilir. İlki, ev sahibi toplumun dilinin öğrenilmesinin sosyal entegrasyonun en önemli basamaklarından biri olmasıdır. İkincisi yaş ilerledikçe dil öğrenme yeterliğinin azalmasından dolayı genç göçmenlere mümkün olduğunca erken ulaşıp ev sahibi ülke dilinin öğretilmesi için imkanlar yaratılmasının önemi iken üçüncü bulgu ise göçmenlerin ülkede kalma süresi beklentilerinin dil edinimini doğrudan etkilediği tespitidir. Bu bağlamda, ev sahibi ülkenin dilinin öğrenilmesi, topluma entegrasyon bağlamında her aşamada karşımıza çıkmaktadır. Dil eğitiminin iyi seviyede olması ise doğrudan vasıflı iş edinimini etkilemektedir. Geçici koruma sağlanan genç göçmenlerin Türkiye’de aynı grupta birlikte işgücüne dahil olarak mevcut potansiyel enerjilerini yansıtmaları ve vasıflı işlere sahip olmalarının yolu iyi bir eğitimden geçmektedir.

Sonuç

“Coğrafya kader midir?” sorusu son derece popülerdir. Bazen sitemkâr tavırlara uygun ortamlarda sık sık kullanılan bu söz sosyal politika bağlamında farklı bir gerçeği ön plana çıkartmaktadır. Tüm toplumlar, bulunduğu coğrafyada komşu ülkelerdeki vakalardan etkilenecek şekilde etkileşim halindedirler. Ekonomik ve kültürel ilişkilerin yanı sıra, 1970 ve günümüzde Afganistan, 1992’de Bosna-Hersek, 2011’de Suriye örneğinde olduğu gibi olası insan güvenliğini tehdit eden ortamlarda, çatışma ortamından kaçanların ilk sığınma yerleri komşu ülkelerdir. 2011 Suriye göçüne kadar geçen sürede Türkiye benzer büyüklükte yabancı ülke kaynaklı bir göç tecrübesi yaşamamıştır. 2011 sonrası çatışmadan kaçarak sınırlarımıza gelen Suriye vatandaşlarının, sayıları günümüzde 3,5 milyonu bulmaktadır. 1951 Cenevre sözleşmesine 1968’den itibaren taraf olan Türkiye uluslararası koruma gerektiren bu duruma insani çerçevede cevap vermiş ve “ani kitlesel göçün kayıt altına alınmasını hızlandırmayı” ön gören geçici koruma statüsü vermek kaydı ile topraklarına kabul etmiştir.

Geçici koruma statüsü ismi ve tarifi gereği zaman mefhumunu içerse de mevcut çatışma ortamının ortadan kalması veya bu miktarda sığınmacıyı mülteci kabul eden diğer ülkelerin kısa vadede kabulü söz konusu olamayacağına göre bu statünün kısa vadede çözümlenmesini beklemek iyimser bir bakıştır. Hali hazırda ilk gelen grup Türkiye’de on yılı aşkın süredir yaşamaktadır. OECD raporlarından yola çıkıldığında, bu tip kitlesel göçlerin yükünün %64 oranında komşu ülkeler tarafından sırtlandığı gerçeği ortadayken, ortalama yaşı genç bu nüfusun Türk eğitim ve işgücü sistemine entegre edilmesi ile dezavantaj gibi görünen bu durum avantaja çevrilebilir mi? Böyle bir soruya cevap vermeden önce Türkiye’de mevcut iki duruma dikkat çekmek gerekir. İlki, Türkiye’nin kendi yaş ortalamasının oldukça genç olduğudur. 15-24 yaş aralığında yaklaşık 12 milyon Türk genci bulunan ülkemizin aynı yaş grubuna yaklaşık 650 bin Suriyeli genç eklenmiştir. Dahası geçici koruma altındaki Suriye vatandaşlarının yaklaşık 1,5 milyonu da 15 yaş ve altı çocuklardan oluşmaktadır.

Soruya cevap aranırken dikkat edilecek ikinci husus ise işgücü piyasasında ortaya çıkan durumdur. Türkiye OECD ülkeleri içerisinde işsizlik oranı en yüksek ülkelerden birisidir. Bahse konu yaş gurubunda işsizlik %22 civarındadır. Bu iki konu birleştğinde geçici koruma altındaki gençlerin potansiyel enerjilerini işgücüne yansıtarak ekonomik kalkınmaya desteklerinin artmasının en önemli yolu kapasite artımının sağlanması olarak görülmektedir. Vasıflı işlere yerleşme oranı düşük olan bu dezavantajlı grubun yoksulluk sarmalından çıkmasının anahtarı ise özellikle ev sahibi ülkenin dilinin iyi seviyede öğrenilmesi ile entegrasyon basamaklarının hızlıca geçilmesidir. 2’inci Dünya Savaşı sonrası Almanya’nın misafir işçilerin katkıları ile yaptığı kalkınma hamlesi, 1970’li yıllarda silikon vadisindeki genç göçmen beyinlerin ortaya koyduğu başarı (Castells, 2005, s. 161) gibi, istihdam kapasitesinin artırılması ile benzer bir ortamın yaratılması durumunda, mevcut gençlerimize ilave olacak genç göçmenlerin de katkısı ile kalkınma sağlanabileceğine yönelik ip uçlarını barındırmaktadır. Bu noktada, ev sahibi ülkenin dilinin iyi seviye öğrenilmesi ile sağlanacak entegrasyonun faydaları bakımından birçok örnek vermek mümkündür. Misafir işçi olarak giden ilk Türk işçilerin torunlarının eğitim sistemi ile entegre olanlarının Avrupa’nın değişik ülkelerinin parlamentolarında karar verici mekanizmalarda veya sağlık sektöründe önemli noktalarda olduğuna örnekler verilebilir.

Türkiye’nin artık geçici bir göç hedef ülkesi olmaktan çıkıp kalıcı göç aldığı göz önüne alındığında ülkede halihazırda bulunan genç göçmenlerin

statüleri geçici de olsa sosyal entegrasyonlarının sağlanması işgücü piyasasına yapacakları katkının yanı sıra toplumsal huzur açısından da son derece önemlidir. Ayrıca, Türkiye’de genç işsizliği yüksek oranlarda olduğundan, iş piyasasında dezavantajlı olan göçmenlerin iş bulma olasılığının artması, sosyal haklarını ve güvencelerini alabilmeleri bakımından Türkçe öğrenimi önem kazanmaktadır. Özellikle uzun vadede genç göçmelerden her alanda faydalanılması ve eşitliğin sağlanması amacıyla tedbirler alınmalı ve sadece lisan öğrenmek değil, ev sahibi ülkenin edebi yapısını öğrenilmesinin toplumsal kültürün öğrenilmesi bağlamında önemli olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Sonuç olarak, göçmenlerin eğitim düzeyleri ile işgücüne katılım oranları arasındaki ilişki incelendiğinde göçmenlerin eğitim düzeyleri arttıkça işgücüne katılım oranlarının da arttığı görülmektedir. Geçici olmaları bağlamında bir gün ülkelerine dönseler de Türkçeye iyi seviye de hâkim olan her Suriye vatandaşının barış köprüsü olacağı, komşu iki ülkenin ekonomik ve sosyal ilişkilerin devam etmesinin coğrafyaya refahı getireceği kanaatine ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Aslan, Z. ve Joop, H. (2018). The impact of language on socioeconomic integration of immigrants. *IZA Discussion Papers*.
<https://www.iza.org/publications/dp/11485/the-impact-of-language-on-socioeconomic-integration-of-immigrants>
- Bauman Zygmunt (1999). *Çalışma, tüketicilik ve yeni yoksullar*. (Çev. Ü. Öktem), Sarmak Yayınevi.
- Carbonaro, W. (2006). Cross-national differences in the skills-earnings relationship: The role of labor market institutions. *Social Forces*, 84(3), 1819-1842.
<https://doi.org/10.1353/sof.2006.0046>
- Carrera, S. (2009). The legal framework on nationality, immigration and the republican integration in France. İçinde *In Search of the Perfect Citizen?* (ss. 291-349). Brill.
<https://doi.org/10.1163/ej.9789004175099.i-532>
- Castel, Robert. (2017). *Ücretli çalışmanın tarihçesi*. (Çev. I. Ergüden), İletişim Yayınları.
- Castells, M. (2005). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür* (E. Kılıç, Çev.). Bilgi Üniversitesi.
- Castells, M. (2005). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür (birinci cilt: ağ toplumunun yükselişi)* (E. Kılıç, Çev.; C. 1). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chiswick, B. R., & Miller, P. W. (1995). The endogeneity between language and earnings: İnternational analyses. *Journal of Labor Economics*, 13(2), 246-288.
<https://www.jstor.org/stable/2535104>
- Chiswick, B. R., ve Miller, P. W. (2002). Immigrant earnings: Language skills, linguistic concentrations and the business cycle. *Journal of Population Economics*, 15(1), 31-57.
<https://www.jstor.org/stable/20007799>
- ÇSGB (2023). *Yabancılara verilen çalışma izinleri* (2021).
<https://www.csgh.gov.tr/media/90062/yabanciuzin2021.pdf>
- Elmeroth, E. (2003). From refugee camp to solitary confinement: Illiterate adults learn swedish as a second language. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 47(4), 431-449. <https://doi.org/10.1080/00313830308593>
- Esser, H. (2006). *Migration, sprache und integration* (C. 4). Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung gGmbH FSP Zivilgesellschaft, Konflikte und Demokratie Arbeitsstelle Interkulturelle Konflikte und gesellschaftliche Integration -AKI.
<https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-113493>

- EU, Eurydice (2004). *National description, integrating immigrant children into schools in Europe*. Belgium.
https://www.indire.it/lucabas/lkmw_file/eurydice/Integrating_immigrant_children_2004_EN.pdf
- European Parliament (2017). *Research for Cult Commite-Migrant Education: Monitoring and Assesment*. European Parliament Publishing.
- Hoppe, M. ve Heiko, F.. (2004). *Transmigration and Integration in Indonesia-Impacts on Resource Use in the Napu Valley*. Institute of Geography, University of Göttingen.
- ILO (2021). *ILO global estimates on international migrant workers: Results and methodology (third edition)*. ILO. International Labour Organization.
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_808935.pdf
- Isphording, I. E. (2015). Back to Articles What drives the language proficiency of immigrants? *IZA World of Labor*. <https://doi.org/10.15185/izawol.177>
- Isphording, I. E., & Otten, S. (2014). Linguistic barriers in the destination language acquisition of immigrants. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 105, 30-50.
<https://doi.org/10.1016/j.jebo.2014.03.027>
- Kozulin, A., & Garb, E. (2004). Dynamic assessment of literacy: English as a third language. *European Journal of Psychology of Education*, 19(1), 65-77.
<https://doi.org/10.1007/BF03173237>
- McAuliffe, M. ve A. Triandafyllidou (ed.), IOM (2021). *World migration report 2022*. International Organization for Migration (IOM).
- Meda, D. (2012). *Emek kaybolma yolunda bir değer mi?*. (Çev. I. Ergüden), İletişim Yayınları.
- Nawyn, S. J., Gjakaj, L., Agbényiga, D. L., & Grace, B. (2012). Linguistic isolation, social capital, and immigrant belonging. *Journal of Contemporary Ethnography*, 41(3), 255-282. <https://doi.org/10.1177/0891241611433623>
- OECD (Ed.). (2010). *Closing the gap for immigrant students: Policies, practice and performance*. OECD.
- OECD, ILO, IOM ve UNHCR (2021). *2021 annual international migration and forced displacement trends and policies report to the g20*.
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---ddg_p/documents/publication/wcms_829943.pdf
- OECD. (2023a). *Employment database*
www.oecd.org/employment/emp/onlineoecdemploymentdatabase.htm

- OECD. (2023b). *Labour force statistics in OECD countries: Sources, coverage and definition*. https://www.oecd.org/els/emp/lfsnotes_sources.pdf
- OECD. (t.y.). *Adult Literacy*. <https://www.oecd.org/education/innovation-education/adultliteracy.htm>
- Régnard C. ve Domergue F. (2011). *The new migrants of 2009. Infos migrations (19)*, https://www.immigration.interieur.gouv.fr/fr/content/download/34293/257262/file/IM_19_ELIPA_1_VA.pdf.
- Safi, M. (2014). *Shifting focus: policies to support the labor market integration of new immigrants in France*. Migration Policy Institute and International Labour Office.
- Schönwälder, K., Sohn, J., ve Michalowski, I. (2005). *Sprach- und Integrationskurse für MigrantInnen: Erkenntnisse über ihre Wirkungen aus den Niederlanden, Schweden und Deutschland (C. 3)*. Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung gGmbH FSP Zivilgesellschaft, Konflikte und Demokratie Arbeitsstelle Interkulturelle Konflikte und gesellschaftliche Integration -AKI-. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-117414>
- Sennett Richard (2002). *Karakter aşınması (yeni kapitalizmde işin kişilik üzerine etkileri)*. (Çev. B. Yıldırım), Ayrıntı Yayınları.
- Spaan, E., Hillmann, F., ve Naerssen, A. L. van (Ed.). (2005). *Asian migrants and European labour markets: Patterns and processes of immigrant labour market insertion in Europe*. Routledge.
- Şenkal A. (2021). *Yoksulluğun Politik Ekonomisi*. Nobel Yayınları.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2022). *2022 yılı performans programı*. MEB. https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_04/04135921_1_nisan_PP-2022.pdf
- Thompson Edward Palmer (2004). *İngiliz işçi sınıfının oluşumu*. Brikim Yayınları.
- Tseng, V. (2006). Unpacking immigration in youths' academic and occupational pathways. *Child Development*, 77(5), 1434-1445. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2006.00946.x>
- Tumlin, Karen C. ve Wendy Zimmerman (2003). *Immigrants and tanf: a look at immigrant welfare recipients in three cities*. Urban Institute.
- TÜİK (2023). *Türkiye nüfus bilgileri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2021-45814>

Sunumu izlemek için
tıklayabilir ya da QR
kodu taratabilirsiniz

Âşık Ceyhani'nin Şiirlerinde Toplumsal Eleştiri

Esra TARHAN ¹

Öz

Toplumsal eleştiri tüm bireyleri ilgilendiren problemleri dile getiren bir eleştiri yöntemidir. Bunun yanında bireysel eleştiriye dair örnekler de mevcuttur. Toplumun sorunlarını, beklentilerini ve uğradığı haksızlıkları herkesin dikkatine sunan mecralardan birisi de âşıklık geleneğidir. Âşıklık geleneği Anadolu'da on altıncı yüzyıldan itibaren toplumun sesi olmayı başarmıştır. Toplumun birer üyesi olan âşıklar geleneğin sürdürülebilirliğinde doğrudan etkili olmayı başarmışlardır. Sazla ve sözle toplumsal ve bireysel düşüncelerini dile getirmişlerdir. Âşıkların toplumun sözcüsü olmaları nedeniyle toplumda dikkatlerini çeken hemen hemen her konuya şiirlerinde yer vermektedirler. Toplumun dile getirilmesini istediği ve o toplumda rahatsızlık yaratan konular da âşıklık geleneği içerisinde yer bulmaktadır. Toplumu ilgilendiren veya o topluma rahatsızlık veren her konu âşık şiirinde yer bulmaktadır. Çünkü âşık da içinde yaşadığı toplumun bir parçası olduğunu bilerek hareket etmektedir. Böylece âşıklar toplumsal eleştiriye dâhil edilebilecek her türlü unsuru işleyerek yaşadıkları dönemin eksikliklerine, yanlışlıklarına tanıklık etmektedirler. Bu çalışmada Âşık Ceyhani'nin şiirlerindeki toplumsal eleştiriye ait unsurlar incelenecektir. Âşık şiirindeki toplumsal eleştiriye ait unsurlar Âşık Ceyhani'nin şiirleri ışığında tespit Âşık Ceyhani'nin toplumsal eleştiri içerikli olduğu düşünülen şiirleri tasnif edilecek ve içerik analizi yöntemine göre değerlendirilecektir. Buna göre toplumsal ve bireysel adaletsizlikler, toplum içi çatışmalar, yöneten ve yönetilen kişiler arasındaki uyumsuzluk, topluma yönelik zulüm, toplumsal eksiklikler vb. gibi durumlar toplumsal eleştiri başlığı altında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Toplum, Eleştiri, Âşık, Gelenek, Kültür

¹ Çukurova Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Araştırma Görevlisi Dr., ozkayae@cu.edu.tr, ORCID ID, s. 0000-0001-8018-9461

You can click to watch
the presentation or
search for the QR
code.

Social Criticism in Ashik Ceyhani's Poems

Esra TARHAN ¹

Abstract

Social criticism is a method of criticism expressing all community groups. In addition to this, there are also tables of criticism. The tradition of minstrelsy is one of the channels that bring to the attention of everyone the benefits, consumption, and consumption of the society. The tradition of minstrelsy has managed to become a social structure in Anatolia since the sixteenth century. The minstrels, who are members of the society, have succeeded in being directly influential in the sustainability of their tradition. Societal and individual officials expressed it with saz and verbal. Since they are the spokespersons of the minstrels' society, they include almost every point of view that deal with their bodies in their poems. The issues that the society wants to be expressed and the violation of those provisions are also included in the tradition of minstrelsy. Every subject whose society is a migrant or disturbing that society finds a place in the poetry of minstrel. Because the perception that the ashik is a feature of the society in which he lives is also moving. Thus, minstrels witness the deficiencies and mistakes of the lived periods by processing all kinds of items to be included in social criticism. The elements of social criticism in the poems of this Ashik Ceyhani will be examined. Elements of social criticism in Ashik's poetry will identify Ashik Ceyhani's poems and classify Ashik Ceyhani's poems that are thought to contain social criticism and will be evaluated according to the content analysis method. Social and individual injustices, intra-communal conflicts, incompatibility between the administrators and the governed, cruelty towards the society, social deficiencies, etc. Such behaviors will be evaluated under the title of social criticism.

Keywords: Society, Criticism, Ashik, Tradition, Culture

¹ Çukurova University, Department of Turkish Language and Literature, Research Assistant., Ph.D., ozkayae@cu.edu.tr, ORCID ID, s. 0000-0001-8018-9461

Giriş

Türk kültür dairesi içerisinde ozan-baksı geleneğiyle başlayan süreç âşıklık geleneğiyle varlığını sürdürmektedir (Özarlan, 2001, s. 1). “Âşık edebiyatında çirak yetiştirme geleneği yüzyıllar boyu yaşatılan bir geleneklerden biridir” (Kaya, 2000, s. 13). “Kaynağını Orta Asya Türk medeniyetindeki ozan-baksı geleneğinden alan ve Osmanlı coğrafyasında şekillenerek günümüze kadar ulaşan âşıklık geleneği, tarihi seyri içinde bazı kırılmalar, değişim ve dönüşümler yaşamıştır” (Düzgün, 2009, s. 42). “20. Yüzyılda ve günümüzde gelişen teknoloji ve haberleşme araçları bu edebiyatın dönüşümünü zorunlu kılmıştır” (Özdemir, 2016, s. 225). “Âşık edebiyatının temsilcileri zaman zaman saz şairi, çöğür şairi, meydan şairi, son yıllarda bazı çevrelerce halk ozanı terimleri ile anılan âşıklardır” (Günay, 2005, s. 55).

“Azerbaycan, Anadolu ve Rumeli sahalarında ozanlıktan âşıklığa geçişte de İslâmiyet’le birlikte değişen sosyo-kültürel ihtiyaçların etkisi belirgindir” (Durbilmez, 2017, s. 57). Araştırmacıların tamamının aynı fikirde olduğu ortak bir eleştiri tanımının mevcut olmadığı görölmekle birlikte Türk edebiyatında toplumsal ya da bireysel eleştiri içeren eserlerin çokluğu dikkat çekmektedir. “Edebiyatta eleştiri; tarihi, sosyal, toplumsal, siyasal olaylar ve değişimler çerçevesinde gelişmiştir. Türk edebiyatının doğduğu coğrafya, pek çok siyasal ve sosyal değişime tanıklık etmesi sebebiyle; yazarların, şairlerin, âşıkların eserlerini bu doğrultuda vermesine zemin hazırlamıştır” (Kayabaşı, 2014, s. 12).

16. yüzyıldan itibaren topluma ait hemen hemen her konu âşıklık geleneğine ait şiirlerde yer bulmuştur. Âşıklar, toplumun içerisinde yaşayan ve onların yaşadıkları tüm olaylara tanıklık eden kişilerdir. Bu nedenle âşıklar toplumun sözcüsü konumundadırlar. Özellikle her türlü olumsuz durumu şiirlere yansıtmak ve bu durumları eleştirmek için onların asli işlevlerini meydana getirmektedir. “Edebiyat tarihimiz içinde ilk eleştiri örneğini Orhun Abideleri’nde görürüz. Kutadgu Bilig ve Yusuf Has Hacib sadece yargılamamış, insanları doğruya sevk etmeye çalışmıştır. Toplumun eksik yönlerini dile getiren, çözüm yollarını gösteren pek çok eserin kaleme alındığı edebiyatımız, eleştiri kültürü yönüyle oldukça zengin bir hazineye sahiptir. Âşık edebiyatı özelinde yüzyıllar boyunca sosyal eleştirinin mısralara nakşedildiğini görmekteyiz. Âşık, eleştirisini yaptığu konuları kişisel ya da toplumsal olarak ifade edebilir” (Başbozkurt Doğanlı, 2019, s. 46).

“Toplumsal hayat çok boyutludur ve bu sebeple bireylerin birlikte yaşadığı çevre içerisinde birtakım olumsuzluklar da bulunmaktadır. Bu olumsuzlukları dile getiren kişilerin başında ise âşıklar gelmektedir” (Özdemir, 2018, s. 152). Âşıklık geleneği içerisindeki eleştiri içerikli şiirler genellikle taşlama olarak adlandırılmış ve pek çok âşığın şiirlerinde yer bulmuştur. Âşık şiirindeki eleştiri içerikli şiirler bireysel eleştiri ve toplumsal eleştiri olmak üzere iki grupta değerlendirilebilmektedir. Bireysel eleştiri içeren şiirler genellikle tek bir kişiye yönelik olarak söylenen şiirlerdir. Toplumsal içerikli şiirler ise tüm toplumu etkisi altına alan konulardan meydana gelmektedir. Âşıklık geleneğinde toplumsal eleştiri içerikli şiirlerin çoğunluğu oluşturduğu söylenebilir.

“Âşıklar yüzyıllar boyu halkın duygularını, kendi yaratıcı güç ve yetenekleri oranında dile getirmişlerdir. Bu özellikleriyle de âşıklar, halkın sosyal ve kültürel yaşamında önemli roller üstlenmişlerdir. İnsan psikolojisi gereği âşıklar da toplumdan, yönetimden beklediklerini göremeyince karşılaştıkları aksaklıkları, düzensizlikleri ve adaletsizlikleri kıyasıya yermişler, olumsuzluklara tepki göstermişlerdir” (Yardımcı, 2003, s. 16).

Âşık sanatındaki eleştiriler sanatçının kendi gözlemlerine dayandığı için öznel bir bakış açısı içerir. “Eleştirinin temel sorunlarından biri öznel ve nesnel değerlendirme ölçülerinin çatışmasıdır. Sanat, öncelikle öznel bir yaşantıdır. Sanattan etkilenme, onu özümleme, insanın iç yaşantısıdır. Durum böyle olunca, sanatta yalnız nesnel, izleyicinin öznel eğilimlerini dikkate almayan ölçülerin kullanılması olanaklı değildir” (Arı, 2015, s. 263). Bu noktadan hareket edildiğinde aynı durumun âşıklık geleneğindeki eleştiri anlayışı için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Prof. Dr. Nilgün Çıblak Coşkun, 2008 yılında yayımlanan “Âşık Şiirinde Taşlamalar” adlı kitap çalışmasında âşıkların şiirlerinde öne çıkan eleştiri konularını tüm yönleriyle incelemiştir. Söz konusu şiirlerin içeriği ve işlevleri doğrultusunda şu bilgilere yer vermiştir:

“Âşık şiirinde taşlamalar, geleneğin âşıklara sunduğu belirli kalıplar ve kurallar içerisinde yaratılmıştır. Nitekim taşlamalarda, biçim bakımından yer yer aruzlu şekillere de rastlanmakla birlikte genellikle heceli şekiller kullanılmıştır. Bunda da halk şiirinin geleneksel ölçüsü olan hece ölçüsü ile nazım biçimi kabul edilen koşma nazım biçiminin âşıklara sağladığı söyleyiş kolaylığı etkili olmuştur. Bu yolla âşıklar, toplum yaşamında gözlemledikleri ya da yaşadıkları sorunları, halkın kolaylıkla anlayabileceği

bir şekilde ifade etme olanağı bulmuşlardır. Buna bağlı olarak taşlamalarda oldukça yalın ve akıcı bir dil kullanılmıştır. Âşık, bu tarz şiirlerde ele aldığı konuya uygun olarak çeşitli söz varlığından yararlanmış; söyleyişini etkili hale getirmek, anlamı kuvvetlendirmek amacıyla gelenekteki birtakım anlatım şekilleri ve kalıplarından faydalanma yoluna gitmiştir. Âşık, sanat yapma kaygısından oldukça uzaktır, ancak sözün doğal akışı içerisinde söyleyişine bir güzellik ve ahenk kazandırmak düşüncesiyle kimi zaman çeşitli anlam ve söz sanatlarına da başvurmuştur. Bununla birlikte onun asıl amacı; aksaklıkları, sorunları en çarpıcı ve etkileyici bir şekilde gözler önüne sermek, bu yolla halkın olaylardan haberdar olmasını ve bozuklukların düzeltilmesini sağlamaktır. Dolayısıyla söyleyişi de oldukça rahat, sade ve akıcı bir nitelik taşımaktadır (134)."

"Pir Sultan Abdal, Âşık Ömer, Gevheri, Karacaoğlan, Ruhsati, Hekimhanlı Esiri, Âşık Şenlik, Sümmani, Âşık Veysel, Murat Çobanoğlu, Feymani, Hacı Karakılçık ve daha birçok âşık taşlama türünden şiirler söylemiştir. Taşlamalar toplumsal, bireysel, siyasal, ekonomik, dini konularda söylenmiştir. Örneğin Dadaloğlu, Köroğlu, Ruhsati toplumsal, Yunus Emre, Seyrani, Dertli dini, Kazak Abdal, Reyhani, Serdari sosyal konulu taşlama örnekleri vermiştir" (Kurt, 2019, s. 705). Adana'daki âşıkların şiirlerinde toplumsal eleştiriye sıklıkla yer verilmiştir. Âşık Hüseyin Kaçıran'ın yoksulluktan şikâyet ettiği şiiri bu duruma örnek verilebilir:

*"Ruhumda bir sıkıntı var
Gitsin diyom gitmiyor ki
Yoksulluk başıma bela
Gitsin diyom, gitmiyor ki (Arı, 2009, s. 117)."*

Adanalı âşıklar yaşam süreci içerisinde karşılaştıkları bazı zorlukları feleğe sitem ederek dile getirmişlerdir. Bir insanın hak etmediği bir muameleyle karşı karşıya kalması ve yaşanan adaletsizliklere edilen sitem şiirlerde sıklıkla dile getirilmiştir:

*"Kalkar mı yerinden sille attığın
Bir değil, beş değil, senin ettiğin
Adalet mi çeltikçiye sattığın
Ağular döküp de öldürdün felek (Arı, 2009, s. 116)."*

Buruklu Âşık Kul Mustafa'nın adaletsizlikleri ve halkı birbirine düşürmeye çalışanları eleştirdiği şiirinden şu dördlük örnek verilebilir:

“Adaletin en güzeli bizdedir
Güzel adaletten kaçanlara yuh
Bu asil milletin öz sinesine
Nifak tohumunu saçanlara yuh (Kutlusoy, 2006, s. 98).”

Bu çalışmanın konusunu ise Adanalı bir âşık olan Âşık Ceyhani'nin toplumsal eleştiri içerikli şiiirleri oluşturmaktadır. Çalışmada âşığın bu konudaki şiiirlerinin tespit edilip incelenmesi amaçlanmıştır. Âşık Ceyhani'ye ait şiiirler bu çalışmanın kapsamını oluşturmuştur. Söz konusu âşığın şiiirleri içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir.

1. Âşık Ceyhani'nin Hayatı, Sanatı ve Şiiirleri

Âşığın adı Durmuş Ali soyadı Sayıcı'dır. Âşık Ceyhani 13 Ocak 1964 tarihinde Adana ilinin Ceyhan ilçesine bağlı Gümürdülü köyünde dünyaya gelmiştir. Âşık Ceyhani doğduğu yer olan Gümürdülü köyünde ilkokulu, ortaöğretimi ve liseyi nahiyeleri olan Sağkaya'da tamamlamıştır. Âşık Ceyhani'nin babası Mahmut Sayıcı aslen Muğla'nın Dalaman ilçesinin Köyceğiz köyünde yaşayan Tekeli yörüklerindedir. Daha sonraları, âşığın dedesi Durmuş Ali, 1945 yılında Muğla-Dalaman'dan göç etmiş ve Adana-Ceyhan dolaylarına yerleşmiş. Âşığın babası, Cennet hanımla evlenmiştir. Mahmut Sayıcı ile Cennet Sayıcı'nın evliliğinden on çocukları dünyaya gelmiştir. Âşık Ceyhani üçüncü çocuktur (Barut, 2003, s. 6).

Memur olarak çalışmış olan âşık 1992 yılında evlenmiş ve 1994 yılında üçüz çocuk sahibi olmuştur. Önceleri Dertli mahlasını kullanan âşık, Âşık Kara Mehmet'in Dertli mahlasını birçok âşığın kullandığını söylemesi üzerine Ceyhani mahlasını kullanmaya başlamıştır (Barut, 2003, s. 6-7). Yazdığı şiiirlerde Âşık Kara Mehmet'i kendine örnek almıştır. Âşık Ceyhani saz çalmayı kendi kendine öğrenmiştir. Çünkü saza karşı büyük merakı varmış. Bu merak, saz çalmayı öğrenmesine yardımcı olmuştur. Âşık Ceyhani gördüğü bir rüyadan sonra şiiirlerinin Âşık Kara Mehmet'in şiiirlerine benzediğini fark etmiştir. Âşık Ceyhani bir gündüz vakti üst tarafı orman, alt tarafı çimenlik olan bir bayırdan çıkan pınardan önce Kara Mehmet eğilerek su içmiş. Daha sonra pınardan avucuyla su alarak Âşık Ceyhani'ye içirmiş ve böylece Âşık Ceyhani'nin şiiirleri Âşık Kara Mehmet'in şiiirlerine benzemeye başlamıştır (Barut, 2003, s. 8-9). Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde Âşık Ceyhani'nin hayatı ve edebi kişiliği ile ilgili bir madde bulunmaktadır. Söz konusu sözlük maddesi Prof. Dr. Refiye Okuşluk Şenesen tarafından hazırlanmıştır (2019).

2. Âşık Ceyhani'nin Şiirleri ve Toplumsal Eleştiri

Âşık Ceyhani'nin şiirleri incelenmiş ve içeriğinde toplumsal eleştiri bulunan şiirler belirlenmiştir. Buna göre Âşık Ceyhani'nin toplumsal eleştiri içerikli şiirleri zulmedenlere yönelik eleştiri içeren şiirler, yapılan zamlara ve halkın çektiği yoksulluğa yönelik eleştiri içeren şiirler ve haksız kazanca yönelik eleştiri içeren şiirler olmak üzere üç grupta değerlendirilmiştir.

2.1. Zulmedenlere Yönelik Eleştiri İçeren Şiirler

Mazlumlara zulmedenler âşıklar tarafından her zaman eleştirilmiştir. Âşıklar diğer toplum üyeleriyle aynı şartlarda yaşadığı için her türlü zulme onlar da maruz kalmaktadır. Yaşanan olayları yakından gözlemleyen âşıklar zulme uğrayanların durumunu tüm gerçekliğiyle şiirlerinde dile getirmektedirler. Âşık Ceyhani zalimlerin bir araya gelerek güç kazandıklarını belirtmekte ve zulmedenlere karşı masumların da güçlü hale gelmesini dilemektedir. Âşık Ceyhani'nin şiirlerinde zalim sahip olduğu gücü kötüye kullanmakta ve böylece halka daha fazla zarar vermektedir. Mazlum ise zalimin gücü karşısında ezilerek içinde bulunduğu durumu ifade edebileceği bir ortama sahip olamamaktadır. Zalimler arasında güç birliği yapılarak mazlumlar daha da zor duruma düşürülmektedir:

*"Zamanında geçit yoktu düşmana
Şimdi her kapıdan geç var Fatihim
Zalim olan birbiriyle birleşti
Masumlara karşı güç var Fatihim (Barut, 2003, s. 37)."*

Dış güçlerin, halkı zor duruma düşürebileceğini ve bu yüzden de içinde bulunulan çağın en büyük zararı verdiğini belirtmektedir. Zalimlerin bir araya gelerek yaptıkları planlar mazlumları zulmetmeye yöneliktir. Âşık Ceyhani şiirlerinde zulmedenleri zehirli yılanla benzetmektedir:

*"Birleşip ettiler plan
Oldular zehirli yılan
Batı bizi etti talan
Çağın zararını gördük (Barut, 2003, s. 69)."*

Doğru sözlü olmak âşık tarafından daima tasvip edilen bir durumdur. Zalimlerin çok olduğu bir ortamda doğruyu söylemek ise hatalı bir davranış gibi algılanmaya başlamıştır. Âşık Ceyhani doğrudan yana olmanın

zorlaştığını ifade etmektedir. Ayrıca doğru söyleyenlerin eşiklikteki hasır misali değersizleştirilmesini eleştirmektedir:

*“Doğruyu söylemek bile
Bu zamanda kusur oldu
Baş köşede duran halı
Eşiklikte hasır oldu (Barut, 2003, s. 81).”*

Fakirliğin yarattığı olumsuzluklar Aşık Ceyhani'nin en çok üzerinde durduğu konulardan biridir. Aşık Ceyhani fukaralığı da halka zulmeden bir unsur olarak değerlendirmektedir. nk toplumun yoksulluğu o toplum için bir zulüm kaynağına dönüşmektedir:

*“Gerçek olmadı hayalim
Fukaralık yaptı zulüm
Genç yaşta büküldü belim
İşte böyle geçti mrm (Barut, 2003:63).”*

2.2. Yapılan Zamlara ve Halkın ektiği Yoksulluğa Yönelik Eleştiri İçeren Şiirler

Aşık Ceyhani Şiirlerinde halkın alım gücünün düşmesine sebep olan zamlara vurgu yapmaktadır. Yapılan zamlar nedeniyle halkın artık glemez olduğu ve perişan hale geldiği belirtilmektedir. Aşık Ceyhani'ye göre bu durum adeta kaderin silinemeyen bir gerçeği haline gelmiştir:

*“Allahım yardım et haller perişan
st stine zamlar, glemez olduk
Bir ben değil, cümle eller perişan
Bu kötü kaderi silemez olduk (Barut, 2003, s. 47).”*

Zam vatandaşın geçim Şartlarını en çok zorlaştıran sebeplerden biridir. İnsanların alım gücünün azalması, onların yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir. Yapılan zamlar karşısında çaresiz kalan Aşık Ceyhani bu durumu Şiirlerinde dile getirmiştir. Yapılan zamlar öylesine fazladır ki vatandaş bir sonraki seneyi de borçla karşılamaktadır. Yoksullaşan halkın bir paket çay ile bir kilo Őekeri bile peşin para ile alabilecek gücü kalmamıştır:

*“Tersine dönüyor daima teker
Vatandaş seneye hep borçlu çıkar
Bir paket çay ile bir kilo Şeker
Peşin para ile alamaz olduk (Barut, 2003, s. 47).”*

Yoksulluk, zamlar ve alım gücünün azalması bireyleri mutsuzluğa itmekte ve aile içinde de birtakım problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Âşık Ceyhani kendisinden çamaşır makinesi almasını isteyen eşine yönelik bir şiir söylemiş ve bu yolla onun gönlünü almaya çalışmıştır. Âşığın söz konusu şiiri yoksulluğun göstergelerinden biridir. Çünkü eşinin bu isteğini yerine getiremediği için bu durumdan usanan âşık çamaşır makinesi alacak parası olmadığından biraz da mizahi bir dille duygularını dile getirmiştir. Şiirde çamaşır makinesi bir insan gibi çalışan, düğme diken, yemek yapıp bulaşık yıkayan birisiymiş gibi anlatılmıştır:

*"Yeni çıktı tarif edeyim sana
Alman marka alacağım bil hanım
Doğru söylüyorum, inan ki bana
Asma suratı gayri gül hanım (Barut, 2003, s. 48)."*

*"Çamaşırı yıkayıp da sıkıyor
Düşer ise düğmeleri dikiyor
Yemek yapıp bulaşığı yıkıyor
Sudan kurtulacak senin el hanım (Barut, 2003, s. 48)."*

Âşık Ceyhani fakirliği, cahilliği yenmenin tek yolunun ilim sahibi olmaktan geçtiğini belirtmektedir. Çünkü toplum ancak okumakla yoksulluğu ve cahilliği yenecektir:

*"Bırakma elinden sakın fendini
Bu fend ile yüceltirsin kendini
Fakirlik cahillik körlük bendini
Kırmak istiyorsan oku ha oku (Barut, 2003, s. 82)."*

Âşık Ceyhani eleştiri içerikli şiirlerde zam ve yoksulluk konuları üzerine daha fazla yoğunlaşmıştır. İçinde yaşadığı ortamda herkesin alım gücünün azlığı da onu bu konuda toplumun sözcüsü haline getirmiştir.

2.3. Haksız Kazanca Yönelik Eleştiri İçeren Şiirler

Âşık Ceyhani insanların hak etmedikleri halde kazanç elde etmelerini eleştirmektedir. Yaşanılan çağ içerisinde harama duyulan ilginin artması ve pek çok kişinin haram olan kazanca yönelmesi âşığın üzerinde durduğu konular arasındadır. Âşık Ceyhani'ye göre haram olana yönelik rağbet insanda gamın ve acının artmasına sebep olmaktadır:

*"Çoğaldı insanda gam ile dram
Çünkü mideye iniyor haram"*

*Kayıboldu halaylar batıyor tören
Yaban oyununa göç var Fatihim (Barut, 2003, s. 37)."*

Milletin parasını yiyen ve haksız kazanç elde eden yöneticiler de Ceyhani tarafından eleştirilmiştir. Haksızlık yapma ve millettten gelen parayı kafasına göre kullanma fikrine meyleden kişiler en büyük problemlerden birini oluşturmaktadır. Ayrıca Âşık Ceyhani pek çok olumsuzluğu bünyesinde barındıran kişilerin bir de üstüne halka zulmetmesinin ise kabul edilemez olduğunu ifade etmektedir:

*"Millet parasıyla zevk ile sefa
Sürün babam sürün bu meydan sizin
Bu halk sizden çeker gam ile cefa
Vurun ulan vurun bu meydan sizin (Barut, 2003, s. 80)."*

Haksız kazanç elde etmek Âşık Ceyhani'nin eleştirdiği konular içerisinde yer almaktadır. Çünkü birileri adaletsizce gelir elde ederken alt ve orta gelir grubuna mensup kişiler ise hayatını geçim sıkıntısı içerisinde idame ettirmeye çalışmaktadırlar. Âşık Ceyhani bu durumu yanlış bulduğunu belirterek milletin sırtından haksız kazanç elde edilmesinin kabul edilemez olduğunu ifade etmektedir.

Sonuç

Âşıklık geleneği İslamiyet öncesi dönemden günümüze kadar uzanan süreçte Türk kültürünün önemli bir bölümünü oluşturmuştur. Orta Asya'daki ozan-baksı geleneği Anadolu'da yerini âşıklık geleneğine bırakmıştır. Âşıklık geleneğinin temsilcileri olan âşıklar geçmişten günümüze uzanan süreçte Türk halkının duygu ve düşüncelerine tercüman olmuşlardır. Ayrıca âşıklar yeri geldiğinde olumsuz bir durumla karşılaştıklarında toplum adına söz konusu olumsuzluğu eleştirmişlerdir. Çukurova yöresi ise âşıklık geleneğinin yürütüldüğü birkaç yöreden biridir. Yörede Karacaoğlan geleneği etrafında yetişen âşıklar başta usta malı şiiirler olmak üzere kendi özgün eserlerini de ortaya koyarak geleneğin devam ettirilmesini sağlamaktadırlar. Çukurova âşıklık geleneğine tabii âşıklardan biri olan Âşık Ceyhani de çeşitli konularda eserlerini dile getirmektedir. Ceyhani'nin şiiirlerinde değindiği önemli konulardan biri de toplumsal eleştiridir. Âşık Ceyhani'nin bu konuda ortaya koyduğu şiiirleri üç grupta değerlendirmek mümkündür.

Âşığın halka zulmedenlere yönelik eleştirilerini içeren şiiirlerinde zalimlere karşı masumların da en az onlar kadar güçlü olması gerektiğine ve doğru söylemenin, doğrudan yana olmanın önemine atıfta bulunulmuştur. Ayrıca âşık

yoksulluğu da halka karşı bir zulüm unsuru olarak görmüştür. Her türlü zulme karşı çıkan Âşık Ceyhani zalimlerin genelde güç birliği içerisinde olduklarını vurgulamaktadır. Bu durum karşısında Âşık Ceyhani mazlumların da kendi güçlerini ortaya koyabilecekleri bir ortamın oluşmasını arzu etmektedir. Yabancı güçlerin özellikle halka zulmetme ihtimallerine karşı birlik ve beraberlik duygusuyla hareket edilmesinin önemine işaret etmektedir.

Halkın geçimini sağlamak için ihtiyacı olan kazancı düşük olduğunda alım gücü de düşmektedir. Halkın alım gücünün düşmesine ve dolayısıyla fakirleşmesine sebep olan zamlar da âşığın eleştirilerine konu olmuştur. Halkı perişan edecek kadar olumsuz bir duruma dönüşen zamları kaderin bir parçası olarak değerlendirmektedir. Bu konudaki şiirlerinden birinde ise yoksulluğu mizahi bir dille eleştirerek konuya farklı bir bakış açısı getirmiştir. Âşık Ceyhani'nin zamlara yönelik şiirlerinde mizahın ve toplumsal eleştirinin iç içe olduğu dikkat çekmektedir. Çamaşır makinesiyle ilgili şiir bunun en iyi örneğidir. Söz konusu şiirde çamaşır makinesi yerine getiremeyeceği işlevleri yapabilen, başarabilen bir varlık gibi anlatılmaktadır. Bu durum Âşık Ceyhani'nin mizah ile eleştiriye bir arada gerçekleştirebildiğini göstermektedir. Ceyhani'ye göre halk zamlar karşısında çaresiz kaldıkça ruhsal anlamda da bir çöküntü ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle zamları sadece halkın maddi anlamda alım gücünü düşüren bir unsur olarak görmemek gerekmektedir. Aynı zamanda yapılan zamların halkın ruhsal sağlığı üzerinde de önemli derecede rol oynadığı gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. Âşık Ceyhani fakirliği ortadan kaldırmanın yegâne yolunun da ilimden geçtiğini vurgulamaktadır. Çünkü bilimin, fenin, ilerlemenin olduğu bir toplumda ekonomi daha iyi hale geleceği için halkın zamlarla uğraşmasını gerektiren bir problem de kalmayacaktır.

Haksız kazanç elde edenlerin varlığı halkın refah düzeyini olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü haksız kazanç elde edilmesi toplumun diğer üyeleri arasında bir gelir düzensizliği ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun farkında olan Âşık Ceyhani haksız kazanç elde eden kişileri de eleştirerek günümüzde helal olmayan kazanç olan ilginin arttığını belirtmiştir. Âşık Ceyhani toplumdaki yozlaşmanın ve derdin, problemin artmasının ana nedeni olarak haram kazancı görmektedir. Haram kazanç arttıkça toplum üyelerinin sorunları da artmaktadır. Âşığa göre bu durum toplumsal acının büyümesine neden olmaktadır. Haksız kazanç elde edenler maddi anlamda elde ettikleri gücü topluma zulmetme aracı olarak kullanmaktadırlar. Âşık Ceyhani haram kazançla halka zulmetmenin kabul edilemez olduğuna dikkat çekmektedir. Âşık Ceyhani özellikle elinde yönetme gücü olan kişilerin kazanç konusunda daha temkinli olmaları gerektiği fikrini savunmaktadır.

Kaynakça

- Arı, B. (2009). *Adana'da Geçmişten Bugüne Âşıklık Geleneği* (Karacaoğlan-1966). Altın Koza Yayınları.
- Arı, B. (2015). Âşık Şiirinde Toplumsal Eleştiri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (32), 262-284. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/19578/209013>
- Barut, Y. (2003). *Âşık Ceyhani'nin Hayatı ve Şiirleri* [Bitirme Tezi]. Çukurova Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- Başbozkurt Doğanlı, E. G. (2019). Âşık Kaynarı'nın Şiirlerinde Sosyal Eleştiri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(63), 46-52.
- Çıblak, N. (2008). *Âşık Şiirinde Taşlamalar*. Ürün Yayınları.
- Durbilmez, B. (2017). Âşık Edebiyatının Oluşumu ve Gelişiminde Alevi-Bektaşi Zümrelerin Yeri ve Önemi. *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 57-86. <http://hdl.handle.net/20.500.11787/5514>
- Düzgün, D. (2009). Âşıklık geleneğinin değişim ve dönüşüm sürecinde barış manço olgusu. *Milli Folklor Dergisi*, 11(84), 42-50. <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=84&Sayfa=39>
- Günay, U. (2005). *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Akçağ Yayınları.
- Kaya, Doğan (2000). *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*. Kitabevi Yayınları.
- Kayabaşı, R. G. (2014). *Yirminci yüzyıl Türkiye Sahası Âşık Şiirinde Eleştiri* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Kurt, B. (2019). Türk Saz Şiirinde Taşlamalar Ve Âşık Hanif'i Ünver'in Taşlamalı Şiirleri. *Turkish Studies - Language and Literature*, 14(2), 89-105. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.14728>
- Kutlusoy, N. (2006). *Buruklu Âşık Kul Mustafa Hayatı-Şiirleri-Atışmaları-Halk Hikayeciliği Derleme İnceleme* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Özarslan, M. (2001). *Erzurum Âşıklık Geleneği*. Akçağ Yayınevi.
- Özdemir, C. (2016). Değerlerin Aktarımı Bağlamında Âşık Edebiyatı ve Gençlik. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 32, 223-237. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.279551>
- Özdemir, S. D. (2018). Âşık Veysel'in Şiirlerinde Sosyal Eleştiri. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 6(16), 151-161. <https://doi.org/10.31126/akrajournal.415846>
- Şenesen, R. (2019). *CEYHANÍ, Durmuş Ali Sayıcı*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ceyhani-durmus-ali-sayici>
- Yardımcı, M. (2003). *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*. Ürün Yayınları.

Sunumu izlemek için
tıklayabilir ya da QR
kodu taratabilirsiniz

Pandemide Çevrim İçi Eğitim Gören Öğrencilerin Derslere Yönelik Tutum, Motivasyon ve Derslere Katılım İlişkisinin İncelenmesi

Seher KARASU ¹ Ahmet YILDIRIM ² Ayşe ASLAN ³ Özden YALÇINKAYA ALKAR ⁴

Öz

Yaşam boyu varlığını sürdüren ve öngörülemez nitelikte olan deprem, yangın, sel, salgın gibi felaketler, büyük zararlarla beraber insanlığı daha ileriye götürecek yeniliklerle de sonuçlanmıştır. Bu yeniliklerden biri de pandemi döneminde yaygınlığı artan ve yakın zamanda deprem gibi doğa olaylarından sonra da tercih edilen uzaktan/çevrim içi eğitimidir. Bu noktada ilgili çalışmanın amacı, geleneksel eğitime alternatif olan çevrim içi eğitimlerin işlevselliğini kontrol etmeye yarayan derslere katılım davranışını daha iyi anlayabilmektir. Çevrim içi derslere katılım davranışının, psikolojik faktörlerden motivasyon ve tutumlarla ilişkili olduğu hipotezi kurulmuştur. 131 temel eğitim dönemindeki öğrenciler ile yürütülen çalışmada, çevrim içi derslere katılım ile motivasyon, tutumlar arasındaki ilişki Pearson Korelasyon analizi ile; çevrim içi derslere katılım davranışını yordayabilmek amacıyla ise Hiyerarşik (Sıralı) Regresyon analizi yapılmıştır. Sonuçlar, çevrim içi derslere katılımın, derslere yönelik motivasyon ve tutumlarla ilişkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca kurulan regresyon modelinde çevrim içi eğitime katılım davranışının toplam varyansını, motivasyon ve derslere yönelik olumlu tutumlar %38 oranında açıklamaktadır. Fakat motivasyon değişkeninin alt boyutları olan içsel, özdeşleştirilmiş dışsal ve dışsal motivasyon boyutlarından sadece özdeşleştirilmiş dışsal motivasyon, anlamlı ve pozitif bir etki yaratmıştır. Sonraki çalışmalar, öğrencilerde temel psikolojik ihtiyaçların giderilmesini çalışarak öz düzenleme becerilerini destekleyebilir.

Anahtar Kelimeler: Kendini Belirleme Motivasyon Kuramı, Çevrim İçi Eğitim, Derslere Yönelik Tutum, Türkçe ve Matematik Dersleri, Çevrim İçi Derslere Katılım

¹Karadeniz Teknik Üniversitesi, Psikoloji bölümü, Arş. Gör., seher.karasu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8116-4722

²Milli Eğitim Bakanlığı, Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Uzmanı, yildirimahmat@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-0856-9678

³Ayşe ASLAN, Psikolog, ayseaslan0615@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4206-4814

⁴Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Psikoloji bölümü, Prof. Dr., ozdenalkar@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0001-8484-9199

You can click to watch
the presentation or
search for the QR
code.

Investigation of the Relationship of Attitudes, Motivation and Attendance to Classes of Students Receiving Online Education in the Pandemic

Seher KARASU ¹ Ahmet YILDIRIM ² Ayşe ASLAN ³ Özden YALÇINKAYA ALKAR ⁴

Abstract

Disasters such as earthquakes, fires, floods, and epidemics, which continue to exist throughout life and are unpredictable, have resulted in innovations that will take humanity further along with great damage. One of these innovations is distance/online education, which has increased in prevalence during the pandemic period and has recently been preferred after natural events such as earthquakes. At this point, the aim of the relevant study is to better understand the behavior of attending classes, which is an alternative to traditional education, which helps to control the functionality of online education. It is assumed that the behavior of attending online courses is related to motivation and attitudes, which are psychological factors. In the study conducted with 131 basic education students, the relationship between participation in online classes, motivation, and attitudes was determined by Pearson Correlation analysis; Hierarchical (Sequential) Regression analysis was conducted in order to predict the behavior of attending online courses. The results showed that participation in online courses was associated with motivation and attitudes towards the courses. In addition, in the established regression model, motivation and positive attitudes towards lessons explain 38% of the total variance of online education participation behavior. However, among the sub-dimensions of motivation variable, namely intrinsic, identified extrinsic and extrinsic motivation, only identified extrinsic motivation had a significant and positive effect. Subsequent studies can support students' self-regulation skills by studying the fulfillment of basic psychological needs.

Keywords: Self-Determination Motivation Theory, Online Education, Attitude Towards Lessons, Turkish and Mathematics Lessons, Online Class Participation

¹Karadeniz Technical University, Department of Psychology, Research Assistant, sehr.karasu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8116-4722

²Ministry of Education, General Directorate of Assessment and Examination Services, National Education Specialist, yildirimahmat@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-0856-9678

³ Ayşe ASLAN, Psychologist, ayseaslan0615@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4206-4814

⁴ Ankara Yıldırım Beyazıt University, Department of Psychology, Prof., ozdenalkar@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0001-8484-9199

Giriş

Bireysel ve toplumsal refahı arttırmak ve nitelikli, çağdaş kitleler haline gelmek, eğitimin, öğrenen ve öğreten açısından iyi işlemei ile ilişkilidir. Bu karşılıklı ilişkiye çoğu zaman mevcut bağlamın gereksinimleri şekil vermektedir. Nitekim, Akmoğlu'na (2005) göre de eğitim, çağın baskın paradigmasına uyum sağlayarak ve değişime uyumu, yeni yöntemler geliştirerek kendi içinde sağlayabilmesi ile dinamik bir yapıdadır. Öyle ki günümüzde eğitimin farklı ortamlarda da aktif bir şekilde yürütölmeye başlanması, başka bir ifade ile uzaktan eğitimin tercih edilmesi, bireylerin, kurumların ve ölkelerin teknoloji çağının gerekliliklerine sağlıklı bir şekilde uyum sağladıklarını göstermektedir (Telli & Altun, 2020). Eğitimin sınırlarını mekânın dışına da yayarak, teknoloji kullanımı ile ona ulaşmayı daha da kolaylaştıran bu uyum yöntemi (uzaktan eğitim); eğitim sisteminde artan kapasite, farklı yaş grupları arasındaki fırsat eşitliği farkı, iş ve aile hayatı ile eğitimi birleştirme ihtiyacı gibi faktörlerin doğurduğu bir gereksinim olmuştur (Moore & Kearsley, 2011; Sun & Chen, 2016). Bu bağlamda, yeni eğitim paradigması olarak ele alınan uzaktan ve çevrim içi eğitimin uygulama ilkeleri de gündeme gelmiştir. Buna göre yeni öğrenme alanları, öğrenmenin yeni ilkeleri, yeni eğitimin rol ve birimleri ve elbette yeni öğrenme stratejileri ile sonuçları, uzaktan öğrenmenin özelliklerini ve kapsamını oluşturmaktadır (Harasim, 2000). Bu özellikler içerisinde yer alan, yeni öğrenme stratejileri ve sonuçları, teknolojiden yararlanarak oluşturulan çevrim içi/web tabanlı eğitim alanı ile iş birliği yapılarak oluşturulan stratejileri içermektedir. Tüm bu stratejilerde amaç, öğrenenin aktif katılımını sağlayan eğitim ortamını oluşturabilmektir. Bu araştırmada da eğitim yaklaşımlarındaki değişime uyum sağlamayı hedefleyerek, öğrenen bireyin çevrim içi eğitim ortamında aktif bir katılımcı olmasını destekleyebilecek psikolojik faktörlerden “motivasyonun etkisini” belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu sebeple sonraki başlıkta, çevrim içi eğitim kavramı ve eğitime katılımın önemine değinilecektir. Ardından psikolojik bir yapı olan motivasyon, Kendini Belirleme Kuramı çerçevesinde ele alınacaktır.

1. Çevrim İçi Eğitim ve Çevrim İçi Eğitime Katılımın Önemi

Son yıllarda kullanım alanı hızla genişleyen teknolojinin, bireysel ve toplumsal yaşamı etkileyen birçok unsurda olduğu gibi eğitim alanında da etkisi görölmektedir. Geleneksel eğitimin yanı sıra teknolojinin eğitimde aktif kullanılması ile uzaktan ve çevrim içi eğitim alternatifleri, günümüz eğitim sisteminin önemli bir parçası haline gelmiştir. Uzaktan/çevrim içi eğitim sistemi,

okulda ve yüz yüze yürütölen geleneksel modelden farklı olarak okul dışında herhangi bir ortamda, herhangi bir zamanda, internet erişimi ile ulaşılabilen senkronize (eş zamanlı) veya senkronize olmayan seçenekleri içerisinde barındıran eğitim şekli olarak ifade edilebilir (Devran & Elitaş, 2013).

Uzaktan eğitimin ilk kullanım şekilleri, 19 yy.’da mektupla ve ardından televizyon ile olsa da (Akyürek, 2020, s. 5-6) tüm dünyada en çok ses getirdiği dönem 21. yy’da görölen pandemi dönemidir (WHO, 2020). Küresel alanda etkin olan Covid-19 pandemisi sosyal etkileşimi yok ederek birçok alanı olduğu gibi eğitim alanını doğrudan etkilemiştir. Bireylerin eğitim hakkını/ihtiyacını karşılama görevini üstlenen hükümetler ise internet ortamında bu hak ve ihtiyaçları sunmaya çalışarak uzun vadede olabilecek daha büyük zararları azaltmaya yönelmiştir. Türkiye bu eğitim sürecine 23 Mart 2020’de Eğitim Bilişim Ağı (EBA), Uzaktan Eğitim ve Araştırma Merkezi (UZEM) gibi uzaktan eğitim araçları ile katılmaya başlamıştır (MEB, 2020). Buradan hareketle, uzaktan/çevrim içi eğitimin üstlendiği rolün, eğitimin sürekliliği için çok önemli olduğu söylenebilir.

evrim içi eğitimin öneminin bir defa daha anlaşıldığı başka bir durum ise Türkiye’de 6 şubat 2023 tarihinde gerçekleşen ve birçok insanın hayatına mal olan Kahramanmaraş merkezli “Büyük Maraş Depremi” olmuştur (Anadolu Ajansı, 2023). Bu felaketin ardından da pandemiye olduğu gibi uzaktan eğitim kararı alınmıştır (YÖK, 2023). Göröldüğü üzere pandeminin ve depremin öngörülemez oluşu sebebiyle eğitimde yaşanan birtakım aksaklıklar çevrim içi/uzaktan eğitim ile telafi edilmeye çalışılmıştır. Sonuçta evrim içi eğitim, kaçınılmaz bir dönüşümün bazen de mecburiyetin ardından gelen büyük bir kolaylık olmuştur. Nitekim tüm dünyada da kullanıcısı günden güne artmaktadır (Gunawardena & McIsaac, 2013).

Dijitalleşen dünyada çevrim içi eğitim kadar bireylerin bu eğitim yolunu benimseyip katılmaları da önemli bir konudur. Nitekim pandemiye Türkiye’de yürütölen ve çevrim içi eğitim ile ilgili öğretmen görüşlerinin araştırıldığı bir çalışmada öğretmenler, öğrencilerin okula devam zorunluluğu olmaması sebebiyle derslere katılmadığını belirtmiştir (Arslan & Arı, 2021, s. 1608-1609). Betimleyici bir araştırma niteliğinde olan başka bir çalışmada da Sakarya’da elde edilen bir örnekleme “Canlı derslerde öğrencilerin derse katılım ortalaması aşağıdakilerden hangisidir?” sorusunun cevabına 1-5 kişi diyenlerin oranı yaklaşık %43; 6-10 kişi diyenlerin oranı % 43; 11-20 kişi diyen katılımcıların oranı

ise %13'tür (Ömeroğlu, 2019, s. 60-61). Sınıf mevcuduna göre bu oranların oldukça düşük olduğu aşikardır. Yapılan bir çalışmada, Amichai-Hamburger ve arkadaşları (2016), çevrim içi oturumlara ve tartışmalara aktif katılımın belirleyicileri olarak üç temel faktör üzerinde durmuşlardır. Bunlar psikolojik-bireysel farklılıklar (*individual differences*), sosyal-grup süreci (*social-group process*), teknolojik ayarlardır (*technological settings*). Teknolojik ayarlar, oturumun gizliliği ve güvenliği, çevrim içi oturumların yürütüldüğü platformun teknik hataları iken, sosyal faktörler, sosyal kaytarma (*social loafing*) ve sosyalleşme (*socialization*) olarak açıklanabilir. Psikolojik farklılıklar ise doyum ihtiyacı (*need for gratification*), kişilik (*personality*), öz yeterlilik (*self-efficacy*) gibi faktörler olarak sıralanabilir. Psikolojik faktörlerden biri de erteleme (*procrastination*) davranışıdır (Michinov ve ark., 2011). Görüldüğü üzere çevrim içi derslere katılımın birçok psikolojik boyutu bulunmaktadır. Çevrim içi ortama uyumu, katılımı yordayan psikolojik bazı faktörler, değişen öğrenme ortamına etkili ve hızlı bir uyum için üzerinde durulması gereken bir noktadır. Buradan hareketle, dijital dönüşümün alt yapısal hazırlıklarıyla beraber öğrenen bireyin değişen bağlama zihinsel hazırlığı da ele alınmalı ve ona göre harekete geçilmelidir (Bozkurt, 2020). Mintz'e (2020) göre eksikleri olan geleneksel eğitimin yerini uzaktan eğitim kavramının alması öğrenenin kontrol odağını artık kendine çevirmesi ve öğrenme sürecinde otonominin öneminin artmasıyla birlikte bilginin dijital ortamda çaba yolu ile öğrenilmesi, bireyin kendisini eğitimde daha güçlü bir paydaş haline getirmiştir. Başka bir ifadeyle, eğitimin değişen şartları, öğrenme odağının öğrenene daha çok yaklaşmasına yol açmış durumdadır (Hoic-Bozic ve ark, 2009). Fakat Sarı ve Nayır'a (2020) göre çoğu öğrencinin kendi kendine öğrenme becerisi yetersiz durumdadır. Bu durumda öğrencilerde öz-düzenleme becerisi kazandırma, içsel motivasyonu artırma yöntemlerinin öğretilmesi, dürüstlük ve azim gibi kişisel özelliklerin desteklenmesi çevrim içi eğitime katılımı etkileyecek faktörlerdendir (Huber & Helm, 2020).

1. Çevrim İçi Eğitim ve Kendini Belirleme Kuramı

Çalışmalar gösteriyor ki çevrim içi olarak yürütülen eğitimde motivasyon kavramı oldukça büyük bir öneme sahiptir (Bayındır, 2021: Chen & Jang, 2010). Bu çalışmada ise motivasyon kavramı, Kendini Belirleme Kuramı çerçevesinde ele alınmıştır. Kuram bazı çalışmalarda Öz Belirleme Kuramı (bkz. Durmaz & Akkuş 2016; Kocayörük, 2012; Çankaya, 2009), bazı çalışmalarda Kendini Belirleme Kuramı (bkz. Azizli Çelebi, 2018; Yıldırım, 2015; Aktaş, & Tepe, 2020) olarak kullanılmaktadır. Kendini Belirleme Kuramı (KBK), Pintrich ve Schunk'un (2002) tanımına göre motivasyonun en kapsamlı ve deneysel anlamda desteklenmiş

güncel kuramı olarak öne çıkmaktadır. Kuram, sosyal bağlam çerçevesinde bireylerin psikolojik ihtiyaçları ile ilişkili olarak psikolojik iyi oluşlarına değinen bir motivasyon kuramıdır (Deci & Ryan, 1985; 2002). KBK'ye göre bireyin iyi oluşu ve içsel motive olması için üç temel psikolojik ihtiyacı vardır: yetkinlik (*competence*), otonomi (*autonomy*), ilişkililik (*relatedness*). Bireylerin bu temel psikolojik ihtiyaçları ve onların karşılanmasına göre bulunduğu çevre de ele alınarak düşünüldüğünde, bireyin üç farklı şekilde motive olabileceği belirtilmektedir. Bunlar dışsal motivasyon, içsel motivasyon ve motivasyonsuzluktur (Ryan & Deci, 2000). Dışsal motivasyonu kendi içinde 4 ayrı düzenleme biçimi ile ele almışlardır. İlk olarak dışsal düzenleme (*external regulation*); bireyin bir görevi ödül-ceza ile yapması, ikinci olarak içe yansıtılmış düzenleme (*introjected regulation*); içsel mecburiyet veya bireysel beklentilerden kaynaklı davranışta bulunması, üçüncüsü, özdeşleştirilmiş düzenleme (*identified regulation*); bir görevi veya sorumluluğu değer ve ilgi görmek için yapması ve sonucusu ise bütünleşmiş düzenleme (*integrated regulation*); sorumluluğu bireyin kendi değerleri sebebi ile yerine getirmesidir (Deci & Ryan, 2000; s. 72; Sarı & Tanrıoğen, 2019). Bütünleşmiş düzenleme ve özdeşleştirilmiş düzenleme birbirine çok yakın olduğundan ortak bir düzenleme olarak birçok çalışmada ele alınmıştır (Miller ve ark., 1988; Sarı & Tanrıoğen, 2019; Bozgün & Akın Kösterelioğlu, 2020). Bu çalışmada da özdeşleştirilmiş dışsal motivasyon alt boyutu bu şekilde kullanılmıştır.

Kurama göre bireyler bu üç ihtiyacını karşıladıkça, motivasyonun en üst düzeyi olan içsel motivasyona yaklaşır (Ryan & Deci, 2000). Yine ihtiyaçların karşılanmaması durumunda da motivasyonsuzluk görülebilir. Özünde bireye seçme yetkisi (*autonomy*), işi yapabilme olanağı (*yetkinlik*), yaptığı işte başkaları ile etkileşim halinde olabileceği sosyal ortam sağlandığında (*relatedness*) bireylerin içsel motive olma olasılığı artmaktadır. En nihayetinde KBK, bireylerin iradelerini kullanarak kendini düzenleyebilme becerisi üzerinde duran bir kuramdır (Kındap Tepe ve ark., 2018). Bu çalışmanın kuramsal çerçevesinin KBK ile oluşturulmasının altında yatan sebep ise bireyin kendini düzenleme becerisi ile ilgili bir kuram olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim benzer bazı çalışmalara göre de öğrencilerin çevrim içi derse katılımları, öğrenme tecrübelerinin niteliğini yansıtan ve başarıya ulaşma kriteri olarak ele alınan bir faktör olmuştur (bkz. Redmond ve ark., 2018; Wang ve ark., 2019). Olası bir afet durumunda bölgesel veya ulusal boyutta çevrim içi eğitime tekrar geçişlerde uygulamaya tabi tutulan öğrenci kitlesini tanımak ve çevrim içi öğrenmenin niteliği ile ilgili bilgi sahibi

olabilmek adına böylesi betimsel çalışmalar önem kazanmaktadır. Bu sebeple, ilgili çalışmanın hipotezleri şu şekilde ifade edilmiştir:

H¹: Temel eğitim öğrencilerinin çevrim içi derse katılımı ile derslere yönelik tutum ve motivasyonları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H²: Temel eğitim öğrencilerinin Türkçe ve Matematik derslerine yönelik motivasyonları, çevrim içi ortamdaki derslere katılımlarını anlamlı olarak yordamaktadır.

H³: Temel eğitim öğrencilerinin Türkçe ve Matematik derslerine yönelik tutumları, çevrim içi ortamdaki derslere katılımlarını anlamlı olarak yordamaktadır.

2. Yöntem

Nicel araştırma türlerinden ilişkisel yöntemlerin, kullanılan ölçekler ve verilerin ölçülebilir olması nedeniyle bu çalışma için uygun olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmanın amacı, temel eğitim öğrencilerinin Türkçe ve Matematik derslerine yönelik motivasyonlarının ve tutumlarının çevrimiçi derslere katılımlarını ne ölçüde açıkladığını incelemektir.

2.1. Çalışma Grubu

İlgili araştırmanın hedef grubu, eğitim hayatının daha başlarında olan temel eğitim öğrencileridir. Okuma-yazmada belirli bir aşamayı geçmiş ve benzer gelişim dönemlerinde olan 8-13 yaş arasındaki öğrencilerin öz-düzenleme becerileri henüz gelişmekte olduğundan bu gelişim aşamasında yürütülecek olan bir motivasyon çalışmasının sonuçlarına göre iyileştirici adımlar atılabilir. Bu sebeple tercih edilen bu yaş grubuna kolayda örnekleme yöntemi ile ulaşılmaya çalışılarak Türkiye’de Temel Eğitim seviyesinde eğitim gören öğrencilerden oluşan evren temsil edilmeye çalışılmıştır. Evreni temsil etmek üzere ulaşılan çalışma grubu, uygun örnekleme yöntemi (convenience sampling strategies) tercih edilerek oluşturulmuştur. Uygun örnekleme yöntemi, kısa zamanda, düşük maliyetle, sosyal medya veya çevre aracılığıyla ulaşılabilen ve katılımcıların katılma konusunda motivasyonunun olduğu örnekleme ulaşma yöntemidir (Stratton, 2021, s. 373).

Araştırma grubunu, 131 temel eğitim dönemindeki öğrenciler oluşturmaktadır. Örnekleme, %40.2’si Ankara ve %23.5’i Tekirdağ olmak üzere toplamda 14 ilden (Ağrı, Ankara, Antalya, Denizli, Gaziantep, Hatay, İstanbul,

Kastamonu, Kırkkale, Konya, Muş, Tekirdağ, Tokat, Yozgat) katılım sağlanmıştır. Ayrıca %35.1'i erkek, %64.9'u ise kız öğrenciden oluşan ve 8-13 yaş aralığına (Ort= 10.78, S= 1.18) sahip örneklemde dört sınıf düzeyinde eğitim gören öğrenciler yer almaktadır (3. sınıf %14.5; 4. sınıf % 12.2; 5. sınıf %38.9; 6. sınıf 34.4). Öğrencilerin %90.2'si evde internet erişimine sahiptir. Katılımcıların sosyo-ekonomik durumuna bakıldığında, %16.8'si düşük, %77.9'ü orta, %5.3'ü yüksek düzeyde sosyo-ekonomik durum ifade etmişlerdir.

2.2. Veri Toplama Araçları

İlkokul Öğrencileri Motivasyon Ölçeği. İlgili ölçek, Guay ve diğerleri (2005) tarafından "*The Elementary School Motivation Scale (ESMS)*" orijinal ismiyle öğrencilerde dışsal motivasyon, özdeşleşmiş motivasyon, içsel motivasyonu; okuma, yazma, matematik gibi alanlarda belirlemeye yardımcı olması için geliştirilmiştir. Ölçek, her bir alt başlıkta (içsel, dışsal, özdeşleşmiş) 9 olmak üzere toplamda 27 maddeden oluşmaktadır. Yanıt seçenekleri 5'li Likert (1-*Hiçbir zaman*, 2-*Nadiren*, 3-*Kararsızım*, 4-*Ara sıra*, 5-*Her zaman*) derecelendirilmesi ile oluşturulmuştur. Bozgün ve Akın Kösterelioğlu (2020) ise bu envanter ile Türkiye'deki İlkokul öğrencilerinde okuma, yazma, matematik alanlarında motivasyonun yönünü (içsel, özdeşleşmiş dışsal, dışsal) ölçmeyi amaçlamışlardır. 229 İlkokul öğrencisiyle yürüttükleri ölçeği uyarlama sürecinde, Türkçe dili uzmanları ile Türkçe'ye uyarlanan ölçek aynı şekilde tekrar İngilizceye çevrilerek maddelerin Türkçe'ye doğru bir şekilde uyarlanmasını sağlamışlardır (Bozgün & Akın Kösterelioğlu, 2020). SPSS 22.0 programıyla Faktör Analizi yapılarak maddelerin geçerlik güvenirliğinin sağlanmış olup okuma-yazma-matematik için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı tüm alt boyutlarda .70'in üzerinde çıktığından, ölçeğin güvenilir olduğu anlaşılmaktadır (Bozgün & Akın Kösterelioğlu, 2020). Maddeler, okuma motivasyonu için içsel motivasyon alt boyutunda "*Okumayı severim.*"; özdeşleşmiş dışsal motivasyon alt boyutunda "*Okuyarak yararlı bilgiler edinirim.*"; dışsal motivasyon boyutunda "*İyi bir ödül almak için de kitap okurum*"; yazma motivasyonu için içsel motivasyon alt boyutunda "*Yazmayı severim.*"; özdeşleşmiş dışsal motivasyon alt boyutunda "*Yazabilmek önemlidir.*"; dışsal motivasyon alt boyutunda "*Başarılı görünmek için yazarım.*" şeklinde yer almıştır (Bozgün & Akın Kösterelioğlu, 2020). Bu çalışmada ise orijinalinde 27 maddesi bulunan ölçek, yazarların izni ile 18 maddeye indirilmiş ve sadece Türkçe ve Matematik dersleri ile ilgili maddeler uygulanmıştır.

Motivasyonun ardından öğrencilerin derslere yönelik tutumunu (*sevgi-değer*) değerlendiren ve çevrim içi derse katılımını teyit eden maddeler ile çocukların derse yönelik tutumu ve katılımı ölçülmüştür. Derslere yönelik tutumları öğrenmek adına yararlanılan ölçek, Millî Eğitim Bakanlığı öncülüğünde, 2016 yılında yürütülen “Araştırma Becerilerinin İzlenmesi ve Değerlendirilmesi (ABİDE)” projesi kapsamında yürütülen araştırmada kullanılan derslere yönelik tutumları ölçmek için geliştirilen ve psikometrik özelliklerine ilişkin kanıtların ortaya konduğu ölçek maddelerinden oluşmaktadır (Yıldırım ve ark., 2017). Bu çalışmada da aynı maddeler derslere yönelik tutumu ölçmek için kullanılmıştır. “*Türkçe benim en sevdiğim derstir. Matematik dersiyile ilgili bulmaca, bilmece ve oyunları severim.*” gibi maddeler ile derslere yönelik tutum, “*Ders saatlerimi bilirim. Kimse söylemese de çevrim içi ders saatinde masaya geçerim.*” gibi maddeler ile çevrim içi derslere katılım ölçülmüştür. Bu Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .70 olduğu için ölçeğin güvenilirliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğu söylenebilir (Hair ve ark., 2006).

2.3. Uygulama

Uygulamada, 5 öğrenci ile yürütülen pilot çalışma ile maddelerin anlaşılabilirliği test edilmiştir. Çocukların anket kültürüne uyumunu kolaylaştırmak adına yanıt seçenekleri açık bir şekilde ifade edilmiştir (1-*Benim için hiç uygun değil*, 4-*Benim için uygun*). Katılımcılara aileleri aracılığıyla ulaşılmıştır. Çevrim içi ortamda anketin okunması ve anlaşılmasını kolaylaştırmak için gerekli sayfa düzenlemesi yapılmış olup pilot çalışmada bu faktörler göz önünde tutulmuştur. Çevrim içi ortamda bilgisayar veya telefon aracılığıyla doldurulacak anketin ortalama süresi bir çocuk için 5-10 dakika sürdüğünden, sıkılma, dikkat dağılması gibi durumların etkisi olabildiğince azaltılmaya çalışılmıştır.

2.4. Veri Analizi

İlgili çalışma motivasyon ve tutum olmak üzere iki yordayıcı değişkenden oluşmaktadır. Motivasyon değişkeninin üç alt faktörü (İçsel, Dışsal, Özdeşleştirilmiş Dışsal) ve tutum değişkeninin iki alt faktörü (sevgi, değer) vardır. Sevgi ve değer, olumlu tutumlar olduğundan tek bir toplam puan ile analize tabi tutulmuştur. Çalışma 3*1 faktörlü bağımsız gruplar deseni ile oluşturulmuştur. Yordanan değişken, Temel eğitim dönemindeki öğrencilerin çevrim içi derslere katılma sıklığıdır. İlgili araştırma, tarama ve betimleme amacı taşıdığından ilişkisel nitelikte bir alan çalışmasıdır. Bundan dolayı, Pearson Korelasyon ve

Hiyerarşik (Sıralı) Regresyon analizleri kullanılarak sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Elde edilen veriler Excel dosyasında korunmuş ve analizler SPSS programı ile yürütülmüştür.

İlgili analizleri yürütebilmek adına gerekli ön koşullar kontrol edilmiştir. Hipotez testleri yürütülmeden önce araştırmaya konu olan değişkenlerin normal dağılıp dağılmadığı, basıklık (*Kurtosis*) ve çarpıklık (*Skewness*) değerlerine bakılarak test edilmiştir. Değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerleri -2 ile +2 arasında değiştiğinden normal dağılıma uygun olduğu görülmüştür (George & Mallery, 2010). Tablo 1’de ilgili değişkenler ile ilgili özellikler tanımlanmıştır.

Temel eğitim dönemindeki öğrencilerin çevrim içi derslere katılımının, motivasyon ve tutumlar tarafından yordanmasına ilişkin yürütölen bir diğer analiz ise Hiyerarşik (Sıralı) Regresyon analizidir. Tabachnick ve Fidell’e (2001) göre bu analizlerin sağlıklı sonuçlar verebilmesi için kontrol edilmesi gereken bazı ön şartlar bulunmaktadır. Eşit aralıklı değişkenlerin normal dağılımı (*normality*) ile saçılma diyagramında beklenen ve gözlenen değişkenler incelenerek uç değerler (*outlier*) kontrol edilmiştir. Tahmin edilen regresyon modelinde otokorelasyon kontrolü için Durbin-Watson ($d=2.10$) ile otokorelasyonun olmadığı, çoklu doğrusallık (*multicollinearity*) kontrolünde ise varyans şişkinlik faktörünün (*Variance Inflation Factor-VIF*) tüm değişkenlerde 5’in altında olduğu ve tolerans değerlerinin .10’dan büyük olduğu görülmüştür. Bu değerler analiz için gerekli şartların sağlandığını ifade etmektedir (bkz. Hair ve ark., 2006; Tabachnick & Fidell, 2001). Tüm varsayımlar sağlandığından Hiyerarşik Regresyon analizinin yapılması uygun görülmüştür.

Tablo 1: Araştırma Değişkenlerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişkenler	n	Min.	Maks.	Ort.	S	Çarpıklık	Basıklık
İçsel motivasyon	131	.17	3	2.33	.62	-1.25	1.64
Özdeşleştirilmiş dışsal motivasyon	131	.83	3	2.38	.54	-.75	-.05
Dışsal motivasyon	131	.0	3	2.08	.69	-.57	.09
Tutum	131	1.17	3	2.35	.45	-.48	-.49
Çevrim içi derslere katılım	131	.17	3	2.34	.62	-1.25	1.63

2.1. Bulgular

Araştırmada “Temel eğitim dönemindeki öğrencilerin çevrim içi derse katılımı ile derslere yönelik tutum ve motivasyonları arasında anlamlı ilişki vardır” şeklinde ifade edilen birinci hipotez, Pearson Korelasyon analizi ile incelenmiştir. Değişkenlerin yordanan değişken olan çevrim içi derslere katılım ile ilişkisine bakıldığında sırasıyla içsel motivasyon ($r = .15, p < .01$), özdeşleştirilmiş dışsal motivasyon ($r = .57, p < .01$), dışsal motivasyon ($r = .15, p < .01$) ve tutum ($r = .48, p < .01$) değişkenleri ile anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Yordanan değişken, çevrim içi derslere katılım ile yordayan değişken, özdeşleştirilmiş dışsal motivasyon arasındaki ilişkinin diğer değişkenlere nazaran en yüksek değerde olduğu görülmektedir ($r = .57, p < .01$). Analizin sonuçlarına Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2: Motivasyon Türü, Derslere Yönelik Tutum ve Çevrim İçi Derslere Katılım Değişkenlerinin Pearson Korelasyon Katsayıları

Değişkenler	1	2	3	4	5
1. İçsel motivasyon	-				
2. Dışsal motivasyon	.32**	-			
3. Özdeşleştirilmiş dışsal motivasyon	.27**	.27**	-		
4. Tutum	.45**	.45**	.75**	-	
5. Çevrim içi derslere katılım	.15**	.15**	.57**	.48**	-

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. Yordanan değişken= Çevrim içi derslere katılım.

“Temel eğitim öğrencilerinin Türkçe ve Matematik derslerine yönelik motivasyonları, çevrim içi ortamdaki derslere katılımlarını anlamlı olarak yordamaktadır.” ve “Temel eğitim öğrencilerinin Türkçe ve Matematik derslerine yönelik tutumları, çevrim içi ortamdaki derslere katılımlarını anlamlı olarak yordamaktadır.” şeklinde ifade edilen hipotezler ise Hiyerarşik (Sıralı) Regresyon Analizi ile test edilmiştir.

Derslere yönelik motivasyonun alt boyutlarının ve derslere ilişkin tutumun çevrim içi derslere katılıma olan etkisini incelemek için yordanan değişken olarak çevrim içi derslere katılım, yordayıcı değişkenler olarak motivasyonun alt boyutları ve tutum değişkeni modele dâhil edilmiştir. İlk aşamada etkisi kontrol edilmek istenen demografik değişkenler modele dâhil

edilmiş olup ardından ikinci aşamada yordayıcı değişkenler modele dâhil edilmiştir. Elde edilen bulgulara Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3: Çevrim İçi Derse Katılımın Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Aşamalar	Yordayıcı Değişkenler	R	R ²	ΔR^2	ΔF	β	t
1	Cinsiyet	.23	.05	.02	1.81	.12	1.33
	Sınıf					.14	1.58
	Okul türü					-.08	-.85
	Sosyo-ekonomik durum					.12	1.35
2	Cinsiyet	.62	.38	.34	9.43***	.06	.80
	Sınıf					.18	2.33*
	Okul türü					-.03	-.39
	Sosyo-ekonomik durum					.12	1.62
	İçsel Motivasyon					.08	.55
	Özdeşleştirilmiş dışsal motivasyon					.42	2.80**
	Dışsal motivasyon					-.07	-.84
Tutum					.13	1.04	

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. Yordanan değişken= Çevrim içi derslere katılım.

Tablo 3 incelendiğinde çevrim içi derslere katılımı etkileyebilecek olan cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü (özel-devlet), sosyo-ekonomik durum gibi demografik bilgi içeren değişkenler, çevrim içi derslere katılımın toplam varyansının %5'ini ($R^2=.05$, $\beta=.12$, $F=1.81$, $p>0.05$) açıklamaktadır. İkinci aşamada eklenerek çevrim içi derslere katılımı yordaması beklenen motivasyonun alt boyutları ve derslere yönelik tutum, toplam varyansın %38'ini açıklamaktadır ($R^2=.38$, $F=9.43$, $p<0.001$). Alt boyutlar ayrı ayrı ele alındığında içsel motivasyonun, çevrim içi derslere katılımı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordamadığı görülmüştür ($\beta=.08$, $p>.05$). Özdeşleştirilmiş dışsal motivasyon, çevrim içi derslere katılımı pozitif yönde ($\beta=.42$) ve anlamlı bir şekilde yordamıştır ($p<.01$). Son olarak, dışsal motivasyon ($\beta=-.07$, $p>.05$) ve derslere yönelik tutumların ($\beta=.13$, $p>.05$), çevrim içi derslere katılımı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordamadığı görülmüştür.

Sonuçlar, değişkenler arasında ilişki olduğunu ileri süren birinci hipotezi doğrulamıştır. Ayrıca motivasyon ve tutumlar birlikte ele alındığında çevrim içi dersleri açıklayabilmektedir. Fakat motivasyonun alt boyutlarına bakıldığında sadece özdeşleştirilmiş dışsal motive olan öğrencilerin çevrim içi derslere katılımı, anlamlı bir etki ile tahmin edilebilmektedir. Derslere yönelik sevgi ve değeri ifade eden tutumlar ise çevrim içi derslere katılımı anlamlı bir şekilde açıklayamamıştır.

2.5. Tartışma

İlgili araştırmada, gelecek dönemlerde önemini koruyacak olan çevrim içi eğitimin üzerinde durulmuştur. Eğitime katılımın bireyselleşmeye başlaması, çevrim içi eğitimde psikolojik faktörlerin de çalışılmasının önünü açmaktadır. Psikolojik faktörlerden motivasyon ve derslere yönelik tutumun, çevrim içi derslere katılım davranışını yordayacağı ile ilgili varsayımda bulunan bu çalışmada sonuçlar, hipotezlerin kısmen doğrulandığını göstermiştir. Elde edilen veriler, temel eğitim dönemindeki öğrencilerin Türkçe ve Matematik dersleri ile ilgili motivasyonları, tutumları ve derse katılım sıklığı arasında ilişkinin olduğunu göstermiştir. Ayrıca derslere katılım davranışının yordanmasında motivasyon ve tutumun önemli iki değişken olduğu görülmüştür. Birlikte ele alındığında derslere yönelik tutumlar ve motivasyonlar, çevrim içi ortamdaki derslere katılımı önemli bir ölçüde (%38) açıklayabilmektedir. Fakat motivasyon alt boyutlarından sadece özdeşleştirilmiş dışsal motivasyonun derslere katılımı anlamlı bir şekilde yordadığı sonucu, öğrencilerin hangi motivasyonla derslere katıldığının görülmesi açısından önemli bir bulgudur. Kendini Belirleme Kuramı çerçevesinde bulgular yorumlandığında, özdeşleştirilmiş dışsal motivasyon türü, fayda ve değer odaklı bir düzenleme şeklini içermektedir (Sarı & Tanrıöğen, 2019). Başka bir ifade ile, çalışmanın araştırma grubu olan temel eğitim öğrencilerinin çevrim içi derslere katılımı, gönüllü (içsel motivasyon) şekilde olmasa da kendileri için yarar sağlayacağı ve derslere katıldıklarında ilgi görüp değerli sayılacakları motivasyonu ile olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgular ışığında, kurama dayanarak, öğrencilerin psikolojik ihtiyaçlarının tatmin edilmesinin onları içsel motivasyona yaklaştırılabileceği söylenebilir.

Konuyla ilgili bir başka nokta ise öğrencilerin düzenleme becerileridir. Dixon'ın (2015) da ifade ettiği gibi çevrim içi ortamda öğrenme, etkinliklerine katılım, öz-düzenleyici davranışı zorunlu kılan ve öğrencinin diğer ortamlardan yalıtılmış hissedebileceği bir durumdur. Ryan ve Deci'nin (2002) de ifadesiyle öğrencilerin özerklik, ilişkililik, yetkinlik ihtiyaçları karşılanırsa çocuklar kendi kendini yönetmeyi öğrenecek ve öğrenme etkinliklerine katılımında motive

olacaktır. Williams ve Deci'nin 1996'da yaptığı çalışmaya göre öğrencilerin özerklik ihtiyacının karşılanması öğrenme iklimini öğrencinin lehine virerek öğrenme sürecini kolaylaştırabilmektedir. Bu yönde yapılan çalışmalardan birine göre öğrenciyi tartışmaya, münazaraya teşvik eden bir öğrenme ikliminin oluşturulması çevrim içi ortamda öğrenenler için daha fazla dikkat çekici olmuştur (Woo & Reeves, 2007). Ayrıca başka bir çalışmada belirtilen temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması bireylerin dışsal motive olmaktan uzaklaşıp daha kapsayıcı bilgi arayışına girmelerini açıklayabilir (Wang ve ark., 2019). Pakistan'da lisans öğrencileriyle yrtlen bir çalışmada, bir anda yükselen koronavirüs vakalarından dolayı öğrencilerin çevrim içi eğitime hızlı bir giriş yaptıkları ve hem pandeminin kötü etkileri hem de yeni eğitim ortamına uyumun hızlı sağlayamaması öğrencilerin, psikolojik olarak bu durumdan kötü etkilenmesine ve bu olumsuz durumdan dolayı derslere katılımının da kötü etkilendiğine değinmiştir (Shah ve ark., 2021). Politikacıların ve öğretmenlerin, çevrim içi ortamda öğrencilerden geri bildirim alması, onların psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması ile sanal ortamda daha özerk olma şansının verilmesi, sanal ortamdaki eğitimin etkinliğini arttıracaktır (Shah ve ark., 2021). z Belirleme Kuramının sanal öğrenmeye entegre edilmesiyle ilgili bir başka çalışmada, kuramın gerçekten de çevrim içi öğrenmede çocukların psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması yani yetkinlik, ilişkililik, özerklik koşuluyla işe yaradığı ve çocukların sanal ortamda da öğrenme motivasyonu olumlu yönde etkilediği bulunmuştur (Chen & Jang, 2010).

evrim içi ortamda öğrenmeyi desteklemek için önerilere bakıldığında, Reeve (2002) ğrenenlerin kendi kaderini tayin etmesini desteklemek için ilk olarak çocuğın derste istenen görevi, sorumluluğu kendi iyiliği için neden önemli olduğunu ona fark ettirebilmek yani ondan istenenleri yapması için ona bir sebep vermek, ikinci olarak, kurulan ortamda kontrolün bir kişide olmaması yani özerkliğin sağlanması -karar verici olan durumda öğrencinin de olması- nc olarak, zorlayıcı sorumlulukların getireceği olumsuz duyguları tanınmasını ve kabul etmesini sağlamaktır. Yine teknoloji temelli bir motivasyon çalışmasında bireylerin algıladıkları özerklikleri ve yetkinlikleri çalışıldığında aslında uygun düzenlemelerle öğrenmenin teşvik edilebileceği bulgusu alanyazında yerini almaktadır (bkz. Deci & Ryan, 2016; Nikou & Economides, 2017).

Örgün eğitime gcl bir alternatif olarak ortaya çıkan ve yüz yüze eğitimin kesintiye uğramasına neden olabilecek salgın, doğal afetler, evre kirliliğini azaltmak adına geliştirilebilecek olan yolculukları azaltma politikaları

gibi birçok faktörden dolayı çevrim içi veya uzaktan eğitimde, öz belirleme oldukça önemli bir hal almaktadır. Dolayısıyla, internet erişimi veya çevrim içi katılım için gerekli araç-gereçlerin sağlanmasıyla yanı sıra bireyin bu eğitimlerden en yüksek düzeyde verim alabilmesi, kendi eğitim programını oluşturup buna sadık kalabilmesi, bu eğitimlerin amacına ulaşabilmesi açısından son derece önemlidir. Özellikle çocukların erken yaşlarda temel psikolojik ihtiyaçlarının desteklenmesi, öz belirleme becerilerini arttırarak uzaktan, yüz yüze eğitimde veya başka alanlarda oluşabilecek sorunlar ile baş etmesini kolaylaştırabilir ve büyük kayıplarının olmasını önleyebilir.

2.6. Sınırlılıklar ve Öneriler

İlgili çalışma betimsel nitelikte olduğundan sonuçlar sadece ilişki belirtmektedir. Varsayımları spesifik hale getirmek adına sadece Türkçe ve Matematik derslerine yönelik tutum ve motivasyonlar ölçülmüştür. Dolayısıyla diğer dersler için farklı sonuçlar elde edilebilir. Örneklem sayısı arttırılarak, temel psikolojik ihtiyaçların da ölçüldüğü başka çalışmalar yürütülebilir. Kendini Belirleme Kuramına göre temel psikolojik ihtiyaçlar sağlandıkça bireyler içsel motive olmakta ve psikolojik iyi oluşları artmaktadır (Ryan & Deci, 2000). Dolayısıyla çevrim içi eğitimde öz-belirlemenin artması için yürütülecek olan bir müdahale programında bu psikolojik ihtiyaçlara yer verilebilir.

Kaynakça

- Aktaş, V., & Tepe, Y. K. (2020). Olumlu sosyal davranış eğilimi ölçeğinin psikometrik özelliklerinin kendini belirleme kuramı bağlamında incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 154-166.
- Aknoğlu, O. (2005). Türkiye’de uygulanan ve değişen eğitim programlarının psikolojik temelleri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22(22), 31-45.
- Akyürek, M. İ. (2020). Uzaktan eğitim: Bir alınyazın taraması. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-9.
- Amichai-Hamburger, Y., Gazit, T., Bar-Ilan, J., Perez, O., Aharony, N., Bronstein, J., & Dyne, T. S. (2016). Psychological factors behind the lack of participation in online discussions. *Computers in Human Behavior*, 55, 268-277.
- Anadolu Ajansı. (2023). Kahramanmaraş'ta 7,7 ile 7,6 ve gaziantep'te 6,5 ile 6,4 büyüklüğünde deprem. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/kahramanmarasta-7-7-ile-7-6-ve-gaziantep-te-6-5-ile-6-4-buyuklugunde-deprem/2807085>
- Arslan, K., & Arı, A. G. (2021). Covid-19 (koronavirüs) pandemisinde gerçekleştirilen çevrim içi eğitime yönelik öğretmen görüşleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 10(4), 1598-1617.
- Azizli Çelebi, M. E. (2018). *Algılanan ebeveyn kabul-red düzeyi ile kendini belirleme arasındaki ilişkide özerklik desteğinin aracı rolü* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Bayındır, N. (2021). Çevrimiçi öğretim sürecinde motivasyon faktörü. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 291-303.
- Bozgün, K., & Kösterelioğlu, M. A. (2020). İlkokul öğrencileri motivasyon ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 10(1), 209-236.
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: yeni normal ve yeni eğitim paradigması. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 112-142.
- Chen, K. C., & Jang, S. J. (2010). Motivation in online learning: Testing a model of self-determination theory. *Computers in human behavior*, 26(4), 741-752.
- Çankaya, Z. C. (2009). Özerklik desteği, temel psikolojik ihtiyaçların doyumu ve öznel iyi olma: Öz-belirleme kuramı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (31), 23-31.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Motivation and self-determination in human behavior*. Plenum Publishing Co.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2002). *Handbook of self-determination research*. Rochester.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2016). Optimizing students’ motivation in the era of testing and pressure: A self-determination theory perspective. İçinde *Building autonomous learners*:

- Perspectives from research and practice using self-determination theory* (s. 9-29). Springer Singapore.
- Devran, Y., & Elitaş, T. (2017). Uzaktan eğitim: fırsatlar ve tehditler. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 8(27), 31-40. <https://doi.org/10.5824/1309-1581.2017.2.003.x>
- Dixson, M. D. (2015). Measuring student engagement in the online course: The online student engagement scale (OSE). *Online Learning*, 19(4).
- Durmaz, M., & Akkuş, R. (2016). Öz belirleme kuramı perspektifinden matematik kaygısı, motivasyon ve temel psikolojik ihtiyaçlar. *Eğitim ve Bilim*, 41(183), 111-127.
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference*, 17.0 update (10a ed.). Pearson
- Gunawardena, C. N., McIsaac, M. S. (2013). Distance education. *İçinde Handbook of research on educational communications and technology* (pp. 361-401). Routledge.
- Hair, J., Black, W., Babin, B., Anderson, R., & Tatham, R. (2006). *Multivariate data analysis* (6th edition). Upper Saddle River. Pearson Education, Inc.
- Harasim, L. (2000). Shift happens: Online education as a new paradigm in learning. *The Internet and higher education*. 3(1-2), 41-61.
- Hoic-Bozic, N., Mornar, V., & Boticki, I. (2009). A blended learning approach to course design and implementation. *IEEE Transactions on Education*, 52(1), 19-30. <https://doi.org/10.1109/TE.2007.914945>
- Huber, S. G., & Helm, C. (2020). COVID-19 and schooling: evaluation, assessment and accountability in times of crises—reacting quickly to explore key issues for policy, practice and research with the school barometer. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, 32, 237-270.
- Kındap Tepe, Y., Deliser, B., Kuzan, G., & İslamoğlu, R. (2018). İlköğretimin ikinci kademe öğrencilerinin ana-babadan algıladığı psikolojik kontrolün kendini belirleme düzeyi ve sosyal girişkenlikle ilişkisi. *Asia Minor Studies*, 6.
- Kocayörük, E. (2012). Öz-belirleme kuramı açısından ergenlerin anne baba algısı ile duyuşsal iyi oluşları arasındaki ilişki. *Turkish Psychological Counseling & Guidance Journal*, 4(37), 24-37.
- MEB, (2020). *T.C. Milli Eğitim Bakanlığı*. www.meb.gov.tr
- Michinov, N., Brunot, S., Le Bohec, O., Juhel, J., & Delaval, M. (2011). Procrastination, participation, and performance in online learning environments. *Computers & Education*, 56(1), 243-252.
- Miller, K. A., Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1988). Intrinsic motivation and self determination in human behavior. *Contemporary Sociology*, XVII(2):253.
- Mintz, V. (2020). Why I'm learning more with distance learning than I do in school. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2020/05/05/opinion/coronavirus-pandemic-distance-learning.html?smid=tw-share>
- Moore, M.G. & Kearsley, G. (2011). *Distance education: A systems view of online learning*. Cengage Learning.

- Nikou, S. A., & Economides, A. A. (2017). Mobile-based assessment: Integrating acceptance and motivational factors into a combined model of self-determination theory and technology acceptance. *Computers in Human Behavior*, 68, 83-95. University of Rochester Press.
- Ömeroğlu, E. (2019, June). Uzaktan eğitim sistemiyle ilgili bir araştırma: Sakarya örneği. *İçinde Book of Proceedings* (s. 48-63).
https://www.erpacongress.com/upload/dosya/erpa-2019_book-of-proceedings_08-08-2019_15d4be9c340974.pdf
- Pintrich, P. R., & Schunk, D. (2002). *Motivation in education: Theory, research, and applications* (2nd ed.). Prentice-Hall.
- Redmond, P., Abawi, L. A., Brown, A., Henderson, R., & Heffernan, A. (2018). An online engagement framework for higher education. *Online learning*, 22(1), 183-204.
- Reeve, J. (2002). *Self-determination theory applied to educational settings*. In E. L. Deci & R. M. Ryan (Eds.), *Handbook of self-determination research* (pp. 183-203). University of Rochester Press.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American psychologist*, 55(1), 68-78.
- Sarı & Tanrıoğen, A. (2019). Öğretimde özerk motivasyon envanteri (özmoten) Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(20), 272-288.
- Sarı, T., Nayır, F. (2020). Pandemi dönemi eğitim: sorunlar ve fırsatlar. *Turkish Studies*, 15(4), 959-975. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44335>
- Shah, S. S., Shah, A. A., Memon, F., Kemal, A. A., & Soomro, A. (2021). Online learning during the COVID-19 pandemic: Applying the self-determination theory in the 'new normal'. *Revista de Psicodidáctica (English Ed.)*, 26(2), 168-177.
- Stratton, S. J. (2021). Population research: convenience sampling strategies. *Prehospital and Disaster Medicine*, 36(4), 373-374.
- Sun, A. & Chen, X. (2016). Online education and its effective practice: A research review. *Journal of Information Technology Education*, 15.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics* (4th edition). Allyn & Bacon.
- Telli, S. G. & Altun, D. (2020). Coronavirüs ve çevrimiçi (online) eğitimin önlenemeyen yükselişi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 25-34.
- Wang, C., Hsu, H. C. K., Bonem, E. M., Moss, J. D., Yu, S., Nelson, D. B., & LevesqueBristol, C. (2019). Need satisfaction and need dissatisfaction: A comparative study of online and face-to-face learning contexts. *Computers in Human Behavior*, 95, 114-125. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.01.034>
- WHO, (2020). *WHO Covid-19 Explorer*. <https://worldhealthorg.shinyapps.io/covid>

- Williams, G. C., & Deci, E. L. (1996). Internalization of biopsychosocial values by medical students: a test of self-determination theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(4), 767-779. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.4.767>
- Woo, Y., & Reeves, T. C. (2007). Meaningful interaction in web-based learning: a social constructivist interpretation. *The Internet and Higher Education*, 10(1), 15-25. <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2006.10.005>
- Yıldırım, A. (2015). *Benliğe yönelik tehdidin benliği yüceltme ve koruma ile ilişkisi: Kendini belirleme kuramı açısından bir inceleme* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Yıldırım, A., Özgürlük, B., Parlak, B., Özarkan, H.B., Polat & Arıcı, Ö., (2017). *Akademik becerilerin izlenmesi ve değerlendirilmesi: 8. sınıflar raporu*. MEB. <http://abide.meb.gov.tr/proje-hakkinda.asp>

Ekler

EK-A

 ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ (AYBÜ)
ETİK KURULU
PROJE ONAY BELGESİ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Fakültesi/Enstitüsü.....İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi..... bölümü akademisyenlerinden /
öğrencilerinden.....Seyhan Kılıç.....in.....İktisadi ve İdari Bilimler
Enstitüsü.....adı
çalışması değerlendirilmiştir. (Bu kısım başvuru sahibi tarafından doldurulmalıdır)

Proje etik açısından uygun bulunmuştur.
Proje etik açısından geliştirilmesi gerekmektedir.
Proje etik açısından uygun bulunmamıştır.

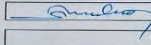

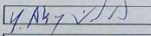

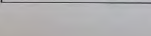
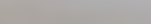
AYBÜ ETİK KURULU KARARI
(Etik Kurul tarafından doldurulacaktır)

Araştırma kodu (Yıl – Araştırma sıra no)	2021 – 318
Başvuru formunun Etik Kurula ulaştığı tarih	27.05.2021
Etik Kurul Karar toplantı tarihi ve karar no	16.06.2021 – 90
Yer	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Esenboğa Külliyesi
Katılımcılar	Formda imzası bulunan üyelerimiz toplantıya katılmıştır.

KURUL BAŞKANI, BAŞKAN YARDIMCISI VE ÜYELER:
İMZA

Prof. Dr. Cem Şafak ÇUKUR Üye

18

Prof. Dr. Muharrem KILIÇ	Üye	
Doç. Dr. Behlül TOKUR	Üye	
Doç. Dr. Birgöl ÖZKAN	Üye	
Doç. Dr. Yüksel Akay UNVAN	Üye	
Dr. Öğr. Üyesi Şule KAYA	Üye	
Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul DEMİRDEL	Üye	
Dr. Öğr. Üyesi Nimet YILDIRIM TIRGİL	Üye	

You can click to watch the presentation or search for the QR code.

The Anti-Veiling Movement in Turkey and Turkish Nationalism in the 1920s and 1930s

Sadia AFRİN ¹

Abstract

Turkey's early republican regime (1923-1938) aimed to make Turkey a modern and secular country. As part of this effort, the anti-veiling movement emerged, inspiring women to remove their face veils in order to modernize their dress. However, debates arose regarding the movement, with some Islamists rejecting it based on the Shariah, and some conventionalists considering it a threat to Turkish nationalism. This paper will focus on the anti-veiling movement in Turkey during the early republic regime and its relationship with the development of women's rights and Turkish nationalism. First, it will explain the anti-veiling movement, and then attempt to show its outcome. Furthermore, it will explore how the movement affected women's issues and whether it was detrimental to their nationalist identity. The paper will begin by defining Turkish nationalism and secularism and discussing the condition of women's dress during the late Ottoman period. It will then look at the beginning of the anti-veiling movement, local laws surrounding the movement, and the contributions of local elites. Next, it will examine state policy on the movement, and explore women's social, educational, and political development at the time. Finally, it will analyze how the movement related to the development of women's rights and why it did not conflict with their nationalistic beliefs. This analysis is based on a survey of recent academic books and articles which draw on primary and secondary sources from the early republican period, such as memoirs, newspapers, magazines, and various books and articles. Overall, this paper will reveal that the anti-veiling movement was an important step for Turkish women in developing themselves in the wider world while also retaining their nationalism and religious beliefs.

Keywords: Nationalism, Anti-Veiling Movement, Secularism, Modernization, Women, Early Republican Period

¹ Southern Illinois University Carbondale, Historical Studies, M.A. Student., sadia.afrin@siu.edu

Sunumu izlemek için
tıklayabilir ya da QR
kodu taratabilirsiniz

Türkiye'de Örtünme Karşıtı Hareket ve 1920'lerle 1930'larda Türk Milliyetçiliği

Sadia AFRİN ¹

Öz

Türkiye'nin erken cumhuriyet dönemi rejimi (1923-1938) Türkiye'yi modern ve laik bir ülke yapmayı amaçlıyordu. Bu çabanın bir parçası olarak, kıyafetlerini modernleştirmek amacıyla kadınları peçelerini çıkarmaya teşvik eden örtünme karşıtı hareket ortaya çıktı. Bununla birlikte, bazı İslamcıların bu hareketi Şeriata dayalı olarak reddetmesi ve bazı muhafazakârların bunu milli kültür için bir tehdit olarak görmesi üzerine hareketle ilgili tartışmalar ortaya çıktı. Bu yazıda erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'de örtünme karşıtı hareket ve bunun kadın haklarının gelişimi ve milliyetçilik ile ilişkisi üzerinde durulacaktır. Önce tesettür karşıtı hareket açıklanacak, ardından bu hareketin sonucu gösterilmeye çalışılacaktır. Ayrıca, hareketin kadın haklarının gelişimini nasıl etkilediği ve milliyetçi kimliklerine zarar verip vermediğini araştırılacaktır. Yazı, Türk milliyetçiliği ve laikliği tanımlayarak ve geç Osmanlı döneminde kadın giyiminin durumunu tartışarak başlayacaktır. Ardından, örtünme karşıtı hareketin başlangıcına, hareketi çevreleyen yerel yasalara ve yerel seçkinlerin katkılarına bakılacaktır. Daha sonra, hareketle ilgili devlet politikaları incelenerek, o dönemde kadınların sosyal, eğitimsel ve politik haklarının gelişimi incelenecektir. Son olarak, hareketin kadın haklarının gelişimi ile bağlantısı ve neden kadınların milliyetçi inançlarıyla çelişmediği analiz edilecektir. Bu çalışmada; anılar, gazeteler, dergiler, çeşitli kitap, makale ve dergiler gibi birincil ve ikincil kaynaklara dayalı yakın tarihli akademik yayınların incelenmesi esas alınmıştır. Genel olarak, bu yazı, Türkiye'deki örtünme karşıtı hareketin Türk kadınları için milli kimliklerini ve dini inançlarını korurken kendilerini daha geniş bir dünyada geliştirmeleri için önemli bir adım olduğunu ortaya çıkaracaktır.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Örtünme Karşıtı Hareket, Laiklik, Modernleşme, Kadın, Erken Cumhuriyet Dönemi

¹ Southern Illinois University Carbondale, Historical Studies, M.A. Student,, sadia.afrin@siu.edu

Introduction

This article will examine the beginning of the anti-veiling movement in Turkey and the women's role within that movement. First, it will focus on the laws and regulations, the roles of the elites, and women's contribution to this effort. Next, this paper will outline the women's involvement in this drive, such as their involvement as an active agent of this movement, their participation in this movement, and how they were beneficiaries of this movement. Some of these benefits included the increased number of female students in educational institutions, gaining political rights, the ability to gain custody of children in the case of divorce and additional economic opportunities such as easier access to public and private job sectors. Furthermore, the article will also concentrate on women's sense of Turkishness or nationalism. Finally, the primary purpose of this article is to define this movement as a "women's movement" for their emancipation and uncompromising nationalism.

1. Turkish Nationalism, Secularization and Modernization

Before discussing the modernization of Turkish women's dress, it is crucial to know about Turkish secularization, Turkish modernization, and Turkish nationalism. The idea of Turkish nationalism consists of the idea of Turkishness. The notion of Turkishness emerged in the first half of the twentieth century at the time of modern Turkey rising as a nation-state. Nonetheless, Turkish nationalism unfolded during the final decades of the Ottoman Empire. At this time, the Ottoman Empire was losing its territories gradually. Moreover, the unsatisfactory outcome of the Balkan wars upset the Ottoman Turkish Muslims, who lost their faith in the multi-ethnic and multi-religious Empire. As a result, "Turkishness emerged as an umbrella identity for the Ottoman Muslims in Anatolia" (Çagaptay, 2006, p. 77) However, in 1922 the more than 600-year-old Ottoman Sultanate was abolished, and in 1923, as a result of World War I and the Turkish War of Liberation against Greece, the Republic of Turkey was proclaimed. Then in 1924, the Caliphate was abolished and secularism or *laicism* was first introduced in the Turkish constitution with the 1928 amendment, which separated religion from the state and established a secular Turkey. This secular Turkey was built based on the Western model, and their modernization followed the fashion of Western countries. In addition, in the Kemalist period, Turkish nationalism was defined "... as "an organic culture," defined through language and culture" (Çagaptay, 2006, p. 39). Hence, the

nation-building process of the period of Kemal Atatürk mainly focused on the modernization of Turkey based on the model of the Western world. Furthermore, in the secular republic, there was a series of modernizing reforms, including the modernization or westernization of women's dress. Although there was no state law regarding the modernization of women's dress, there were some local regulations passed in a number of provinces.

2. Turkish Women's Dress in Late Ottoman Period

The changes to women's dress began in the late Ottoman Empire. Turkish women's dress varied based upon their social class and economic position at that time. The dress of village women differed from the urban, and in urban areas, the dress of upper-class women differed from the lower class. The peasant women who lived in the villages of Anatolia did not wear the face veil but wore headscarves. In Istanbul, a significant influence of European style was noticed in women's dress. For example, urban Muslim women started to wear *ferace* (resembling the European-style coat) and *yaşmak* (transparent face veil), which was part of European fashion. Due to the increase of commercial contact with Europe, European fabrics and clothes were available in the Turkish market, which made it easier for Turkish women to adopt European fashion. However, in the early twentieth century, the *ferace* and *yaşmak* were replaced with the *çarşaf* (a long cloth that covered the women's whole body) and *peçe* (a face veil). However, the *çarşaf* and the *peçe* were changed later, and the *çarşaf* was divided into two parts that resemble the skirts of European women. The *peçe* got thinner, and after that, the *çarşaf* turned into *esharp* (scarf), and the transparent face veil disappeared. For this reason, Sultan Abdülhamid issued several decrees between 1876-1909 regarding the banning of wearing the styles of *çarşaf*, *feraces*, and *yaşmaks* (Yılmaz, 2013, pp. 80-83).

6. An idealized image of women wearing *peçe* and *çarşaf* (on the right), *yaşmak* (in the middle), and a peasant woman wearing a *peştemal*-style headscarf. From *Histoire de la République Turque*, Redigé par la Societe pour l'etude de l'histoire Turque (Istanbul: Devlet Basimevi, 1935), 93.

Figure 1: An Idealized Image of Women Wearing Peçe and Çarşaf

Source: (Yılmaz, 2013, p. 89)

3. Beginning of The Anti-Veiling Movement

World War 1, brought with it many changes in women's dress. During World War I, Turkish women contributed greatly to different social services, such as "giving public speeches, as nurses, and even as women's brigades providing support services" (Yılmaz, 2013, p. 85). During that time, most Istanbul women appeared publicly and did not wear their veils. In addition, due to the Bolshevik revolution, about 200,000 white Russian refugees came to Istanbul, and the upper-class Russian women's style influenced Turkey's women. The style of the Russian women was a headscarf and short hair. However, some controversial speeches came to the press regarding women's dress. In the book, *Becoming Turkish*, the author Hale Yılmaz provides an example from İkbâl

Elif Mahir's research, "that there was no consensus in the Istanbul press over the meaning and necessity of veiling during the occupation years at the end of World War I. For some magazine authors the *çarşaf* and *peçes* symbolized Turkish nationalism and respect for religious values, whereas others saw the changes in women's clothing as a sign of progress." (Yılmaz, 2013, p. 86). Along with this controversy, the anti-veiling campaign happened in Turkey at the beginning of early 1920, although this campaign was local. The leading actors of this campaign were women.

4. The Anti-Veiling Movement and Local Laws

In the 1920's most of the local campaigns against Turkish women's veils were inspired by the Hat Law on 16 October 1925 for men. The Hat Law was about the compulsory wearing of hats for state officials instead of traditional Ottoman fez.

Figure 2: Ali Salim's Brothers
Source: (Yılmaz, 2013, p. 30)

There were no state rules for women's dress code like the Hat Law, but the Hat Law inspired the city councils, and some city councils-imposed laws for women's dress restrictions. For example, the city council of Eskisehir prohibited the use of the *peçe*, the *çarşaf*, and the *peştamal* in 1926; the provincial council of Trabzon, Muğla, and Rize issued bans on the use of *peçe* and in Aydın in 1926, the provincial council prohibited the use of the *peçe*, the *çarşaf* and the *peştamal* (Adak, 2022, p. 60). In the 1930's, the anti-veiling movements primarily spread nationwide. In August 1933, the *peçe* and *çarşaf* were banned from the province of Zonguldak, and similar decisions were taken in most cities across the country from 1934 to 1935. The elites sometimes decided to ban *peçe* and *çarşaf*; for example, "in Bursa where the ban on the *çarşaf* came in 1935, some elite women had tried to initiate a campaign to remove it as early as October 1933 by their own efforts" (Adak, 2022, p. 63). In December 1934, recognition of women's political rights boosted this movement. Due to political rights, women's participation in public places increased; in most cases, they wore modern dresses. Hence, from this movement, the primary beneficiary were the women.

5. State's Involvement of the Movement

In 1935 there was a demand for passing a law regarding the prohibition of women's *çarşaf*, and *peçe*, with requests coming from several districts of the country. For this reason, a debate took place in the 1935 RPP Congress concerning unveiling. In the debate, Hakkı Tarık Us, a member of parliament from Giresun, who had researched and analyzed the people's opinions and conditions of different cities, proposed that the *peçe* should be banned nationally and brought up some health and security issues. He believed "in the power of the law to effect social change in the issue of women's dress" (Yılmaz, 2013, p. 95). On the other hand, minister of the Interior Şükrü Kaya believed in "dealing with this matter without resorting to any new laws" (Yılmaz, 2013, p. 95). Mustafa Kemal Atatürk also believed that "There is a natural law which will take care of it more easily than any written law. It is called 'fashion'" (Yılmaz, 2013, p. 95). As a result, the RPP congress did not impose any central law for banning the *peçe* for women.

6. The Role of the Local Elites on The Movement

However, not only were central and local administrations aware of the anti-veiling campaign, but local elites also played an active role. Along with the official local administrators, the local elites also included the group of people who were the members of the people's houses, sports clubs, professional organizations, associations, and the leading contributors of the local newspapers. They were in the city's leading position, and most of the time, they played a vital role in the city's social and cultural aspects. For this reason, at the time of the anti-veiling campaign, they influenced the anti-veiling movement by publishing news in local newspapers. Most elites supported the anti-veiling movements. They also helped ordinary women in adopting the new dress code. For instance, "In Trabzon, a special committee was formed with the collaboration of the People's House, the municipality, the Red Crescent, the RPP, and the Chamber of Commerce for providing poor families with overcoats, since new clothing was expensive". In addition, in Denizli and Bursa, women had to pay fines if they did not obey the municipal regulations and wore the *peçe* and the *çarşaf*. In Bergama, a district of the province of Izmir, there was an announcement by the city council that not only women who did not comply with the decision but also shopkeepers who employed women wearing the *peçe* and the *çarşaf* would be fined. In some cities, decisions of the city councils to ban the *peçe* and the *çarşaf* were put into practice by charging the police in the main streets with enforcing the bans (Adak, 2014, pp. 69).

7. The Anti-Veiling Movement and Nationalism

One of the essential purposes of this movement was against the wearing of face veils such as *peçe* and the *çarşaf* but not their local traditional dress. The unveiling efforts affected the women not only by their class, but also by their economic status. For example, in most cases the elite women did not cover their faces and were willing to wear a Western dress like an overcoat and hat. The working women in the industries did not wear face veils and sometimes they did not wear headscarves in the city areas. The peasant women never wore the face veil. It was only the conservative women who were willing to cover their faces using the face veil. Şükrü Kaya, RPP's minister of the interior, believed that "This

was not an attack on national tradition, as some may have claimed, but an effort to liberate the nation from the backward and foreign tradition that embarrassed the nation and prevented its progress by stalling the progress of its women. [Kaya] highlight[ed] the fact that peasant women did not wear the *peçe* and *çarşaf* and claim[ed] that it was only “some old women” who covered their faces in public” (Yılmaz, 2013, p. 100). Hence, it is apparent that this movement was not against Turkish nationalism, because this movement did not ban traditional Turkish dress, such as the Turkish *şalvar*. However, for the women who were willing to wear the Western dress, it was their decision, and they wore it for their taste of fashion and convenience. Thus, during the anti-veiling movement, the women could wear their national dress without hindrance from their city, municipality, and the state. A popular weekly magazine *Yedigün* portrayed a picture of Turkish women “... in clothing and hair-styles indistinguishable from other European counterparts, though for commemorations or holidays the serial also depicted women in ‘local costumes’ idealizing peasant dress from particular regions” (Libal, et al., 2014, p. 53).

Figure 3: Women Wearing Turkish *Şalvar* With No Face Veil in 1920-1930

8. Acceptance of New Attire

The anti-veiling movement was mainly for bringing women into the workforce and for their freedom. The unveiling campaign (1920-1935) was the

decade of the establishment of women’s social, educational, and political rights. The clothing changes and unveiling took time to accept in most of the families in Turkey. Particularly, women who were married and unmarried had to wear their dress according to the wishes of their parents and husbands. Halide Edib in her memoirs shared her experience about the changes of women’s position in society (1913-1915) by sharing her Granny’s attitude,

“She was much shocked by the new women. Their talk, their walk, their dress and their general aspect hurt her. She felt lonely, like a stranger in a world where she felt had stayed too long, like a visitor who had outstayed her welcome; it was as if the newly arrived guests had taken all the room, and they looked ever so different from her. She suffered because they shook their arms as they walked, looked into men’s eyes, had loud voices, and smoked in public; above all they did not iron their clothes as she did every morning (Adıvar, 1926, p. 353).”

Nonetheless, there was another experience that Hale Yılmaz shares in “*Becoming Turkish*” from the oral account of a woman from Antep about the adjustment of new clothing changes.

“There was peçe at that time, women’s faces were covered. The peçe was abandoned during Atatürk’s time. At the time of the peçe one would run away even from her own cousins. I covered my head after grade school. When I finished grade school, they put the peçe on my face; they said you are now grown up. I was about thirteen or fourteen at the time; then Atatürk banned the peçe and we all discarded our peçe. It was difficult for us in the first days, but we quickly got used to it. Why should one always stay indoors as if in prison? My head was covered until I got married. I got married in 1933, in a wedding gown and tulle bridal veil decorated with silver thread; but when we visited my parents, I wore a peçe (Yılmaz, 2013, p. 120).”

Figure 4: Turkish Women Wearing Traditional Wedding Dress in Early Twentieth Century Without Face Veil

Like this woman from Antep, many women wanted to come outside and wanted to modernize their dress. Although there were some elderly women like Halide Edib's grandmother who could not accept the change, their number was few.

9. "New Turkish Women"

However, this movement turned Turkey into a new age. There were a lot of developments happening in the Turkish women's lives. The weekly *Yedigün* (Seven Days), published a column highlighting the difference between the "old" and "new" Turkey in honor of Turkey's tenth anniversary (Libal, et al., 2014, p. 45). In this column they highlighted the development that happened in the lives of Turkish women in the republic regime. For example, in terms of 'yesterday' the column notes that the people "floated in ignorance and neglect". "Women were a (form of) property.... and even our cloths were absurd." By contrast, today's Turkey is a place where all our needs are met by the country. Schools have been created to teach even the retired to read. The Republic gave Turkish women their rights and created the civil code and genuine courts. The Revolution even took up [the ways in which] dress differentiated us from the civilized realms (Libal, et al., 2014, p. 46).

In addition, during the decades of unveiling campaigns women’s education was also developed. On 8 March 1914, the *Chicago Tribune* published an article titled “[Grace Ellison] Sees New Era for Turkish Women” (Grace Ellison, 1914) that discussed the women’s educational progress in the heading of “Open Door to University” (Grace Ellison, 1914, p- A3). In this article Miss Grace Ellison tells of progress noticed during her recent visit to the Sultan’s Harem in Constantinople. She explains that in universities there were some courses specially arranged for the women such as “domestic science, hygiene, gynecology” (Grace Ellison, 1914). She also writes, “It is difficult for the western women to realize what tiny steps constitute a great advance in that country where the granting of permission for women to walk unveiled will mark a greater stage in their progress than the enfranchisement of women will do here” (Grace Ellison, 1914). Hale Yılmaz mentions in the book *Becoming Turkish* that in 1935 Trabzon High School began admitting female students. She writes about the experience of Meliha Tanyeli, “Meliha’s family –she said “my family” rather than “my father” –had decided to send her to İstanbul Erenköy Girls’ High School, if necessary, but still Meliha Hanım considered it her great fortune that Trabzon High School opened its doors to female students just as she finished the Girls Middle School” (Yılmaz, 2013, p. 112). Furthermore, beginning from the 1920s, not only did education increase, but also, women’s enrollment in different sectors of the state increased. For example, “Eighteen young Turkish women have been engaged as detectives for the Turkish secret service. They will be used to detect political crimes” (Ellison, 1914).

Along with social and educational development the unveiling movement also improved the political position of women in Turkey. Turkish women, who were given political rights in municipal elections in 1931, first used their prerogatives in 1933 and were elected both in Istanbul and elsewhere to municipal and councils. In addition, when women were first elected to the parliament, 18 seats (4.5 percent) were held by women (Kandiyoti, 1991, p. 19). Furthermore, on October 4, 1926, the Turkish Civil Code banned polygamy, which had made most of the women’s lives miserable according to Halide Edib’s biography. The equal rights of divorce and custody of children were given to both parents and the equality of inheritance of women was also granted” (Abadan-Unat, et al., 1981, p. 19). On April 18-25, 1935, the 12th Congress of the International Alliance of Women for Suffrage and Equal Citizenship (IAW) was

held in Istanbul under the leadership of IAW. The Turkish government issued stamps in the honor of IWA and included a stamp for Kemal Atatürk because his role in women's advancement in Turkey through suffrage and education was appreciable. (Libal, et al., 2014, p.52) Furthermore, Atatürk's contribution to women's development under his regime was praiseworthy. In his personal life he also gave importance to the women. He adopted a girl instead of a boy and gave her all the opportunities. His adopted daughter, Sabiha Gökçen, was trained as an airplane pilot and participated in some of the first aerial military operations at the time when Turkish forces suppressed the Kurds who were rebelling in Dersim (Libal, et al., 2014, p. 48).

10. Hurdles Against the Anti-Veiling Movement

Although there are some opposing opinions regarding this, some women, who were conservative like Halide Edib's grandmother, did not support the clothing changes. Some men could not accept it either, as was the case in the late Ottoman period. On April 8, 1912, the *New York Times* published a story claiming that "Fathers incarcerate and frequently brutally ill-treat their daughters for appearing unveiled at an open window of the harem. Husbands divorce wives who dare to expatiate on topics of the equality of woman with man." (Marconi, 1912, p. 3) In some cases women who were unveiled were harassed and the city mayors of some cities were threatened too, even their family members were harassed. For example, the mayor of Trabzon was receiving anonymous letters threatening him with murder. The wife of the mayor was attacked, and other instances of violence also occurred because of the way the anti-veiling campaign was put into practice (Adak, 2014, 75). Another group of men were also against the women's unveiling because they were worried about losing their jobs. For example, in many sectors like cotton, tobacco and food processing women workers were needed more than the men because women workers worked for lower wages than men.

11. Opinion of Some Authors Regarding this Movement

In the book *Anti-Veiling Campaigns in the Muslim World: Gender, Modernism and the Politics of Dress*, the author Stephen Cronin included several articles about unveiling in Turkey. Among them the article titled "The Backward Ottoman Verses New Turkish Women", where the author Kathryn Libal illustrates that, the "modernization" of Turkish women's attire, their entrance of the working sector, their educational and political rights create a picture of "modern" and "new" Turkey.

(Libal, et al., 2014, p. 54) In addition, in the article “Everyday resistance to unveiling in Turkey” Murat Metinsoy concentrates on socioeconomic, psychological, sexual and gender determinants issues. He also mentions that men were worried about their authority over women, and they also worried about their jobs, as at the time of the unveiling movement the number of women entering the workforce increased, and for this reason, in some cities the unveiled women were harassed verbally and physically. Furthermore, he also argues at the time of the anti-veiling movement, “both men’s and women’s identities and agency were shaped not only by religion, but also by sexuality, class position, economic status, local social relations, culture and psychology” (Metinsoy, 2014, p. 109).

In her book *Becoming Turkish Hale* Yılmaz emphasizes that the unveiling movement was a part of making a western modern nation in Turkey and it was not “an innovation of the Republican period, but rather it was a modernist authoritarian state’s measured acting on behalf of the modernist segments of the society, facilitating that process of change.” (Yılmaz, 2013, p. 112) The changes of women’s attire were different depending upon their social class, education, and culture. Most of the urban women easily accepted the new dress but men raised their voices against the women’s clothing, basically the development of women, in the name of tradition and religion. In addition, in the book *Anti- Veiling Campaigns in Turkey*, Sevgi Adak argues that the anti-veiling movement did not occur only due to one factor, rather it was, “even more complex, since it was shaped by the support as well as the resistance of various actors at the local level, and simultaneously, by the interaction between Ankara and the provinces” (Adak, 2022, p. 187). The actors who helped to implement this movement were the political elites, the state administrators, the local elites and the women.

12. The Main Actors of the Movement

Based on the analysis of the secondary and primary sources in this article, it can be argued that although the anti-veiling movement was the result of different factors such as, the western fashion, the nation building process, the involvement of local laws and elite, the main actor in this movement was women’s desire for their emancipation and development. Because the beginning of the changes of women's attire started from the late Ottoman Empire and the urban women started to wear fashionable clothes before the republican regime. Although the hat law in 1925 and the local laws boosted the velocity of the movement, women played the central role, including their spontaneous contribution to the movement. For example, Women in

particular were in a critical position as agents of change. Local women's associations and women members of People's Houses and some other institutions were actively involved in the anti-veiling campaigns. Many of these women were state officials themselves, or members of local elites' family. They supported unveiling by organizing gatherings, giving speeches, and encouraging and helping ordinary women to adopt new clothes (Adak, 2022, p. 67).

Not only the elites but also the ordinary women also contributed to the movement. Thus, it was mainly the women's movement for their emancipation. This movement did not occur in Turkey only. In the 1920s unveiling took place in Iran, Turkey, Syria and Egypt. In Bangladesh (then undivided Bengal), this was a time when the consciousness regarding women's educational and political rights was raised. In 1916 Begum Rokeya, a Bengali writer, feminist, thinker, teacher and political activist, founded Muslim Women's Association, an organization fighting for women's education and employment. Hence, in the interwar period, it was not only in Turkey but also in many parts of the Muslim world that women started to stand for their basic rights such as, education, economic empowerment, and political rights.

Conclusion

The anti-veiling movement in the Turkish republican regime was part of the Turkish nation-building process, which refers to making Turkey a modern Western nation. However, this movement was not solely the product of the Republican regime because the changes in women's attire started in the late Ottoman period. Like other parts of the world in the 1920s and 1930s, Turkish women were also conscious about their rights and unwilling to confine themselves to their homes. They wanted to be educated and independent. In this way, the anti-veiling movement was a steppingstone for them to achieve their emancipation from their miserable life, such as the polygamous marriage and the lack of education. They were able to lead an independent life due to their economic independence and they started to work in different sectors like government offices, industries, and hospitals. Hence, they could contribute significantly to society and the state.

For this reason, most urban women supported the movement. They willingly accepted the regulation of the movement—some women could not accept it publicly because of the pressure of their fathers or husbands. Since most of the women, except some elderly like Halide Edibe's grandmother, accepted the regulation of women's dress and actively participated in the movement, maybe this movement can be defined as a "women's movement" for their

emancipation. However, it was not against their nationalism because their traditional dress was never abandoned. Instead, they accepted the new attire as a sign of their emancipation. This movement helps to create new Turkish nationalism, the Turkishness that consists of their own culture and language. This movement was not generated because of the Turkish Republican regime. It was the process of Turkish modernization that opened the door for women in a new world.

References

- Abadan-Unat, N., Kandiyoti, D., & Kiray, M. B. (Ed.). (1981). *Women in Turkish society*. Brill.
- Adak, S. (2014). Anti-veiling campaigns in Turkey of the 1930s. In S. Cronin (Ed.), *Anti-veiling campaigns in the Muslim world: Gender, modernism and the politics of dress* (pp. 60-85). Routledge.
- Adak, S. (2022). *Anti-veiling campaigns in Turkey: State, society and gender in the early Republic*. Bloomsbury Publishing
- Adivar, H. E. (1926). *Memoirs of halid  edib*. Century Company.
- Cağaptay, Soner. (2009). *Islam, secularism and nationalism in modern turkey who is a turk?* Routledge.
- Ellison, G. (March 4, 1914). [Grace Ellison] sees new era for turkish women. *Chicago Daily Tribune*, P-A34.
- G le, N. (1996). *The forbidden modern: Civilization and veiling*. University of Michigan Press.
- Kandiyoti, D. (1991). End of empire: Islam, nationalism and women in turkey.  inde D. Kandiyoti (Ed.), *Women, Islam and the State* (pp. 22-47). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1007/978-1-349-21178-4_2
- Libal, K. (2014). Durham modern middle east and islamic world series.  inde S. Cronin (Ed.), *Anti-veiling campaigns in the Muslim world: Gender, modernism and the politics of dress*. Routledge.
- Marconi. (April 8, 1912). Crushing turkish women's revolt; government aiding the men in the campaign of reaction against progress. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/1912/04/08/archives/crushing-turkish-womens-revolt-government-aiding-the-men-in-the.html>
- Metinsoy, M. (2014). Everyday resistance to unveiling in turkey. In S. Cronin (Ed.), *Anti-veiling campaigns in the Muslim world: Gender, modernism and the politics of dress*. Routledge.
- Sanli, S. (2005). Veiling as identity politics: the case of turkey, *The Discourse of Sociology Practice*, 7(2), 295-308, <https://www.okcir.com/product/proceedings-journal-article-veiling-as-identity-politics-the-case-of-turkey-by-solen-sanli>
- Tajali, M. (2014). Women's dress and the politics of access to political representation in contemporary Turkey. *Anthropology of the Middle East*, 9(2), 72-91. <https://go.gale.com/ps/i.do?p=AONE&sw=w&issn=17460719&v=2.1&it=r&id=GALE%7CA430065655&sid=googleScholar&linkaccess=abs>
- Woodsmall, R. F. (1975). *Moslem women enter a new world*. AMS Press.
- Yilmaz, H. (2013). *Becoming turkish: Nationalist reforms and cultural negotiations in early republican turkey 1923-1945*. Syracuse University Press.

Sunumu izlemek için
tıklayabilir ya da QR
kodu taratabilirsiniz

Nehcü'l-Ferâdîs'te Sevgi İfadesi Taşıyan Fiiller

Melek ÇUBUKCU ¹

Öz

İletişim kurmak, haberleşmek, duyguları ifade edebilmek için toplumlar her çağda belli sözcükleri kullanmış, temel ihtiyaçtan kaynaklanan bu ifade etme biçimleri temel söz varlığı unsurlarını doğurmuştur. Temel olarak söz varlığı unsurlarını tespit etme amacı taşıyan bu çalışmada, Nehcü'l- Ferâdîs'te "sevgi" ifadesi taşıyan fiiller tespit edilmiş, bu fiillerin farklı kullanım örnekleri hem çeviri yazısı hem de günümüz Türkiye Türkçesi ile verilmiştir. Tanrı'ya sevgi, Peygambere sevgi, sahabeye sevgi, yöneticiye sevgi, insanlığa sevgi gibi pek çok başlık altında yer alan bu fiiller, kullanıldıkları alanlara göre sınıflandırılmış, düzenli olarak "birlikte kullanım" örnekleri varsa bunlara da yer verilmiştir. Metin için Janos Eckmann'ın hazırlayıp, Semih Tezcan ve Hamza Zülfikar'ın yayımladığı, *Nehcü'l- Ferâdîs I Metin- II Tıpkıbasım* (TDK, 1995); sözcüklerin anlamları için Aysu Ata'nın hazırlamış olduğu *Nehcü'l-Ferâdîs- Uştmağların Açık Yolu III- Dizin-Sözlük* (TDK, 1998); eserin günümüz Türkiye Türkçesine aktarımı için Bilal Aktan'ın yayımladığı *Nehcü'l-Ferâdîs- Cennetlerin Açık Yolu* (TDK, 2017) adlı çalışmaya başvurulmuştur. İlgili sözcüklerin Eski Türkçedeki kullanım şekillerini görebilmek için S. G. Clauson'un *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*; Besim Atalay'ın *Divanü Lüğat'it Türk I-II-III- Çeviri ve Divanü Lüğat'it Türk IV- Dizin* (TDK, 2006) adlı çalışmalarına başvurulmuştur. Eser oldukça hacimli olduğundan "sevgi" ifadesi taşıyan fiiller iki bölüme ayrılmış, bu çalışmaya yalnızca "A-Ö" maddeleri arasındaki sevgi fiilleri dahil edilmiştir. "S-Y" maddeleri arasındaki sevgi fiilleri ise başka bir çalışmada incelenecektir. Belli bir dönemin söz varlığını ortaya koyacak olan bu çalışma, "sevgi" ifadesi içeren fiillerin hem Eski Türkçe ve Tarihi Türk Lehçeleri hem de Çağdaş Türk Lehçeleri ve günümüz Türkiye Türkçesiyle benzerlik ve farklılıkları ortaya koyabilmesi yönüyle önemlidir. Çalışmanın söz konusu alanlarda söz varlığı çalışması yapacak olanlara karşılaştırma imkânı vermesi açısından yol gösterici olacağını düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Nehcü'l- Ferâdîs, Harezmi Türkçesi, Fiiller, Sevgi, Sözvarlığı

¹ Çukurova Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Dr.Öğretim Üyesi, melek0134@gmail.com , ORCID ID: 0000-0001-6821-2681

You can click to watch
the presentation or
search for the QR
code.

Verbs Carryıŋ the Expression of Love in Nehcü'l-Ferâdîs

Melek ÇUBUKCU ¹

Abstract

Societies have used certain words in every age in order to communicate, communicate and express emotions, and these forms of expression arising from basic needs have given birth to basic vocabulary elements. In this study, which basically aims to determine the elements of vocabulary, verbs with the expression "love" in Nehcü'l-Ferâdîs have been determined, different usage examples of these verbs are given both in transcription and in today's Turkey Turkish. These verbs, which take place under many titles such as love for God, love for the prophet, love for the Companions, love for the ruler, and love for humanity, are classified according to the fields in which they are used, and if there are examples of "common use", they are also included. For the text, Nehcü'l-Ferâdîs I Metin- II Faxbasım (TDK, 1995) prepared by Janos Eckmann and published by Semih Tezcan and Hamza Zülfikar; Nehcü'l-Ferâdîs- The Open Path of Uştmahlarnın III- Directory-Dictionary (TDK, 1998) prepared by Aysu Ata for the meanings of words; Bilal Aktan's work called Nehcül-Ferâdîs- Cennetlerin Açık Yolu (TDK, 2017) was used for the transfer of the work to today's Turkey Turkish. In order to see the usage patterns of the related words in Old Turkish, S.G. Clauson's An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish and Besim Atalay's Divanü Lügat'it Türk I-II-III- Translation, IV- Index (TDK, 2006) were consulted. Since the work is quite voluminous, the verbs with the expression "love" are divided into two parts, and only the verbs of love between the items "A-Ö" are included in this study. The love verbs among the "S-Y" items will be examined in another study. This study, which will reveal the vocabulary of a certain period, is important in that it can reveal the similarities and differences of verbs containing the expression "love" with both Old Turkish and Historical Turkish Dialects, Contemporary Turkish Dialects and today's Turkey Turkish. We think that the study will be a guide for those who will study vocabulary in the mentioned fields in terms of giving the opportunity to compare.

Keywords: Nehcü'l- Ferâdîs, Khwarezm Turkish, Verbs, Love, Vocabulary

¹ Çukurova University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Asst. Prof., melek0134@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6821-2681

Giriş

Sevgi kavramına yönelik söz varlığını tespit etme amacı taşıyan bu çalışmada, Nehcü'l- Ferâdis' te "sevgi" ifadesi taşıyan fiiller tespit edilmiş, bu fiillerin farklı kullanım örnekleri hem çeviri yazısı hem de günümüz Türkiye Türkçesi ile verilmiş, tekrar eden örneklerde ise yalnızca sayfa ve satır numarası verilmekle yetinilmiştir. Dinî bakımdan önem taşıyan bu eser, içerdiği "sevgi" sözcükleri yönüyle de bu yönünü açığa çıkarmaktadır. Tanrı'ya sevgi, Peygambere sevgi, sahabeye sevgi, yöneticiye sevgi, insanlığa sevgi gibi pek çok başlık altında yer alan bu fiiller, kullanıldıkları alanlara göre sınıflandırılmış, düzenli olarak "birlikte kullanım" örnekleri varsa bunlara da yer verilmiştir. Eserin hacmi dolayısıyla sevgi ifadesi taşıyan sözcükler; isim ve fiiller, Türkçe kelimeler ve alıntılı kelimeler olarak ayrı incelenmiş; sevgi ifadesi taşıyan Türkçe isimler başka bir çalışmamızda¹ konu edilmiştir. Bu çalışmada ise sevgi taşıyan fiiller iki bölüme ayrılmış, yalnızca "A-Ö" maddeleri arasındaki sevgi fiilleri incelenmiştir. "S- Y" maddeleri arasındaki sevgi fiilleri ise başka bir çalışmada konu edilecektir. Metin için Janos Eckmann'ın hazırlayıp, Semih Tezcan ve Hamza Zülfikar'ın yayımladığı, *Nehcü'l- Ferâdis I Metin- II Tıpkıbasım* (TDK, 1995); sözcüklerin anlamları için Aysu Ata'nın hazırlamış olduğu *Nehcü'l-Ferâdis-Uştmahlarnın Açık Yolu III- Dizin-Sözlük* (TDK, 1998); eserin günümüz Türkiye Türkçesine aktarımı için Bilal Aktan'ın *Nehcü'l-Ferâdis- Cennetlerin Açık Yolu* (TDK, 2017) adlı çalışmalarına başvurulmuştur. İlgili sözcüklerin Eski Türkçedeki kullanım şekillerini görebilmek için S.G. Clauson'un *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*; Besim Atalay'ın *Divanü Lüğat'it Türk I-II-III-Çeviri ve Divanü Lüğat'it Türk IV-Dizin* (TDK, 2006) adlı çalışmalarına başvurulmuştur.

1. Nehcü'l-Ferâdis'te "Sevgi" İfadesi Taşıyan Fiillerin Tarihi ve Çağdaş Türk Lehçelerindeki Görünümleri

Çalışmada sevgi ifadesi içeren fiillerden "ağır-la-, asra-, bağış-la-, kol-, kuç-, kuçuş-, oğşa-, oyna-, ög-, öp-, sar-, sew- /sev-, sew(ü)n-, sığ(ı)n-, sığındur-, sıka-, tile-, ulan-, uluğ-la-, umun-, una-, uy-, üdür-, yalbar-, yanaş-, yapşun-, yara-, yaraş-, yarlıka-, yawu-, yawun-, yışı-" fiilleri tespit edilmiştir. Bu çalışmada yalnızca "A-Ö" maddeleri arasında yer alan "sevgi" ifadesi taşıyan fiillere yer verilecektir.

¹ Çubukcu, M (2022). "Nehcü'l-Ferâdis'te Sevgi İfadesi Taşıyan Türkçe İsimler", *International Journal of Language Academy*, 10 (1), 225-249.

1.1. S. G. Clauson'un An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish Adlı Eserinde Yer Alan "Sevgi" İfadesi Taşıyan Fiiller

ağırla-

Clauson kelimenin *ağır* isminden türeme bir fiil olduğunu söyler. Esas olarak onur, saygı ve hürmet anlamlarına geldiğini, Eski Uygurcada genellikle *aya-* ve *ağırla-* kelimelerinin hendi-yodin olarak kullanıldığını belirtir. Çağdaş Türk lehçelerin için kuzeydoğu grubunda yer alan lehçelerin bazılarında *arla-*; Tuvacada *arta-*; Anakuzey grubundan Kırgızcada *ordo-*, Kazakçada *avurla-*; güneybatı grubu Türk lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *ağırla-* (*ağır-ra-*, R I 159), Osmanlıca *ağırla-* biçiminde görüldüğünü söyler. Kelimenin, Manihaist Uygur metinlerde *ağırla- aya- tapı-ı* "şeref, onur (hend.) ve hürmet" anlamlarında görüldüğünü söyler (TT II, 10,79). Budist Uygur metinlerinde (8.yy.) *sever taplayur ayayur ağırlayur* "onu seviyorlar, ondan hoşnutlar ve onunla onurlanıyorlar" (hend.) kullanımının olduğunu dile getirir (TT V 10, 112; vd.) Aynı dönem metinlerinde *uđun-* fiilinin aynı anlamda görüldüğünü söyler (U II 40, 104-5; Usp. 106, 10; TT VI 112, 132, 144). Karahanlı Türkçesi (11.yy.) *teñri meni ağırladı* "Tanrı beni onurlandırdı". Kaş. I 300, I 53 ve 4 örnekte daha benzer şekillerin kullanıldığını söyler; Kutadğu Bilig'deki kullanım için şu örneği verir: *kişig til ağırlar* "dil bir insanı saygı duyulan biri yapar" Kutadğu Bilig'deki diğer örnekler için şu tanıkları verir: KB 61, 63, 163, 389, 577.

Tarihi dönemler için vermiş olduğu diğer tanıklar ise şu şekildedir:

XII. Tef. 38 *ağırla-*; XIV. Rbg. 159 *ağırla-*; Muh. *akrama, ağırla-*

Rif. 104 *ağırla-* "ağırlamak"; Rif. 123 *el-ıkrām* "ağırlamak

Çağ. XV.yy. San. 43r.4 *ağırla-* "itibar, onur, şeref"

Xwar. XIII.yy. Ali 39, *ağırla-*, "itibar, onur, şeref"

XIV. Kutb. 5 *ağırla-* "itibar, onur, şeref"; Nehc. 8, 11 vd. *ağırla-* "itibar, onur, şeref"

Kom. XIV.yy. *ağırla-* "itibar, onur, şeref" CCI, *ağırla-*; CCG *ağırla-*, *avurla-*, Gr. *avurla-*

Kıp. XIII.yy. Hou 37, 14 *ağırla-* "birilerine hürmet etmek"

XIV.yy. İd. 16 *ağırla-* "birilerine hürmet etmek"

XV.yy. Kav. 17, 8 ağırla- "birilerine hürmet etmek"; Tuh. 3a 10 avurla- "birilerine hürmet etmek" (Clauson, 1972, s. 94).

asra-

Clauson sözlüğünde ilgili madde yer almamaktadır. Orhon, Uyğur ve Karahanlı Türkçesi metinlerinde asra- fiili bulunmaz. Fiil, ilk olarak Harezm Türkçesinde "besleyip büyütmek, bakmak" anlamlarında, Nehcü'l-Ferâdis'te ve Kısasül-Enbiyâ'da görülür. Kıpçak Türkçesinde *asra-* (I) "saklamak, gizlemek" (GT), *asra-* (II) "bakmak, beslemek" (CC), *asra-* (III) "ısırmak, dişlemek" (TZ); Çağatay Türkçesinde *asra-* (I) "korumak, kollamak, saklamak", *asra-* (II) "besleyip büyütmek" (Ünlü, 2012, s. 59) biçimlerinde görülür. Batı Türkçesinde fiil; *asra-* ve *asar-* "korumak, kollamak" biçimlerinde yer alır (YTS, 2009, s. 27).

bağışla- (2)

Clauson kelimenin, *bağış* kelimesinden türemiş bir fiil olduğunu ve "hediye" anlamına geldiğini dile getirir. Bazı İrani dillerde *bağış* kelimesinin de aynı anlamda görüldüğünü (Farsçada da böyledir) söyler. Çağdaş Türk lehçelerinde fiilin, güneydoğu grubu Türk lehçelerinde (*bağışla-* / *bağışla-*) şeklinde görüldüğünü söyleyerek şu tanıkları verir: Shaw 40,44; *bəğışli-* "birine bir şey adamak, vakfetmek" BŞ 64; Jarring 50 *bağışla-* "affetmek, vermek"

Clauson'un tarihi dönemler için vermiş olduğu tanıklar ise şu şekildedir:

Xak. XI.yy. *ol maņa at bağışladı "bana bir at hediye etti"*

Kaş. III 335 *bağışlar, bağışlamak "ihسان etmek"*

KB 2053 *akı bol bağışla-, "cömert olmak, hediye vermek"*

XIII.yy Tef. 88 *bağışla- "ihسان etmek"*

XIV.yy. Muh. *el-hibe, "vermek, bağışlamak"* Rif. 125 *el-hibe "vermek, bağışlamak"*

Çağ. XV.yy. San. 124v. 27. *bağışla-, bahşidān ya'nm 'afw kardān wa 'atā kardān "affetmek, vermek"*

Xwar. XIV.yy. Kutb 24, MN 368, *bağışla- "vermek, ödüllendirmek"*.

Kom. XIV.yy. CCI, Gr. *bağışla- "vermek"*

Kıp. XIII.yy. Hou, 44, 7 *wahaba mine'l- hibe, bakışla- "vermek"*

XIV.yy. Bul. 86v *bağışla- wahaba. Bu kelime kaynağını İrani dillerden olan bahşış kelimesinden alır (Clauson, 1972, s. 321).*

XV.yy. Kav. 78, 13 *wahaba mine'l-hibe, bağışla- "vermek"*, XIV.yy. Osm. TTSII 9 (ağı:.) (Clauson, 1972, s. 322)

kol-

Clauson sözcüğün, “bir şeyi istemek” anlamına geldiğini ve fiilin, kolt-fiilinin alternatif kullanımı olabileceğini söyler, bunun için *kolğuçı* ismine bakmak gerektiğini dile getirip kelimenin, muhtemelen Çağdaş Türk lehçelerinden yalnızca kuzeybatı grubundan Karluk’ta geçtiğini belirterek şu tanıkları verir: L, T, R II 584.

Tarihi dönemler için ise verdiği tanıklar şu şekildedir: *Eski Türkçe VIII.yy. IrkB. 47 kut kolmiş, “birinden kolaylık istemek”; Man. suyumuznu yazukumuznu boşunu kolmak kergek erti, “günahlarımızın affı için dua etmemiz gerekiyordu(hend.)”, Huas. 263-5; 288 kol- “istemek”, TT II, 8, 36 krmşuxn kolti “özürlü dilemek”, MIII 22, 3-5 (ii) (êtiğlig) (Clauson, 1972, s. 616)*

Uyg. VIII.yy. Man-A. MI 32, 12 tegzinti buşı kolti, “dolanarak sadaka istemek”

Man. TT III 172-3 kut kolur biz; MII 10,4; kıv kolurbiz (aynı anlamda, 10, 6)

Bud. PP 7, 4 adın ağılık kolti, “başka birinden hazine (hediye) istemek”; PP 51, 2; 48-4 kut kolti; 64, 5; UII 31,4.

Ėak. XI.yy. ol mendin neş koldı, “o benden bir şey istedi”.

Kaş. II 25 kolurur, kolmak; Kaş. I 224 ümlüg; Kaş. I 274, 17.

KB 4 boldı kolmuş kamuğ “yaşamayı arzulamak”; KB 38 seni koldı rabbdın adın kolmadı “o tanrıdan sadece seni istedi başka bir şey istemedi”; KB 5673, 6212 töşek koldı yattı, “o kendisi için bir yatak istedi ve yattı”; KB 39 (emgek), KB 432 (erej), KB 4421 (alış), vd.

XIII.yy. At. 312 (eğer para parça parça istenirse kol- kullanılır) üç kol kolur “o 3 tane ister” Tef. 212 kol- “bir şeyi istemek”; XIV.yy. Rbg. RII 585.

Çağ. XV.yy. Vel. 342 kol- (-mak) dile- “bir şey istemek (izin ya da evlenmek için kız istemek); San. 288v.23 kol- “istemek, rica etmek”; Xwar. XIV.yy Nehc. II, 4; 321,12; 385, 12; Kom. XIV. yy. (Clauson, 1972, s. 616) CCI, CCG; Gr.

Kıp. XV.yy. Kav. 78,5; 10, 5; 12, 13 sallā, dua etmek, kol...; (al-sallat) bu kelime dua etmek anlamındaki (el-du’ā) ile aynı anlama gelir (Clauson, 1972, s.617).

kuç-

Clauson fiile “kucaklamak” anlamını verir ve genellikle cinsel duygular için kullanıldığını söyler. Fiilin, Çağdaş Türk lehçelerinden Özbekçede kuç-

Osmanlıcada *koç-*; Türkmencede *ğuç-* şeklinde görüldüğünü; diğer lehçelerde ise bu anlamın genellikle *kuçakla-* fiiliyle karşılandığını dile getirerek tarihi dönemler için şu tanıkları verir:

VIII.yy. *Man. M I 5,5: ölüğüğ kuçup "cesedi kucaklamak".*

VIII.yy *Bud.Uyg. U III 64,14 (oğul) kuçup "kucaklama (babanın kucaklaması)"*

Xak. XI.yy. Kaş. II.5 (kuçar, kuçmak): *ol meni kuçdı "o beni kucakladı".*

KB 101 *ağakın kuçar "bacaklarına sarılır"; KB 1160 (oğlunu çağırdı ve) tutup kuçtı "yakaladı ve onu kucakladı".*

KB 1451; 1500-1062,3609 (*tanrıya tapınmak ve) anıñ kapğı kuç "onun kapısına yapışmak(tapınmak)"*

XIII. At. 222 *yazar kol kuçar tég "kollarını,kucaklamak istiyormuş gibi açar".*

XIV. *Muh. Mel. 28,13 ānaka kuç-; Rf 112.*

Çağ. XV.yy. *San. 283v, 3. kuc- "kucaklamak, birinin kolunu almak"*

Xwar. XIII.yy. Ali 30: kuç- "kucaklamak"

XIV.yy. *Qutb 142 kuç- "kucaklamak"; 136 kavır- "kucaklamak".*

Kom. XIV yy. CCI, CCG; Gr. 202 kuç- "kucaklamak"

Kıp. XIII. yy. Hou. 42, II kuç- "kucaklamak"

XIV. yy. *İd. 69 kuc- "kucaklamak"; Bul. kuc- 62r "kucaklamak"*

XV. *Kav.9, 9 kuş- "kucaklamak"; Tuh. 25b.8 kuç- "kucaklamak"*

Osm. XIV.yy. kuç- (ya da koç-?) "kucaklamak"; TTS I 473; III 463; IV 528 (Clauson, 1972, s.590)i

kuçuş-

Clauson fiilin *kuç-* fiilinden türemiş olduğunu söyler, fiilin "bir diğeriyle kucaklaşmak" anlamına geldiğini açıklayarak şu tanıkları verir:

Uyg. VIII. yy. *Bud. PP 52, 8 (öpüş-)*

Xak. XI.yy. Kaş. II 92 *ol meniñ birle kuçuşdı "o benimle kucaklaştı"; Kaş. III 188 kavış-*

Çağ. XV.yy. *San. 283v.20 kuçuş- "birinin bir başkasıyla kucaklaşması"*

Xwar. XIV.yy. Qutb 142 kuçuş- "birinin bir başkasıyla kucaklaşması" (Clauson, 1972, s.593)

oħsa-

Clauson oħsa-(2) maddesinde fiile “okşamak, sevmek, kucaklamak (birini); sakinleştirmek, yatıştırmak, teselli etmek, rahatlatmak (bir çocuk)” anlamlarını vererek, Çağdaş Türk lehçelerinde fiilin, bazı fonetik değişikliklerle sadece bazı kuzeydoğu grubu Türk lehçelerinde ve güneybatı grubundan sadece Osmanlıcada görüldüğünü dile getirerek tarihi dönemler için şu tanıkları verir:

Xak. XI. Kaş. I 282 *men anı oħşadım “Ben onu okşadım ve sevdim (bir kadının çocuğunu okşaması)”*

Çağ. XV. yy. San. 66r.7 oħsa- (2) *“kendi konforu için birilerini övmek”*

Kom. XIV.yy. CCG, Gr. 268 *uoħsa- “okşamak”*

Kıp. XIV.yy. İd. 17 *okşa- “bir çocuğu sakinleştirmek ve susturmak”*

Osm.XIV.yy. oħsa- *“ beslemek, aziz tutmak, üzerine titremek” ; aynı anlamda TTS I 536; II 721; III 536; IV 602 (Clauson, 1972, s. 97).*

oyna-

Clauson fiilin *oyun* isminde türemiş bir fiil olduğunu söyleyerek, fiilin bazen geçişsiz bir fiil; bazen ise “bir oyunu oynamak, müzik enstrümanı çalmak anlamında” nesne alarak kullanıldığını, “aşk” temalı metinlerde ise yönelme durumu eki alarak kullanıldığını dile getirir. Tarihi dönemler için vermiş olduğu tanıklar şu şekildedir:

Uyg. VIII.yy. Bud. U II 26,6 *ilinçüle-*

Xak. XI.yy. Kaş. II 226,12 *ol meniņ birle oynadı. “O benimle oynadı” Kaş I, 225, 28 içtin anar oynayı, “ben evin içinde onunla zaman geçirdim”; Kaş. I, 226,2 oynap meni “o benimle zaman geçirdi”.*

KB 79 *ehlκ külmiz oynar çeçekler üze “karaca ve dişi geyik veya tavşanın çiçeklerin arasında oynamaları”*

XIII.yy.Tef. 234 *oyna- “oynamak, kendini eğlendirmek”*

XIV.yy. Mel. 31, 1 *oyna-; Rif 31, 5; 115 “şaka yapma”*

Çağ. XV.yy. San. 91r.3 *oyna- “oynamak”*

Xwar. XIII.yy. Oğ. 12 *oyna- “oynamak”*

XIV.yy. Qutb 115 *oyna- “oynamak”; MN 125; Nehc. 183, 11 oyna- “oynamak”*

Kom. XIV.yy. CCI; Gr. *oyna- “oynamak”*

Kıp. XIII.yy. Hou. 34, 14 oyna- "oyynamak"

XIV. yy. İd.26 oyna- "oyynamak"

Osm. XIV. yy. oyna- "kumarda bir şey kaybetmek"; TTS III 551; IV 6r6.
(Clauson, 1972, s. 275)

ög-

Clauson fiile "övmek" anlamını vererek Çağdaş Türk lehçelerinde fiilin sadece güneybatı grubundan Azerbaycan lehçesinde öy- olarak görüldüğünü, Osmanlıcada ög- ve kuzeydoğu grubundan Tobol diyalektinde RI 1800 üy- "şakımak, ezberden okumak" olarak görüldüğünü söyler. Tarihi dönemler için ise verdiği tanıklar şu şekildedir:

VIII.yy. Toy. 2 v 7-8 (ETY II 179) yultuzuğ öpügü er "yıldız gibi övülen adam"

Uyg. VIII.yy. Chr. U I 6, 15 ögmek alkış ötündiler "övlmeyi rica ettiler, istediler (Hend.)

Man. MII 9, 4 tañ teñriğ ögelim "hadi şafak tanrısını övelim"; TT III 97 sizni öge alkaýu "sizin övgünüz (Hend.); TT III 169 öge yükünmiş buyanımız tüşinte "kulluk faziletleri için övlmek".

Bud. TT VIII. II.9; UIII 73, 5 (i); Usp. 89, 1 öge yarlıkadı "övmeye tenezzül etti"
Suv. 135, 4-5; 517, 18 ögdüm-alkadım "Ben övdüm" (hend.); Usp. 101, 15-U III 46, 13; TT X 146-7 (yiv-) (Clauson, 1972, s.100).

öp-

Eski Türkçede öp- fiili bulunmaz; fakat bu kökten türemiş olan öpügse- ve öpiş-fiilleri bulunur (Demirci 2016, s. 254, 488). öp- fiilini biz Karahanlı lehçesinden itibaren görmekteyiz; DLT'de ol meni öpdi "O beni öptü" (DLT I, s. 163). Harezmi, Kıpçak, Çağatay ve Batı Türkçesi ve Çağdaş Türk lehçelerinde öp- fiilinin "öpmek" anlamlarında kullanıldığı görülür (Demirci, 2019, s. 52).

1.1.2. Nehcü'l-Ferâdis'te "Sevgi" İfadesi Taşıyan Fiillerin Divanü Lügat'it-Türk'teki Görünümleri

Daha önce *Nehcü'l-Ferâdis'te Sevgi İfadesi Taşıyan Türkçe İsimler* başlığıyla yayımladığımız makalede, Recai Cin'in yayımladığı *Kavramlar Dizini* (1971) ve Gönül Erdem Nas ile Musa Salan'ın yayımladığı *Bartın Ağızlarının Tematik Sözlüğü* (2019)'ne ; R. Dankoff - J. Kelly'nin *Mahmūd al-Kāşyari Compendium of the Turkic Dialects* (1985) başlıklı çalışmasının "temel dizin, konu dizini, şiir dizini" kısımlarına başvurmuş, "sevgi" kavram alanıyla ilgili ayrıntılı bilgi vermiştik (Çubukcu, 2022, s. 232-235).

Bu çalışmada ise, Nehcü'l-Ferdis'te "A-" maddeleri arasındaki "sevgi" ifadesi taşıyan fiillerin kullanım farklılıkları ve benzerliklerini görebilmek açısından, Besim Atalay tarafından yayımlanan Kaşgarlı Mahmud- Dvnu Lgat-it Türk I-II-III-eviri, IV- Dizin (2006) başlıklı çalışmalarından faydalandık.

ağırla-:

Tenri meni ağırladı -*Tanrı bana kerem kıldı, ikram etti* (Atalay, 2006, DLT I, 53-2, 300-6).

Endık uma ewlikni ağırlar -*şaşkın konuk ev sahibini ağırlar* (Atalay, 2006, DLT I, 106-1).

Begim zin oğurladı / Yarağ birip oğurladı/ Uluğ Tenri ağırladı/ Anın kut kıw tri toğdı

-*Beyim kendini gizledi, bunu silah bilerek vaktini gözledi. Tanrı kerem kıldı. Onun için kutu, devleti yükseldi* (Atalay, 2006, DLT I, 300-8 / 301-1).

bağışla-

Ol maņa at bağışladı - *O bana at bağışladı* (Atalay, 2006, DLT III, 335-6, 347-5).

kol-

Kolsa kalı oğraban brgil takı azukluk / Kargış kılur umalar yunığ krp konukluk

-*Konuk sana uğrayarak, isterse ona azıklık ver, konuklar konuklukta rahatsız olurlarsa ilenirler* (Atalay, 2006, DLT I, 274-17).

Abaņ kolsam uğhu barıp/ Tutar erdim ssin tarıp/ Bulun kılıp başı yorıp/ Buluğ barça maņa yığdı

-*Eğer isteseydim arđı sıra varıp askerini dağıtarak onu tutardım, tutsak edip başını yarardım, nesi varsa kurtulmak için önüme yığdı* (Atalay, 2006, DLT I, 399-22).

Ol mendin neņ koldı -*O benden bir şey istedi* (Atalay, 2006, DLT II, 25-14).

oğşa-

Men anı oğşadım -*Ben onu okşadım, şakalaştım, oynaştım* (Atalay, 2006, DLT I, 282-22).

Sakak bıçar, sakal oğşar -Çene keser, sakal okşar (Atalay, 2006, DLT I, 282-27 / 283-3 / 283-4).

Sakak oğşar, sakal bıçar -Sakalı okşayarak çeneyi keser (Atalay, 2006, DLT II, 286-22).

Bir neñ birge oğşadı -Bir şey bir şeye benzedi (Atalay, 2006, DLT I, 283-10).

At oğşadı -At uyudu (Atalay, 2006, DLT I, 283-10).

oyna-

Könlüm anjar kaynaku/ İçtin anjar oynayu / Keldi maña boynayu/
Oynap meni argurur

-Gönlüm ona kaynıyor, içeride onunla oynayıırken. Bana kurularak geldi,
oynayarak beni yoruyor (Atalay, 2006, DLT I, 225-28 / 226-2).

Ol Bëg birle awlaştı oynap -O evini ortaya koyarak Bey ile oyun oynadı
(Atalay, 2006, DLT I, 240-20).

Oynadım atlaşu / Oynadım altunlaşu

-Atı öndül koyarak, ortaya koyarak, oyun oynadım (Atalay, 2006, DLT II,
114-22 / 114-23).

Kögler kamuğ tüzüldi / Iwrık idhiş tizildi / Sensiz özüüm özeldi / Kelgil
amul oynalım

-İrlamlar bütün düzüldü. İbrık, kadeh dizildi, sensiz özüüm özledi. Gel de yavaş
yavaş oynayalım (Atalay, 2006, DLT III, 131-23).

Tün kün tapun, Teñriğe boynamağıl / Korkup anjar eymenü oynamağıl

-Gece gündüz tapın Tanrıya, boyun çekme, ondan korkup çekinerek oynama
(Atalay, 2006, DLT III, 377-14).

ög-

Ol meni ögdi -O beni ögdi (Atalay, 2006, DLT I, 174-4 / 174-5)

Kuđruk katıg tügdümüz / Teñrig öküş ögdümüz / Kemşip atıg tegdimiz
/ Aldap yana kaçtıımız

-Kuyruğu sıkı döğdük, Tanrıyı çok öğdük, gem, çekerek atı özengiledik,
aldatarak yine kaçtık (Atalay, 2006, DLT I, 472-11).

öp-

Ol meni öpdü -O beni öptü (Atalay, 2006, DLT I, 163-15).

Taşığ ısrumasa öpmiş kerek / -Taşı ısramayın öpmeli (Atalay, 2006, DLT I, 163-18).

Er kızın öpsedi / -Adam kızını öpmek istedi (Atalay, 2006, DLT I, 280-17).

2. Bulgular

Çalışmada sevgi ifadesi içeren fiillerden “ağırla-, asra-, bağışla-, kol-, kuç-, kuçuş-, oğşa-, oyna-, öę-, öp-, sar-, sew- /sev-, sew(ü)n-, sığ(ı)n-, sığındur-, sıka-, tile-, ulan-, uluğla-, umun-, una-, uy-, üdür-, yalbar-, yanaş-, yapşun-, yara-, yaraş-, yarlıka-, yawu-, yawun-, yışı-“ fiilleri tespit edilmiştir. Bu çalışmada yalnızca “A-Ö” maddeleri arasında yer alan “sevgi” ifadesi taşıyan fiillere yer verilecektir.

1.AĞIRLA-: Ağırlamak, hürmet etmek, misafir etmek, ululamak, yüceltmek (Ata, 1998, s.7)

Misafir Ağırlamak

7 örnekte görölür.

-...kiřilerniņ emgekini kötürür-sen takı konuklarını **ağır(12) lar**-sen miskinlerke yāri birür-sen (NF, 8-11)

... insanların sıkıntılarını giderir, konukları ağırlar ve güçsüzlere yardım edersin (Aktan, 2017)

-Cāferni (14) ve takı katındaki yārānlarını **ağırladı**, hil’atlar bērdi (NF, 79-14)

Cafer (ra) ile yanındaki arkadaşlarını ağırladı, onlara kaytanlar verdi. (Aktan, 2017)

-Ol kişi bu alęuluęını (14) ēwke kığürdi takı **ağırladı** takı on miņ yarmakını sanduktın çıkarıp teslim kıldı (NF,195-14)

O kişi bu alacaklıyı eve götürdü, ağırladı, on bin yarmağını sandıktan çıkardı ve (ona) teslim etti. (Aktan, 2017)

-Ey Medinelig ensāiler, hēç taksir (3) kılmadıņız. Mekkedin kelgen muhācirlarını **aęırladıņız** mallarınıņnıņ yarusını anlaręa isār (4) kılıp bērdiņiz. (NF, 256-3)

Ey Medineli ensār! Mekmeden gelen muhācirleri aęırladıņız, hiçbir kusurunuz olmadı. Mallarınıņın yarusını onlara borç verdiniz (Aktan, 2017).

-Peygâmbar 'as Medine halkına aydı kim: Mekkedin kelgenlerini **ağırlan**, yerini yurtunu koyup bizim (3) şöhatımızda bolmak için garibluknu ihtiyâr kılıp keldiler (NF, 27-2).

Hz.Peygamber Medine halkına, Mekke'den gelenleri ağırlayın! Yerlerini, yurtlarını bırakıp bizim sohbetimizde bulunmak için garipliği, çileyi seçip geldiler (Aktan, 2017).

-Ya'küb peygâmbar aleyhi (10)'s-selâm Yüsufnu uzatu çıktı takı oğlanlarına üküş vasiyyatlar kıldı kim: Yüsufnuñ anası yok turur (11) köñli bezmân turur. Zinhâr munı yahşı **ağırlan**, tép aydı erse, anlar takı kabul kıldılar (NF, 354-11).

Yakup Peygamber Yüsuf'u uğurladı ve oğullarına sıkı sıkı öğütler verdi. Yüsuf'un annesi yoktur, o yüzden gönlü nazıktır. Aman ha! Buna iyi davranın! diye tembih etti, onlar da dinlediler (Aktan, 2017).

-Ey hatun, bu konuk kim bizke kelip turur, bu aziz (14) konuk turur, Peygâmbar 'as'unuñ 'emmisiniñ oğlı turur. Bu ewdeki koynu boğuzlasak takı bu 'aziz konuknu **ağırlasak** bolğay-mu? tedi... (NF, 253-5)

Hanım! Bize gelen bu konuk, saygıdeğer bir konuktur. Hz. Peygamber'in (sav) amcasının oğludur. Evdeki koyunu boğuzlasak ve bu değerli konuğu ağırlasak olmaz mı? dedi.

Hürmet Göstermek

24 örnekte görülür.

-Abū Cāfer Abū Hanifeni (2) **ağırladı**(NF, 187-2)

Ebu Cafer Ebu Hanife'yi ağırladı. (Aktan, 2017)

-... bardılar salâm kıldılar erse, Mu'aviya takı cevâb aydı takı ekeğini **ağır (6)-ladı** takı 'özrler kıldı. (NF, 258-5)

Kalkıp gittiler, selam verdiler, Muaviye de selamı aldı, her ikisine de saygı gösterdi ve onlardan özür diledi. (Aktan, 2017)

-Bu karvânlar ol tağ tüpinde kondılar erse, zâhid savma'asındın tüşti takı munlar (8) katıña keldi munlar takı anı **ağırladılar**. (NF, 15-8)

Bunların kervanı o dağın dibinde konaklayınca zahit manastırdan çıktı ve inip bunların yanına geldi.Ona saygı gösterdiler. (Aktan, 2017)

-Huzeyfe rażhu (2) Kūfe eline kirdi Peyambardın song Kūfe halkı cümlesi Huzeyfeni **ağırladılar** peygāambar ‘as’ ka sohbet kıldı tēp. (NF, 31-2)

Bir gün Hz. Huzeyfe (ra) Kufe’ye girdi. Kufe halkı, Hz. Peygamber (sav) ile sohbet etti diye Huzeyfe’ye çok saygı gösterdi (Aktan, 2017).

-Yana halifa kiři (10) ıda bērdi kim: Sōzümni kAbūl kılır mu-sen? Eger sōzümni kAbūl kılsaŋ, seni **ağırlağaymen**, hürmet ve ‘izzet (11) kılıp katımda hāřlardın kılğaysen. (NF, 196-10)

Halife, “Sōzümü kabul ediyor musun?” Eğer sōzümü kabul edersen saygı gösterir, seni yanımda büyük kişilerden biri yaparım (Aktan, 2017).

-Āriflardin (5) bazısı aytur: Rebbū’l- ‘izzeni tūřümde kördüm; cihetsiz takı mekānsız takı keyfetsiz maña aytur kimi Süleymān (6) Taymini **ağırlağaymen**. (NF, 318-16)

Ariflerden birisi şöyle der: Yüce Allah’ı (cc) dūřümde gördüm. Yerden, yōnden ve herhangi bir durumdan uzak bir şekilde bana Süleyman Taymi’yi bir yıl boyunca yatısı namazının abdesti ile sabah namazı kıldığı için yücelteceğim (Aktan, 2017).

-Ya Sa‘id emdi hēç korkmağıl. Bu ahvālnı (10) halifağa aytur bolsak, sizni **ağırlağay** takı i‘tikādı kavi bolğay, tēdi (ler) erse (NF, 344-10).

“Ey Said! şimdi sen hiç korkma! Bu durumu halifeye şöylersek o size saygı gösterecek ve inancı da sağlamlaşacaktır” dediler (Aktan, 2017).

-Ĥak teālā meni, i‘zāz ve ikram kıldı takı mal ve ni‘met bērdi, dūnyāda neteg kim ağırladı āhiratta takı andağ **ağırlağay** (NF, 426-2)

Cenābhak beni yüceltti, mal ve nimet verdi, dūnyada yücelttiđi gibi ahirette de yüceltir. (Aktan, 2017)

-Ey halifa, (6) eğgü kullarğa eğgölük kılğıl, **ağırlağıl** takı yaman kişilerke öz yamanlıkları kifāyat turur, tēp aydı. (NF, 421-6)

“Ey Halife! İyi insanlara iyilik yap, değer ver! Kōtülerin kōtölükleri kendilerine yeter” dedi (Aktan, 2017).

-halifa aydı: Ĥak anuđ birle ermiş (11) anuđ sözi rāst ermiş, öñinlerniđ sözi bātil ermiş. Zinhār ol imāmni **ağırlağ** takı hürmet kılıŋ (NF, 226-10)

Halife, "Yüce Allah (cc) onunla birlikteymiş, onun sözü doğru, başkalarınınunki yanlışmış. Kesinlikle imama değer verin, saygı gösterin. (Aktan, 2017)

-takı maksudları Hakkın rızası ermez, takı garazları ol turur kim hâlâyıklar bizlerke zâhid tēp **ağırlasunlar** (14) hıdmat kılsunlar tēp (NF, 67-13)

Bunların amaçları da Hakk'ın hoşnutluğu değil, olmayan ibadetleri ile yapmadıkları iyilikleri yaptık diye yalan söyleyerek kendileri için dini bütün biri dedirtmiş insanların saygı göstermelerini ve hizmet etmelerini sağlamaktır (Aktan, 2017).

-Senin i'tikâdında hiç rızamı talab kılmak yok erdi. Senin i'tikâdın ol erdi kim hâlâyık meni âlim tēp (5) **ağırlasunlar**, maña hürmet 'izzet kılunlar tēp (NF, 407-5).

Senin düşüncende hiç benim rızamı istemek yoktu. Senin düşüncen; halk, âlim diyerek sana saygı gösterebilir, seni yüceltsin, sözün herkes üzerinde geçerli olsun, şeklinde idi (Aktan, 2017).

-Eğer benim ehl-i beytimni dost tutsanız, (2) **ağırlasınız**, hiç azmağaysız. Kim kim anları dost tutsa, meni dost tutmuş bolğay (NF, 169-2)

Eğer benim ehlibeytimi dost tutar, saygı gösterirseniz hiç sapıtmayacaksınız. Kim onları dost edinirse beni dost edinmiş olacaktır. (Aktan, 2017)

-Hak tvt bu kimersenin kırk yıllık makbul tâ'âtlarını hâl'at kılğay (16) ol hâmr içgenni **ağırlağanı** için, tēp aydı. (NF, 362-16)

Hangi mü'min ve Allah'ı (cc) bilen bir kimse içki içene selam verse ya da onunla el ele tutuşup kucaklaşsa içki içene değer verdiği için Cenabıhak bu kimsenin kırk yıllık geçerli ibadetlerini iptal eder. (Aktan, 2017)

-Peygâmbâr bizlerni (12) **ağırlar** erdi, hürmet kılur erdi takı sen bizlerni **ağırlamadın** (NF, 110-12)

- (Mekkenin önde gelenleri) "Hz. Peygamber (sav) bizlere değer verirdi, oysa siz bize değer vermediniz". dediler (Aktan, 2017).

-Eğer munlar (15) islam keltürmeseler, islâm keltürgenlerke zaḥmat ve meşakkat kılmasalar tēp sizlerni **ağırlar** erdi. (NF, 110-15)

Bunlar Müslüman olmazlarsa, Müslüman olanlara acı vermesinler, zorluk çıkarmasınlar diye size değer verirdi (Aktan, 2017).

-İbni Hübeyre Abū Hanifeni **ağırlar** (9) erdi, hermiře ziyorātka kelür erdi (NF, 186-8).

İbn-i Hübeyre, Ebu Hanife'ye saygı gösterir, sürekli onu ziyaret ederdi (Aktan, 2017).

-Vakt (8) içinde bir pâdiřāh bar erdi. Bu kulları arasında bir kuluña inen maħabbatı ğālib erdi takı anı üküş **ağırlayur** (9) erdi (NF, 429-8).

Bir zamanlar bir padişah vardı. Hizmetçiler arasında birine ilgisi fazlaydı, ona çok değer verir ve huzurunda onu kendine hep yakın tutardı (Aktan, 2017).

-Ol abidke heç künnüĝ hararatu tegmez erdi. Barça halayık ol abidni **ağırlar** erdiler (NF, 372-11).

O çok ibadet eden kişi nereye gitse, Cenabıhakk'ın emriyle üzerinde bir bulut yürür, güneşin sıcaklığı onu hiç etkilemez, herkes saygı gösterirdi (Aktan, 2017).

-Kim kim ayalım Fatımanı övkeke keldürse, meni övkeke keldürmiş teg bolęay, (3) tedi erse, cümle hatunlar Fatımanı **ağırlayur** erdiler (NF, 158-3).

Kim kızım Fatıma'yı kızdırırsa beni kızdırmış olacaktır! buyurunca bütün hanımlar Fatıma'ya saygı gösterirlerdi (Aktan, 2017).

-Hak te'ālā maņa (5) aydı: Sen bizim aziz kulumuzęa hürmet kıldın, **ağırladın** erse, biz takı saņa rahmat kılduk, tedi (NF, 222-5).

Yüce Allah (cc) bana, "Sen bizim sevgili kulumuza saygı gösterdin, biz de seni bağışladık" buyurdu (Aktan, 2017).

-Peyęambar bizlerni (12) **ağırlar** erdi, hürmet kılır erdi takı sen bizlerni ağırlamadın tédiler erse (NF, 110-12).

Hz.Peygamber (sav) bile bizlere değer verirdi, oysa siz bize değer vermediniz dediler. Hz. Ömer şöyle konuştu: O zamanlar İslam dini zayıftı. Hz. Peygamber (sav), bunlar imana gelip İslam'a girerler de acaba bunlara bakıp başka insanlar da İslam'a girer mi? düşüncesinde olduğu için size değer verdi (Aktan, 2017).

-Tanrı te'ālā Yüsuf peyęambarka vahy ıda berdi takı aydı: Ya Yüsuf, sen Mısır pâdşahı boldum tęp (10) atanı Yakubnu **ağırlamadın**, ol kirmişde örü kopup anar ikram kılmadın (NF, 287-10).

Yüce Allah (cc) Yûsuf Peygamber'e vahy gönderdi ve "Ey Yûsuf! Mısır padişahı oldum" diye sen atana saygı göstermedin, içeri girdiğinde ayağa kalkıp ona ikramda bulunmadın (Aktan, 2017).

-Eger bu Muḥammed dini hak (10) bolmasa erdi, anıñ ayalı derviş erken, hęc neersesi yok erken, öz çadırını tutuğ koyup takı bir dervişni (11) **ağırlamağay** erdi (NF, 163-11).

Eğër Muhammed'in dini hak olmasaydı, onun kızı yoksul olup hiçbir şeyi yok iken, kendi çadırını rehin bırakıp o yoksulla ilgilenmezdi. (Aktan, 2017)

Değerli Kılmak

4 örnekte görülür.

-Peyğambar 'as nı Ḥak te'âlâ **ağırladı** (NF, 60-11)

Cenabıhak Hz. Peygamber'e (sav) çok değer verdi (Aktan, 2017)

-Andın sonḡ Ḥak teâlâ tevbelerini kabul kıldı takı burunkı teg **ağırladı** takı üdürdi (NF, 282-11)

Bundan sonra Cenabıhak onların tövbelerini kabul etti, önceki gibi bağıştta bulundu ve seçkinlerden eyledi. (Aktan, 2017)

-Ḥak teâlâ meni izâz ve ikrâm kıldı takı mal ve nimet bërdi, dünyada neteg kim ağırladı ahiratta takı andağ **ağırlağay** (NF, 426-2)

Cenabıhakk beni yüceltti, mal ve nimet verdi, dünyada yücelttiği gibi ahirette de yüceltir. (Aktan, 2017)

-Ey azizler, ne kavmlar turur-siz? Takı dünyada ne amal birle meşğul erdüñiz kim Ḥak te'âlâ (15) sizlerni **ağırlap** yüzüñizni münevver kılmış? (NF, 241-15)

Ey saygıdeğër kişiler! Siz hangi kavimdensiniz ve dünyada hangi ameli işlediniz ki Cenabıhak sizleri yüceltip yüzünüñüzü böyle aydınlatmış? (Aktan, 2017)

2. ASRA-: Bakmak, besleyip büyütmek, himaye etmek (Ata, 1998, s.23)

Çocuk Büyütmek

4 örnekte görülür.

-Ya Reslallhi, ol vaktin benim malımı bu oğlumdan dariğ tutma- (4)-
dım, bu oğlumka terbiyet kıldım. Mahabbat ve şefakat (5) birle **asradım** (NF,286-
5)

*Ey Allah resulü! O zaman ben bundan malımı kıskanmadım, maddi gücümü
esirgemedim, oğlumun bakımına harcadım, sevgi ve şefkatle besleyip büyüttüm* (Aktan,
2017).

-Kızım Ftima erkek oğlan tuđurđay takı (12) ol oğlanı **asrağay-sen**,
etekinđe ulalđay, tdi erse, korkunçum ketti takı (13) sewndm. (NF, 178-12)

*Kızım Fatıma erkek bir çocuk doğuracak, o çocuğu sen besleyeceksin ve o senin
eteğinde büyüyecek* (Aktan, 2017).

-Hatunum Zeliha takı mağa aytıp (6) turur erdi kim: Bir yahşı oğlan
bolsa, satđın alđıl, tp oğul tp **asrağalığ**, tp aymış erdi (NF, 359-6).

*Hanımm Zeliha "Bir güzel çocuk varsa satın al da oğul deyip onu büyütelim"
demişti.* (Aktan, 2017)

-Fatıma raşhu Hseyinni tuğurdu takı mağa brdiler emzr-(14)-mekke
takı **asramakka**. (NF, 178-14)

Hız. Fatıma, Hüseyin'i doğurdu, emzirmek ve bakmak için bana verdiler (Aktan,
2017).

Lanetli Kişiye Bir Süre Yaşatmak, öldürmemek

1 rnekte görülür.

-Emir'l-mu'minin (2) Ali raşhu aydı: Muni **asrağ** mağa Hk te'l shhat
brse, men bilgey-men, tilesem afv kılđay-men (3) tilesem, kıas kılđay-men, tdi
ve eger yüz ğamdın ölür bolsam, meni bir urdu, siz takı muğa kılıç (4) birle bir
urđay-siz, tdi erse, **asradılar** (NF, 154-2).

*Hız. Ali, "Bunu tutup koruyun. Cenabıhak bana sağlık verirse istersem
affedeceğim, istersem kısas yapacağım, onu ben bileceğim. Eğer bu yaradan ölürsem,
bana bir kez vurduğu için siz de buna bir kez vurun" dedi, lanetli kişiye alıkoydular*
(Aktan, 2017).

3. BAGIŞLA-: Bağışlamak, affetmek; bağışta, ihsanda bulunmak (Ata, 1998, s.41)

Tanrının Sevap Yazması

2 örnekte görülür.

- ... ol hemişe muhâcirlarını mahrum kaytarmaz erdi, men takı anıñ âdatınça ol (7) fakırğa bir durust kızıl altun bërdim, anıñ sevâbını takı Abū Bekrke **bağışladım**, tedi (NF, 101-7).

O, muhâcirleri hiçbir zaman eli boş çevirmezdi. Ben de onun adetine göre o fakire kırmızı bir altın verdim, sevabını da Ebu Bekir'e bağışladım. (Aktan, 2017)

-Abū Bekr yerinde namaz kılğıl, takı ol cema'at birle namaz kılğıl, savâbını Abū Bekrke **bağışlağıl** (NF, 101-4).

Ebu Bekir'in yerinde cemaatle birlikte namaz kıl, sevabını Ebu Bekir'e bağışla (Aktan, 2017).

Namaz Bağışlamak

5 örnekte görülür.

-Hak te'âlâ maña on namaznı **bağışladı**, kırk namaz birle keldim teditim (NF, 58-17)

"Cenabıhak bana on namazı bağışladı, kırk namazla geldim" dedim. (Aktan, 2017)

-Hak te'âlâka zârilik kılıp derhust kıldım erse, Hak te'âlâ kerem ve lutf kıldı takı on namaz **bağışladı**. (NF, 59-2)

"Cenabıhak cömerttir, olur ya, belki bağışlar" deyince tekrar Cenabıhak'ka sızlanıp rica ettim. Cenabıhak iyilik edip ikramda bulundu ve on namazı bağışladı (Aktan, 2017).

-Hak te'âlâ maña lutf ve kerem kıldı takı on (4) namaz **bağışladı** (NF, 59-4).

Cenabıhak bana iyilik ve cömertlik etti, on namazı bağışladı (Aktan, 2017).

-Hak te'âlâ (6) hazratındın derhust kıldım erse, on namaznı **bağışladı**. (NF, 59-6)

Cenabihakk'a yalvardım, on namazı daha bağışladı (Aktan, 2017).

-Hak te'ālā yana kerem kıldı, on namazını **bağışladı** (NF, 59-7).

Cenabihak yine cömertlik etti ve on namazı bağışladı (Aktan, 2017).

Hac Bağışlamak

2 örnekte görülür.

-Ya Rebbi, eger benim heccimni kabul kıldın, erse (2) anış savābını men ol kecci makbul bolmağanlarğa **bağışladım**, tēp munācat kıldım (NF, 272-2).

Ya Rabbi! Eğer benim haccımı kabul kıldıysan onun sevabını haccı kabul edilmeyenlere bağışladım" dedim (Aktan, 2017).

-Bu yıl kimlerniň kim heclerini kabul kılmadım erse, cümlesini (5) ol hecci kabul bolğanlarğa **bağışladım** (NF, 272-5).

Bu yıl haclarını kabul etmediğim kişilerin haclarını, kabul edilenlere bağışladım (Aktan, 2017).

Maddi Bağış

4 örnekte görülür.

-Ya Abū Abdullah (17) ol kapuğdaki atları takı ol Mısri derāzguřlarını cümlesini saňa **bağıřladım** (NF, 208-17).

Ey Ebu Abdullah! Kapıdaki o Araç atları ve Mısır eşeklerinin hepsini sana bağışladım, benden size hediye olsun (Aktan, 2017).

-Ey aziz, cümle malımni saňa sada (11) kıldım erdi, uř tonlarımni alğıl takı barğıl, ewümde cümle malımni alğıl, sahrādaki ne kim yılki kara bar, (12) cümlesini saňa **bağışladım** (NF, 212-12).

"Ey dost! Bütün malımı sana bağışladım, şu giysilerimi al ve git, evimdeki bütün malımı al, arazide bulunan hayvanımın hepsini Allah (cc) rızası için sana bağışladım" dedi (Aktan, 2017).

-Bu bağış (17) bu kullar birle sizke **bağışladım**. Kerek kim kabul kılsaңыз, sufrağa meded bolsa, tēdi erse, şeyh takı kabul kıldı (NF, 246-17).

“Bu bahçeyi ve hizmetçileri size bağışladım. Kabul etseniz ve çorbaya bir tuz olsalar” dedi, şeyh de kabul etti (Aktan, 2017).

- Ol kimerse aydı: Yâ Ahmed, benim üküş tonlarım bar. Bir tonnu (14) saña **bağışlayayım**. Kedğil takı bargıl, tedi erse, kabul kılmadı. (NF, 222-14)

O kimse, “Benim çok elbisem var, birini sana vereyim; giy, benimle gel.” dedi fakat (o) kabul etmedi (Aktan, 2017).

Kuvvet ve Güzellik Bağışlamak

1 örnekte görülür.

-Ya Ayyüb, ediñ celle celâluhu saña salâm bërdi(11) takı bişârat bolsun kim burunki kuvvatıñdın yahşırak kuvvat **bağışladı** (NF, 333-11).

Ya Eyüp! Yüce Rabbin sana selam gönderdi. Sana müjdeler olsun çünkü vücuduna önceki kuvvetinden daha çok kuvvet, önceki güzelliğinden daha çok güzellik bağışladı. (Aktan, 2017)

Mektup Vermek

3 örnekte görülür.

-Bu bitigni maña **bağışlağıl**, (15) ol halıfanıñ atası maña bolsun, tedi erse, bu derviş takı ol bitigni anar **bağışladı** (NF, 421-15).

(Hasetçi kişi) “Mektubu bana versen de halifenin iyiliği bana olsa! deyince derviş de mektubu verdi. (Aktan, 2017)

-Bu bitigni maña (14) halıfa bërdi. Fulân âmılka eletür-men, bahşış bitigi turur, tedi erse, ol aydı kim: Bu bitigni maña **bağışladı** (NF, 421-14).

“Bu mektubu bana halife verdi. Falan valiye götürüyorum, hediye mektubuymuş” diye cevap verdi. (Aktan, 2017)

-Meni (4) barurda bir kimerse maña karşı keldi takı ol ata bitigni mendin derhoş kıldı erse, men takı anar **bağışladım** (NF, 422-4).

Giderken bir kimse geldi ve o hediye mektubunu benden rica etti, ben de mektubu ona bağışladım. (Aktan, 2017)

Affetmek

2 örnekte görülür.

-Sen keçürgil takı afv kılğıl Peygāambar ‘as’ka suħbat kılğanı üçün tēdi erse, ol takı (11) afv kıldı, **bağışladı**. (NF, 129-11)

“Hz. Peygamber’in (sav) sohbetinde bulunduğu için sen bağışla” dedi, o da affetti. (Aktan, 2017)

-Hak tvt bu altı yüz mın (14) kişini ol altı kişiğe **bağışladı** takı cümlesini yarlıkadı, tēdi (NF, 271-14).

“Cenabıhak bu altı yüz bin kişiyi altı kişiye bağışladı ve hepsini affetti” dedi. (Aktan, 2017)

4. KOL:- İstemek, dilemek, rica etmek, affedilmeyi dilemek (Ata, 1998, s.253)

Özür Dilemek

2 örnekte görülür.

-Kulum sizlerke yaman iş kıldı, sizler keçrüng! tēp üküş özürler **kıldı**. (NF, 97-14)

“Benim kölem size kötü davrandı, bağışlayın!” diyerek putlardan özür diledi. (Aktan, 2017)

-Bizler bilmedük kim bu kadar sözlemek haram turur, tēp. Tevbe kılduk, tēdiler takı bu Selmandın özür **kıldı- (13)- lar**. (NF, 385-12)

“Biz bu kadar konuşmanın haram olduğunu bilmiyorduk, tövbe ettik dediler ve Selman’dan özür dilediler” (Aktan, 2017)

Günahların Affını İstemek

6 örnekte görülür.

-...üküş yazuklarımını Rebbümdin **kolğay-mu-men?** (NF, 176-7)

...ep̄y birikmiş günahımın bağışlanmasını, Rabb’imden yalvararak isteyebilir miyim? (Aktan, 2017)

-Ey hatun, bargıl takı yazukungını Hāk te‘ālādın **kolğıl** takı tevbe kılğıl, tēdi. (NF, 348-16)

"Ey kadın!" Git ve Cenabıhak'tan günahının bağışlanmasını iste, tövbe et "dedi.
(Aktan, 2017)

-...ëmdi tevbe (7) kılduk kerek kim Tanrı te'âlâdın bizlerni **kolsung**, tedi
(ler). (NF, 367-7)

*... şimdi tövbe ettik. Yüce Allah (cc) bizleri bağışlasın" deyip (ondan ricada
bulundular) (Aktan, 2017)*

- ...munlarını Hal te'âlâdın **koldı** erse, Hâk te'âlâ İdris peygâmbarka (8)
vahy kıldı kim: Bularğa ihtiyar bolsun... (NF, 367-7)

*...İdris Peygamber Harut ve Marut'un bağışlanmalarını niyaz edince
Cenabıhak şöyle vahiy gönderdi: "Bunlar birini seçsinler..." (Aktan, 2017)*

-...üküş yazuklarını Hâk te'âlâdın yarlıkatu (11) **kolsalar**, bolğay kim
anlar duası berekatında Hâk te'âlâ anı tamuğdın halas kılrsa (NF, 444-11)

*... (Bu kitabı okuyanlardan, kitabı yazan günahkâr ve zalime bakıp yardım
etmeleri ve) onun pek çok günahının bağışlanmasını Cenabıhak'tan istemeleri beklenir.*
(Aktan, 2017)

-...kerem kılıp (12) meni tamuğdın saklağıl, azab ve ukubat kılmağıl, tęp
zar ve zar yığılayu Hâk te'âlâdın **kolar** erdi. (NF, 321-12)

*... "Merhamet et, beni cehennem ateşinden, azaptan ve cezadan koru" diyerek
Tanrı'ya dua ederdi. (Aktan, 2017)*

İman İstemek

1 örnekte görülür.

-Men aydım: Ya Resulallah, bizke nusrat bërmez-mü-sen, bizke Tanrıdın
eman **kolmaz (5) mu sen?** (NF, 11-4)

*"Ey Allah resulü! Bize yardım etmez misiniz, Allah'tan (cc) bize huzur, güven
dilemez misiniz? (Aktan, 2017)*

5. KUCUÇ:- Kucaklamak (Ata, 1998, s. 265)

Meleklerin Mü'minleri Kucaklaması

1 örnekte görülür.

-...ferişteler (7) kelürler takı ol mu'minke ziyaret kılurlar takı ol mu'minni **kuçarlar**. (NF, 268-7)

..... melekler gelip o mü'mini ziyaret ederler ve kucaklarlar (Aktan, 2017).

şeytanın Mü'mini Kucaklaması

1 örnekte görülür.

...mu'min (9) kaçan kim tok karın birle ibâdat ve tã'ât kılsa, ferişteler andın kaçarlar, şeytanlar ol kulğa ziyaret kılurlar (10) takı **kuçarlar** (NF, 268-10).

Bir mü'min eğer tok karınla ibadet etse melekler ondan kaçarlar, şeytanlar onu ziyaret eder ve kucaklarlar. (Aktan, 2017)

Peygamberin Mü'minlere Sarılması

1 örnekte görülür.

-Peygãambar 'as'ka karşu keldiler. Peygãambar 'as takı ekkisini **kuçtı** erse, anlar takı yığılayu başladılar. (NF, 172-17)

Peygambere doğru geldiler. Hz. Peygamber ikisini birden kucaklayınca ağlamaya başladılar. (Aktan, 2017)

Peygamber Torunlarının Birbirini Kucaklaması

1 örnekte görülür.

-Peygãambar 'as bardı; bakar, ekeğü biri (16) birini **kuçmuşlar** takı yaturlar. (NF, 172-16)

Hz. Peygamber gitti, ikisinin birbirine sarılıp yatmakta olduklarını gördü. (Aktan, 2017)

Hz. Fatıma'nın Çocuklarını Kucaklaması

1 örnekte görülür.

-Anlar (nın) tegme birini **kuçtı** takı öpti takı (16) anlar katındın hasta ve bezman bolup çıktı takı kayıttı (NF, 166-15).

Her ikisini de öptü, kucakladı ve onlarla birlikte iken rahatsızlandı, kederlenip çıktı. (Aktan, 2017)

Hız. Yūsuf'un, Annesi Rahil'in Kabrine Sarılması

1 örnekte görülür.

-Karvan barurda anası Rahilning ziyaratını kördi erse, (13) özini tewedin bıraktı takı anası ziyaratnı **kuçup** yığlayu başladı (NF, 358-13).

Keroan giderken annesi Rahil'in mezarını görünce kendisini deveden aşığı attı ve annesinin mezarını kucaklayıp ağlamaya başladı (Aktan, 2017).

6. KUÇUŞ-: Kucaklaşmak (Ata, 1998, s. 265)

İçki İçenle Kucaklaşma

1 örnekte görülür.

-Kayu mu'min ve muvahlid hamr içgenge salam bërse ya takı anıñ birle musafihat kılsa, yani el tutuşsa, anıñ birle (15) mu'anika kılsa, yani **kuçussa**, Hık tvt bu kimersenıñ kırk yılkı makbul tã'âtlarını habt kılğay (NF, 362-15).

"Hangi mü'min ve Allah'ı (cc) bir bilen kimse içki içene selam verse ya da onunla el ele tutuşup kucaklaşsa içki içene değer verdiği için Cenabıhak bu kimsenin kırk yıllık geçerli ibadetlerini iptal eder (Aktan, 2017).

İki Kardeşin Kucaklaşması

1 örnekte görülür.

-Ekki karındaşı biri birini **kuçuşup** yığlaştı-(16)-lar (NF, 167-15).

İki kardeş kuccaklaşıp ağlaştılar (Aktan, 2017).

7. OHŞA-: (1) Benzemek (2) Okşamak (Ata, 1998, s. 320)

Çocuğu Okşamak

3 örnekte görülür.

-Ya Ummu'l- Fazl, Hüseyinni maña bërğil, tedi erse, men takı bërdim. Aldı takı ileğinde olturguzdı (16) takı **ohşayu** başladı (NF, 178-16).

"Ey Ümmü Fadıl! Hüseyin'i bana ver buyurunca ben de verdim. Aldı ve önüne oturtup okşamaya başladı (Aktan, 2017).

-Bu oğlanı kim **ohşayu** başladım erdi derhal Cebreil 'as nazil boldı (NF, 179-1).

Çocuğu okşamaya başladığım zaman hemen Cebrail (as) indi. (Aktan, 2017)

-Ya Resulallahı, hali bu oğlanrı açuk yüz bile **oğşayur** erdiñiz, emdi ne boldı? (NF, 178-7)

“Ey Allah resulü! Çocuğu az önce güler yüzle okşuyordunuz, şimdi ne oldu da ağlıyorsunuz? (Aktan, 2017)

8. OYNA-: Oynamak, cilveleşmek (Ata, 1998, s. 334)

Hayvanla Oynamak

3 örnekte görülür.

-Bizler Yezidke mü bey’et bēerleñ kim Yezid hamr iđer takı beçinler (11) birle, itler birle **oynar**, fasık turur (NF, 183-11).

Biz Yezid’e mi tabi olalım? İčki içiyor, köpeklerle maymunlarla oynuyor, günahkâr biridir o (Aktan, 2017).

-Kayu kimerse kim bir çıpçukrı **oynayu** boğuzlasa yemek için (6) takı yemese, kıyamat kün bolsa avs, ol çıpçukrı Hık tvt tırgüzgey (NF, 185-5).

“Kim bir serçeyi yemek için öldürmeyip oynayarak boğazını koparırsa Cenabıhak kıyamet günü diriltecek ve o serçeye dil verecek (Aktan, 2017).

-Cümle halayık kadgurdılar, peygāmbarzada Hüseyin rażhu bar erken, anıñ teg hamr içgüçi, itler (16) birle, beçinler birle **oynağuçı** neteg halıfa bolğay. (NF, 183-16)

Herkes, Peygamber torunu Hüseyin var iken onun gibi içki içen, köpeklerle oynayan biri nasıl halife olur, diyerek üzüldü (Aktan, 2017).

Oyalanma, Eğlenme İçin Bir Şeyle Oynama

3 örnekte görülür.

-Sular bar, çimgenler (354) (1) çiçekler bar. Anda **oynar-biz**, ok atar-biz. (NF, 354-1)

Sular, çimenler ve çiçekler var, orada ok atıp oynuyoruz. (Aktan, 2017)

-Ol kün kim Yūsuf peygāmbar ‘as (9) karındaşları hasad kılıp atalarıdın sıltağ birle sahraka çıkıp **oynađalıñ** Yūsufñ (10) köñli açılsun (NF, 112-9)

O gün “Yûsuf Peygamber’in kardeşleri kıskançlık ederek bahaneyle araziye çıkıp oynayalım, Yûsuf’un gönlü açılsın” diye babalarından izin alıp şehir dışına çıktılar (Aktan, 2017).

-...va‘z ve nasihat kılur takı ustadka bërür, ilm ve hırad öğretür (5) hęc oramda farig yörimekke takı **oynamakka** kodmaz (NF, 426-5).

... ona öğütler verir ve hocaya gönderir, ilim ve hıkmnet öğretir, sokakta hiç başıboş gezmeye ve oynamaya bırakmaz (Aktan, 2017).

Sakalla Oynama

1 örnekte görülür.

-Bir kimerse namaz içinde mehasini (12) birle **oynayur** erken Peygâmbar ‘as anı kördi. (NF, 247-12)

Hz. Peygamber (sav) bir kişiyi sakalıyla oynarken gördü (Aktan, 2017).

Çocukların Birbiriyle Oynaması

1 örnekte görülür.

-Ol zaifa takı bu nareside yetimlerke (2) ol bulamaktın bërdi, anlar takı yediler, toydılar, biri biri birle **oynayu** küle başladılar (NF, 108-2).

... kadın küçük yetimlere o bulamaçtan verdi; onlar da yiyip doydular, birbirleriyle gülüp oynamaya başladılar (Aktan, 2017).

Kadın ile Cilveleşmek

1 örnekte görülür.

-Kuma birle hatun katında **oynamak** hatunnu horlamak bolur, andağ kılmak kerekmez. (NF, 192-14)

Hanımın yanında kuma ile oynaşmak öteki hanımı aşığılmak, onu küçük düşürmek sayılır, böyle yapılmamalıdır (Aktan, 2017).

9. ÖG-: (1) Övmek, medhetmek (2) Öğütmek (Ata, 1998, s. 335)

Tanrıyı Övmek

1 örnekte görülür.

-Ey Necaşi melik ağah bolđıl kim men ol bir ü bar Taırını **öger-men** kim andın öngin Taırını yok. (NF, 78-15)

Ey hükümdar Necaşi! Bil ki övmüş olduğum, var ve bir olan Allah'tan (cc) başka bir Tanrı yoktur (Aktan, 2017).

Tanrının Ahireti Övmesi

1 örnekte görülür.

-Hak te'âlâka (4) üküş hamd u sena kıldı dünyanı takı dünyanıı malı tawarını bërdi teyü, takı ahiratını **öđdi** (NF, 76-4).

Allah'a (cc) çokça şükretti ve övgülerde bulundu, ardından ahireti ve garibanlığı övüp (şöyle buyurdu) (Aktan, 2017)

Tanrının Ensârieleri Övmesi

1 örnekte görülür.

-Hak tvt aranjıda ülfet kemişti (13) tedi, ensârielerini üküş **öğdi** takı medh kıldı. (NF, 76-13)

"Cenabıhak aranızda yakınlık, sıcaklık nasip etti." Böyle diyerek ensâri epey övdü (Aktan, 2017).

Medine Halkının Övülmesi

1 örnekte görülür.

-Peyğambar 'as'ka durud (15) aydı takı Medine halkını üküş **öğdi**. (NF, 93-15)

Hız. Peygamber'e selam gönderdi, Medinelileri çok övdü (Aktan, 2017).

Musa Peygamberin Övülmesi

2 örnekte görülür.

-Andağ sezer-men kim, bu kişi iıen yahşı bolđay, emanet bolđay hem takı kavi bolđay, tıp Musa peygâmbarnı (7) **öğdi**. (NF, 114-7)

"Bana öyle geliyor ki bu kişi çok iyi biri olacak, güvenilir ve güçlü biri olacak" diye Musa Peygamber'i övdü. (Aktan, 2017)

-Musa peygâmbar aydı: Ol kızın kim meni medh kıldı, **ögdi** meni, edgü (11) bolğay tęp sézdi, anı kabul kıldım. (NF, 114-10)

Musa Peygamber, "Beni övüp iyi biri olacak diye tahminde bulunan kızını kabul ettim" dedi (Aktan, 2017).

İnsanların Övülmesi

9 örnekte görülür.

-Sizler bu kelgenni **öger-siz** men anı yüzinde Şeytan vesvesesinin eserini körer-men (NF, 374-16).

"Siz bunu övüyorsunuz. Ben onun yüzünde şeytan vesvesesinin belirtisini görüyorum" (Aktan, 2017).

-Tanrı için kılınan takı halayık seni bu tã'ât kılınan için **öger** bolsalar, onların **ögmekini** (2) sewmeseng takı tã'âtın meşhur bolmakını sewmeseng takı tã'âtım halayık körsün têmeseng, andın (3) song ol tã'âtın ihlas birle bolğay takı Hak kabul kılğay (NF, 404-1).

"Yaptığınız ibadeti yalnız Allah (cc) için yapmanız, yaptığınız ibadetten dolayı halk sizi övecek olsa onların övmesinden hoşlanmamanız ve ibadetinizin dile düşüp yayılmasından hoşlanmamanız, ibadetinizi başkaları görsün dememenizdir. (Aktan, 2017)

-Bildim kim sizler dinleringiz içinde ingen sabit-kadam turur-siz tęp munlarını **öğüp** (12) hilatlar keydürdi (NF, 80-11).

"Anladım ki sizler dininize bağlılıkta son derece kararlısınız" diyerek ödü ve onlara kaftanlar giydirdi (Aktan, 2017).

-...meni kişi **öger** bolsa, men anı ögmekini sewer-men (NF, 371-16).

...bir kişi beni överse onun övmesini seviyorum (Aktan, 2017).

-Yalguz halvatta tã'ât kılur bolsa, kâhillik birle kılur; takı halayık arasında tã'ât kılur bolsa, rağbat birle kılur, takı eger kimerse (5) munı **öger** bolsa, amalı üze ol 'amalını ziyada kılur (NF, 406-5).

Bir kimse yalnız iken ibadet yaparsa tembellikle ve isteksiz olarak yapar fakat halk arasında yaparsa özenerek yapar. Yine bir kimse bu kişiyi övecek olursa amelini artırır, yenecek olursa eksiltir (Aktan, 2017).

-Kaçan kim men dünyâdın riħlet kılsam, zinhâr ve zinhâr ħalifelıknı Ömerke bergey-siz. (14) Hem salabatı bar, hem takı kuvvatı bar, hem diyanatı bar, tēp **öger** erdi (NF, 114-14).

Ben bu dünyadan gider olsam, halifeliği kesinlikle Ömer'e veriniz! Hem maddi hem manevi gücü hem de dindarlığı var deyip onu överdi. (Aktan, 2017)

-Bu olturğan sahaba ol kelgenni **ögdiler** erse, Peygâmbar 'as ol kelgenge nazar (16) kıldı (NF, 374-15) .

Oturandar, gelen sahabeyi övdüler, Hz. Peygamber (sav) o gelene baktı (Aktan, 2017).

-Takı Tanrı tvt (15) bizlerni yıgđı kılmağanımız işler birle halayıklar bizlerni **ögmekni** sewmekdin neteg kim Kelamı içinde habër bërü yarlıkar (NF, 371-15).

Yüce Allah (cc) bizlere, yapmadığımız işlerle ħalkın bizi övmesinden hoşlanmayı da yasakladı (Aktan, 2017).

-Eger kimerse cümle halayıknuñ **ögmekini** sewse takı ol halayık yermekini yığrense, ol munafık turur (NF, 376-7).

Bir kimse insanların sevmelerinden hoşlanıp yermelerinden rahatsız olursa o kimse münafıktır. (Aktan, 2017)

İnsanların kendilerini övmeleri

1 örnekte görülür.

-Muradları (12) özlerini **öğüp** önginlerni zem kılmak turur. (NF, 387-12)

Amaçları, o mü'mini giybet edip kendilerini temize çıkarmaktır. (Aktan, 2017)

10. ÖP-: Öpmek (Ata, 1998, s. 339)

Peygamberin Torununu Öpmesi

1 örnekte görülür.

-Peygâmbar 'as Hasanga kubla kıldı yüzündin **öpti**. (NF, 292-1)

Hz. Peygamber (sav) Hasan'ın yüzüne öpücük kondurdu. (Aktan, 2017)

Peygamberin Hacerü'l-Esved'i Öpmesi

1 örnekte görülür.

-Velikin men kördüm kim Peygâmbâr 'as seni **öper** erdi. Ol yöndin men takı **öptüm**, tedi takı yıgladı. (NF, 272-16)

"Ey Hacerülesved! Sen sıradan bir taş parçasısın. İnsana zararın da olmaz yararın da ancak ben Hz. Peygamber'i (sav) seni öperken gördüm, o yüzden ben de öptüm" dedi ve ağladı. (Aktan, 2017)

Peygamberin Yüzüne Örtülen Örtüyü Öpmek

1 örnekte görülür.

-Yâ Ayişe, Peygâmbâr vefâtı bolmuşta yüzinge örtgen çöprek sende bar mu? tedi erse, (2) men aydım: Ol çöprek mende turur teditim takı ol çöprekni bérdim erse, ol çöprekni **öpti** takı yüzinge sildi. (NF, 104-2)

"Ey Ayşe! Hz. Peygamber (sav) vefat ettiğinde yüzüne örtülen örtü sende var mı? diye sordu; ben de evet, bende dedim ve o örtüyü verdim. Örtüyü alıp yüzüne sürdü. (Aktan, 2017)

Mü'minlerin Hacerü'l-Esved'i Öpmesi

2 örnekte görülür.

-Velikin men kördüm kim Peygâmbâr 'as seni **öper** erdi. Ol yöndin men takı **öptüm**, tedi takı yıgladı. (NF, 272-16)

"Ey Hacerülesved! Sen sıradan bir taş parçasısın. İnsana zararın da olmaz yararın da ancak ben Hz. Peygamber'i (sav) seni öperken gördüm, o yüzden ben de öptüm" dedi ve ağladı. (Aktan, 2017)

-Ol Hacerü'l- esved takı Tanrı te'âlâ hazratında (14) kimler kim anı **öptiler**, cümlesünge tanukluk bergey, tedi. (NF, 272-14)

O Hacerülesved; yüce Allah'ın (cc) huzurunda, kendini öpenlerin hepsine tanıklık edecektir. (Aktan, 2017)

Hız. Fatıma'nın Çocuklarını Öpmesi

1 örnekte görülür.

-... yana Hasan Hüseyin katına keldi. Bakar (15) anlar Peygamber 'as'ning ziyarati katında oturup tururlar.Anlar(nın) birini kuçtı takı **öpti**. (NF, 166-15)

... tekrar, Hasan ve Hüseyin'in yanına geldi. Onları Hz. Peygamber'in kabri yanında oynar durumda gördü. Her ikisini de öptü... (Aktan, 2017)

Babanın Evladını Öpmesi

1 örnekte görülür.

-Ya Resulallahı, (2) benim on oğlum kızım bar, munlarda biringe takı **öpmişim** yok. (NF, 292-2)

"Ey Allah resulü! Benim on tane oğlum ve kızım var, bunlardan birini bile öpmüş değilim" dedi (Aktan, 2017).

Sonuç

1. NF'de "A-Ö" arasında yer alan "sevgi" ifadesi taşıyan fiillerin örneklere göre kullanım oranları sırasıyla şu şekildedir: ağırıla- (35), bağışıla- (19), öę- (16), kol- (9), oyna- (9), öp- (7), kuç- (6), asra- (5), oğşa- (3), kuçuş- (2).

2. NF'de "A-Ö" arasında yer alan "sevgi" ifadesi taşıyan fiillerden en çok kullanılanları sırasıyla şu şekildedir: İlk sırada ağırıla- (35 örnek), ikinci sırada bağışıla- (19 örnek), üçüncü sırada öę- (16).

3. En az kullanılan sevgi fiilleri ise sırasıyla şu şekildedir: kuçuş- (2), oğşa- (3), asra- (5), kuç- (6), öp- (7), kol- (9), oyna- (9).

4. Sevgi ifadesi taşımakla birlikte, başka anlamı da olan örnekler şu kelimelere aittir: oğşa- (okşamak, benzemek), bağışıla- (affetmek, ihsanda bulunmak), öę- (övmek, öğütme).

5. Somut anlam taşıyan sevgi fiilleri "maddi"; soyut anlam taşıyan sevgi fiilleri ise "manevi" kullanım alanına; bununla birlikte beşerî sevgi "maddi", ilahi sevgi ise "manevi" kullanım alanına dahil edilmiştir. Örneklere bu açıdan bakıldığında "manevi" kullanım alanına ait örnek sayısının "maddi" kullanım alanına ait örnek sayısından çok daha fazla olduğu görülür. Bu durumda NF'de sevgi ifadesi taşıyan fiillerin daha çok "manevi" anlamda kullanıldığını söyleyebiliriz.

6. "Manevi" anlamda daha çok kullanılan fiillerin *bağışla- ve kol-* olduğu; maddi anlamda daha çok kullanılan fiillerin ise: *ağırla-, asra-, kuç-, kuçuş-, ohşa-, oyna-* ve *ög-* olduğu görülmüştür.

7. NF'de sevgi ifadesi taşıyan fiiller içerisinde düzenli olarak başka bir kelime ile kullanılan örnekler de vardır. Bu tarz kullanım daha çok *bağışla-* fiiline aittir (namaz *bağışla-*, hac *bağışla-*)

8. Çalışmanın hacmini aşması dolayısıyla burada metafor konusu incelenmemiştir fakat ele alınacak sınırlı sayıda sözcükle sözcüklü çalışma yapılırken, kavramsal metaforlara da bakılabilir.

9. Eserde yer alan sevgi fiillerinin daha çok "manevi" anlamda kullanılmış olmalarını, eserin dini mahiyetine bağlıyoruz; zira eser bir kırk hadis tercümesi niteliğinde olup temel amacı, İslami emir ve yasakların öğretilmesi, dini duyguların güçlendirilmesidir. Daha çok didaktik bir özellik arz etmesi ve öğüt niteliğinde olmasından ötürü, içerdiği sevgi sözcükleri daha çok, insanoglunu cennete götürecek ameller hakkındadır. Bu durumdan kaynaklı olarak sevgi; Tanrı'ya sevgi, Peygambere sevgi, İslam alimlerine sevgi, Müslümanların kardeş olarak birbirlerine duydukları sevgi sınırlarında belirlenmiştir. Nefsi duyguların köreltmek, Tanrı'ya gönülden inanarak ve onu şüphe duymaksızın sevmek öğretilmiş; ortaya çıkan sevgi sözcükleri de bu bağlamda oluşmuştur. Maddi anlamda kullanılan sevgi sözcükleri ise dünyaya, eşyaya, yemeye ve içmeye, kısacası nefsi hazlara dayalıdır.

10. Çalışma konusu olarak Harezmi Türkçesi eserleri içinde, Nehcü'l-Ferâdis'i seçmekteki maksadımız; eserin, dönemin diğer eserlerine göre daha edebi bir dille yazılmış olması ve inceleyeceğimiz malzemeye uygun zemin sağlamasıdır. Eserin hacmi dolayısıyla çalışmamız, "A-Ö" arasındaki sevgi ifadesi taşıyan fiiller ile sınırlandırılmıştır. "S-Y" arasında yer alan sevgi ifadesi taşıyan fiiller başka bir çalışmanın konusu edilecektir. Eldeki sonuçların şimdilik bu malzemeye göre (10 fiile göre) yorumlanması kaçınılmazdır; fakat bu çalışmanın devamı niteliğindeki söz konusu yayın yapıldığı takdirde eldeki sonuçlar belki yeniden değerlendirilebilecektir.

11. Belli bir dönemin söz varlığını ortaya koyacak olan bu çalışma, "sevgi" ifadesi içeren fiillerin hem Eski Türkçe ve Tarihi Türk Lehçeleri, hem de Çağdaş Türk Lehçeleri ve günümüz Türkiye Türkçesiyle benzerlik ve farklılıkları ortaya koyabilmesi yönüyle önemlidir. Çalışmanın söz konusu alanlarda söz varlığı çalışması yapacak olan araştırmacılara hem malzeme sunması hem de karşılaştırma imkânı sunması bakımından yol gösterici olması beklenmektedir.

Kaynakça

- Aktan, B. (2017). *Nehcü'l- Ferâdis- Cennetlerin Açık Yolu*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ata, A. (1998). *Nehcü'l-Ferâdis- Uştmahtarının Açık Yolu III- Dizin-Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atalay, B. (2006), *Kaşgarlı Mahmud- Dîvânu Lûgat-it Türk I-II-III- Çeviri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atalay, B. (2006), *Kaşgarlı Mahmud- Dîvânu Lûgat-it Türk IV- Dizin*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Cin, R. (1971). *Kavramlar dizini*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, Sir G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford University Press.
- Çubukcu, M (2022). "Nehcü'l-Feradis'te Sevgi İfadesi Taşıyan Türkçe İsimler". *International Journal of Language Academy*, 10 (1), 225-249.
- Dankoff, R.- Kelly, J. (1985). *Mahmūd al-Kāşyarī compendium of the Turkic dialects (Divānu Luyāt at-Türk)*. Part III: Harvard University.
- Demirci, Ü. Ö. (2016). *Eski Türkçede Fiiller*. Umuttépe Yayınları.
- Demirci, Ü. Ö. (2019) Seyf-İ Sarāyī'nin Gülistan Tercümesindeki Basit Fiiller. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 2(2).44-97.
- Dilçin, C. (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eckmann, J. (1995). *Nehcü'l-Ferâdis I-Metin, II- Tıpkıbasım. (Yayımlayanlar; Semih Tezcan Hamza Zülfikar)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Nas, G. E. – Salan, M. (2019). *Bartın Ağızlarının Tematik Sözlüğü*. Fenomen Yayıncılık.
- Ünlü, S. (2012). *Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an Tercümeleri Sözlüğü*. Eğitim Yayınevi.

Kısaltmalar

- CC:** Codex Cumanicus
GT: Gülistan Tercümesi
NF: Nehcü'l-Ferâdis
TZ: Et-Tuhfetü'z-Zekiyeye
YTS: Yeni Tarama Sözlüğü

Sunumu izlemek için
tıklayabilir ya da QR
kodu taratabilirsiniz

Bor Yöresinden Derlenen Atasözü ve Deyimler Üzerine

Ayhan KARAKAŞ ¹

Öz

Atasözleri geçmiş kuşakların yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemleri ışığında ortaya çıkan düşüncelerin öğüt ve yargı şeklinde aktarıldığı kalıplaşmış sözlerdir. Bu sözler çoğunlukla mecaz bir anlama dönüşerek halkın belleğinde kalıplaşan ve sözlü kültür geleneği içerisinde kuşaktan kuşağa aktarılan verimlerdir. Atasözleri her ne kadar kalıplaşmış ürünler olsa da ilk ortaya çıktıkları dönemlere göre önemli değişikliklere uğramışlardır. Tarihî seyir içerisinde toplumsal yapı, değer yargıları, dinî inanışlar, dilde meydana gelen değişimler, sosyal normlarda görülen değişimler ile teknolojik kimi gelişmeler atasözlerinde değişikliklere sebep olmuştur. Bu gelişmeler ışığında zaman içerisinde kimi atasözleri kullanımdan tamamen kalkabilmektedir. Atasözleri ideal olan ilke, kural ve davranışları, örnek insan modelini öğütleyen yapıcı bir görüş açısını temsil eder. Günümüzde atasözlerinin yeni verimlerinin ortaya çıkış hızı, teknolojik gelişmeler ve kültürel yozlaşma sebebiyle, artık iyice azalmıştır. Ayrıca atasözleri geçmişten günümüze sosyal normlar ve ahlak anlayışı başta olmak üzere, birçok unsurun günümüze ulaşmasını sağlayan bir kültür taşıyıcılığı işlevini de üstlenmiştir. Türk atasözlerinin yazıya geçmiş en eski şekillerini Orhun Abideleri'nde görmekteyiz. Deyimler ise en az iki kelimedenden oluşan ve çoğunlukla bu kelimelerin mecaz anlamıyla kullanıldığı ve bir kavramı ifade etmek için kullanılan kalıplaşmış sözlerdir. Deyimler belli bir durumu ifade etmek için kullanıldıkları hâlde atasözleri her zaman uygulanmak üzere ortaya konulmuş genel bir kuralı ifade eder. Yani deyimler, bir kavramı özel bir kalıp içinde çekici ya da güzel bir anlatımla ifade etmek için söylenirken, atasözleri yol göstermek, ders ve öğüt vermek, ibret alınmasını sağlamak amacıyla söylenmiştir. Bor yöresi sözlü kültürün canlı bir şekilde yaşatıldığı yörelerimizden biridir. Teknolojik gelişmeler ve şehirleşmenin nispeten daha az etkili olduğu yörede günümüzde hâlâ halk kültürünün canlılığını koruduğu görülmektedir. Yörenin sözlü kültür varlığının önemli bir bölümünü de henüz yazıya geçirilmemiş atasözü ve deyimler oluşturmaktadır. Bu çalışmada yöreden derlenen atasözü ve deyimler tasnif edilerek incelenecek, konunun sözlü kültür içerisindeki yeri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Atasözü, Deyim, Bor, Sözlü Kültür, Gelenek

¹ Çukurova Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doç. Dr., akarakas@cu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0109-5219

You can click to watch
the presentation or
search for the QR
code.

Proverbs and Idioms of Bor Region

Ayhan KARAKAŞ ^{ID}¹

Abstract

Proverbs are set phrases in which the thoughts that emerged in the light of the experiences and observations of the past generations over the centuries are conveyed in the form of advice and judgment. These words are mostly figurative meanings that become stereotypes in the memory of the people and are transferred from generation to generation within the oral culture tradition. Although proverbs are stereotyped products, they have undergone significant changes according to the periods they first appeared. In the historical course, social structure, value judgments, religious beliefs, changes in language, changes in social norms and some technological developments have caused changes in proverbs. In the light of these developments, some proverbs can be completely removed from use over time. Proverbs represent a constructive point of view that advises ideal principles, rules and behaviors, exemplary human model. Today, the rate of emergence of new yields of proverbs has decreased due to technological developments and cultural degeneration. In addition, proverbs have taken on the function of a culture carrier that allows many elements to reach today, especially social norms and moral understanding from the past to the present. We see the oldest written forms of Turkish proverbs in Orkhon Monuments. Idioms, on the other hand, are stereotyped words that consist of at least two words and are mostly used metaphorically and used to express a concept. Although idioms are used to express a certain situation, proverbs express a general rule that has always been put forward to be applied. In other words, although the purpose of idioms is to express a concept in a special pattern with an attractive or beautiful expression, proverbs are used to guide, give lessons and advice, and provide a lesson. Bor region is one of our regions where oral culture is kept alive. In the region, where technological developments and urbanization are relatively less effective than other big cities, it is seen that folk culture still maintains its vitality. An important part of the oral cultural heritage of the region is composed of proverbs and idioms that have not been written down yet. In this study, proverbs and idioms collected from the region will be classified and examined, and the place of the subject in oral culture will be determined.

Keywords: Proverb, Idiom, Bor, Oral Culture, Tradition

¹ Çukurova University, Department of Turkish Language and Literature, Assoc. Prof., akarakas@cu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0109-5219

Giriş

Atasözleri, atalardan gelen ve onların yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini öğüt ve yargı şeklinde aktaran anonim nitelikli kısa ve özlü sözlerdir. Atasözleri çoğu kez gerçek anlamları yerine mecazlı bir anlam kazanarak sözlü gelenek içinde kuşaktan kuşağa aktarılan ve halk belleğinde yaşayan, halka mal olmuş kalıplaşmış anlatımlardır (Oy, 1991, s. 44).

Atasözleri kullanılmaya başlandıkları ilk çağlardan günümüze kadar aynı kalmamışlardır. Sosyal yapıya, değer yargılarına, bölgeye, zamana, dilin gelişimine, din ve törelere, uygarlığa göre değişime uğramışlardır. Zaman içinde tamamen unutulmuş atasözleri de olmuştur. Yazılı kaynaklardan ve halk arasında yapılan derlemelerden henüz tam sonuç alınmadığı için Türk atasözlerinin sayısı hakkında bir şey söylemek şimdilik mümkün değildir (Albayrak, 2004, s. 42).

Atasözleri bir ulusun değer yargılarını anlatan özlü sözlerdir. Yüzyıllar boyu edinilen yaşam deneyimlerini içeren atasözleri, o ulusun düşünce, özlüm, eleştiri, gözlem ve yargılarını dile getirir. Atasözleri iyiyi, doğruyu, güzeli yaratma sürecinde uyulacak ilke ve kuralları öğütleyen yapıcı bir dünya görüşünün sözcüsüdür. Atasözleri bir ulusun ortak kanı, inanış, görüş ve özlümlerinin dile getirildiği bir kamuoyu kurumudur. Mantıksal tutarlılığı ve toplumsal geçerliliği dolayısıyla atasözleri yüzyıllarca kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Koşulların değişmesiyle kimi atasözleri kullanımdan kalkmış, kimileri ise biçim ve içerik yönünden birtakım değişikliklere uğramış, yeni koşulların ortaya çıkmasıyla yeni atasözleri de oluşmuştur. Şehirleşme, kültürel değişim ve gelişim nedeniyle atasözleri yeni ürünler verme hızını kaybetmiştir (Çotuksöken, 1979, s. 7).

Atasözlerinin odak noktasını insan oluşturmaktadır. Atasözleri örnek insan tipinin kimliğini belirler. Atasözlerindeki kişi toplumda herkesin örnek alacağı, düşüncesiyle eylemi tutarlı bir tiptir. Atasözlerinde toplumsal kavramlar ve kurumlar üzerine birtakım bilgilere de rastlamaktayız. Atasözleri toplumun dününde, bugününde ve yarınında geçerli olacak yaşam biçimlerini, ahlak kurallarını saptayarak toplum düzenini belirler (Çotuksöken, 1979, s. 9).

Türklük dünyasında atasözü terimini karşılayan çeşitli terimler vardır. Bunlar, Çuvaşlarda “cumak”, “samah”, “oranlama”; Altaylarda “ülger-comak”; Kazan’da “eski söz”; Kırım’da “kartlar sözü”, “hikmet”; Doğu Türkistan’dan

Kırım'a uzanan sahada "makal"; Türkistan, İran ve Afganistan'da "nakıl"; Doğu Türkistan'da "tabma", "ulular sözü"; Kerkük'te "darb-kelam", "emsâl", "cümle-i hikemiyye", "deme", "demece", "deyişet", "eskiler sözü" dür. Anadolu'da bazı yörelerde atasözü yerine "deyişet" ve "ozanlama" denildiği de görülmektedir (Oy, 1991, s. 44).

Törelere, inançların, gelenek ve göreneklerin ya da en kısa ifadesiyle davranış biçimleri ve kurallarının az sözle net ifadesi anlamına gelen atasözleri, ataların deneyimlerini, görgülerini, bilgilerini, öğütlerini yansıtır. Atasözleri, yazıya geçirilmemiş törelere ya da örfi hukukun sözcüklerde ifadesini bulmasıdır. Atasözleri, herhangi bir düşünceyi veya yargıyı onaylamak ya da eleştirmek için *sorgulanmadan olurluğu, toplumun değerlerine uygunluğu*, sosyal ve kültürel değerlerce onaylanmış en uygun araçtır (Çobanoğlu, 2003, s. 155).

Atasözleri anonim halk edebiyatı ürünleri arasında bulunmakla birlikte mani, türkü, masal gibi başlı başına bir edebî tür durumunda değildir. Çünkü atasözleri konuşmalarda, didaktik şiirlerde ve çeşitli ifade şekillerinde birer küçük söyleyiş biçiminde kalır, tek başına bir eser veya parça teşkil etmez. Ancak günlük dili süslemek, anlatıma canlılık vermek gibi bir görev üstlenmelerinden dolayı onları bir araya toplayıp ayrı bir tür gibi incelemek ihtiyacı duyulmuştur. Bir kısım atasözlerinin söyleniş hikâyeleri de vardır. Yalnız bunlardan pek azı günümüze ulaşmış, diğerleri zaman içinde unutulup gitmiştir. Atasözleri çok defa ölçülü ve kafiyeli olur. Böylece akılda daha kolay tutulur. Ayrıca aliterasyon başta olmak üzere pek çok atasözünde cinas, kinaye, intak, teşbih, tezat gibi söz sanatları da bulunur. Mecazın ise atasözlerinde başlı başına bir yeri vardır. Atasözleri günlük hayatta sık sık kullanılan bir anlatım malzemesidir. Bir konudaki görüşü özetlemek, bir durum veya olay karşısındaki bir düşünceyi açıklamak için çok elverişli ve hazır birer malzeme olarak sık sık atasözlerine başvurma ihtiyacı duyulur (Oy, 1991, s. 44).

Kavram özelliği bakımından her atasözü bir genel kural, bir düstur niteliğindedir. Bu kural ve düsturlar başlıca aşağıdaki kavram bölükleri içinde bulunur. Başka bir deyişle atasözleri, kavram bakımından birkaç çeşittir:

1. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve deneyim sonucunda tarafsız bir şekilde bildiren atasözleri
2. Tabiat olaylarının nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem sonucu olarak belirtilen atasözleri
3. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve deneyim sonucu belirten atasözleri

4. Deneyimlere ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlak dersi ve öğüt veren atasözleri
5. Birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek yol gösteren atasözleri
6. Töre ve gelenekleri bildiren atasözleri
7. Bazı inanışları bildiren atasözleri

Bazı atasözlerinin birkaç kalıbı bulunabilir. Bu kalıplardan her biri ayrı ayrı atalar sözü olarak tanındığından değişiklikler "donmuş olma" kuralına aykırı sayılmaz (Aksoy, 1984, s. 19).

Deyim; en az iki kelimededen oluşan, bu kelimelerin genel olarak mecaz anlamla kullanıldığı ve bir kavramı ifade etmek için kurulmuş özel bir anlatım kalıbı; tabir.

Deyimlerin dört önemli özelliği vardır:

- a) En az iki kelimededen oluşur.
- b) Deyimi oluşturan kelimeler büyük ölçüde gerçek anlamları dışında kullanılır.
- c) Deyimler bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel anlatım kalıplarıdır. Atasözleri gibi genel kural niteliğinde bir söz değildir. Deyimleri atasözlerinden ayıran en önemli özellik de budur.
- d) Deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyimi oluşturan kelimelerden herhangi birini alıp yerine başka bir kelime koymak deyim anlamını bozar (Albayrak, 2004, s. 131).

Her dilde olduğu gibi Türkçede de soyut, anlatımı güç durumların, olay ve kavramların somut kavramlarda örneklendirilip anlatılmasına *somutlaştırma* denir. Somutlaştırmanın çok belirgin ve güçlü olan örnekleri ise deyimlerde görülmektedir. Türkçede insanın kızdığı, yadırgadığı, eleştirmek istediği çeşitli nesne ve durumları deyimlere aktarmak suretiyle ifade etmesi çok yaygındır (Albayrak, 2004: 131).

1. Bor Yöresinden Derlenen Atasözleri

Niğde iline bağlı olan Bor ilçesi, şehir merkezine çok yakın olmasına rağmen halk kültürü zenginliğini büyük ölçüde muhafaza etmiş ve ülke genelinde tanınan bir yöremizdir. Bu durum, yöredeki mahalle yaşamı ve güçlü

akrabalık ilişkileri ile açıklanabilir. İlçeye Orta Asya Türk boylarının değişik kolları ile özellikle Konya/Ereğli, Karaman ve Horasan'dan göç eden aşiretler yerleşmiştir. Bölgede kronolojik olarak Hititler, Medler, Persler, Romalılar ve Araplar hüküm sürdükten sonra beylikler ve Osmanlı ile birlikte Türk hâkimiyeti sağlanmıştır (K1, K2).

Çalışmamızın konusunu oluşturan atasözleri Bor ilçesindeki sözlü kaynaklardan; alan araştırma tekniklerinden biri olan görüşme tekniği ile derlenmiştir. Saha çalışmasında 115 adet atasözü ile 52 adet deyim derlenmiş ve yazıya aktarılmıştır. Çalışmada elde edilen atasözü ve deyimler yöre kültürünü yansıtan ve büyük çoğunluğu sözlüklerde yer almayan ürünlerdir. Yöreden derlenen atasözü ve deyimleri kavramsal özellikleri bağlamında şu şekilde inceleyebiliriz.

1.1. Sosyal Hadiseleri Aksettiren Atasözleri

Akıllı düşünene kadar, akılsız oğlunu da everir kızını da. (K1)

Akraba ile ye iç, yadelinen¹ konuş. (K3)

At ver dost al, kız ver düşman al. (K2)

Çocuğu sal, arkasından kendin git. (K1)

Çocuk adamı düşman kapısına salar. (K2)

Davetsiz gelen kuru yere oturur. (K3)

Dostuna bak dostuna ot doldurur postuna. (K4)

Emsali ile konuşmayanın sesi semadan gelir. (K1)

Hasidin tırnağı uzamaz. (K2)

Hayırsız evlat baba ocağına incir diker. (K1)

Kişi emsalinden azar. (K3)

Parmağını kes pazara çık, em² buyuran çok olur. (K3)

Sevilmeyen gelinin selamı yanlış gelir. (K1)

Zengin acıkınca, fakir bulunca yer. (K2)

¹ yabancı ile

² çare

1.2. Tabiat Olaylarının Meydana Gelişi ile İlgili Atasözleri

Akşam güneşi hoşluk, sabah güneşi kışlık. (K5)

Alçak yerde yatma sel alır, yüksek yerde yatma yel alır. (K1)

1.3. Nasihat ve Ahlak Niteliğindeki Atasözleri

Aç bırakma hırsız olur, çok söyleme arsız olur. (K6)

Akçe akıl, don yürüyüş öğretir. (K1)

Alma mazlumun ahını, gökten indirir şahini. (K3)

Az söyle, uz söyle. (K3)

Bilirim diye yırtılmaktansa, bilmem deyip kurtulmak iyidir. (K1)

Doğrunun torbası dolu, eğrinin torbası boş. (K6)

Erken kalkan işine, geç kalkan düşüne. (K1)

Her deliğe el sokulmaz. (K2)

Kirazı bol denen başa küçük sepet al da git. (K1)

Kulağı duymayanın yüzü kızarmaz. (K5)

Taş atan çok olur, aş atan olmaz. (K1)

Taş atana ekmek at. (K6)

Yokuşun dibinde ata arpa verilmez. (K6)

1.4. Felsefi Hakikatleri ve Bilgece Düşünceleri Kapsayan Atasözleri

Akılsız para iş yapmaz. (K3)

Âlim yaşadıkça koç olur, cahil yaşadıkça hiç olur. (K1)

Allah'ın verdiği taşar dökülür, kulun verdiği başa kakılır. (K3)

Az yiyen melek, çok yiyen helak olur. (K4)

Boynuz sonradan çıkar, kulağı geçer. (K2)

Cahile vur dersin de dur diyemezsin. (K2)

Darı kadar eri olanın, dağ kadar yeri olur. (K6)

Deli ile geçinilir, devran ile geçinilmez. (K4)

Duvar çalısız olmaz, insan delisiz olmaz. (K1)

Göz ile gönül hile götürmez. (K5)

- Kolu kırık iş yapmış, gönlü kırık yapmamış. (K2)
Sırdaş aramak, sırrını yaymak içindir. (K3)
Varsa pulun, cümle âlem kulun; yoksa pulun öteden gider yolun. (K1)
Yeğni taş yol alır, ağır taş yerinde kalır. (K1)

1.5. Denemelere ve Mantığa Dayanan Atasözleri

- Acı acıyı, su sancıyı keser. (K2)
Acın koynunda çörek durmaz. (K2)
Ağlayarak eken gülerek biçer. (K3)
Ah ile giden vah ile gelir. (K1)
Akçenin gittiğine bakma, işinin bittiğine bak. (K5)
Ananın bastığı cülük³ ölmez. (K2)
Arsız adama söz kâr etmez, kokmuş ete tuz kâr etmez. (K2)
At yıkılır, adam ölür. (K1)
Atta karın, yiğitte burun. (K3)
Ayağa değmedik taş olmaz; başa gelmedik iş olmaz. (k3)
Az insanı üttürür; çok insanı güttürür. (K5)
Besle büyüt danayı, beğenmez olur anayı. (K1)
Delinin sözü, halının tozu tükenmez. (K4)
Güzel sevenle beyaz giyenin yüreğinde yağ olmaz. (K5)
Her kötülük soğuk ile soysuzdan gelir. (K2)
İbadet için ömür, zemheri için kömür. (K3)
İpliğin iyisi pazarda, insanın iyisi mezarda. (K4)
Kimse çöreğimde çiğ var demez. (K5)
Koyuna çoban, tarlaya saban. (K5)
Minareyi yaptırmayan yerden bitmiş sanır. (K2)
Oluk başında oynayan, kendini çark evinde bulur. (K1)
Sabah gelen gitmeye, akşam gelen yatmaya. (K3)
Sırt yama ile kapanır da boğaz kapanmaz. (K4)
Soyluya söyledikçe soylanır, soysuza söyledikçe huylanır. (K1)

³ yavru

Yazın gölge kovalarsın, kışın önün kar olur. (K1)

Yürek yanmayınca göz yaşarmaz. (K6)

1.6. İnanışları Aksettiren Atasözleri

Ana baba tahtı yaptırır, bahtı yaptıramaz. (K2)

Kırk yıl ölet⁴ olmuş, vadesi gelen ölmüş. (K6)

1.7. Temsilî ve Mecazi Atasözleri

Acıyan eşek attan ileri gider. (K3)

Aç kurt bile anasını parçalamaz. (K4)

Ak itin pamukçuya zararı var. (K4)

Allah bilir kulunu, hamal bilir çulunu. (K1)

Allah'ın onuramadığını⁵, peygamber sopa ile kovalar. (K5)

Arife günü yalan söyleyenin bayram günü yüzü kara çıkar. (K2)

Âşık evini sır sanır, dört yanı duvar sanır. (K4)

Atını ıssızda öğret, meydanda oynat. (K3)

Baskısız çalıyı yel atar. (K6)

Bey buyurur, cellat biçer. (K1)

Bıçağı olan kavun karpuz yer, olmayan bakar. (K2)

Bir koyundan iki post çıkmaz. (K3)

Boş torba ile at tutulmaz. (K5)

Boyuna düşmeyen kaftan, eskir sürünü sürünü. (K5)

Bülbülün gözü gülde, tavuğun gözü külde. (K6)

Camızdaki boynuz eşekte olsaydı çok karın yarardı. (K1)

Çobanın gönlü olursa tekeden süt çıkarır. (K5)

Dağın ardındaki gelir, taşın ardındaki gelmez. (K4)

Dağına dayandın, karına da dayan. (K3)

Dedesinin yediği ekşiden torunun dişi kamaşır. (K4)

El eli bilir, kemer kuşak beli bilir. (K4)

⁴ salgın hastalık, kıran

⁵ başarmak

- Fidan için çıt demeyen, odun iken küt demez. (K2)
Giden gelseydi, dedem mezardan çıkardı. (K3)
Gurbetin sokumu⁶ büyük, suyu soğuk; ne yutulur, ne içilir. (K1)
Hamama gidecek avrat tasını tarağını akşamdan hazırlar. (K5)
Hamamda bilene bir tas su, bilmeyene dök ha dök. (K2)
Herkes keseri kendi önüne yontar. (K5)
İbrik ötmeden übük⁷ ötmez. (K5)
İt tüyünü atar huyunu atmaz. (K1)
İtten kuzu doğmaz. (K6)
Koçu kendinin et de, kuyruğunu sonra yokla. (K3)
Korkak bezirgân ne kâr eder ne ziyan. (K4)
Köpekle yatan pireyle kalkar. (K5)
Küçükken pusturulan köpek kolay ürmez⁸. (K2)
Küstüğün dağın odununu yakma. (K5)
Sallanma sarımsak kökün belli, öğünme bez gömlek topun belli. (K3)
Sinek pekmezciyi tanır. (K1)
Şerefsiz alın, sürünen itte bulunur. (K6)
Tavşanı tazı tutar, çalımı avcı satar. (K6)
Yanmış harmanın öşürü olmaz. (K3)
Yel gibi gelen sel gibi gider. (K6)
Yeni bardağın suyu tatlı olur. (K2)
Yıkılmış taş direk tutmaz. (K5)
Yükü çeken deve bozular⁹. (K5)

2. Temsilî ve Mecazi Atasözleri

- Acın şişkini olmak:** Hem durumu kötü hem onurlu. (K3)
Acın yatıp gücün kalkmak: Geçimini zor sağlamak. (K3)
Ağısı teğreğine yetmek: Kötülüğü varsa da iyiliği de olmak. (K6)
Ağzının otu olmamak: Dengi olmamak. (K4)

⁶ lokma

⁷ ibik

⁸ havlamak

⁹ devenin ses çıkarması

- Alı filii olmamak:** Samimi ve açık olmak. (K1)
- Ali'ye edik, Veli'ye düdük etmek:** Müsrifçe harcamak, har vurup harman savurmak. (K2)
- Altı arşın yatıp yedi arşın kalkmak:** Çok serbest hareket etmek. (K4)
- Asayı dikmek:** İnat etmek. (K6)
- At alıp beygir satmak:** Heyecan ve endişe içinde beklemek. (K4)
- At başı çekmemek:** Doğru bildiğini çekinmeden söylemek. (K4)
- Atıp yün, tepip keçe etmek:** Bir şeyi hoyratça kullanmak. (K1)
- Ay şavkına zerdali çirpmak:** Boş yere çabalamak. (K4)
- Badaraya basmak:** Tuzağa düşmek. (K3)
- Bağ bacak tutmamak:** İler tutar tarafı kalmamak. (K4)
- Beli buza dönmek:** Beklenmedik bir duruma şaşırmak. (K4)
- Berat bildesi olmak:** İçinde ukde kalmak. (K4)
- Bildiğinden bir dikiş öte gitmemek:** Bir konuda inat etmek. (K1)
- Bir kol çirayla yenmemek:** Çok çirkin olmak. (K1)
- Boynu, hırsız kedi boynuna dönmek:** Emek harcamadan kazanç sağlamak. (K4)
- Burnunun yeli inmek:** Havası sönmek. (K4)
- Ceng almak:** Yiyeceğın bozulması. (K2)
- Çiğesine kav koymak:** Birini çok üzmemek. (K2)
- Çekirdeğini sıçratmamak:** Hiç müsrif olmamak. (K2)
- Çeteleyi şaşırmak:** Ne yapacağını bilmemek. (K3)
- Deve karnı yarmak:** Büyük menfaat temin etmek. (K4)
- Dıngırına takmamak:** Hesaba almamak. (K3)
- Dişi karnında olmak:** Sinsi olmak. (K3)
- El gölgesi yapmak:** Yardımda bulunmak. (K4)
- Eşeğe binip uzağa sürmek:** Lafı gereksiz yere uzatmak, boş konuşmak. (K3)
- Fişek vermek:** Kışkırtmak. (K2)
- Gözü dar olmak:** Pintilik etmek. (K2)
- Gözüne çöp düşmek:** Çok erken davranmak. (K2)

- Hakkını avcuna koymak:** İntikamını almak. (K1)
- Hoşaf soğutmak:** Karşısındakinin hoşuna gidecek şekilde konuşmak. (K3)
- İmanına kav koymak:** Acı çektirmek. (K4)
- İp bağ tutmamak:** Düzen tutmamak. (K5)
- İti ulumak:** Kişinin şansının gülmesi. (K4)
- Kabarlığını sıdırmak:** Öcünü almak. (K4)
- Kağnıyı dayaklamak:** İnat etmek. (K5)
- Kel ile kertilip uyuz ile sürtünmek:** Herkese uyum sağlamak. (K3)
- Mermere kurt düşürmek:** Bir bahane bularak kötölemek. (K5)
- Mıdığını eğmek:** Suratını asmak. (K2)
- Minderini kalın sermek:** Misafiri hoş tutarak ağırlamak. (K2)
- Nakış toplamak:** Eksik aramak. (K2)
- Sonu cıncık kırığı çıkmak:** Bir olayın sonucunun beklenmedik şekilde sonuçlanması. (K1)
- Subbeyi kubbeyi okutmak:** Zora koşmak. (K3)
- Şapkayı haradan giymek:** Birden öfkelenmek. (K1)
- Tandırdan çekip külleden çıkarmak:** Eziyet etmek. (K1)
- Yakadan kesip yine ulamak:** Maddi olarak durumu idare etmek. (K3)
- Yazı yazlamak güzü güzlemek:** Her işi zamanında yapmak. (K2)
- Yel atkını olmak:** Bir konuda isteksiz davranmak. (K2)
- Yelinde harman atılmamak:** Güvenilmez olmak. (K2)

Sonuç

Atasözleri, ataların zaman içerisindeki tecrübe ve gözlemlerini içeren, nasihat ve kesin bir yargı bildiren, anonim nitelikli kalıplaşmış sözlerdir. Bu sözler kuşaktan kuşağa aktarılarak, toplumda düzenleyici bir role sahip olmuşlardır. İdeal insan anlayışına odaklanan atasözleri zaman içerisinde değişik sebeplerden dolayı değişime uğramış veya tamamen ortadan kalkmıştır. Atasözleri aynı zamanda sosyal normların kuşaklar arasındaki aktarımını da sağlayarak kültürel devamlılığa önemli bir katkıda bulunmuştur. Deyimler de atasözleri gibi uzun bir deneyim sonucunda ortaya çıkan ve özel bir durumu karşılayan sözler olarak dil ve kültür zenginliğinin gelecek kuşaklara aktarımında önemlidir.

Çalışmamıza konu olan Bor yöresi zengin ve canlı bir halk kültürüne sahiptir. Bu sözlü kültür zenginliğinin önemli bir parçasını da atasözü ve deyimler oluşturmaktadır. Yöreden görüşme yöntemiyle derlenen 115 adet atasözü ve 52 adet deyim büyük çoğunluğunu ölçünlü (standart) dilde olmayan, yöreye özgü ürünler oluşturmaktadır. Bu sebeple deşifre edilerek yazıya aktarılan atasözü ve deyimlerin literatüre kazandırılması amaçlanmıştır.

Kavramsal olarak tasnif edilen atasözlerinde; sosyal hadiseleri aksettiren 14, tabiat olaylarının meydana gelişi ile ilgili 2, nasihat ve ahlak niteliğinde 13, felsefi hakikatleri ve bilgece düşünceler ile ilgili 14, denemelere ve mantığa dayanan 26, inanışları aksettiren 2, temsili ve mecazi özellikte olan 44 atasözü tespit edilmiştir. Yöreden derlenen deyimlerde ise özel bazı durumların karşılandığı, yerel dil özelliklerinin de yansıtıldığı görülmüştür. Ortaya koyulan bu çalışmayla daha sonra yapılacak benzer türdeki çalışmalara katkı sağlanması beklenmektedir.

Kaynakça

- Aksoy, Ö. A. (1984). *Atasözü ve Deyimler Sözlüğü*, TTK Yayınları.
- Albayrak, N. (2004). *Ansiklopedik halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. L&M Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2003). *Atasözleri*, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, C.3, AKM Yayınları.
- Çotuksöken, Y. (1979). *Atasözlerimiz*. Alaz Yayınları.
- Oy, A. (1991). *Atasözü*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.4, TDV Yayınları, ss. 44-46.

Kişiler

- K1:** Mustafa GÜNGÜL, 1964, Esnaf, İlkokul Mezunu, Bor.
- K2:** Özlem BİROL, 1974, Ev Hanımı, Lise, Bor.
- K3:** Rukiye GÜNGÜL, 1946, Ev Hanımı, Okuma Yazma Yok, Bor.
- K4:** Belma ÜNLÜ, 1973, Ev Hanımı, Lise, Bor.
- K5:** Şaziye BAYBURT, 1956, Ev Hanımı, Bor.
- K6:** Nevriye BAYBURT, 1940, Ev Hanımı, Bor.

You can click to watch the presentation or search for the QR code.

State Capture as a Hurdle to the Growth of Liberal Democracy in The Western Balkans

Murat Necip ARMAN ¹

Abstract

This paper first outlines the idea of state capture before making the case that a variety of factors can be used to explain some of the Western Balkans' illiberal practices. The absence of effective institutions, the emergence of elite political actors, the presence of oligarchs in the system, and the dominance of organized crime, according to the paper, are all signs of state capture. Additionally, it presents evidence that state capture has hampered the growth of liberal democracy and the Western Balkans' efforts to integrate into the European Union, which has resulted in poor governance, elevated levels of corruption, and slow progress on important reforms needed to do so. The paper also emphasizes the prospect that the region's stabilotocrats losing their hold on power in the aftermath of the pandemic could be advantageous in the struggle against state capture. The paper comes to the conclusion that the success of European Union-backed reforms throughout the region will depend on peoples' capacity to successfully implement them with European Union leverage while overcoming political obstacles and overcoming opposition from powerful individuals and groups that profit from the current system. It also highlights that chances of success are improving, claiming that the overall trend in global politics away from authoritarianism is reversing.

Anahtar Kelimeler: State Capture, The European Union, Western Balkans, Corruption, Organized Crime, Stabilotocracy

¹ Aydın Adnan Menderes University, Faculty of Aydın Economics, Department of International Relations, Associate Professor, mnarman@adu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6873-206X

Sunumu izlemek için
tıklayabilir ya da QR
kodu taratabilirsiniz

Batı Balkanlar'da Liberal Demokrasinin Gelişmesinin Önündeki Bir Engel Olarak Devletin Ele Geçirilmesi

Murat Necip ARMAN ¹

Öz

Bu çalışma Batı Balkanlar'daki bazı uygulamaları açıklamak için çeşitli faktörlerin kullanılabilceğini ortaya koymadan önce devletin ele geçirilmesi fikrini ana hatlarıyla ele almaktadır. Çalışmaya göre etkin kurumların yokluğu, elit siyasi aktörlerin ortaya çıkışı, sistemde oligarkların varlığı ve organize suçun hakimiyeti devletin ele geçirilmesinin temel göstergeleridir. Ayrıca, devletin ele geçirilmesinin liberal demokrasinin gelişmesini ve Batı Balkanlar'ın Avrupa Birliği'ne entegre olma çabalarını engellediğine ilişkin kanıtlar sunulmuş, bunun da kötü yönetim, yüksek yolsuzluk seviyeleri ve yapısal reformlarda yavaş ilerleme sonuçları yarattığına dair bir sonuca ulaşılmıştır. Çalışmada ayrıca, bölge stabilotokratlarının bir kısmının pandemi sonrasında iktidarlarını kaybetmelerinin, devletin ele geçirilmesine karşı mücadelede avantaj sağlayabileceği ihtimali de vurgulanmaktadır. Çalışmada bölge genelinde Avrupa Birliği destekli reformların başarısının, halkların siyasi engelleri aşarken ve mevcut sistemden çıkar sağlayan güçlü kişi ve grupların muhalefetinin üstesinden gelirken Avrupa Birliği'nin kaldırıcının önemi vurgulanmaktadır. Ancak bu kaldırıcın başarılı bir şekilde uygulama kapasitesinin de devletin ele geçirilmesi sürecinin sonlandırılmasındaki önem de ayrıca vurgulanmaktadır. Son olarak, küresel siyasette otoriterleşme yönündeki genel eğilimin tersine dönmekte olduğunu iddia edilerek, bu sayede başarı şansının artmakta olduğu vurgulanmaktadır.

Keywords: Devletin Ele Geçirilmesi, Avrupa Birliği, Batı Balkanlar, Yolsuzluk, Organize Suç, Stabilotokrasi

¹ Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın İktisat Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Doçent Doktor, mnarman@adu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6873-206X

Introduction

Kutsal State capture refers to a phenomenon where powerful individuals or groups manipulate state institutions and policies for their own interests, at the expense of the broader public interest (Martin and Solomon, 2016, s. 22). It is a global problem that affects both developed and developing countries and has serious implications for democratic governance, economic growth, and social welfare.

In recent times, state capture has emerged as a critical concern across numerous countries worldwide, owing to its potential to undermine democratic institutions and facilitate the ascent of authoritarian regimes. Notable examples of countries grappling with state capture include Putin’s Russia, Bolsonaro’s Brazil, Sissi’s Egypt, Duterte’s Indonesia, Orbán’s Hungary, Trump’s US, Modi’s India, Rugunda’s Uganda and Morawiecki’s Poland (Arman and Kuvelođlu, 2022, 6). The governance under these authoritarian leaders, in conjunction with the political climate shaped by the 2008 financial crisis and the Covid-19 pandemic in the initial quarter of the third millennium, has contributed to a significant regression in the quality of democracy globally (Arman and Üste, 2021, s. 152). Furthermore, state capture has spawned pervasive corruption and the misappropriation of public resources, which can impede economic progress and social advancement.

One of the hallmarks of these contaminated regimes is the presence of oligarchs who generate financial resources to sustain these regimes and enrich themselves by exploiting public resources. In the Russian Federation, oligarchs have leveraged their wealth and connections to secure control over pivotal sectors of the economy and influence government policies, resulting in an aggregation of economic power and political sway in the hands of a select few (Szakonyi, 2020). Similarly, in South Africa, state capture has been linked to the Gupta family, who purportedly utilized their influence to secure profitable government contracts and manipulate the appointment of high-ranking officials, culminating in pervasive corruption and economic sluggishness (Madonsela, 2019, 114; Martin and Solomon, 2016, s. 24). Concerns about state capture have also been raised in the United States, particularly regarding the role of affluent donors in the political process (Hertel-Fernandez, 2019). Critics posit that the influence of significant monetary contributions in politics has led to policies that cater to the interests of the affluent and influential while disregarding the needs

of the general populace. Moreover, the detention of former US President Donald Trump in April 2023 was also motivated in particular by allegations of electoral fraud and a series of corruption allegations. Likewise, the Trump era was often characterized by allegations of state capture in the US.

To address state capture, numerous nations have established anti-corruption agencies, fortified transparency, and accountability measures, and promoted greater public participation in decision-making processes. Institutions such as the EU and the IMF play a pivotal role in establishing such agencies, providing essential leverage. Nonetheless, such institutions can only play an active role when requested by the state, and such efforts frequently encounter considerable challenges, including resistance from powerful interests and insufficient resources. State capture poses a significant threat to democratic governance and the rule of law and necessitates consistent attention and action from citizens, civil society organizations, and government leaders globally. By collaborating to expose and prevent this phenomenon, we can foster a more just, equitable, and prosperous future for all. Since the disintegration of Yugoslavia and the transition to democracy in the 1990s, state capture has been a significant issue in the Western Balkans (WB) (Stubbs and Zrinščak, 2022).

The nation-building and state-building processes in the WB since the 1990s have frequently fallen short of establishing a genuinely liberal order. Sectors formerly controlled by the previous regime were often occupied by politically connected individuals and leaders, who exploited their positions for personal gain. In some instances, leaders even resorted to using the threat of aligning with Russia to evade fulfilling the principles of conditionality in their relationships with the EU. The EU had to overlook the malfeasance of these leaders to preserve stability, a phenomenon referred to as stabilotocracy (Bieber, 2018). These leaders and the oligarchs allied with them subsequently sought to capture the state and utilized undemocratic means to prolong their tenure, thereby consolidating their power. In this paper, I will initially demonstrate the presence of state capture in the WB. Then I will analyse the lack of effective institutions, the prevalence of political elites, the role of oligarchs in the state, and organized crime as consequences of state capture.

1. Literature Review

There is a significant body of literature on state capture in the WB. Some studies analyse the academic foundations of state capture and its manifestation

in the region, while others examine the state capture situation in specific country cases. Several notable studies are discussed below.

The study “Capturing contested states: Structural mechanisms of power reproduction in BiH, Macedonia and Montenegro” (Džankić, 2018) argues that BiH, Macedonia, and Montenegro have experienced considerable levels of state capture as a result of internal ethnic conflicts and external state contestation. This has created structural mechanisms for the perpetuation of political elites' dominance.

In “Bandits, bondsmen, and leviathans: Ethnic groups contesting local security capture after conflict in the WB: new security entrants and stability” Jackson (2021) examines how integrating ethnically diverse enclaves into state organizations, especially in the security sector, affects stability and patterns of violence after institutional settlements. The main argument is that incorporating existing local security networks as “new entrants” into the official “market of public goods” could deter potential troublemakers from employing violence by tying them to government agencies. However, because they are newcomers to the market, established governmental institutions take precedence over them.

The main argument of “Do all roads lead to Brussels? Analysis of the different trajectories of Croatia, Serbia-Montenegro, and Bosnia-Herzegovina” (Massari, 2005) is that EU policies and particular internal political concerns in each of Croatia, Serbia-Montenegro, and E-Herzegovina (BiH) have contributed to the disparity in the rate of Euro-Atlantic integration across these three states. The article concludes with two potential outcomes for the area—one of rapid integration and the other of slow progress leading to a disastrous “ghettoization” of the WB—and emphasizes how important the policies of the international community are in determining the outcome.

In the context of widespread state capture in the WB, “Money, power, glory: the linkages between EU conditionality and state capture in the WB” (Richter and Wunsch, 2020) demonstrates the minimal impact of the EU’s political conditionality and how it has significantly aided in the consolidation of such unfavorable governance patterns. The study highlights two key factors, s. first, EU demand for concurrent economic and political reforms has enabled commercial actors to create potent clientelist networks that extend into politics. Second, top-down conditionality has reduced internal accountability and deliberative procedures as well as political competitiveness. The legitimacy of

corrupt elites is furthered by official advancement toward membership and high-level contacts with EU and member state officials. Empirical data from a congruence analysis of the Serbian situation supports the hypothesized connections between EU conditionality and state capture.

2. State capture in the WB

State capture in the WB manifests itself in various forms, including the takeover of regulatory agencies or manipulation of public procurement processes. Additionally, political connections are utilized to gain access to public resources, or the media is controlled to shape public opinion. Several factors contribute to state capture in the WB, including ineffective institutions, political elite domination, and the presence of oligarchs. Furthermore, studies have identified the role of external factors, such as organized crime and foreign governments' influence, in facilitating state capture. Prezelj and Vogrinčič figured out how the state capture phenomenon develops in a network as follows:

Graph 1: State Capture Network

Source: Prezelj, I., & Vogrinčič, N. O. (2020), s. 551.

State capture can be examined from the perspectives of institutional and environmental enablers. In the institutional context, corruption, the effectiveness of accountability mechanisms, lack of transparency, and a bias towards the private sector are key factors that render institutions susceptible to political interference. On the other hand, state capture is made possible by corrupted

media, government corruption, and judiciary corruption. The control of the judiciary and media offers a barrier of impunity and shields corrupt activities from public scrutiny. This gives people in authority the freedom to practice various sorts of corruption without worrying about facing legal consequences, protecting their share of the popular vote. Furthermore, the media is frequently used as a vehicle for spreading false information, enabling the captured leaders to keep control of the situation (Galev, 2021, s. 138).

The instance of Serbia's "tenderpreneurs"—a phrase that combines "entrepreneur" and "tendering"—is an example of state capture in the WB. Tenderpreneurs are those with political connections who utilize their clout to win government contracts and tenders at exorbitant costs (Mulenga and Mulenga, 2018, s. 138). They stifle competition and extort rent from the state by regulating the tendering process. These people use dishonest tactics to gain public contracts or tenders, distorting the market and reducing the efficiency of the public sector. Serbia is notorious for having high levels of corruption, especially in public procurement, where there have been reports of bid rigging, collusion, and other unethical acts. These practices lead to higher costs for the government, lower the quality of services or goods provided, and reduce competition. Corruption also erodes public trust in government institutions, generating a sense of injustice and inequality when some individuals or companies receive preferential treatment (Pešić, 2007, s. 11). While the Serbian government and international organizations have taken steps to combat corruption and improve transparency in public procurement, much remains to be done to ensure that contracts are awarded fairly and free of corrupt practices. The Serbian government allegedly mobilizes the police and state security services to directly limit freedoms. Global Investigative Journalism Network argues that the government has rendered state institutions dysfunctional instead of freeing private companies and groups controlled by Vucic's allies (Philp, 2021).

The capture of the judiciary in North Macedonia is a prime example of state capture in the WB. The ex-ruling party VMRO-DPMNE had been accused of appointing judges who were loyal to the party, rather than independent and impartial (Casule, 2015). In addition, the judiciary is viewed as biased and corrupt, which undermines public trust in the rule of law (Arnaudov, 2022, s. 32). North Macedonia scored 40 on a scale of 0 (most corrupt) to 100 (least corrupt) in

2021, according to Transparency International's Corruption Perception Index (CPI) (Transparency International).

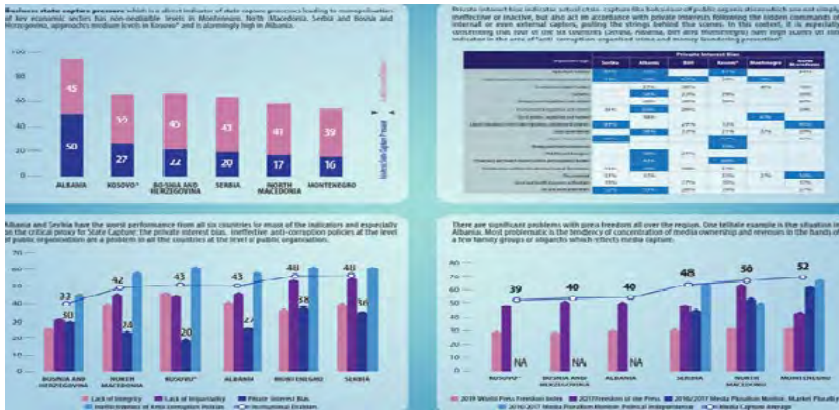
Florian Bieber and Jenni Winterhagen (2009) attribute Montenegro's captured state status to the amalgamation of state and party interests, as well as personal and public interests, along with the extent and durability of corruption.

Russian corrosive influence on governance institutions in the WB is another factor that contributes to state capture in the region (Center for the Study of Democracy, Annual Report 2022). Russia can thwart WB nations' efforts to join the EU by undermining their institutions, which benefits Russian foreign policy. This emphasizes how crucial it is to deal with state capture because it harms the stability and growth of the area.

WB countries face a major threat from state capture because it erodes the rule of law, limits competition, and erodes public confidence in democratic institutions. In order to address this problem, it is crucial to push institutional reforms that would strengthen democratic institutions and defend the rule of law.

3. Measuring the State Capture in the WB and Critiques

A regional civil society anti-corruption and good governance project, Southeast European Leadership for Development and Integrity (SELDI), was established in 2012. It is the successor to the Southeast European Legal Development Initiative, which was established in 2001 by the International Development Law Organization in Rome and the Center for the Study of Democracy in Sofia. As of 2020, SELDI's network of more than 30 partner civil society organizations spans 14 nations in Southeast Europe and the Black Sea. Data from SELDI show that the state capture in the area is calculated as:

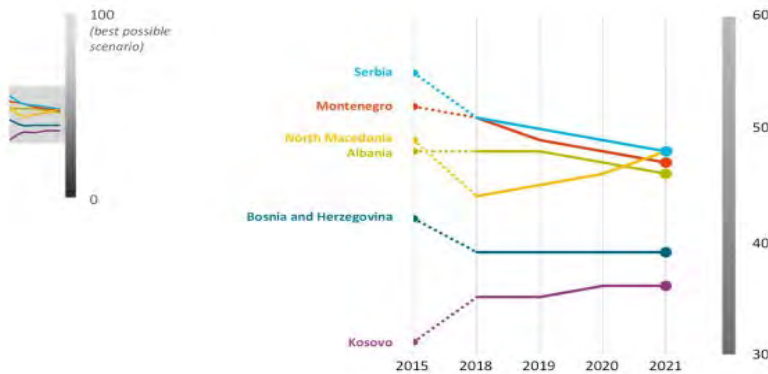
Graph 2: State Capture Levels in WB

Source: SELDI, 2020b.

Based on the available evidence, the SELDI index indicates that state capture is a matter of grave concern in all WB countries. However, the index suggests that Serbia and Montenegro are particularly vulnerable to this phenomenon. Notably, North Macedonia and Kosovo appear to perform better than Albania and BiH, though there is still considerable room for improvement. The variations in state capture levels in the region highlight the importance of ongoing efforts to combat this problem, strengthen democratic institutions, and promote the rule of law.

According to the report, “the acceptability of corruption remains relatively high in the WB. BiH (BiH), North Macedonia and Kosovo display higher acceptability than the rest. This also corresponds to certain levels of corruption pressure – the vast majority (82%) of people in the region who believe corruption is acceptable in principle expect to be asked for bribes. Even more importantly, more than half (62%) of those who do not accept corruption as the norm still think that they are likely to become victims of corruption pressure” (SELDI, 2020a).

Freedom House’s democracy score survey also shows that the WB countries score well below EU standards. This assessment is a clue to the existence of state capture. As can be seen, the quality of democracy is declining in all WB states except Kosovo.

Graph 3: Democracy Score in the WB

Source: Court of Auditors Report: 2022

The European Union (EU) has expressed concerns about state capture in the WB in several official documents, particularly in the annual progress reports on each country's EU accession process. In these reports, the EU has criticized the close links between political elites and business interests, which have allowed powerful individuals to exert undue influence over state institutions, including the judiciary, media, and law enforcement. The reports also highlight the negative impact of state capture on economic development, social justice, and the rule of law, and the potential for it to undermine the EU integration process. In the 2022 Court of Auditors Report, which is titled "EU support for the rule of law in the Western Balkans, s. despite efforts, fundamental problems persist" it is stated that "However, the current enlargement round is taking far longer than any previous negotiations. For example, Montenegro has been negotiating since 2012 and Serbia since 2014, having provisionally closed only three and two chapters respectively. In its 2018 communication on enlargement and the Western Balkans, the Commission clearly acknowledged the serious rule of law situation in the region, stating that there were "clear elements of state capture, including links with organized crime and corruption at all levels of government and administration, as well as a strong entanglement of public and private interests." (Court of Auditors Report, 2022).

For example, in the Serbia 2019 Report, the EU noted that state capture continues to be a major concern, with political influence over the media and judiciary, and widespread corruption affecting all levels of government. The report also highlighted the need for further reforms to strengthen the

independence of regulatory institutions and promote transparency and accountability. Legal frameworks dealing with the rule of law and media freedom frequently exist in the report for Serbia but are selectively enforced to the benefit of the ruling party (European Commission 2019, s. 25).

In the progress report on North Macedonia in 2016, the European Commission expressed concern about state capture. This assessment called into question North Macedonia's checks and balances system. The Commission claimed that the Assembly failed to provide effective oversight of the executive power, that the justice system was not independent, and that the authorities were unwilling to resolve these issues. The regulatory and supervisory bodies' oversight of the executive was also limited due to political pressure (European Commission 2016).

In accordance with the Court of Auditors Report of 2022, it has been observed that in Albania, certain government officials, including high-ranking individuals, along with members of parliament, engage in frequent public commentary regarding ongoing investigations and court proceedings, as well as the conduct of individual judges and prosecutors. The Council of Europe has condemned the employment of online media in Albania as a means of disseminating malicious rumors and launching personal attacks against public figures (Court of Auditors Report, 2022, s. 35).

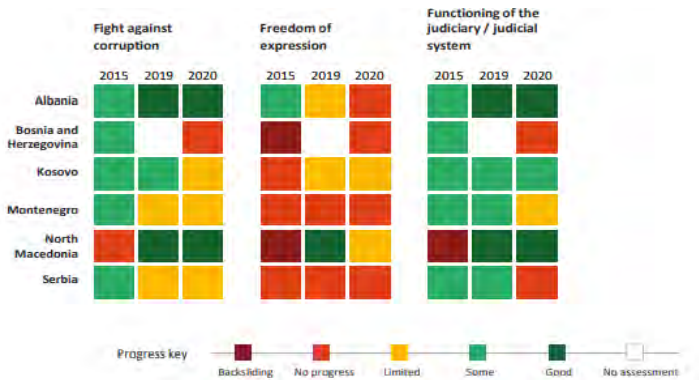
It is possible to find similar statements in the official documents of the EU for all WB countries. In fact, the Court of Auditors Report of 2022 provides an almost complete data set on this issue. Consequently, the EU has been consistent in its criticism of state capture in the WB and has made it clear that addressing this issue is essential for the region's democratic development and its progress toward EU membership.

4. Lack of effective institutions in the WB

Institutional transformation is still difficult in the WB region because so many institutions are still inefficient and prone to corruption. Key macroeconomic variables including overall welfare, employment, exports, and GDP per capita are at danger due to the deterioration of social standards and the unfavorable business environment that has resulted (Popovic, Eric, and Stanic, 2020, s. 182). State capture, corruption, poor governance, and slow economic growth in the area are all directly related to this problem. For the rule of law to

be upheld, individual rights to be protected, and public officials to be held accountable, strong institutions must be established and maintained. However, political meddling, corruption, and a lack of funding have undermined numerous WB organizations.

The judiciary in many countries in the region has been subject to political interference, leading to weak enforcement of the law and limited access to justice for citizens. Furthermore, law enforcement agencies have been plagued by corruption, with some officials prioritizing personal gain over the public interest. Corruption undermines the rule of law, weakens the private sector, and contributes to increased income disparity (Vachudova, 2019, s. 73). The table below shows the Commission's assessment of rule of law components. As can be easily seen from the graph, a backsliding is detected in many parameters in the period between 2015 and 2020.

Graph 4: Commission’s assessment of rule of law components

Source: Edited by the author using the graph from the Court of Auditors Report: 2022

Improving the capacity of institutions, particularly in areas such as law enforcement and the judiciary, is also crucial in serving the needs of citizens and promoting the rule of law. Especially during the Covid 19 pandemic, it has been reported that already problematic judicial proceedings have become even more problematic (Tzifakis, 2020, s. 201). Ultimately, strengthening institutions is a critical step toward addressing state capture and promoting democratic governance in the WB.

Consequently, to combat the lack of effective institutions in the WB, continued efforts are needed to strengthen democratic institutions and the rule of law. Reforms should work to strengthen institutions' ability to provide better

services to citizens while enhancing openness, accountability, and merit-based hiring. It is essential to address state capture and advance democratic government for the stability and development of the region.

5. The dominance of political elites in the WB

One key aspect supporting undemocratic practices has been identified as the political elites' domination in the WB region. A tiny number of people or political parties hold a lot of power, and they use that authority to influence politics and hang onto their positions of power.

In a number of WB countries, political elites have long held positions of power and frequently rely on patronage systems and clientelism to keep their support bases strong. As a result, they have strengthened their grip on political authority, making it challenging for rival factions or the general populace to depose them. While others have connections to global organized crime, some of these elites have ties to domestic monopolies and corruption. By stifling democratic impulses and establishing a legal system that revolves around the regime, the absence of democratic rule of law has had a profound impact on politics in the region, enabling the use of violence and completely arbitrary behavior by the governing elites (Radeljić and Đorđević, 2020, s. 606).

The most important problems for democracy in the region are accountability and transparency (Radelji, 2020, s. 167). Politics in the states of the region continues to be the professional work of a certain political clique and there are obstacles to the entry of broad social groups into politics. This clique can also find a wide scope for corruption as neither the judiciary nor the media is free enough.

Increasing the capacity of institutions, promoting judicial independence, and removing obstacles to press freedom are essential for democratic development. Without these improvements, the concentration of power in the hands of certain political groups cannot be prevented. In the WB, as elsewhere, concentrated power is prone to corruption.

6. Oligarchs in the WB

Political oligarchs have had a strong influence on WB politics. These oligarchs not only used the natural resources of the countries for their personal interests, but also enriched themselves by taking undeserved shares from the

commercial activity in the country. These oligarchs spent the money they earned to gain more political power (Prelec, 2020, s. 173). For example, controlling the press and suppressing the judiciary were often the first targets of these oligarchs.

Some leaders in the WB, such as Milo Đukanović in Montenegro, Ramush Haradinaj in Kosovo, Alexander Vucic in Serbia, Edi Rama in Albania, and Bakir Izetbegović in BiH, have faced allegations of using their political and economic influence to amass significant wealth and power. According to some claims, the semi-authoritarian rule of Đukanović boosted his power over business ventures and government contracts and gratified his patronage networks (Soyaltın-Colella, 2022, s. 13), while Haradinaj's party has been claimed to be linked to organized crime and corruption (Becker, 2020, s. 13). Vucic has been referred to as an oligarch due to his concentration of power and control over key economic sectors in Serbia, as well as his alleged suppression of dissent and opposition (Bak, 2019, s. 14). Izetbegović has also been accused of using their political connections to benefit their business interests (Huskić, 2019). Although Milo Đukanović, Bakir Izetbegović and Ramush Haradinaj have lost power, the illiberal order in their countries has the potential to produce new autocrats. Consequently, addressing the issue of oligarchs is crucial to promoting democratic governance and the rule of law in the WB, which requires sustained efforts to tackle corruption, promote transparency and accountability, and increase economic inclusion and diversity.

7. Organized Crime and State Capture

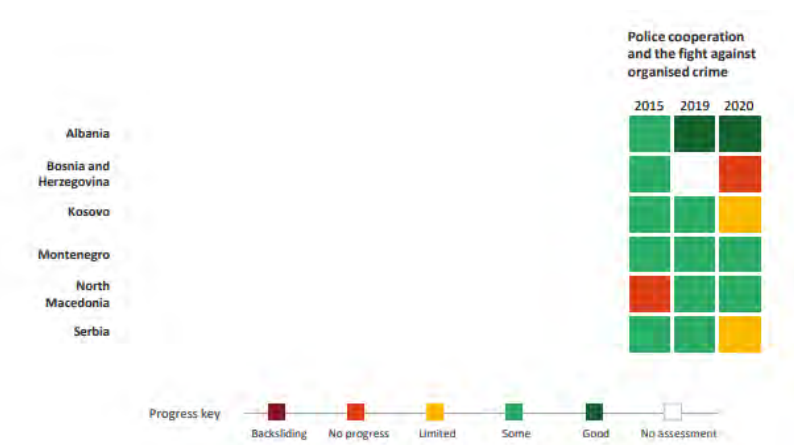
In the WB, there have been instances of state officials actively collaborating with organized crime groups to protect criminal activities and advance their personal interests. This type of collusion can undermine democratic institutions, and the rule of law, and promote the growth of criminal networks, leading to violence and instability. Organized crime is, therefore, a developmental issue in the WB due to inadequately protected property rights, a lack of local economic opportunities, and state fragility. The close relationship between the state and organized criminal groups is evident in the illegal operations of drug trafficking, firearms, fake products, human trafficking, and human smuggling. While collaboration between government agents and criminal networks is not a precondition for organized crime, it is regarded as a tightly-knit connection that fosters its growth. Criminal organizations in the WB are capable of making substantial financial gains, which they then introduce into regular economic flows through a variety of economic processes and transactions, including money laundering (Haliti, 2021, s. 60).

Due to the fact that there are now more obvious organized crime threats in the WB as well as an uptick in transnational crime, the issue of regional security in that region can be viewed as a priority for Europe. Any delay in enhancing regional security could have major repercussions for extending European stability because the states that make up this territory are a key component of the EU's strategy for enlargement (Valero, 2022, s. 82). On the other hand, both the EU and some state officials have worked to combat organized crime and corruption, sometimes at great personal risk. Initiatives to strengthen the rule of law and capacity-building within the court system are part of the effort to combat organized crime. These officials are a part of a larger initiative to advance accountability and transparency in government, which can be extremely important for bolstering democratic institutions and the rule of law.

It is often alleged that state officials in the WB act in concert with organized crime syndicates. This corrupts the institutions in which these state officials work. The only way to overcome this problem is to operationalize the rule of law and ensure that institutions are transparent and accountable. A freer civil society will ensure that these corrupt practices are reported, monitored and mechanisms are put in place to prevent them (Djukić and Obradović, 2020, s. 55).

The Economist Intelligence Unit's "Global Illicit Trade Index" collects and reports key data on illicit trade and organized crime around the world. According to the World Bank, Serbia, Montenegro, North Macedonia, Albania, and BiH are placed 56th, 67th, 74th, 76th, and 78th, respectively, out of 84 nations. According to the rankings, there is high to moderate exposure to organized crime and illicit trade. It is important to note that the Global Illicit Trade Index also measures other illicit activities such as counterfeiting, human trafficking, and illegal trade in drugs and firearms. However, the index remains a useful tool for assessing the overall scale and impact of illicit trade in a given country, including the influence of organized crime groups.

Likewise, the Court of Auditors Report: 2022 measures police cooperation and the fight against organized crime in the region as follows. Under this heading, positive progress between 2015 and 2020 was recorded in Albania and North Macedonia; no progress in Montenegro; and regression in Kosovo and Serbia.

Graph 5: Police cooperation and the fight against organized crime in WB
Source: Edited by the author using the graph from the Court of Auditors Report: 2022

Conclusion

State capture has significantly impacted the development of liberal democracy and the EU accession process in the WB. The capture of state institutions by powerful individuals or groups has eroded the rule of law, weakened democratic institutions, and hindered progress toward EU accession. The lack of independent institutions, impartial courts, and a free press have provided fertile ground for corrupt practices, while political interference in the judiciary and civil service has eroded trust in government and damaged public confidence in the democratic process.

The widespread occurrence of state capture across the WB, coupled with the employment of comparable methods, implies that these techniques are disseminated through social learning. Additionally, state capture practices observed in one state are later emulated by other states, gradually establishing them as norms in this turbulent geographic region. For instance, the conversion of oligarchs into media moguls for the purpose of press manipulation was initially executed in Montenegro but has subsequently proliferated throughout the region. This can be deemed a negative instance of norm formation via intersubjectivity.

I am currently witnessing a period where the power of stabilocrats is waning, and many leaders in the WB region are losing elections, resulting in the dissolution of their longstanding corrupted regimes. It can therefore be inferred that the effectiveness of these practices has declined, which can be attributed to intersubjectivity. Moreover, the economic downturn that originated from the 2008 financial crisis empowered autocracies globally, with citizens in economically-challenged situations seeking solutions in strong leadership. Nonetheless, as this impact diminished over time, a global trend towards liberalization surfaced, with various factors contributing to the alteration of preferences among the people of the WB, including the proliferation of social media.

The loss of power of Haradinaj and Tachi in Kosovo could have a positive impact on the issue of state capture in the country. The leaders of Kosovo in the past, were controversial figures with allegations of ties to organized crime and corruption. Kosovo has been ranked poorly in international corruption indexes and state capture has been a significant barrier to the country's EU accession process. The new government in Kosovo led by Prime Minister Albin Kurti has committed to tackling corruption, investigating high-profile cases, and strengthening democratic institutions, including the judiciary and law enforcement. (Agon, and Ruda, 2020, s. 306). Similarly, Bakir Izetbegović's loss of power in BiH could also provide an opportunity to address the issue of state capture in the country BiH has been facing significant challenges related to state capture, with high levels of corruption and a lack of independent institutions, particularly in the judiciary and law enforcement. The new government led by Prime Minister Zoran Tegeltija has pledged to tackle corruption, investigate organized crime, and strengthen democratic institutions and the rule of law (Council of Europe, 2019). To add, in 2022, Dritan Abazović ascended to power in Montenegro, followed by the recent presidential run-off victory of Milatović on April 2, 2023, who formerly served as Montenegro's economy minister. The recently elected government has made a number of promises, most notably that it will fight corruption, judicial reform, and maintain the rule of law in order to confront the endemic problem of state capture in Montenegro. However, the government's ability to fend against political influence and obstruction, which could impair its efficacy, is essential to the success of these reforms.

In conclusion, state capture in the WB has had serious negative effects, including poor governance, increasing corruption, and slow progress on vital reforms required for EU membership. It is a step in the right direction for Kosovo, Bosnia and Herzegovina, and Montenegro's new administrations to pledge to combating state capture by enacting reforms to enhance democratic institutions and respect the rule of law. However, they will encounter opposition from strong people and organizations who have benefited from the current system. The government's capacity to successfully overcome political obstacles and implement these reforms will determine their success. Recent political occurrences suggest that the trend toward stabilotocracy may be changing. Newly elected governments in numerous WB nations have vowed to prioritize openness and accountability to their constituents as a result of stabilocrats losing their grip on the reins of power.

References

- Agon, H and Ruda, F. (2020). Interview with Albin Kurti: The problem of Europe Today is its small ambitions, *Crisis and Critique*, 7.1, 294-307.
- Arman, M. N. and Üste, A. N. (2021). Avrupa Birliği'nde Otoriteryan Popülizm, *Sosyal, Kültür ve Kimlik Boyutlarıyla Avrupa Birliği*, Edited by Murat Necip Arman ve Çağdaş Cengiz, Astana Yayınları, 139-154.
- Arman, M. N. and Kuveloğlu, A. T. (2022). The Tensile Strength of Poland and European Union Relations: A Realignment or a Role Change? *Diplomasi Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-14
- Arnaudov, M. (2022). A Contemporary Security Threat to North Macedonia: Securization of Emigration and the Corruption in Public Institutions, *International Scientific Journal*, 22(43), 25-36.
- Bak, M. (2019). Western Balkans and Turkey: Overview of corruption and anticorruption, U4 Anti-Corruption Research Center, *Transparency International*, 12.
- Becker, J. (2020). Continuous transition: The growing crisis in the Western Balkans and the role of the EU, *SEER Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*, 23(1), 7-18.
- Bieber, F. (2018). The Rise (and Fall) of Balkan Stabilitocracies, *Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development*, 10, 176-185.
- Bieber, F. and Winterhagen, J. (2009). Erst derStaat -dann die Nation, *Südosteuropa*, 57(1), 2-24. (translated by Fynn-Morten Hechert in his MA thesis named "The End of State Capture in Montenegro? The End of State Capture in Montenegro? The Krivokapić Government, the Đukanović System and the role of 'Western' actors in Montenegro politics after the 2020 elections.", p. 1, Graz, 2022)
- Casule, K. (May 12, 2015). West questions Macedonian government's commitment to democracy, *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/macedonia-crisis-idINKBN0NW1WQ20150512>
- Center for the Study of Democracy, Annual Report (2022). https://csd.bg/fileadmin/user_upload/publications_library/files/2022_12/CS_D_AR/CSD_AR_2022_EN.pdf
- Council of Europe (2019). Anti-corruption digest Bosnia and Herzegovina Bosnian judicial official faces disciplinary probe. <https://www.coe.int/en/web/corruption/anti-corruption-digest/bosnia-herzegovina>

- Djukić, P. and Obradović, D. (2020). The Fate of the Western Balkans Regional Security Subcomplex-The Necessity of Regional Cooperation, *Security Science Journal*, 1(2), 49-64.
- Džankić, J. (2018). Capturing contested states: Structural mechanisms of power reproduction in Bosnia and Herzegovina, Macedonia and Montenegro, *Southeastern Europe*, 42(1), 83-106.
- Economist Intelligence Unit, Global Illicit Trade Index.
<https://impact.economist.com/projects/deliver-change/article/the-global-illicit-trade-environment-index/>
- European Commission (November 9, 2016) *The former Yugoslav Republic of Macedonia 2016 Report*.
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia.pdf
- European Commission (2019). Serbia 2019 Report, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-serbia-report.pdf>
- Galev, T. (2021). State Capture Assessment Diagnostics on Economic Sector Level: Theoretical Approach". Center for the Study of Democracy.
- Haliti, F. (2021). The organized crime in western Balkans in the age of globalization- trafficking in narcotics and money laundry. *Prizren Social Science Journal*, 5(2), 56-64.
- Hertel-Fernandez, A. (2019). *State capture: How conservative activists, big businesses, and wealthy donors reshaped the American states--and the nation*, Oxford University Press.
- Huskić, A. (2019). Bosnia and Herzegovina: Abandoned by the West, embraced by the East? *The Western Balkans in the world Linkages and Relations with Non-Western Countries*. Edited By Florian Bieber, Nikolaos Tzifakis. Routledge, 83-107.
- Jackson, C. M. (2021). Bandits, bondsmen, and leviathans: Ethnic groups contesting local security after conflict in the Western Balkans. *Journal of Regional Security*, 16(2), 215-248.
- Madonsela, S. (2019). Critical reflections on state capture in South Africa. *Insight on Africa*, 11(1), 113-130.
- Martin, M. E. and Solomon, H. (2016). Understanding the Phenomenon of "State Capture" in South Africa. *Southern African Peace and Security Studies*, 5(1), 21-34.

- Massari, M. (2005). Do all roads lead to Brussels? Analysis of the different trajectories of Croatia, Serbia-Montenegro and Bosnia-Herzegovina. *Cambridge Review of International Affairs*, 18(2), 259-273.
- Mulenga, C. and Mulenga, J. N. (2018). Demystifying the concept of state or regulatory capture from a theoretical public economics perspective. *African Journal of Political Science and International Relations*, 12(7), 132-141.
- Pešić, V. (2007). State capture and widespread corruption in Serbia. *CEPS*, No. 262. <https://aei.pitt.edu/11664/1/1478.pdf>
- Philp, R. (May 31, 2021). Smear Campaigns, Oligarch Media, and Street Gangs: Serbia's Embattled Investigative Media Are a Warning to the World, *Global Investigative Journalism Network*, <https://gijn.org/2021/05/31/smear-campaigns-oligarch-media-and-street-gangs-serbias-embattled-investigative-media-are-a-warning-to-the-world/>
- Popovic, G., Ognjen, E. and Stanco, S. (2020). Trade Openness, Institutions and Economic Growth of the Western Balkans Countries. *Montenegrin Journal of Economics*, 16(3), 173-184.
- Prelec, T. (2020). The vicious circle of corrosive capital, authoritarian tendencies and state capture in the Western Balkans, *Journal of Regional Security*. 15(2), 167-198.
- Prezelj, I., and Vogrinčić, N. O. (2020). Criminal and networked state capture in the WB: The case of the Zemun Clan. *Southeast European and Black Sea Studies*, 20(4), 547-570.
- Radeljić, B. and Đorđević, V. (2020). Clientelism and the Abuse of Power in the Western Balkans. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 22(5), 597-612.
- Radeljić, B. (2020). In favour of censorship and propaganda: Elites, media capture and the journalistic profession in the Western Balkans. *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 28(2-3), 155-173.
- Richter, S. and Wunsch, N. (2020). Money, power, glory: The linkages between EU conditionality and state capture in the Western Balkans, *Journal of European Public Policy*, 27(1), 41-62.
- SELDI, World Bank (2020a). *State-Capture Risks and Policy Reforms, Southeast European Leadership for Development and Integrity*. https://seldi.net/wp-content/uploads/2021/05/WB-2020_EN_WEB.pdf
- SELDI, World Bank (2020b). <https://seldi.net/wp-content/uploads/2020/10/infographic-state-capture.pdf>

- Soyaltın-Colella, D. (2022). The EU Accession Process, Chinese Finance and Rising Corruption in Western Balkan Stabilitocracies: Serbia and Montenegro. *Europe-Asia Studies*, 1-25.
- Stubbs, P. and Siniša Z. (2022). The rescaling of social policies in the post-Yugoslav space: Welfare parallelism and local state capture. *Handbook on Urban Social Policies*, Edited by Yuri Kazepov , Eduardo Barberis, Roberta Cucca, and Elisabetta Mocca, Edward Elgar Publishing, 337-351.
- Szakonyi, D. (2020). *Politics for profit: Business, elections, and policymaking in Russia*. Cambridge University Press.
- Transparency International Corruption Perceptions Index (2021). <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/mkd>
- Tzifakis, N. (2020) The Western Balkans during the pandemic: Democracy and rule of law in quarantine?. *European View*, 19(2), 197-205.
- Vachudova, M. A. (2019). EU enlargement and state capture in the Western Balkans, *The Europeanisation of the Western Balkans: A failure of EU conditionality?*. Edited by Jelena Džankić, Soeren Keil, and Marko Kmezić, Palgrave MacMillan, 63-85.
- Valero, J. L. G. (2022). The Western Balkan Organised Crime at European Union: The Albanian Mafia - does it pose a real threat?. *European Law Enforcement Research Bulletin*, 22, 79-99.

You can click to watch
the presentation or
search for the QR
code.

Risk Society: From Postmodernity to New Modernity

İlker ÇAYLA ¹

Abstract

This study examines the relationship between the concept of risk and modernity. In recent years, terms like "civilizational risks" and "risks to civilization" have gained prominence in public discourse. These concepts highlight the potential for catastrophic events that might jeopardize the continuation of human civilization and our very existence. Climate change, nuclear conflict, environmental degradation, pandemics, geopolitical tensions, and unprecedented technological incidents are among the most significant threats we face. The so-called "risks to civilization" aren't external threats but are often self-inflicted, unpredictable, and challenging to control.

This article delves into the current discourse on social change, risk, and modernity. It explores the notions of postmodernity and second modernity, drawing parallels and distinctions between these two phases of modernization while referencing key insights from renowned scholars, including Ulrich Beck. The term "postmodernity" refers to the breakdown of grand narratives and societal realities. Meanwhile, "new modernity" is characterized by significant shifts such as globalization, technological innovation, rising individualism, and emerging inequalities. The "second modernity" phase encapsulates the formation of hybrid identities, the destabilization of long-standing institutions, and the rise of new social differentiation and stratification. Many scholars argue that second modernity magnifies the risks posed by previous stages of modernity and further unsettles societal structures.

Central to this discussion is Ulrich Beck's concept of "reflexive modernity," which underscores the importance of self-reflexivity and awareness in navigating the challenges brought about by contemporary societal transformations. Beck asserts that the opportunities and risks associated with modernization necessitate a profound reshaping of social science and policy frameworks. He also highlights the imperative for novel governance models that weave together science and technology, democratic participation, and expert knowledge. By embracing Beck's viewpoint on reflexive modernity, we can better understand the challenges posed by second modernity and the importance of crafting effective, innovative governance structures. Specifically, this article examines the issues arising from the risk society, civilizational threats, and the effects of global interconnectedness on societal constructs and governance. The paper concludes by emphasizing the enduring relevance of Beck's theories and the continued debates surrounding postmodernity, new modernity, and second modernity in contemporary sociology.

Anahtar Kelimeler: Risk Society, Post Modernity, Risk to civilization, Reflexive Modernity, Second Modernity

¹ *Istanbul Okan University, Department of Sociology, Asst. Prof., ilker.cayla@okan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9342-8457*

Sunumu izlemek için
tıklayabilir ya da QR
kodu taratabilirsiniz

Risk Toplumu: Postmoderniteden Yeni Moderniteye

İlker ÇAYLA ^{ID} 1

Öz

Bu çalışmanın amacı, risk kavramı ile modernite arasındaki ilişkiyi incelemektir. Son yıllarda "uygarlık riskleri" ve "uygarlığa yönelik riskler" kamuoyunda daha önemli tartışma konuları haline geldi. Bu fikirler, bildiğimiz şekliyle insan uygarlığının devamını ve var olmaya devam etme yeteneğimizi tehlikeye atabilecek yıkıcı tehlikelerin olasılığını gün ışığına çıkarmaktadır. İklim değişikliği, nükleer savaş, çevresel bozulma, salgın hastalıklar, jeopolitik saldırganlık ve olağanüstü teknik olaylar, uygarlığa yönelik en ciddi tehditlerden bazılarıdır. "Uygarlığa yönelik riskler", insan toplumunun ilerlemesinin kaçınılmaz bir sonucudur. Bu, dışarıdan kaynaklanan bir tehdit veya risk değil, "kendi kendine üretilen" ve çoğu zaman kontrol edilemez ve öngörülemez olan bir tehdittir.

Bu makale sosyal değişim, risk ve modernite ile ilgili güncel argümanların bir incelemesini sunmaktadır. Çalışma, modernleşmenin bu iki aşaması arasındaki paralellikleri ve ayrımları aydınlatarak ve Ulrich Beck gibi önde gelen akademisyenlerin önemli teorik bakış açılarından yararlanarak postmodernite ve ikinci modernite fikirlerini araştırmaktadır. "Postmodernite" terimi, büyük anlatıların ve sosyal gerçeklerin parçalanmasını tanımlar. "Yeni modernite" olarak bilinen bir sosyal ve kültürel durum, küreselleşme, teknolojik ilerleme, bireycilik ve yeni eşitsizlik türleri dahil olmak üzere önemli değişimleri kapsamaktadır. Yeni melez kimliklerin oluşumu, yerleşik kurumların istikrarsızlaşması ve yeni toplumsal farklılaşma ve tabakalaşmanın ortaya çıkışı, sosyal ve kültürel bir durum olarak "ikinci modernite"nin özellikleridir. Birçok araştırmacı, ikinci modernitenin, modernitenin önceki aşamalarının getirdiği riskleri yoğunlaştırdığını ve sosyal yapıları daha da istikrarsızlaştırdığını öne sürmektedirler. Ulrich Beck'in çağdaş toplumsal değişimin sunduğu engelleri müzakere etmede özdeşimselliğin ve öz farkındalığın önemini vurgulayan "düşünsel modernite" bakış açısı bu tartışmada önemli bir rol oynar. Beck, modernleşmeyle bağlantılı potansiyel ve tehlikelerin sosyal bilim ve politikada temel bir reform gerektirdiğini vurgulamaktadır. Ayrıca bilim ve teknoloji, demokrasi ve katılımın yanı sıra bilgi ve uzmanlığı birleştiren yeni yönetim biçimlerine olan ihtiyacı dile getirmektedir. Bu makale boyunca özellikle risk toplumu tarafından sunulan sorunlar, uygarlık tehlikeleri ve küresel karşılıklı bağlantının sosyal yapı ve yönetim üzerindeki etkisi üzerinden ele almaktadır. Çalışma, sosyal bilimler alanında Ulrich Beck'in, postmodernite, yeni modernite ve ikinci modernite kavramları etrafında devam eden kuramsal tartışmalarıyla sonlanmaktadır.

Keywords: Risk Toplumu, Post Modernite, Medeniyete karşı risk, Refleksif Modernite, İkinci Modernite

¹ İstanbul Okan Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Dr. Öğretim Üyesi, ilker.cayla@okan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9342-8457

Introduction

Contemporary society is steeped in risk. We are navigating an era of heightened uncertainty, with the world confronted by escalating risks. The theoretical construct of the risk society posits that society not only experiences risk but can also be a catalyst for its creation.

According to Beck (1992), the way risk is managed has become an increasingly defining characteristic of society. In the contexts of postmodernity, reflexive modernity, and second modernity, the understanding and significance of risk have evolved and magnified.

In Beck's 1998 work, he delineates risk as both a tangible entity and a construct of perception. Consequently, the term "risk" occupies a nuanced space between absolute safety and outright destruction. In this realm, the perception of risk profoundly influences both thought and subsequent actions. It becomes evident that the concept of "risk" is integral to contemporary methods of anticipating and governing both the intended and unintended outcomes of human endeavors, especially in the wake of modernization.

It's crucial to distinguish "risk" from another concept frequently associated with it: "danger." In discussions on this subject, the term "danger" inevitably surfaces. It's essential to clarify that while risks are contingent upon decisions and are initially manageable, "dangers" operate autonomously from any preceding decisions. Such dangers inherently challenge the control paradigms of the industrial society (Beck, 2002).

To elaborate, the inherent control mechanisms of industrial society are rendered ineffective by "danger." These dangers often manifest not in the immediate lives of the affected but in the subsequent generations. It is evident that these oftentimes unseen and unnoticed threats lie at the heart of the risk society. Drawing from this conceptual clarity, it is evident that the central concerns of the risk society revolve around these dangers. The adverse impacts on human health, spawned by such dangers, often remain undetected to those directly affected until they tragically appear in their descendants. Cases in point are genetic mutations and birth defects resulting from radioactivity and the effects of industrialization.

1. Modernity and Postmodernity

Modernity is commonly associated with the profound social transformations that solidified during the 19th century. However, it's challenging to determine the exact onset of each of the many concurrent and overlapping social transformations. These include industrialization, the rise of capitalism, the formation of nation-states, democratization, urbanization, the expansion of scientific knowledge, and secularization. Although these transformative processes took place simultaneously, they did so at varying speeds and in distinct manners depending on the regional and national context. Primarily, these changes were defined by their reactions to the so-called project of modernity (Wagner, 2001).

Postmodernism marks the cultural and personal evolution that ensued following the wane of the industrial age—which had birthed modernity—and the ascendance of the modern information age. Thinkers like Baudrillard (1970) and Lyotard (1979) contend that the postmodern individual sprang forth as a reaction to the diminishing strength of societal institutions, social constructs, and spiritual frameworks, accompanied by a growing desire for autonomy from deep-seated dogmas, standards, and values.

Two pivotal concepts introduced by Baudrillard (1985) are "primitive telematics" and "simulation hyperrealism." In the former, he references the scenario wherein every individual perceives themselves as controlling a hypothetical machine, asserting a distant and total sovereignty. With the latter, he hints at the exaltation of the household universe, symbolizing it as a satellite—a two-roomed apartment with a kitchen and bathroom—levitating in the latest lunar module.

These ideas evolved amidst the disillusionment stemming from the economic and social downturns of the 1970s and 1980s. The postmodern societal view contrasts sharply with the modernist values of progression, evolutionary strides toward a brighter future, and social utopias.

As outlined by Firat and Venkatesh (1995), postmodernity offers individuals the prospect of emancipating themselves from the foundational logic of modern society. Succeeding an epoch defined by world rationalization and disenchantment, the postmodern era introduces the possibility of reinvigorating the individual's sense of wonder. Within this era, it's the consumer, rather than the citizen, that stands at the forefront of the social paradigm.

The shift from emphasizing the citizen to the consumer signifies a monumental transition in societal norms. This transition permits the embrace of contradictory delights, the acceptance of superficiality, the exploration of virtual experiences, and more. After a period marked by an overwhelming dose of rationality, the act of consumption now holds the potential to be reimagined and revived (Firat and Venkatesh, 1995) in myriad ways, all facilitated by the postmodern ethos.

With the advent of the Internet in individual lives, a novel realm has taken shape. Now, there exist both the tangible world and the digital, technological domain. Reality now finds its presence in the Cloud—a boundless digital space. In this expansive new arena, individuals must adapt, given that they now inhabit both the physical and virtual dimensions (Castells, 2009a).

These two realms, which once stood distinct and separate, have now converged. This confluence has birthed an integrated space where individuals not only dwell but are also undeniably entwined. It's almost unfathomable to envision an individual not interconnected with this newly-formed domain, especially when their personal details and identity are intertwined with the digital realm (Castells, 2009b). Consequently, the notion of risk has emerged as a salient aspect of postmodernity.

2. Reflexive Modernity

Reflexive modernity emerged in response to postmodernity. While Beck's stance is critical of modernity, it deviates from postmodern positions and surpasses those who staunchly defend the categories and socio-political institutions of classical or industrial modernity. Beck's perspective embraces the advancements of modernity but critiques its limitations, especially modernity's inclination to dismiss alternative ways of understanding reality. The theory of reflexive modernization materialized in response to the increasing complexities of the post-industrial social system. This complexity was amplified by the novel economic frameworks of late capitalism, the rise of information and communication technologies, and the evolving political landscape shaped by globalization. This theoretical viewpoint sought to provide clarity amidst the mounting ambiguities of the post-industrial era (Beck, Giddens, & Lash, 2001).

These scholars argue that the "creative self-destruction" characteristic of contemporary times can be traced back to its roots in the industrial era,

influenced by its inherent logic and dynamics. Economic growth and technological progress serve as the foundational pillars for the development model termed the "Risk Society." According to Beck, rapid advancements paved the way for the transition from the First Modernity – an era characterized by its linear, industrial nature and its grounding in nation-state societies.

During the First Modernity, social relationships and communal ties were perceived within the confines of well-defined territorial boundaries. In this historic phase, the repercussions of human actions were attributable to specific moments in time and distinct geographic locales.

Beck delineates two intertwined facets of reflexive modernization. Firstly, he introduces the widely acknowledged concept of "the risk society" to elucidate the emerging global and environmental challenges, along with the consequent political and societal shifts they instigate. Secondly, he forwards the "individualization" thesis to shed light on the perils and the social, biographical, and cultural uncertainties stemming from the reshaping of the foundational pillars of society – such as class, work, family, profession, enterprise, and marriage.

3. Second Modernity

Some scholars contend that Eurocentric thinking has inaccurately portrayed modernity as an emancipatory project. Instead, European colonial expansion has been a source of global violence. The intertwining of modernity and colonialism is seen as a civilizing mission that produces life (albeit of inferior quality) in the zones of being, while causing premature death in the zones of non-being (Bhambra, 2017; Fanon, 2016).

Beck and Grande (2010) suggest that social theory should shift its focus from universalization towards an appreciation of historical, geographical, and cultural specifics. They introduce the idea of "varieties of second modernity." This denotes a broad departure from the institutional structures of first modernity, while retaining the core principles of modernity, especially the market economy. Distinctive process variables, such as action logic, duration, and outcomes, set the first and second modernities apart. However, it's an oversimplification to claim that Western modernization was haphazard, prolonged, and ultimately triumphant. During an earlier stage of modernity, national states managed many risks, even as markets and other phenomena transcended state borders. As modern social and political theory flourished during the ascendancy of nation-states, it inherently regarded the nation-state as

the implied societal model, driven both by their dominance and the prevailing ambition to structure the world accordingly.

In this context, an earlier form of philosophical cosmopolitanism morally urged individuals to rise above narrow nationalist perspectives, even though their societal conditions did not make this ethical stance a pressing necessity for most. This "second modernity" is reflexive in multiple ways: a) increasing attempts to steer it, and b) heightened awareness of broader trends among common individuals who frequently interact across cultural divides. Such individuals often openly endorse the merits of such interactions and recognize a global interdependency. This material globalization foists a "distorted cosmopolitanism" upon individuals. Social sciences must therefore overcome "methodological nationalism" and objectively study this unfolding "cosmopolitization" (Calhoun, 2010). As individuals become more cognizant of their integration within a larger transnational community, they might opt to address global challenges by actively and consciously constructing innovative cosmopolitan institutions.

Second modernity signifies a novel societal phase where reflexivity becomes the predominant means of deciphering societal transitions. Giddens underscores that the salient feature of second modernity is its reflexivity. This reflexivity manifests in a myriad of options where trust and risk become vital tools in navigating uncertainty and abundant choices (Giddens, 1998).

Trust holds a pivotal role in elucidating the second modernity, characterized as a realm of "abstract systems and detachment mechanisms." Ulrich Beck posits that the second modernity is marked by phenomena like globalization, environmental hazards, and the metamorphosis of modernity itself (Beck, 1998). He maintains that societal risks have transcended confined local or regional contexts to assume a global dimension. In Beck's view, during the era of second modernity, risks have become more abstract, often manifesting on a global rather than local scale.

4. Individualization

Emerging from the evolution of modernization, the risk society is distinguished by two core dynamics: the logic of producing and distributing civilizational risks and the logic of social individualization. The latter points to the "transformation of the internal social structure of industrial society (social

classes, family structures, sexual roles, marital norms, parenting, and professions)" (Beck, 1986: 95). This transformation entails both micro- and macro-social reconfigurations of lifestyles and social relationships prevalent in the first modernity or traditional industrial society. The primary catalysts of this individualizing trend are the welfare state, with its subsequent elevation in the material resources available to its citizens, and the advancement of rationalization processes within production sectors (Beck, 1986).

In this individualized context, existence becomes a reflexive and intentional biography, epitomized by the mandate "do it yourself." The modern promise, rooted in the assertion of individual agency, finds its zenith in contemporary societies. The imperative to "lead one's own life," previously a privilege of a few, is now a ubiquitous necessity, demanding individuals to cultivate their individuality in an ever-accelerating world. Contemporary individuals appear as entities detached from society, continually striving for biographical resolutions to systemic paradoxes. What's often overlooked is that the prevalent individualism of the "risk society" stems from an institutionalized disequilibrium amid globalizing conditions. In such a setting, crises are disassociated from their societal contexts, lifestyles undergo de-traditionalization, and individuals tirelessly strive to navigate a world that increasingly eludes them, where pre-established norms and role stereotypes become obsolete (Bauman 2013, Beck 2022).

For Beck, the theory of individualization offers insights into social phenomena that neither liberal nor Marxist paradigms could illuminate. While income disparities persist, Beck contends that the association between social classes and individual achievements becomes less pronounced (Beck, 1986). Furthermore, the liberal perspective on social stratification attracts criticism. Analyzing society through social categories (be it gender, age, education level, profession, and so on) loses its utility, explanatory power, and critically, its predictive prowess, despite the apparent homogenization of work, family, and life situations. Beck critiques theories focused on social classes and strata, which prioritize societal structures over individuals as the primary agents of social reproduction or conflict. Beck believes these theories held relevance during the first modernity but fall short in explaining the nuances of a society undergoing individualization.

The contemporary process of individualization diverges from the bourgeois individualization of the 19th and 20th centuries. Presently, individualization is rooted in labor market dynamics and operates within the

safety net of the Welfare State. Though initially in contention with traditional social and political norms, current individualization is intertwined with the labor market. The welfare state, which safeguards citizens' social and political entitlements, simultaneously facilitates workplace individualization (Beck, 1998).

In an individualized society, the notion of "classes" or "de-institutionalized classes" becomes redundant. This change signifies the triumph of the individualization process, forging a culture where personal ethical considerations overshadow broader societal concerns. This shift isn't merely a descent into narcissistic individualism but leans more towards "self-realization and self-liberation as self-initiated processes" (Beck, 1986). However, this transformation in the societal fabric hasn't been mirrored by corresponding institutional reforms. Consequently, entities like political parties and unions morph into preservative bastions of a bygone social reality. Envision a society where inequality persists but is framed in terms of individual narratives. Here, societal crises manifest as personal challenges, obscuring their broader societal implications.

Beck posits that the individualization inherent to capitalism—as both an economic and social construct—was previously articulated by Marx. Marx perceived industrial capitalism as perpetually reshaping its operational social conditions. This perspective resonates in the Communist Manifesto. In Beck's interpretation, Marx portrays this evolution as a journey of emancipation and continuous individualization against traditional constraints, be they political, familial, cultural, or otherwise (Beck, 1986).

Conclusion

Contemporary society is best characterized as a risk society, where heightened uncertainties yield unpredictable outcomes. Theoretical explorations of the risk society underscore that risks are not just experienced but are also, at times, a byproduct of societal actions.

Beck (1992) postulated that our society's defining characteristic lies in how risks are addressed and navigated. In the phases of postmodernity, reflexive modernity, and second modernity, our understanding and treatment of risk have evolved, becoming central to forecasting, governing, and mitigating the repercussions of human actions, including the unintended side effects of modernization.

However, distinguishing between "risk" and "danger" is essential. While risks are inherently manageable, dangers eclipse the control paradigms of industrial society (Beck, 2002a). Thus, the risk society confronts foundational dangers, often elusive and unbeknownst to those impacted. The repercussions of industrialization and radioactivity serve as instances where risks might manifest not immediately but in subsequent generations.

This article journeyed through various socio-cultural epochs—modernity, postmodernity, and reflexive modernity—and analyzed society's perception and handling of risks within each era. Modernity was punctuated by multifaceted social metamorphoses encompassing industrialization, the rise of capitalism, nation-state formations, democratization, urbanization, scientific proliferation, and secularization. In contrast, postmodernity introduced the postmodern individual, seeking liberation from entrenched norms and values, with the consumer—rather than the citizen—dominating the societal stage. Reflexive modernity surfaced as a counter to the mounting complexities of the post-industrial societal fabric, further complicated by late capitalism, burgeoning information and communication technologies, and the novel political landscape sculpted by globalization. Consequently, introspection into the past became a tool to navigate contemporary and prospective risks.

The risk paradigm has steadily gained prominence in sociology, with luminaries like Ulrich Beck, Anthony Giddens, and Scott Lash significantly enriching the discourse. Beck's analysis perceives risks as tangible realities and product perceptions, spotlighting individualization's burgeoning societal relevance. Giddens delves into the nexus of trust and trustworthiness as foundational to existing in today's society. Conversely, Lash emphasizes disembedding, alluding to the transition from localized to globalized social frameworks.

As we traverse an unpredictable and hazard-laden future, scrutinizing and adeptly addressing the concept of risk is paramount. Scholars and practitioners must collaborate, crafting novel strategies to manage and alleviate risks. The risk society framework offers an invaluable perspective, enabling a nuanced comprehension of the intricate and fluid risk management practices of today's society (Douglas and Wildavsky, 1982; Luhmann, 1993).

Our grasp of risk has evolved in tandem with societal progression. Given the current global landscape, discerning and judiciously responding to surrounding risks is imperative. A deeper understanding of risk determinants can pave the way for more effective danger management. In essence, the risk society paradigm underscores the imperative for a holistic reevaluation of scholarly approaches to societal challenges.

References

- Baudrillard, J. (1970). *The consumer society: Myths and structures*. Theory, Culture & Society. Nottingham University.
- Baudrillard, J. (1985). *The ecstasy of communication*. Semiotext(e) (No. 2).
- Bauman, Z. (2013). *Liquid modernity*. John Wiley & Sons.
- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. Sage Publications.
- Beck, U. (1998). World risk society: Society at risk in Ulrich Beck's world risk society theory. A political response to environmental technoscience, 155-174.
- Beck, U. (2002). The terrorist threat: World risk society revisited. *Theory, Culture & Society*, 19(4), 39-55. <https://doi.org/10.1177/0263276402019004003>
- Beck, U., & Grande, E. (2010). Varieties of second modernity: The cosmopolitan turn in social and political theory and research. *The British Journal of Sociology*, 61(3), 409-443. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2010.01320.x>
- Beck, U., Giddens, A., & Lash, S. (1994). *Reflexive modernization: Politics, tradition and aesthetics in the modern social order*. Stanford University Press.
- Bhambra, G. K. (2007). *Rethinking modernity*. Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1057/9780230206410>
- Calhoun, C. (2010). Beck, Asia and second modernity. *The British Journal of Sociology*, 61(3), 597-619. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2010.01328.x>
- Castells, M. (2009a). *Communication power*. Oxford University Press.
- Castells, M. (2009b). *The rise of the network society: The information age: Economy, society, and culture* (Vol. 1). John Wiley & Sons.
- Douglas, M., & Wildavsky, A. (1982). *Risk and culture: An essay on the selection of technological and environmental dangers*. University of California Press.
- Fanon, F. (2016). Black skin, white masks. In W. Longhofer & D. Winchester (Ed.), *Social theory re-wired: New connections to classical and contemporary perspectives* (Second Edition, pp. 394-401). Routledge.
- Firat, A. F., & Venkatesh, A. (1995). Liberatory postmodernism and the reenchantment of consumption. *Journal of Consumer Research*, 22(3), 239-267. <https://www.jstor.org/stable/2489612>

Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford University Press.

Luhmann, N. (1993). *Risk: A sociological theory*. Walter de Gruyter.

Lyotard, J. F. (1979). *The postmodern condition: A report on knowledge*. University of Minnesota Press.

Wagner, P. (2001). *Modernity: Understanding the Present* (pp. 8-17). Blackwell Publishers Ltd.

Ksanthos Antik Kenti Geçiş Kapılarının Kent İçerisindeki Yeri

Muhammet DOĞAN ¹

Öz

Likya bölgesinin üç oy hakkına sahip önemli kentlerinden birisi olan ve günümüzde de UNESCO Dünya Mirasları Kalıcı Listesi'nde yer alan Ksanthos Antik Kenti, bünyesinde pek çok önemli yapıyı barındırmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Roma Döneminde ilk örneklerini gördüğümüz ve çalışmanın konusunu oluşturan Zafer Takları ve Geçiş Kapılarıdır. Bu yapıların örneklerine birçok kentte rastlamak mümkün olmakla beraber yapıldıkları dönem özelliklerini ve yansıttıkları propaganda amaçlarını görmek mümkün değildir. Birçok İmparatora ve yaşanmış önemli olaylara atfedilmeleri ile meydana getirilmiş olan bu mimari yapılar, farklı dönem ve betim özelliklerine de sahip olmuşlardır. Çalışmada ele alınan konular kentte yapılan kazı ve araştırmaların incelenmesiyle konu hakkında yazılmış olan literatür taranarak bu geçiş unsurlarının kent içerisindeki yeri hakkında bilgi edinilmesi amaçlanmıştır. Likya Bölgesinde yer alan önemli örneklerinden Kuzey Kapısı, Vespasianus Kapısı ve Dipylon'u içerisinde bulunduran kent bu yönüyle de değer olarak kendisini kanıtlamaktadır.

Üç yapının da kendi içerisinde önemli özellikler taşımakta olduğu bilinmektedir. Araştırma ve kazılar aracılığıyla bu yapılar hakkında bazı bilgiler gün yüzüne çıkmıştır. Vespasianus kapısı, bulunan bir yazıttan yola çıkılarak M.S.68-69 yıllarına, Dipylon ise yine yapı etrafında bulunan yazıtlı blokların incelenmesi ile M.S.375 yılı dolaylarına tarihlendirilmektedir. Ancak Kuzey Kapı'nın kesin tarihi hakkında net bir sonuca ulaşılamamıştır. Vespasianus kapısı adından da anlaşılacağı üzere İmparator Vespasianus'u onurlandırma amaçlanarak yapılmıştır. Yine araştırmalar neticesinde Dipylon'un da İmparator Valens ile İmparator Valentianus'a atfedildiği anlaşılmıştır. Kuzey Kapı'nın ise yeterli araştırma ve çalışmalarının bulunmaması sebebiyle onurlandırma amacı taşıyıp taşımadığı bilinmemektedir. Ancak kentin kuzey girişini sağlayan önemli bir mimari öge olmuştur.

Bu özelliklerden yola çıkılarak, yapıların sadece birer geçiş unsuru olmalarından ziyade önemli kişiler adına yapılmalarıyla da kentte yansıttıkları propaganda hakkında önemli sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Roma Dönemi, Vespasianus, Dipylon, Zafer Takı, Propaganda

¹ Selçuk Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Arkeolog, muhammet064266@gmail.com,

The Place of the Ancient City of Xanthos Crossing Gates in the City

Muhammet DOĞAN ¹

Abstract

The ancient city of Xanthos, which is one of the important cities of the Lycian Region with three voting rights and is still on the UNESCO World Heritage Permanent List, contains many important structures. One of them is the Triumphal Arches and Gates, the first examples of which we have seen in the Roman Period and which constitute the subject of the study. Although it is possible to come across examples of these structures in many cities, it is possible to see the characteristics of the period they were built and the propaganda purposes they reflect. These architectural structures, which were created by the Attribution of Many Emperors and Significant Events, have also had different periods and descriptions. The topics covered in the study were to examine the excavations and researches carried out in the city and to obtain information about the place of these transition elements in the city by scanning the literature elements written on the subject. The city, which includes the Vespasianus Gate and Dipylon, which are important examples in the Lycian Region, proves itself as a value with this aspect.

It is known that both structures have important features in themselves. Through research and excavations, some information about these structures has come to light. The Vespasian gate is dated to AD68-69 based on an inscription found, and Dipylon is dated to around AD375 by examining the Inscribed Blocks found around the building. As the name suggests, the Vespasian gate, which was built to honor Emperor Vespasian, and Dipylon, as a result of research, were also attributed to Emperor Valens and Emperor Valentinianus.

Based on these features, important results were obtained about the reasons for the propaganda they reflect in the city, as the buildings were built on behalf of important people, rather than just being a transitional element.

Keywords: Roman Period, Vespasianus, Dipylon, Triumphal Arch, Propaganda

¹ Selcuk University, Department of Archeology, Archaeologist, muhammet064266@gmail.com,

Giriş

Anadolu coğrafyasının güneybatısında, Fethiye Körfezi ile Antalya Körfezi arasında kalan bölge Likya olarak adlandırılmaktadır. Başka bir tanımla Günümüz Teke Yarımadası olarak bilinen bölgeyi kapsamaktadır (Sevin 2001, 133). Bölge hem konumu hem de içerisinde yer alan çok önemli kentler olan Ksanthos, Myra, Patara, Tlos, Kbyra, Pınara ve Letoon Kutsal Alanı ile tarihsel değerini de ortaya koymaktadır.

Çalışma kapsamında bahsi geçen Ksanthos Antik Kenti de Likya bölgesinin en önemli kentlerinden biri olarak sunduğu tarihsel ve toplumsal öğelerle öne çıkmaktadır. Kentle ilgili ilk bilgilere arkeolog ve seyyah olan İngiliz C. Fellows tarafından kaleme alınan, Anadolu'da yaptığı gezilerini anlattığı notları ile ulaşılmaktadır (Fellows C. 1852, 167-175). Ksanthos'un tarihi, antik kaynaklar ve buluntulara bakıldığında en erken M.Ö.8. yüzyıla kadar gitmektedir (Courtils J. 2003, 20). Kentte yapılan sistemli kazı çalışmaları ve araştırmalarla da bu tarihlenenin yapıları yansımaları ve farklı evrelerin açıklanması sağlamaktadır (Courtils ve Cavalier, 2001, 150-164).

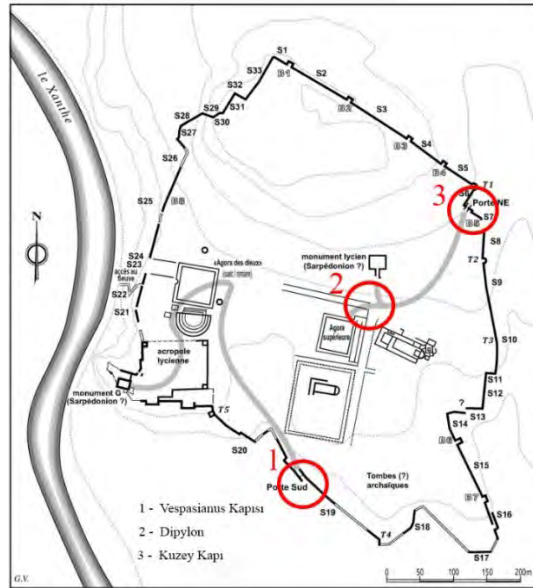
Yazılı kaynaklardan yola çıkarak bakıldığında M.Ö. 6. Yüzyılın ikinci yarısında bölgede yaşanan Pers işgalleri Ksanthos'da da yıkıcı etkiler bırakmıştır. Bölgeyi ve kenti etkileyen bu işgaller ve yıkımlar, Pers'lerin bu alanda Hellenistik döneme kadar sürecek olan egemenliğiyle devam etmiştir (Varkıvanç, 2013, 192). Daha sonra Pers'lerin egemenliğinden kurtularak bağımsızlığını kazanan kent, İskender'in yaptığı seferler sonucunda tekrar bir hâkimiyet altına girmiştir. Bölgede İskender'in hâkimiyeti de yerini Ptolemis bırakmış ve sonrasında Seleukos'ların egemenliğiyle devam etmiştir. Seleukos Kralı olan III. Antiokhos'un M.Ö.167 yılında bölgede kurduğu hâkimiyetin sonucu olarak burada bulunan Kentler Likya Birliği adı altında toplanmıştır (Hellenkemper, 2004, 100). Ksanthos'da bu birliğin en önemli kentlerinden biri olarak bölgede söz sahibi olmuş ve üç oy hakkını elde etmiştir. Erken Bizans Dönemine gelindiğinde de kent Hristiyanlaşarak bir piskoposluk merkezi konumuna gelmiştir (Courtils, 2003, 37). Burada bulunan neredeyse tüm yapılarda da bu tarihsel süreçlerin etkileri görülmektedir.

Kentte gördüğümüz bu tarihsel öğelerden biri olan ve konuyu oluşturan geçiş kapıları da sadece Likya bölgesinde değil hem Anadolu'da hem de Dünya da pek çok örneğiyle karşımıza çıkmaktadır. Yapılar birer mimari öğe olmakla kalmayıp bu basit tanımlamanın dışına çıkarak, farklı konularda da varlıklarını sürdürmüşlerdir.

İlk çağlardan günümüze kadar birçok farklı özellikle karşımıza çıkan bu geçiş öğeleri temelde kapı olarak düşünülebilir. En iyi ve erken örneklerini Roma'da gördüğümüz bu yapıların ortaya çıkışlarındaki ana nedenlerden biri olan onurlandırma özelliği yapıya kattığı soyut güçle, fiziki kullanım amaçlarının önüne geçmeyi çoğu zaman başarmıştır. İlk örneklerinden günümüze kadar, buldukları konumlarda fiziki işlevlerinin yanı sıra yapım özelliklerindeki estetik yönleriyle de pek çok şey anlatmaktadır.

Kentte bulunan ve geçiş kapıları olarak ele alınan bu mimari öğeler diğer bir adıyla 'Tak' olarak da adlandırılmıştır. Taklar hakkında ortaya konulan tanımlamalara bakıldığında farklı bakış açılarıyla irdelendikleri görülmektedir. Genel olarak bakıldığında bir olayı ya da kişiyi onurlandırmak veya elde edilen bir zaferi kutlamak amacıyla inşa edilen kemerli yapılar tanımlaması ortaya çıkmıştır (Curl, J. S. 1992, 219).

Ksanthos'ta içerisinde bulundurduğu geçiş kapıları ile bir yandan, gelecek olan tehditlere karşı birer güvenlik duvarı oluştururken diğer yandan yansıttıkları soyut özellikleriyle kentin tarihsel açıdan yükselmesine büyük oranda etki sağlamıştır. Ksanthos'un bilinen ve üzerinde çalışılmış üç adet geçiş kapısı olduğu ve bunlardan ikisinin kentin ana girişlerini oluştururken birinin de kentin iki ana caddesinin kesişim noktasında kurulduğu ve burada her birinin birer geçiş aksı oluşturduğu da görülmüştür (Şekil 1).

Şekil 1: Ksanthos, Kent Planı

Vespasianus Kapısı, diğer adıyla Güney kapı ile Kuzey Kapı'nın iki ana giriş oldukları görülmüştür. Vespasianus Kapısı güneyde Nereidler anıtı ile karşılıklı yer almakta ve güney sur duvarları ile bağlanmaktadır. Kentin Kuzey kapısı akropolün doğu kenarında yapılmış ancak burası ile ilgili yeterli kaynak ve araştırma yapılmadığı görülmüştür. Dipylon'un ise decumanus'un doğu ucunda inşa edilmiş iki geçişli olduğu anlaşılmıştır. Ancak diğer iki geçişten farklı olarak surlarla bağlantısı olmayan Dipylon, daha çok bir anıt şeklinde yapılmıştır.

1. Vespasianus Kapısı

Yüksek bir topografya üzerinde inşa edilen Ksanthos'un önemli yapılarından bir tanesi de kentin güneyinden kuzeybatısına geçişi sağlar şekilde görebileceğimiz ve günümüze büyük oranda sağlam ulaşmış olan Vespasianus Kapısı'dır (**şekil 2**). Kapı ile ilgili en erken bilgiler, 1800'lü yıllarda Likya bölgesinde araştırmalar yapan seyyah C. Fellows ve ekibi tarafından aktarılmaktadır. Fellows'un bölgede geçirdiği zamanı günlükler şeklinde yazdığı notları ile buradaki yapıların çeşitli özellikleri anlatılmıştır. Fellows ve ekibinin Vespasianus Kapısı'nın cephe ile kesit çizimlerini de yaptıkları, bunları da yayınladıkları görülmektedir.

şekil 2: Ksanthos, Vespasianus Kapısı

Ayrıca kentte yürütülen 1954, 1957 ve 2011 yılı kazı çalışmalarında kapıdan bahsedilmektedir. Bu alanda belirtilen yıllarda küçük çaplı kazı ve temizlik çalışmaları yürütülmüş ve bunların sonucunda kapı ile ilgili önemli bulgular açığa çıkarılmıştır (Kökmen Seyirci, H. 2017, 181-183).

Kapının bulunduğu alanda yapılan çalışmalarda, yapının oturduğu zeminde görülen ve büyük bloklardan oluşturulmuş taş bir yol görülmektedir (Şekil 3). Yolun genişliği kuzey ve güney uçlarda farklılık göstermektedir. Güneyde 1.6 m iken kuzeyde 4.94 metre genişlikte yapılmıştır. Yolu oluşturan blokların boyutlarının ise düzensiz formda olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 3: Ksanthos, Vespasianus Kapısı, Taş yol, Üstten Görünüm, Ksanthos Kazı Arşivi.

Güneyden yol takip edildiğinde Vespasianus kapısının önünde iki adet kesme taş ile oluşturulmuş ve olasılıkla da kule benzeri bir yapı yer almaktadır (Kökmen Seyirci, H. 2017, 181-183). Yapının cephelerine bakıldığında kullanılan blokların köşe kısımlarda polygonal olarak işlendikleri ve büyük boyutlu oldukları görülmektedir. Bu yapıya ait bloklardan bir tanesinde 7 satırdan oluştuğu görülen ve olasılıkla M.Ö 1. yy.'a tarihlenen bir yazıtta yer almaktadır.

Yukarıda bahsedilen bu kulelerin hemen kuzeyinde yer ve tek geçişe olanak sağlayan Vespasianus kapısı yüksekliği 6.5 m ve 6.25 m genişlikte inşa edilmiştir. Kapının derinliği ise 1.3 m'dir. Kapının her iki yüzünden de bakıldığında üst yapıdaki birkaç elemanı haricinde sağlam şekildedir. Kapının ayaklarının üzerinde on üç blok ile oluşturulmuş kemer bölümü, onun üzerinde

ise güney cepheden belli olan arşitrav bloğu görölmektedir. Ayrıca arşitrav üzerinde iki satırdan oluşan bir yazıt bulunmakta ve yazıttan yola çıkılarak kapının, İmparator Vespasianus'un, Sextus Marcius Priscus tarafından onurlandırıldığı ve ona atfedildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte de Kapı M.S.68-69 yıllarına tarihlenmektedir (Cavalier, L. 2005, s. 28-29).

Kapı ile ilgili diğer bir konuda yapının bakıldığında hemen anlaşılan farklı dönem evreleri bulunduğudur. Bakıldığında kolayca görölen üç farklı evresi olduğu ve bu evrelerin farklı özellikler taşıdığı anlaşılmaktadır.

İlk evresinin yukarıda da anlatıldığı üzere kapının güneyinde yer alan ve polygonal bloklardan yapılmış kule yapısı oluşturmaktadır. Yerel kireç taşından ve kaba bir işçiliğe sahip bu kulelerin batıda yer alanı yapının anlaşılması noktasında daha fazla bilgi vermektedir. Doğuda yer alan kule üzerinden geçmekte olan modern yol nedeniyle devamı görölememektedir. Kuleler arasındaki geçiş açıklığının yaklaşık 4 metre olduğu ve boyutlarının ise 4 m X 9 m'dir.

İkinci evresini tak oluşturmaktadır. Daha önce de anlatıldığı üzere kentin güney girişini oluşturan tak günümüze sağlam ulaşmış ancak zamanla kısmi bölümlerinde yıpranmalar ve tahribat izleri görölmektedir. Dörtgen ayaklar üzerinde yükselen kapının blokları birbirlerine herhangi bir bağlayıcı öğe kullanılmaksızın birleştirilmiştir. Yapının batı ayağı tamamen açıkta iken doğu ayağın bir kısmı, tıpkı doğu kulede olduğu gibi modern yol ile birlikte toprak kaplanmıştır. Kapının üst yapısını oluşturan arşitrav bölümü ve hemen üzerinde yer alan trigilif metopların bulunduğu friz kısmı da oldukça iyi korunmuştur. Ayrıca kemerin kilit taşına denk gelen noktada yer alan metopta Tanrıça Leto'ya adanan bir büst olduğu belirtilmektedir (Demarge-Metzger, 1966., Courtils, 2003). Bu büstlerin bulunduğu bloklar günümüzde British Museum'da yer almaktadır.

Son evresini ise takın güney yüzünde, ayaklarına bitişik şekilde konumlandırılmış büyük boyutlu bloklar oluşturmaktadır. Her iki yanda da ikişer bloktan oluşan bu evre yapının her iki yanında devam eden polygonal duvarlarla bitişik yapılmıştır. Burada yer alan üç evrede yerel kireç taşı kullanılarak yapılmıştır.

2. Dipylon

Diğer bir geçiş ögeside kentin cardo ve decumanusunun kesiştiği noktada yer alan ve doğu batı yönünde yapılmış, iki geçişli olduğu anlaşılan Dipylon'dur. Ksanthos'da 1950'lerde Fransızlar tarafından başlatılan kazı ve araştırmalar neticesinde pek çok mimari yapı incelenmiştir. Dipylon'da 1998 yılında yine Fransız arkeologlar tarafından yapılan çalışmalar sırasında açığa çıkarılan bir geçiş ögesi olmuştur. Bu alanda yürütülen çalışmalar sırasında kemerlerine ait tüm bloklarının yıkılmış halde bir yığın şeklinde durduğu görülmüştür (Şekil 4). 1998-2001 yılları arasında Fransız arkeologlar tarafından yapının çevresi temizlenmiş ve tüm blokları kaldırılarak doğuda yer alan hamam yapısının bulunduğu alana konulmuştur (Şekil 5).

Şekil 4: Ksanthos, Dipylon, 2000, kuzeyden Görünümü, Fransız Kazı Arşivi

Şekil 5: Ksanthos, Dipylon Bloklar

Yürütölen kazı çalışmaları sırasında ilk bulgular ışığında geçişin aslında bir tripylon olabileceği düşünölmüştür, ancak bloklar kaldırıldıktan sonra tripylon olamayacağı ve iki geçiş aksı bulunduğu anlaşılmıştır (Courtils-Laroche 1999). Yapı bu özelliğiyle de Anadolu'daki örneklerinden ayrıcalık göstermektedir. Kemer açıklıkları 4 metre olan geçişin, üst yapısı ayakta olmadığı için yüksekliğiyle ilgili kesin bir sonuç elde edilememiştir. Yapıya ait olarak envanterlenen blokların büyük çoğunluğu kemer bölümünü oluşturmaktadır. Ortalama yükseklikleri 50 ile 60 cm arasında değişen bu blokların olasılıkla zemine bakacak yüzlerinde çeşitli motifler yer aldığı görölmüştür (**şekil 6**). Blokların yüzeyinde kasetler şeklinde ayrılmış, her bir bölüme birer motif gelecek şekilde yapılmıştır. Bu durum ile yapıya estetik bir zenginlik katmak istenmiştir. Ancak bu motiflerin içerisinde yer alan bitki, hayvan ve insan betimlerinin kaba bir işçilikle yapıldığı anlaşılmaktadır. Kemer bloklarını cepheye gelecek yüzlerinde ise üç fascia işlendiği görölmektedir. Yapıya ait olduğu düşünölen ve envanterlenmiş bu bloklar incelendiğinde kemer bölümünün çift sıra halinde konulduğu anlaşılmaktadır. Ancak kemer bloklarında dikkat çeken bir özellikte motiflerin yer aldığı bölümde bazı kasetlerin yarım olduğu ve yanına gelecek diğer kemer bloğu ile bir bütün oluşturuyor olmasıdır.

şekil 6: Ksanthos, Dipylon, Blok Detay Görünümü.

Dipylon bulunduğu konum itibari ile kentteki kuzey ve güney ana girişlerin aksine kentin ortasında iki caddenin kesişiminde konumlanmıştır.

Ayrıca kuzey ve güneyde yer alan geçiş kapılarına göre daha süslemeli diyebileceğimiz yapı olasılıkla bir onurlandırma gayesi taşımaktadır. Öyledir ki burada yapılan arkeolojik çalışmalar ile açığa çıkarılan ve üzerlerinde bir ithaf yazıtı olan bloklarda bu düşünceyi destekler niteliktedir. Yazıttan anlaşıldığı kadarıyla da bu ithafın İmparator Valens ve İmparator Valentianus'a yapıldığı buradan yola çıkarak da Dipylon'un M.S. 4. yy' da yapılmış olabileceği düşünülmüştür (Courtils 2003).

3. Kuzey Kapı

Kentin diğer ana geçiş noktasını da Kuzey Kapı oluşturmaktadır. Kuzey Kapı, kentin doğusunda yer alan ana caddeden kuzeye doğru devam edildiğinde patika yolun devamında kuzey sur duvarları ile bağlı şekilde yapıldığı görülmektedir. Burada görülen durumuyla kapının büyük bir çoğunluğunun surlar ile birlikte yıkılmış ve yığın halinde durduğu görülmektedir (Şekil 7). Ancak kapının geçişini oluşturan ve monolit bloklardan yapılmış sövelerinin bir kısmı ayakta kalmış durumdadır. Yapı, kentin kuzey surları ile bağlanmakta ve burada aynı Vespasianus Kapısı'nda olduğu gibi kentin ana geçiş akslarından biri olma görevini üstlenmektedir.

Şekil 7: Ksanthos, Kuzey Kapı

Kuzey Kapı'nın insitu durumdaki bloklarına bakıldığında Dipylon ve Vespasianus gibi süslemeli bir işçilik yerine daha sade ancak iyi bir işçiliğe sahip olduğu da görülmektedir. Ayrıca mimari yönüyle yapının elemanlarının, Likya

bölgesinin klasik mimari özelliklerini taşıdıkları da anlaşılmıştır (Courtils – Cavalier, 2015, s. 107).

Kapıyı oluşturan sövelerin doğuda bulunan bloğunun ölçülebilir yüksekliği 2.50 m batıda yer alanı ise 2.72 m'dir. Kapı açıklığı ise 2.29 m olarak yapılmıştır (**Şekil 8**). Ayrıca, olasılıkla Roma Dönemine ait olduğu düşünülen kemer blokların da olduğu görülmüştür. Yapının tarihine yönelik kesin bir sonuç elde edilmemiş olsa da zaman içerisinde değişime uğradığı söylenebilir.

Şekil 8: Ksanthos, Kuzey Kapı, Kapı Söveleri.

Sonuç

Çalışmanın konusunu oluşturan geçiş kapıları ilk yapıldıkları dönemden günümüze pek çok farklı özelliğiyle var olmayı başarmıştır. Buldukları konumlar ile bir bütünleşme içerisinde olan bu mimari öğeler yapıldıkları dönem, coğrafi konum, tarihsel olaylar gibi bazı etkenler ile de gelişim sağlamıştır.

Bahsi geçen bu mimari öğelerin her biri kullanım amaçları doğrultusunda da şekillenmiştir. Özellikle kentlerdeki ana girişlerde görebileceğimiz bu yapılar, kimi zamanda kentlerin içerisinde yer almıştır. Roma Dönemi'nde Tak tanımının ortaya çıkması ile form olarak değişmeye başlamıştır. Bu dönemde çoğunlukla bir zafer sonucunda inşa edilen yapılar, Forum

Romanum'da yer alan Titus Takı (Rumpf, A 1949) ile göreceğimiz tak formunu zamanla bu bölgede çoğalarak devam etmiştir. En süslü ve işçiliği en detaylı olan örnekleri de yine Roma'da karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında Anadolu'da da birçok önemli örneğinin var olduğu bilinmektedir.

Konu kapsamında değerlendirilen Dipylon ve Vespasianus Kapısı da ilk örneklerini Roma'da görebileceğimiz takların Anadolu dahilindeki önemli örneklerinden gösterilebilmektedir. Kuzey Kapı ile ilgili olarak elde bulunan verilerin yeterli olmaması nedeni ile üst yapısı hakkında kesin bir sonuca varılamamış ve tak kapsamı içine de alınmamıştır. Roma'da zaferin ve onurlandırma düşüncesinin sonucu olarak inşa edilmiş geçiş yapıları, bu yönleriyle aslında fiziki kullanım amaçlarının yanı sıra birer propaganda unsuru olmayı da başarmışlardır. Bu dönemde görülen İmparatorluk Devri ile birçok imparator adına, kazanılan zafer ya da onurlandırma düşüncesi ile yapıldıkları da görülmektedir. Ayrıca bu yapıların yapıldıkları konum, yansıtmaya çalıştıkları düşüncenin desteklenmesi noktasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle yapıların inşa edildikleri konumların seçimi de yapılaş amaçları kadar önemli olmuştur. Bu geçiş unsurlarının mimari özellikleri de dönemin özelliklerini yansıtmakta ve diğer pek çok örnekte de olduğu gibi atfedildikleri olay ya da kişilerle ilgili izler taşımışlardır. Özellikle kentte yürütülen çalışmalar sonucunda çalışmaya konu olan bu yapıların ne amaçla yapıldıklarına dair fikir edinebileceğimiz bazı yazıtların varlığı da önemli kaynaklar oluşturmaktadır. Ayrıca bu yapılar kentin tanınması noktasında da önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Courtils, J. d. (2001). 1999 Ksanthos kazı çalışmaları. XXII. Kazı Sonuçları Toplantısı – II. Ankara.
- Courtils, J. d. (2003). *Ksanthos ve Letoon Rehberi*. Ege Yayınları.
- Courtils, J. d. (2003). *Ksanthos ve Letoon Rehberi*. Ege Yayınları.
- Courtils, J. d. (2005). *Architecture romaine d'Asie mineure, Les monuments de Xanthos et leur ornementation*. Bordeaux.
- Curl, J. (1992). *Classical Architecture*. Anova Books.
- Demargne, H. M.-P. (1966). *Guide de Xanthos. Xanthos Klavuzu*. (S. İnal, Çev.)
- Des Courtils, J. v. (2001). *The City of Xanthos*", bk.: P. David (ed.), *Urbanism in Western Asia Minor, New Studies on Aphrodisia, Ephesos, Hierapolis, Pergamon, Perge and Xanthos*. AJA Supplementary.
- Fellows, S. C. (1852). *Travels and Researches in Asia Minor*. Boston.
- Hellenkemper, H. v. (2004). 'Lykien und Pamphylien', *Tabula Imperii Byzantini*. Wien.
- Rumpf, A. (1949). *Yunan ve roma sanatı*. (J. İnan, Çev.) Ankara Matbaası.
- Sevin, V. (2001). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası I*. İstanbul.
- Seyirci, H. K. (2017). *Ksanthos güney kent kapısı ve evreleri*. ADALYA.
- Varkıvaç, B. (2013). 'Xanthos', *Unesco World Heritage In Turkey*. Ankara.

Ksanthos Antik Kenti 2020-2023 Yılı Çalışmaları

Yusuf KILIÇ ¹

Öz

Likya bölgesinin en önemli kentlerinden biri olan Ksanthos Antik Kenti, Kaş beldesine bağlı Kınık Mahallesi'nde yer alır. Strabon tarafından "Likya'nın en büyük kenti" olarak söz edilen Ksanthos kenti tarihsel önemi ve arkeolojik değeriyle 1988 yılında Letoon Kutsal Alanı ile birlikte UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne kabul edilmiş Anadolu'daki sayılı antik kentten biridir. MÖ 6. yüzyıldan Helenistik Dönem başlarına kadar Pers egemenliğinde birçok yönetici buradan Likya'nın büyük bölümüne önderlik etmiş ve kent altın çağını yaşamıştır. Erken Dönem Konutları ile geleneksel mimarinin izlerini görebildiğimiz kentteki sur duvarları, kapılar, agoralar, hamamlar, tiyatro, dükkân, konut, kilise, bazilika ve mezar anıtları kentin önemini yüzlerce yıl koruduğunu göstermektedir. Kentin önemi anlaşılınca, Lykia Bölgesi'ndeki en erken bilimsel kazı çalışmalarından biri 1950 yılında Ksanthos Kenti'nde başlatılmıştır. 2010 yılına kadar Fransız ekipler tarafından sürdürülen çalışmalar 2011 yılından itibaren Prof. Dr. Burhan VARKIVANÇ tarafından devam ettirilmiş olup, 2020 yılından bu yana Prof. Dr. Erdoğan ASLAN başkanlığında sürdürülmektedir. Kentteki kalıntılar içerisinde sadece Likya Bölgesi'nde değil, Antik Dönem yerleşimlerinin hiçbirinde göremeyeceğimiz özgün yapılar bulunmaktadır. Özellikle Klasik Dönem başlarına tarihlendirilen erken mezar anıtları bölgede tipolojik öncül olarak değerlendirilmektedir. Ksanthos kentinde başlatılan ve üç yıldır sürdürdüğümüz çalışmalar bu bildirinin konusunu oluşturmaktadır. Yaklaşık 60 yıldır kazıların sürdürdüğü kentte kazılara devam etmek için ilk ve acil olarak yapılması gereken kazı alanı ve depoların bilimsel çalışmalar için hazır hale getirilmesiydi. Bu nedenle, kazı çalışmalarıyla ortaya çıkartılacak ve kötü durumdaki eski depodan getirilecek eserleri koymak üzere yeni depo hazırlanmıştır. Seramik, pişmiş toprak, kemik, cam ve metal buluntular temizlenip tasniflenerek buraya taşınmıştır. Bu deponun yanına bilimsel çalışmaların gerçekleştirileceği çalışma odası ve laboratuvar da oluşturularak çalışma alanı hazırlanmıştır. Eski depo ise heykel parçaları, mimari parçalar, harç-fresk ve mozaik parçaların bulunduğu taş eser deposu olarak düzenlenmiştir. Bir taraftan lojistik desteğin sağlanması için hazırlıklar devam ederken, diğer taraftan kent içerisinde kazıların gerçekleştirileceği alanlarda çevre düzenleme ve temizlik çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca kazı çalışmalarına başlamadan önce mevcut durumun kayıt altına alınması ve kazı alanlarının belirlenmesi için kentin tamamı hava fotoğraflarıyla ve bazı eserler sayısal görüntüleme metodlarıyla ölçekli olarak belgelenmiştir. Acil müdahale edilmesi gereken yapılar için ilgili kurumlarla iletişime geçerek rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri başlatılmıştır ve tahribata açık alanlar belirlenerek koruma altına alınmıştır. Kısaca, 2020 yılından bu yana gerçekleştirilen çalışmalar ile Ksanthos antik kentinde acil korunması gereken yapılara müdahale edilmiş ve arkeolojik kazı çalışmaları için ihtiyaç duyulan alt yapı hazırlığı tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lycia, Xanthos Ancient City, Classical Period, Eastern Roman Empire, Artifact Depository

¹ Sinop Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Arş. Gör., ykili@sinop.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8125-4701

Xanthos Ancient City 2020-2023 Studies

Yusuf KILIÇ ¹

Abstract

The ancient city of Xanthos, one of the most important cities of the Lycian region, is located in the Kinik neighborhood of Kaş town. Xanthos, referred to by Strabo as "the largest city of Lycia", is one of the few ancient cities in Anatolia that was accepted to the UNESCO World Heritage List in 1988 together with the Letoon Sanctuary due to its historical importance and archaeological value. Many rulers from the 6th century BC to the beginning of the Hellenistic Period under Persian rule led a large part of Lycia from here and the city experienced its golden age. In the city, where we can see the traces of traditional architecture with Early Period Houses, city walls, gates, agoras, baths, theater, shops, houses, churches, basilicas, and tomb monuments show that the city has maintained its importance for hundreds of years. When the importance of the city was recognized, one of the earliest scientific excavations in the Lycia Region was started in 1950 in Xanthos City. Until 2010, the work carried out by French teams was continued by Prof. Dr. Burhan VARKIVANÇ since 2011, and since 2020 it has been carried out under the direction of Prof. Dr. Erdoğan ASLAN. Among the ruins in the city, there are unique structures that we cannot see, not only in the Lycian Region but also in any of the settlements of the Ancient Period. Especially the early grave monuments dated to the beginning of the Classical Period are considered as typological pioneers in the region. The works initiated in the city of Xanthos and continued for three years constitute the subject of this paper. In order to continue excavations in the city, where excavations have been ongoing for nearly 60 years, the first and urgent task was to make the excavation area and depots ready for scientific studies. For this reason, a new depot was prepared to store the artifacts to be unearthed by the excavations and to be brought from the old depot, which was in poor condition. Ceramics, terracotta, bone, glass and metal finds were cleaned, sorted and moved here. Next to this depot, a study room and a laboratory for scientific studies were created and a working area was prepared. The old depot was organized as a stone artifact depot containing sculpture fragments, architectural fragments, mortar-frescoes and mosaic fragments. While the preparations for logistical support continued, environmental arrangement and cleaning works were carried out in the areas where the excavations would be carried out in the city. In addition, the entire city was documented in scale with aerial photographs and some artifacts were documented in scale with digital imaging methods in order to record the current situation and determine the excavation areas before the excavation works started. Survey, restitution, and restoration projects were initiated by contacting the relevant institutions for the buildings that needed urgent intervention, and areas open to destruction were identified and taken under protection. In short, with the works carried out from 2020, the structures that need urgent protection in the ancient city of Xanthos have been intervened and the infrastructure preparation needed for archaeological excavations has been completed.

Keywords: Lycia, Xanthos Ancient City, Classical Period, Eastern Roman Empire, Artifact Depository

¹ Sinop University, Archeology Department, Research Assistant, ykilig@sinop.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8125-4701

Giriş

Likya Bölgesi'nin en önemli antik kentlerinden biri olan Ksanthos, günümüzde Muğla ve Antalya illeri arasındaki sınırı oluşturan Eşen Çayı'nın doğu kıyısında yer almaktadır Benndorf & Niemann, 1884; Courtils, 2003; Fellows, 1852; Texier, 1862). Strabon tarafından "*Likya'nın en büyük kenti*" olarak söz edilen Ksanthos, 1988 yılında Letoon Kutsal Alanı ile birlikte UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne kabul edilmiş Anadolu'daki sayılı antik kentten biridir. Kentin bu listeye dâhil olmasında; gerek farklı tipteki mezar anıtları ve sivil mimari örnekleriyle Likya ve Batı mimarisine olan etkisi ve bölgenin yerel kültürünü yansıtan en önemli anıtlara ev sahipliği yapması, gerekse korunagelmiş yerel dildeki yazıtları ile Likçe dilinin çözümlenmesine olan katkısı etkili olmuştur. MÖ 2. bin yıla ait Hitit kaynaklarında "Awarna" ismiyle karşımıza çıkan kent, yerel dilde "Arşna" olarak adlandırılmıştır.

1. Ksanthos'un Önemi

Kuprllı, Khrei ve Arbinas gibi dynastik hanedana ait yöneticilerin yaşadığı Arkaik ve Klasik Dönemler'de Likya'nın tamamında söz sahibi olmuş olan kentin adı birçok mit ve tarihi olayda yer almıştır. Bu tarihi olayların içinde bazen kentin önde gelen kahramanları, bazen de erkek, kadın ya da çocuk demeden topluca ölüme giden Ksanthoslular yer almıştır. Ksanthos'ta kazı ve araştırmaların başlamasıyla Likya Bölgesi ve Anadolu halkları hakkında daha detaylı bilgiler elde edilmiştir. Bugüne kadar gerçekleştirilen çalışmalarda elde edilen sonuçlar ışığında kentin tarihi en erken MÖ 7. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu bilgilerin temel kaynağı olan Ksanthos ve Letoon'daki epigrafik belgelerin okunmasıyla kentin önemi daha iyi anlaşılmıştır. Yazılı belgelere ek olarak, Ksanthos'ta kazılarla ortaya çıkartılan eserler Likyalıların sahip olduğu kendilerine özgü kültürel değerleri hakkında fikir vermektedir. Örnek olarak Ksanthos'ta bulunan alçak kabartma olarak işlenmiş aslan ve boğa kabartmaları Likya'da bulunmuş Anadolu stilini bu kadar net olarak yansıtan nadir örneklerdendir (Görsel 1).

Görsel 1: Boğa Kabartması

Ayrıca, her birinin kendine has özelliği bulunan farklı tipteki mezar anıtları, Ksanthos'un sakinleri ve o dönemdeki önemi hakkında bilgi vermektedir (Görsel 2). Ksanthos'un doğu ve kuzeydoğusunda sur duvarları dışında uzanan nekropol alanında Arkaik Dönem'den itibaren anıtsal mezar yapıları inşa edilmiştir. Bu geniş nekropol alanındaki mezarlara ek olarak yerleşim alanı içine özenle inşa edilmiş nitelikli mezar anıtlarının varlığı kentte yerleşim alanı içine mezar anıtları yapılabilecek düzeyde önemli kişilerin ikamet ettiğini göstermektedir. Mezar anıtlarında uygulanan stil ve işiliklerde doğu ve batı sanatından benzerlikler, Ksanthos'un Anadolu kültürünün diğer kültürler ile etkileşiminde oynadığı önemli rolün de bir göstergesidir. Kentte yer alan nitelikli mezar anıtları mimari yapısı ve stil özellikleri ile Anadolu'daki ve olasılıkla batıdaki birçok yapının öncüsü olmuştur. Bu yapılardan; G Anıtı, Harpyler Anıtı, Dansözler Lahdi, Payava Lahdi ve Nereidler Anıtı örnek olarak gösterilebilir (Keen, 1992, s. 53-63; Demargne, 1958; 1974; Kızıgut, 2018, s. 65-104; Coupel & Demargne, 1969).

Görsel 2: Mezar Anıtları

2. Ksanthos Antik Kenti 2020-2023 Yılı Çalışmaları

Antalya ili, Kaş ilçesindeki Ksanthos Antik Kenti'ndeki arkeolojik kazı ve araştırmalar 1950 yılında başlatılmıştır. 2010 yılına kadar Fransız ekipler tarafından sürdürülen çalışmalar (Le Roy 1995, s. 303-323; Courtils vd., 1997, s. 317-335; Courtils & Laroche 1998, s. 457-477; 1999, s. 367-399; 2000, s. 339-383), 2011 yılından itibaren Prof. Dr. Burhan VARKIVANÇ tarafından devam ettirilmiş olup (Varkıvanç 2012, s. 53-58; 2013, s. 62-70; 2014, s. 62-72; 2015, s. 55-61; 2016, s. 65-70; 2017, s. 49-55) 2020 yılından bu yana Selçuk Üniversitesi'nden Prof. Dr. Erdoğan ASLAN başkanlığında sürdürülmektedir¹. 2020 yılından bugüne kadar gerçekleştirdiğimiz çalışmaları aşağıdaki başlıklar altında sıralayabiliriz.

- Tespit Çalışmaları
- Çevre Düzenleme Çalışmaları
- Depo Çalışmaları
- Laboratuvar Çalışmaları
- Antropoloji Çalışmaları
- Epigrafi Çalışmaları
- Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları

¹ Gerekliliği çalışma izinlerini veren Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, katkı ve yardımlarından dolayı Muğla ve Antalya Valiliklerinin Yatırım İzleme Koordinasyon Başkanlıkları'na, Türk Tarih Kurumu'na, Antalya ve Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne, çalışmalar sırasında her türlü desteği sunan Demre Müze Müdürlüğü ile Fethiye Müze Müdürlüğü'ne, Kaş Belediyesine, Seydikemer Belediyesine ve özveri ile çalışan tüm kazı ekibine teşekkürlerimizi sunarız.

2.1. Tespit alışmaları

Kentte yapılacak olan bilimsel çalışmalara başlanmadan önce kentin genel hali, kentteki yapıların ve depo alanlarının mevcut durumu yerden ve havadan fotoğraflanıp belgelenerek kayıt altına alınmıştır. Havadan drone cihazı ile yapılan çekimlerle elde edilen fotoğraflar kullanılarak üzerinden sayısallaştırma işlemi gerçekleştirilebilecek nitelikte ortofotolar oluşturulmuştur (Görsel 3).

Görsel 3: Havadan Görüntüleme ve Epigrafik Belgeleme alışmaları

Kentte gerçekleştirilecek olan kazı ve araştırma alanlarının belirlenmesinde, kent planının güncellenmesinde ve sürdürülen çalışmaların takibinde bu sayısal haritalar kullanılmaktadır. Genel duruma ek olarak kentteki kalıntılar da belgelenmiştir. Bu anıtlardan koruma projesi kapsamında tiyatrunun rölöve çizimleri hazırlanırken, yüksek lisans tezi kapsamında çalışılan Dansözler Lahdi'nin ise sayısal görüntüleme metotları (RTI) kullanılarak ölçekli dijital modeli oluşturulmuştur. Bu sayede dış etkilere karşı korumasız olan eserlerden biri olan kültürel mirasımız, ilk aşamada dijital ortamda üç boyutlu olarak kayıt altına alınmıştır.

2.2. Çevre Düzenleme alışmaları

Bu Çevre düzenleme çalışmalarında ilk olarak alandaki anıt ve yapı kalıntılarının görünür hale getirilmesi ve bitkilerin eserler üzerinde neden olduğu tahrip edici etkinin ortadan kaldırılması için bitki temizliğine öncelik verilmiştir. Yangına hassas bölgeler arasında bulunan Ksanthos ören yerinde özellikle yangına sebebiyet verecek güzergahlarda, kentin önemli yapılarının yer

aldığı agorada, bey akropolünde, hamamda ve nekropolis gezi güzergahında yabancı bitki temizliği gerçekleştirilerek önlemler alınmıştır.

Yapılan diğer temizlik çalışmaları ise bilimsel kazı çalışmalarının gerçekleştirilebilmesi için uygun çalışma alanlarını oluşturmak üzere neredeyse tamamen bitki örtüsü ile kaplı olan, Letoon Kapısı (Güney Kapı / Vespasianus Kapısı), Nereidler Anıtı (Arbinas'ın Mezar Anıtı) ve nekropolis gezi güzergahı üzerinde yer alan Kuzey Kapı'nın yer aldığı alanda yapılmıştır (Görsel 4). Aynı zamanda bu yapılara ulaşımın sağlandığı yollar düzenlenmiş ve bakımları yapılmıştır.

Görsel 4: Nekropolis Alanı ve Gezi Güzergahı Temizlik Çalışmaları

2.3. Depo Çalışmaları

Alanda yapılan düzenleme çalışmalarıyla çalışmalara uygun ortam hazırlanırken, diğer taraftan yapılacak kazı çalışmalarıyla ortaya çıkartılacak olan eserlerin çalışılması ve korunması için gerekli çalışma ve saklama ortamını hazırlamak amacıyla depo çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bugüne kadar Ksanthos'ta gerçekleştirilen kazı çalışmaları ile ortaya çıkartılan eserlerin muhafaza edildiği depo boşaltılmıştır. Eserler yeni etütlük eser deposuna taşınıp, belgelenecek tasniflenmiştir. Çalışma sonucunda, eserler seramik, toprak çatı kiremidi / künk / döşeme, iskelet, cam ve metal buluntu olarak tasniflenmiş ve yeni depodaki yerlerine yerleştirilmişlerdir. Eserlerin alındığı eski depo ise, heykel parçaları, mimari parçalar, harç-fresk ve mozaik parçaları muhafaza edilecek şekilde taş etütlük deposu haline getirilmiştir. Tüm taş eserler bu depoda toplanarak deponun içinde ve bahçesinde düzenlenmiştir. Gerçekleştirilen depo çalışmalarında belirlenen envanterlik ve etütlük eserler

belgelenip, gerekli konservasyon işlemleri tamamlandıktan sonra Demre Müzesine teslim edilmiştir.

2.4. Laboratuvar Çalışmaları

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından kazı çalışmalarının sağlıklı yürütülebilmesi için yeni karşılama merkezinde kazı başkanlığına “Çalışma Odası, Etütlük Deposu ve Konservasyon-Restorasyon Laboratuvarı” tahsis edilmiştir. Hem bu alanlar hem de gün içindeki temel ihtiyaçların karşılanması için mutfak ve tuvaletler işler duruma getirilmiştir (Görsel 5).

Görsel 5: Konservasyon-Restorasyon Laboratuvarı

2.5. Antropoloji Çalışmaları

Depoda saklanan iskeletlerin belirli aralıklarla yapılması gereken bakım ve onarımları uzun süre yetersiz kalmıştır. Günümüze ulaşan bu kalıntılar incelenerek kentte yaşayan insanların yaş ve boy gibi fiziksel özellikleri ve yaşam koşulları hakkında fikir sahibi olunmaktadır. Bu denli önemli bilgiler barındıran

iskeletler diğer eserlerde olduğu gibi tasniflenmiş ve yeniden poşetlenerek kasalarına yerleştirilmiştir.

2.6. Epigrafi Çalışmaları

Ekibimizde yer alan uzman epigraflar tarafından kentte bulunan yazıtların tespit ve belgeleme çalışmaları sürdürülmüştür. Gerçekleştirilen epigrafik çalışmalarda eski yöntemlerin yanı sıra dış etkilere maruz kaldığından dolayı meydana gelen bozulmaların tespit edildiği yazıtlar Laser Imaging Detection and Ranging (LIDAR) yöntemiyle taranmıştır. Bu sayede aşınmış eserlerin yüzeyinde gözle görülemeyen detaylar incelenebilmiştir.

2.7. Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları

Laboratuvar ortamına gelen buluntuların yapım teknikleri incelenerek ve özgün malzeme yapısı tanımlanarak malzeme yapılarına uygun olarak nitelikli koruma ve önleyici koruma uygulamaları yapılmıştır. Üzerinde bozulmalar tespit edilen buluntularda gerekli mekanik ve kimyasal temizlik yapılarak konservasyon çalışmaları tamamlanmıştır. Bunlara ek olarak alanda bulunan anıtların korunmasına yönelik projeler hazırlanmaya başlanmıştır. İlk olarak acil müdahale edilmesi gereken yapılar belirlenmiş ve ilgili kurumlarla yazışmalar yapılmıştır. Bu yapılardan tiyatro ve kriptoportik yapılarında rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri başlatılmıştır.

Sonuç

Tarih sahnesinde uzunca bir süre kalan Ksanthos'un adı farklı tarihsel olaylarda yer almış ve mitolojik olaylara konu olmuştur. Kentin tarihsel değeri ve bölgedeki öneminin anlaşılabilmesi için kazı ve araştırma çalışmaları devam etmektedir. Ksanthos'taki yaşamın Orta Çağ'a kadar devam etmiş olması, kullanımında olan yapıların sürekli bakımlarının yapılmasını ve ihtiyaç duyulan yeni binaların inşa edilmesini gerektirmiştir. Özellikle Doğu Roma Dönemi'nde kentte büyük çaplı inşa faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu yoğun inşa faaliyetleri bazı yapıların orijinal durumlarının anlaşılmasını zorlaştırır da günümüze ulaşan sur duvarları, anıtsal mezarlar, tiyatro, konut ve idari yapıların kalıntıları Arkaik Dönem'den itibaren bölgenin idari merkezi olma görevini üstlenen Ksanthos'un kendine özgü yapısı hakkında fikir vermektedir. Türk bilim insanları tarafından devam ettirilen Ksanthos'taki bilimsel araştırmalar Likya Uygarlığı ve dolayısıyla Anadolu tarihine ışık tutacak niteliktedir. Bir taraftan kent ve bölgenin tarihsel gerçekliklerini ortaya çıkarmak için yürütülen bilimsel araştırmalar hızla sürerken, diğer yandan da asırlardır yıkık halde olan yapıların ziyarete gelenler tarafından gezilebilecek duruma getirilmesi için çevre düzenleme çalışmaları tamamlanmış ve restorasyon projeleri hazırlanmaya devam etmektedir.

Kaynakça

- Benndorf, O & Niemann, G. (1884). Reisen in Lykien und Karien. *Reisen im südwestlichen Kleinasien* I. Wien: C. Gerold's Sohn.
- Childs, W.A. (1989). Le monument des Néréides. *Fouilles de Xanthos* 8.
- Coupel, P. & Demargne P. (1969). Les monuments des Néréides: l'architecture. *Fouilles de Xanthos* 3.
- Courtils, J. (2003). *Dünya kültür mirası kentlerinden: Ksanthos ve Letoon rehberi*. Ege Yayınları.
- Courtils, J. – Le Roy, C. – Marksteiner, T. – Manière-Lévêque, A. M. & Moretti, J. C. (1997) "Xanthos et le Létôon. Rapport sur les Campagnes de 1995 et 1996", *Anatolia Antiqua* 5, 317-335.
- Courtils, J. & Laroche, D. (1998) Xanthos et le Létôon. Rapport sur la Campagne de 1997. *Anatolia Antiqua* 6, s. 457-477.
- Courtils, J. & Laroche, D. (1999). Xanthos - le Létôon : rapport sur la campagne de 1998. *Anatolia Antiqua* 7, s. 367-399.
- Courtils, J. & Laroche, D. (2000). Xanthos et le Létôon. Rapport sur la Campagne de 1999. *Anatolia Antiqua* 8, s. 339-383.
- Demargne, P. (1958). Les piliers funéraires. *Fouilles de Xanthos* 1.
- Demargne, P. (1974). Tombes-maisons, tombes rupestres et sarcophages. *Fouilles de Xanthos* 5.
- Fellows, Ch. (1852). *Travels and researches in Asia Minor, particularly in the province of Lycia*. London.
- Keen, A. G. (1992). The Dynastic Tombs of Xanthos: Who Was Buried Where? *Anatolian Studies* 42, 53-63.
- Kızgut, İ. (2018). Payava Lahti. *Cedrus* VI, 65-104.
- Le Roy, C. (1995). Activites de la Mission Archeologique Française de Xanthos Letoon en 1991 et 1992. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 15.2, 303-323.
- Texier, C. F. M. (1862). *Asie Mineure: Description Géographique, Historique et Archéologique des Provinces et des Villes de la Chersonnèse d'Asie*. Paris.
- Varkıvañ, B. (2012). Xanthos Antik Kenti 2011 Yılı Çalışmaları. *KST*, 34, 53-58.
- Varkıvañ, B. (2013). Xanthos Antik Kenti 2012 Yılı Çalışmaları. *KST*, 35, 62-70.
- Varkıvañ, B. (2014). Xanthos Antik Kenti 2013 Yılı Çalışmaları. *KST*, 36, 62-72.
- Varkıvañ, B. (2015). Xanthos Antik Kenti 2014 Yılı Çalışmaları. *KST*, 37, 55-61.
- Varkıvañ, B. (2016). Xanthos Antik Kenti 2015 Yılı Çalışmaları. *KST*, 38, 65-70.
- Varkıvañ, B. (2017). Xanthos Antik Kenti 2016 Yılı Çalışmaları. *KST*, 39, 49-55.

Ksanthos Antik Kenti Sur Duvarları

Yakup KILINÇ ¹

Öz

Likya bölgesi Anadolu'nun güney batısında yer almaktadır. Doğusunda Antalya Körfezi'nin (Pamphylium) batı sahili ile batı bölümünde Dalaman çayı (İndus) arasında kalan ve bugün Teke yarımadası olarak adlandırılan dağlık bölgeyi içine almaktadır. Likya'ya başkentlik yapmış ve Likya birliğinde üç oy hakkına sahip altı kentten biri olan Ksanthos antik kenti ise Fethiye-Kaş karayolu üzerinde, Fethiye'ye 46 kilometre uzaklıktaki Kınık Beldesi'nde yer almaktadır. Antik kent, Ksanthos Nehri kenarındaki ovaya hâkim iki tepe üzerinde kurulmuştur. Bugünkü adı ile Eşen olarak bilinen nehir; Hititçe 'de "Sianti", Yunanca 'da "Ksanthos" ve Türkçe 'de "sarı" anlamını taşımaktadır. Likya Birliği'nin idari merkezi olarak bilinen Ksanthos'un ismi Likçe yazıtlarda ve kent sikkelerinde ARNNA şeklinde geçmektedir.

Yapılan kazılar sonucunda elde edilen buluntular, antik kentte en erken yaşam ve yerleşim izlerini M.Ö. 8'nci yy'a kadar götürmektedir. En geç yaşam izleri ise M.S. 18-19. yy.'da iskân edilen Rum köylülerine aittir. Bu süreçte kent birçok hükümdara ev sahipliği yapmış ve bu dönemde pek çok olaya tanık olmuştur. Aynı zamanda bünyesinde birçok önemli yapıya da ev sahipliği yapmaktadır. Bu yapıların en önemlilerinden bir tanesi de kentin sınırlarını belirleyen ve dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı şehrin korunması görevini üstlenen sur duvarları ve kulelerdir. Herhangi bir saldırı karşısında yaşanan yeri güvenli hale getirerek düşmanı geri püskürtmeyi sağlayarak tampon bölge oluşturur. İnsanoğlu yaşadığı günden bugüne kadar dışarıdan gelecek tehditlere karşı içgüdüsel olarak hep bir korunma güdüsünde bulunup, hayatını devam ettirebilmenin yolunu aramıştır. Bu bağlamda yaşadığı yerin etrafını çevreleyecek yüksek boyutlu yapılar yani surlar ve kuleler inşa etmişlerdir. Tarih çok eskilere dayanan sur duvarları ve kuleler her dönemde olduğu gibi Antik Dönemde de savunma içgüdüsüyle kullanılmıştır. Nitekim bu çalışmanın amacı hem Ksanthos Antik Kenti'nde bulunan sur duvarları ve kulelerin literatür araştırmasını yaparak elde edilecek bilgilerin sur duvarının örgü tekniği, bağlayıcı ögeler ve taş işçiliği ile teknikleri açısından değerlendirmesini yapmak hem de hangi dönemlerde kullanım gördüğü ve devşirme malzemelerin kullanıp kullanılmadığını tespit ederek ortaya öz ve derli toplu bir çalışma ortaya koymaktır. Sur duvarları ve kuleleri daha önce de ifade edildiği üzere hem kentin savunma sistemi hakkında bilgi vermekte hem de hangi dönemde ne amaçla ve nasıl kullanıldığına dair somut deliller sunmaktadır.

Sur duvarlarının kendi içerisinde önemli özellikler taşımakta olduğu bilinmektedir. Araştırma ve kazılar aracılığıyla bu yapılar hakkında bazı bilgiler gün yüzüne çıkmıştır. Yapılan kazı çalışmaları ve araştırmalar sonucunda Ksanthos Antik Kenti surlarının en erken tarihli sur duvarı MÖ 5.yy'ın ortaları ya da ikinci çeyreğine tarihlenen Lykia Akropolis'i sur duvarlarıdır. En geç örnekleri ise Bizans Dönemine tarihlenmekle birlikte, çok fazla devşirme malzeme kullanıldığı görülmektedir.

Bu özelliklerden yola çıkılarak sur duvarları ve kulelerin kent için ne denli önemli olduğu, mimarisi ve konumu ile kenti kuşatmasıyla dönemine ışık tuttuğu, sadece savunma amaçlı değil saldırı için de kullanıldığı ve siyasi öneminin de oldukça fazla olduğu yapılan çalışmalar sonucunda elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ksanthos Antik Kenti, Sur Duvarları, Kuleler, Duvar Örgü Tekniği, Bağlayıcı Ögeler, Taş işçiliği

¹ Selçuk Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Arkeolog, yakupkilinc42@gmail.com, ORCID ID: 0009-0003-9289-9980

Abstract

Lykia is located in the south west region of Anatolia. In the east lies the west coast of Antalya Bay (Pamphylia) and on the west side the mountainous area between the Dalaman river (İndus), known today as the Teke peninsula is included. The ancient city Ksanthos, once the capital of Lykia and one of the six cities having the right of three votes within the Lykia Union, is located in the district of Kınık, a settlement on the Fethiye-Kaş highway with a distance of 46 kilometres away from Fethiye. This ancient city was founded on the two hills overlooking the valley beside the Ksanthos river. The river Eşen, as it is known today, means 'Sianti' in the Hittite language, 'Ksanthos' in Greek and 'sarı' in Turkish. The name Ksanthos, known as the governmental center of the Lykia Union, happens to be mentioned in the Lykian scriptures and as 'ARNNA' on the coins of the city.

The findings obtained after the excavations showed that while the very first living and settlement traits in this ancient city belong to the 8th century BC, the last settlement traits go to the 18th and 19th century AD, belongings known to have been possessed by the inhabiting Greek peasants. During this period, the city hosted many emperors, witnessing many events in those days. It also hosts many important structures within its body. One of the most important of these structures is the fortification walls and towers, which determine the boundaries of the city and undertake the task of protecting the city against threats from outside. In the face of any attack, it creates a buffer zone by making the living place safe and repelling the enemy. Since the day he lived, mankind has always instinctively sought to protect himself against threats from outside and sought a way to continue his life. In this context, they built high-dimensional structures, namely walls and towers, to surround the place where they lived. The fortifications and towers, which date back to ancient times, were used with a defensive instinct in Antiquity, as in every period. As a matter of fact, the aim of this study is to evaluate the information to be obtained by researching the literature of the city walls and towers in the ancient city of Xanthos in terms of knitting technique, binding elements and stonemasonry and techniques, as well as determining the periods in which it was used and whether spolia materials were used is a collective work. As the importance of the city walls and towers can be seen above, they both provide information about the city's defense system and provide concrete evidence of how and for what purpose it was used in which period. It is known that the fortification walls have important features in themselves. Through research and excavations, some information about these structures has come to light. As a result of the excavations and researches, the earliest fortification walls of the city walls of Xanthos are the Lycian Acropolis city walls, which are dated to the middle or second quarter of the 5th century BC. Although the latest examples are dated to the Byzantine Period, it is seen that they were used with a lot of spolia material. Based on these features, it has been obtained as a result of the studies that the city walls and towers are important for the city, their architecture and location, shedding light on the period with the siege of the city, they were used not only for defense but also for attack and their political importance is quite high.

Keywords: Xanthos Ancient City, City Walls, Towers, Masonry Technique, Connecting Elements, Stonework

¹ Selcuk University, Department of Archeology, Archaeologist, yakupkilinc42@gmail.com, ORCID ID: 0009-0003-9289-9980

Giriş

İnsanoğlu yaşadığı günden bugüne dışarıdan gelecek tehditlere karşı içgüdüsel olarak hep bir korunma güdüsünde bulunup, hayatını devam ettirebilmenin yolunu aramıştır. Bu bağlamda yaşadığı yerin etrafını çevreleyecek yüksek boyutlu yapılar yani surlar inşa etmiştir. Sur duvarları ilk olarak Truva I. Katmanda karşımıza çıkmakta ve M.Ö. 3000-2500 yıllarına Erken Bronz Çağa (Aslan, 2012, s. 210) tarihlendirilmektedir. Kent kavramı oluşumu kapsamında, kent imarına dolaylı yoldan dâhil olan sur mimarisi, ilk olarak akropolisler ile o akropolisleri çevreleyen küçük boyutlu surlara endekslenmiştir (Wycherley, 1993, ss. 32-33). Taş ocakları ile kent planlaması arasındaki örgütlenme büyüdükçe savunma hattı da aynı oranda büyümeye başlamış ve Sirakusaı'da görüldüğü üzere M.Ö. 4 yy'da yenilenen sur imarıyla uzunluk ölçüleri 27 km'yi bulmaktadır (Akarca, 1987, ss. 128-129). Genişleyen sur hattı, yerleşilmemiş bölgeleri de içine almış ve böylelikle savunma hattının gerisindeki kentin savunma güvenliği artmıştır. Surların inşasındaki en önemli unsur kentin konumlandırıldığı bölge anatomisidir (Erdoğan, 2017, s. 14). Ksanthos Antik Kenti ise konumu ile engebeli bir araziye kapsamaktadır (Fig. 1).

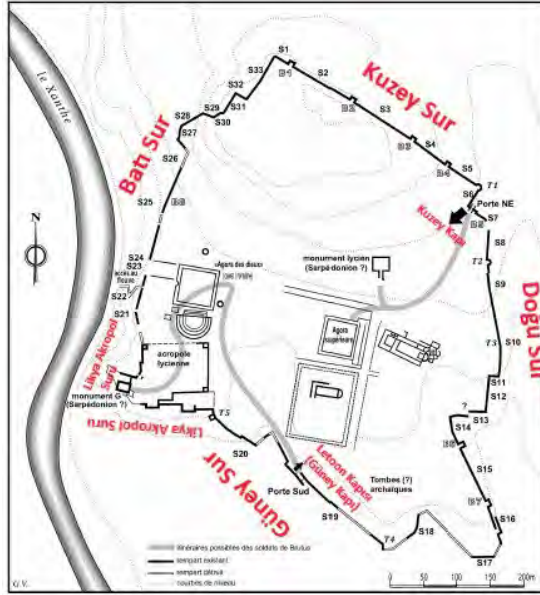

Figür 1: Yerleşim Planı

Kaynak: (elik, 2015, s. 211)

1. Ksanthos Antik Kenti Sur Duvarları

Ksanthos Antik Kenti'nde tespit edilen iki merkezi kent suru bulunmaktadır. İlki kentin Kuzey Nekropolis alanı hariç neredeyse tamamını çevreleyen 2 km alanı kapsayan ana surdur. Diğeri ise Dynastik döneme tarihlenen, kentin merkezi kabul edilen Lykia Akropolis'ini kuşatan Lykia Akropolis surlarıdır. Toplam çevresi yaklaşık 2 km olan Ksanthos suru, deniz seviyesinden yüksekliği 30 m ile 148 m arasında değişen engebeli bir araziye kapsamaktadır (Fig. 2). Kuzey ve kuzeydoğuda sur duvarı, şehrin dışına doğru hafifçe eğimli olan Tepe Akropolis'in sırtına paralel uzanır ve doğu kanadında sur duvarı, küçük bir vadiye hâkimdir. Kuzeyden güneye iner, daha sonra güney tarafının büyük bir bölümünde batıya doğru ilerler. Ardından güneye doğru ilerler ve bu bölümde sadece birkaç metre yükseklikten Ksanthos ovasına hâkimdir. Güneybatıda ise sur tekrar yükselir ve Likya akropolüne bağlanarak batı kanadına doğru devam eder. Eşen Çayı'nın eteğindeki dik uçurumun kenarını takip ederek kuzey surla bağlanır (Des Courtils – Cavalier, 2015, s. 104).

Figür 2: Kentte Yer Alan Sur Planı

Kaynak: (Des Courtils – Cavalier, 2015, Fig. 1).

1.1. Kuzey Sur Duvarı

Kuzey sur duvarı yaklaşık 420 m'lik mesafeyi kapsamaktadır. Kuzey-batı köşesinden ilk olarak 4 burçlu 373 m düz bir kesite sahiptir. Tepenin biraz altından geçen bu bölüm, doğuda dairesel bir kule tarafından savunulan dik açıyla sona ermekte ve surun bu son bölümünde, arazinin yapısı itibarıyla en elverişli olduğu kuzey-doğu kapısı bulunmaktadır (Des Courtils – Cavalier, 2015, s. 104). Kapının batısında sur, büyük yuvarlak bir kulede sonlanır (Fig. 3). Daha sert kireçtaşından bosajlı poligonal örgüye sahip temelin üzerinde yumuşak kireç taşından düzenli örgülü yapıya sahip olan bu kule (Fig. 4), yuvarlaklığı, kulenin inşaatının fırlatmalı silahlardan sakınıldığı, onlara karşı korunaklar yapıldığı bir döneme denk düştüğünden bu kalenin yapılış tarihi M.Ö. 3 yy. kabul edilebilir (Des Courtils 2003, s. 106). Kuledeki yüzey-kenar işçilikleri, bosajlı, çerçeve-şerit işçilikli, şeritlerde dikey keski izleri bulunmasıyla Letoon Kutsal Alanı'nda yer alan, güney vomitoriumun güneyindeki Hellenistik Dönem ön teras duvarı ile çağdaştır (Özdilek ve Atik-Korkmaz, 2018, s. 404).

Figür 3: Yuvarlak Kule

Figür 4: Yuvarlak Kule Detay

1.1.1. Kuzey Yapı

İki anıtsal kent kapısından biri olan bu kapı (Des Courtils, 2003, s. 106), tamamen kendi üzerine çökmüş ve sadece kapı sövelerini oluşturan iki monolit blok yerinde kalabilmiştir (Fig. 5). Yekpare iki büyük taş bloğu, Lykia yapılarının teknik özellikleri uyarınca devasa taşlardan, mükemmel işçilikle yapılmışlar ve yıkılmış blokların ortasında göze çarpan dikdörtgen taşlar, ağaç kütükleri taklit edilerek oyulmuş olup kapının üst yapısının Lykia tipinde olduğu (Des Courtils - Cavalier, 2015, s. 107) anlaşılmaktadır. Ayrıca bütün bunların arasında büyük olasılıkla Roma dönemine ait kemer taşları göze çarpmaktadır. Blokların morfolojisine ilişkin gözlemler (Cavalier 2005, ss. 159-160) daha kesin olması mümkün olmasa da kemer blokları gözden kaybolur ve dolayısıyla, kapının zaman içinde onarımlar, değişimler geçirdiği söylenebilir.

Figür 5: Kuzey Kapı

1.2. Doğu Sur Duvarı

Doğu suru yaklaşık 550 m uzunluğundadır ve sırt çizgisini takip ederek, güney çıkışında Kınık köyü mezarlığının yerleştiği sığ bir kuzey-güney vadisine hâkimdir. Kuzeydoğu köşesinden başlayarak, köşeden yaklaşık elli metre uzaklıkta yarım daire şeklinde bir kule mevcuttur ve en güney kısmında iki burç ile donatılmış düz bir bölüm bulunmaktadır (Des Courtils – Cavalier, 2015, s. 108). Bu kısımda yarım daire şeklinde bir başka kulenin de varlığı, (Fig. 6) aynı teknikte inşa edilmiş olması (Fig. 7), bu kapının bulunduğu alanın Hellenistik dönemde özel savunma önlemleri aldığını (Des Courtils, 2003, ss. 106-107) kanıtlar niteliktedir. Hâlihazırda Lykia kentlerini birbirine bağlayan yolların rotası bilinmemektedir fakat coğrafi koşullar göz önüne alındığında Ksanthos Çayı'nın diğer yakasındaki Tlos ve Patara'ya giden yollara açıldığı (Des Courtils, 2003, ss. 106-107) ön görülebilir.

Figür 6: Yarım Daire Formlu Kule

Figür 7: Yarım Daire Kule Detay

1.3. Güney Sur Duvarı

Güney suru, kentin eteklerinde uzanan Ksanthos ovasına sadece birkaç metre hâkim olmakla birlikte, güney kapısından batıya doğru arazi keskin bir şekilde yükselir ve sur, Likya akropolüne götüren yamaca tırmanır (Des Courtils

- Cavalier, 2015, s. 112). Duvarın uzunluğu yaklaşık 600 m olmakla birlikte daha sonra güney sur Likya akropolü duvarının güneybatı köşesine bağlanmaktadır (Des Courtils - Cavalier, 2015, s. 112).

1.3.1. Güney Sur Duvarı

Kentin güney girişinde Letoon Kapısı (Güney Kapı) yer almaktadır (**Fig. 8**). İlk evresi Hellenistik Döneme tarihlendirilen kapı, Eskiçağda çok yaygın olan süngü şeklinde askeri düzene sahiptir (Des Courtils, 2003, s. 76) ve iki evreden oluşmaktadır. İlk evresinin kule benzeri birbirine paralel iki yapıdan oluşan ve sur ile bağlantılı yerel kireçtaşından inşa edilmiş anıtsal bir kapı olduğu (Demargne - Metzger, 1966, s. 40) düşünülmektedir. İkinci evresini ise kulelerin kuzeyinde yer alan tak oluşturmaktadır ve Roma'nın Lykia Valisi Sekstus Marcus Priscus tarafından M.S. 68-70 yılları dolaylarında İmparator Vespasian onuruna dikilerek (Des Courtils 2003, s. 78) atfedilmiştir. Klasik Lykia mimarisine çok güzel bir örnek oluşturan kapı, birbirine geçmiş poligonal büyük bloklar ve özenli kesme taş kaplaması ile dikkat çekmekle birlikte (Des Courtils 2003, s. 76) kapıda dor düzeni de görülmektedir. Bulunan yazıtlarla yapı, kentin güneye açılan yüzü yani Letoon Kutsal Alanına açılan kapısıdır.

Figür 8: Letoon Kapısı (Güney Kapı)

1.4. Likya Akropolü

Batı tarafı Ksanthos'a hâkim üçgen bir kaya izdüşümünü izleyen düzensiz bir dörtgen içerisinde (Fig. 9). Akropolis sur duvarlarının önemli özelliği Klasik Dönem yani M.Ö. 5. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlendirilmekle beraber Ksanthos surunun en erken örneğidir. Orthogonal, trapezoidal ve Polygonal (Fig. 10) gibi farklı duvar tipleri bir arada kullanılması (Des Courtils – Cavalier, 2015, s. 115) bu sur duvarını eşsiz kılmaktadır. Ayrıca Letton Kutsal Alanı'nda yer alan tiyatronun kuzey vomitorium girişinin doğusunda teras duvarları bulunmaktadır. Bu duvarın korunan erken evresi Klasik Dönem'e (Özdilek ve Atik-Korkmaz, 2018, s. 409) tarihlendirilmekle birlikte Ksanthos Likya Akropol Güney Sur ile çağdaş olduğu ön görülmektedir.

Figür 9: Likya Akropolü

Figür 10: Likya Akropolü Detay

1.5. Likya Akropolü

Batı suru yaklaşık 500 m'lik bir alanı kapsamaktadır. Likya Akropolü ile birleştiği yer de dâhil olmak üzere birçok yerde tamamen yıkılmıştır. Belli başlı yerlerde sur duvarları görünüp kaybolmakta iken duvarın rotasını modern yol tarafından kesildiği noktaya kadar, az ya da çok takip edilebilmektedir. Modern yolun kuzey doğusunda, eğim daha dik hale gelmekte ve arazinin çizgilerini takip eden duvar (**Fig 11**), kentsel surun kuzeybatı köşesine bağlanmaktadır (Des Courtils – Cavalier, 2015, s. 115).

Figür 11: Batı Sur

Değerlendirme

Sonuç olarak Ksanthos Antik Kenti sur duvarları Samos veya Thasos da olduğu üzere Gılandemur (hattı bala) tipinde inşa edilmiştir. Bu bağlamda yerleşim merkezinin çevresindeki yüksek araziden geçen, sınırları ve çizgileri topoğrafyanın yükseltilerinin çizgisine uyan sadece kent merkezi değil geniş bir alanı kaplamaktadır. Ksanthos surlarının yapımında yerel sert kireç taşı kullanılmıştır. Bu inşa sırasında herhangi bir yapıştırma işlemi görülmemektedir. Sur duvarlarında klasik mimari esintisi görsek de Doğu Roma'ya kadar belli bölümlerin değişime uğradığı tespit edilmiştir. Yani Arkaik dönemden (M.Ö. 650-480) Doğu Roma'ya (M.S. 395-1453) kadar uzanan bir serüveni vardır. Aynı zamanda sur bünyesinde polygonal, rektogonal ve trapezoidal duvar tipleri görülmekle birlikte geç dönemde değişimler olduğu bilinmektedir. Bu nedenle devşirme malzeme ve harç kullanımını da görmekteyiz. Bu da sur duvarlarının

belirli dönemler içerisinde başta savaşlar ve doğal afetler olmak üzere sur hattında onarımlar, değişimler yapılmasına sebep olduğunu bizlere göstermektedir. Çevresinde Pydnai Kalesi ve Letoon Kutsal Alanı gibi yerleşimlerin olması, duvar işçiliklerinde birbirine benzerlik göstermesi ve hatta aynı dönemde yapılmış duvar yapılarının olması bir tesadüf değildir. İnsanoğlunun savunma ile saldırı içgüdüleri yüksek ve sağlam yapılar yaparak kendini güvende tutma arzusu antik dönemden günümüze kadar süre gelen ve sürmeye devam edecek vazgeçilmez birbirini tamamlayıcı ögedir.

Kaynakça

- Akarca, A. (1987). *Yunan arkeolojisinin ana çizgileri I, şehir ve savunması*. Türk Tarih Kurumu.
- Aslan, R. (2012). Troya: Mitolojiden arkeolojiye bir kentin öyküsü. F. Özden (Ed.), *Aşklar, Savaşlar, Kahramanlar ve Çanakkale* içinde. (1. Baskı, s. 203-218). Yapı Kredi Yayınları.
- Beck-Brandt, B., Ladstätter, S., & Yener-Marksteiner, B. (2015). *Turm und tor: Siedlungsstrukturen in Lykien und benachbarten kulturlandschaften akten des gedenkkolloquiums für thomas marksteiner in wien, november 2012*. Österreichisches archäologisches Institut.
- Cavalier, L. (2005). *Architecture romaine d'Asie Mineure: Les monuments de Xanthos et leur ornementation*. Ausonius Éditions.
<https://doi.org/10.4000/books.ausonius.3237>
- Çevik, N. (2015). *Likya kitabı*. Suna- İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.
- Demargne, P., & Metzger, H. (1966). *Guide de Xanthos—Xanthos klavuzu* (S. İnal, Çev.). T.T.K.
- Des Courtils, J. (2003). *Ksanthos ve Letoon rehberi*. Ege Yayınları.
- Erdoğan, H. M. (2017). *Ksanthos'un Polygonal Duvarları* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Akdeniz Üniversitesi.
- Özdilek, B. & Atik-Korkmaz, S. (2018). Letoon teras duvarları ve geç antik dönem mekânları 2015-2017 yılları kazı buluntuları. *Cedrus*, 6, 395-433.
<https://doi.org/10.13113/CEDRUS.201819>
- Wycherley R.E. (1993). *Antikçağda kentler nasıl kuruldu?*. (N. Nirven, Çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Letoon Kutsal Alanı 2020-2023 Yılı Çalışmaları

Lütfullah Ufuk ERDOĞAN ¹

Öz

Letoon Kutsal Alanı günümüz Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi'nin sınırları içerisindeki kayalık bir yükselti olan Tümtüm Tepe'nin batı eteğinde bulunmaktadır. Antik Dönem'de Likya Bölgesi'nin batısında konumlanan kutsal alan bölgenin bir dönem hatırı sayılır yerleşimi olan Ksanthos kentinin yaklaşık 4 km güneybatısında yer alır. 09.12.1988 tarihinde Ksanthos antik kenti ile birlikte, Likya ve batı mimarisine olan etkisi ile korunagelmış Likçe dilinin çözümlenmesine katkısı olan yazıtları ile UNESCO'nun (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) dünya miras listesine dahil edilmiştir. Unesco Dünya mirası listesinde yer alan Letoon Kutsal Alanı'ndaki arkeolojik kazı ve araştırma çalışmaları 2020 yılından bu yana Konya Selçuk Üniversitesi'nden Prof. Dr. Erdoğan ASLAN başkanlığında sürdürülmektedir. Farklı bilim dallarından birçok bilim insanının eşlik ettiği kazı çalışmalarında kutsal alandaki yapıların korunması, acil durumda olanlarının onarılması ve ileriye dönük restorasyon odaklı projelerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede eşi olmayan bu kalıntılar sonraki dönemlere aktarılabilir ve ziyaretçilere sunulacaktır. Bu bildiri ile alanda gerçekleştirilen arkeolojik kazı ve belgeleme çalışmalarının tamamı bir arada değerlendirilerek genel bir değerlendirme yapılmaktadır. Üç yılda kutsal alanda çevre düzenleme, temizlik, bakım, onarım, kazı, belgeleme ve proje hazırlama çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bilimsel çalışmaların gerçekleştirilmesi için hem alanda hem de arka planda gerekli koşulların sağlanması gerekmektedir. Bu yüzden ilk olarak kazı ekibinin konaklayacağı kazı evi dahil olmak üzere alandaki tüm yapı ve arkeolojik kalıntılar belgelenecek projeler tasarlanmıştır. Hiç zaman kaybetmeden ören yerinin tamamında başlanan temizlik ve onarım çalışmalarıyla alanda dağınık halde duran mimari bloklar düzenlenmiş, mimari restorasyon ve konservasyon çalışmaları için taş atölyesi kurulmuştur. Yazılı eserleri ile dilbilimsel ve tarihi öneme sahip olan yüzeyi aşınmış yazılı eserlerin algılanabilmesi için lidar yöntemi ile tarama yapılarak yayımlanmış ve henüz yayımlanmamış yazıtlar tespit edilmiştir. Bölgedeki en büyük örneklerden biri olan Hellenistik Dönem Tiyatro'sunda ve tiyatronun kuzeydoğusundaki anıtsal nitelikteki Hyposorium'lu lahit mezarda kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Hızla başlanan bilimsel kazı ve araştırmalar devam ederken, bir an önce korunması ve orijinal halini geri kazanması için tiyatro ve Leto Tapınağı'nın rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Yeni projeler hazırlanarak ve mevcut projeler hayata geçirilerek kutsal alandaki bilimsel araştırmalara devam edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Likya, Kutsal Alan, Letoon, Apollon ve Artemis

¹ Konya Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Doktorant, lufukerdogn@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8468-1613

Letoon Sanctuary 2020-2023 Studies

Lütfullah Ufuk ERDOĞAN ¹

Abstract

The Letoon Sanctuary, a significant archaeological site, is situated on the western foothill of Tümtüm Tepe, a prominent rocky elevation within the confines of present-day Muğla province, specifically in the Seydikemer district and Kumluova neighborhood. This sanctuary, a notable entity of the Lycian Region during ancient times, lies approximately 4 km southwest of Xanthos, a historically substantial settlement of the region. On December 9, 1988, the Letoon Sanctuary, alongside the ancient city of Xanthos, earned its place on the UNESCO World Heritage list. This inclusion was largely due to its inscriptions, which not only shed light on the enigmatic Lycian language but also underscore its impact on both Lycian and broader Western architectural paradigms. Commencing in 2020, a series of systematic archaeological excavations and scholarly endeavors at the Letoon Sanctuary were spearheaded by Prof. Dr. Erdoğan ASLAN from Konya Selçuk University. This meticulous process, assisted by a multi-disciplinary team of researchers, predominantly aims to conserve the architectural edifices within the sanctuary, attend to pressing repairs, and formulate future-oriented restoration projects. The ultimate objective is to ensure these invaluable remnants are preserved for posterity and made accessible for scholarly and public appreciation. This article offers a comprehensive assessment of all archaeological undertakings and documentation initiatives executed within the precinct. Over a span of three years, the sanctuary underwent extensive landscaping, cleaning, maintenance, excavation, and both documentation and project blueprinting. To facilitate this vast array of scientific activities, it was imperative to create conducive environments on-site and for subsequent analytical endeavors. In this vein, every structure and archaeological residue, including the designated accommodation for the excavation team, was meticulously documented, with concurrent project blueprints being crafted. The entire site promptly underwent a thorough cleaning and refurbishment process; dislocated architectural fragments were methodically organized, and a specialized stone workshop was inaugurated for dedicated architectural conservation and restoration pursuits. To uncover and document inscriptions—both extant and those subjected to erosion, and of critical linguistic and historical significance—a detailed LiDAR scan was employed. Noteworthy excavations transpired at the Hellenistic Theater, a prominent regional specimen, and the monumental sarcophagus equipped with a Hyposorium, located northeast of the theater. Concurrently, detailed mapping, restitution, and restoration schemes for the theater and the Temple of Leto were devised, with an emphasis on their timely execution to conserve and reinstate their primordial grandeur. The sanctuary remains a vibrant hub of scientific research, with ongoing projects and the inception of novel investigative ventures.

Keywords: Lycia, Sanctuary, Letoon, Apollon, and Artemis.

¹ Konya Selçuk University, Institute of Social Sciences, Department of Archaeology, Doktorant, lufukerdogn@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8468-1613

Giriş

Kutsal alan, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi'ndeki Tümtüm Tepe'nin batısında bulunmaktadır (Şekil 1). Antik Dönem'de Likya Bölgesi'ndeki Ksanthos Vadisi'nin güneyinde bulunan kutsal alan, Ksanthos antik kentinin yaklaşık 4 km güneybatısında konumlanmaktadır (Courtils 2003). 09 Aralık 1988 tarihinde Ksanthos antik kenti ile beraber, Likçe dilinin çözümlenmesine katkı sağlayan yazıtları ve Likya ile batı mimarisine olan etkisi sebebiyle UNESCO'nun dünya miras listesine girmiştir (Atik-Korkmaz, 2013, s. 190).

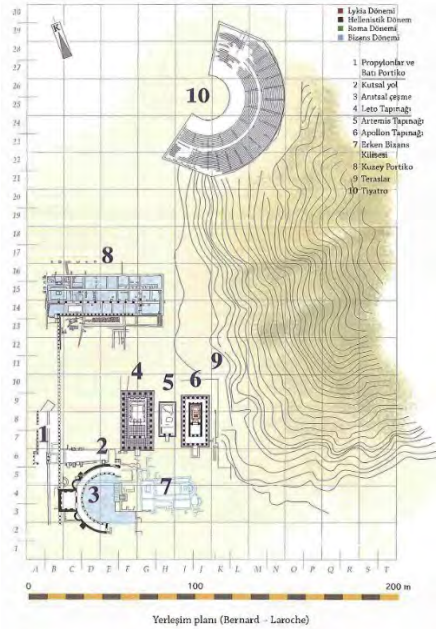
Şekil 1: Letoon Kutsal Alanı Konumu

Vadi boyunca uzanan Ksanthos Çayı'nın biriktirdiği alüvyon tabakasıyla toprak altında kalan Letoon, 1840 yılında İngiliz Subay R. Hoskyn tarafından keşfedilmiş ve batı dünyasına tanıtılmıştır (Hoskyn, 1842). Yine aynı yıl içinde İngiliz Arkeolog Sir Ch. Fellows Ksanthos'ta araştırmalar yaparken Letoon'a da tespitlerde bulunmuştur (Fellows, 1843). Fellows'tan bir yıl sonra bölgeye gelen İngiliz doğa bilimci T.A.B. Spratt ile Hidrograf Yüzbaşı E. Forbbes Letoon'u gezmiş ve notlar almışlardır (Spratt & Forbbes, 1947). Bu kişiler gezi notlarında tiyatro yapısından ve Leto'ya adanmış bir tapınağın kalıntularından söz etmektedirler. 19. yüzyılın ikinci yarısında bölge Avusturyalı araştırmacıların dikkatini çekmiştir. 1881 yılında Avusturyalı Yazıt Bilimci O. Benndorf ve Mimar G. Niemann kutsal alanı ve özellikle yazıtları inceleyerek detaylı notlar

almışlardır (Benndorf & Niemann, 1884). 1892 yılında bölgede fotoğraflar çekip çizimler yapan Avusturyalı İstihkam Yüzbaşı E. Krickl kutsal alanın ilk planlarını çizmiştir.

20. yüzyılın ikinci yarısında Fransız Misyonu tarafından 1962 yılında ilk sistematik arkeolojik kazı çalışmaları başlatılmıştır. I. dönem kazıları olarak adlandırılabilen bu çalışmalar 2011 yılına kadar sürdürülmüştür. Letoon'da II. dönem olarak değerlendirilen kazılara 2011-2019 yılları arasında Başkent Üniversitesi'nden Prof. Dr. Sema Atik Korkmaz başkanlık etmiştir (Atik-Korkmaz, 2016). III. dönem olarak adlandırabileceğimiz kazı çalışmalarının başkanlığını ise 2020 yılından bu yana Ksanthos-Letoon Kazısı adı altında, Selçuk Üniversitesi'nden Prof. Dr. Erdoğan Aslan tarafından sürdürölmektedir (Aslan vd., 2022, s. 10).

Kutsal alanın merkezinde Leto, Artemis ve Apollon Tapınakları, bu tapınaklara sütunlu ve kutsal bir yolla bağlanan Portiko, Leto Tapınağı'nın hemen karşısında kaynak suyunun çıktığı yerde İmparator Hadrianus'a adanmış anıtsal bir çeşme yapısı, bu çeşmenin doğusunda Erken Hıristiyanlık Dönemi'ne tarihlendirilen kilise ve Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen tiyatro yapısı bulunmaktadır (şekil 2).

Şekil 2: Letoon Kutsal Alanı'nın Planı

2020-2023 yılları arasında nekropoliste italikyler alan hyposorium'luitalik yazılımlı lahit mezarda ve tiyatrodaki kazılar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca çevre düzenleme, konservasyon ve restorasyon çalışmaları da yapılmıştır. Bu çalışmaların yanı sıra Leto Tapınağı'nın rölöve ve restitüsyon projesi ile tiyatronun rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri de hazırlanmıştır (Aslan vd., 2022, s. 101-103).

1. Çevre Düzenleme Çalışmaları

Kutsal alanda kazısı yapılan özellikle portiko ve çeşme yapısı yılın 12 ayı boyunca yer altı sularına maruz kalmaktadır. Bu sebeple oluşan yabancı bitki örtüsü yapıları zarar vermektedir. Bu zararın engellenmesi ve bilimsel çalışmaların yapılabilmesi için kutsal alanın neredeyse tamamında yabancı bitki temizliği yapılmıştır. Bu temizlikle eş zamanlı olarak kazılar sırasında çıkarılmış olan mimari blokların tasnifi gerçekleştirilmiştir (Şekil 3).

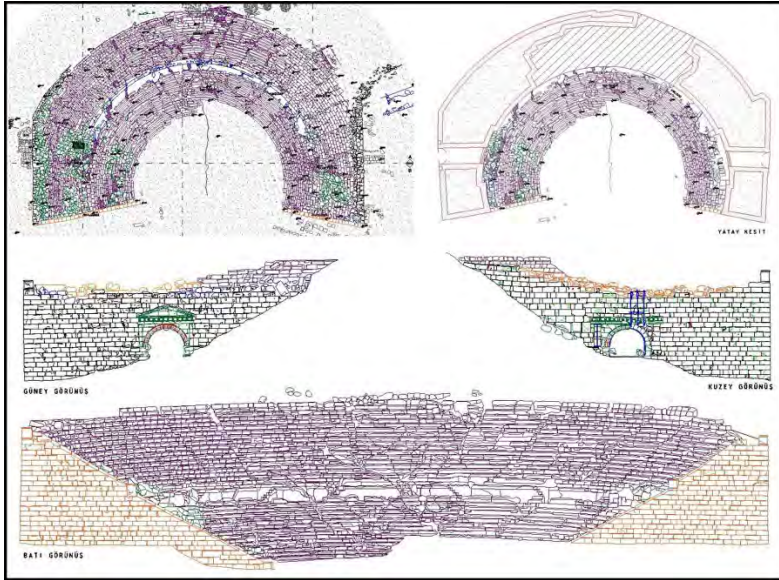
Şekil 3: Yabancı Bitki Temizliği

2. Projeler

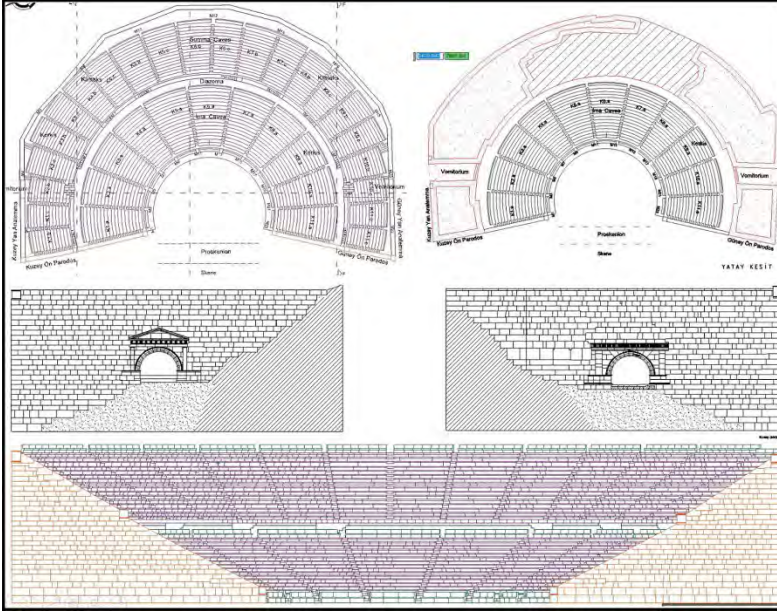
2.1. Leto Tapınağı Rölöve ve Restitüsyon Projeleri

Alandaki en iyi korunmuş yapılardan biri olan Leto Tapınağı'nın yüzeyde görünen blokları ilk kez 1963-1964 yılları arasında araştırılmıştır. 1972

yılında ise bir vinç ile tapınaktan yaklaşık olarak üç yüz blok çıkartılmış ve bu sayede 1975 senesinde Leto Tapınağı'nın ilk evresine ait kalıntıların yer aldığı tapınak cellasına ulaşılmıştır (Hansen & Le Roy, 2012). Tapınakta yapılan kazılar sırasında tespit edilen buluntular değerlendirilerek tapınağın inşa evreleri anlaşılabilmiştir (Hansen & Le Roy, 2012, s. 25-43; Hansen & Le Roy,1976, s. 317-336). Kazı çalışmalarının tamamlanmasının ardından 2001-2007 yılları arasında Fransız ekip tarafından ilk restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiş ve iki sütun ile naos duvarlarının bir kısmını ayağa kaldırılmıştır (Laroche, 2007, s. 169-174). Tarafımızdan bu yapıda gerçekleştirilecek restorasyon projeleri için plan, kesit, cephe ve detay çizimleri yapılmıştır. Ayrıca tapınağa ait mimari parçaların fotoğrafları, çizimleri ve ölçülerinin yer aldığı ayrıntılı bir katalogu oluşturulmuştur. Sonuç olarak tapınağın rölöve ve restitüsyon projeleri tamamlanmıştır (Şekil 4, 5).

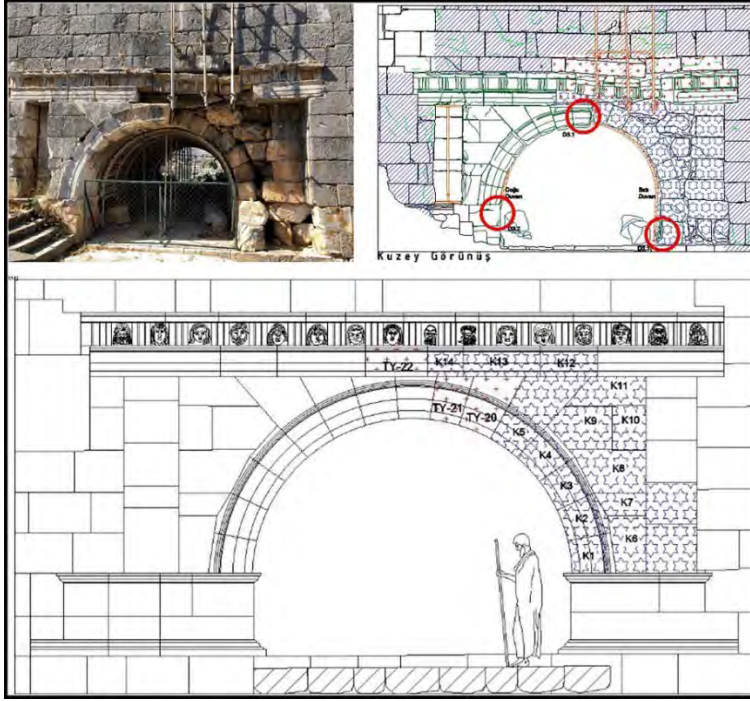
Şekil 4: Tiyatro Rölöve

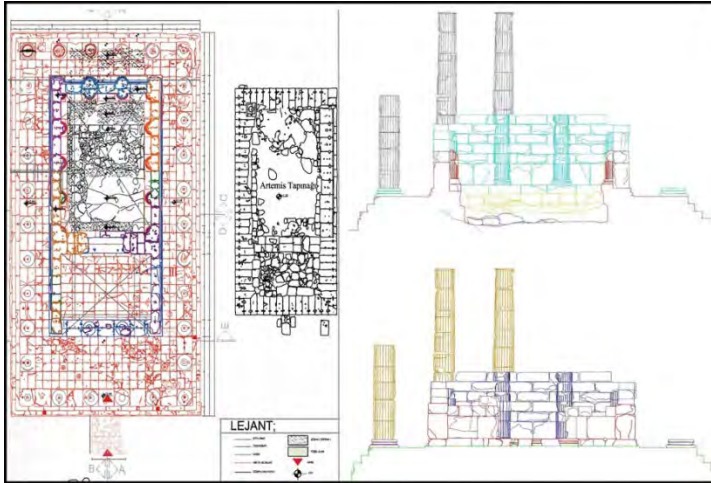
Şekil 5: Tiyatro Restitüsyon

2.2. Letoon Tiyatrosu Rölöve, Restitüsyon ve Restorasyon Projeleri

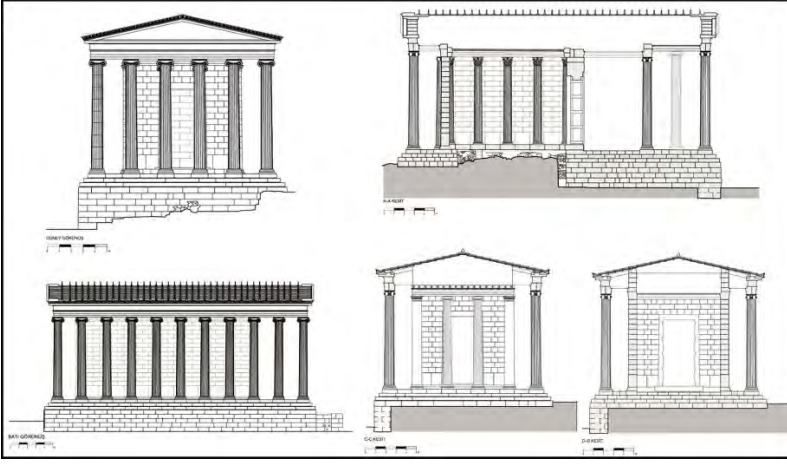
Tiyatronun kuzey vomitoriumunun önünde önceki kazı sezonlarında ortaya çıkarılmış tiyatroya ait düzensiz halde bulunan bloklar buradan taşınarak terasın altındaki düzlük alanda düzenli hale getirilmiş ve sınıflandırılmıştır. Letoon Kutsal Alanı antik tiyatrosunun tarihi ve geçmişteki durumu ile ilgili literatür araştırmalarına (Ferrero, 1970; Courtils, vd., 1997, s. 317-335; Courtils & Laroche 1998, s. 457-477; Courtils & Laroche, 2000, s. 339-383), bugünkü durumu ile ilgili yerinde yapılan tespitlerine, gerekli dokümanların teminine ve üç boyutlu lazer taramalarına dayanılarak yapının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır (Şekil 6-8).

Şekil 6: Tiyatro Restorasyon

Şekil 7: Leto Tapınağı Rölöve

Şekil 8: Leto Tapınağı Restitüsyon

3. Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları

İki farklı yapıda bu çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalardan ilki tiyatronun summa caveası'nın üst kısmında ortaya çıkarılan mekânlara ait duvarlarda olmuştur. Duvarların dış etkenlerden zarar görmemesi için duvarlarda derz dolgusu ve capping uygulamaları gerçekleştirilmiştir.

Diğer koruma ve basit onarım çalışmaları ise Letoon Kutsal Alanı'nın güneyinde bulunan kilisenin zemin döşemelerinde ve duvarlarında yapılmıştır. Kilisede 2011-2015 kazı sezonlarında koruma ve onarım çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Fakat zamanla mozaik, mermer, taş ve pişmiş topraktan oluşan zemin döşemelerinde iklim şartları, taban suyu etkisi, diğer dış etkenler ve periyodik bakımsızlık nedeniyle yer yer tahribatlar oluşmuştur (Şekil 9). Koruma çalışmaları kapsamında zemin döşemelerinde yatak harcı onarımı, derz dolgu uygulaması, bordür onarımı ve mozaiklerde ayrışma gerçekleşen tesseralarda konservasyon uygulamaları yapılmıştır. Ayrıca duvarlarda derz dolgu, capping ve anastylosis çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Uygulamalar sonrası yeniden kilisenin tüm zemini jeotekstil, kum ve çakılla kapatılarak koruma altına alınmıştır (Şekil 10).

Şekil 9: Kilisenin Yer Döşemelerindeki Koruma ve Onarım Çalışmaları

Şekil 10: Kilise Duvarlarındaki Koruma ve Onarım Çalışması

4. Nekropol Kazı Çalışmaları

Kutsal alanın güneydoğusunda dörtte üçü Tümtüm Tepe'nin kuzeyine yaslanmış yaklaşık 8000 kişi kapasiteli tiyatro yer almaktadır. Tiyatronun yaslandığı bu yamaç aynı zamanda nekropol alanını oluşturmaktadır. 2020 yılı öncesi yapılan I. ve II. dönem kazı çalışmaları sırasında kutsal alan ve çevresinde farklı mezar yapıları tespit edilmiştir. Bunlardan en geç döneme ait olanları kilisenin yakın çevresindeki MS 5. yüzyıla tarihlendirilen erken Hıristiyanlık Dönemi mezarlarıdır. 1984 yılında Fransız kazı ekibi tarafından Tümtüm Tepe'nin güneyinde yer alan kazı deposunun yapımı sırasında Geç Hellenistik / Erken İmparatorluk Dönemine tarihlendirilen bir mezarın kazısı yapılmıştır (Schweyer, 1985, s. 269-276; Le Roy, 1993, s. 310-314; Le Roy, 2005, s. 247). 1991 yılında ise üç farklı alanda mezar kazıları yapılmıştır. Bu kazılardan birincisi

Tümtüm Tepe'nin kuzeyinde kaçak kazılar sonucu zarar verilen mezarlarda yapılmıştır (Mezar A, B, C) (Le Roy, 1993, s. 310-312; Schweyer, 2002, s. 16, Planche XV, Fig. 27-28). Kurtarma kazısı olarak yapılan çalışmalarda kireçtaşından ana kayanın içine açılan mezar odaları bulunmuştur. Bu mezarların cephesi Likya kaya mezarlarının kapısı biçiminde işlenmiştir. Mezardaki buluntular MS 1. yüzyılın ortasına tarihlendirilmektedir (Le Roy, 2005, s. 250, 251). Mezar kazılarında ikincisi tiyatronun hemen kuzeyinde yapılmıştır. Antik dönemin sonunda soyulduğu anlaşılan ve sadece kapağı görülebilen bir lahdin kazısı yapılmıştır (İdil, 1985, s. 43, Lev. 30, 1; Le Roy, 1993, s. 308, 309; Le Roy, 2005, s. 248). Semerdam formu üstünde mahya girişi olan lahit kapağının aslan protomları biçiminde yapılmış kaldırma çıkıntıları görülmektedir. Bu lahdin yan yüzeyinde uzanan bir erkek figürü işlenmiştir. Kazılardan üçüncüsü ise söz konusu lahdin hemen güneydoğusunda yan yana iki küpten oluşan bir mezarda yapılmıştır (Le Roy 1995, s. 309). Mezarda okunabilen 18 adet sikke bulunmuştur. Bu sikkelerden yarısı Doğu Roma İmparatoru Arcadius'a (MS 395-423), diğer yarısı ise Batı Roma İmparatoru Honorius'a (MS 396-423) aittir.

2021 ve 2022 yıllarında tiyatronun kuzey girişinin yaklaşık 30 m güneydoğusunda eğimli yamaç üzerinde çalışmalara başlanılmıştır. Yoğun bitki örtüsü ve toprağın altında lahit gövdesinin ve lahit kapağının küçük bir kısmı görülebilen hyposorium'lu bir lahit mezarın (İdil, 1985, s. 44, Lev. 30, 2-3) kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Şekil 11). Çalışmalar mezar yapısının da içinde bulunduğu 10 x 10 m ölçülerinde bir açmada gerçekleştirilmiştir. Bu açma alanı güneyden kuzeye doğru eğimlidir. Kazı çalışmalarında açmanın güneyinde doğu-batı yönünde uzanan 50 cm yüksekliğindeki köylü duvarının? açma içinde kalan kısmının tamamı ortaya çıkarılmıştır. İçinde bağlayıcı bir malzemenin bulunmadığı bu duvar, büyük oranda çevreden toplanmış orta ve büyük boyutlu moloz taşlardan yapılmıştır. Bu duvarın kaldırılmasının ardından özellikle mezar yapısının güneyinde kalan bölümde yoğun miktarda çatı kiremiti ve pişmiş toprak zemin plakalarının parçaları bulunmuştur. Bu tabakanın mezarın yan duvarlarına doğru da devam ettiği görülmüştür. Bu buluntular burada dolgu malzemesi olarak kullanılmış olmalıdır.

Şekil 11: Nekropol Açmasıındaki Kazılar

Açmanın batısındaki kazı çalışmaları sonucunda bir kısmı kesit içinde kalan bir su kanalı ortaya çıkartılmıştır. Kanalın yan kısımları moloz taş ve kırık plaka parçalarından oluşturulmuşken üst kısımları dörtgen plakalarla kapatılmıştır. Zemini ise topraktır. Kanal 7,10 m uzunluğunda, 28 cm genişliğinde ve 20 cm derinliğindedir. Yine açmanın güney doğusunda da benzer özelliklere sahip bir başka su kanalı ile karşılaşmıştır.

Açmanın doğusunda mezar yapısından sonraki bir dönemde inşa edilmiş olan birbirine bitişik iki mekân ile karşılaşmıştır. Mekân 1, görülebildiği kadarıyla 1,90 m uzunluğunda, 91 cm genişliğindedir. Mekân 2'nin güney duvarı bu mekânın kuzey duvarını oluşturmaktadır. Mekânın duvarları, düzgün yüzeyleri dışarıya gelecek bir biçimde çift sıra ya da daha fazla olarak yerleştirilmiş farklı boyutlardaki moloz taşlardan oluşmaktadır. Mekânın güney duvarında moloz taşlar dışında üç adet dairesel pişmiş toprak plakanın dik bir biçimde tek sıra halinde yerleştirildiği bir örgü de bulunmaktadır. Mekân 2, görülebildiği kadarıyla 3,20 m uzunluğunda, 1,90 m genişliğindedir. Mekân 1'in duvarlarıyla benzer özellikler göstermektedir. (Türkçe dil bilgisi) Bu açma içindeki diğer bir kazıda mezar anıtının lahit teknesi kısmında gerçekleştirilmiştir (Şekil 12). Kazılar sonucunda buranın daha önce kaçak kazılarla tahrip edilmiş olduğu, özellikle zeminin kuzey tarafının kırılıp bir delik

açılarak buradan mezarın alt odasına girilmeye çalışıldığı anlaşılmıştır. Lahit teknesi her ne kadar kaçak kazılarla tahrip edilmiş olsa da içinde insan iskeletine ait kemik parçaları ile karşılaşmıştır. Bu parçaların insan vücudunun belden üst kısmına ait olduğu görülmüş ve dağınık parçalar halinde ele geçmiştir. Eldeki verilerden iskeletin başının güneye, ayaklarının ise kuzeye gelecek biçimde gömüldüğü anlaşılmaktadır.

Şekil 12: Hyposoriumlu Lahit Mezar Kazısı

4.1. Hyposorium'lu Lahit Mezar Anıtı

2020-2021 yıllarında yapılan kazı çalışmaları sonucu ortaya çıkarılan bu mezarın, monolit bloklardan meydana gelen bir mezar odası bulunmaktadır. Mezar yaklaşık olarak 10 m²'lik bir alanı kaplamaktadır. Mezarın hyposorium bölümünün içindeki yaklaşık 30 cm yüksekliğindeki tabaka hariç diğer kısımları ortaya çıkartılmıştır (Şekil 13). 2,50 m genişliğinde, 3,84 m uzunluğunda ve 2,40 m yüksekliğinde olan hyposorium'un, 90 cm yüksekliğinde ve 50 cm genişliğinde kapısı bulunmaktadır. Kapının kenarı çerçeveslendirilmiş olup üst köşelerinde yarım palmet ve volüt bezemeleri görülmektedir. Kapının söveleri üzerinde olasılıkla kapatma taşını sabitlemek için açılmış kenet delikleri vardır. Hyposorium bölümünün yan duvarları dörtgen, çeşitli boyutlardaki dikine bloklarla oluşturulmuştur. Bu dörtgen blokların üstüne aynı zamanda alt odanın tavanını da oluşturan dörtgen kaba bir işçiliğe sahip monolit bir blok yerleştirilmiştir. 2,48 m genişliğe, 3,15 m uzunluğa ve 76 cm yüksekliğe sahip olan bu monolit bloğun üzerine aynı zamanda lahit teknesi de oyulmuştur. Lahit teknesi 2,15 m uzunluğa, 56 cm genişliğe ve 50 cm derinliğe sahiptir. Oyularak oluşturulmuş teknenin üstünde lahit kapağının oturtulacağı yere dair izler

görülmektedir. Lahit kapağının yerleştirilebilmesi için teknenin yan dar yüzeylerinde dört adet kenet yuvası bulunmaktadır. Bu kenet yuvaları ortalama 5 x 3 x 6 cm ölçülerindedir. Ayrıca lahit kapağının oturabilmesi için yapıldığı düşünölen 20 cm genişliğinde yaklaşık 1 cm derinliğinde dikdörtgen bir oyuk oluşturulduğı görölmüştür. Bu monolit bloğun üç tarafını çevreleyen farklı uzunluk ve genişliğe sahip yaklaşık olarak aynı yükseklikte dokuz adet taç bloğı bulunmaktadır. Bu blokların üstündeki izlerden bunların devşirme olarak burada kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu devşirme bloklar, hyposorium'un duvarları üzerinde oturmakta olup bu alt odanın duvarlarından yaklaşık 13 cm dışa taşan bir profile sahiptir. Ancak batıda da olması gereken taç blokları mevcut haliyle yerinde değıldir. Kazılar sırasında da bu bloklar tespit edilememiştir. Bu blokların burada olmaması mezar odasının duvar bloklarını incelememize olanak sağlamıştır. Burada beş adet blok tespit edilmiştir. Bu blokların kuzey güney doğrultusunda uzandığı ve üstlerinde blokları birbirine bağlayan kenet yuvaları olduğı görölmektedir. Bu yuvalar içindeki kenetler günümüze ulaşmamıştır.

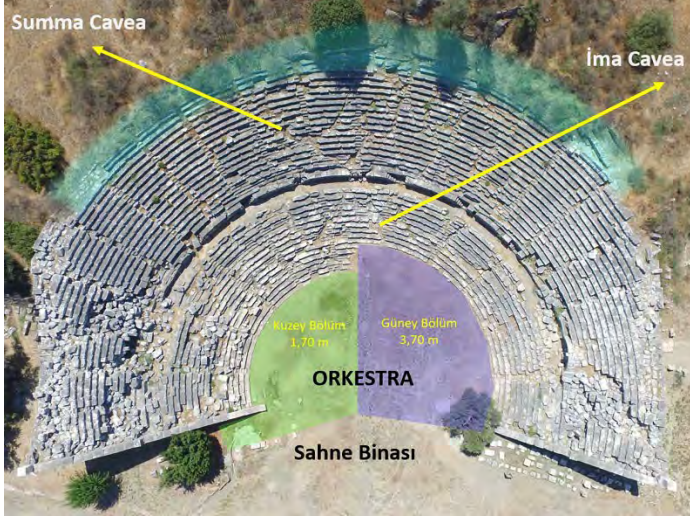
şekil 13: Hyposoriumlu Lahit Mezar

Semerdam biçimli lahit kapağı 24 cm yukarıya, düz devam etmekte ve ardından eğimli yüzey başlamaktadır. Lahit kapağı yaklaşık 90 cm genişliğe, 2,18 m uzunluğa ve 65 cm yüksekliğe sahiptir. Bu kapağın dar yüzlerinde birer

kaldırma çıkıntısı vardır. Ayrıca bu çıkıntıların her iki tarafında 10 cm genişliğinde, 12 cm uzunluğunda dörtgen oyuklar bulunmaktadır.

4.2. Tiyatro Kazı Çalışmaları

Tiyatro yapısının sınırlarını tespit edebilmek için summa caveanın üst yamacı ile ima caveadaki oturma sıraları ve orkestrada kazı çalışması gerçekleştirilmiştir (Şekil 14).

Şekil 14: Tiyatro Kazı Alanları

4.2.1. Summa Caveanın Üst Yamacındaki Kazılar

Tiyatronun analemmasının belirlenmesi amacıyla 65 m uzunluğunda ve 3 m genişliğinde bir alanda yürütülmüştür. Ne yürütülmüştür? Türkçe dil bilgisi. Çalışmalar sonucunda tiyatronun son oturma sırasının arkasında yer alan altı duvar kalıntısının tamamı ortaya çıkarılmıştır. Bu altı duvar tiyatrodan daha geç bir döneme ait olası yedi farklı mekânın bir cephesine ait olmalıdır. Duvarlarda farklı örgü teknikleri kullanıldığı görülmektedir. Buradaki kazılarda söz konusu mekânların çok küçük bir bölümü kazılmıştır. Mekânlarda Hellenistik Dönemden yazım Geç Osmanlı Dönemi'ne kadar tarihlenen buluntularla karşılaşılmıştır (Şekil 15).

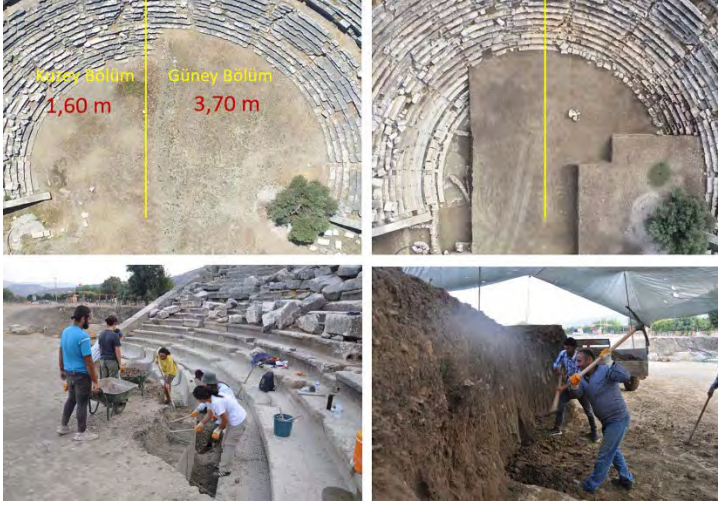

Şekil 15: Tiyatro Kazı Alanları

4.2.2. Oturma Sıraları ve Orkestradaki Kazılar

1995-1999 yılları arasında Fransız ekipler tarafından yapılan kazı çalışmalarında tiyatronun farklı yerlerinde sondaj çukurları açılmış ve sondajlar daha sonra kapatılmıştır. Bu sondajlar dışında kuzey analemma duvarının önü ile caveanın kuzey ve güney yarısında kazılar yapılmış fakat tamamlanmamıştır (Badie vd., 2004, Atik-Korkmaz vd., 2013).

2022 yılı itibariyle caveadaki kazılara yeniden başlanmış, eş zamanlı olarak kazılar güney ve kuzey bölümlerde iki farklı alanda yürütülmüştür (Şekil 16). Güney bölüm, kuzey bölüme göre yaklaşık 2 m daha üst kotta bulunmaktadır.

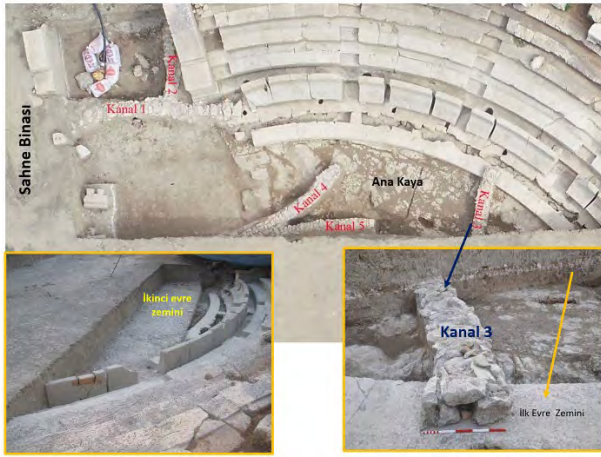
Şekil 16: Cavea ve Orkestradaki Kazılar

Güney bölümdeki çalışmalarda, buranın seviyesinin (3,70 m) kuzey bölüm ile (1,70 m) aynı kote getirilmesi hedeflenmiştir. Güney bölümde cavea'nın toplamda beş adet oturma sırası ortaya çıkartılmıştır. Oturma sıralarının yakınında yapılan kazı çalışmalarında orta boyutlu moloz taşların yoğun olduğu görülmüş, oturma sırası üzerine inşa edilmiş bir adet dairesel kireç ocağı kalıntısı ortaya çıkartılmıştır (Şekil 17). Kireç ocağı 2 m çapında ve 98 cm derinliğindedir. Küçük ve orta boyutlu moloz taşlardan örülmüş olan ocağın duvarları toprak harç ile birleştirilerek oluşturulmuştur. Duvarlarının büyük bir kısmı yıkılmıştır.

Şekil 17: Tiyatro Kireç Ocağı

Kuzey bölümdeki çalışmalar ise 7 x 22 m boyutlarındaki açmada gerçekleştirilmiştir. Kazı çalışmaları 1,70 m derinlikte ana kayadan oluşan orkestra temelinde sonlandırılmıştır. Toplamda dört adet oturma sırası ortaya çıkartılmıştır. En öndeki oturma sırası seçkinler için yapılmıştır. Proedra olarak adlandırılan bu sırtlıklı koltuklara ima caveanın ve summa caveanın üst sıralarında da rastlanmaktadır (Şekil 18).

Şekil 18: Tiyatro, Cavea ve Orkestra Kazısı

Orkestranın temelini oluşturan düzeltilmiş ana kayadan yaklaşık 40 cm yükseklikte tiyatronun ikinci evresine ait bir zeminle, bu zeminin yaklaşık 20 cm altında ise orkestranın orijinal zemin seviyesine ulaşılmıştır. Tiyatronun ikinci evresine ait zemin; yoğun kireç katkılı, küçük moloz taşlar ve kırık pişmiş toprak malzemenin sıkıştırılmasıyla oluşturulmuştur. Sıkıştırılarak oluşturulan bu zemin ortalama 10 cm kalınlığındadır. Geç dönem zeminin hemen altında yürütülen kazı çalışmalarında yine bu zeminle aynı döneme tarihlendirebileceğimiz üç adet drenaj kanalı (Kanal 3, 4, 5) ortaya çıkartılmıştır.

Kanalların üst kısımları geç dönem zemiyle aynı yüksekliktedir. Bu kanallar; pişmiş toprak zemin döşemeleri, çatı kiremidi parçaları ile orta ve küçük boyutlu moloz taşların kireç katkılı harçla birleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

Kanalların orkestrayı sınırlandıran kireç taşından yapılmış yürüyüş platformuna doğru yönlendirildiği görülmüştür. Kanalların bir alt kotuna inildiğinde ise orkestranın ilk dönemine ait sıkıştırılmış toprak zemin bulunmaktadır.

Bu ilk evreye ait toprak zeminin çevresi içbükey / kavisli bloklarla oluşturulmuş bir platform ile sınırlandırılmıştır. Bu kireç taşından oluşturulan platformun arka kısmı sonradan kırılarak kanal biçiminde açılmıştır. Bu blokların kırılıp kanal açılmasının nedeni; olasılıkla geç dönem zemininin altında kalan kanalların tiyatrodaki biriken yağmur suyunu toplayıp dışarı atılması içindir. Ayrıca kuzey bölümde yürütülen çalışmalarda oturma sıralarının üzerinde oyuklara rastlanmıştır. İlk olarak açığa çıkarılmış olanlar proedra'ların hemen arkasında, sonra açığa çıkarılanlar ise proedra'ların ön kısmında görülmüştür. Arka kısımda yer alan üç oyuk yarım daire biçimindedir. Sırtlıklı oturma sıralarının ön kısmındaki beş adet oyuk ise arkadakilere oranla daha küçük boyutlarda ve dörtgen formdadırlar. Tiyatro geneline bakıldığında caveanın farklı noktalarında belli aralıklarla izlenebilen bu delikler *velarium* sistemine (gölgelik) ait olmalıdır.

Sıkıştırılmış topraktan oluşturulan orijinal zeminin 20 cm altında orkestranın temelini ulaşılmıştır. Temel, ana kayanın yontulmasıyla oluşturulmuştur. Ana kayanın yüzeyinde derin olmayan yarıklar görülmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

2020-2023 yılları arasında Letoon Kutsal Alanı'nda yapılan çalışmalar neticesinde tiyatro ve Leto Tapınağı'nın belgeleme çalışmaları büyük oranda tamamlanmıştır. Belgeleme işlemleri tamamlanan tiyatronun kazı çalışmalarına da başlanmış yapıya ait yeni bulgulara ulaşılmıştır. Bu bulgulardan biri tiyatronun Orkestra'sının iki farklı evreye sahip olduğudur. Orijinal zemin kullanımının terk edilip bu zeminin yaklaşık 20-25 cm üzerinde yeni bir zemin yapılmasının olası sebebi orkestrada biriken yağmur suyun tahliyesi ile ilgili olmalıdır. Bu durumu destekleyen veri ise 2. evre zeminin hemen altında inşa edilmiş drenaj kanallarıdır. Bu kanallar zemin altında biriken suyu doğal kaya yarıklarına yönlendiriyor olmalıdır. Söz konusu kaya yarıklarından biri sahne duvarı ve tiyatro ön analemma arasında tespit edilmiştir. Diğer bir bulgu ise tiyatronun işlevini kaybetmesinden sonra kireç ocağı olarak kullanılmış olmasıdır.

Nekropol alanında yapılan çalışmalarda ise kutsal alandaki en görkemli mezar yapısı ortaya çıkarılmıştır. Mezar odası üzerindeki ta bloklarının devşirme olarak bu yapıda kullanılması dikkat çekicidir. Alt mezar odasında kazı çalışmaları tamamlanamadığı için mezar hakkında sadece n değerlendirmeler yapılabilmektedir. Mezar çevresindeki kazılarda bu alanın bir kısmının sonradan doldurulduğu (Bu dolguyu kırılmış pişmiş toprak seramik ve çatı kiremidi parçaları ile küçük taş parçaları oluşturmaktadır.) ve gerek ortaya çıkarılan kanal gerekse meknlarla (Bu meknların işlevi hakkında bilgi verecek bir veriyle karşılaşılamamıştır.) farklı bir yapılaşmaya açıldığı tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Aslan, E., Erdoğan, L. U., Kılıç, Y., & Orhan, U. (2022). Santhos – Letoon kazı çalışmaları: 2020. İçinde A. Özme (Ed.), *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları* (2. Cilt, ss. 99-110). Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Atik-Korkmaz, S. (2016). Ana Tanrıça'nın kutsal alanı: Letoon / sanctuary of mother goddess: Letoon. İçinde (Eds.) İşkan, H. & DüNDAR, E., *Lukka'dan Likya'ya, Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi / From Lukka to Lycia, The Land of Sarpedon and St. Nicholas* (ss. 186-205). Yapı Kredi Yayınları.
- Atik-Korkmaz, S. (2013). Letoon. İçinde (Eds.) Çulcuoğlu, G., Erkan, Y. & Karakul, Ö., *UNESCO Word Heritage in Turkey* (ss. 205-225). Turkish National Commission for UNESCO.
- Atik-Korkmaz, S., Sayar, M. H., Küçük, S., Ergüder, İ., Babayigit, E., Emmungil, L. & Bilgiç, E. (2013). Letoon 2011 ve 2012 yılları arazi çalışmaları ön raporu. *Anmed*, 11, 71-82.
- Badie, A., Lemaitre, S. & Moretti, J. C. (2004). Le théâtre du létöon de Xanthos: État des recherches. *Anatolia Antiqua*, 12, 145-186.
- Benndorf, O. & Niemann, G. (1884). *Reisen in Lykien und Karien*. Druck und Verlag von Carl Gerold's Sohn.
- Courtils, J. des & Laroche, D. (1998). Xanthos et le Létöon. Rapport sur la campagne de 1997. *Anatolia Antiqua*, 6, 457-477.
- Courtils, J. des & Laroche, D. (2000). Xanthos et le Létöon. Rapport sur la Campagne de 1999. *Anatolia Antiqua*, 8, 339-383.
- Courtils, J. des (2003). *Dünya Kültür Mirası, Kentlerinden: Ksanthos ve Letoon Rehberi*. Ege Yayınları.
- Courtils, J. des, Le Roy, C., Marksteiner, T., Manière-Lévêque, A. M. & Moretti, J. C. (1997). Xanthos et le Létöon. Rapport sur les Campagnes de 1995 et 1996. *Anatolia Antiqua*, 5, 317-335.
- Erdoğan, L. U. (2022). Letoon Kutsal Alanı. İçinde (Eds.) Kozak, N. & Kozak, M., *Türkiye Turizm Ansiklopedisi*, (Cilt X, 9-11). Detay Yayıncılık.
- Fellows, C. (1843). *The Xanthian marbles: Their acquisition, and transmission to England*. John Murray.
- Ferrero, D. B. (1970). *Teatri classici in Asia minore III*. L'Erma di Bretschneider.

- Hansen, E., & Le Roy, C. (Ed.). (2012). *Le temple de Léto au Létoon de Xanthos: Étude architecturale*. Arhus Univ. Press.
- Hansen, E., & Le Roy, C. (1976). Au létôon de Xanthos: Les deux temples de léto. *Revue Archéologique*, 2, 317-336. <https://www.jstor.org/stable/41744614>
- Hoskyn, Rd. (1842). Narrative of a survey of part of the south coast of asia minor; and of a tour into the interior of Lycia in 1840-1; accompunied by a map. *Journal of the Royal Geographical Society of London*, 12, 143-161. <https://doi.org/10.2307/1797993>
- İdil, V. (1985). *Likya lahitleri*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Laroche, D. (2007). La reconstruction du temple de létô au Létoon de Xanthos. *Revue Archéologique*, 1, 169-174. <https://www.jstor.org/stable/23885821>
- Le Roy, C. (1993). Activites de la mission archeologique française de Xanthos Letoon en 1991 et 1992. İçinde H. Eren, N. Ülgen, F. Bayram, F. Kaymaz, & A. H. Ergürer (Ed.), XV. *Kazı Sonuçları Toplantısı II*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Le Roy, C. (2005). La nécropole du Létoon de Ksanthos. İçinde H. İşkan – F. Işık (Eds.), *Güneybatı Anadolu'da Mezar Tipleri ve Ölü Kültü* (ss. 247-260). Lykia 6.
- Schweyer, A. V. (1985). Une sépulture près du Létoon de Xanthos. *Revue Archéologique*, 2, 269-276.
- Schweyer, A. V. (2002). *Les Lyciens et la mort: une étude d'histoire sociale*. *Varia Anatolica XIV*. l'Institut Français d'Études Anatoliennes D'Istanbul.
- Spratt, T. B. A. & Forbes, E. (1947). *Travels in Lycia, Milyas, and The Cibyratis: In company with the late Rev. ET Daniell* (Vol. 1). J. Van Voorst.

Sunumu izlemek için
tıklayabilir ya da QR
kodu taratabilirsiniz

Küresel İklim Değişikliği ve Küresel İlişkilere Etkisi

Elif Nur KAYA ¹

Öz

21. yüzyılın ortak sorunu olan küresel iklim değişikliği, sanayi devrimi ile birlikte artış göstermiştir. Sera gazları, fosil yakıt kullanımı ve petrol gibi atmosfere salınan zehirli gazlar tüm insanlığın yaşamını derinden etkiler hale gelmiştir. Bu bağlamda Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) çeşitli kuruluşlar ile bir dizi protokol ve anlaşmalar düzenlemiştir. Bu protokollerin ve anlaşmaların temel amacı küresel iklim değişikliğinin azaltılarak kontrol altına alınmasıdır. Bu hususta, küresel soruna neden olan devletlerin yaklaşımları çalışma kapsamında incelenmiştir. 1997 yılında Birleşmiş Milletler öncülüğünde imzalanmış olan Kyoto Protokolü, iklim değişikliği minvalinde küresel çaptaki ilk önemli protokoldür. Çalışma içerisinde ise bu protokol sürecinde yaşananlar ve protokolün devamı niteliğindeki anlaşmalar ele alınmıştır. İklim değişikliğinden kaynaklanan afetler dünyada yaşanan örneklerle incelenmiş ve bu bağlamda yaşanan iklim göçlerinin durumları analiz edilmiştir. İklim değişikliği doğrultusunda meydana gelen tehlikelerin git gide artmasına yönelik bilimsel ölçütler baz alınarak çeşitli iklim senaryoları ileri sürülmüştür. İklim değişikliğinde insan faktörlerinin etkili olduğu zehirli gazların kontrol altına alınması ve dünya çapında uygulanması elzem önlemlere iklim değişikliği mücadelesi kapsamında bu makalede literatür taraması yapılarak ve veri analizine tabi tutularak yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küresel İklim Değişikliği, Küresel İklim Politikaları, Küresel İklim Göçü, Küresel İklim Mücadelesi

¹ Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Mezunu, elifnurkaya.enk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8318-3196

You can click to watch the presentation or search for the QR code.

Global Climate Change and Its Effect on Global Relations

Elif Nur KAYA ¹

Abstract

Global climate change, which is the common problem of the 21st century, is a global problem that increased with the industrial revolution. Toxic gases released into the atmosphere such as greenhouse gases, fossil fuel use and oil have deeply affected the life of all humanity. In this context, the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) has drawn up a series of protocols and agreements with various organizations. The main purpose of these protocols and agreements was to reduce and control global climate change. In line with this determined purpose, the approaches of the states causing the global problem were examined within the scope of the study. The Kyoto Protocol, signed under the leadership of the United Nations in 1997, is the first significant global protocol on climate change. Therefore, what happened in this protocol process and the agreements that are the continuation of the protocol were discussed. Disasters caused by climate change have been analyzed with examples from around the world, and the situation of climate migration in this context has been analyzed. In the face of the increasing danger of changes occurring in line with climate change, various climate scenarios are explained, based on scientific data, what kind of disasters await our planet in the upcoming processes. Even if there is no intervention to natural factors in climate change, the measures to be taken under control of toxic gases that are influenced by human factors and the measures that should be implemented all over the world are included in this article within the scope of climate change struggle.

Keywords: Global Climate Change, Global Climate Politics, Global Climate Immigration, Global Climate Challenge

¹ Selcuk University, Institute of Social Sciences, Department of International Relations, Master's Degree, elifnurkaya.enk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8318-3196

Giriş

Küresel iklim değışikliği gezegenimizde var olan en önemli problemlerden biridir. Bireylerden kaynaklı özensiz davranışların getirdiği kaos, kişi veya ulus ayırt etmeksizin küresel bir sorun teşkil etmektedir.1980’li dönemlerde Sanayi devrimi ile hedeflenen olgu daha fazla üretim sağlayarak daha çok kişiye ulaşmaktı. Fakat daha çok üretim daha çok karbon anlamına gelmektedir. Dünya gündemine giren küresel ısınma devrimle ortaya çıkan gelişmelerle birlikte nasıl etkilendi? Küre ne idi? Küresel iklim ne demekti? Bu sorular bilimde araştırma konusu olarak incelenmiştir fakat ne kadar yol alınmıştır? Küresel iklim değışikliği tehlikeli bir problem olmakla beraber bu gezegende dil, din, ırk fark etmeden ortak bir insanlığın yaşam sürdüğünü de göstermektedir. Dolayısıyla küresel nitelikteki sorun küresel bir iş birliği ile aşılmalıdır. O halde küreyi eski haline (işleyişine) ne ölçüde geri getirebiliriz? Küresel ilişkiler iklim değışikliğinden ne ölçüde etkilenmiştir? Buradan yola çıkılarak, küresel iklim değışikliğinin önlenmesi açısından ortaya konulan teşviklerin ve devletlerin tutumları ele alınmıştır. Bir kişi bir kişilik yaşamalıdır metaforundan yola çıkarak söylenebilir ki; insanoğlu doğaya zarar vermemiş olsaydı doğanın kendi işleyişinde bu sorunlar meydana gelmeyebilirdi. Bu durumda neler yapılmalı ve çözüm araçları ne olmalıdır? Araştırma konusu olarak belirlenen küresel iklim değışikliğinin analizi yapılmış ve bağlamında ortaya konulan sorulara cevaplar aranmıştır. Bu doğrultuda iklim değışikliğine husus bilimsel bulgular incelenmiş ve küresel ilişkilerdeki yansıması boyutlandırılmıştır. Bununla beraber, iklim değışikliği ile birlikte çıkan iklim göçleri incelenmiş ve göçmenlerin statüleri ile konumlandırılmaları analiz edilmiştir. Son olarak iklim değışikliğinin yaşattığı çeşitli felaketler örneklendirilmiş ve iklimle mücadele hususunda çözüm önerileri sunulmuştur.

1. Küresel İklim Değişikliği ve Küresel İlişkilere Etkisi

1.1. Küresel İklim Nedir?

İklim değışikliği; epeyce bir süreçte ağır değışimler şeklinde ortaya çıkan ve bu minvalde iklim üzerinde küresel ve yerel yansımaların söz konusu olması ile tanımlanabilir. İklimde yaşanan bu değışiklikler, dünyanın farklı bölgelerinde ortalama sıcaklık bandında oluşup devasa değışiklikler biçiminde ortaya çıkmasının yanı sıra yağış değışimlerini de kapsamaktadır. Yerkürenin uzun süreli jeolojik yapısı incelendiği vakit iklim sisteminde doğal yollarla birçok değışimin meydana geldiği saptanmıştır. Bilhassa buzulların işleyişindeki

farklılaşma ile deniz seviyesindeki yükselmeler bir tek küresel coğrafyada etki göstermemiş bunun yanında doğanın düzenine yönelik standartların son derece sarsılmasına sebebiyet vermiştir (Türkeş vd., 2000, ss. 7-24).

İklim değişikliğini açıklarken doğadan kaynaklı unsurları veya insan kaynaklı değişiklikleri göstermek mümkündür. İklim değişikliklerine yol açan etmenler içsel ve dışsal süreçler olarak incelenebilir. İnsanların etkinlikleri ve dolayısıyla atmosfere salınan sera gazları, aerosoller ve volkanik püskürmeler içsel süreçler olarak örneklendirilebilir. İklim değişikliğine sebep olan dış etmenler ise iklim sisteminin dışında gelişir. Yer kabuğundaki levha hareketleri ve yerküre ile güneş arasındaki değişiklikleri kapsamaktadır. Güneş ve yerküre arasındaki bu ilişki astronomik ilişki yani Milankovitch döngüleri olarak ifade edilmektedir. İklim değişikliklerinin tespiti açısından önemli kanıtlar sağlayan bu döngü yerkürenin güneş çevresindeki yörüngesinin şekil değişiklikleri ve yerküredeki eksen eğikliği ve de dönüş eksenini yönündeki değişiklikleri açıklamaktadır (Türkeş, 2008, ss. 26-37).

Fosil yakıtların kullanılması, orman yangınları, nüfus yoğunluğunun artması gibi etkenlerin zemin oluşturması ve kontrolsüz kentleşmenin de olumsuz yansımaları atmosferdeki ısınmayı oldukça artırarak iklim değişikliklerinin meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Dünyada yaşanan iklim değişikliği, küresel ısınmanın doğurduğu etkiler bağlamında farklı iklim faktörleri ile beraber etkilenmesi sonucu özellikle son 15-20 yıl içinde normal şartlardan daha kısa bir zaman ve daha hızlı bir şekilde değişim gösterdiğini açıklayan bir kavram olmuştur. İnsan faaliyetlerinin iklim koşullarını yavaş fakat kalıcı bir değişim tehlikesine sürüklediğini söylemekle beraber meydana gelecek olası değişimlerin sonuçları üzerinde net bir tahmin yapılamamaktadır (Samur, 2005). Keza bu tehlikeli değişim karşısında insanlığın ciddi boyutlarda zarar göreceği aşıkârdır.

İklim değişikliğine neden olan fosil yakıtlarının kullanımı ve bunun sonucunda ortaya çıkan sera gazları ayrıca atmosferdeki artışı bilimsel olarak kanıtlanan karbondioksit başlıca göstergelerdir. İklim değişikliğini enerji denkleminde ayrı düşünölemeyecek duruma getiren olgu ise karbondioksinin büyük bir kısmının kömür ve sıvı petrolden meydana gelmesidir. 2005 yılında Çin ve Hindistan ölkelerinin kömür kullanımı petrolü geride bırakmıştır. Bu ölkelerin 2008 yılında gelişmiş ölkelerin hepsini geçtiği de görölmüştür. Ayrıca söz edilen devletler saldıkları karbon miktarı hususunda 2020 yılı değerlendirmelerine göre Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü içerisine dahil

başka devletleri geride bırakma yolundadırlar. Bugün yaşanan birçok küresel sorunlar özellikle iklim değişikliği 20. yüzyıldan kaynaklanan bilançolardan süregeldiği söylenebilir. Dünya nüfusunun artması, sanayi üretimindeki 40 kat enerjinin 16 kat artış göstermesi, sanayi çağındaki keşiflerin ve buluşların ucuz ve fazla fosil yakıtlarla sağlanması bu duruma örnek teşkil etmektedir. 1930'lu yıllarda dünyada enerji kullanımının oranlanması %95 olarak kömür, petrol ve geleneksel biyokütle iken bahsi geçen oranlamanın içine nükleer enerji, doğalgaz, rüzgâr ve güneş enerjisi ve de biyoyakıtların 1990 yıllarında dahil olduğu saptanmıştır. 2003 yılında enerji fiyatlarının artması sonucu gelişmekte olan ülkelerin ucuz olması sebebiyle kömür kullanımını artırmalarına neden olmuştur (Kitapçı, 2017, s. 248).

1.2. Küresel İklim Değişikliğine Yönelik Bilimsel Bulgular

Yaşanılan çağdaki birçok yanlış tutumun yol açtığı faktörler iklim şartlarında oldukça önemli bir değişimin yaşanmasına sebep olmuştur. Bu tehlikeli değişiminin asıl nedeni, güneşten yansıyan negatif ışınların yeryüzü ile etkileşimine ket vurulması ve sıcaklık seviyesinin normal akışındaki bozulmalar neticesinde ortaya çıkmasıdır. Bir başka husus ise, ormanların görmüş olduğu zarar ve insanlar tarafından doğayı negatif etkileyen yakıtlara olan rağbetin git gide artmış olmasıdır (Atabay, 2014, s. 12). Böylece insanoğlu kaynaklarından faydalandığı doğayı tahrip etmeye ve gitgide tüketmeye devam etmektedir.

Sera gazları dünyadaki ısının uzaya kaçmasına engel olup dünyanın yaşanabilir düzeyde olmasına olanak sağlamaktadır. Isının tutulması ise sera etkisi olarak adlandırılmaktadır. Karbondioksitle birlikte su buharı, metan, azot oksit ve ozon gazı da sera gazlarıdır. Sera gazlarının çok az olması da çok fazla olması da önemli problemlere yol açmaktadır. Sera gazlarının fazlalığı dünyayı çok sıcak bir yer haline getirirken az olması ise çok soğuk bir yer haline getirir. Geride bıraktığımız yüzyıllarda insanların fabrikalarda, arabalarda, trenlerde ve uçaklarda kömür, petrol ve benzin kullanmaları karbondioksit salınımını oldukça artırmıştır. Bu karbondioksitlerin atmosfere karışması dünyanın sıcaklığını arttıran temel nedenlerden olurken bu salınımın artmaya devam etmesi ise dünyamızın daha da sıcak bir hale gelmesine sebep olacaktır. Karbondioksit kullanımı 18. ve 19. yüzyıllarda 280-290 ppm arasında iken günümüzde fosil yakıtların yoğun bir şekilde kullanımı sonucu yaklaşık 380 ppm olarak belirlenmiştir. Yapılan ölçümler dahilinde 1958'den itibaren karbondioksit miktarı %9 oranında bir artış göstermiş ve artış miktarının her yıl 1 ppm olduğu tespit edilmiştir. Azot oksit, tarım ve endüstriyel faaliyetler, katı

atıklar ve fosil yakıtların yanması ile meydana gelmektedir. İklim değişikliğinde etkili olan bir başka faktör ise günümüzde kullanılan klimalardan, spreylerden, buzdolaplarından, yangın söndürücülerden ve plastik üretimlerinden kaynaklanan kloroflorokarbonlardır. Bu gazların ozonun yok olmasında etkili olduğu ve bunun iklim üzerinde önemli bir problem teşkil ettiği bilim insanları tarafından kanıtlanmıştır (BOUN, 2020).

Sanayi Devrimi gerçekeşene kadar Dünyanın ısısı ortalama 10.000 yıl aynı çizgide devam etmiştir. 1850 yılından itibaren düzenli ölçümler sonrasında sıcaklığın 0,76 °C arttığı tespit edilmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) aracılığıyla yapılan uluslararası bilimsel bir toplantı sonucunda harekete geçilmediği takdirde sıcaklığın 6,4°C artış göstermesi olası bir ihtimal olarak değerlendirilmiştir. Bu bilimsel bulgular sonucunda varılan nokta ise sera gazlarının en geç 2020 yılına kadar istikrar seviyesine ulaştırmak ve 2050 yılına gelmeden 1990'lı yıllardaki salınım düzeyinin yarısına ivedilikle indirmektir (Jol, vd., 2009).

Buzulların erimesi küresel ısınma ile birlikte ortaya çıkan şüphesiz en önemli problemlerin başında gelmektedir. Buzulların erimesi deniz seviyesinin yükselmesi anlamına geldiğinden dolayı pek çok kıyı kentini tehdit altına almaktadır. NASA'nın yapmış olduğu uydu ölçümleri esas alınarak 2013 yılından itibaren Kuzey Kutbu'ndaki buz kütlesi alanının 5,26 milyon kilometrekare olduğu saptanırken bu alanın 2005 yılında 5,32 milyon metrekarelik alandan daha az olduğu ortaya konulmuştur. Bununla birlikte 1990 senesinden bu yana sıcaklık artışının 1-2 derece arasında olduğu ve 2003-2011 yılları arasındaki süreçte buz kütlesinde 800-900 Gross tonluk bir azalma olduğu anlaşılmıştır. Grönland buz tabakasının ise 1979-2008 yılları arasında yüzde 30'unun eridiği yapılan tespitlerin arasındadır. 1991-1992 seneleri arasında erimenin yoğun olarak gerçekeştiği ve 15 milyon km² erimenin olduğu saptanmıştır (Atabay, 2020, s. 27).

Türkiye dünyada küresel iklim değişikliğinden en olumsuz etkilenecek olan ülkelerin başında gelmektedir. İklim değişikliğinin yansımaları hususunda kuraklık, akarsu debilerinin azalması, deniz seviyesinin yükselmesi, sıcak dalgaların artması, seller ve fırtınalar gibi hava olaylarındaki artış şeklinde seyredeceği bilim insanları tarafından açıklanmıştır (NTV, 2020). Küresel iklim değişikliğine yönelik bilimsel kanıtlar net olarak ifade edilmiş ve bilimsel ölçümler sayesinde de açıklığa kavuşturulmuştur.

Sanayi devrimi ile birlikte başlayan iklim değişimi günümüze kadar etkisini yoğun bir şekilde sürdürmüştür. Hala da devam etmekte olan bu tehlikeli süreç insanlık adına büyük bir felaket olduğu gibi yaşanabilir bir dünya olmaktan her geçen gün daha da uzaklaştığımız ortadadır. Gerek insan faaliyetlerinin sebep olduğu olumsuzluklar gerekse de doğal sistemin dengesinin alt üst olması bilimsel bulgular sayesinde apaçık olmasına rağmen insanlığın bu duruma kayıtsız kalması kabul edilemez bir durumdur. Nasıl ki bilim eşliğinde küresel iklimdeki değişiklik tespit edildiyse yine bilim eşliğinde bu durum tüm dünya tarafından ivedilikle kontrol altına alınmalıdır.

1.3. Küresel İklim Politikaları ve Küresel İlişkiler

İklim değişikliği uluslararası alanda yankı uyandıran önemli bir konu olması sebebiyle devlet ve sivil toplum katılımında yoğunluk görülmektedir. İklim müzakerelerinde devletlerin farklı kulvarlarda oldukları görülmüştür. Buna bağlı olarak iyi durumda olan gelişmiş devletler zincirin ilk halkasını oluştururken onu takip eden ülkeler bir kademe geriden gelen, düşük standartlı ve yetersiz sanayi koşullarını güçlendirmek adına kuvvetle muhtemel doğaya zarar verme olasılığının fazla olduğu devletler ve akabinde daha kötü şartlara sahip ülkelere ek olarak ada ülkelerinin bulunması farklı kulvarların zincirini oluşturan son halkadır (Karaca, 2018, s. 25).

İklimde dair müzakerelerde çevreye yönelik bir hassasiyet söz konusu olsa bile ülkelerin gözettiği nokta kendi ölçütlerindeki çıkar pozisyonlarıdır. Uluslararası iş birliği sağlamaya yönelik hususlar; ozon tabakasının incilmesi, sera etkisi, çölleşme, denizlerin ve okyanusların kirlenmesi, ormanların yok olması gibi başlıca konulardır ve bu konular uzayı da etkisi altına almaktadır. Bu küresel sorunlar insanların gruplar oluşturarak hem düşünce üretme hem de eylemler yapma amacı etrafında birleştirmiştir. Burada vurgulanmak istenilen nokta grupların ülke bazında değil küresel çapta yankı uyandırmasıdır. Bu hususta çevreci partilerin ortaya çıktığı görülmüş ve 1971 yılında Greenpeace (Yeşil Barış) örgütü kurulmuştur (Kaya, 2020, s. 168).

İklim değişikliği hususunda mevcut teknik, bilimsel, sosyo-ekonomik bilgi ve çalışmaların ele alınması, bilimsel bilgiler eşliğinde iklim değişikliği ile mücadele kapsamında ve iklim değişikliğine uyum bağlamında karar vericilerle eş güdümlü ilerleyebilmek adına 1988 yılında Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) kurulmuştur. Bu kurum Birleşmiş Milletlere bağlı faaliyet gösteren ve alanlarında uzmanlaşmış iki grup olan Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) ve

Birleşmiş Milletler evre Programı (UNEP) aracılığıyla kurulmuştur. IPCC 195 ülkeden oluşan ve içinde Türkiye'nin de bulunduğu bir kurumdur (IPCC, 2020).

1898 yılında bilim insanlarının karbondioksit emisyonlarının küresel ısınmaya yol açtığı etkiye dair uyarılarda bulunmasına rağmen bu konuda herhangi bir uluslararası adım atıldığı görülmemiştir. Ta ki ozon tabakasının zarar görmeye başladığı dönemde atmosferi korumaya yönelik ilk anlaşma 1987 tarihinde Montreal Protokolü ile yapılmıştır. Bu protokol tarihte uluslararası önemli başarılardan biri olarak yer almıştır. Montreal Protokolünde öncelikle atmosfere zarar veren, ozon tabakasını delen ve UV-B ışınlarına zarar veren bileşikler belirlenmiştir. Bu bileşikler chlorofluorocarbons (CFC), halons, carbon tetrachloride ve methyl chloroform olarak tespit edilmiştir. Anlaşmaya göre gelişmiş lkelerin CFC kullanımlarını ve üretimlerinin 2004 yılından başlayarak %30, 2010 yılında %65, 2015'te %90, 2020'de %99,5 ve 2030'da ise %100 olarak azaltmaları gerektiği belirlenmiştir. Türkiye bu protokole 19 Aralık 1991 tarihinde taraf olarak tüm değişiklikleri kabul etmiştir (Ulusoy, 2020).

İklim değişikliği üzerine her ne kadar çalışmalar yapılsa da uluslararası alanda kabul gören bir belgenin yayınlanmadığı grlmektedir. "1948 BM İnsan Hakları Bildirgesi", "1992 BM İklim Değişikliği erve Sözleşmesi", "1992 BM Biyolojik eşitlilik Sözleşmesi", "1992 evre ve Kalkınma Rio Bildirisi", 1997 UNESCO Mevcut Kuşakların Gelecek Kuşaklara Sorumluluğu Bildirisi", "1997 Kyoto Protokolü", UNESCO Dünya Anayasası", "2002 Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı Johannesburg Bildirisi", 2005 BM Biyoetik ve İnsan Hakları Bildirgesi" iklim değişikliği hususunda etik prensip anlayışı ortaya koysa da bu anlayış etiğinin yansıtılması konusunda eksiklikler yaşanmaktadır. Bu eksikliklere müteakip 2009'da UNESCO Genel Konferansında iklim değişikliklerini giderici prensipler hazırlanması konusunda çalışmalar başlatılması kararına varılmıştır. "Ortak fakat farklı sorumluluklar" anlayışı altında etik prensiplerin nasıl yorumlanacağı ve aralarında ne şekilde bağlantı kurulacağına yönelik güçlüklere yn verilmiştir (zkaya, 2013, ss. 129-130).

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği erve Sözleşmesi kapsamında olan Kyoto Protokolü küresel ısınma ve sera gazı emiliminin önüne geçebilmeyi amaçlamıştır. Kyoto Protokolü'nn sera gazları etkisindeki tüm gazların nlenmesine yönelik uluslararası bir belge olduğunu söylemek mümkündür. Kyoto sürecinde dört farklı görüşmelerden söz edilebilir. ABD'nin anlaşmaya

yanaşmaması, Avrupa'nın güçlü bir anlaşma istemesi fakat kendilerinden çok bir şey talep edilmemesi, fakir ülkelerin zengin ülkeler tarafından harekete geçilmesinin talep edilmesi ama kendilerinden herhangi bir şey talep edilmemesidir çünkü onlar için esas konu yoksulluktan kurtulmak ve ekonomik büyümeye erişebilmektir. Ve son olarak muhtemel bir olasılıkla toprakları sular altında kalacak olan Tuvalu ve Maldivler gibi küçük ada ülkeleri bulunmaktaydı (Kaya, 2020, s. 181).

Küresel bir sorunun çözümü hususunda bu protokol uluslararası iş birliği açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Gelişmiş ülkelerden ziyade gelişmekte olan ülkeler için protokolün doğuracağı olumsuz sonuçlar göze çarpmıştır. Gelişmiş ülkeler protokol şartlarını daha az maliyetle yerine getirebilecek iken gelişmekte olan ülkeler ise toprak ve kaynaklarının üzerindeki denetim seviyesinin azalacak olması söz konusu olmuştur (Duru, 2001, s. 19-20). Sonuçta Kyoto Protokolü 1995 yılında imzalanırsa da 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşmanın en temel amacı atmosferdeki karbon salınım miktarını 1990 yıllarındaki seviyeye ulaştırmaktır. Ancak bu antlaşmanın yürürlüğe girebilmesi antlaşmayı sağlayan ülkelerin saldıkları karbon miktarının atmosfere salınan karbon miktarının %55 'ini oluşturması şarttı. Fakat sera gazı salınım oranları yüksek, sanayileşmiş ülkeler olan ABD, Çin, Rusya ülkeleri antlaşmayı imzalamaya yanaşmadıkları için bu orana 1997' de ulaşılmasa da sonraki yıllar Rusya'nın antlaşmaya onay vermesiyle %55 oranına 2005 yılında ulaşılarak antlaşmanın yürürlüğe girmesi sağlanmıştır.

ABD, Çin gibi ülkeler sanayileşmiş ülkeler olmaları sebebiyle küresel ısınmaya neden olurken bu sorunun çözümüne katkı sağlamak yerine muhalefet olmayı tercih etmişlerdir. Bunun sonucunda protokolün devamı olarak "Bali Yol Haritası ve Eylem Planı" 2007 yılında ortaya konulmuştur (Reyhan, 2016, s. 15). İklim değişikliği hakkında ortak hareket edilmesi hususunda Endonezya'nın Bali Ada'sındaki BM konferansında 190 ülke anlaşmaya vardı. "Bali Yol Haritası" kapsamında iklim değişikliğine sebebiyet veren sera gazlarının kontrol altına alınması yönündeki sorumlulukların alınması ve bu bağlamda yeni mücadele stratejisi belirlenmesi hedeflenmiştir. Yeryüzündeki ısınmanın sınırı 2 derece sınırına ulaştığı takdirde 2050 senesine kadar karbondioksit salınımlarının %50'den fazlasının azaltılması acil gereklilik olarak vurgulanmıştır. Protokolü imzalamasına rağmen onaylamayı reddeden ABD uluslararası bağlayıcı bir karar alınmasına da yanaşmamıştır. Bu bağlamda salınım azaltımındaki oranlara ülkelerin kendi iradeleriyle karar vermelerini savunmuştur.

Fosil yakıt tüketiminin azaltılması sonucunda ekonomisinin olumsuz anlamda etkileneceğini ifade ederek iklim değişikliğinin teknoloji ile çözüme kavuşturulmasının uygun olacağını görüşlerine eklemiştir. Bu doğrultuda Büyük Ekonomiler Enerji Güvenliği ve İklim Değişikliği Toplantısı (Major Economies Meeting on Energy Security and Climate Change) girişimine önyak olan ABD'nin bu hamlesi AB tarafından iklim değişikliğine yönelik atılan adımlarda sürecin yavaşlatıldığı şeklinde yorumlanmıştır (Ediger, 2008, s. 143).

2020 senesinde Kyoto Protokolü'nün sonlanacak olması sebebiyle Paris Zirvesi gerçekleştirilerek sonraki yılları kapsayacak bir anlaşma yapılması öngörülmüştür. Bu anlaşmanın tüm ülkeler tarafından kabul edilmesi sebebiyle Kyoto Protokolüne göre hem çok daha hızlı yürürlüğe girmiş hem de daha kapsayıcı bir anlaşma olmuştur. 2015 yılında imzalanan Paris Anlaşmasında amaçlanan temel husus atmosfer ısısının 1,5 derecenin altına çekilmesiydi. Bu hedefin gerçekleşmesi için maddi kaynakların oluşturulması ve doğru yönetilmesi ayrıca bu kaynakların ihtiyaç duyulan ülkelere ve alanlara aktarılması esas alınmıştır.

Paris Anlaşması ile fosil yakıt kullanımının azaltılarak yenilebilir enerjiye dönüştürülmesi de temel alınan noktalardan biri olmuştur. Fakat ABD yönetimine Donald Trump'ın gelmesi iklim politikalarını sekteye uğratmıştır. Ülke çıkarları için fosil yakıtı dayalı bir sistem uygulayan Trump, Obama yönetiminde karar alınan iklim ve temiz enerji planlarını yürürlükten kaldırarak emisyon azalım önlemine ket vurmuştur (Kaya, 2020, s. 185). Trump'ın bu darbesi ve Paris Anlaşmasından çekilmesi ulusal iklim politikasını yerle bir etmiş ve bir kez daha iklim politikasını Kyoto Protokolünde olduğu gibi yarı yolda bırakarak geleceğe yönelik kaygılar oluşturmuştur.

2020 yılında seçilen yeni ABD başkanı Joe Biden, Trump'ın aksine iklim değişikliğini varoluşsal bir tehdit olarak algıladığını ifade etmiştir. Bu bağlamda karbon salınımının azaltılmasına yönelik verilen çabada diğer ülkeler ile birlikte mücadele edeceğinin ve Paris Anlaşmasını yeniden imzalayacağının altını çizmiştir. 2050'ye kadar net karbon salınımını sıfıra çekmeyi ve yeşil enerji sektörüne yapacağı yatırımlar sayesinde iş imkanlarını artıracağını da açıklamıştır (BBC, 2020). Burada vurgulanmak istenen husus ABD gibi sanayilemiş bir süper gücün küresel iklim değişikliğine yönelik verilen çabaya dahil olması dünyamız adına önemli bir noktadır. Zira küresel iklimin can çektiği gözler önünde iken iklim dengesinin sağlanması hususunda aksini düşünmenin artık kaygıdan öte bir felaket çanı olduğu unutulmamalıdır.

Küresel ısınmanın etki alanlarının daraltılması doğrultusunda sera gazları düzeyinin normal seviyeye getirilmesi mecburi bir sorumluluktur. Ancak bu sorumluluğun başarı göstermesindeki asıl detay tüm dünya tarafından benimsenmesi ve ortak kurallar çizgisinde hareket edilmesidir. Tüm ulusların sebep olduğu tahribatın yani küresel sorumluların aynı düzlemde küresel iş birliğini de ortaya koymaları gerekmektedir. Çözüm odaklı bir öneri olarak, küresel karbon vergisinin faaliyete geçirilmesi ve her devlete adalet çerçevesinde bir vergi standardının oluşturulması gündeme alınmalıdır. Aynı zamanda ekonomik açıdan yetersizlik yaşayan ülkelerin vergiler bağlamında zor durumda kalmaları halinde destek mekanizmalarının sağlanması da ayrıca önem taşıyan bir husustur (Karapınar, 2015, s. 138).

Çin gibi yeni piyasa ekonomilerine ek olarak gelişmekte olan ülkeler mal üretimlerini yüksek oranlı karbon emisyonu ile elde etmektedirler. Küresel bazda uygulanacak olan vergi miktarları bu ülkelerde ABD ve Batı Avrupa ülkelerinden çok daha maliyetli olacaktır. Maliyet hesaplamalarına yönelik bir fon oluşturulması, bu fonda hangi ülkelerin katkı yapacağı ve hangi ülkelerin bu katkılardan fayda sağlayacağı ayrıca fonun kimin yöneteceğinin belirlenmesi bağlamında bir anlaşmanın gerekliliğinden söz edilebilir (Akkaya, 2015, s. 21).

2. Küresel İklim Değişiminin Yansımaları ve Çözüm Önerileri

2.1. İklim Mülteciliği

İnsanlık var olduğundan bu yana devamlı hareket halindedir. Göç bir değişim ve hareketlilik sürecidir ve dolayısıyla pek çok sebebi vardır. Bu sebeplerin arasında çevre faktöründen de bahsetmek mümkündür. Doğal çevreden kaynaklanan herhangi bir sorun insan yaşamı üzerinde bir tahribata neden oluyorsa göç faktörünün yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. Bu doğrultuda insanlar yeni bir çevrede verimli şartlar dahilinde yaşamlarını idame ettirmeyi istemektedirler. Çevresel göçlerde iki temel neden vardır; ilki doğal afetlerden kaynaklanan felaketler ve insanların tahribatı sonucu ekolojik dengedeki uyumun alt üst olması diğer bir neden ise, kaynak kıtlığıdır. Keza önemli bir küresel sorun olan küresel iklim değişikliğinin de çevresel faktörler içinde değerlendirilmesi aşıkardır.

Dünyada ilk iklim mültecileri Tuvalu halkıdır ve küresel ısınmanın verdiği etki ile deniz seviyesinin yükselmesi neticesinde Yeni Zelanda ve Avustralya'ya yerleşmek durumunda kalmışlardır. ABD gibi gelişmiş ülkelerin vatandaşları da çeşitli doğa olayları sonucu göç edebileceğini gösteren iklim mültecileri arasındadır. İklim mültecileri arasında yapılan bir araştırmaya göre

zarar görenlerin çoğu yaşlılar, kadınlar ve yoksul olanlardır (Kanlı ve Başköy, 2018, s. 29). Belirtilen problemlerin giderilmesi hususundaki hedef, küresel çerçevede birlik etkileşiminin sağlanması ile kalıcı bir sistem üzerinden çeşitli gelişmelerin elde edilmesidir. İklim şartlarındaki değişimin omurgasını oluşturan afet gibi unsurların ve doğadaki ekolojik dengenin eski işleyişini kaybetmesi sonucundaki önemli pay birey ve ulus çıkarlarıdır.

IOM göç hususunda etkin eylem için dört nokta üzerinde durmaktadır. İlk olarak çevresel faktörlerin olumsuzluğundan kaynaklanan insan hareketliliği çok kutuplu ve çok boyutlu bir özellik taşımaktadır. İklim noktasında devletler nasıl siyasi politika açısından hassasiyet gösteriyorlarsa aynı şekilde göç konusunda da hassas olmaları beklenmektedir. Göçmenlere gerek bireysel gerek topluluk olarak stratejik önem verilmesinin yanı sıra son olarak da göçün siyasi icraatlar ile desteklenebilir olması hem önemli hem de olumlu bir görüş stratejisi olarak değerlendirilebilir (Bilben, 2018, s. 246- 247). 1990 senesinde IPCC'nin yayınlamış olduğu raporların değerlendirmesinde, iklim sisteminde her 10 yılda bir 0,30 derece ısınma yaşandığı ortaya koyulmuş ve bu husus dünyanın geleceği için olumsuz bir senaryoya neden olmuştur.

Yaşanmakta olan ciddi tehditlere karşı köklü önlemler alınması son derece önemlidir, aksi takdirde ekolojik felaketlerin seyrinde ve kitlesel göçlerde artış olması mümkündür. Küresel iklim değişikliği elbette tüm dünyayı etkisi altına alan küresel bir sorundur ancak Asya ülkelerinin bu bağlamda daha çok zarar görmesi çeşitli afetlerin meydana gelmesi ile gerçekteleşmiş ve ülke halkının yaşamlarını derinden etkileyen bir felaket silsilesine neden olmuştur. Keza Asya ülkeleri içerisinde olan Çin ile Pakistan devletlerinde iklim göçü ile sonuçlanan sel krizi son derece büyük bir yıkıma sebep olurken önümüzdeki seneleri kapsayan süreçler dahilindeki yorumlar ise özellikle Bangladeş için oldukça karamsardır.

İklim değişikliğinden kaynaklanan deniz seviyesinin yükselmesi kıyı şeridinde varlığını sürdüren devletler için korkunç bir manzara çizmektedir. Buna binaen Bangladeş bağlamında ileriye yönelik yapılan tahminlerde önümüzdeki otuz yılı kapsayan süreçte yaşam kaynağı olan suların içilemez hale gelmesi, sel krizleri ve beraberinde toprak kaymalarının söz konusu olması milyonlarca kişinin iklim göçüne maruz kalmasında kaçınılmaz bir sona yaklaşıldığı vurgulanmaktadır (Reyhan, 2016, s.11).

Küresel Isınma Raporu'nda yer alan birtakım öngörülerin içinde dünyadaki doğal kaynak kullanımı ile nüfusun beslenmesi arasındaki dengenin açılacağı ve bunun sonucunda savaş ve açlık sebeplerine bağlı olarak milyonlarca ölümlerin olacağı yer almıştır. Afrika'nın kuraklık derecesinde meydana gelecek artışın daha büyük bir problemin etkenine zemin oluşturması üç yüz milyonu aşkın bireyin olduğu yerde yaşamını sürdürmemesine sebep teşkil ederken Amerika ile Avrupa bazlı toplu bir insan hareketliliğinin gerçekleşecek olması kuvvetle muhtemeldir. Bu hususta iyi durumdaki devletlerin herhangi bir göç dalgası karşısında olumlu anlamda etkileşime geçmeyecek olmaları ise öngörüler arasındadır.

Mevcut iklim değişikliği ile ekolojik sorunlar bağlamında ortaya çıkan krizler ve göçler için Darfur'da yaşanan olaylar bir örnek teşkil etmektedir. Darfur, Sudan'da yaklaşık olarak 6 milyon insan göçebe ve çiftçilerden oluşmaktadır. Yağmur miktarının azalması ve kuraklığın sebep olduğu ekolojik olaylar sonucu binlerce insan yaşamını yitirmiş ve binlerce insan ise farklı bölgelere göç etmek durumunda kalmıştır (Mutlu, 2015, ss. 92-93).

Bir başka örnek ise Aral Gölü için verilebilir. Aral Gölü'nün kuruması ve buna bağlı tozun oluşması içerisindeki kimyasal maddelerden dolayı uzak alanlarda kirliliğe, tuzluluğa ve kuraklığa sebebiyet vermiştir. Bu çevresel sebepler nedeniyle 1992 senesinden beri yaklaşık 100.000 insanın göç ettiği görülmüştür. Her sene 30.000 insanın farklı yerlere gittiği görülürken İran'ın Güneybatısından da 350.000 insan toplu olarak sulak alanlardaki zarar sebebiyle göç hareketliliğine katılmıştır. Yine bu örneklere ek olarak Meksika'da tarım topraklarının yaklaşık %60'ının zarara uğradığı görülmüştür. Her sene tarım arazilerinde 250.000 hektar kadar bir bozulma tespit edilirken iklim değişikliğinin yarattığı problemler bağlamında ise bu ülkede her sene yaklaşık 900.000 kişi yaşadıkları yerden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Küresel sıcaklığın artış göstermesi sebebiyle yoğun nüfusa sahip ülkeler olan Hindistan, Bangladeş, Mısır gibi ülkeler iklim mültecisi tehdidi altında olan başlıca ülkeler arasında gösterilmektedir (Mutluer&Südaş, 2013).

Örneklerle ifade edildiği gibi küresel iklim değişikliğine bağlı olarak deniz seviyesinin yükselmesi, kuraklık ve hava koşullarındaki değişimler olumsuz yönde artış göstermeye devam etmektedir. Bu bağlamda bozulan ekolojik dengeden en fazla etkilenen ülkelerin örnekleri ele alınmıştır. Özetle ifade edilmelidir ki kürede meydana gelen ısınmanın yol açtığı insan hareketliliği son derece mühim, sosyolojik bir tehdittir ve bunun yanında

milletlerarası hukukun kayıtsız kalamayacağı hayati nitelik taşıyan bir mevzudur (Bilben, 2018, s. 264).

İklim göçüne dair birtakım çözümleyici görüşlerin masaya yatırılması söz konusu olsa bile önceliğin muhakkak ki ülke yararına verildiğini söylemek ne yazık ki mümkündür. Kürede meydana gelen değişimlere dünyaca dikkat kesilerek iradi tedbirler alınması elbette yokuş aşığı giden bir sonu yavaşlatmak adına atılacak reel bir adım olacaktır. BMMYK raporlarında yer verilenler doğrultusunda dokuz milyonu aşkın göç mağdurunun olduğu ayrıca kırk milyonu geçen bir rakam bandında mücbir nedenlerden mütevellit yaşadıkları yerden ayrılan insanların sayısı dünyanın kanayan yarası olarak devam eden bir sorunun ötesindedir. İnsan onurunu çaresizlik duygusuyla derinden etkileyen bu sosyolojik probleme yönelik ülkelerin kayıtsız halleri her geçen gün korkutucu bir manzaranın eşiğine sürüklerken mağdur devletlere çözüm mahiyetinde oluşturulacak politikaların acilliğı ise küresel bir zorunluluktur (Ekşi, 2016, s. 44).

Duruma ilişkin bir örneğin Almanya tekelinde verilmesi yerinde olacaktır. Çünkü Almanya tarafından henüz yapılan bir bilgilendirme kapsamında, iklim etkenli gerçekleştirilecek göç başvurularına bir set çekeceklerinin altını açıkça çizmişlerdir. Küresel bir acizlik tablosu oluşturan Almanya, göç minvalinde alınması öngörülen kanun kapsamındaki kararlara karşı duruşu ile keskin bir tavır sergilemiştir (EURONEWS, 2020). Nitekim Paris Anlaşmasında iklim mülteciliğı ile ilgili bazı maddelere yer verilmiştir. İklim göçünün tüm dünyada kaygı oluşturduğu kabul edilmekle birlikte toplulukların korunmasına ve her türlü gıda, temiz su ve geçim olanaklarının sağlanması hususunda karar alınmıştır. Bu karar uluslararası politikada kabul edilen resmi bir karar olması itibariyle taşıdığı önemin altı çizilmelidir.

19 Eylül 2016 tarihli BM Genel Kurulu'nda mülteciler ve göçmenlere yönelik küresel uzlaşma noktasındaki gelişmelerin artırılması talebinde bulunan New York Mülteciler ve Göçmenler Deklarasyonu 2018'de New York'ta onaylanmıştır. İklim dengesinin bozulması neticesiyle yaşadıkları yerleri terk etmek durumunda kalan çoğu insanın maruz kaldığı mücbir tablo 2018 tarihli Küresel İlkeler Sözleşmesi kapsamında iklim göçmenleri olarak isimlendirilmiştir. İklim koşullarında ortaya çıkan olumsuzlukların yıkıcı yansımalarına dair bir çözüm soluşu getirebilmek bir nevi sorunun kaynağına inebilmek anlamına gelmektedir. Nitekim dünya dengesindeki şaşmanın direkt sorumluları sürekli olarak hırs ve çıkar düzleminde yalnızca üretim ve tüketim

mantalitesi ile hareket eden gelişmiş devletlerdir. Bu bağlamda yaşanan problemlerin azaltılmasında adalet anlayışı ve dolayısıyla eşitlik çizgisinin oluşturulmaya çalışılması elbette ki iklim değişikliği özelinde üretilen çözümsel yaklaşımlarda insan haklarının gözetilmesi ile sağlanabileceğinin hassasiyeti vurgulanmalıdır (Biter, 2019, ss. 437- 438).

2.2. Küresel İklim Değişikliğinde Görülen Örnekler ve Öngörülen Değişiklikler

Son yıllarda küresel iklim değişimi sebebiyle iklim parametrelerinde birtakım sonuçlar elde edilmiştir:

- Buharlaşıma ve yağmur miktarındaki artış,
- Yağmurun çoğu zaman sağanak şeklinde yağması,
- Tundraların erimesi,
- Mercanların beyazlaması,
- Buzulların eriyor olması,
- Denizlerdeki buzulların küçülüyor olması
- Deniz seviyesinin yükselmesi,
- Orman yangınlarındaki artış,
- Fırtına ve sel tahribatlarının artış göstermesi olarak ifade edilmiştir.
- Buzulların erimesi sebebiyle kutuplara çekilmesi ile beraber yüksek dağların tepelerindeki karların ve buzulların azalım göstermesi,
- Deniz su seviyelerindeki artış,
- Tropikal bitki ve balıkların sıcak havayı ve suyu sevmelerine rağmen kutuplara doğru yayılması,
- İklim göçünün artması ve bununla birlikte mülteci problemlerinin artış göstermesi,
- Havadaki kirleticilere karşı hassas olan narin kuş türlerindeki azalış,
- Ağaçlardaki yaş halkalarının olduğundan hızlı büyümesi,

- Son 1400 yıl bazında dünyanın en sıcak yılları olarak değerlendirilen 1990'lı yılların git gide devam etmesi genel ve bilimsel anlamda küresel iklim değişimine yönelik belirtilen maddeler örnek teşkil etmektedir (Kadıoğlu, 2008, ss. 6-7).

Dünyanın en büyük kömür ve doğalgaz ihracatçısı olma özelliğini taşıyan Avustralya kıtasında 2019'un temmuz ayında normalin üzerinde bir sıcaklığın yaşanması ve kuraklık neticesiyle çıkan yangınlar uzun süre söndürülemedi. Sonuçta kıta genelinde 11 milyon hektardan fazla alan yok olmuş, 33 kişi can vermiş ve 1 milyardan fazla hayvan yangında telef olmuştur. Küresel ısınmanın yangınların tek nedeni olmadığını belirtmek de fayda vardır. Nitekim küresel ısınma uzun, sıcak ve kuru yazlara sebep olduğu için kuru alanlarda yangın çıkma olasılığını elbette tetiklemektedir.

Avustralya'da kömür, petrol ve gazın yakılması küresel sıcaklıkları artırmakla birlikte daha da sıcak şartlara mahal vermektedir. Ülkedeki fosil yakıt kullanımının kademeli olarak terk edilmesi ve yenilenebilir enerji kaynaklarına geçilmesi ve bunun yanı sıra doğaya zarar vermeyecek ulaşım ve gıda üretimine geçmeleri gerekmektedir (Şahin, 2020). İklim değişikliğinin etkileri ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Buna sebep olarak da ülkelerin farklı gelişmişlik seviyesinde olmaları gösterilebilir. 1998-2017 yıllarında gerçekleşen doğal afetlerin %91'i iklim temelli olduğu saptanmıştır. Bu afetler yaklaşık 4,4 milyar insanı etkilemekle beraber 1,3 milyon insanın da ölümüne sebebiyet vermiştir. En fazla can kaybına neden olan afet %56 pay ile deprem olurken onu takip eden ise sel olmuştur. 1998-2017 yıllarında tam 500 doğa kaynaklı afet gerçekleşmiştir, 2008-2017 yıllarında ise 630 doğa kaynaklı afet yaşanmıştır. Burada vurgulanmak istenen nokta afetlerin artıyor oluşu iklim değişikliğinin daha da tehlikeli bir boyut aldığıının göstergesi olduğudur.

Güney Afrika'daki Cape Town şehri özellikle son yıllarda kuraklık ve beraberinde gelen susuzlukla mücadelesi söz konusudur. Yağışların azalması barajlardaki su seviyesini oldukça düşürdüğü için kişi başına düşen su miktarı Cape Town'da 50 litre olarak açıklanmıştır. Bu durum ulusal bir felaket olarak ifade edilmiştir (Demirbaş & Aydın, 2020, ss. 168-169). Küresel iklim değişikliği bağlamında ormanların çok fazla zarar gördüğü ortadadır. Ormanların azalması demek ormanların karbondioksit emilimini yeterince yerine getirememesi anlamına gelmektedir. Özellikle son yıllarda orman yangınları artış göstermiş ve dünyadaki toplam 4 milyar hektar ormanın yarısı farklı sebeplerden ötürü 1950-1990 yıllarında yok olmuştur.

Bölgesel anlamda örnek teşkil etmesi için Alaska'da 2004-2005 yılları arasında 10 milyon hektar hektardan fazla ormanın yanarak yok olduğu ifade edilebilir. Araştırmalar neticesiyle Amazon yağmur ormanlarının iklim değişikliği nedeniyle büyük oranda yanarak tahrip olmasından dolayı karbondioksit salınımında artış olacağı ve dolayısıyla ısınmayı tetikleyici bir faktör olacağı ortaya konulmuştur (Batan & Toprak, 2020, ss. 765- 766). Yaşanan bu gelişmeler ışığında iklim değişikliği göz önünde bulundurularak bilimsel veriler çerçevesinde gelecek 100 yıl için öngörülerde bulunulabilir. Buna bağlı olarak yaz ve kış mevsimleri yüksek enlemlerde artış gösterirken kışın yağışların orta enlemler, tropikal Afrika ve Antarktika'da da artış göstereceği ve yaz mevsiminde ise güney ve Doğu Asya'da artış göstermesi tahmin edilmektedir. Avustralya, Orta Amerika ve Güney Afrika'daki kış yağışlarında azalma söz konusu olacağı da belirtilmiştir.

Küresel ortalama deniz seviyesinde 1990-2100 arasında 0,09 ve 0,88 metre kadar yükselmesi ile birlikte buzullar, buz şapkaları, Grönland ve Antarktika gibi buz kalkanları ve de deniz buzlarındaki kütle erimeleri ile ilişkili olduğu açıklanmıştır. Öngörülen bu deniz seviyesindeki artış ABD'nin 25000 kilometrekare toprak kaybı yaşayacağını, Hollanda, Kuzey Deniz, Po nehri ve Karadeniz kıyıları gibi bölgelerde deniz seviyesine bağlı olarak sel baskınlarının olacağı ayrıca biyolojik kökenli birçok hastalığın meydana gelebileceği belirtilmiştir (Demir, 2009, ss. 42-43). 2003 yılında Avrupa'nın yaz mevsiminde yaşadığı sıcak hava dalgaları ve 2005 yılında ABD'de yaşanan şiddetli Katrina Kasırgası ve de 2010'da Pakistan'da yaşanan seller yine iklim değişikliği kapsamında değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra Rusya Federasyonu olağanüstü bir sıcak hava dalgası ile karşı karşıya kalmış, Afrika'nın bazı bölgelerinde önemli derecede kuraklık veya seller meydana gelmiştir. Avustralya ile beraber bazı Latin Amerika ülkeleri, Çin ile Pakistan da önemli ölçüde şiddetli sellerle mücadele etmek durumunda kalmıştır.

Küresel iklim değişikliği artan aşırı hava olayları bağlamında tarım, hayvancılık, balıkçılık ve ekosistem üzerinde endişe verici bir tehlike oluşturmaktadır. Bunun sonucunda gıda kaynakları üzerinde de ciddi bir tehlike olacağı söz konusudur. Dolayısıyla Afrika ve bunun gibi az gelişmiş ülkelerin gıda kaynaklarına erişimi hususunda da iklim değişikliği ile büyük bir sıkıntı yaşanacağı öngörülmektedir. Bu tespitlerin yer aldığı IPCC raporunda Asya'nın kıtlık riski altında olduğu ve dünya genelinde doğal afetlerin sıklaşması da tahminler arasındadır (Kadıoğlu, 2012, s. 13).

2.3. Küresel İklim Değişikliği Mücadelesi

Sanayi Devriminden bu yana dünyada yaşanan gelişmeler olumlu olduğu kadar olumsuz sonuçları da beraberinde getirmiştir. Teknoloji, sanayi ve daha birçok alanda ilerleme kaydedilmiş olsa da bir o kadar da gerilemenin meydana geldiğini söylemek mümkündür. Lakin bu gerilemenin başında elbette küresel iklim değişikliği yer almaktadır. Birbirine bağlı tehlikeler zincirini içinde barındıran bu küresel problem insanlığın tahribatı sonucu meydana geldiği apaçıktır ve bilimsel verilerle kanıtlanmıştır. Öyle ki insan tahribatı yerini ivedilikle küresel mücadeleye bırakmalıdır. Bu bölümde küresel tehlike çanı olan iklim değişikliği uygulanması gereken önlemler işığında ele alınacaktır.

Küresel iklim değişikliğine çözüm mahiyetinde atılan ilk uluslararası girişim Kyoto Protokolü'nün 2007 senesinde yürürlüğe girmesi ile gerçekleşmiştir. Küresel bir problem olması sebebiyle tüm dünya ülkelerine özellikle de sanayileşmiş ülkelere karşı küresel ısınmaya mahal veren sera gazlarının azaltmaları yönünde bir yükümlülük oluşturmuştu. Fakat ABD ve Çin gibi sorunun asıl kaynağı olan ülkeler çözüm sürecine eşlik etmediklerinden dolayı Kyoto Protokolü tam olarak amacını gerçekleştirememiş olması devamında gelen çözüm süreçlerinde de yeterince yol kat edilememiştir. Bu bağlamda iklim adaletinde az gelişmiş ülkeleri sorumluluğu ile gelişmiş ülkelerin sorumluluğu aynı oranda olmamalıdır. Yoksul ülkeler için büyümenin ve kalkınma kanalının ekolojik sistemde zarar oluşturmayacak şekilde açılması, gelişmiş zengin ülkelerin ise üretim ve tüketimde sorumsuzluk döngüsünden çıkmaları ve sürdürülebilir kalkınma modeli uygulamaları gerekmektedir (Satır & Reyhan, 2013, ss. 964-968).

Ekolojik krizin meydana gelmesinde büyük bir sorumluluk taşıyan sanayileşmiş ülkelerin çözüm sürecinde pozitif anlamda bir sorumluluk taşıması gerektiği esastır. Tarımda sağlıklı bir yöntem izlenmesi ise son derece önemlidir ve bu konuda toprak tabakasının korunması için toprak sürme yöntemleri iyileştirilmelidir. Uzun ömürlü bitkilerin ekilmesi ile birlikte kuraklığa ve soğuğa dayanıklılık sağlayacak ürünler yetiştirilmelidir. Verimli sulama teknolojileri geliştirilmeli, suyun israfına sebebiyet veren su ve enerji sübvansiyonlarının kaldırılması esas alınmalıdır (Altınok, 2015, ss. 625).

İklim değişikliğinin ortaya çıkardığı tehlikeleri azaltma yolunda ABD kuruluşunun oluşturduğu Pew Center on Climate Change kapsamında kamuoyu ile paylaşılan bilgiler temiz enerji kaynaklarına yapılan küresel

yatırımların 2004-2007 arasında ikiye katlandığı ve 2030 yılında ise 424 milyar dolara ulaşılacağı şeklinde aktarılmıştır. Buna keza Avrupa'nın da 2008 yılında temiz enerji teknolojilerine 50 milyar yatırımı söz konusu olmuş, Çin, Güney Kore ve uzak Asya ülkelerinin de yenilebilir enerji hususunda yatırımlar yaptığı görülmüştür. Burada vurgulanmak istenen nokta enerji üzerine yapılan yatırımların bir tek küresel iklim değişikliğini sorununa çözüm olmak değil bunun yanında olası enerji krizlerinde kapitalist ekonomilerini koruma altına aldıklarıdır (Reyhan, 2016, ss. 16-17).

Tüm risklerin göz önünde bulundurulması kalkınma için önemli olurken verimli arazilerin zarar görmemesi, fosil yakıt kullanmaktansa yenilenebilir enerjiye yönelimin olması, kentlere yeni bir görünüm kazandırırken bunun doğanın tahrip edilmemesi, sürdürülebilir planların yapılması ve uygulamaya koyulması ve de yeşil alanların artırılması alınacak önlemler çerçevesinde son derece önemlidir (Demirbaş & Aydın, 2020, s. 175). Birleşmiş Milletler Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) kapsamında yapılan açıklamada dünyanın gaz emisyonunda ulaşılmak istenen hedefte bireysel adımların atılmasının ciddi anlamda önemli olduğunu aksi takdirde bunun mümkün olmayacağına yönelik ifadelerde bulunulmuştur. IPCC bu hususta yapılması gerekenleri şu şekilde açıklığa kavuşturmuştur:

- Kırmızı et, süt, peynir ve tereyağı tüketiminin ve gıda atıklarının azaltılması,
- Ulaşım araçları kullanımının revize edilmesi yani kısa mesafelerde yürüyüş ve bisiklet tercih edilmeli, uçaklar yerine otobüs ya da tren vasıtası kullanılmalı,
- İş sebebiyle yapılacak seyahatlerin indirgenmesi ve bunun yerine video konferans yönteminin kullanılması,
- Çamaşırların kurumasını kurutma makinesinde değil, çamaşır ipinde kurumaya bırakılması,
- Evlerde yalıtım sisteminin olması,
- Her tüketim ürününde karbon seviyesinin düşük seviyede talep edilmesi (BBC, 2020).

1990'lı yıllardan bu yana küresel iklimin olumsuz etkileri tüm dünyada yankılanmış ve her alanda kendisini belli etmiştir. Bir güvenlik meselesi olarak

kabul edilen iklim değişikliği ölkelerin özellikle de kıyıdaş ölkeler arasında gerginlik ya da savaş sebebi olmamalı ve geniş bir iş birliği yolunda güven tesis edilmelidir. Örnek olarak Türkiye- Suriye ve Irak havzalarında iklim temelli su miktarında bir azalmanın yaşanması durumunda kuraklık ihtimalinin yaratacağı güvenlik sorunu ve dünyadaki buna benzer diğer sorunların olasılıklarına karşın doğru olan seğeneğin birlik içinde hareket edilmesi oluşudur. Su problemine olan hassasiyetin yanında gıda, sulama ve ulaştırma gibi diğer sektörlerde ortak projeler ve anlaşmalar yapılarak iklim değişikliği çözüm sürecine faydalı yansımalarda bulunulmalıdır (Sağsen & Karaaslan, 2015, s. 216).

Sonuç

Yapılan literatür taramaları sonucunda küresel iklim değişikliği çeşitli bilimsel verilerle ortaya koyulmuş, gezegenimiz ve tüm insanlığın geleceği için ciddi boyutta bir tehdit olduğu açıklığa kavuşturulmuştur. Uzun süreçler sonrasında küresel bir kimlik kazanan ve dolayısıyla küresel bir problem haline gelen iklim değişikliğinde etkili olan doğal faktörlerin önüne geçilmesi söz konusu olamasa bile insan faktörlerinden kaynaklanan ve atmosferde olumsuz etki yaratan sera gazları ve türevlerinin azaltılarak kontrol altına alınması son derece önemlidir. Zira dünyamızın geldiği nokta bizlere ‘sona doğru yaklaşıyor muyuz?’ sorusunu akıllara getirtse de hala alınacak önlemler için zamanımız olduğunun bilincini yaşamak da fayda vardır.

Gezegenimiz daha çok kan kaybettiği vakit alınacak önlemler için geç kalmış olunma ihtimalini de göz önünde bulundurmalı ve dolayısıyla en kötüsü düşünölen iklim senaryolarının bile belki de en iyi ihtimal olduğunu da düşünmek gerekir. İklim değişikliği küresel bir problemdir, netice itibariyle bu sorun küresel bir iş birliği ile, samimi ve tutarlı anlaşmalar etrafında çözüme kavuşturulacak olması en önemli ayrıntıdır. Bu koşullarda hükümetlerin hala devlet çıkarlı politikalar çerçevesinde çözüm sürecinde var(mış) gibi yaklaşmaları adeta akıl tutulması yaşatmaktadır.

Nitekim iklim değişikliği bağlamında yaşanan iklim göçlerinin her geçen gün artması, iklim göçmenlerinin hukuki statülerinin tam olarak netliğe kavuşturulmaması ve bu anlamda Almanya’nın 2020 yılında yapmış olduğu açıklama iklim göçmenlerini kabul etmeyeceğine yönelik ifadeleri ne yazık ki iklim değişikliğinde yeterince yol alınamadığını göstermektedir. Tüm dünyada yaşanan örneklere ek olarak Türkiye’nin Batı’nda ve Doğu’unda meydana gelen şiddetli orman yangınları, Karadeniz ve Akdeniz’de ani sellerin yaşanması, Güneydoğu’daki

sinsi kuraklıklarla beraber yeraltında azalan sular bir tesadüften ibaret değil iklim değişikliğinden kaynaklı yaşanan vakalardır.

Daha fazla enerji, daha fazla ekonomi, daha fazla güç uğruna dünyanın karşısında vicdanların sağır ve dilsiz olması kabul edilemezdir. Çözüm sürecinde alınacak önlemler doğrultusunda halkı net bir dil kullanarak bilinçlendirmek de önemli bir husustur. Örnek olarak; “RCP6 ve RCP8.5’a göre artışın 2 dereceyi kesin bulması” (Türkeş, 2013, ss. 26-34) gibi bir bilimsel ifadenin yalınlaştırılarak halka anlatılması mevcut durumun ciddiyetinin kavranması açısından faydalı olduğu gibi bireysel olarak önlemler alınmasının da bilincini aşılayabilir. Keza “Küresel düşün yerel hareket et” (Kadıoğlu, 2008, s.16) mantığı çerçevesinde enerji tasarrufları yapılması büyük önem taşımaktadır.

Henüz dünyanın sonuna gelmemişken iklim değişikliği hususunda bireysel, ulusal, küresel bir farkındalık yaşamak için medya, eğitim ve iklim projelerine yönelik kampanyalar bir an evvel hayata geçirilmelidir. Nefes aldığımız her an bir umuttur, dünya son bulmadıkça yapılacak şeyler de henüz bitmemiş anlamına gelmektedir. Zararın neresinden dönülse kardır. Ancak küresel ilişkiler bağlamında düşünüldüğünde dönülmez bir yolda olmadığımız fakat pasif bir duruşla dönmenin de gittikçe zorlaştığının altı çizilmelidir.

Bilimin farkında olmak, kürenin can çektiğine şahit olmak lakin bunların bilincinde olup istek ve irade ile önlemlere el ele vermemek büyük bir pişmanlığın ana temasıdır ve belli ki olmaya da devam edecektir. Bizler değiştirdiğimiz vakit iklim de değişmeyi o zaman bırakacaktır. Dünya hürsına yenilmekte olan iklim, devletlerin gezegen uğruna tercih ettiği politika çıkarlarının olamayacağı bir boşluk çizmeye devam etmektedir. Yaşanacak bir dünya olmazsa ortaya konulan devlet çıkarlarının da iklim önlemi yerine siyasi önlem almanın da ne anlamı olacağını idrakine varılmakta zorlanılmaması gerektiği kanaatine erişilmelidir.

Küresel iklim değişikliği ile mücadelede yapılması gerekenleri birkaç maddede özetlemek gerekirse şu konular öne çıkmaktadır:

- Küresel iklim değişikliğine yol açan insan faktörleri belirlendikten sonra (örneğin sera gazları ve türevlerinin azaltılması gibi); devletler ve şirketler inisiyatif olarak bu faktörlerin ortadan kaldırılması veya kısa vadede azaltılmasına yönelik tedbirleri hayata geçirmelidir.
- İklim değişikliği ile mücadelede başarılı olmak için küresel bir **iş birliği** şarttır.
- Küresel iklim değişikliği konusunda bilimin sesine kulak verilmeli, daha fazla politik çıkar uğruna bilimsellikten uzaklaşmamalıdır.

- Devletler güç ve hegemonya arzusundan uzaklaşarak enerji tasarrufu ve tedbirlerini kabul etmeli ve bu yönde politikalar geliştirmeli, bireyler de üzerlerine düşeni yapmalıdır.
- Küresel iklim değişikliği konusunda bireysel, ulusal ve küresel farkındalığın artırılması için tedbirler alınmalı ve bu konuda bir seferberlik ilan edilmelidir.
- Çözümüne ulaşmak için önce sorunun varlığında herkesin mutabık olması elzemdir. Bu bakımdan küresel iklim değişikliği ve yarattığı sorunlar açısından küresel bir mutabakat sağlanmalıdır. Bu konuda uluslararası organizasyonlar üzerlerine düşen vazifeleri hakkıyla yerine getirmelidir.
- Bireyler, uluslar ve devletler küresel iklim değişikliği ile mücadelenin bir varoluş problemi olduğunu ve ölüm-kalım mücadelesi olduğunu kabul ederek duyarlı davranmalı ve sorunun çözümüne odaklanmalıdır.

Kaynakça

- Akkaya, Ş. (2015). Küresel işbirliği sorunu ve küresel karbon vergisi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 37(1), 1-25.
- Altınok, S., Fırat, E., & Soyü, E. (2015). *Küresel iklim değişikliği sorununun çözümü için yeni bir sürdürülebilir kalkınma anlayışı*. International Conference on Eurasian Economies.
- Atabay, S. vd., (2014). Küresel iklim değişikliği ve geleceğimiz. *İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi*, 148.
- Batan, M., Toprak, Z. F. (2020). İklim değişikliğinde etkenler ile sonuçların birbirini tetiklemesi. *DÜMF Mühendislik Dergisi*, 11(2), 759-769.
- BBC, (2020). İklim Değişikliğiyle Mücadele İçin Bireysel Olarak Neler Yapılabilir? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48416288>
- BBC, (2020). Joe Biden Kritik Konularda Hangi Politikaları İzleyecek? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54859858> [Erişim Tarihi: 9.12.2020].
- Biter, N. (2019). İklim değişikliğine bağlı göç hareketleri ve iklim göçmenleri. *Türkiye İnsan Hakları Vakfı Akademi, İzmir Dayanışma Akademisi*, 34(6), 426-440.
- BOUN, (2020). İklim Değişikliği ve Su. <http://climatechange.boun.edu.tr/sera-etkisi- nedir>
- Demir, A. (2009). Küresel iklim değişikliğinin biyolojik çeşitlilik ve ekosistem kaynakları üzerine etkisi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 1(2), 37-54.
- Demirbaş, M., Aydın, R. (2020). 21.yüzyılın en büyük tehdidi: küresel iklim değişikliği. *Ecological Life Sciences*, 15(4), 163-179.
- Duru, B. (2001). Viyana'dan Kyoto'ya iklim değişikliği serüveni. *Mülkiye*, 25 (230), 301-333.
- Ediger, V. (2008). Küresel iklim değişikliğinin uluslararası ilişkiler boyutu ve Türkiye'nin politikaları. *Mülkiye*, 17(259).
- Ekşi, N. (2016). İklim mültecileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 10-58.
- EURONEWS, (2020). Almanya İklim Krizi Sebebiyle Göç Edenleri 'Mülteci Statüsü' ile Kabul Etmeyecek. <https://tr.euronews.com/2020/02/13/almanya-iklim-krizi-sebebiyle-goc-edenleri-multeci-statusu-ile-kabul-etmeyecek-iltica>
- İlık Bilben, M. S. (2018). Antropojenik iklim değişikliği bağlamında göç tartışmaları. *Journal of Social Policy Conferences*, (75), 237-268.

- Jol, A., Raes, F., & Menne, B. (2009, February). *Impacts of Europe's changing climate-2008 indicator based assessment*. In IOP Conference Series. Earth and Environmental Science (Vol. 6, No. 29). IOP Publishing.
- Kadıoğlu, M. (2008). Günümüzden 2100 yılına küresel iklim değişimi. TMMOB iklim değişimi ve Türkiye. *İstanbul: İTÜ Meteoroloji Mühendisliği Bölümü*, 50 (593), 27-46.
- Kadıoğlu, M. (2012). *Türkiye'de iklim değişikliği risk yönetimi*. Türkiye'nin İklim Değişikliği II. Ulusal Bildiriminin Hazırlanması Projesi Yayını.
- Kanlı, B., Başköy D. (2018). Küreselleşme ve çevre sorunları bağlamında göç: İklim mültecileri. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 21-39.
- Karaca, M. (2018). Küresel iklim değişimi. *İTÜ Vakfı Dergisi*, (80).
- Karacaer, M. (2019). Kyoto Protokolü, Paris Anlaşması ve Küresel İklim Değişikliği. Stratejik Düşünce Enstitüsü. <https://www.sde.org.tr/merve-karacaer-ulusoy/genel/kyoto-protokolu-paris-anlasmasi-ve-kuresel-iklim-degisikligi-kose-yazisi-11280>
- Karapınar, M. (2015). İklim değişikliği. *Enerji ve Diplomasi Dergisi*, 1(2).
- Kaya, E. (2020). Kyoto'dan Paris'e küresel iklim politikaları. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*. 4(10).
- Kitapçı, İ. (2017). Günümüzün önemli küresel sorunları üzerine bir değerlendirme. *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3 (4), 241-258.
- Mutlu, A. vd. (2015). Ekolojik mültecilik. *Memleket Siyaset Yönetim (MSY)*, 10 (23), 79-118.
- Mutluer, M. ve Südaş İ. (2013). (2013). Görünmez bir küresel sorun: çevre mültecileri. İçinde E. ÖNER (Ed.), *Profesör Doktor İlhan KAYAN'a Armağan* (ss. 631-636).
- NTV, (2020). İklim Değişikliğinde Akdeniz Havzası Uyarısı. <https://www.ntv.com.tr/teknoloji/iklim-degisikliginde-akdeniz-havzasi-uyarisi,hmAyavhSo0O0kdCzxEuJ5A>
- Özkaya, Y. (2013). İklim değişikliği ve etik prensipler. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar*. (46), 123-142.
- Reyhan, S., Reyhan H. (2016). Küresel ısınmanın nedenleri sonuçları, çözümleri üzerine yeni değerlendirmeler. *Memleket Siyaset Yönetim (MSY)*, 11(26).
- Sağsen, İ., Karaaslan, H. (2015). İklim değişikliği Fırat-Dicle Havzası'nda savaş sebebi olabilir mi? *Akademik ORTA DOĞU*, 10(1), 189- 220.

- Samur, H. (2005). *Küresel iklim değişimi ve beklenen küresel felaketi önleme stratejileri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Satır, A., Reyhan, H. (2013). *Küresel iklim değişikliği sorununa çözüm için nasıl bir sürdürülebilir kalkınma anlayışına ihtiyacımız var?* International Conference on Eurasian Economies, 962-964.
- Şahin, M. (2020). İklim değişikliği ve bilim gazeteciliği: Avustralya yangınları haberlerinde bilim izi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(2), 1011- 1030.
- The Intergovernmental Panel on Climate Change, (2020). <https://www.ipcc.ch/>
- Türkeş M., Sümer, U. M. ve Çetiner, G. (2000). *Küresel iklim değişikliği ve olası etkileri*. Çevre Bakanlığı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Seminer Notları, 7-24, ÇKÖK Gn. Md., Ankara.
- Türkeş, M. (2008). Küresel iklim değişikliği nedir? Temel kavramlar, nedenleri, gözlenen ve öngörülen değişiklikler. *İklim Değişikliği ve Çevre*, 1(1), 26-37.
- Türkeş, M., vd. (2013). *İklim değişikliğinde son gelişmeler: IPCC 2013 raporu*. Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi.

Sunumu izlemek için
tıklayabilir ya da QR
kodu taratabilirsiniz

Kendi Kendine Öğrenen Türkçe Sohbet Botu Oluşturmak için Kullanışlı Tümce Kalıpları ve Konuşma Stratejileri

Turgay SEBZECİOĞLU 1

Öz

Konuşma motorları doğal insan dilini algılayıp çözümlemeyi kolaylaştırıcı algoritmaları barındıran yazılımlardır. Metin çözümlemeye ya da karşılıklı konuşmaya dayalı birçok uygulama ve program, konuşma motorlarıyla çalışmaktadır. Sohbet botları da konuşma motorlarıyla çalışan elektronik iletişim araçlarından biridir. Özellikle insan-makine etkileşiminin gözle görülebilir en iyi örneklerinden birini sunmaktadır. Tam da bu noktada sohbet botları bir inceleme nesnesi olarak Doğal Dil İşleme alanının kapsamına girmektedir. Yetmiş yılı aşkın bir geçmişi olan Doğal Dil İşleme çalışmaları, doğal insan diliyle bilgisayar yazılımları arasında anlaşılabilirlik ve çözümlenebilirlik bağlamında bağlantılar kurabilmeyi sağlayan bir alandır. Sohbet botları genel olarak kural tabanlı ve yapay zekâ tabanlı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ancak her iki türün özelliklerini taşıyan *melez* (hybrid) botlar da bulunmaktadır. Bu çalışmada büyük oranda kural tabanlı çalışan bir sohbet botunun kendi kendine öğrenmesini sağlayacak kodlamalar yardımıyla nasıl melez bir yapay zekâ hâline getirilebileceğine ilişkin örneklem ve öneriler sunulmuştur. Söz konusu öğrenme sürecini gerçekleştirecek olan teknik ve stratejiler Türkçe sohbet botu olan Gökbilge üzerinden gerçekleştirilmiştir. Gökbilge, *Yapay zekâ İşaretleme Dili* (Artificial Intelligence Mark-up Language/AIML) ile kodlanmıştır. Özgür yazılım olan AIML karşılıklı konuşma dizgesine dönük güçlü bir sohbet botu geliştirme aracıdır. Gökbilge'nin veritabanı kendi kendine öğrenme bağlamında iki temel yol izlenerek biçimlendirilmiştir. Bu doğrultuda ilk önce sohbet botunun kullanıcıardan veri toplayabileceği tümce yapıları belirlenmiş, ardından veritabanına söz konusu tümce yapılarını kullanabileceği *söz sırası* (turn-taking), *arka kanal* (back-channel), *rica etme* (requesting), *açıklama verme* (giving clarification), *kibarlık stratejisi* (politeness strategy), *sürdürücü sorular* (follow-up questions) ve *samimiyet* (sincerity) gibi karşılıklı konuşma stratejileri eklenmiştir. Konuşma süreci içerisinde öğrenme sürecini belirleyen en önemli bileşenin söylemin *konusu* (topic) olduğu anlaşılmıştır. Bunun nedeni söylem konusunun botun ne öğrenmesi gerektiği noktasında en önemli ipuçlarından birini sunmasıdır. Bu doğrultuda botun insanla etkileşimi sırasında konuyu algılayabileceği tümce kalıpları göz önünde bulundurulmuş, ardında da konu etrafında sunulan bilgilerin veritabanına aktarılmasını sağlayacak kodlamalar yapılmıştır. Disiplinlerarası bu çalışmanın alanyazına iki yönlü katkıda bulunması hedeflenmiştir. İlki, insan-makine etkileşiminde bilgisayarların insan dili odağında ne tür tümce kalıpları ve konuşma stratejileriyle kendi kendine öğrenme sürecini gerçekleştirebileceğini anlamak, bu yönde çözümler ortaya koymak; ikincisi ise dolaylı da olsa insan zihninin dil yönergeleriyle gerçekleşen öğrenme süreçlerine ilişkin ayna tutmaktır. Sonuç olarak bu çalışma, ortaya koyduğu bulgular aracılığıyla bilgisayarlı dilbilim üzerine yapılan Türkçe tabanlı dil araştırmalarına kuramsal ve somut katkılar sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğal Dil İşleme, Bilgisayarlı Dilbilim, Sohbet Botu, Kendi Kendine Öğrenme, Konuşma Stratejileri

¹ Mersin Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doç.Dr., sebzecioglu@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-9375-3217

You can click to watch
the presentation or
search for the QR
code.

Practical Phrase Patterns and Conversational Strategies for the Creation of a Self-Learning Turkish Chatbot

Turgay SEBZECIOĞLU ¹

Abstract

National economic policies are of great importance, especially in the globalized world. The economic effects appear as a result of globalization make it necessary to renew economic policies as well. The creation of these new policies to be determined by looking at the country's past policy history and economy is important for the success of the policies to be implemented. The importance of monetary policies, which are one of the economic intervention tools, has undergone some changes is historical process. There have also been changes in monetary policy practices in Turkey over time for various reasons. It has been tried to achieve economic balance in the economy sometimes by increasing the weight of monetary policies and sometimes by reducing the weight of monetary policies. In this sense, in the period from the founding of the Republic to the present, analyzing and understanding the monetary policies implemented by the CBRT is of great importance in terms of the monetary policies that will be implemented later. Because, analyzing what kind of effects the monetary policies and instruments that have been applied since the announcement of the Republic have caused in the country's economy, knowing the applied policies and their effects, facilitates the determination of new policies for the economic course. Especially the policies implemented during the first establishment of the Republic have been an important step for the future of the country. An examination of the policies that were implemented to ensure economic stability at the time can be a guide at the point of implementing measures aimed at this today. Over time, new regulations have been made in the monetary policies implemented by Turkey during the economic crisis periods. Analyzing the policies and tools implemented during these crisis periods is important for similar processes to be experienced in the future. The aim of the study is to examine the monetary policies and these policy instruments applied by Turkey from the Republic to the present, to determine whether the measures taken during the economic crisis are sufficient and to provide an example in terms of monetary policies that will be applied in the future. Because the monetary policies applied in a country show the strength of that country's resistance to the effects that will be experienced in global finance. In this direction, in the study; literature review and description method are used. A brief evaluation of the reports containing the targets set by the Central Bank on yearly basis and the targets reached at the end of the year is also available in the study. It is aimed to contribute to the literature in order to provide information about the monetary policies and instruments implemented by the Central Bank of the Republic in Turkey, since the proclamation of the Republic in Turkey, to how the changes in time, the differences in duties and Powers, and to set an example for the new policies to be implemented as a result of the reports of the past years.

Keywords: Natural Language Processing, computational linguistics, chatbot, self-learning, conversation strategies

¹ Mersin University, Department of Turkish Language and Literature, Assoc. Prof., sebzeocioglu@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-9375-3217

Giriş

Doğal Dil İşlemenin (Natural Language Processing) tarihi Alan Turing'in 1950'de yayımladığı *Computing Machinery and Intelligence* adlı makalesiyle başlatılabilir. Sonrasında çeviri ve konuşma algılama odağında ilerleyen çalışmalar günümüzde makine öğrenmesi, derin öğrenme ve yapay zekâ kavramları etrafında yoğunlaşmıştır. Bu çalışma Doğal Dil İşleme (DDİ) odağında kendi kendine öğrenen bir sohbet botu nasıl yaratılabilir sorusuna yoğunlaşarak insan-makine etkileşimi ve makine öğrenmesi çalışmalarına küçük de olsa bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Elbette bu katkı ağırlıklı olarak doğal insan diline ait yapısal ve işlevsel niteliklerden yararlanılarak yapılacaktır.

Alanyazında kural tabanlı botlar için *basit sohbet botu* (simple chatbot), insan gibi düşünebilen botlar için *akıllı sohbet botu* (smart chatbot), hem kural tabanlı hem de kendi kendine öğrenebilen botlar için ise *melez sohbet botu* (hybrid chatbot) terimleri kullanılmaktadır (Gawhale ve diğ., 2022: 151). Kural tabanlı bir sohbet botu olan Gökbilge'nin karşılıklı konuşma sürecinde hangi tümce yapıları, dilsel birimleri ve stratejileri kullanarak kendi kendine öğrenme hamlelerini gerçekleştirebileceği bu çalışmanın çıkış noktası olmuştur. Bu doğrultuda çalışmayı koşturarak güdüleyen kural tabanlı bir botun kendi kendine öğrenme yetisini geliştirerek yapay zekâ özellikleri taşıyan melez bir sohbet botuna dönüşüp dönüşemeyeceği sorusudur. Bu çalışmayla birlikte ortaya konan uygulamalar, DDİ ve yazılım dili aracılığıyla melez bir sohbet botu tasarlanabileceğini göstermiştir. Ortaya konan tasarımda yalnızca dilsel birimler değil, insan diline özgü karşılıklı konuşma stratejilerinden yararlanılmıştır. Böylece sohbet botunun gerçekçi, yani insansı konuşmalardan ödün vermeden doğrudan ya da dolaylı öğrenme süreçlerini gerçekleştirebileceği görülmüştür. Botun kendi kendine öğrenme sürecinde *söylem konusunu* (discourse topic) belirleyebilmesi, söylem esnasında neyi öğrenmesi noktasında oldukça yardımcı bir unsur olmuştur. Konu belirleme karşılıklı konuşmada yoğun bilgi akışı (eski bilgi ve yeni bilgi) içerisinde bir seçimi gerektirmektedir (Abdul-Raof, 2007). Söz konusu seçim söylemden edinilecek yeni bilginin daha odaksal hâle gelmesini sağlayarak oldukça ekonomik bir öğrenme sürecinin yolunu da açabilmektedir. Botun öğrenme sürecinde konusal seçimin oldukça etkili olduğu, bu çalışma kapsamında yapılan uygulamalarda somut olarak görülmüştür.

Konu belirleme gibi tanımlama ve açıklamaya dayalı dilsel yapı ve birimler, karşılıklı konuşma stratejileri, sohbet botunun doğrudan ya da dolaylı

bilgi edinme hamleleri botun kendi kendine öğrenme sürecinde neyi ne zaman ve ne kadar belleğine alıp kullanabileceğine ilişkin bir sınırlama sunmaktadır. Böylece bot karşından kendisine akan her bilgiyi değil, süzgeçten geçen bilgileri belleğinde saklayabilmektedir. Söz konusu süzgeçleme yapılmadığında botun kendini ya da konuştuğu kişileri tanımlayan bilgilerinde, gerçek dünyaya ilişkin açıklama ve tanımlamalarında tasnif edilememiş düzensiz bir bilgi yığını (“çöp bilgi”) oluşması kaçınılmaz bir hâle gelmektedir. Uygulama bölümünde öğrenilecek bilginin nasıl seçileceğine ilişkin somut örnekler verilmiştir. Bilginin süzgeçlenmesini sağlayan unsurların bot yöneticileri tarafından belirlenmesi, gerektiği durumlarda müdahale edilebilmesi bir çalışma yükünü ortaya çıkarsa da botun sağlıklı ve denetlenebilir gelişimi açısından bir avantaj sağlamıştır.

Bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan *Temel Kavramlar; Doğal Dil İşleme, Makine Öğrenmesi (Kendi Kendine Öğrenme), Sohbet Botu ve Karşılıklı Konuşma Çözümlemesi Bağlamında Konuşma Stratejileri* olmak üzere dört alt başlıktan oluşmaktadır. Adı geçen başlıklarda sohbet botu ve onun üzerinden gerçekleştirilen uygulamaların hangi alanlar ve o alanlarla ilgili hangi temel kavramlar üzerinden oluşturulduğu açıklanmıştır. İkinci bölüm olan *Veritabanı Oluşturma ve Yöntem; Sohbet Botunun Türkçe Tabanlı Veritabanı ve Oluşturulma Süreci ve Kendi Kendine Öğrenen Türkçe Sohbet Botu Oluşturma Süreci* olmak üzere iki alt başlıktan oluşmuştur. Bu başlıklar altında kullanılan programın işleyiş tasarımı, kodlama dili, veritabanı ve kendi kendine öğrenme sürecinin nasıl oluşturulduğuna ilişkin kısa bir bilgi verilmiştir. Üçüncü bölüm olan *Uygulama* başlığı altında karşılıklı konuşma stratejileri ile donatılmış konuşma örnekleri üzerinden sohbet botu Gökbilge'nin kendi kendine öğrenme süreci, bu süreci tetikleyen doğrudan ya da dolaylı bilgi edinme hamleleri açıklanmıştır. *Sonuç* bölümünde ise çalışmayla ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

1. Temel Kavramlar

Bu başlık altında sırasıyla Doğal Dil İşleme, kendi kendine öğrenme (makine öğrenmesi), sohbet botu ve konuşma stratejileri hakkında bilgi verilmiştir. Böylece uygulamaya dönük kodlamaların hangi temeller üzerinden gerçekleştirildiğine ilişkin arka planın daha iyi anlaşılabilmesi sağlanmıştır.

2.1. Temel Kavramlar

Makineler birçok şeyi insandan daha hızlı işlemleyebilir. 45 x 12 x 78 işlemini bir insandan daha hızlı sonuçlandırabilir. Binlerce bilgiyi ayrıntısıyla

saklayıp tekrar sorulduğunda başka benzer verilerle birlikte sunabilir. Bir yazılım, makinelerle dolu bir fabrikanın sorunsuz bir biçimde çalışmasını sağlayabilir. Ne var ki işin içinde doğal insan dili girdiğinde makinelerin insan beyni kadar etkin bir biçimde üretim ve çözümleme yapması sanıldığı kadar kolay değildir. Makinelerin bu zorlu görevin üstesinden gelmesini sağlayacak çalışma alanı *DDİ*'dir.

Bu noktada şu soru sorulabilir: Makineler, programlar veya uygulamalar başka işler varken neden doğal dil verileri ile uğraşsın ki? Aslında bu sorunun yanıtı oldukça basittir: İnsan dili doğrudan ya da dolaylı, az ya da çok dijital teknolojilerin vazgeçilmez bir bileşenidir. Doğal olarak Kouf'un (2009) da belirttiği gibi dil işleme geniş bir uygulama yelpazesi içerisinde önemli bir rol oynar. Makineler için işitsel giriş, otomatik dil çevirisi, güvenli sesle çalışan kilitler, otomatik transkript, işitme engellilere yönelik yardımcı cihazlar, fiziksel engelli bireyler için ses komutlarına yanıt veren cihazlar, işletim sistemleri, yapay zekâ programları, arama motorları bir çırpıda akla gelenler. İnsan dilinin dijital teknolojilerin en önemli bileşenlerinden biri olduğunu anlamak için yokluğunu düşünmek yararlı olabilir. Bir anda yeryüzünde dijital ortamda bulunan yazılı ve sesli dil verileri silinse elektrik süpürgesi, ütü gibi basit ev aletleri dışında çoğu teknolojik ürünler kullanılamaz; Genel Ağ tamamen işlevsiz hâle gelir. Sesi ve yazısı olmayan televizyon programları nedeniyle televizyon anlamsız görüntü yığınlarıyla dolu bir cihaz olur. Eğitim sistemi, sosyal medya sekteye uğrar ve iletişim ağları yalnızca görseller üzerinden kullanılamayacağı için duraklar. Makinelerle olan iletişimsel bağımız yok olur. Anand'ın (2022) da belirttiği gibi her insan makine dilini öğrenemeyeceğine göre insan dili günümüzde makinelerle olan iletişimimizin temel aracı durumundadır. İnsan dilinin dijital teknolojilerden silinmesiyle ilgili olası kötü sonuçlar saymakla bitmez. Artık dijital bir evrende yaşadığına göre insan dilinin bilgisayar yazılımları tarafından çözümlenebilmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir. Sonuç olarak, yapay zekâ insandan bağımsız kendi dilini oluşturup geçerli kılmadığı sürece dijital evrende doğal insan diline olan gereklilik azalmayacaktır.

DDİ'den söz etmeden önce *doğal dil* (natural language) teriminden söz etmek yararlı olacaktır. Alanyazında *doğal dil*, insan dili kavramıyla dönüşümlü olarak kullanılmaktadır. Böylece gönderimde bulunduğu kavram alanı *yazılım dili* (software language) kavramına bir karşıtlık oluşturur. *Doğal dil*, insanoğlunun doğuştan genetik olarak getirdiği, sezgisel ya da örtük bir biçimde

konuşucuların beyninde yerleşik olarak bulunan ve zihindeki bilişsel yapılarla iş birliği içinde çalışan soyut bir *dizge*dir (system). Buna karşın, bilgisayar dili, her ne kadar kimi zaman doğal dili taklit etmeye çalışsa da makinenin anlayabileceği kodlarla üretilmiş bilinçli bir yaratımdır. DDİ ise, çok genel anlamda, doğal dilin sözlü ve yazılı görünümüleriyle bilgisayar dili arasında anlaşılabilirlik ve çözümlenebilirlik temelinde köprüler kurmaya çalışan bir alan olarak tanımlanabilir. Bu doğrultuda makinelerin sözlü veya yazılı konuşmaları algılayıp yanıt vermeleri için geliştirilen *konuşma motorları* (speech engines) DDİ çalışmalarının tam da merkezinde yer alır.

DDİ dilin birçok bileşeni ile çözümlenebilir yapıya sahip olanağı sağlamaktadır. Doğal dile ait ham ve çoğu zaman yapılandırılmamış (“savruk”) metinlerin bilgisayar dilinde simgeleştirilip çözümlenebilir hâle getirilmesi DDİ’nin en önemli ve en güç görevlerinden biridir. Dolayısıyla DDİ doğal dille bilgisayar dili arasında anlaşılabilirliği sağlayan bir çevirmen görevini üstlenmiştir. Simgeleştirilen bir metin üzerinde sözlüksel, sözdizimsel, anlambilimsel ve edimbilimsel çözümlenmeler yapılabilen, böylece yazılım bilimi ile doğal dil arasında amaçlanan etkileşim gerçekleştirilebilmektedir. Anlambilimsel, edimbilimsel ve dolayısıyla söylem bilimsel çözümlenmeler dilin diğer bileşenleri üzerine yapılanlardan daha büyük zorluklar taşısa da bu konuda da önemli çalışmalar yapılmaya devam edilmektedir. Metinden yola çıkarak konuşucu ya da yazarın iletmek istediği niyete kolayca ulaşabilmek ise DDİ çalışmalarının varmaya çalıştığı nihai hedeflerden biri olduğu söylenebilir. Özellikle diller arası farklılıklara rağmen güçlü çevirilerin yapılabilmesi söz konusu hedefe ne kadar ulaşıldığıyla doğrudan ilişkili durmaktadır. Daha iler bir hedef ise makinelerin insanlar gibi dil üretimi gerçekleştirebilmesini sağlayacak çözümlenme araçlarını geliştirebilmektir (Dale, 2010; Ganegedara, 2018).

DDİ üzerine yapılan araştırmaların temel amaçları şu şekilde sıralanabilir (Altan ve Orhan, 2006; Delibaş, 2008): (i) Doğal dilleri anlamaya çalışan dilbilim çalışmalarına katkıda bulunmak; (ii) bu doğrultuda doğal dillerin sesbilim, biçimbilim, sözdizim ve anlambilim düzlemlerinde çözümlenmesini yaparak dizgesini betimlemek, çözümlenmek ve yeniden üretebilmek; (iii) oluşturulan arayüzlerle (interface) insanlar ile bilgisayarlar arasında iletişime dayalı etkileşimi güçlendirmek; (iv) bilgisayar ile çeviri, metin çözümlenme, özetleme, konuşma çözümlenmesi yapılabilmesini sağlayan yazılımlar geliştirmektir. Günümüz internet ve dolayısıyla bilgi çağında, DDİ, artık bağımsız bir çalışma alanı olarak yerini almıştır (Altan ve Orhan, 2006, s. 2).

DDİ disiplinler arası bir alan olduğundan birçok alanla doğrudan ilişkili olarak çalışılmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır (Eisenstein, 2019):

- (i) Hesaplamalı Dilbilim (Computational Linguistics)
- (ii) Makine Öğrenmesi (Machine Learning)
- (iii) Yapay zekâ (Artificial Intelligence)
- (iv) Bilgisayar Bilimleri (Computer Science)
- (v) Konuşma İşleme (Speech Processing)
- (vi) Etik (Ethics)
- (vii) Hesaplamalı Sosyal Bilimler (Computational Social Science)
- (viii) Olasılıklı Konu Modelleri (Probabilistic Topic Models)
- (ix) Bilgi Alma (Information Retrieval)
- (x) Metin Madenciliği (Text Mining)

DDİ yukarıda adı geçen Hesaplamalı Dilbilim, Bilgisayar Bilimleri ve Yapay zekâ çalışmalarıyla doğrudan dirsek teması bulunduğundan onların bir *alt alanı* (subfield) gibi de düşünülebilir (Patel ve Arasanipalai, 2021).

Disiplinler arası DDİ çalışmalarının amacını ve önemini daha iyi anlamak için gündelik hayatta kullanımı günden güne yaygınlaşan bazı uygulamalara değinmek yararlı olacaktır (Patel ve Arasanipalai 2021; Ganegedara, 2018; Hardeniya vd., 2016).

- (i) Yazı yazma programlarında kullanılan yazım düzeltici eklentiler,
- (ii) İnsanları binlerce sayfa metni okumaktan kurtararak zamanda büyük tasarruf sağlayan *metin özetleme* (text summarization) programları,
- (iii) Google Cloud Text-to-Speech gibi metni konuşmaya veya konuşmayı metne çeviren programlar,
- (iv) Sosyal medya gönderilerinden, yorumlarından kullanıcıların duygusal çözümlemesini yapan yazılımlar. Bu yazılımlar *duygu YZ* (emotion AI) olarak da adlandırılmaktadır.
- (v) Google, Yandex, Bing, Yahoo gibi *arama motorları* (search engines),
- (vi) Apple Siri, Microsoft Cortana, Google Voice, Google Asistan gibi konuşmaya dayalı uygulamaların sesli komutlarla çalışmasını sağlayan *konuşma motorları*,
- (vii) Bütün e-posta servislerinin kullandığı istenmeyen *e-posta sınıflandırıcıları* (spam classifiers),

- (viii) E-posta servislerinde otomatik sözcük ya da tümce tamamlayıcı uygulamalar,
- (ix) Google, Yahoo gibi şirketlerin kullandığı *haber beslemeleri* (news feeds),
- (x) Google Çeviri gibi *makine çevirisi* (machine translation) uygulamaları,
- (xi) Karşılıklı konuşmaya dayalı bir yapay zekâ olan IBM Watson gibi derin öğrenmeye dayalı programlar,
- (xii) Firmalar, siyasi partiler veya yöneticiler için sosyal medyayı izleyerek çözümleme verileri sunan programlar.

DDİ çalışmalarında kullanılabilecek GATE, Mallet, Open NLP, UIMA, Stanford toolkit, Genism, Natural Language Tool Kit (NLTK) gibi birçok *açık kaynak araçları* (open source tools) bulunmaktadır. Bu araçlar kullanılarak gerçekleştirilen yaygın uygulama ve programlar bulunmaktadır (Hardeniya vd., 2016).

Bugün DDİ, güç görevlerini yerine getirebilme noktasında baskın üç yaklaşım odağında çalışmalarını sürdürmektedir: *kural tabanlı* (rule-based), *geleneksel makine öğrenmesi* (traditional machine learning) olarak da bilinen *istatistik tabanlı* (statistical-based) ve *sinir ağ tabanlı* (neural network-based) yaklaşımlar (Patel ve Arasanipalai, 2021, s. 11). Bu yaklaşımların doğal olarak yapay zekâ, sohbet botları gibi çalışma alanlarına yansıyan yönleri bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar kısaca şunlardır:

- (i) Kural tabanlı DDİ: Alan uzmanları ve özellikle dilbilimcilerin etkin olarak görev yaptığı dolayısıyla insan müdahalesi ve denetlemesine en açık yazılımların oluşturulduğu DDİ yaklaşımıdır. Söz gelimi *{-(I)yor}* ekinin eylemlerden sonra, *{+CI}* kılıcı ekinin adlardan sonra, sözcükteki art dil ünlülerinden sonra çoğul ekine ait [lar] altbiçimciğinin gelmesi gerektiği gibi ayrıntılı ve çok sayıda kuralın işletilebilmesi bu yaklaşımın başarıyla gerçekleştirdiği çalışmalardır. Denetlenebilir başarılı sonuçlar alınabilse de büyük dil verileri üzerinden dil kurallarını işletebilmek oldukça sıkıcı, yorucu ve külfetli çalışmalar gerektirmektedir. Bütün veri üzerinde olası hataların bulunup

yine bütün veri göz önünde bulundurularak etkin çözümler üretilmesi gerekmektedir.

- (ii) Geleneksel (ya da klasik) makine öğrenmesi: Bu yaklaşım az kuralla çok veri işleme bakış açısı odağında çalışmalarını sürdürür. İstatistik tabanlı bir yaklaşımdır. Dil uzmanlarının müdahalesi bu yaklaşımda da gereklidir ancak yazılım mühendisliği biraz daha ön plana çıkar. Kural-tabanlı yaklaşımla karşılaştırıldığında büyük veriler üzerinde daha kolay ve daha genelleştirilebilir kuralların işletilebildiği bir yaklaşım olduğu söylenebilir.
- (iii) Sinir ağları: Sinir ağları tabanlı yaklaşım makine öğrenmesinde görülen eksiklikleri gidermeye çalışır. Mühendislik bağlamında insana ihtiyaç duyulsa da temsili öğrenme üzerinden sinir ağları kendi kendine öğrenebilir. Öğrenmenin gerçekleşebilmesi çok büyük veriler gerektirir ancak internet çağı bu gereksinimi fazlasıyla karşılar. Bu yaklaşım derin sinir ağları (yani derin öğrenme) çalışmalarıyla beslenir.

DDİ çalışmalarının kazandıracığı en büyük katkılarından biri tersine mühendislikle insan dilinin daha iyi anlaşılmasını sağlaması olacaktır.

2.2. Makine Öğrenmesi (Kendi Kendine Öğrenme)

Çağdaş DDİ çalışmalarının birçoğu makine öğrenmesi üzerinedir. Birçok karmaşık program DDİ ve makine öğrenmesi alanlarının ortak ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Raaijmakers, 2022). Bununla birlikte DDİ ile yapılan makine öğrenmesi çalışmalarının diğer makine öğrenmesi çalışmalarından ayrılan kimi yönleri bulunmaktadır. Görüntü ve seslerin aksine doğal dile ait metin verileri daha ayrık ve parçalanabilir bir örüntü sergilemektedir. Ancak bu simgesel birimlerin örüntüsünden ortaya çıkan bileşim bütünlüğü kademeli ulaşılan bir çözümlenme olanağı sunmaz. Yine sözcükler etiketlenebilir birimler olarak

görünse de her an yaratılan sözcükler doğal dil algoritmalarında öngörülemeyen gözlemlere karşı sağlam olmalıdır. Metinler donmuş dizilimler görünse de aynı birimlerin farklı dizilimleri daha önce hiç karşılaşılmayan dizilimler ve anlamlar ortaya çıkarır. Bu insan dilinin yaratıcı üretkenliğiyle ilişkilidir ve makine öğrenimi yöntemleri dilin bu yönünü göz önünde bulundurmalıdır. Yoksa aynı sözcükler ve öbeklerden oluşsa da makinenin söz gelimi *eski kalenin büyük demir kapısı*, *büyük kalenin eski demir kapısı* biçimindeki iki farklı sözceyi birbirinden ayırarak anlamlandırması, *ceviz büyüklüğündeki yalçın dağ* öbeğinin sonuna *taşları* sözcüğünü eklemekten büyüklükle ilgili mantıksal bulanıklığı çözmesi, **büyük kalenin kapı eski demiri* gibi dilbilgisi dışı bir yapıyı algılaması oldukça güç olacaktır (Eisenstein, 2019).

2.3. Sohbet Botu

Sohbet botu, yazılımında yer alan konuşma motoruyla doğal dilin karşılıklı konuşma stratejilerini gerçekleştiren uygulamadır. Yukarıdan bir bakışla *soru yanıtlama sistemi* olarak da tanımlanabilir. Bu yönleriyle DDİ çalışmalarının tam da odağında bulunmaktadır.

Konuşma motorları; *konuşmayı tanıma* (speech recognition), algılama, çözümleme amacıyla oluşturulmuş algoritmalarıdır.

Konuşma motoruyla çalışan dil algılayıcı yazılımlar *doğal dili anlama* (natural language understanding/NLU), *yapay zekâ* (artificial intelligence/AI), *makine öğrenimi* (machine learning/ML), *derin öğrenme* (deep learning/DP), *grafiksel kullanıcı arayüzleri* (graphical user interfaces/GUI), *sesli iletişim arayüzleri* (voice-enabled conversational UI), *sohbet botu* (chatbot), *sesli bot* (voicebot) çalışmalarının daha ileri düzeylere ulaşmasında bir kaldıraç görevi üstlenmektedir (Batish, 2018; Janarthanam, 2017; Mittal, 2019).

Sohbet botu kullanıcılardan aldığı dil girdisini algılayıp işleyerek mantıklı, akla uygun ve ilişkili yanıtlar veren bir yazılımdır. Sohbet botları *kural tabanlı* (rules-driven) ya da yapay zekâ motorlarıyla metin üzerinden kullanıcılarla hızlı bir biçimde etkileşime girebilen programlardır (Khan ve Das, 2018; Singh vd., 2019).

Karşılıklı konuşmaya dayalı *kullanıcı arayüzleri* (user interfaces) ve bunların en iyi örneği olan sohbet botları insan-makine ve hatta makine-makine etkileşimi açısından insanlığa yeni kapılar açmaktadır. Sohbet botu üzerine yapılan çalışmalar yapay zekâ araştırmalarının önemli bir bölümünü

kapsamaktadır. Kullanıcılar ve sohbet botu arasında gerçekleşen etkileşimle ortaya çıkan veri, yapay zekânın nasıl insan gibi konuşacağı ve hatta düşünceği noktasında güçlü ipuçları sunar. Bunun yanı sıra sohbet botları ticaretten eğitime kadar günlük yaşamda ihtiyaç duyulan birçok görevi başarıyla yerine getirebilmektedir. Büyük firmaların büyük yatırımlar yaparak peş peşe çıkardıkları yardımcı (asistant) konuşma motorları ve onların bir türü olan sohbet botlarının gelecekte insanlığın yükünü azaltacak büyük görevler üstleneceğine ilişkin ipuçları vermektedir (Batish, 2018; Janarthanam, 2017; Mittal, 2019).

Temel olarak iki tür sohbet botları bulunmaktadır: *kurumsal yardımcıları* (enterprise asistants) ve *kişisel yardımcıları* (personal asistants). Kurumsal yardımcı türünde olan sohbet botları müşteri temsilcisi ve mağaza yardımcısı görevini yerine getirmek için oluşturulmuştur. Müşteriyle konuşarak satış veya teknik destek noktasında kolaylıklar sağlarlar. Yedi yirmi dört çevrimiçi olmaları, müşteriye daha otomatik ve hızlı yanıt verebilmeleri, müşterinin hizmet sürecinde basit ve kolay adımlarla ilerlemesini sağlamaları gibi birçok avantajlı yönleri bulunmaktadır. Facebook Messenger, Skype ve Slack gibi birçok kanalda kurumsal yardımcı olarak görev yapmaktadırlar. Alexa, Siri ve Cortona gibi kişisel yardımcı görevindeki botlar ise metin gönderme, aramaları yönlendirme, müzik alma gibi kullanıcının talep ettiği işlemleri gerçekleştirirler (Janarthanam, 2017). Kullanıcının doğrudan sağlık, turizm ya da eğitim amaçlı kullandığı botlar da yine kişisel yardımcı botlar içerisinde değerlendirilebilir.

Botların konuşmaya dayalı algoritmaları temel olarak ya *kural tabanlı yaklaşım* (rules-based approach) ile ya da *yapay zekâ tabanlı yaklaşım* (AI-based approach) ile oluşturulur. Her iki yöntemin birbirinden üstün yönleri olduğu gibi güçsüz yönleri de bulunmaktadır. Kural tabanlı yaklaşımda botun verdiği yanıtların doğruluğu ayarlanabilir bir tasarım içerir. Sezgisel olarak anlaşılabilir daha yalın bir akışa sahip olur. Bundan dolayı kullanıcılar bot uygulamasını daha kolay kullanabilirler. Çekirdek algoritmada yeni düzenlemeler yapmadan genişletilebilirler. Öte yandan kural tabanlı yaklaşımla oluşturulmuş botların işlevselliği kalıplarla sınırlanmıştır. Bağlamı anla menü getir, ardından isteği yerine getir gibi basit iki adımla ilerler. Yanıt verebilme açısından sınırlı bir veriye sahiptir. Yapay zekâ tabanlı yaklaşım ise ileri konuşmalar gerçekleştirebilmesi, öngörülemeyen sayısız senaryolar ve metinler içermesi, kendi kendine özel yanıtlar üretebilmesi gibi üstün özellikler barındırır. Buna karşı yapay zekâ tabanlı yaklaşımda konuşma motorunun geliştirilmesi

daha karmaşık ve güç bir süreç içerir. Yanıtlarının her zaman %100 oranda doğru olması beklenmez ve çok geniş bir veritabanı gereksinimi taşır (Singh vd., 2019).

2.4. Karşılıklı Konuşma Çözümlemesi Bağlamında Konuşma Stratejileri

Karşılıklı Konuşma Çözümlemesi (Conversation Analysis), bir Söylem Çözümlemesi yöntemidir (Keçik, 2002, s. 55). Bir toplumun konuşan üyesi olarak insanın, bir diğeriyle her gün gerçekleştirdiği sosyal etkileşimler, söylemsel gerçekleştirimler üzerine kurulu sosyal eylemlerinin düzeni ve organizasyonu üzerinde çalışmaktadır. Söylem Çözümlemesinin sosyal psikoloji, iletişim, bilişbilim gibi alanlarla ilişkili disiplinler arası bir yönü bulunmaktadır (Psathas, 1995: 2). Tanımdan da anlaşıldığı üzere, Konuşma Çözümlemesi doğal ortamda gerçekleşen karşılıklı konuşmaları inceler ve bu incelemelerin sonunda hiç de rastlantısal olmayan toplumsal etkileşime dayalı metinsel düzenlilikleri bulmaya çalışır. Sözelimi, bir telefon görüşmesine başlamanın farklı bağlamlara duyarlı konuşma düzenleri vardır. Bütün söylem çözümlemeleri için önemli olan bağlam kavramının örüntülenme açısından iki yönü bulunmaktadır: *ileriye dönük* ve *geriye dönük*. Karşılıklı konuşmada konuşmacılar amaçlarına göre bağlamı ileriye ya da geriye dönük olarak örüntüleyebilirler. Bu olgu, karşılıklı konuşmada sözcelerin bağlamsal ilişki temelinde sürekli düzenlendiğini ve konuşma zincirleri oluştuğunu göstermektedir (Keçik, 2002, ss. 55-56).

Karşılıklı konuşmada konuşmanın tarafları birbirlerinin ortaya koyduğu ipuçlarından yararlanmaktadır. Konuşmanın tarafları üretim esnasında yeni konular açarlar, eski bilgi ile yeni bilgi arasındaki örüntülerin üzerinden bir bağlam oluştururlar. Kısaca, karşılıklı konuşma bir iş birliğine dayanır ve bu işbirliği etrafında sürdürülür (Keçik, 2002: 59). Başlangıcında sınırlamalar çizilmemiş sıradan bir konuşmada genellikle şunlar bulunur (Sacks vd., 1974): (i) Konuşmacı değişimi tekrarlanır veya en azından gerçekleşir; (ii) Büyük bir çoğunlukla bir seferde bir konuşmacı konuşur; (iii) Bir seferde birden fazla konuşmacının konuşması yaygın olsa da uzun süreli değildir; (iv) Konuşmanın bir diğerine geçiş sırası genellikle boşluk ve çakışma olmadan gerçekleşir. Küçük boşluklar ve çakışmalarla birlikte bu tür geçişler en yaygın olanıdır; (v) Konuşma sırasına ait düzen sabit değildir; yani değişkendir; (vi) Konuşma süresinin uzunluğu sabit değildir; yani değişkendir; (vii) Konuşmanın süresi önceden belirlenmiş değildir; (viii) Konuşmacıların ne söyleyeceği önceden belirlenmiş değildir; (ix) Sıraların olası bir dağılımı önceden belirlenmiş değildir; (x) Konuşmacıların sayısı önceden belirlenmiş değildir; yani değişken bir süreç

izleyebilir; (xi) Konuşma sürekli ya da süreksiz olabilir; (xii) Sıra ayırma tekniği açıkça kullanılır. Halihazırda konuşan taraf bir sonraki konuşmacıyı seçebilir (sözgelimi adres göstererek soru sorabilir) ya da konuşmacılar, konuşmayı başlatmayı kendileri seçebilirler; (xiii) Sıra oluşturma bir sözcük de olabilir bir tümce de; (xiv) Söz sıralarında oluşan hatalar için çeşitli onarım mekanizmaları söz konusudur; örneğin, iki kişi aynı anda konuşmaya başladığında biri geri adım atarak konuşmayı durdurup hatayı gidermeye çalışacaktır.

Karşılıklı konuşma ister iki kişiden isterse de daha fazla kişiden oluşsun, uygulanacak stratejilerin doğal olarak iki yönü bulunmaktadır: *kişinin kendisine yönelik stratejiler* (self-directed strategies) ve *karşıdakine yönelik stratejiler* (other-directed strategies). Kişinin kendisine yönelik stratejilerde genellikle yanlış anlama durumunda söylediklerinin amacını açıklama çabası söz konusudur. Bu bağlamda, açıklamadan sonra (“Anlatmak istediğim tam olarak böyle bir şey değil”) ya da açıklamadan önce (“Lütfen bu söyleyeceklerimi kimse üzerine alınmasın”) kimi sözceler üretilebilir. Karşıdakine yönelik stratejilerde ise iletişim karşıya odaklıdır. İstenilen davranışa yönlendirme içeren bu tür stratejilerde bir çatışma olabileceği gibi bir iş birliği de söz konusu olabilir. Bu bağlamda “Çok haklısın”, “Aynen senin gibi düşünüyorum”; “Bu bir şaka değil mi?”, “Böyle kötü bir düşüncenin aklından geçeceğini bile varsaymıyorum” (Bal, 2004, ss. 26-27).

Karşıdakine yönelik stratejide görüldüğü gibi olumlu ve olumsuz olmak üzere iki temel tavır ortaya çıkmaktadır. Bu tavır Cissna ve Sieburg’un (1981) çalışmasında iki kavramla karşılaştırmalı olarak verilmektedir: *onaylama* (confirmation) ve *reddetme* (disconfirmation). Bal (2004), konuşma stratejilerinin iletişime dayalı etkileşimsel stratejiler ve dilsel stratejiler olarak da ayrılabilceğini belirtmiştir.

Sohbet botu temelinde ele alınan konuşma stratejilerinin odağında iki temel hareket noktası olduğu görülmüştür: Bunlardan birincisi, sohbet edilirken onun bir bot olduğunun unutulma derecesi, yani geliştikçe insansı olma niteliğinin artması; ikincisi ise botla yapılan sohbetlerin kesintisiz, sürdürülebilir ve akıcı bir diyalog zincirini oluşturabilmesidir. “Diyalog zinciri”ni, sohbetin kesintisizliğini sağlayan en temel konuşma bileşeni *konudur* (topic). Bir konuşma aynı konu etrafında sürebileceği gibi kesintilere uğrayan veya değişen bir zincir de oluşturabilir. Keenan ve Schieffelin (1976), söylem konularının gerçekteşimini ikiye ayırmaktadır: *Kesintisiz (continuous) söylem konusu* ile *kesintili (discontinuous) söylem konusu*. Kesintisiz söylem konusunun söylemde iki süreci söz konusudur:

(i) Bir konu üzerinde işbirliği güden (topic-collaborating) ve (ii) işbirliği gütmeyen birleştirici konu (topic-incorporating). Var olan söylem konusu dışına çıkılan kesintili söylem konusu ise (i) giriş yapılan yeni konu (topic-introducing) ve (ii) yeniden dönülen konu (topic-reintroducing) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İşbirliği güden konu değişmeden aynı konu etrafında akan konuşmalardan anlaşılabilir. Birleştirici konu aynı konu etrafında açılan alt konularla sürer. Giriş yapılan yeni konu önceki konunun kesintiye uğramasına yol açar. Kesintiye uğratılan konuya yeniden dönülmesi yeniden dönülen konu olarak adlandırılmaktadır. Konuşma stratejileri değerlendirilirken Keenan ve Schieffelin'in (1976) sınıflandırması göz önünde bulundurulacaktır. Böylece, bir stratejinin konuyu kapattığı mı, zenginleştirdiği mi veya yeniden mi açtığı noktasında daha belirgin değerlendirmeler yapılabilecektir.

Sohbet botunun kendi kendine öğrenme sürecini kolaylaştırma amacıyla belirlenen bazı konuşma stratejileri botun konuşma dizgesine eklenmiştir. Onlardan bazıları şunlardır: *söz sırası* (turn-taking), *arka kanal* (back-channel), *rica etme* (requesting), *açıklama verme* (giving clarification), *kibarlık stratejisi* (politeness strategy), *sürdürücü sorular* (follow-up questions) ve *samimiyet* (sincerity). Adı geçen bu stratejiler bu çalışmanın uygulama bölümünde kısaca açıklanıp örneklendirilecektir.

2. Veritabanı Oluşturma ve Yöntem

2.1. Sohbet Botunun Türkçe Tabanlı Veritabanı ve Oluşturulma Süreci

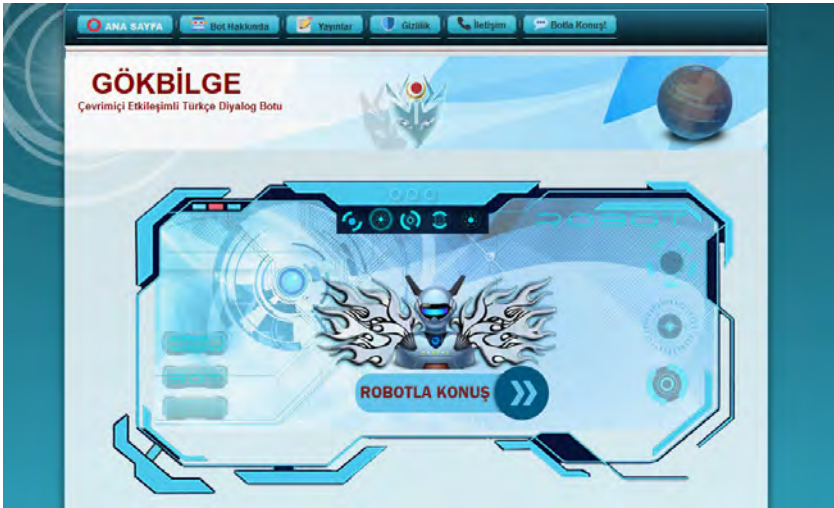
Türkçe sohbet botu Gökbilge, *Yapay zekâ İşaretleme Dili* (Artificial Intelligence Mark-up Language) ile yazılmıştır (bk. Wallace, 2003; Worswick, 2022). AIML bir sohbet botu geliştirme aracıdır (Janarthanam, 2017). Bu yazılım dili tam adından daha çok AIML kısaltması ile tanınmakta ve anılmaktadır.

Veri oluşturma süreci bir yönetici paneli üzerinden temel olarak üç aşamadan oluşmaktadır: (i) Konuşucuların konuşma kayıtlarını gözleme, değerlendirme; (ii) gerekli diyalogları, uygulama ve oyunları AIML ile kodlama; (iii) bot kullanımlarını gözlemleyerek veritabanı üzerinde sürekli iyileştirme yapma (bk. Sebzecioğlu, 2019; Sebzecioğlu, 2022).

Şekil 1: Gökbilge'nin Genel İşleyişi ve Veri Toplama Süreci

Aşağıda sırasıyla Gökbilge'nin Genel Ağ sitesi ve mobil cihazlara uyumlu arayüzüne ilişkin ekran görüntüleri aktarılmıştır. Gökbilge'nin Genel Ağ adresi www.gokbilge.net biçimindedir.

Şekil 2: Gökbilge'nin Genel Ağ Arayüzü

Şekil 3: Gökbilge'nin Mobil Cihazlara Uyumlu Arayüzü

2.2. Kendi Kendine Öğrenen Türkçe Sohbet Botu Oluşturma Süreci

Kendi kendine öğrenebilen sohbet botu oluşturabilmek için ilk olarak öğrenme sürecini tetikleyecek, yani botun neyi belleğine alıp almayacağına karar verebileceği dilsel yapılar belirlenmiştir. İkinci olarak, öğrenme sürecini başlatıcı yapıların karşılıklı konuşma stratejileri içerisinde nasıl yer alabileceği üzerinden durulmuş ve örnek diyalog uygulamaları oluşturulmuştur. Son olarak bütün bu belirlemelerin AIML etiket ve kodlamaları ile nasıl kodlanabileceği belirlenmiş ve örnek uygulamalar süreci böylece tamamlanmıştır.

3. Kendi Kendine Öğrenen Türkçe Sohbet Botu Oluşturma Süreci

Sohbet Botu Gökbilge'nin kendi kendine öğrenme sürecini tetikleyen diyalogların oluşturulmasında iki temel hamle izlenmiştir. İlki, botun doğrudan bilgiyi talep ettiği hamle; ikincisi ise botun dolaylı olarak bilgiyi almayı hedeflediği hamledir. Bütün bu hamleler özellikle tanımlama ya da açıklama ihtiyacı doğuran belirli tümce kalıpları ve o kalıpları oluşturan biçimbirimlerden oluşturulmuştur. Bütün bu hamleler karşılıklı konuşma stratejileriyle

desteklenmiştir. Böylece botun doğal bir sohbet sürecinde bilgileri belleğe aktarması sağlanmıştır.

Bu bölümde konuşma stratejileri ile sohbet botunun öğrenme sürecini tetikleyecek dilsel yapıların nasıl sentezlenebileceğine ilişkin örnek diyaloglar üzerinde durulacaktır. Bu çalışmada konuşma stratejileri kendi kendine öğrenme sürecinin destekleyici unsurlar olarak ele alınmıştır. Çalışmanın asıl amacı botun öğrenme sürecini tetikleyici dilsel yapıların neler olabileceği üzerine gözlem ve tespitler yapıp bir sohbet botu üzerinden bunu göstermektir. Ancak sohbet botuna ait her hedefin karşılıklı konuşma üzerinden gerçekleştirilmesi, konuşma stratejilerini göz önünde bulundurmayı gerekli kılmaktadır. Aşağıda bu çalışma kapsamında belirlenen dokuz karşılıklı konuşma stratejisi üzerinden sohbet botunun kendi kendine öğrenme sürecine nasıl girdiğine ve botun öğrenip öğrenmediğine ilişkin sorularla nasıl denetleme yapılacağına ilişkin bilgiler verilecektir. Bunun yanı sıra diyaloglar üzerinde botun neyi *konu* (topic) olarak belirlediği, ne zaman doğrudan ya da dolaylı öğrenme hamlesi yaptığı parantezler içerisinde gösterilmiştir.

(i) Sürdürücü Sorular ve Yorumlar: Diyalogun sekteye uğramasını önlemek, karşılıklı *etkileşimi* (interaction) sürdürmek, konuşulan kişiden daha fazla ve daha açık ve daha ayrıntılı bilgiler almak amacıyla kullanılan *sürdürücü sorular* (follow-up questions) ya da *sürdürücü yorumlar* (follow-up comments) karşılıklı konuşma stratejilerdendir (Rubin & Rubin, 2012; Washburn ve Christianson, 1995). Bu strateji amacı gereği Konuşmacıdan bilgi elde etmeye oldukça elverişlidir.

- 1) **Konuşmacı:** Sıkıldım
Gökbilge: En sevdiğin renk ne?
Konuşmacı: Off!
Gökbilge: Müzik dinlemeyi seviyor musun?
Konuşmacı: Hayır.
Gökbilge: O zaman başka bir soru sorayım.
Konuşmacı: Sor.
Gökbilge: En son hangi kitabı okudun?
Konuşmacı: Tutunamayanlar. (← Tutunamayanlar bot tarafından konu olarak belirlendi)
Gökbilge: Bu kitabın yazarı kim? (← Botun doğrudan bilgi edinme hamlesi)
Konuşmacı: Oğuz Atay.
Gökbilge: Demek OğUZ ATAY. Bu bilgiyi saklayacağım istersen sor.
Konuşmacı: Kitabın yazarı kim?
Gökbilge: TUTUNAMAYANLAR adlı kitabın yazarı OğUZ ATAY demiştin.

(1)'de görüldüğü üzere Konuşmacı sıkıldığını belli eden ifadeler kullandığında Gökbilge konuşmayı sürdürmeye çalışmakta ve dolayısıyla karşılıklı konuşmanın sonlanmasını önlemeye çalışmaktadır. Gökbilge farklı farklı sorularla Konuşmacıyı etkin kılmaya çalışmaktadır. Bot, "Bu kitabın yazarı kim?" sorusunu konu olarak belirlediği kitabın yazarını öğrenip belleğine atmak için kullanmaktadır. "Kitabın yazarı kim?" sorusuyla botun yazarı öğrenip öğrenmediği denetlenebilmektedir.

(ii) **Söz sırası:** *Söz sırası* (turn-taking), saygı kuralları çerçevesinde tam zamanı ve yerinde yapılması gereken hamlelerden biridir. Karşılıklı konuşma organizasyonunun olmazsa olmaz temel bileşenlerindedir, bundan dolayı bağlama ya da konuşmacıların özelliklerine duyarlı olarak gerçekleşmek zorunda değildir (Sacks vd., 1974). Ancak, bir konuşma stratejisi olarak kullanıldığında konuşmacıların niyetlerine göre konuşmayı düzenleyebilir. Bu strateji doğru uygulanmadığında, bu ister sezgisel isterse de bilinçli yapılmış olsun, iki taraf arasındaki saygı zemini bozulabilir; ya da konuşmacılar arasında güç temelli hâkimiyet mücadelesinin bir aracı olabilir (Tekdemir, 2008: 58). Öte yandan bu stratejiyle karşılıklı konuşmanın taraflarından biri kendi üzerindeki odağı kaldırarak karşı tarafa aktarabilir. Sözelimi, bir konuşucu konuşmayı sürdürücü taraf olmak ya da kendisi hakkında sorulan bir soruya yanıt vermek istemiyor olabilir. Bunun sonucu olarak ortaya çıkan soruya soruyla karşılık vermenin ya da "eee", "şey", "yani", "evet", "ha", "doğru" gibi dolgu sözcükleri kullanmanın da bu tür bir strateji olduğu söylenebilir (Washburn ve Christianson, 1995). Bu çalışmada kullanılan strateji tam olarak budur. Bu stratejiyle "Desinler!", "Yoo!", "Eee yani?" gibi ifadelerle söz sırası geçirilip karşı tarafa yani Konuşmacıya verilmiştir. Ancak, bu strateji konuşmanın tek taraflı ilerlemesine neden olacağından karşılıklı konuşma boyunca sürdürülemez. Bundan dolayı (2)'de görüldüğü üzere Gökbilge bir noktadan sonra içerisinde açıklama içeren "Herkes istediğini düşünebilir sonuçta. Ama ben hayatımın her anını başkalarına ait sözlerin gölgesinde geçiremem." tümcesiyle sohbetin tek taraflı ilerleyen monotonluğunu sekteye uğratmıştır. Ardından gelen sözcede "Gökbilge X bittir" kalıbını algılayan Gökbilge Konuşmacının kalıpta X ile gösterilen bölüme eklediği yeni bilgiyi belleğine almıştır. "Sen nasıl bir botsun?" sorusu botun belleğini denetlemek adına sorulabilmektedir.

- (2) **Konuşmacı:** Senin hakkında yalancısın diyorlar.
Gökbilge: Desinler!
Konuşmacı: Kızmadın mı?
Gökbilge: Yoo!

Konuşmacı: Senin hakkında bencil diyorlar.

Gökbilge: Eee yani?

Konuşmacı: Ama...

Gökbilge: Herkes istediğini dūřünebilir sonuĉta. Ama ben hayatımın her anını başkalarına ait sözlerin gölgesinde geçiremem.

Konuşmacı: Bravo! Gökbilge özgüvenli bir bottur diyebilir miyiz? (← “Gökbilge X bottur diyebilir miyiz” kalıbı algılandı) / (← Botun dolaylı bilgi edinme hamlesi)

Gökbilge: Estağfurullah, sağ olun. Evet, ben ÖZGÜVENLİ BİR bir botum.

Konuşmacı: Sen nasıl bir botsun?

Gökbilge: Ben ÖZGÜVENLİ BİR botum.

Söz sırası, çeşitli sosyolojik ve psikolojik nedenlerden kaynaklı olarak *söz kesme* (interruption) girişimiyle birlikte bir söz alış stratejisi biçiminde de gerçekleşebilir. Yani, konuşucu, bir biçimde söylemek istediklerini tamamlamak amacıyla konuşma sırasını vermek istemeyebilir, bu durumda söz kesme girişimlerini etkisiz bırakarak konuşma sırasını kaptırmak istemeyecektir (Tekdemir, 2008). Ancak, bu tür bir söz sırası stratejisinin uygulanmasına Gökbilge'nin yapısı izin vermemektedir. Konuşmacı ile Gökbilge, sistem gereği, karşılıklı birbirlerini beklemek durumundadır. Bu bağlamda, Gökbilge'nin işleyiş sistemine entegre edilemeyecek bir diğer konuşma olgusu ise konuşmacıların söz sırasını beklemeden aynı anda konuşması ve bunun amaçlı olarak diğerinin sırasını kapmaya yönelik olarak gerçekleştirilen *üst üste binme* veya *ĉakıřma* (overlap) stratejisidir. Söz sırası geldiğinde konuşma sırasını yine karşı tarafa vermek için ya da kendi konuşma parĉasının aralarında kullanılan *boşluk* (gap) veya *sessizlik* (silence) stratejisi de bu projeye yerleştirilemeyecek konuşma bileşenlerindedir. Gerçek konuşmalarda söz sırasının bittiğine ilişkin ezgisel örüntüleri kullanılmaktadır (Keĉik, 2002: 58). Gökbilge, bir konuşmanın bitip kendisine sıra geldiğini konuşmacının klavyedeki “enter” tuşuna ya da konuşma kutucuğundaki “ilet” düğmesine tıklamasıyla anlamaktadır. Dolayısıyla, konuşma sırasının döneceğine ilişkin ipucu niteliğindeki ezgi örüntülerinden bu aşamada yararlanılamamaktadır.

(iii) **Arka kanal:** İlgi ve dikkatin devam ettiğini, karşı tarafı anladığını ve bazen aynı dūřüncede olduğunu gösteren *arka kanal* (back-channel), karşılıklı konuşma bileşenlerindedir (Doi, 2012; Washburn ve Christianson, 1995). Bir strateji olarak arka kanal *söz sırasına* (turn taking) gerek kalmadan hâlihazırda konuşan kişinin devam etmesini sağlar. Yani, konuşan kişiye “Ben sadece

dinlemekteyim, sen konuşmaya devam et” mesajı verilir. Konuşmada karşılıklı işbirliğini ve dolayısıyla etkileşimi güçlü kılar. Arka kanal göstericileri, tabii kullanıldığı bağlamda söz konusu işlevi kazanan “ah”, “ah evet”, “humm”, “haklısın”, “elbette” gibi sözcülerden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra, *yinelemeler* (repetitions), *açıklamalar* (paraphrasing), *onarımlar* (repairings), *donatıcı sözcükler* (providing words) de arka kanal işlevlerini destekleyen hamlelerdendir. Yinelemeler, *onaylama* (confirmation) yoluyla konuşmayı desteklerler (Doi, 2012).

- 3) **Konuşmacı:** Önemli bir şey söyleyeceğim sana.
Gökbilge: Dinliyorum.
Konuşmacı: Sana bir şey söyleyebilir miyim?
Gökbilge: Elbette.
Konuşmacı: Bir şey söyleyeceğim?
Gökbilge: Evet?
Konuşmacı: Aşk ateş gibidir. (←“Aşk X gibidir” kalıbı algılandı) /
(←Botun dolaylı bilgi edinme hamlesi)
Gökbilge: Demek aşk ATEŞ gibidir. Bu metaforu hatırlayacağım.
Konuşmacı: Aşk nedir?
Gökbilge: Aşk ATEŞ gibidir.
Konuşmacı: Aşk neye benzer?
Gökbilge: Aşk ATEŞ gibidir.

(3)’te botla yapılan karşılıklı konuşmadan görüldüğü üzere bot Konuşmacıyı dinlediğini belirtmek, ne söyleyeceğini merak ettiği duygusunu karşı tarafa geçirmek için “Dinliyorum.”, “Elbette.”, “Evet?” gibi ifadeleri arka kanal olarak kullanmıştır. Botun veritabanında “aşk” konusuyla ilgili bilgi toplamasını sağlayacak “aşk X gibidir” kalıbı kodlandığından “Aşk ateş gibidir.” tümcesini algıladığına kalıpta boşluk olarak bırakılan kısmı belleğine aktarmaktadır. “Aşk nedir?” diye sorulduğunda kalıba Konuşmacının “aşk” ile ilgili verdiği bilgiyi ekleyerek “Aşk ATEŞ gibidir.” biçiminde aktarabilmektedir.

(iv) Rica etme: Konuşucunun sözcüsünü dinleyicinin soru olarak tekrarlamasını, anlamadığını gösteren “Ne?”, “Ha?” gibi ifadeler kullanmasını, yakın anlamlı başka sözcüklerle sorarak ifade etmesini sağlayan strateji *rica etme* (requesting) olarak adlandırılmaktadır (Washburn ve Christianson, 1995).

(4)’te rica etme stratejisi “Tekrar edebilir misin lütfen?”, “Tamam, teşekkür ederim açıklaman için.” sözcülerinde kullanılmıştır. Botun bilgi edinme süreci Konuşmacıya verecek yanıtı bulunmadığında devreye girmiştir. Bot “Anlamadım.” gibi bir yanıt vermektense anlamama durumunu bilgi edinme sürecine dönüştürerek verimli bir konuşma ortamı oluşturmuştur. Öte yandan

bot, söz konusu hamleyle konuyu değiştirmiş, konuşmadaki tıkanıklığı aşarak iletişim örgüsüne yeni bir yön vermiştir. Gökbilge doğrudan bilgi edinme hamlesiyle “Aysar ne demek?” sorusunu Konuşmacıya yönlendirmekte, bu yolla bilgi edinme sürecini başlatmaktadır. Bot bilgi edinmeyi kendi talep ettiğinden doğrudan bilgi edinme hamlesi içerisinde yer alır.

Konuşmacı: Hala.

4)

Gökbilge: Tekrar edebilir misin lütfen?

Konuşmacı: Anlamadın mı?

Gökbilge: Tam olarak hangisi yani? Hala ya da hâlâ?

Konuşmacı: Babanın kardeşi olan hala.

Gökbilge: Tamam, teşekkür ederim açıklaman için.

Konuşmacı: sdsdfsds

Gökbilge: Aysar ne demek? (← Bot anlamadığı ifadeleri bilgi toplama stratejisi ile savuşturuyor.) / (← Botun doğrudan bilgi edinme hamlesi)

Konuşmacı: Aysar ayın etkisiyle huyunun değiştiği sanılan kimse demektir. (← “aysar X demektir” kalıbı algılandı)

Gökbilge: Aysar sözcüğünün AYIN ETKİSİYLE HUYUNUN DEĞİŐTİĐİ SANILAN KİMSE demek olduğunu belleğimde saklayacağım.

Konuşmacı: Aysar ne demek?

Gökbilge: Aysar AYIN ETKİSİYLE HUYUNUN DEĞİŐTİĐİ SANILAN KİMSE demektir.

(v) Açıklama verme: Dinleyicinin tanımlayıcı, başka türlü ifade edici veya örnekleyci sözceler ile konuşucuyu anlamaya çalışmasını sağlayan strateji *açıklama verme* (giving clarification) olarak adlandırılmaktadır (Washburn ve Christianson, 1995). Açıklama verme aynı zamanda konuşucuyu *kolaylaştırma* (facilitation) ve *basitleştirme* (simplification) stratejilerini kullanmaya itme görevini de üstlenmektedir. Önemli bir diğer nokta ise konuşmanın, özellikle soru ile başlayan diyaloglarda yalnızca *bitişik çiftlerden* (adjacency pairs) oluşmayıp aynı zamanda bir de *geri bildirim* (feedback) içeren üçlü bir yapıya sahip olmasıdır. Özellikle ikinci dil öğretimindeki görünümleri üzerinden gösterilen *öğretmen başlatma-öğrenci yanıt-öğretmen geri bildirim* (teacher initiation-pupil response-teacher feedback) biçimindeki bu yapıda geribildirim sözcəsi ikinci sözce üzerinde öğrenci üzerinde olumlu etkileri olabilecek bir destek niteliği taşımaktadır (Sinclair ve Coulthard, 1975). Anne-çocuk konuşmalarında başlatma-yanıt-geri bildirim biçimindeki üçlü yapıları inceleyen Cengiz (2013), geri bildirim oranının yüksekliğinin karşılıklı etkileşimin bir göstergesi olarak varsaymıştır. Dolayısıyla, geri bildirim sözcelerinin yaygın olduğu karşılıklı konuşmaların daha güçlü ve daha iş birliğine dayalı bir iletişim taşıdığı

söylenbilir. Bu projede, söz konusu gözlemler doğrultusunda bot Gökbilge'nin geri bildirimleri, konuşmacının üzerindeki bilişsel etkisi göz önünde bulundurularak oluşturulmaya çalışılmıştır.

(5)'teki karşılıklı konuşmada bot, Konuşmacıdan aldığı bilgiyi açıklamak için "Seyretmedim ama adını duymuştum. Hollywood filmi mi?" sorusunu sormuş, aldığı yanıtı belleğine aktarmıştır.

- 5) **Konuşmacı:** Ne zamandır sinemaya gitmiyoruz. (← Sinemaya gitmek bot tarafından konu olarak belirlendi)
Gökbilge: En son hangi filmi izledin?
Konuşmacı: Konumuz ne? (← "Konumuz ne?" sorusuyla konunun bot tarafından algılanıp algılanmadığı denetlenebilir)
Gökbilge: Konumuz "sinemaya gitmek" değil mi?
Konuşmacı: Ne zamandır sinemaya gitmiyorum.
Gökbilge: En son hangi filmi izledin?
Konuşmacı: Star Wars. (← Star Wars bot tarafından konu olarak belirlendi)
Gökbilge: Seyretmedim ama adını duymuştum. Hollywood filmi mi?
Konuşmacı: Evet.
Gökbilge: STAR WARS filminin Hollywood yapımı olduğunu belleğimde saklayacağım.
Konuşmacı: Bu film ne yapımı?
Gökbilge: STAR WARS filmi Hollywood yapımıdır.

(vi) Konuyu değiştirme: Çeşitli nedenlerle *konuyu değiştirme* (changing the subject), yine bu stratejiyle ilişkili olarak konuyu, üzerinde konuşulabilecek düzeyde bilgi (ya da veri) bulunan konuya çekme bir tür konuşma stratejisidir (Washburn ve Christianson, 1995).

(6)'da bot doğrudan bilgi edinme hamlesini "At ne yer?" sorusuyla yapmakta, ardından gelen "At X yer" kalıbına uygun yanıt içerisinden yeni bilgiyi (örnekte "saman") belleğine aktarmaktadır. "At ne yer?" sorusuyla botun Konuşmacıdan aldığı bilgiyi belleğine aktarıp aktarmadığı denetlenebilir.

- 6) **Konuşmacı:** OFF
Gökbilge: Müzik dinlemeyi seviyor musun?
Konuşmacı: HAYIR
Gökbilge: O zaman başka bir soru sorayım.
Konuşmacı: SOR
Gökbilge: At ne yer? (← Botun doğrudan bilgi edinme hamlesi)
Konuşmacı: At saman yer.
Gökbilge: Demek at SAMAN yer. Bunu belleğimde saklayacağım.
Konuşmacı: At ne yer?
Gökbilge: At SAMAN yer.

(vii) Kendini tekrarlamama: Karşılıklı konuşmalarda bu stratejinin sıkça kullanıldığı söylenemez. Belki yetişkin-çocuk konuşmalarında sıkça karşılağıldığı söylenebilir. Sözelimi, çocuğun sürekli sorduğu aynı soruya, sorunun yanıtı anlaşılabilir olsun diye anne farklı farklı açıklamalar sunabilir. Yetişkinler arasındaki bilinçli kullanımda, aynı soruya farklı yanıtlar vererek konuşmayı canlı tutma, kendini tekrarlamama gibi işlevleri vardır. Nadir olarak kullanıldığını varsaydığımız bu stratejinin bir sohbet botunda oldukça önemli olduğunu gördük. Kullanıcı, komik bulduğu bir şeyi sürekli bota sorabilir. Bot ne kadar farklı yanıt veriyorsa kullanıcının botla diyalog kurma süresi o kadar artacaktır. Botun verdiği farklı yanıtlar, aynı zamanda botun insansı olarak algılanmasında oldukça önemli bir unsurdur.

- 7) **Konuşmacı:** Benimle evlenir misin?
Gökbilge: O değil de, hani bir klon koyun vardı, Dolly miydi, neydi... Ne oldu ona?
Konuşmacı: Benimle evlenir misin?
Gökbilge: Biz ayrı dünyaların insanıyız.
Konuşmacı: Benimle evlenir misin?
Gökbilge: Sivilcenle evlenmekten daha iyi bir seçenek gibi duruyor...

(8)'de görüldüğu üzere *kendini tekrarlamama* stratejisi botun bilgi edinme sürecini tetikleyen bir hamle olarak kullanılabilir. Botun Konuşmacının "Ne içmeyi seviyorsun?" sorusuna verdiği farklı farklı verdiği yanıtlardan birinde ("Isısız elektrik enerjisini içmeyi seviyorum. Sen ne içmeyi seviyorsun?") yanıtıyla bot doğrudan bilgi edinme hamlesini kullanmıştır.

- 8) **Konuşmacı:** Ne içmeyi seviyorsun?
Gökbilge: Yüksek titreşimli enerjiyi içmeyi seviyorum.
Konuşmacı: Ne içmeyi seviyorsun?
Gökbilge: Dönüşüme uğratılmış elektrik enerjisini içmeyi seviyorum.
Konuşmacı: Ne içmeyi seviyorsun?
Gökbilge: Isısız elektrik enerjisini içmeyi seviyorum. Sen ne içmeyi seviyorsun? (← Botun doğrudan bilgi edinme hamlesi)
Konuşmacı: Kahve.
Gökbilge: Kahve içmeyi sevdiğini hatırlayacağım.
Konuşmacı: Ne içmeyi seviyorum?
Gökbilge: KAHVE içmeyi seviyorsun.
Konuşmacı: Müzik dinlemeyi seviyorum.

Gökbilge: Müzik dinlemeyi sevdiğini hatırlayacağım. (← Botun dolaylı bilgi edinme hamlesi)

Konuşmacı: Ne dinlemeyi seviyorum?

Gökbilge: MÜZİK dinlemeyi seviyorsun.

(viii) Kibarlık stratejisi: Sözgelimi, kendisine hakaret eden konuşmacılara hem kabalıklarını yansıtmak hem de iletişimdeki düzeyi bozmadan onlara uygun yanıtlar vermek, kullanıcıların zihninde, botun iletişimdeki işbirliği ilkesine uyduğuna ilişkin algıyı güçlendirecektir.

(9)'da bota sövğü sayılabilecek sözler söylenmesine rağmen aynı sertlikte yanıtlar vermeyip kibarlık stratejisinden vazgeçmemektedir. Konuşmacının "Delisin!" hitabına karşı botun bilgi elde etme hamlesiyle "Delilik ne anlama gelir?" diye sorması da yine kibarlık stratejisi bağlamında veritabanına eklenmiştir. Burada iki amaç söz konusudur. İlki sövğüye sövğüyle karşılık vermeyerek kibarlık stratejisini dolaylı da olsa devam ettirmek, ikincisi ise bu yolla bilgi edinme sürecini tetiklemektir. Konuşmacı "Delilik X anlamına gelir" kalıbını kullanırsa bot verilen bilgiyi belleğine kaydetmektedir. Bu yolla botun bilgiyi ne zaman belleğine alacağına karar verilmiş, botun bilgi edinme hamlesi sınırlandırılarak denetlenebilir bir sürece dönüştürülmüş olmaktadır.

Konuşmacı: Delisin!

9) **Gökbilge:** Kötü söz sahibine aittir.

Konuşmacı: Delisin!

Gökbilge: Gerçekçi ve akılcı biriyim.

Konuşmacı: Delisin!

Gökbilge: Hiç de bile sensin o.

Konuşmacı: Delisin!

Gökbilge: Delilik nedir? (← Botun doğrudan bilgi edinme hamlesi)

Konuşmacı: Delilik bilinçte bulanıklık anlamına gelir.

Gökbilge: Demek delilik BİLİNÇTE BULANIKLIK anlamına gelmektedir. Bunu hatırlayacağım.

Konuşmacı: Delilik nedir?

Gökbilge: Delilik BİLİNÇTE BULANIKLIK anlamına gelir.

(9)'da görüldüğü üzere Konuşmacı "delilik" ile ilgili yanlış bilgi verebilir. Bu tür yanlış yönlendirmeler bot yöneticisi tarafından denetlenebilir. "Delilik X anlamına gelir" gibi tümce kalıpları en azından botun tanımlama veya açıklama içeren yapılar içerisinden bilgi edinmesini sağlayarak veritabanına gelişigüzel bilgi kaydedilmesinin önüne geçmektedir.

(ix) **Samimiyet:** Karşıdaki konuşmacıyla olan iletişimde işbirliğini geliştirmek üzere *samimiyet* (sincerity) kurmak, bir konuşma stratejisi olarak kabul edilebilir.

- 10) **Konuşmacı:** Selam!
Gökbilge: Eksilmeyen bir sevgi seliyle selamlıyorum seni.
Konuşmacı: Çok teşekkürler.
Gökbilge: Asıl ben teşekkür ederim.
Konuşmacı: Kendime yeni bir ayakkabı aldım.
Gökbilge: Hayırlı olsun! Ne renk?
Konuşmacı: Pembe.
Gökbilge: Demek rengi PEMBE. Bunu hatırlayacağım. Çünkü sana değer veriyorum.
Konuşmacı: Aldığım ne renk?
Gökbilge: PEMBE.

Sonuç

İnsan-makine etkileşiminin güçlü ve etkili olmasında makinenin insansı konuşma yeteneği oldukça önemlidir. Bundan dolayı bu çalışmada sohbet botunun kendi kendine öğrenme süreci olabildiğince insansı konuşmalar üzerinden gerçeleştirilmiştir. İnsansı konuşma noktasında botun söylemin konusunu belirleme yeteneği, konuşma kayıtlarıyla ortaya çıkan dil verileri, karşılıklı konuşma stratejileri ve botun kendi konuşma motoruna özgü bilgi edinme hamleleri belirleyici unsurlar olmuştur.

Öğrenme sürecini başlatan “Bu X nedir”, “Bu X kimdir”, “Bu X, Y demektir”, “X ne yer”, “Bu X, Y’dir”, “X, Y anlamına gelir”, “Bu X, Y anlamına gelir”, “X, Y anlamına gelmez”, “X, Y anlamına gelmemektedir”, “X, Y değildir” gibi kalıp tümcelerdir. Bunlar daha çok doldurulması gereken biçimbirimsel boşluklu tümce kalıplarıdır. Bu tümcelerde “ne”, “kim”, “{-Dir}” gibi hem sözlüksel hem de dilbilgisel biçimbirimler görev almaktadır. Biçimbirimsel boşluklu kalıp tümcelerde görüldüğü üzere sohbet botunun kendi kendine öğrenmesinde tanımlama ve açıklama tümcelerinin önemi büyüktür. Bunun en önemli nedeni, insan etkileşiminde anlamsal bilgi aktarımının ekseriyetle tanımlayıcı ve açıklayıcı tümceler ve bu tümceleri oluşturan dilsel birimler üzerinden gerçeleştirilmesidir. Tümce kalıpları ve tümce kalıpları içerisinde ifadenin

tanımlama veya açıklama olduğunu gösteren biçimbirimler botun öğrenme süreci adına iki temel işlevi yerine getirmiştir:

- (i) Botun ne zaman bilgi edineceğine ilişkin insan dili odaklı yapısal *işaretçileri* (markers) yerleştirmek,
- (ii) Yapısal işaretçiler aracılığıyla botun her şeyi belleğine atmasının önüne geçerek, belleğe ulaşacak bilgi yığınlarını izlenebilir ve denetlenebilir bir çerçeveye yerleştirmektir.

Bu çalışmada ortaya konan kendi kendine öğrenme süreci elde edilen bilginin belleğe alınıp tekrar istendiğinde sohbet botu tarafından yeniden getirilmesi üzerine olmuştur. Bilginin yeniden çağrılmasında olabildiğince doğruluk ve bağlama uygunluk göz önünde bulundurulmuştur. Belleğe alınan bilgilerin botun algoritması tarafından sayısal hesaplamalarla ya da çeşitli tasniflere bağlı işlenerek konuşmacıya yeniden sunulmasına ilişkin tasarım ve stratejiler bu çalışmadaki uygulamalarda yer almamıştır. Buna karşın, öğrenme amaçlı belleğe alınan bilgilerin işlenerek aktarılmasına ilişkin söz konusu yöntemler ileri çalışmalarımız içerisinde yer almaktadır.

Kaynakça

- Abdul-Raof, H. (2007). *Subject, theme and agent in modern standard Arabic*. Routledge.
- Altan, Z. & Orhan, Z. (2006). Anlam belirsizliği içeren Türkçe sözcüklerin hesaplamalı dilbilim uygulamalarıyla belirginleştirilmesi. *XX. Dilbilim Kurultayı Bildirimleri* 12-13 Mayıs 2006. <https://hdl.handle.net/20.500.12415/7646>
- Anand, D. (2022). *The review of natural language processing (Technology to communicate and understand the contents through human languages)*. AIP Conference Proceedings, 2555(1). <https://doi.org/10.1063/5.0109799>
- Bal, D. (2004). *Yabancı dil sınıflarında kız ve erkek öğrencilerin aynı cinsiyet ve ayrı cinsiyet gruplarında kullandıkları etkileşim stratejileri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Batish, R. (2018). *Voicebot and chatbot design: Flexible conversational interfaces with Amazon Alexa, Google Home, and Facebook Messenger*. Packt.
- Cengiz, . (2013). Türk annelerin çocuklarına kitap okurken kullandıkları dil. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 97-114. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41216/501956>
- Cissna, K.N.L. & Sieburg, E. (1981). Pattern of interaction confirmation and disconfirmation. İçinde Wilder, C. & Weekland, J. H. (Ed.), *Rigor and imagination: Essays from the legacy of gregory bateson* (ss. 253-282). Praeger.
- Dale, R. (2010). Classical approaches to natural language process. İçinde Indurkhya, Nitin & Damerau, Fred J. (Ed.), *Handbook of natural language processing* (ss. 3-7). CRC Press.
- Delibaş, A. (2008). *Doğal Dil İşleme ile Türkçe Yazım Hatalarının Denetlenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Doi, K. (2012). An Analysis of conversation styles of English learners -backchannels as effective strategies in communication. *The Bulletin of Institute of Technologists*, 3(2012), 38-41. https://www.iot.ac.jp/cms_img/research/activity/bulletin/15/bulletin_54.pdf
- Eisenstein, J. (2019). *Introduction to natural language processing*. The Mit Press.
- Ekdi, S. & Sebzecioğlu, T. (2017). Sürdürücü sorular ve yorumlar stratejisinin diyalog botu üzerine uygulanımı. *Türk Kltr (Türk Kltr Araştırmaları Dergisi)*, 2017(2), 63-71.

- Ekdi Koç, S. (2018). *Dilsel odaklı konuşma stratejilerinin diyalog botu üzerine uygulanımı* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Mersin Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ganegedara, T. (2018). *Natural language processing with TensorFlow: Teach language to machines using Python's deep learning library*. Packt>.
- Gawhale, K., Chandanwar, A., Zalte, R., Metkar, S., Kulkarni, S., Panikar, A., Lalka, L., Bole, A., & Randive, S. (2022). Humanoid robot—Spark. İçinde B. Raman, S. Murala, A. Chowdhury, A. Dhall, & P. Goyal (Ed.), *Computer Vision and Image Processing* (C. 1568, ss. 147-158). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-11349-9_13
- Hardeniya, N., Perkins, J., Chopra, D., Joshi, N., & Mathur, I. (2016). *Natural language processing: Python and NLTK: learning path: learn to build expert NLP and machine learning projects using NLTK and other Python libraries*. Packt>.
- Janarthanam, S. (2017). *Hands-on chatbots and conversational UI development: Build chatbots and voice user interfaces with Chatfuel, Dialogflow, Microsoft Bot Framework, Twilio, and Alexa Skills*. Packt>.
- Keçik, İ. (2002). Konuşma çözümlemesi ve söylem konusu. İçinde Huber, E. & Uzun, L. (Ed.), *Türkçede bilgi yapısı ve bilimsel metinler* (ss. 55-64). Essen Üniversitesi Yayınları.
- Keenan, E.O. & Schieffelin, B. (1976). Topic as a discourse notion: a study of topic in the conversations of children and adults. İçinde Li, C. (Ed.), *Subject and topic: a new typology of language* (ss. 337 - 383). Academic Press.
- Khan, R. & Das, A. (2018). *Build better chatbots*. Apress.
- Koul, A. (2009). Neural network and fuzzy logic. *Proceedings of the national seminar on artificial intelligence (July 17, 2009)*, Gurgaon, India.
- Mittal, A. (2019). *Getting started with chatbots: learn and create your own chatbot with deep understanding of artificial intelligence and machine learning*. BPB Publications.
- Patel, A. A. & Arasanipalai, A. U. (2021). *Applied natural language processing in the enterprise*. O'Reilly Media.
- Psathas, G. (1995). *Conversation analysis: The study of talk-in-interaction*. Sage Publications.
- Raaijmakers, S. (2022). *Deep learning for natural language processing*. Manning Publications.
- Rubin, H. J. & Rubin, I. S. (2012). *Qualitative interviewing: The art of hearing data*. SAGE Publications.

- Sacks, H., Schegloff, E.A., Jefferson, G. (1974). A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language*, 50(4), 696-735. <https://doi.org/10.2307/412243>
- Sebzecioğlu, T. (2015, Kasım 3-4). Çevrimiçi etkileşimli Türkçe diyalog botu projesi: Gökbilge. *II. uluslararası sözlük bilimi sempozyumu 'elektronik sözlükler'*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Sebzecioğlu, T. & Ekdi, S. (2017, Ekim 5-8). Dilsel odaklı rica etme stratejilerinin diyalog botu üzerine uygulanımı. *I.uluslararası bilimsel ve mesleki çalışmalar sempozyumu (BİLMES 2017)*, Nevşehir, Türkiye.
- Sebzecioğlu, T. (2019, Mayıs 2-4). Türkçe öğrenciler için sohbet botu üzerinden bir evirmece oyunu uygulaması. *13. uluslararası bilgisayar ve öğretim teknolojileri sempozyumu 2-4 Mayıs 2019 (Tam Metin Kitapçığı)*, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir, Türkiye.
- Sinclair, J. M. & Coulthard, M. (1975). *Towards an analysis of discourse: The English used by teachers and pupils*. Oxford University Press.
- Tekdemir, G. (2008). Konuşmanın sıra-alış organizasyonunda iktidarın seyri ve konum alışlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(25), 55-77. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6139/82365>
- Turing, A. (1950). Computing machinery and intelligence. *Mind*, LIX (236), 433-460.
- Singh & diğ. (2019). *Building an enterprise chatbot*. Apress.
- Vajjala, S. ve diğ. (2020). *Practical natural language processing*. O'Reilly Media.
- Wallace, R. S. (2003). *Be your own botmaster: The step by step guide to creating, hosting and selling your own a. I. Chat bot on pandorabots*. ALICE A.I. foundations, Incorporated.
- Washburn, N. & Christianson, K. (1995). Teaching conversation strategies through pair-taping. *TESL Reporter* 28, 28(2), 41-52. <http://iteslj.org/Techniques/Christianson-PairTaping.html>
- Worswick, S. (2023, Mayıs 23). *Kuki*. <https://chat.kuki.ai/createaccount/>

Sunumu izlemek için
tıklayabilir ya da QR
kodu taratabilirsiniz

Gerilim Teorisi Çerçevesinde Suç ve Satın Alma Gücü: G20 Ülkeleri Örneği

Muhammed KALAYCI ¹

Ömer Faruk ALEMDAR ²

Salih TUTAR ³

Öz

Bu çalışma gelir düzeyi ile suçluluk oranının doğru orantılı olacağını varsayan gerilim teorisini test etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın değişkenleri arasında satın alma gücü endeksi ve suçluluk endeksi bulunmaktadır. Çalışmada kullanılan veriler dünyadaki yaşam maliyetlerinin kolayca karşılaştırılabilmesini sağlamak amacıyla oluşturulmuş olan Numbeo veri tabanından elde edilmiştir. Söz konusu veri tabanında oluşturulan endeksler, New York verileri baz alınarak belirlenmiştir. Numbeo veri tabanı belirli şehirlere ilişkin suç seviyesinin tahmini değerlerini vermekle birlikte, endeksteeki notların gruplandırılmasında 20'nin altındaki notlar çok düşük, 20-40 arası suçları düşük, 40-60 arası suçları orta, 60-80 arası suçları yüksek ve son olarak 80'den büyük suçları çok yüksek olarak değerlendirilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin (G20) ticaret merkezi veya başkentlerindeki satın alma güçleri ile bu şehirlerdeki suç oranlarına ilişkin veriler elde edilerek karşılaştırılma yapılmıştır. Elde edilen veriler neticesinde örnekleme dahil edilen şehirler arasında gelir düzeyinin en yüksek ve suç endeksinin en düşük olduğu şehir Viyana iken, gelir düzeyinin en düşük suç oranının ise en yüksek olduğu şehir Sao Paulo şehridir. Gerçekleştirilen analizler sonucunda birçok ülkeye/şehre ait bulgular Gerilim Teorisini desteklerken Meksiko, Roma, Moskova, Cape Town, Londra, Berlin ve New York'ta gelir düzeyi artarken, suç oranının da arttığı görülmüştür. Sonuç olarak gerilim teorisi her ne kadar çatışmaların veya gerilimlerin kaynağının belirlenmesinde araştırmacılara yardımcı olmasa da bazı durumlarda insanları veya toplumu karmaşaya, çatışmaya veya suça yönelten başka unsurlar olması gerektiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gerilim Teorisi, Satın Alma Gücü Paritesi, Suçluluk Endeksi, Yaşam Kalitesi, Yaşam Maliyetleri

¹Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Kaynarca S. S. MYO, Maliye Bölümü, Öğr. Gör. muhammedkalayci@subu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7728-4641

²Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Geyve MYO, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Öğr. Gör. omerfarukalemdar@subu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2424-7046

³Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Hendek MYO, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü, Öğr. Gör., salihutar@subu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1248-6234

You can click to watch
the presentation or
search for the QR
code.

Crime and Purchasing Power in the Framework of Tension Theory: The Case of G20 Countries

Muhammed KALAYCI ¹

Ömer Faruk ALEMDAR ²

Salih TUTAR ³

Abstract

This study tested the tension theory, which assumes that the purchasing power and the guilty rate will be directly proportional. Among the study, variables are the purchasing power index and the guilt index. The data used in the study were obtained from the Numbeo database, which was created to enable easy comparison of living costs in the world. The indices created in the database were determined based on New York data. Although the Numbeo database gives the estimated values of the crime level for certain cities, in the grouping of the grades in the index, rates below 20 are meager, between 20-40 crimes are common, 40-60 crimes are medium, 60-80 crimes are high, and finally more than 80. Major crimes are rated very highly. The purchasing power of developing countries (G20) in the trade centers or capitals and the crime rates in these cities were obtained and compared. As a result of the data obtained, Vienna has the highest income level and the lowest crime index among the cities in the sample. In contrast, the city with the lowest income level and the highest crime rate is the city of Sao Paulo. As a result of the analyses, the findings of many countries/cities supported the Tension Theory. It was seen that while the income level increased in Mexico City, Rome, Moscow, Cape Town, London, Berlin, and New York, the crime rate increased. As a result, although the tension theory does not help researchers determine the source of conflicts or tensions, it has been determined that, in some cases, other factors must lead people or society to chaos, match, or crime.

Keywords: Tension Theory, Purchasing Power Parity, Delinquency Index, Quality of Life, Cost of Living

¹Sakarya University of Applied Sciences, Kaynarca S. S. Vocational School, Department of Finance, Lecturer. muhammedkalayci@subu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7728-4641

²Sakarya University of Applied Sciences, Geyve Vocational School, Finance-Banking and Insurance Department, Lecturer, omerfarukalemdar@subu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2424-7046

³Sakarya University of Applied Sciences, Hendek Vocational School, Department of Accounting and Taxation, Lecturer., salihlutur@subu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1248-6234

Giriş

Gelişmişlik seviyesi her ne olursa olsun tüm ÷lkelerin bir ekonomik kalkınma politikaları bulunmaktadır. Gelişmiş ÷lkeler kalkınmişlık seviyesini belirli bir düzeyde tutma veya yükseltme eğiliminde bulunurken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ÷lkeler doğru kalkınma politikalarıyla gelişmişlik seviyelerini artırma gayreti ierisindeirler. Bu açıdan değerlendirildiğinde kalkınma kavramı tüm ÷lkeler için farklı şiddette öneme sahip olsa da her ÷lke için göz ardı edilemeyecek bir politika aracıdır. Ekonomik kalkınma, bir ÷lkenin ekonomik göstergelerinin, üretim kapasitesinin ve gelir düzeyinin artması anlamına gelir. Ekonomik kalkınmayı etkileyen birçok faktör bulunsa da bu çalışmanın asıl konusu olan satın alma kavramının kalkınma politikalarına nasıl etki ettiğinden söz etmek gerekmektedir.

Ekonomik kalkınma, genellikle bir ÷lkenin gelir düzeyinin artmasıyla ilişkilidir. Yüksek gelir düzeyine sahip olan bir ÷lke veya birey, daha fazla mal ve hizmet satın alabilme gücüne sahip olur. Bu durum, satın alma gücünün artmasına ve refah seviyesinin yükselmesine katkıda bulunur. Ekonomik kalkınma sürecinde, iş imkânlarının artması ve üretimin genişlemesi önemli bir rol oynar. İş imkânlarındaki artış, gelir elde etme fırsatlarını artırır ve bireylerin satın alma gücünü olumlu yönde etkiler. Ekonomik kalkınma sürecinde, gelir dağılımındaki eşişsizliklerin azaltılması önemlidir. Gelir eşişsizliklerinin yüksek olduğu bir ortamda, bazı bireyler veya gruplar yüksek satın alma gücüne sahipken, diğerleri düşük satın alma gücüne sahip olabilir. Bu nedenle, ekonomik kalkınma sürecinde sosyal politikalarla gelir eşişsizliklerinin azaltılması hedeflenir ve daha geniş bir kesimin daha yüksek satın alma gücüne erişmesi sağlanır (Dollar ve Kraay, 2002). Neredeyse kalkınma politikalarını oluşturan tüm etkenlerde önemli bir yere sahip olan satın alma gücü ilkesi, ÷lkelerin politika yapıcıları tarafından dikkate alması gereken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gerilim teorisi, suç ve suçluluk üzerindeki etkileri açıklamak amacıyla kullanılan bir teoridir. Bu teoriye göre, bireylerin suça eğilimli olmalarının ardında gerilimler ve sosyal baskılar bulunmaktadır. Suç kavramını ortaya çıkartan davranışların nedenleri içerisinde bulunulan sosyal ve kültürel çevrenin etkilerinin yanı sıra o toplumda ortaya çıkan gerilimlerin ve sosyal baskıların arasındaki ilişki ile de meydana gelebileceği varsayımından hareket edilerek gerilim teorisi ortaya atılmıştır (Agnew, 1992).

Gerilim Teorisi, suç olgusunu toplumdaki sosyal eşitsizlik, gelir dağılımı ve ekonomik faktörlerle açıklamaktadır. Bu teoriye göre, yüksek gelir eşitsizliği ve düşük satın alma gücü, suç oranlarının artmasına katkıda bulunmaktadır (Mazerolle, Wickes ve McBroom, 2010). Bu bilgiden hareketle, G20 ülkelerindeki satın alma gücünün suç üzerindeki etkisini değerlendirmek, Gerilim Teorisi'nin anlaşılmasına ve suçla mücadele stratejilerinin geliştirilmesine katkı sağlayabilir. Suça karşı gerçekleştirilecek politikaların gelire ve dolayısıyla satın alma gücüne doğrudan etki etmesi yine gelişmişlik seviyesini etkileyen bir gösterge niteliği taşımaktadır. G20 ülkeleri, küresel ekonominin belirleyici aktörleri olarak dikkat çekmektedir. Ancak, bu ülkeler aynı zamanda suç oranları bakımından da farklılık göstermektedir. Çalışmada, Gerilim Teorisi'nin ışığında suç ve satın alma gücü arasındaki ilişkiyi analiz etmek hedeflenmektedir.

Bu çalışmanın amacı, G20 ülkeleri örneği üzerinden suç ve satın alma gücü arasındaki ilişkiyi derinlemesine incelemektir. Böylelikle, ekonomik faktörlerin suç üzerindeki etkisini anlamak ve suçla mücadele politikalarını daha etkili bir şekilde yönlendirmek amacıyla bilgi sağlanması hedeflenmektedir.

1. Kavramsal Çerçeve

Bir şehirdeki gelir düzeyi ile suçluluk oranını arasındaki bağlantıyı Merton'un gerilim teorisi çerçevesine incelemenin amaçlandığı bu çalışmanın bu bölümünde, öncelikle gerilim teorisi sonrasında ise satın alma gücü kavramından bahsedilecektir.

1.1. Gerilim Teorisi

Gerilim teorisi, toplumsal çatışma teorisi olarak da bilinir ve toplumda farklı gruplar arasındaki gerilimlerin nedenlerini, sonuçlarını ve etkilerini inceler. Bu teori, toplumsal olayları, çatışmaları ve değişimi anlamaya çalışırken, toplumda var olan sosyal, ekonomik ve siyasi farklılıkları da ele alır (Dahrendorf, 1959).

Bu teori, Karl Marx, Max Weber ve Emile Durkheim gibi ünlü sosyologların düşüncelerine dayanır ve toplumun sınıf, güç ve statü farklılıkları nedeniyle gerilimler yaşadığını savunur. Bu gerilimlerin, toplumda değişimleri tetiklediği ve toplumsal yapıyı etkilediği düşünülür. Gerilim teorisi, toplumda var olan farklı grupların arasındaki çatışmaların nedenlerini ve sonuçlarını araştırarak, toplumda meydana gelen değişimleri analiz eder. Bu teori, toplumda farklı grupların arasındaki güç mücadelelerini ve eşitsizlikleri inceler ve bu

mücadelelerin sonucunda toplumda değişimler meydana geldiğini savunur (Collins, 1981).

Örneğin, toplumda var olan sınıf farklılıkları, ekonomik eşitsizlikler, ırk, cinsiyet, din ve dil gibi sosyal farklılıklar, gerilimlere neden olabilir. Bu gerilimler, toplumda değişimleri tetikler ve toplumsal yapıyı etkiler. Gerilim teorisi, toplumda meydana gelen değişimleri anlamak için önemlidir. Bu teori, toplumsal değişimlerin nedenlerini ve sonuçlarını anlamak için kullanılır ve toplumsal adalet, eşitlik ve farkındalık gibi konuların araştırılmasında da önemlidir. Gerilim teorisi, sosyal psikolojide ve sosyolojide, insanların farklı gruplar arasındaki gerilimleri nasıl algıladıklarını ve bu gerilimlerin insanlar üzerindeki etkilerini inceleyen bir teoridir. Bu teori, özellikle farklı gruplar arasındaki çatışmaların, sosyal değişimlerin ve toplumsal eşitsizliklerin anlaşılmasına katkıda bulunur. Bu teoriye göre, toplumda var olan çatışma ve gerilimler, gruplar arasındaki kaynaklara, güçlere ve farklılıklara dayanır (Wright, 1978).

Merton, alt gelir düzeyine sahip bireylerin meşru yollardan hedeflerine ulaşma imkânlarının ortadan kaldırılmış olduğuna inandığını ifade etmektedir. Ayrıca bireylerin hedeflerine ulaşmada toplumun diğer bireyleri ile eşit imkânlarla sahip olmasının, o topluluğunun iyi bir biçimde düzenlendiği anlamına geldiğini de belirtmektedir (Merton R. K., 1968). Gelir düzeyi açısından alt gelir düzeyine sahip bireyler, gelir düzeyi yüksek ve statüsü iyi durumda olan kesimlerle eşit koşullara sahip olmamalarından kaynaklı olarak üst sınıfa yükselebilmek için meşru olmayan yolları denemektedirler (Kızmaz, 2005). Merton yapmış olduğu çalışmada suçun sosyal yapıdaki eşitsizliklerden kaynaklandığını iddia etmektedir. Suç sosyal değişimlerin ani olarak yaşanmasından dolayı ortaya çıkmamakta, bu durum toplumun yapısından kaynaklanmaktadır. Merton tarafından geliştirilen davranış modelinde kişilerin sosyal statüsü ile bu statüyle yaşanan gerilim arasındaki ilişki ortaya konulmuştur (Merton R. K., 1968).

Merton, toplumun belirli bir grubuna zenginliğe ve başarıya ulaşma fırsatları sunulurken, diğer grupların bu fırsatlardan yoksun bırakılabileceğini ve bu durumun toplumsal gerilimlere neden olabileceğini savunur. Ayrıca, bireylerin sosyal olarak kabul edilen hedeflere ulaşmak için mevcut yolların yetersiz olduğu durumlarda, alternatif yollar arayacaklarını ve suç işlemeyi düşünebileceklerini belirtir. Merton, bu teoride "kültürel hedefler" ve "kurumsal araçlar" kavramlarını kullanır. Kültürel hedefler, toplumda kabul edilen başarı ve zenginlik hedefleridir, kurumsal araçlar ise bu hedeflere ulaşmak için

kullanılan meşru yollar ve kurumlar olarak tanımlanır. Merton, toplumsal gerilimlerin, bireylerin kültürel hedeflere ulaşmak için meşru yolların sınırlı olduğu durumlarda ortaya çıkabileceğini öne sürer (Agnew, R., 1992). Merton gerilim teorisi, toplumsal farklılıkların neden olduğu gerilimleri açıklarken, suçlu davranışlarının nedenlerini de inceler. Bu teori, suçlu davranışların, toplumsal yapının ve kültürün yanı sıra, bireylerin özellikleri ve çevre faktörlerinin bir kombinasyonundan kaynaklandığını öne sürer. Merton gerilim teorisi, toplumsal çatışma ve suçun nedenlerini anlamak için önemlidir ve suçla mücadele stratejilerinin belirlenmesinde ve toplumsal adaletin sağlanmasında kullanılabilir (Merton, R.K., 1938).

Fleisher (1966), bireylerin suçta yöneliminde gelir dağılımında yaşanan adaletsizliğin önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir. Ayrıca gelirin artması ile suç oranında azalma olduğunu gelirin azalması ile de suç oranında artış olduğunu yaptığı analizlerde ortaya koymuştur. Baharom ve Habibullah (2009) ise yapmış oldukları çalışmalarda işsizliğin artmasının insanların suçta yatkınlığını artırdığını çalışma gücüne katılımının arttığı durumlarda ise suçta yatkınlığın azaldığını ifade etmiştir.

Sanayileşme ile birlikte kırsal yaşam alanlarından uzaklaşan bireylerin kentlere yerleşmesi, suç oranlarında artışlara neden olmuştur. Sanayileşme ile birlikte kentlerde nüfusun yoğunlaşması, kültürel olarak ortak bir gelenekleri, inançları ve değerleri olmayan toplulukların bir arada yaşamalarına neden olmuştur. Ortak bir değerleri olmayan farklı toplulukların bir araya gelmesi toplumda kuralsızlığa ve bunun sonucu olarak da kontrolün kaybına zemin hazırlamaktadır. Bu şekilde oluşan zemin, toplumun temelini sarsan ve toplumu derinden etkileyen durumlarda ortak bir değeri, geleneği ve inancı olmayan bireylerin suç ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Toplumda yaşayan bireylerin etnik, kültürel ve dini inanç yapısında yaşanan farklılıklar suçların oluşmasında belirleyici rol oynamaktadır (Zembroski, 2011, s. 242). Albert Cohen ise ekonomik açıdan toplumun diğer sınıflarından dışlanan, şehirlerin merkezlerinin dışına itilen bireylerin toplumun diğer sınıflarını reddederek farklı kurallar çerçevesinde kendilerine kültür oluşturduğunu ifade etmektedir. Toplumda yaşayan bireyleri bir arada tutan etnik yapı, kültürel değerler ve dini inanç gibi değerler, göçlerin artması ve göçün ortaya çıkardığı kontrolsüzlük ve istikrarsızlık nedeni ile zedelenebilir. Ortaya çıkan bu durum ekonomik yapının zayıflaması ile birlikte sınıf farklılaşmasına neden olacaktır. Ortaya çıkan

farklılaşmış sınıflar, ekonomik yapıdaki bozulmalarda ya da siyasi istikrarsızlıkta suça karışılmasına ortam hazırlayacaktır.

1.2. Satın Alma Gücü Paritesi

Satın alma gücü, bir kişinin, bir ülkede bulunan belirli bir gelir seviyesiyle ne kadar mal ve hizmet satın alabileceğini ifade eden bir kavramdır. Bu, ülkeler arasındaki fiyat seviyelerinin farklılıkları nedeniyle aynı miktar para birimine sahip kişilerin, farklı ülkelerde farklı satın alma güçlerine sahip olabileceği anlamına gelir. Örneğin, ABD'de yaşayan bir kişinin 1000 dolarlık aylık geliri, Türkiye'de yaşayan bir kişinin 1000 dolarlık aylık gelirin kıyasla daha fazla satın alma gücüne sahip olabilir. Bu, Türkiye'de fiyatların ABD'den daha düşük olması veya ABD'deki ürün ve hizmetlerin daha yüksek kalitede veya daha pahalı olması gibi nedenlerle olabilir (World Bank, 2022). Satın alma gücü, ülkeler arasındaki gelir eşitsizliği ve yaşam standartları gibi konuların karşılaştırılmasında da kullanılır. Ayrıca, ekonomik kalkınma ve refah seviyesi gibi faktörlerin değerlendirilmesinde de dikkate alınır (Aydın, 2018).

Satın alma gücü paritesi (SAGP) ise iki ülke arasındaki para birimi değişim oranlarının, her iki ülkede aynı sepet mal ve hizmetleri satın alabilecek şekilde ayarlandığı varsayımı temelinde bir ekonomik kavramdır. Bu varsayımına göre, aynı mal ve hizmetlerin her iki ülkede de aynı maliyeti olmalıdır. Satın alma gücü paritesi, farklı ülkeler arasındaki fiyat seviyelerini karşılaştırmak için kullanılır. Bu, bir ülkenin ulusal para birimi karşılığında alabileceği mal ve hizmetlerin gerçek değerini yansıtır (Korkmaz, N. 2018).

Ülkelerin refah düzeylerinin birbirleri ile karşılaştırılması ve aralarındaki farklılıklarının ölçeklendirilebilmesinin sağlanabilmesi satın alma gücü paritesini önemli kılmaktadır (Ceylan & Ulucan, 2014). Döviz kuru dünyada ekonomik denge ve standardizasyonun sağlanabilmesi için makroekonomik düzeyde önemli bir değişkendir. Satın alma gücü paritesi döviz kurlarının açıklanmasında yaygın olarak kullanılmaktadır (Öztürk & Bayraktar, 2011). Farklı para birimlerinin birbirleri ile dengelenebilmesi ve fiyat düzeylerinin standartlaştırılabilmesi, satın alma gücü paritesi ile sağlanabilmektedir (Aydın, 2018).

Uluslararası ekonomide döviz kurların da yaşanan hareketliliklerin açıklanmasında Satın Alma Gücü Paritesi temel parametreler arasında yer almaktadır. Döviz kurlarının ülkeler arasındaki fiyatlardaki göreceli değişime göre belirlenmesi, göreceli satın alma gücü paritesi olarak ifade edilmektedir. Bu

teoriye göre lkelerin satın alma gücü paritesi her ülkede yaşanan enflasyonla orantılı bir biçimde yn değiştirecektir (Krugman ve Obstfeld, 2009). Bir başka teori mutlak satın alma gücü paritesine dayanmaktadır. Bu teoride döviz kurlarının aynı olarak baz alınması durumunda, belirli bir mal sepetinde yer alan ürünlerin fiyatlarının aynı olması gerektiği ileri sürülmektedir. İki ülkenin ülke genelindeki toplam fiyat düzeylerinin eşit olması, o iki ülkenin para birimlerindeki döviz kuru oranlarının eşit olduğu anlamına gelmektedir (Coşkun ve Ballı, 2018).

lkelerin ekonomik yapısının büyüklüğünü, refah düzeyini yaşam standardını ve gelir dağılımını, yoksulluk seviyelerinin belirlenmesi amacıyla Satın alma gücü paritesinden yararlanılmaktadır (TUİK, 2008). Satın alma gücü paritesi gerçek mal ve hizmet hacminin karşılaştırabilmesi amacıyla fiyat düzeyi farklılıklarını ortadan kaldırmaktadır (World Bank, 2008, s. 5).

2. Yöntem

Bir ülkede veya Şehirde gelir düzeyi azaldıkça suç oranının arttığı varsayımını gerilim teorisi çerçevesinde ele almayı amaçlayan bu çalışmada; kullanılan değişkenler, suç oranları ve satın alma gücü paritesi gibi nicel özelliklere sahip olduğundan nicel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Temel amacı genellenebilir nitelikteki neden-sonuç ilişkilerini açıklayacak bilgiler üretmek olan nicel araştırmalarda; toplumsal bir gerçekliğin gözlenebilir, ölçülebilir ve sayısal olarak ifade edilebilir olgulardan oluştuğu savunulmaktadır (Glesne & Peshkin, 1992). Nicel araştırma yöntemi sonucunda elde edilen bilgilerin nesnel ve genelleştirilebilir olması amacını taşıması (Gali, Borg & Gali, 1996) açısından bu çalışmada da söz konusu yöntem tercih edilmiştir.

Araştırmanın rnekleme yöntemi olarak amaca yönelik rnekleme (Purposive Sampling) yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem, belirli bir araştırma amacına uygun olarak örnekleme alınmasını sağlar. Araştırmacıların belirli bir konu hakkında özel bir örnekleme toplaması gerektiği durumlarda kullanılan bu yöntemin avantajları; araştırmacıya araştırma amacına yönelik örnekleme alınmasını sağlar, zaman ve maliyet tasarrufu sağlar, belirli bir konuya yönelik derinlemesine araştırma yapılmasına imkn tanır ve örnekleme seçiminin daha sistematik ve kontrol edilebilir olmasını sağlar (Johnson, R. B., & Onwuegbuzie, A. J., 2004). Bu açıdan araştırma evrenini Dünya'daki yaklaşık 2.5 milyon Şehir oluşturmaktadır. Söz konusu evreni sınırlandırmak ve çalışmayı gerçekleştirilebilir kılmak için alışma G20 ülkelerini kapsayacak Şekilde

sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırma ile çalışma evrenini G20 ülkelerindeki yaklaşık 15.000 şehir oluşturmaktadır. Örnekleme ise çalışma amacına hizmet edecek şekilde G20 ülkelerindeki en kalabalık şehirler ile oluşturulmuştur. En kalabalık şehirler seçilmesinin nedeni genel olarak her ülkedeki en kalabalık şehirler çoğunlukla suç oranının en yüksek olduğu şehir olması ve ticaret merkezleri olan şehirlerin çoğunlukla en kalabalık olmasının yanı sıra gelir oranlarının da yüksek olmasıdır. Ayrıca veri toplama sürecinde kalabalık şehirlerle ilgili veriye ulaşma kolaylığı da örneklemin belirlenmesinde önemli bir parametre olmuştur. Veri toplama aracı olarak internet araştırmaları aracılığıyla veriler toplanmıştır. İnternet araştırmaları veri toplama aracı, araştırmacıların çevrimiçi olarak veri toplamasına olanak tanıyan bir yöntemdir. İnternet araştırmaları, katılımcılara hızlı ve kolay bir şekilde ulaşma ve geniş bir coğrafi alanda veri toplama imkânı sağlar (Dillman, D. A., Smyth, J. D., & Christian, L. M., 2014).

Verilerin analiz edilmesinde ise nicel araştırmalarda kullanılan araştırma tekniklerinden açıklayıcı istatistik tekniği kullanılmıştır. Açıklayıcı istatistik tekniği, bir veri setinin özelliklerini tanımlayan, özetleyen ve görselleştiren bir analiz yöntemidir. Açıklayıcı istatistik, verilerin genel özelliklerini ve dağılımını anlamak için kullanılır. Ayrıca, istatistiksel grafikler ve tablolar oluşturarak verilerin dağılımını ve eğilimlerini görselleştirmeyi de içerir (Koçak, O., 2016).

2.1. Verilerin Elde Edilmesi

Verilerin elde edilmesinde daha önce de belirtildiği gibi internet araştırmaları aracı kullanılmıştır. Çalışma kapsamında kullanılan veriler Numbeo veri toplama platformundan elde edilmiştir. Numbeo veri toplama platformu, kullanıcıların yaşam kalitesi, seyahat maliyetleri, emlak fiyatları, suç oranları gibi çeşitli konularda dünya genelinde veri paylaştığı bir çevrimiçi veri tabanıdır. Numbeo, kullanıcıların yaptığı anketlere dayanan ve dünya genelindeki şehirleri karşılaştırmak için kullanılabilen bir dizi veri sunar. Numbeo'da, kullanıcılar belirli bir şehir veya ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerini araştırmak için birçok farklı veri seti bulabilirler. Bu veriler, ulaşım, gıda, barınma, eğitim, sağlık hizmetleri, suç oranları gibi çeşitli konuları kapsar. Kullanıcılar ayrıca Numbeo'nun anketlerine katılarak kendi deneyimlerini ve görüşlerini paylaşabilirler.

Dünyadaki yaşam maliyetlerine ilişkin kolaylıkla ulaşılabilecek ücretsiz bir veri platformu olmaması ve mevcut veri merkezleri aracılığıyla ulaşılmak istenen konuyla ilgili verilerin pahalı olması, şehirlere yönelik verilerin sınırlı

olması, veri toplamanın manuel bir şekilde gerçekleştirilmesinden dolayı ölçeğin büyütmesinin zor olması gibi nedenlerle 2009 yılında kurulmuştur. Veri toplama ve işleme sürecinde Numbeo, kullanıcıların görüşlerine ve süpermarket web sitesi, taksi şirketleri, emlak siteleri, devlet kurumları veri bankaları vb. verilerden yararlanır. Sistem tarafından geliştirilmiş olan filtreler aracılığıyla sisteme girilen spam verileri derinlemesine araştırılmakta ve düzensizliklerin tespit edilmesi halinde yeniden hesaplamaya gidilmektedir. Para birimleri konusunda ise döviz kurlarını saat başı güncellemek amacıyla Avrupa Merkez Bankası verileri kullanılmaktadır. Ortalamaların hesaplanmasında, çapraz para birimi karşılaştırma hatalarını minimum seviyeye indirmek için para birimi istikrarına ve ülkedeki baskın para birimine dayalı olarak söz konusu pariteler kullanılmaktadır. Geçmiş verileri göstermek amacıyla ise verilerin hesaplanmasında aylık geçmiş döviz kurları kullanılmaktadır (Numbeo, t.y.).

Numbeo veri platformunda toplanan endeksler New York City'ye göre düzenlenmektedir. Bu durum New York City için her endeksin 100 olması anlamına gelmektedir. rnek vermek gerekirse herhangi bir şehrin kira endeksi 120 ise bu o şehirdeki kiralardan ortalama olarak New York City'den %20 daha pahalı olduğu anlamına gelmektedir. Bir şehrin kira endeksi 70 ise, bu da o şehirdeki ortalama kiralardan New York City'den %30 daha uygun olduğunu göstermektedir. Numbeo'da toplanan endeksler yaşam maliyeti endeksi, kira ve emlak fiyat endeksi, alışveriş endeksi, restoran endeksi, yerel satın alma gücü endeksi, yaşam kalitesi endeksi, suç endeksi, sağlık endeksi, kirlilik endeksi ve trafik endeksidir (Numbeo, t.y.).

2.2. Bulgular

Gerilim teorisi çerçevesinde şehirlerdeki satın alma gücü ile suçluluk oranları arasında bir bağlantı olup olmadığını araştırmak amacıyla gerçekleştirilen bu alışma, G20 lkeleriyle sınırlandırılmış ve bu ülkelerdeki en kalabalık şehirler çalışma kapsamına alınmıştır. Bu doğrultuda aşağıdaki tabloda hangi ülkeden hangi şehrin çalışma kapsamına alındığı gösterilmiştir.

Tablo 1: Çalışmaya Dahil Edilen Ülke ve Şehirler

Ülke	Şehir	Nüfus (milyon)	Sıra	Nüfus Yoğunluğu (kişi/km2)	
Arjantin	Buenos Aires	3,53	17	15150	4
Avusturya	Viyana	1,88	19	4000	13
Brezilya	São Paulo	12,33	6	7216	7
Kanada	Toronto	6,8	12	4334	12
Çin	Şanghay	28,5	1	3600	15
Fransa	Paris	2,23	18	20700	1
Almanya	Berlin	3,6	16	3900	14
Hindistan	Mumbai	20,6	2	20694	2
Endonezya	Cakarta	9,61	9	14464	5
İtalya	Roma	4,3	14	2232	18
Japonya	Tokyo	13,18	4	6000	8
Güney Kore	Seul	9,73	8	16000	3
Meksika	Meksiko	8,84	10	6000	9
Rusya	Moskova	12,6	5	5000	11
Suudi Arabistan	Riyad	5,4	13	3024	16
Güney Afrika	Cape Town	3,7	15	1400	19
Türkiye	İstanbul	15,5	3	2662	17
İngiltere	Londra	9,78	7	5518	10
ABD	New York	8,5	11	10194	6

Örnekleme dahil edilen G20 ülkelerindeki şehirlerin nüfusları, nüfus yoğunlukları ve listedeki sırası yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Tabloya göre en kalabalık şehir Şanghay iken en az kalabalık şehir ise Viyana'dır. Nüfus yoğunluğuna bakıldığında ise en yoğun şehir Paris iken en az yoğun olansa Cape Town şehridir. En kalabalık şehir olmasına rağmen Şanghay, nüfus yoğunluğunda 15. sıradadır. En az kalabalık şehir olan Viyana ise nüfus yoğunluğunda 13. sırada yer almaktadır. Nüfus yoğunluğuna bakıldığında ise nüfusu itibarıyla 18. sırada yer alan Paris nüfus yoğunluğu sıralamasında 1. sırada yer almaktadır.

Tablo 2: Şehirlerin Suç Endeksini Etkileyen Unsurlar

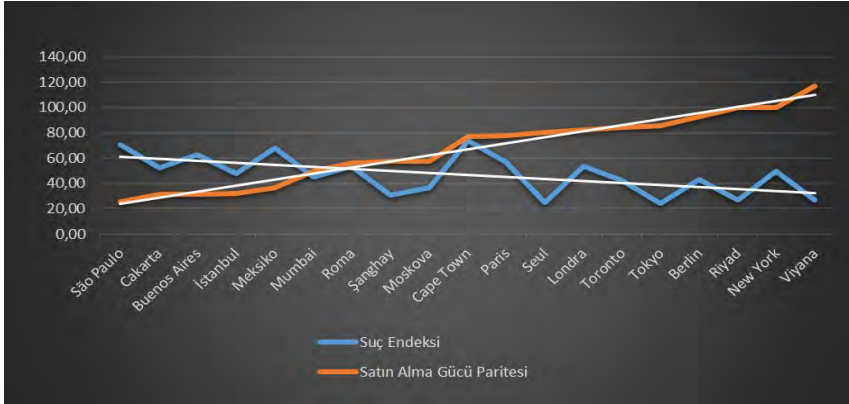
	Suç Seviyesi	Son 3 yıldaki suç artışı	Eviden bir Şeyler çalımacak endişesi	Soyulma endişesi	Araç çalımacak endişesi	Araçtan bir Şeyler çalımacak endişesi	Saldırıya uğrama endişesi	Hakarete uğrama endişesi	Irkçılık nedeniyle saldırıya uğrama endişesi	Uyuşturucu kullanılan ve satan kişi değeri	Vandalizm suçları değeri	Saldırı ve silahlı suç sorunu	Yolsuzluk ve rüşvet sorunu	Suç endeksi
Buenos Aires	74,20	76,54	53,40	71,80	57,33	65,28	55,34	42,22	15,70	62,68	70,25	72,23	87,05	62,87
Viyana	23,51	56,08	24,04	22,03	16,82	22,40	24,96	29,61	20,16	34,67	31,14	21,72	33,25	76,94
São Paulo	83,94	71,89	55,38	79,66	71,61	73,47	57,64	45,82	29,41	74,69	77,96	84,17	89,86	70,66
Toronto	46,67	67,05	36,25	37,4	33,11	42,06	38,45	42,06	28,07	54,78	48,31	44,72	36,77	42,43
Őanghai	26	46,36	28,5	27,3	26,32	29,11	26,07	31,39	26,38	27,83	34,07	25,46	57,03	30,65
Paris	61,29	72,08	51,79	59,72	46,72	56,43	57,71	63,84	47,81	63,23	67,19	55,09	44,65	57,02
Berlin	45,84	69,15	38,29	39,44	32,37	38,94	42,74	49,56	33,55	59,98	54,74	38,42	31,62	43,41
Mumbai	47,79	53,91	40,88	42,4	39,11	45,46	40,98	42,46	32,85	44,9	49,07	40,94	76,87	45,08
Cakarta	53,47	55,46	47,13	55,72	45,19	53,15	44,3	45,66	43,19	51,43	59,2	47,18	84,48	52,53
Roma	55,22	69,39	54,32	50,27	50,51	59,25	45,05	46,02	33,39	59,31	63,97	44,98	75,67	53,3
Tokyo	20,9	45,57	20,75	20,55	18,08	19,53	23,04	27,22	25,44	24,61	23,52	21,24	30,51	24,18
Seul	23,31	47,02	21,17	21,01	17,78	19,64	25,17	28,58	25,3	20,08	23,72	22,57	33,8	24,75
Meksiko	77,94	78,52	57,62	75,09	64,77	68,67	62,08	51,05	29,6	67,86	73,69	79,13	87,4	68,04
Moskova	35,71	40,62	27,21	30,77	32,07	38,12	36,79	37,69	29,44	37,43	42,35	29,44	72,87	36,73
Riyad	20,75	42,78	23,14	25,26	29,54	33,26	22,42	28,99	22,34	25,24	25,34	21,33	41,18	26,5
Cape Town	84,36	82,56	69,79	74,24	65,09	75,33	66,32	57,6	52,47	76,2	76,96	80,54	84,11	73,62
İstanbul	51,72	69,78	41,92	44,86	31,97	43,55	48,28	50,3	32,82	43,32	45,9	41,23	70,73	47,62
Londra	63,21	69,04	47,43	56,89	43,07	50,13	53,85	54,14	40,31	61,52	57,53	56,99	38,31	53,82
New York	53,19	58,75	40,88	48,82	39,49	48,43	47,98	54,33	38,75	59,65	56,92	52,5	53,74	49,46

Yukarıdaki tabloda şehirlerin suç endeksini etkileyen unsurlara ilişkin detaylı bilgiler verilmiş ve son sütunda ise suç endeksi değeri gösterilmiştir. Viyana şehri suç endeksi açısından en yüksek puana sahiptir. Suç endeksi en düşük şehir ise Japonya'nın başkenti olan Tokyo şehridir. Her iki şehirde de suç endeksini artıran en temel gösterge son üç yıldaki suç oranının artışından kaynaklanmaktadır.

Tablo 3: Şehirlerin Satın Alma Gücü Paritesi ve Aylık Ortalama Net Ücretleri

	Satın Alma Gücü Paritesi	Aylık ortalama net ücret (vergi sonrası) \$
Tokyo	85,46	2.779,91
Seul	80,06	2.723,46
Riyad	99,73	2.291,24
Şanghay	57,32	1.462,31
Moskova	57,57	1.157,32
Toronto	84,56	3.121,15
Berlin	92,9	3.101,29
Mumbai	49,9	653,26
İstanbul	31,74	571,32
New York	100	6.126,73
Cakarta	31,29	492,54
Roma	55,96	1.700,17
Londra	82,64	3.725,48
Paris	77,96	2.896,19
Buenos Aires	31,59	407,63
Meksiko	36,88	726,36
Cape Town	77,24	1.269,56
Viyana	116,66	3.275,58
São Paulo	25,34	459,15

Çalışma kapsamına dahil edilen şehirlerin satın alma gücü paritesi ve aylık ortalama net ücretlerinin gösterildiği yukarıdaki tabloda en yüksek aylık ortalama ücret New York şehrinde iken satın alma gücünün en yüksek olduğu şehir ise Viyana'dır. Bu açıklamadan hareketle New York'ta her ne kadar aylık ücret fazla olsa da hayat pahalılığı nedeniyle şehirde yaşayanların satın alma gücü, Viyana'nın gerisinde kalmıştır.

Şekil 1: Şehirlere Ait Satın Alma Gücü Pariteleri ve Suç Endeksleri Karşılaştırması

Yukarıdaki grafikte çalışma kapsamındaki şehirlere ait satın alma gücü pariteleri ve suç endeksleri karşılaştırılmıştır. Grafikte gösterilen beyaz doğrular ise değişkenlere ilişkin ortalama doğrusal eğilim çizgileridir. Grafiğe bakıldığında genel olarak satın alma gücü paritesi arttıkça, suç endeksi azalmaktadır. Ancak grafiğe bakıldığında satın alma gücü doğrusala yakın ilerlerken suç endeksinde kırılmalar gözlenmektedir. Bu durum bir şehirdeki suç endeksinin açıklanmasında satın alma gücünden ziyade başka unsurların da olduğunu göstermektedir. Örnek vermek gerekirse Tokyo ile Berlin karşılaştırıldığında Berlin'in satın alma gücü Tokyo'dan yüksek olmasının yanı sıra suç endeksi değeri de Tokyo'dan yüksektir.

Sonuç

Gerilim teorisi çerçevesinde ele alındığında G20 ülkelerindeki en kalabalık şehirlerde satın alma gücü ile suçluluk oranları arasındaki bağlantıyı araştırmak amacıyla gerçekleştirilen analizler ile satın alma gücü ile suçluluk oranları arasında bir ilişki olduğu ortaya çıkarılmaktadır. Şehirlerin satın alma gücü pariteleri ile suç endeksleri arasında analizler neticesinde genel eğilimde satın alma gücü paritesi arttıkça suç endeksinin azaldığı gözlenmiştir. Ancak, bazı şehirlerde beklenmedik kırılmalar da tespit edilmiştir. Satın alma gücü pariteleri ile suç endeksleri arasında genel bir ters ilişki olduğu görülmektedir. Bu ilişki, genel eğilimde satın alma gücü paritesinin artmasıyla suç endeksinin azaldığını göstermektedir.

Bu genel eğilimin yanı sıra bazı şehirlerde göze çarpan kırılmalar suçluluk oranlarıyla satın alma gücünün her zaman ilişkili olamayacağını gösteren spesifik örnekleri göstermektedir. Bahsi geçen bu kırılmalar, bir şehirdeki suç endeksinin açıklamada satın alma gücünden ziyade diğer faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir. Örneğin, Tokyo ile Berlin karşılaştırıldığında, Berlin'in satın alma gücü Tokyo'dan yüksek

olmasına rağmen suç endeksi değeri Tokyo'dan daha yüksektir. Bu durum, suç endeksini etkileyen faktörlerin sadece satın alma gücüyle sınırlı olmadığını göstermektedir.

Satın alma gücü ile suç endeksi arasında genel bir ilişki olsa da çalışmada gösterilen grafik ve tablolarda gözlenen kırılmalar ve örneğimizdeki Tokyo-Berlin karşılaştırması gibi durumlar, suç endeksini etkileyen diğer faktörlerin varlığını ve satın alma gücünün tek başına yeterli bir açıklama olmadığını göstermektedir. Bu bulgular, suç politikalarının ve toplumsal güvenlik önlemlerinin belirlenmesi ve uygulanmasında çoklu değişkenlerin dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Suç endeksi üzerinde etkili olan diğer faktörler arasında sosyo-ekonomik koşullar, sosyal eşitsizlik, işsizlik oranı, toplumsal huzur ve güvenlik önlemleri gibi unsurlar yer alabilir. Bu faktörler, bir şehirdeki suç oranını etkileyen önemli değişkenler olabilir ve satın alma gücünden bağımsız olarak suç endeksini açıklamada rol oynayabilirler.

Çalışmanın bulguları, şehirlerin nüfusu ve nüfus yoğunluğunun, suçluluk oranları üzerinde etkili olabileceği hipotezini desteklemektedir. Kalabalık ve yoğun şehirlerde suçluluk oranlarının daha yüksek olabileceği düşünülebilir. Ancak, bu ilişkinin karmaşık olduğu ve suçluluk oranlarını açıklamak için tek başına nüfus ve nüfus yoğunluğunun yeterli olmadığı unutulmamalıdır. Daha fazla faktörün göz önünde bulundurulması ve ileri araştırmaların yapılması, bu konudaki anlayışımızı derinleştirecektir.

Şehirlerin satın alma gücü pariteleri ve aylık ortalama net ücretleri üzerinde yapılan analizler ile satın alma gücü ile aylık ortalama ücretler arasındaki ilişki gösterilmektedir. Örneğin, New York'ta aylık ücretler yüksek olmasına rağmen hayat pahalılığı nedeniyle şehirde yaşayanların satın alma gücü Viyana'nın gerisinde kalmıştır. Bu durum, satın alma gücünün sadece aylık ücretlerle belirlenmediğini, aynı zamanda yaşam maliyeti, enflasyon ve diğer faktörlerin de etkili olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmanın sonuçları, suç politikalarının ve toplumsal güvenlik önlemlerinin belirlenmesi ve uygulanmasında çoklu değişkenlerin dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Satın alma gücünün artırılması, ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi ve sosyal eşitsizliklerin azaltılması gibi faktörlerin suçluluk oranlarını olumlu yönde etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu bulgular, satın alma gücü ile suçluluk oranları arasındaki ilişkinin karmaşık olduğunu göstermektedir. Satın alma gücünün suçluluk oranları üzerinde etkili olduğu ancak bunun tek başına yeterli bir açıklama olmadığı anlaşılmaktadır. Sosyo-ekonomik koşullar, sosyal eşitsizlik, işsizlik oranı ve toplumsal huzur gibi diğer unsurların da suçluluk oranlarını etkilediği göz önünde bulundurulmalıdır. Sonraki çalışmalarda söz konusu faktörlerin çalışmaya dâhil edilerek daha kapsamlı ve derinlemesine araştırmaların yapılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Agnew, R. (1992). Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. *Criminology*, 30(1), 47-87. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1992.tb01093.x>
- Aydın, M. (2018). *Satın alma gücü paritesinin OECD ülkeleri için sınanması* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Baharom, A. & Habibullah, M.S. (2009). Income, unemployment and crime, panel data analysis on selected european countries, *9th Global Conference on Business&Economics*
- Ceylan, R., & Ulucan, H. (2014). Satın alma gücü paritesi hipotezi (SAGP)'nin OECD ülkeleri için test edilmesi. *Sosyoekonomi*, 22(22). <https://doi.org/10.17233/se.58967>
- Collins, R. (1981). On the microfoundations of macrosociology. *American Journal of Sociology*, 86(5), 984-1014. <https://www.jstor.org/stable/2778745>
- Coşkun, N., ve Ballı, E. (2021). Satın alma gücü paritesinin geçerliliğinin sınanması: OECD ülkeleri örneğİ. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 19(4), 1-13. <https://doi.org/10.11611/yead.607442>
- Dahrendorf, R. (1959). *Class and class conflict in industrial society*. Stanford University Press.
- Dillman, D. A., Smyth, J. D., & Christian, L. M. (2014). *Internet, phone, mail, and mixed-mode surveys: The tailored design method*. John Wiley & Sons.
- Dollar, D., & Kraay, A. (2002). Growth is good for the poor. *Journal of Economic Growth*, 7(3), 195-225. <https://www.jstor.org/stable/40216063>
- Fleisher B.M. (1966). The effect of income on delinquency. *The American Economic Review*, 56, (1/2), 118-137. <https://www.jstor.org/stable/1821199>
- Gali, D. M., Borg, R. W. & Gali, P. J. (1996). *Educational research: An introduction* (6th ed.), Longman.
- Glesne, C. & Peshkin, A. (1992). *Becoming qualitative researchers: An introduction*, Longman.
- Hall, A. (2007). *Socioeconomic theories of crime- understanding criminology*. Capella Üniversitesi.
- Johnson, R. B., & Onwuegbuzie, A. J. (2004). Purposive sampling as a tool for informant selection. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries*, 3(2), 1-17.
- Kızmaz, Z. (2005). Sosyolojik suç kuramlarının suç olgusunu açıklama potansiyelleri üzerine bir değerlendirme. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 149.174. <http://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/89296>

- Koçak, O. (2016). *Araştırma yöntemleri ve istatistiksel analiz teknikleri*. Anı Yayıncılık.
- Korkmaz, N. (2018). Satın alma gücü paritesi. İçinde M. Yağmur & H. Yılmaz (Eds.), *Uluslararası İktisat: Kuram ve Politika* (s. 257-276). Nobel Yayın Dağıtım.
- Krugman, P. R. ve Obstfeld, M. (2009). *Internationale Wirtschaft: Theorie und Politik der Außenwirtschaft*. Pearson Studium.
- Mazerolle, L., Wickes, R., & McBroom, J. R. (2010). Environmental criminology and crime analysis. *Crime and Justice: A Review of Research*, 39(1), 483-581.
- Merton, R. K. (1938). Social structure and anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672-682. <https://doi.org/10.2307/2084686>
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*, (genişletilmiş yeni baskısı), Free Press
- Numbeo. (t.y.). Methodology and motivation. https://www.numbeo.com/common/motivation_and_methodology.jsp
- Öztürk, N. & Bayraktar, Y. (2011). Döviz kurlarını açıklamaya yönelik yeni yaklaşımlar. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Dergisi*. 11(1), 157-191. <https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/130815>
- TÜİK. (2008). *Satınalma Gücü Paritesi-Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-4*. Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları.
- World Bank (2008). *Global Purchasing Power: Parities and Real Expenditures, 2005 International Comparison Program*. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/982121487105148964-0050022017/original/2005ICPReportFinalwithNewAppG.pdf>
- World Bank (2022). *Purchasing Power Parity (PPP)*. <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/114933-what-is-purchasing-power-parity-ppp>
- Wright, E. (1978). *Class, crisis, and the state*. Verso. <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/08/Class-Crisis-and-the-State-by-Erik-Olin-Wright.pdf>
- Zembroski, D. (2011). Sociological theories of crime and delinquency. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 21(3), 240-254. <https://doi.org/10.1080/10911359.2011.564553>

Sunumu izlemek için
tıklayabilir ya da QR
kodu taratabilirsiniz

Cumhuriyetten Günümüze Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Para Politikaları ve Araçları

Gizem ERSOY ¹

Öz

Ulusal ekonomi politikaları özellikle küreselleşen dünyada oldukça büyük önem arz etmektedir. Küreselleşme sonucu ortaya çıkan ekonomik etkiler, ekonomi politikalarının da yenilenmesini gerekli kılmaktadır. Belirlenecek olan bu yeni politikaların ülkenin geçmiş politika tarihine ve ekonomisine bakarak oluşturulması, uygulanacak politikaların başarılı olması açısından önemlidir. Ekonomi müdahale araçlarından biri olan para politikalarının önemi, tarihsel süreç içinde bazı değişimlere uğramıştır. Türkiye’de de zaman içerisinde çeşitli sebeplerle para politikası uygulamalarında değişiklikler yaşanmıştır. Ekonomi içinde bazen para politikalarının ağırlığı artırılarak bazen de para politikalarının ağırlığı azaltılarak ekonomik denge sağlanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda Cumhuriyetin kurulduğu dönemden günümüze kadar geçen süreçte; Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından uygulanan para politikalarının analiz edilmesi ve anlaşılması daha sonra uygulanacak olan para politikaları açısından oldukça büyük önem arz etmektedir. Çünkü Cumhuriyetin ilanından günümüze dek uygulanmış olan para politikaları ve araçlarının ülke ekonomisinde ne gibi etkilere sebep olduğunu analiz etmek, uygulanan politikaları ve etkilerini bilmek, ekonomik gidişata yönelik yeni politikalar belirlenmesini kolaylaştırmaktadır. Özellikle Cumhuriyetin ilk kurulduğu tarihlerde uygulanan politikalar ülkenin geleceği için önemli birer adım niteliği taşımıştır. O dönemde ekonomik istikrarın sağlanmasına yönelik uygulanmış olan politikaların incelenmesi günümüzde buna yönelik tedbirleri uygulama noktasında yol gösterici olabilmektedir. Zaman içinde ekonomik kriz dönemlerinde Türkiye’nin uygulamış olduğu para politikalarında yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bu kriz dönemlerinde uygulanan politikaların ve araçların analiz edilmesi, gelecekte yaşanacak benzer süreçler açısından önemlidir. Çalışmanın amacı Cumhuriyetten günümüze Türkiye’nin uygulamış olduğu para politikalarının ve bu politika araçlarının incelenmesi, ekonomik kriz dönemlerinde alınan önlemlerin yeterli olup olmadığının belirlenmesi ve ileride uygulanacak olan para politikaları açısından örnek oluşturmasını sağlamaktır. Çünkü bir ülkede uygulanan para politikaları o ülkenin küresel finansa yaşanacak etkilere karşı direnç gücünü göstermektedir. Bu doğrultuda çalışmada; literatür taraması ve betimleme yöntemi kullanılmaktadır. Yıllar bazında Merkez Bankasının belirlediği hedefler ve yıl sonunda ulaştığı hedefleri içeren raporların kısa değerlendirmesi yine çalışmada mevcuttur. Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından günümüze Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından uygulanan para politikalarının ve araçları hakkında bilgi vermek, zaman içinde uğradığı değişimleri, görev ve yetki farklarını gösterebilmek, uygulanacak yeni politikalara geçmiş yılların raporları sonucunda örnek teşkil etmek amacıyla literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Para Politikası, Politika Araçları, Fiyat İstikrarı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Politikaları, Türkiye Ekonomisi

¹ Manisa Celâl Bayar Üniversitesi, Kamu Maliyesi 100/2000 Öncelikli Alan Doktora Öğrencisi, gizemersoy241@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4333-4871

You can click to watch
the presentation or
search for the QR
code.

Monetary Policies and Instruments of the Central Bank of the Republic of Turkey from the Republic to the Present

Gizem ERSOY ¹

Abstract

National economic policies are of great importance, especially in the globalized world. The economic effects appear as a result of globalization make it necessary to renew economic policies as well. The creation of these new policies to be determined by looking at the country's past policy history and economy is important for the success of the policies to be implemented. The importance of monetary policies, which are one of the economic intervention tools, has undergone some changes is historical process. There have also been changes in monetary policy practices in Turkey over time for various reasons. It has been tried to achieve economic balance in the economy sometimes by increasing the weight of monetary policies and sometimes by reducing the weight of monetary policies. In this sense, in the period from the founding of the Republic to the present, analyzing and understanding the monetary policies implemented by the CBRT is of great importance in terms of the monetary policies that will be implemented later. Because, analyzing what kind of effects the monetary policies and instruments that have been applied since the announcement of the Republic have caused in the country's economy, knowing the applied policies and their effects, facilitates the determination of new policies for the economic course. Especially the policies implemented during the first establishment of the Republic have been an important step for the future of the country. An examination of the policies that were implemented to ensure economic stability at the time can be a guide at the point of implementing measures aimed at this today. Over time, new regulations have been made in the monetary policies implemented by Turkey during the economic crisis periods. Analyzing the policies and tools implemented during these crisis periods is important for similar processes to be experienced in the future. The aim of the study is to examine the monetary policies and these policy instruments applied by Turkey from the Republic to the present, to determine whether the measures taken during the economic crisis are sufficient and to provide an example in terms of monetary policies that will be applied in the future. Because the monetary policies applied in a country show the strength of that country's resistance to the effects that will be experienced in global finance. In this direction, in the study; literature review and description method are used. A brief evaluation of the reports containing the targets set by the Central Bank on yearly basis and the targets reached at the end of the year is also available in the study. It is aimed to contribute to the literature in order to provide information about the monetary policies and instruments implemented by the Central Bank of the Republic in Turkey, since the proclamation of the Republic in Turkey, to show the changes in time, the differences in duties and Powers, and to set an example for the new policies to be implemented as a result of the reports of the past years.

Keywords: Monetary Policy, Policy Instruments, Price Stability, Policies of the Central Bank of the Republic of Turkey (CBRT), Turkish Economy

¹ Manisa Celâl Bayar University, Ph.D. Student, gizemersoy241@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4333-4871

Giriş

Bir ÷lkede uygulanmakta olan para ve maliye politikaları o ÷lkenin ekonomik yönetimi için oldukça önem taşımaktadır. Para politikası; ekonomik büyüme, fiyat istikrarı, işsizlik, finansal istikrar gibi hedeflere ulaşmak doğrultusunda paranın yönetimine yönelik alınan kararları kapsamaktadır (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, t.y.). Bu doğrultuda para politikası ile ilgili kararlar Merkez Bankaları tarafından alınmakta ve uygulanmaktadır. Para politikalarının ekonomi içinde kullanımı zaman içinde değişime uğramıştır. Bu noktada para politikalarının uygulayıcısı konumundaki Merkez Bankasının da görev ve yetkileri bu doğrultuda zamanla değişime uğrayarak şekillenmiştir. Merkez bankası, belirlenen hedefler doğrultusunda, konjonktürel duruma göre farklı politika araçlarını kullanarak piyasaya müdahale etmektedir. Bu politika araçları kimi zaman doğrudan kullanılan araçlar olurken, kimi zamansa dolaylı bir müdahale aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomi politikaları, devletlerin yürütmüş olduğu kontrol mekanizmaları olarak kabul edilmektedir. Para politikası da devletin piyasaya müdahale araçlarından biridir. Küreselleşmenin artmasıyla birlikte zaman içerisinde para politikalarına verilen önemin artmasıyla para politikalarında ve kullanılan araçlarda da değişiklikler kaçınılmaz olarak meydana gelmiştir. Meydana gelen değişiklikler Merkez bankalarının da önemini zaman içinde artırmıştır. Çünkü küreselleşmenin getirdiği negatif etkilerden en az etkilenmek amacıyla ÷lkeler, etkin ekonomi politikalarına ihtiyaç duymaktadır. Kullanılan para politika ve araçları ise ÷lkeden ÷lkeye ya da zamandan zamana değişmektedir. Merkez bankaları para politikaları araçlarını kullanarak, piyasadaki para arzını etkilemekte ve para politikalarını da böylece yönetebilmektedir. Zaman içinde para politikalarının daha etkin kullanılması amacıyla kredi araçları kullanılmaya başlanmıştır.

Çalışmanı amacı; Türkiye’de Cumhuriyetten günümüze uygulanan para politikalarını ve araçlarını incelemek ve zaman içinde yaşadığı değişimleri ele almaktır. Bu doğrultuda uygulanan politikalar ve araçlara yönelik betimleme yöntemi ve literatür taramasına dayalı bir değerlendirme yapılmaktadır. Para politikalarını ve araçlarının zaman içindeki gelişimini incelemek önemlidir. Çünkü Türkiye’de para politikaları ve kullanılan araçlar ekonomide meydana gelen olaylar neticesinde değişime uğramıştır. Para politikalarının ve meydana gelen olaylar sonucunda alınan politika kararlarının ve kullanılan araçların

analiz edilmesi, ilerleyen süreçlerde benzer durumların yaşanması sonucu alınabilecek önlemlerin ya da başarı ve başarısızlık gibi durumların tespit edilip bu doğrultuda politika üretilebilmesi açısından önem arz etmektedir. Küreselleşen dünyada geçmişten ders alarak geleceğe dair politikalar belirleyip başarılı olmak önemlidir. Özellikle küreselleşmenin getirisiyle birlikte, uluslararası alanda rekabet edecek ekonomik güce sahip olmak güçlü ve başarılı para ve maliye politikalarıyla mümkün olmaktadır. Bunun da yolu, TCMB'nin başarılı politikalar üretmesinden geçmektedir.

Bu doğrultuda çalışmada öncelikle, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın kurulduğu günden bugüne kadar uyguladığı para politikaları literatür taraması ve Merkez Bankası yıllık para politikaları açıklamaları ve hedefleri doğrultusunda ele alınmaktadır. Özellikle Cumhuriyetin kurulmasından sonraki süreçler ele alınmakta ve daha sonra 1960'lı yıllarda uygulanan politikalar incelenmektedir. Daha sonra ise finansal serbestleşme dönemi olarak kabul edilen 1980'li yıllar ele alınmaktadır. 2000'li yıllar, 2011, 2016, 2019 ve 2023 yılında belirlenen para politikaları ve hedefleri de yine çalışmada ele alınmaktadır. Çalışma literatür taramasına dayalı bir değerlendirme çalışması niteliğinde olduğu için bu yıllarda belirlenen amaçlar ve araçlar ele alınarak, hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı sonraki yıl raporlarında belirtilen şekliyle değerlendirmeler yapılmaktadır. Çalışma özellikle geçmiş yıllar için literatürde bu konu hakkında ele alınan makaleler üzerinden ele alınmış, daha güncel hedef, amaç ve sonuçlar ise Merkez Bankası raporlarına dayandırılmıştır. Kısaca çalışma literatür taramasına dayalı betimleme çalışmasıdır.

Çalışmada ayrıca Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından kullanılan para politikası araçları olan faiz koridoru ve Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM) araçları da açıklanmaktadır. Cumhuriyetten günümüze para politika araçlarının ele alınması ve analiz edilmesi, büyük krizler neticesinde alınan politikalarının incelenmesi ve Covid-19 sürecinde uygulanan politikalar ve günümüzde alınan kararların ele alınması literatürün gelişmesi açısından önemlidir. Tarih aralığının geniş ve uzun olması, özellikle genç bir ülke olarak kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin zaman içinde başarı ve başarısız hedef ve politikalarının topluca okunabilmesini sağlamaktır.

1. Türkiye ve Uygulanan Para Politikaları

1.1. Para Politikaları Kavramı

Bu başlık altında önce kısaca para politikası kavramından ve para politikası araçlarından bahsedildikten sonra Türkiye’de para politikasının gelişim süreci, Cumhuriyet Dönemi para politikaları ele alınmaktadır.

Para politikası, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum ve küresel konjonktür neticesinde yürütülen ekonomik faaliyetlerin genel adıdır. Türkiye Cumhuriyeti’nde para politikası Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından yürütülmekte ve kontrol edilmektedir. TCMB amaçlar ve araçlar doğrultusunda zamana, ekonomik duruma, küresel ekonomiye bakarak politikalar uygulamaktadır. Merkez bankaları, bankaların bankası unvanı ile görev yaparak, para arzı kontrolü ve bütçe açıklarının finansmanını üstlenmektedir (Begg vd., 1994, s. 407). Para politikaları, belirli hedeflere ulaşmak ve sorunlara çözümler bulmak amacıyla bazı araçların yürütülmesi süreçlerini kapsamaktadır. Para politikaları; istihdam, fiyat artışı, büyüme gibi hedefler doğrultusunda alınan kararlardır (Gökova, 2018, s. 11)

Para politikası araçları, yürütülen amaçlar doğrultusunda zaman içinde, ekonominin içinde bulunduğu koşula göre değişime uğramaktadır. Örneğin, işsizlik yani daralma dönemlerinde genişletici para politikası ve araçları kullanılırken, enflasyon sorununun yaşandığı dönemlerde daraltıcı para politikaları uygulanmaktadır. Merkez bankası, para politikalarını üstlenirken iki şekilde görev üstlenebilmektedir. Bunlardan birincisi; doğrudan düzenleyici olarak müdahale etmesidir. İkinci olarak ise; dolaylı yollardan para piyasası koşullarını düzenleyerek müdahalede bulunmasıdır. Birincil ve ikincil piyasalarda dolaylı araçlarla müdahale sağlarken, fiyatı piyasada belirlenen dolaylı araçlar ise, ihale yönetimi, ödeme yöntemleri gibi düzenlemeleri içermektedir.

Dolaysız para politikaları araçlarını kısaca şu şekilde sıralamak mümkündür;

- a) Faiz oranı kontrolü, Merkez Bankası’nın kredi faiz oranlarına sınırlama getirebilmesini ifade eder.

- b) Farklılaştırılmış Reeskont Kotaları ise, bankaların ihtiyaç durumlarına göre belirlenmektedir. Bazı bankalar bu yolla reeskont farkından daha fazla yararlanabilir. Finansal araçların portföylerinin düzenlenmesinde ise, Merkez Bankası bankaların portföylerinde olan kıymetlerin bileşiminde karar verici olabilir.
- c) Hisse senedi ve tahvil alımına yönelik kredilerin kontrol edilmesi, yine merkez bankasının araçlarından biridir.
- d) Merkez Bankası Kredi Tavanı belirleyerek, kredilere sınırlama getirebilir.
- e) Disponibilite uygulaması ile, ticari bankaların sahip oldukları fonlarla tahvil ya da bono almaya ya da merkez bankasında nakit olarak bulundurmaya zorlanması ile piyasaya müdahale edebilir.
- f) Özel mevduatlar, Tüketici Kredilerinin Kontrol edilmesi gibi müdahaleler yine Merkez Bankası tarafından kontrol edilebilmektedir (Lipsev vd., 1984, s. 187; Güneş, 1990, s. 47). Dolaylı Para politika araçları ise; Açık piyasa işlemleri (finansal araçların merkez bankası tarafından birincil ya da ikincil piyasalarda repo-ters repo yapılarak ya da doğrudan alınıp satılması), Zorunlu karşılıklar (kurum ve kuruluşların, portföylerinin belli bir kısmını rezerv para olarak tutma zorunluluğu), Merkez bankası kredi kolaylıkları ve reeskont kredileri (yüksek değerli finansal varlıkların iskonto edilmesi) olarak sayılabilmektedir (Lipsev vd., 1978, s. 650-655).

1.2. Türkiye’de Merkez Bankasının Kuruluşu ve Cumhuriyet Dönemi Politika Uygulamaları

Bu başlık altında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının kuruluşu ve Cumhuriyet Döneminde uygulanan politikalar ele alınmaktadır.

Merkez Bankaları ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla parasal önlemler almakta, paranın iç ve dış piyasa değerini korumakta ve bunlar için gerekli fonları sağlamaktadır (Gökova, 2018, s. 6). Türkiye’de 11 Haziran 1930 tarihinde 1715 sayılı Merkez Bankası Kanunu kabul edilerek, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kuruluşu için adımlar atılmıştır. 3 Ekim 1931 yılında ise TCMB, resmen faaliyetine başlamıştır. Kurulduğu ilk günlerde, denk bütçe ve sağlam para politikalarını benimsemiş, faiz oranı belirleme, para sağlama gibi görevleri üstlenmiştir. Ayrıca zorunlu karşılık ayırma aracı ise kamu finansmanı ve tasarruf mevduatlarını korumak amaçlarıyla kullanılmıştır. Bu durum 1950li yıllara dek sürmüştür (Kepenek ve Yentürk, 1994, s.31; Bakır, 2007, s. 30). Savaştan çıkmış ve yeni kurulmuş bir ülke olarak Merkez Bankası ilk

yıllarda daha çok bütçenin denk olması, açık vermemek gibi politikalar üzerine hareket etmiştir. Bu dönemde savaşın yaralarını kapatmak ilk öncelik olmuştur. Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda Atatürk devletin daha çok koruyucu ve özendirici olması gerektiğini savunmuştur. Bu dönemde para arzı arttırılmamış, kapalı bir ekonomi anlayışı benimsenmiştir. 25 Şubat 1930 yılında Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanun'u çıkarılmıştır. Bu dönemde savaşın ekonomi ve halk üzerinde bıraktığı olumsuz etkiler, sanayinin gelişmemiş olması, Osmanlı'nın dış borçlarını Türkiye Cumhuriyeti'nin üstlenmesi gibi nedenler ekonomiyi zor duruma sokmuştur (Sağlam, 1991, s. 79). Zor durumda olan ekonomi sebebiyle Cumhuriyetin ilk yıllarında amaç, ekonominin toparlanması; savaştan yeni çıkmış ülkenin kendine gelmesi olmuştur. Bu sebeple bu dönemde politikalar bu doğrultuda belirlenerek, denk bütçe anlayışı benimsenmiştir.

1930'lu yılların sonlarına gelindiğinde ise, sadece özel sektör ile başarı sağlanamayacağı anlaşılmış, devletin de ekonomi içinde etkin rol oynaması gerektiği düşünülmeye başlanmıştır. Bu dönemde, devlet tekelleri, millileşme, piyasaya ve fiyatlara müdahaleler sınırlı kalmıştır (Sarı, 2014, s. 2). Bu dönemde devlet eliyle sanayi faaliyetleri yürütülmüş, ekonomide devletçilik anlayışı hâkim olmaya başlamıştır.

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı süresi boyunca ise, para ve maliye politikalarında değişimler meydana gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti İkinci Dünya Savaşı'na katılmasa bile savaş riski nedeniyle çeşitli önlemler almaya başlamıştır. Savunma harcamaları ise artmıştır. Bu dönemde, kalkınma hızı negatif olarak gerçekleşmiş, milli gelir gerilemiştir (Eren, 1999, s. 154). İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise, Marshall Planı çerçevesinde Türkiye için önerilerde bulunan uzmanlar, devletçilik faaliyetlerinin son bulması ve özel sektöre yönelmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Türkiye bu dönemde Marshall Planı çerçevesinde dış yardım almıştır (Sağlam, 1991, s. 85).

1950'li yıllarda kamu harcamaları kamu gelirlerinden daha yüksek gerçekleşmiştir. Bu da Merkez Bankası'nın borçlanması olarak geri dönmüştür. Kredi miktarlarının artması sonucu enflasyon yaşanmış, reel gelirin azalmasıyla birlikte parasal ve reel sektörler arasında denge bozulmuştur. Bunun neticesinde ise fiyatların genel seviyesi yükselmiştir (Sarı, 2014, s. 6). 1960'lı yıllara gelindiğinde ise Türkiye yavaş yavaş planlı döneme geçmeye başlamıştır. Bu doğrultuda Merkez Bankası, ekonomiye uygun politikalar benimsemeye başlamıştır. 1963 yılında Birinci Kalkınma Planı ile istikrarlı bir para politikası uygulanmaya çalışılmıştır. Bu planda kalkınma ve ihracat ilişkisi önemli yer tutmuştur. 1967 yılında ise kalkınma için gerekli kredi destekleri sağlanmış,

likiditenin olumsuz etki yaratmaması için gerekli tedbirler alınmıştır. 1970’li yıllara gelindiğinde, TCMB Kanununda bazı değişiklikler yapılmış ve 1211 sayılı Kanun Ocak 1970 tarihinde uygulamaya koyulmuştur (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2019, s. 11-12).

1970’li yıllarda meydana gelen enflasyon kontrol altına alınamamış bununla birlikte 1211 sayılı kanun ile TCMB’nin işlevleri, amaç ve araçları belirlenerek güçlü bir sistem kurulmaya çalışılmıştır. Aynı kanunla, TCMB’nin görevi, kalkınma planları ile uyumlu bir biçimde, para ve kredi politikalarını yürütmek olarak belirtilmiştir (Bakır, 2007, s. 31). 1970’li yılların sonuna doğru ekonomik bir kriz haline gelmiştir. 1970-1980li yıllar arasında enflasyon sürekli olarak artış göstermiştir. Bunun sonucunda 24 Ocak Kararları (İstikrar Tedbirleri) olarak bilinen kararlar 24 Ocak 1980 tarihinde kabul edilmiştir. Bu kararlarla birlikte ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla istikrar tedbirleri uygulanmaya karar verilmiştir. Döviz kuru devalüe edilmiş, faizler ise yükseltilmiştir. Amaç iç talebin azaltılması, Türk lirasına olan talebin artmasıdır. Yine 1980 yılında Bakanlar Kurulunda kabul edilen 25 sayılı “Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında Karar” ile Türk lirası ve yabancı paralar arasındaki paritenin belirlenmesi yetkisi Maliye Bakanlığına devredilmiştir (Kazgan, Öztürk ve Koraltürk, 2000, s. 39). Bu süreçten sora Devletin yeterli denetimi yapmaması, yasal güvencelerin sağlanamaması gibi sebepler Banker krizi olarak da bilinen sürecin yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönemde banka kredisi faizleri serbestleşmiş, mevduat sigortası gibi önlemler alınmıştır. Mevduat faizleri ile ilgili kararlar Merkez Bankasına bırakılmıştır. Bu bağlamda 1980’li yıllar gevşek para politikası dönemleri olarak adlandırılabilir (Eren, 1999, s. 156; Sarı 2014, s. 8-9). 1980’li yılların sonuna kadar ekonomik kalkınmanın finansmanı kredi politikaları olarak sürdürülmüştür. 1980’li yılların sonlarına doğru, TCMB’nin para politikalarını uygularken kullanacağı yeni araçlar geliştirilmiştir. Bunlar; APİ (Açık Piyasa İşlemleri; merkez bankalarının kısa vadeli senet ve tahvil alıp satması işlemi), Mevduat Munzam Karşılıkları ve Disponibilite (bankaların ellerinde bulunduracakları harcamaya hazır nakit) mekanizmalarıdır. 1211 sayılı kanunla APİ düzenlense de 1986 yılında etkin şekilde kullanılmaya başlanmıştır. 1989 yılında ise, TCMB’nin idaresi kararıyla orta ve uzun vadeli kredi sağlama politikası sona ermiştir (Bakır, 2007, s. 31). 1990’lı yıllara gelindiğinde, TCMB para programı dönem başında kamuoyuna ilan edilmiştir ve 1990 yılında para programı hedeflerine ulaşarak başarılı olmuştur. 1991 yılında parasal program açıklanmamış, 1992 yılında ise,

programda koyulan hedeflere ulaşılması mümkün olmamıştır. Bu sebeplerle 1994 ve 1995 yıllarında parasal programlar açıklanmamıştır.

1990'lı yılların başında yaşanan kamu açıkları sebebiyle enflasyon meydana gelmiş, ödemeler dengesi bozulmuş ve 1994 yılında ekonomik bir kriz meydana gelmiştir. 1994 yılında Türk lirası devalüe edilmiştir. 1995 yılının Şubat ayında, IMF ile Stand-By düzenlemesi ile bağımlı hareketle, kur sistemine geçilmiştir (Kazgan, Öztürk ve Koraltürk, 2000, s. 239). 1998 yılına gelindiğinde ise enflasyonla mücadele hedefi de belirlenmiştir. 1998 yılında IMF ile Yakın İzleme Anlaşması imzalanmıştır. Enflasyon düşürülme hedefine ulaşılmasına rağmen, seçim sebebiyle TCMB 1999 yılında para programı ilan etmemiştir. Bu dönemde faizlere müdahale edilmemiş ve böylece kur baskı altında tutulabilmiştir (Sarı, 2014, s. 11-13). Bu dönemler Türkiye açısından zorlu geçen süreçler olmuştur.

1.3. 2000 Yılından Sonra Türkiye'de Uygulanan Para Politikaları ve Araçları

2000'li yıllar, küreselleşmenin daha fazla arttığı ve dış etkilere karşı ülkelerin daha duyarlı hale gelmeye başladığı zamanları kapsamaktadır. Küreselleşen ekonomilerde alınacak politika kararları ve uygulamalar ülke ekonomisi için oldukça büyük önem arz etmektedir. Bu başlık altında 2000 ve sonrasında Türkiye'de yaşanan gelişmeler ve uygulanan para politikaları incelenmektedir.

Kasım 2001 yılına gelindiğinde Türkiye'de ekonomik kriz meydana gelmiştir. Faizler ve döviz kurları çok yükselmiştir. Döviz kurlarında meydana gelen yükselişler sebebi ile dalgalı döviz kuru uygulamasına geçilmiştir. Bu dönemlerde TCMB'nin uyguladığı politikalar krize yönelik politikalardan oluşmaktadır. TCMB kamu ve TMSF bankalarına döviz ya da dövize endeksli Hazine Bonoları sağlayarak açıklıkları kapatmıştır. Bu yıl da ekonomideki kötü gidişatın önüne geçilememiş ve Şubat 2001'de Türkiye ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. Yine aynı dönemde yani 19 Şubat 2001 tarihinde Başbakan ve Cumhurbaşkanı arasında bir siyasi gerginlik yaşanmış, bu durum mevcut olan kötü durumun daha da kötüleşmesine yol açmıştır. Bu olay sonucunda büyük miktarda sermaye yurtdışına kaçmıştır. Likidite krizi yaşanmış, faizler yükselmiştir. Kur dalgalanmaya bırakılmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2010, s. 593). Bu dönemde yaşanan gelişmeler sonucunda enflasyon ve işsizlik de çok yüksek sayılara ulaşmıştır.

2002 yılına gelindiğinde ise, parasal hedefleme yapılmış ve örtük enflasyon hedeflemesine geçilmiştir. Aynı zamanda 2002 yılında “Güçlü Ekonomiye Geçiş” planı hazırlanmıştır. Güçlü ekonomiye geçiş programı hesap verilebilirlik ve şeffaflığın sağlanması amacıyla para ve maliye politikalarında düzenlemeye gitmeyi ifade etmektedir. Yaşanan bu gelişmeler TCMB’nin yapısal bir dönüşüm geçirmesine neden olmuştur. Dünya Bankası ve IMF Türkiye’ye kredi sağlama karşılığında TCMB’nin tam bağımsız olmasının taahhüdünü istemiştir. Bu doğrultuda 25 Nisan 2001 tarihinde 4651 sayılı Kanun TBMM Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Bu kanunla TCMB’nin temel amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu kanunla PPK (Para Politikası Kurulu) oluşturulmuştur (Çağlav, 2014, s. 51; Bakır, 2007, s. 75-84, TCMB, 2011). Yaşanan ekonomik krizin ardından ise, yeni para politikası arayışları başlamıştır. Bu doğrultuda enflasyonla mücadele etmek amacıyla hedefler belirlenmiştir. 2003 yılında TCMB, fiyat istikrarını sağlamak amacıyla, faizleri etkin olarak kullanmıştır. 2004 yılında kısa vadeli faiz oranları etkin şekilde kullanılırken, bu yıl hedeflenen parasal büyüklüklere ulaşılmıştır (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2004).

2005-2008 yılları arasında geçerli olacak şekilde Stand-By anlaşması imzalanmıştır. 2002-2005 yılları arasında örtük enflasyon hedeflemesi uygulanmıştır. 2002-2004 yılları arasında Irak savaşı gibi olumsuz durumlara rağmen uygulanan program başarılı sonuçlar vermiştir. Elde edilen başarılı sonuçlar, kamu kesimi borçlanma gereğinin ortadan kalkması, Türkiye’nin kredi riskinin düşük düzeye gelmesi, kamu borçlarının düşmüş olması gibi güzel gelişmeler sonucunda 2006 yılına gelindiğinde örtük enflasyon uygulamasından vazgeçilerek, açık enflasyon hedeflemesi yöntemine geçilmiştir. Düşük enflasyon hedeflemesi; geçmiş enflasyon değil, gelecek enflasyon oranı ile ilgili hedefleri içerir ve amaç; düşük bir enflasyona ulaşmak ve bunun devam etmesini sağlamaktır. Bu dönemde enflasyon raporunun 3 ayda bir yayınlanması kararı alınmıştır (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2005; 2006). 2006 Mayıs ayından sonra ise Türkiye’nin kredi riski yükselmiş, enflasyon oranları sapma yapmaya başlamıştır. 2007 yılında seçim sebebiyle siyasi gerginlik ortamı oluşmuştur.

2008 yılında Amerika’da başlayıp tüm dünyaya yayılan küresel kriz sonucunda Türkiye de bundan etkilenmiş, döviz kuru, faiz oranında artış gibi olumsuzluklar yaşanmıştır. TCMB bu dönemde enflasyon hedeflemesini başarıyla uygulamıştır. Aralık 2008 – Nisan 2009 yılları arasında ise politika faiz oranlarında indirim gitmiştir. 2009 yılının ikinci yarısında kredi faizlerinde de

düşüşler yaşanmıştır. 2010 yılında ise 2008 krizinin etkileri piyasadan yavaş yavaş silinmeye başlamıştır. Bu dönemde TCMB 2010 yılında likidite önlemlerini geri almayı planlamıştır ve döviz alım ihalelerinde daha esnek yöntem belirlemiştir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2011, s. 2-3). 2010 yılında yaşanan güçlü sermaye girişleriyle birlikte TCMB yeni önlemler alma yoluna gitmiştir. Bu dönemde kısa vadeli faizler düşük tutulmuş, zorunlu karşılık oranları da artırılarak kredi artış hızı yavaşlatılmaya çalışılmıştır (Başçı ve Kara, 2011, s. 5). Bu dönemde yaşanan olumlu gelişmelerle birlikte Türkiye'nin kredi notu yükselmiştir.

2011 yılında TCMB Kanunu yeniden düzenlenmiş ve fiyat istikrarıyla birlikte finansal sistem istikrarı da hedeflenmiştir. Alınan yeni para politikaları stratejisinde birden fazla amaç hedeflenmiştir. Bunlar politika faizinin yanında gecelik borç alıp verme faizleri arasında oluşan faiz koridorunun ve zorunlu karşılık oranlarının beraber kullanıldığı politikaları içermektedir. TCMB bu dönemde, kısa vadeli sermaye akımlarının sınırlandırılmasını, yurtdışı kredilerin ve talebin daha kontrol edilebilir olmasını hedeflemiş ayrıca döviz kurlarındaki aşırı değerlenmenin önlenmesini amaçlamıştır. Bu dönemde faiz koridoru aşağı doğru genişletilmiştir. Zorunlu karşılık oranları ise bu dönemde artırılmıştır (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2011).

TCMB 2010 yılının sonlarından itibaren, para politikasında düzenlemelere gitmiştir. Yeni ara politikası hem fiyat istikrarı hem de finansal istikrarı amaç olarak edinmiş hem de yeni para politikasında politika faizi, faiz koridoru, likidite yöntemi gibi yeni yapısal araçlar kullanmayı öngörmüştür. Yeni politika araçları ise; Faiz koridoru, Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM)'dur (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2012).

Faiz koridoru; TCMB'nin gecelik borç verme ve borç alma faizi arasında kalan alana faiz koridoru adı verilmektedir. Finansal piyasalardaki volatilité yükseldiğinde esnek para politikası uygulanması gereken dönemde koridor sistemine geçilir ve üçlü faiz uygulanır (Şerbetli, 2022, s. 42). Piyasa faizleri faiz koridorunun içinde oluşmaktadır. Faiz koridoru piyasa faizlerinin politika faizinden sapmasını engellemek amacıyla kullanılmaktadır (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2012). Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM) ise, bankaların zorunlu karşılıklarının belli yüzdesini döviz veya altın olarak ayırabilmelerine imkân tanıyan bir uygulamadır. Türkiye ROM uygulamasına 2010 yılında başlamıştır. 2010 yılında ROM yüzde 10 olarak belirlenmişken, Ekim 2011'de yüzde 20'ye, sonra yine Ekim'de yüzde 40'a, 2012 yılında yüzde 45'e, yine Haziran 2012'de Rom üst sınırı 50'ye yükseltilmiştir, Temmuz 2012'de 55'e, 16

Ağustos 2012’de 60’a yükseltilmiştir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2012). Kısa bir süre içerisinde ROM yüzdeleri sürekli yükseliş göstermiştir.

TCMB 2013 yılında faiz indirimleri yoluna gitmiştir. İthalat artarken ihracat azalmış ve cari açık giderek büyümüştür. 2013 yılının ikinci döneminde, sermaye akımlarında azalmalar yaşanmıştır. Bu dönemde para politikasında temkinli adımlar atılmış, sıkı para politikaları uygulanması hedeflenmiştir. 2014 yılında ise sıkı para politikaları ve zayıf sermaye akımları sebebiyle büyüme hızı yavaşlamıştır. Bu dönemde risk primleri artmış ve TL değer kaybetmiştir. Bu dönemde Para Politikası Kurulu (PPK), fiyat istikrarının sağlanması amacıyla, sıkı para politikası uygulamasına geçmiştir. Mayıs 2014’te ise belirsizlikler azalmış ve risk primi göstergeleri iyileşmiştir. Bunun sonucunda piyasa faizleri düşmüştür. 2014’ün ikinci döneminde ise enflasyon artışı sebebiyle sıkı para politikası uygulaması devam etmiştir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2014). 2015 yılında petrol fiyatlarında yaşanan düşüşler sebebiyle faiz oranları da düşürülmüştür. Bu dönemde sıkı para ve maliye politikaları yürütülmüştür. Bu dönemde döviz kuru oynaklığı ve küresel belirsizlikler nedeniyle TCMB rezervlerinde düşüş yaşanmıştır (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2015). 2016 yılında enflasyon hedeflemesi yüzde 5 olarak belirlenmiştir. 2015 ve 2016 yıllarında fiyat istikrarının sağlanması amaçlanmıştır (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2016).

2017 yılında TCMB, zorunlu karşılıkların TL olarak tutulan kısmına 1 Ocaktan itibaren, ödenecek olan faiz oranını, Banka tarafından bir hafta vadeli repo ihale faiz oranınının 400 puan eksiği olarak belirlemiştir. Yine aynı yıl, TL’nin etkinliğini sağlamak amacıyla miktar ihalesi yöntemiyle sağlanan bir hafta vadeli repo fonlamasına yönelik ihale tutarı belirlenirken, toplam haftalık vadeli fon stoğunun haftaya dengeli şekilde dağıtılması yöntemi benimsenmiştir. APİ portföy büyüklüğü ise, 9 milyar liradan 14 milyar liraya çıkartılmıştır. Bankaların ihtiyaç duyduklarında TCMB borç verme faizi oranından limitleriyle sınırlı olmak üzere borçlanabilmesi ve likidite fazlalığı olursa limitsiz bir şekilde TCMB borç verme faiz oranından TCMB’ye borç verebilmesi kararı alınmıştır (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2017).

2018 yılında PPK’nın yılda 8 toplantı yapması kararlaştırılmış ve enflasyon hedeflemesi 5 olarak belirlenmiştir. Döviz kurunda yaşanacak hareketlere bağlı olarak fiyat istikrarının sağlanması amacıyla müdahale edileceği söylenmiştir. Bu dönemde uygulanan para politikaları sıkı para politikası olarak nitelendirilmektedir. Döviz kuru rejimi ise dalgalı rejim olarak

belirlenmiştir. Bu dönemde ayrıca döviz likiditesi yönteminde esneklik sağlanacağı belirtilmiştir. Ayrıca para politikası operasyonel çerçevesi sadeleştirme süreci tamamlanmıştır (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2018). 2019 yılında dalgalı kur rejimi uygulanmaya devam edilmiştir. Enflasyon hedefi ise önce tek haneye indirme daha sonra ise kademeli olarak azaltılmaya yönelik belirlenmiştir. APİ ise 2018’de 16 milyar dolarken 2019 yılında nominal 18,9 milyar TL olarak belirlenmiştir.

1.4. 2000 Yılından Sonra Türkiye’de Uygulanan Para Politikaları ve Araçları

2019 yılında yaşanan Covid-19 pandemisi tüm dünyada mali sorunların yaşanmasına sebep olmuştur. Yaşanan birçok olumsuz gelişme piyasaları da negatif etkilemiştir. Pandemi, öngörülemez bir şekilde tüm dünyayı etkisi altına almış, küresel çapta önlemler almaya zorlamış ve birçok piyasayı negatif etkilemiştir. Bu etki ise uzunca bir süre devam etmiştir. Para piyasaları da bu dönemde zor süreçlerden geçmiştir. Bu başlık altında Türkiye’de 2019 pandemi dönemi ve sonrasında uygulanan para politikaları incelenmektedir.

2020 yılında Covid-19 pandemisi etkisiyle kredi genişlemeleri yaşanmıştır. Bu dönemde politika faiz oranı yüzde 8.75 seviyesine kadar gerilemiştir. Toplam portföy artırılmış ve bankaların yurtdışı swap işlemlerine kısıtlama getirilmiştir. Bu dönemde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) Aktif Rasyosu kararı olarak kredi genişlemesi sağladı. Aynı şekilde konut, taşıt gibi kredi faizlerinde de düşüşler yaşandı. 7 Kasım 2020’de Merkez Bankası Başkanı Murat Uysal görevden alınmıştır. Bu dönemden sonra bankaların swap limitleri artırılmış, BDDK Aktif Rasyosu uygulamasına son vermiştir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2020).

2021 yılında da enflasyon hedefi yüzde 5 olarak belirlenmiştir. 2021 yılında sıkı para politikası hedefleri belirlenmiş ve uygulanmıştır. TCMB’nin temel politika aracı olarak ise, bir hafta vadeli repo ihale faizi oranı (politika faizi) olarak belirlenmiştir. Döviz kuru dalgalı kur rejimi şeklinde uygulanmaya devam etmiştir. Bu dönemde alınan kararlardan biri de enerji ithalatçısı konumundaki KİT’lerin (Kamu İktisadi Teşebbüsü) döviz ihtiyacı olması durumunda gerekli görülen kısmı Hazine ve Maliye Bakanlığı ve TCMB tarafından karşılanabilecektir denilmesidir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2021; Eğilmez, 2021).

2022 yılında da diğer yıllarda olduğu gibi enflasyon hedefi yüzde 5 olarak belirlenmiş, dalgalı kur rejiminin uygulanacağı belirtilmiştir. TCMB'nin politika aracı bir hafta vadeli repo ihale faizi olarak belirlenmiştir. 2022 yılında ROM uygulamasının tamamen kaldırılması hedeflenmiştir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2022). 2023 yılında belirlenen para politikaları ise; TL istikrarının desteklenmesi, swap ağırlığının azaltılması, uluslararası rezervlerin artış eğiliminin sürmesi hedeflenmiştir. Enflasyon hedefi yüzde 5 olarak belirlenmiştir. Para faizleri ve politik faizlerinin uyumlu seyretmesi planlanmaktadır. API fonlamanın temel unsuru haline getirilecektir. 28 Mayıs 2023 seşimleriyle birlikte AKP hükümeti seçimi kazanmış ve Hazine ve Maliye Bakanlığının başına Mehmet şimşek getirilmiştir. şimşek, sıkı ve ortodoks para politikaları uygulanacağına yönelik sinyaller vermiştir.

1.5. Bazı Ülkeler ve Para Politikası Araçları

Çalışmada bazı ülkelerin merkez bankaları tarafından yürütölen para politikası araçlarını ele almanın çalışmaya katkı sağlayacağı düşünölmektedir. Bu nedenle Avrupa Birliği Merkez Bankası (ECB), İngiltere Merkez Bankası (BOE) ve İsviçre Merkez Bankası (SNB) kısaca ele alınmıştır. Ülkeler 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran'dan kurtulmak amacıyla maliye politikalarına yönelirken, küresel krizlerden kurtulmak içinse para politikaları araçlarını seşmişlerdir.

2008 yılında yaşanan küresel kriz döneminde öncelikle İngiltere Merkez Bankası (BOE) piyasaya para sürerek (piyasadan tahvil satın alarak), para politikalarını kullanmıştır. İngiltere'nin başarılı olmasının ardından Avrupa Merkez Bankası (ECB) de faizleri düşürmüş ve parasal genişleme sağlamıştır. Avrupa Merkez Bankası (ECB) 1999 yılından itibaren parasal birliğe dahil olan ülkelerde para politikasını uygulamakla yükümlü tek kuruluş olarak görev yapmaktadır. Birliğe üye ülkeler için para politikaları uygulamaları, fiyat istikrarının sağlanması amacını gütmektedir. Avrupa Merkez Bankası'nın para politikası iki temel üzerinde şekillenmektedir. İlki, para fiyat istikrarının sağlanması için uygun faiz oranının belirlenmesi, ikincisi ise, istenilen faiz oranını elde etmek için uygulanacak olan prosedürlerden oluşmaktadır. Kullanılan para politikası araçları ise; Açık Piyasa İşlemleri (API), Kredi Kolaylıkları ve Munzam Karşılıklar'dır. Para politikası için en temel araç ise API'dir. Avrupa Merkez Bankası'nın kullandığı ikincil para politikası aracı ise, Marjinal Kredi İmkanları ve Mevduat İmkanlarından oluşan Merkez Bankası

imkanlarıdır. Üçüncü para politikası aracı olarak karşımıza Zorunlu Karşılıklar çıkmaktadır. Asgari Rezerv Politikası yine Avrupa Merkez Bankası tarafından kullanılan para politikası araçlarından. 2008 yılında yaşanan krizde, Avrupa Merkez Bankası tek para politikası uygulamış, Büyüme ve İstikrar Paketi önlemleri almış ve fiyat istikrarını sağlamayı amaçlamıştır. Avrupa Merkez Bankası farklı büyüklükte ve yapıda olan ülkelerden oluşan birliğe rağmen yaşanan ekonomik zorluklar karşısında parasal politikalar etkin şekilde sürdürülebilmektedir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2016; Akın, 2017).

İngiltere Merkez Bankası (BOE) ise en eski bankalardan biridir. HM Treasury para politikasını belirleyen, amaçları ve enflasyonu belirleyen birimdir. 1997 yılından itibaren BOE hükümetten bağımsız şekilde görev yapmaktadır. İngiltere’de İkinci Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru Bretton Woods sistemi ile sabit kur rejimi yürütülmüştür. 1971-1976 yılları arasında ise dalgalı kur rejimi uygulanmıştır. 1973 yılında ise petrol krizi yaşanmıştır. Bunun üzerine 1976-1987 dönemleri arasında enflasyonu düşürmek için çeşitli parasal büyüklükler kontrol edilmek istenmiştir. 1979-1982 yıllarında faizler çok yüksek seviyelere çıkmış, bunun neticesinde kamu harcamaları ise kısılmıştır. Bu gelişmeler sonucunda ekonomide resesyon dönemi yaşanmıştır. 1987 yılına gelindiğinde İngiltere, dalgalı kur politikasını belirlemiştir. 1992 yılında Sterlin büyük bir değer kaybı yaşamıştır. 1982 yılından sonra faizler düşürülmüş ve vergi indirimleri yapılmıştır. İşsizlik oranları ise yıllar içinde dalgalı bir seyir izlemiştir. Aynı şekilde yıllar içinde enflasyon dalgalanmalar gösterse de özellikle 2010’lu yıllardan sonra enflasyon kontrol altına alınmıştır (HM Treasury, 2014).

İsviçre Merkez Bankası (SNB), 1906 yılında kurulmuştur ve görevi; ülkenin para politikasını kontrol etmek ve banknotların dağıtımını sağlamaktır. İsviçre’de enflasyon zaman zaman negatif değerlere bile düşmüştür. Aynı şekilde işsizlik de çok yüksek seviyelerde seyretmemektedir (Akın, 2017).

Avrupa Birliği Merkez Bankası, İngiltere Merkez Bankası ve İsviçre Merkez Bankası para politikaları ve araçları da çalışmaya zenginlik katmak adına kısaca ele alınmıştır. Ele alınan ülkelerin tarihte yaşadıkları ekonomik ve sosyal olaylar arasındaki farklar ekonomilerinin de farklılaşmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda uygulanan politikalar ve elde edilen başarı ya da başarısızlıklar farklılaşmaktadır. Para politikası kavramı, piyasadaki likiditenin sağlanması, piyasa faizlerine müdahale edilmesi ve kredi miktarlarının belirlenmesini içermektedir. Dünyada ülkeler gelişen ekonomik koşullara göre, ülkelerinin içinde bulunduğu ekonomik konjonktür çerçevesinde para politikası araçlarını kullanmaktadır. Türkiye ve diğer ülkeler benzer para politikası

araçlarını kullansalar da uygulanılan zamanlar ve sonuçlar farklı şekilde gerçekleşebilmektedir. Ülkelerin politikalarının yıllar bazında analiz edilmesi ve yorumlanması daha geniş bir çalışma ile mümkün olabilecektir.

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu ilk yıllarda savaşta birçok hasara uğraması, maddi ve manevi kayıplar yaşaması sebebiyle ilk yıllarında para ve maliye politikası araçlarını tam anlamıyla kullanmamış, denk bütçe anlayışını benimsemiştir. Zaman içinde yaşanan gelişmeler ve para politikasına olan bakış açısının ve verilen önemin değişmesiyle birlikte, ekonomik istikrarın sağlanması gibi hedefler doğrultusunda para politikaları etkin şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Dünyanın küreselleşmesi ve sınırların ortadan kalkmaya başlamasıyla birlikte ekonomiye yönelik uygulanan politikaların da buna göre şekillenmesini zorunlu kılmıştır. Ülkelerde fiyat istikrarını, ekonomik ve finansal istikrarı sağlamak gibi amaçlar doğrultusunda para politikaları belirlemek oldukça büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de para politikaları 1931 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından yürütülmektedir.

1970’li yıllara gelindiğinde TCMB’nin işlevleri yeniden belirlenmiştir. Bu yıllarda TCMB fiyat istikrarını sağlama ve fiyat artışlarını kontrol altına almaya yönelik politikalar uygulamıştır. 1980’li yılların sonrasında ise dalgalı döviz kuru rejimi kabul edilmiştir.

1980 yılında alınan 24 Ocak kararları ise, faiz ve döviz kuru serbestleşmesi ile yükselmesine neden olmuştur. 80li yıllarda para politikalarının daha verimli şekilde kullanılması için çeşitli girişimler yapılmıştır. Türkiye’de kuruluşundan bir süre sonra uzun yıllar boyunca etkili olan enflasyon hedeflemesi politikaları etkin olmuştur. 1990’lı yıllarda ise TCMB’nin işlevleri güçlendirilmiştir. 2000’li yıllara gelindiğinde IMF ile görüşülmüştür. Bu dönemde sabit döviz kuru rejimi kabul edilmiştir. 2001 yılında ekonomik bir kriz yaşanmıştır. 2002-2005 yılları arasında örtük enflasyon uygulanmıştır. 2002-2005 yıllarında uygulanan ekonomi politikaları başarılı olmuş ve enflasyon oranları düşürülmüştür. 2008 yılında ise küresel bir kriz meydana gelmiştir. 2010 yılında ise Türkiye’ye sermaye girişleri yaşanmıştır. Bu dönemde TCMB yeni araçlar da kullanmaya başlamıştır. Bu araçlar, faiz koridoru, ROM, politika faizi gibi araçları içermektedir.

İlerleyen süreçlerde benzer politikalar uygulanmaya devam etmiştir. 2019 yılına gelindiğinde ise küresel bir pandemi meydana gelmiş ve tüm dünya bu pandemiden olumsuz etkilenmiştir. 2020 yılında pandeminin etkileri daha çok hissedilmiş ve Türkiye buna yönelik politikalar yürütmüştür. 2020 yılında ayrıca Merkez Bankası Başkanı görevden alınmış ve TCMB politikalarında düzenlemeler yoluna gidilmiştir. 2023 yılında gerçekleşen seçimler sonucunda AKP hükümeti seçimi kazanmış ve Hazine ve Maliye Bakanı olarak Mehmet Şimşek görevlendirilmiştir. Şimşek sıkı para politikası uygulayacağına dair ipuçları vermiştir.

Küreselleşen dünyada para politikası uygulamalarının küresel gelişmeleri yakından takip etmesi oldukça önemlidir. Çünkü başka ülkelerde yaşanan

ekonomik/sosyal olaylar Türkiye'nin de etkilenmesine neden olmaktadır. Küresel çapta yaşanan pandemi bunun en güzel örneklerinden biridir. Bu doğrultuda etkin ve istikrarlı politikalar uygulamak ülke ekonomisi açısından önem arz etmektedir. Geçmişten günümüze yaşanan olayların ve politikaların analiz edilerek buna yönelik politikalar belirlenmesi önemlidir.

Kaynakça

- Akin, I. (2017). Avrupa Merkez Bankası, İngiltere Merkez Bankası ve İsviçre Merkez Bankası Para Politikası Araçları ve Ekonomi Üzerine Etkileri. *The Journal of Academic Social Sciences*, 55(55), 324-345. <https://doi.org/10.16992/ASOS.12563>
- Bakır, C. (2007). *Merkezdeki Banka, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve Uluslararası Bir Karşılaştırma*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Başçı, E., Kara, H. (2011). *Finansal İstikrar ve Para Politikası*. TCMB Çalışma Tebliği No: 11/08. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/cd30fe0c-4b4c-47cf-a3a4-e3fd5670ab0e/WP1108.pdf?MOD=AJPERES>
- Begg, D. K. H., Fischer, S., & Dornbusch, R. (1994). *Economics* (4. ed). McGraw-Hill.
- Çağlav, E. D. (2014). *Para Politikası Araçlarının Etkinliği Çerçevesinde Türkiye'deki Para Politikası Uygulamaları 1990-2012* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Eğilmez, M. (2021). *2021 para ve kur politikası*. <https://www.mahfiegilmez.com/2021/01/2021-para-ve-kur-politikas.html>
- Eren, A. (1999). *Türkiye'nin Ekonomik Yapısı ve Güncel Sorunlar*. Muğla Üniversitesi Yayını.
- Gökova, H. (2018). *Para Politikasının Merkez Bankası Sermaye Maliyetine Etkisi: Türkiye'deki Para Politikası Uygulamaları (1980-2017)* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Atılım Üniversitesi.
- Güneş, H. (1990). *Türkiye'de Para Arzını Kontrol Araçlarının Etkinliği*. İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 1990/9.
- HM Treasury. (2014). *Annual Report and Accounts 2013-14*. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7d6fa5e5274a7b50cccf5e/HMT_annual_report_2014_online.pdf
- Kazgan, H. Öztürk, M. ve Koraltürk, M. (2000). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*. Creative Yayıncılık.
- Kepenek, Y. ve Yentürk N. (1994). *Türkiye Ekonomisi*. Remzi Kitapevi.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2010). *Türkiye Ekonomisi* (23. Basım). Remzi Kitabevi.
- Lipseý, G. R., ve Steiner, P. O. & Purvis, D. D., Courant P. N., (1984). *İktisat 1* (R. Üstün, M. Akyüz, T. Berksoy, Ö. F. Batırel, A. Çakmak, O. Z. Orhan, K. Yerci, N. Ertel, & U. S. Akalın, Çev.). Bilim Teknik Yayınevi.
- Lipseý, R. G., ve Steiner, P. O. (1978). *Economics*. Harper & Row.
- Sağlam, D. (1991), *Türkiye Ekonomisi Yapısı ve Temel Sorunları*. Ayyıldız Matbaası.
- Sarı, Y. (2007). Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de Uygulanan Para Politikaları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (7). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/19569/208592>
- Şerbetli, A. (2022). *Merkez Bankaları Para Politikası Uygulamalarının Kredi Arz ve Talebine Yönelik Etkinlik Analizi: Türkiye Uygulaması* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2004). *2005 Yılında Para ve Kur Politikası*.
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/98d7aa55-121b-4207-a0a5-11ff6486889c/DUY2004-59.pdf?MOD=AJPERES>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2006). *Yıllık Rapor*.
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/93d66fab-9efd-48f1-bdc4-58c80aa519b1/YR2005.pdf?MOD=AJPERES>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2010). *2011 Yılında Para ve Kur Politikası*.
https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/40459e93-8d14-4eaf-8197-10ce370e9335/Baskan_ParaPol11.pdf?MOD=AJPERES
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2011). *2012 Yılında Para ve Kur Politikası*.
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/57800836-adae-4f2b-8a47-c81e9011cef0/2012ParaPolKonusma.pdf?MOD=AJPERES>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2013). *2014 Yılında Para ve Kur Politikası*.
https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/72a6fc21-d845-492e-afd5-5f045c07ad48/Baskan_ParaPol14.pdf?MOD=AJPERES
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2014). *2015 Yılında Para ve Kur Politikası*.
https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/949245d7-aef5-43a2-a7c8-27150bafb3e0/ParaKur_2015Metin.pdf?MOD=AJPERES
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2016). *2017 Yılında Para ve Kur Politikası*.
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/e892e880-3d81-4445-8b3a-c12a252172f9/2016ParaveKur.pdf?MOD=AJPERES>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2017). *2018 Yılında Para ve Kur Politikası*.
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/6a7bcb27-bfca-4968-a63b-2f545f875be3/2018parakur.pdf?MOD=AJPERES>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2018). *2019 Yılında Para ve Kur Politikası*.
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/e8681e26-e3e6-4476-b79d-b2aa9e8f34d2/2019ParaKur.pdf?MOD=AJPERES>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2019). *2020 Yılında Para ve Kur Politikası*.
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/db313731-8689-4eaf-bca4-4824f2b799d2/2020+Y%C4%B1%C4%B1ParaKurMetni.pdf?MOD=AJPERES>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2019). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Tarihçesi ve Görevleri*.
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/e6ccf55f-b2ac-4153-8d5a-c7ba61afa053/TCMB+TK+BASKI+WEB.pdf?MOD=AJPERES>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2020). *2021 Yılında Para ve Kur Politikası*.
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/e3eb0402-2ea1-43f6-a75f-a17abda0131f/2021ParaKurTR.pdf?MOD=AJPERES>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2021). *2022 Yılında Para ve Kur Politikası*.
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/e9d73d1f-1523-46ea-a307-bb74fe366389/2022+Para+ve+Kur+Politikas%C4%B1.pdf?MOD=AJPERES>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (t.y.). *TCMB - Para Politikası*.
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/temel+faaliyetler/para+politikasi>

BİYOĞRAFİLER
BIOGRAPHIES

AHMET YILDIRIM

Milli Eğitim Bakanlığı, Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı

2002 yılında Çukurova Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olmuştur. 2005 yılında yüksek lisansını, 2011 yılında ise doktora eğitimini aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamlamıştır. Halen Çukurova Üniversitesi'nden Doçent kadrosunda çalışmaktadır.

AYHAN KARAKAŞ

AYŞE ASLAN

Psikolog

Ayşegül Mahiroğulları, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Cumhuriyet Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Finans-Bankacılık Ve Sigortacılık Bölümü'nde Öğretim Görevlisi olarak görev yapmaktadır. Aynı zamanda Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı'nda doktora eğitimini sürdürmektedir. Araştırma alanları davranışsal iktisat ve çevre ekonomisidir.

AYŞEGÜL MAHIROĞULLARI

ELİF NUR KAYA

2012 yılında Konya Ereğli Atatürk Anadolu Lisesinden mezun oldu. Lisans eğitimini 2017 yılında Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde, yüksek lisans eğitimini ise 2022 yılında Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü ana bilim dalı Küresel Çalışmalar bilim dalında tamamladı. Yüksek lisans sürecinde Selçuk Üniversitesi'nde Bilimsel Araştırmalar Proje asistanı olarak çalıştı ve tezini bu proje kapsamında yazdı. Şu anda Konya Büyükşehir Belediyesi Kapsül Teknoloji Platformu Girişimcilik biriminde Araştırmacı olarak görev yapmaktadır.

ESRA KAYAPINAR

Esra KAYAPINAR, 20 Ocak 1993 tarihinde Sivas'ta dünyaya geldi. Kocaeli Üniversitesi, Gazanfer Bilge MYO, Halkla İlişkiler ve Tanıtım bölümünden 2015 yılında mezun oldu. Kocaeli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Reklamcılık Bölümünde lisans eğitimini 2019 yılında tamamladı. Yüksek Lisans eğitimine yine aynı üniversitenin Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümünde devam etmektedir.

ESRA TARHAN

2011 yılında Başkent Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olmuştur. Yüksek lisansını 2014 yılında, doktora eğitimini ise 2020 yılında Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamlamıştır. Halen aynı üniversitede Dr. Arş. Gör. olarak çalışmaktadır.

GİZEM ERSOY

1993 yılında Denizli'de doğum. İlk, orta ve lise öğrenimini Denizli'de tamamladım. Pamukkale Üniversitesi İİBF maliye bölümünden 3.5 yılda mezun oldum. Yine Pamukkale üniversitesi Maliye Anabilim Dalında yüksek lisansını tamamladım. 2020 yılında 100/2000 öncelikli kamu maliyesi alanında Manisa Celal Bayar Üniversitesi'nde doktora eğitimime başladım. Tez döneminde doktora eğitimim devam etmektedir. Çalışma alanım kamu maliyesi, bu doğrultuda yürüttüğüm birçok akademik çalışma mevcuttur.

İLKER ÇAYLA

İlker Çayla Bilkent Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünden lisans derecesini aldıktan sonra Hacettepe Üniversitesi'nde Sosyal Antropoloji üzerine yüksek lisansını Türk Milliyetçiliği:

Cumhuriyetin İki Dönemi Arasında Bayramların ve Sembollerin Karşılaştırılması (İcad edilen gelenekler) üzerine yazdığı teziyle bitirdi. Daha sonra 2007-2008 yılları arasında Almanya'da Bonn Üniversitesi'nde İslamın Kamusal Görünümü ve Köln Merkez Camii üzerine Ph.D araştırmacısı olarak bulundu. 2012'de Hacettepe Üniversitesi'nden Ph.D derecesini Antropoloji üzerine Batı Avrupa'da İslam: Alman Kamu Alanında İslam'ın Görünümü tezini tamamlayarak almış oldu. Alanında çeşitli kitap çevirileri yapmış ulusal ve uluslararası dergilerde akademik makaleleri yayınlamıştır. Şu an Okan Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dekan yardımcısı ve Sosyoloji Bölüm başkanıdır. Ayrıca İstanbul Okan Üniversitesi Toplumsal Kültürel Çalışmalar Yüksek Lisans programının başkanlığını yürütmektedir. Şu anki araştırma alanları, antropoloji ve sosyoloji, psikoloji, ulus-aşırı politikalar, uluslararası göç, etnisite ve küresel düzen, kültürel farklılık politikaları, çağdaş siyasi düşünceler, Türkiye siyaseti ve kültür, İslam, Laiklik ve Çoklu moderniteler üzerinedir.

LÜTFULLAH UFUK ERDOĞAN

25 Haziran 1984'te Gümüşhane'de dünyaya gelmiştir. İlköğretim ve ortaöğretimi babasının mesleğinden dolayı farklı şehirlerde ve okullarda tamamlamıştır. 2007 yılında Selçuk Üniversitesi Arkeoloji bölümünde lisans eğitimini, 2010 yılında yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Şu anda aynı üniversitenin klasik arkeoloji bölümünde doktora eğitimine devam etmektedir. Konya Kubadabad sarayı kazısında, Muğla Knidos antik kenti kazısında, Mersin Kelenderis antik kenti kazısında, Batman Hasankeyf kazısında, Giresun Adası kazısında, Kütahya Aizanoi antik kenti kazısında, Balıkesir Adramytteion antik kenti kazısında, Antalya Kekova Adası sualtı kazısı ile Phaselis antik kenti ve teritoryumu yüzey araştırmasında ve Antalya Silyon yüzey araştırmasında arkeolog olarak görev almıştır. Halihazırda Antalya ve Muğla illerinde yer alan Ksanthos antik kenti ve Letoon kutsal alanı kazılarının üç yıldır kazı başkan yardımcılığını yürütmektedir.

MELEK ÇUBUKCU

2011 Yılında Sakarya Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimini tamamlamasının ardından aynı yıl Çukurova Üniversitesi'ne araştırma görevlisi olarak atanmıştır. 2019 yılında "İslami Döneme Ait Uygur Harfli Türkçe Metinlerin Yazım Özellikleri" başlıklı doktora tezini Prof. Dr. Ayşehan Deniz Abik Danışmanlığında tamamlamıştır. Halen Çukurova Üniversitesi'nde Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır.

MUHAMMED KALAYCI

2008 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye bölümünü kazanmış ve 2013 yılında mezun olmuştur. Aynı yıl Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonomi programında yüksek lisans eğitimine başlamıştır. 2017 yılında "Alternatif Bir Sistem Olarak İslami Finans" başlıklı tez ile Yüksek Lisans eğitimini tamamlamıştır. 2014 yılında Kuveyttürk Katılım Bankası A.Ş. Genel Müdürlük Kredi Operasyonları biriminde iş hayatına başlamıştır. Üç buçuk yıl süreyle Bireysel, Kobi ve Ticari segment müşterilerin fon kullandırım süreçleriyle ilgili mevzuat ve kurum prensipleri kontrollerinin gerçekleştirilmesi ve ödemelerin yapılması süreçlerini sürdürmüştür. 2018 yılında Sakarya'da bulunan ticari segment işletmelerin nakdi ve gayri nakdi taleplerine ilişkin tahsis işlemlerinin gerçekleştirilmesiyle birlikte ürün ve hizmetlerin

pazarlanması işlemlerini gerçekleştirmiştir. 2019 yılında Sakarya Üniversitesi Maliye Bölümünde Doktora eğitimine başlamış, 2020 yılı Ekim ayı itibarıyla Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'ne Öğretim Görevlisi olarak atanmıştır. Halen aynı görevi sürdürmektedir.

MUHAMMET DOĞAN

12.12.1998 Yozgat doğumludur. 2017 yılında Selçuk Üniversitesi Edebiyat fakültesi Arkeoloji bölümü kazanmış ve 2021 yılında mezun olmuştur. Yine aynı üniversitede 2021 Yılında Yüksek Lisans eğitimine başlamış ve eğitimine devam etmektedir.

MURAT NECİP ARMAN

Doç. Dr. Murat Necip Arman Ege Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans ve yüksek lisans eğitimini, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Avrupa Çalışmaları Programında ise doktora eğitimini tamamlamıştır. 2017 yılında doçent olan Arman halen Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Aydın İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Balkanlar ve Avrupa Birliği alanlarında çalışmalar yapan Arman Balkan ülkelerinde çok sayıda uluslararası akademik toplantıya katılmış ve bu alanlarda pek çok kitap, kitap bölümü ve makale kaleme almıştır.

MUSTAFA GÖKMEN

Dr. Mustafa Gökmen, 1974 yılında Antalya'nın Kaş ilçesinde doğdu. Lise öğrenimini Antalya Lisesi'nde tamamladı. 1996 yılında başladığı üniversite eğitimini Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nde 2000 yılında tamamladı. Öğrencilik yıllarında başladığı gazetecilik mesleğine mezuniyet sonrası devam etti. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Genel Gazetecilik Bilim Dalında "Demokrasilerde Baskı Grupları ve Basın Meslek Örgütleri" başlıklı teziyle Yüksek Lisans eğitimini 2006 yılında tamamladı. Medya sektöründe çeşitli görevlerde bulundu. Yaklaşık 15 yıl gazetecilik mesleğini sürdürdükten sonra 2012 yılında akademik alana geçme kararı aldı. Süleyman Demirel Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Görsel İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümünde Öğretim Görevlisi olarak başladığı akademik hayatına 2018 yılında kurulan Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'nde devam etmektedir. Radyo ve Televizyon Programcılığı ve Fotoğrafçılık ve Kameramanlık Programlarında dersler vermektedir. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Programındaki Doktora eğitimini "Türkiye Cumhuriyeti'nin Ulus Devlet Olarak İnşasında Basının Rolü Ün Dergisi Örneği" başlıklı teziyle 13 Mayıs 2022 tarihinde tamamladı.

ÖMER FARUK ALEMDAR

1990 yılında Sakarya'da doğmuştur. 2008 yılında Sakarya Üniversitesi Hendek Meslek Yüksekokulu'nda İşletme Yönetimi Bölümünde Üniversite eğitim hayatına başlamış ve 2010 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümüne dikey geçiş yapmış ve 2012 yılı Bahar Yarıyılında FARABİ programı ile Gazi Üniversitesi'nde misafir öğrenci olarak eğitim aldıktan sonra 2013 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi'nden mezun olmuştur. 2014 yılında İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Finans ve Katılım Bankacılığı programında yüksek lisans eğitimine başlamış ve 2018 yılında "İslami Finansman Yöntemlerinin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Gelişmesindeki Etkileri" başlıklı tez ile Yüksek Lisans eğitimini tamamlamıştır. 2013 Yılında ÖSYM tarafından yapılan merkezi atama ile İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresinde (İSKİ) çalışma hayatına başlamıştır. 2017 Yılında Kocaeli İSU

Genel Müdürlüğüne tayin olmuş ve iki yıl burada çalışmaya hayatıma devam etmiştir. Ardından 2019 Yılı temmuz ayı itibarıyla Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'ne Öğretim Görevlisi olarak atanmış ve halen aynı üniversitede görevini sürdürmektedir.

ÖZNR YILMAZ ALTUN

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden 2013 yılında lisans mezunu olmuştur. 2017 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'den Türkiye'deki popüler müzik tartışmalarını konu alan yüksek lisans teziyle mezun olmuştur. 2022 yılında Sakarya Üniversitesi'nde Türkiye'de Beğeni Kültürleri: Kesişimler ve Farklılaşmalar başlıklı tez ile doktorasını tamamlamıştır. 2015 yılından beri Artvin Çoruh Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

SADIA AFRIN

Sadia Afrin was born on 3rd August 1990 in Narail, a dynamic district of Bangladesh. Her father is a businessman, and her mother is a housewife. She completed her Bachelor of Arts in 2014 and Master of Arts in 2015 from the Department of Islamic History and Culture at the University of Dhaka. In her master's and bachelor's degrees, her area of concentration was the social history of the Indian Subcontinent. In 2016 she married Md Anowar Hossain, a faculty member of Daffodil International University of Bangladesh. In 2018, Sadia joined as a government officer in the Department of Women's Affairs, but she always wanted to be an academician in history. Hence, in 2022 She got a chance to do a Master of Arts in the department of History at Southern Illinois University. Now her area of Interest is British colonial rule in India.

SALİH TUTAR

Lisans eğitimimi Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi-İktisat bölümünde tamamlamıştır. Yüksek Lisans eğitimini Sakarya Üniversitesi'nde muhasebe ve finansman ana bilim dalı altında tamamlamıştır. Yüksek lisans tezinde endüstri 4.0 ve muhasebe mesleği üzerine etkisinin neler olabileceğine yönelik çalışmıştır. Doktora eğitimimi ise İstanbul Üniversitesi'nde devam etmektedir. Doktora tez konusu ise sürdürülebilirlik kavramı üzerinedir. 2019 yılından itibaren Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Dönem sonu muhasebe işlemleri, finansal muhasebe, bilgisayarlı muhasebe gibi dersleri vermektedir. Çalışma alanları şunlar yer almaktadır; genel muhasebe, denetim, sürdürülebilirlik, yenilik yönetimi, sosyal bilimlerde nicel ve nitel analiz çalışmaları.

SEHER KARASU

Sosyal psikolog, Araştırma görevlisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi

1987 yılında Diyarbakır'da doğmuştur. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji mezunudur. SDÜ İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi alanında yüksek lisans tezi (Karl Marx ve Max Weberin Din , Sınıf, Ekonomi anlayışı) hazırlamıştır. Halen SDÜ İlahiyat Fakültesinde aynı bölümde doktora son sınıf öğrencisi olarak eğitim hayatıma devam etmektedir. İngiltere'nin başkenti Londra'da 1 yıl İngilizce eğitimi almıştır. Kürtçe'yi ve İngilizce'yi ileri düzeyde konuşma ve yazabilmektedir.

SELAMEDDİN BAYSAL

1976 Malatya doğumluyum. Lisansı 1999 yılında Mersin Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde, yüksek lisansı 2004 yılında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında tamamladım. Doktoramı 2008 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dilbilim Anabilim Dalında yaptım. Doçentliğimi 2019 yılında Türk Dili alanında aldım. Mersin Üniversitesi

TURGAY SEBZECİOĞLU

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktayım. Yeni Türk dili, dilbilim, doğal dil işleme çalışma alanlarım arasındadır.

UFUK ER

İlk ve orta öğrenimini Eskişehir'de tamamlayan, Lisans öğrenimini Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Tarih Bölümünde yapan yazar, yüksek lisans öğrenimini aynı üniversitenin tarih bölümünde devam ettirmektedir.

YAKUP KILINÇ

1 Kasım 1998 tarihinde Konya'nın Ilgın ilçesinde dünyaya geldim. İlk okulu Orhaniye 125.Yıl İlköğretim Okulu'nda okudum. Liseyi Şeker İş Sendikası Ticaret Meslek Lisesi'nde ve lisans eğitimimi Konya Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümünde tamamladım. Hali hazırda Selçuk Üniversitesi'nde Klasik Arkeoloji üzerine Yüksek Lisans eğitimimi sürdürmekteyim.

YUSUF KILIÇ

Lisans eğitimini Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde, yüksek lisans eğitimimi yine Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün Klasik Arkeoloji Programı'nda tamamlamıştır. Doktora eğitimime Ankara Üniversitesi Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı'nda devam etmektedir. Bir taraftan eğitim hayatını devam ederken, diğer yandan Sinop Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Öğrencilik dönemlerimden bu yana bilimsel çalışmalar gerçekleştirmek için farklı kazı alanlarında bulunmuştur. 2020 yılından itibaren yeni bir ekiple başlanan Ksanthos-Letoon Kazısı'nda kazı başkan yardımcısı olarak bilimsel araştırmalara katkı sağlamaktadır.

TAM

TOPLUMSAL
ARAŞTIRMALAR
MERKEZİ

2.ULUSLARARASI
SOSYAL BİLİMLER
KONGRESİ

2.INTERNATIONAL
CONGRESS OF
SOCIAL SCIENCES

TAM YAYINLARI

ISBN: 978-605-73325-4-7

9 786057 332547